

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

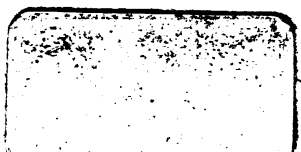
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

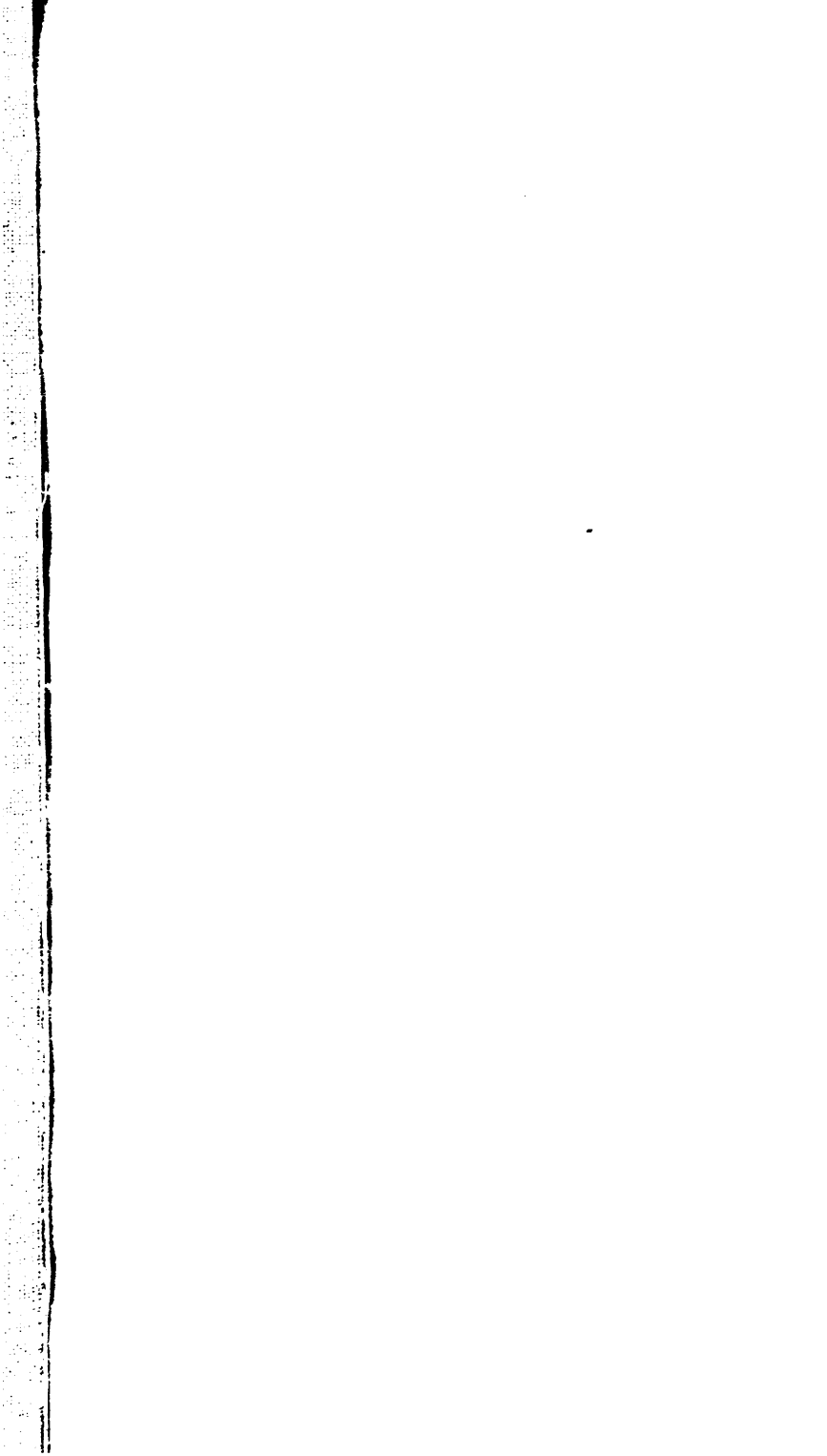
Verder vragen we u het volgende:

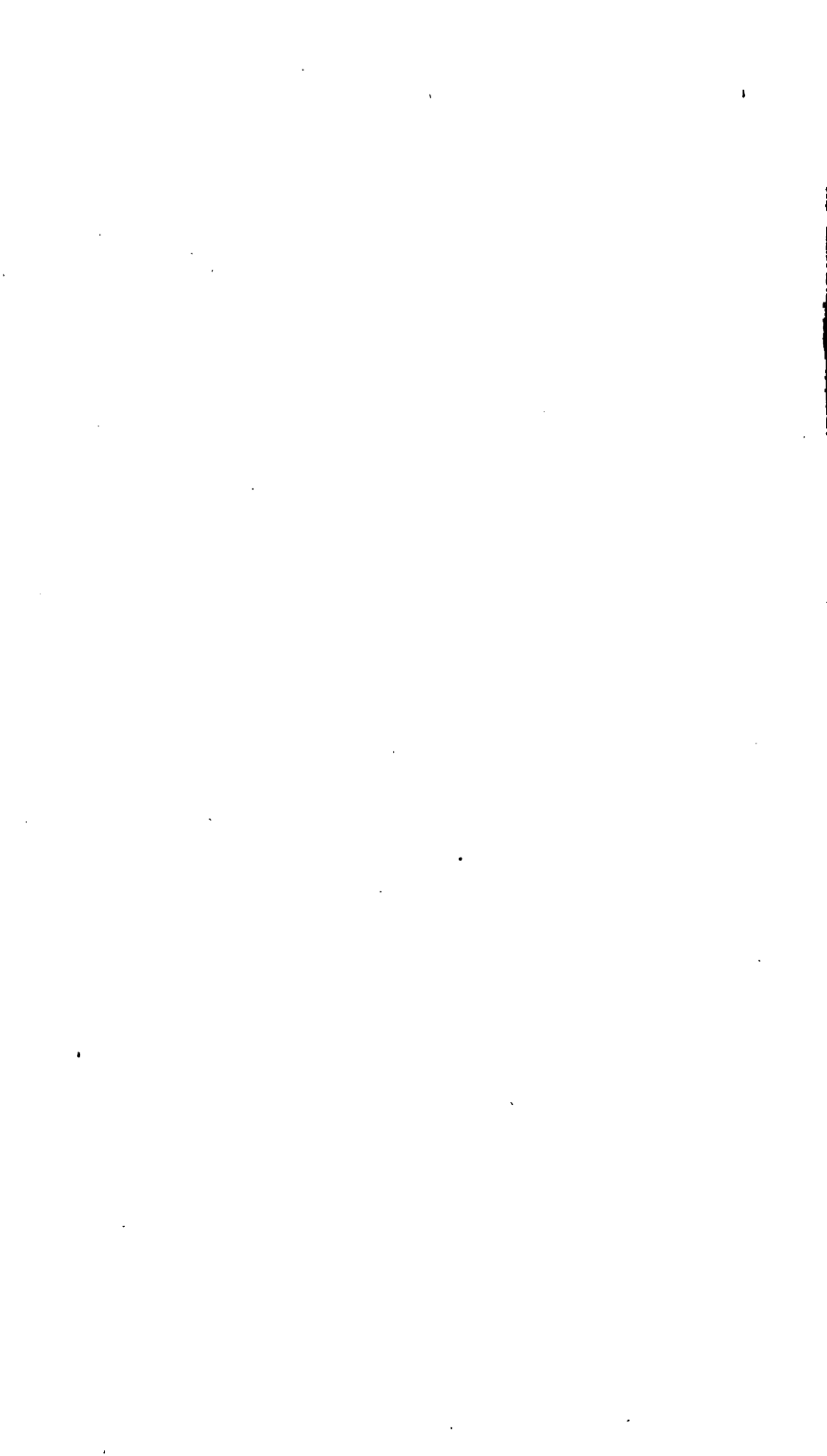
- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

BYVOEGSELS

E N

AANMERKINGEN

OP HET VYFDE DEEL.

BY A. G. B. S. E. L. S.

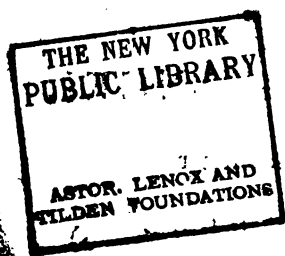
W. C.

LEONARDI

AND THE OTHERS

BYVOEGSELS
EN
AANMERKINGEN
VOOR HET
VYFDE DEEL
DER
VADERLANDSCHE
HISTORIE
VAN
JAN WAGENAAR:
DOOR
M^r. H. VAN WYN, M^r. N. G. LAMBRECHTSEN,
M^r. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCL

LIBRARY OF THE
NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS

NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS

NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS

BYVOEGSELS

E N

AANMERKINGEN

OP HET VYFDE DEEL.

Bl. 2. r. 8. v. o. „*Onder den loop deezer onlusten*, verspreidde zig de Leer der Hervorminge, meer en meer.”

LUTHER, die, gelyk men te regt heeft aangeteekend, (a) zig, in deeze Duitſche onlusten, zeer bescheiden hadt gedraagen en zo de Edelen en Overheden, als den Boerenstand, opgezet door zynen afgevallen' Leerling MUNTZER, getragt hadt te bevreedighen, met den eerſten méer zagtheid en toegeeflykheid, den laatſten, (die zig op hem beroepen hadden,) méer gehoorzaamheid en ondergeschiktheid in te boezemen, (b) en geen burgerlyke geschillen, met den naam van Godsdienst, te dekken, LUTHER, herhaal ik, verzuimde niet zyne godsdienstige gevoelens, eigenhandig, den Nederlanderen mede te dee-

(a) ROBERTSON. *Hist. of Charles V. Vol. 4.*

(b) GNODAL. *Rustica. tumult. in German.*, apud SCHARIDIUM, in *German. Antiq. Tom. 2. fol. m. 1037—1044.*

deelen en hadt, reeds ten jaare 1523, met dat inzicht, eenen Brief *aan alle Broederen in Christus, in Holland, Braband en Vlaanderen*, afgezonden; (c) 't geen, zo als ook de overzetting in 't Nederduitsch, ten zelfden tyde, van zyne Hoogduitsche Vertaaling des nieuwen Testaments, niet nalaaten kon zyne Leer voort te planten; te méer, daar sommige Grooten, hier te lande, zig, sints lange, over de noodzaaklykheid van Hervorming, van welke men, in vroeger eeuwen, reeds was overtuigd geweest, ook in deeze, gunstig hadden uitgelaaten: onder welken, byzonder, de naam van Graave HENRIK VAN NASSAU, die, van den jaare 1515 tot 1522, Stadhouders van Holland geweest was, gespeld wordt (d).

Geheel anders, egter, dagt omtrend dit werk KAREL, Hertog van Gelre, die, hoe zeer een gezworenen vyand van den Keizer, des niet te min en, zo men meent, om den Koning van Vrankryk te believen, zig den grootste yveraar voor het Pausdom, onder de Nederlandische Heeren, betoonde. Hy hadt, onder anderen, eerst in 't Latyn en, kort daarna, ten jaare 1523, in de Overlandische Taal, of plat Geldersch, op zyne kosten, zeker Werkje, waar van ik een Afdrukfel be-

(c) TE WATER, Kort Verhaal der Reform. van Zeel. bl. 4.

(d) TE WATER, l. c. en WAGEN. Vaderl. Hist. 4 D. bl. 401 en 443. op de aangehaalde bl. 402, wordt gezegd, dat HENRIK van Nassau de onmiddelyke Opvolger niet geweest is van den Stadhouders Graave JAN van Egmond, maar dat FLORIS van Egmond, Heer van Ysselstein, Neef van Graave JAN, het Stadhouders-Ampt, reeds voor zyns Ooms overlyden, heeft bekleed. Doch, dat onze WAGEN. zig hier vergist heeft, en FLORIS van Egmond slegts *Lieutenant* van Graaf JAN is geweest, vindt men aangewezen, by VAN DE WALL. *Privil. van Dord.* bl. 889. (1)

bezitte, doen ter persse brengen, 't geen geschikt was, om onder 't Gemeen verspreid te worden en, in het welke, overeenkomstig het opschrift, gehandeld wierdt *van de verveerlicke aenstaende tyt Endechristes*; (d: i: *des Antichrist*) *van Endechristes Voorlopers* enz. De Schryver, die, zig te *Mariengarden* ophoudende, zynen naam verbergt, (e) doch zig een *arm Priester* noemt, behoorende tot de orde van *Franciscus*, gevoelde wel de ongegrondheid der Voorzeggingen van zekeren Starrekyker, genaamd BARTHOLOMBUS FRIST en van anderen, waar mede men, toen ten tyde, veel op hadt en, door welken, de komst van den Antichrist bepaald wierdt, tegen den jaare 1500 of 1503, onder het verschynen van dien Staartstar, van wien ik elders reeds, met een woord, gewaagd heb; (f) maar oordeelde, egter, dat men thans, van jaar tot jaar, den Antichrist te wagten hadde, en meende deszelfs Voorloopers te vinden in MARTINUS LUTHER (dien hy *Margius Lucer* heette,) en in deezes Aanhangelingen, welken hy de Scheltwoorden van *Martiniaensclanten*, *Martiniaens Broeders*, *Lusige Capbruederkens*, *Duuelstrauanten*, *onreynen honden*, *de nycht werdich en synt dat men se menschen nomen sall*, en, ik weet niet, wat al méer, toewierp. ERASMUS mede, die thans zeer in het oog liep, bleef, onder den naam van *Roterodamus*, niet ongeschend en zelfs de Keurvorst van Saxen, dien men,

spot-

(e) Sommigen meenen, dat zyn Voornaam HENDRIK was; zyn Toenaam is my nergens voorgekomen, *Vid. PONTAN, Mistor. Galsr. f. 720. 762. 774. et 777.*

(f) Zie deeze *Aanmerk.* op WAGEN. 4 D. bl. 295. t. 3.

spottende, *Schoerforst* noemde, zo wel als de overige Duitſche Princen, die 't gevoelen van LUTHER begunſtigden, hevig gelasterd en ter helle geweezen, midlerwyl de Godsdienſtigheid van Hertoge KAREL, ten hoogſte, geroemd wierdt. Om egter te doen zien, hoe weinig ontzag voor 't Roomsche Opperhoofd, tegenwoordig, in den grond der zaake, ook zelfs by de Verdedigers van het Pausdom beruſtte, verdient het opmerking, dat de Schryver geen zwaarigheid maakte Paus LEO, en deszelfs Prelaaten, zeer nadruklyk te berispen, dat zy, tegen de Leer van 't Evangelie, God verzogten, met het aanroepen der Heiligen *in den Hemel*, tot het uitroeien der Ketteren, daar 't, egter, veel natuurlyker was, in deezen, eerst toevlugt te neemen tot de heiligen, die *op aarde* wandelden; met naame, tot den Keizer, den Koning van Frankryk, den Hertoge van Gelre en eenige andere Duitſche Vorſten (g). Ondertuſſchen

ont-

(g) Ik zal, om de zeldzaamheid, een deel der woorden hier doen volgen, uit *bl. 90. Vfo.* „ O hilge Vader wat is „ dyt ropen uñ kermen to den lyven hilghen *in den hemel*? „ weet gy dicht wat Christus Jesus geleert heeft in den heil- „ gen euangelio? *Nō tentabis dñm deum tuum*, Du en ſalst „ God dñm here nicht bekorē. Dat is, wat mē natuerlick „ myt menſchelicken troest kan doen, daer en ſal mē „ God Almechtig uñ den lyvē hilghen nicht to ſeer omme „ bekorē. Daeromme alrehillichſte Vader *un* gy anderē gu- „ den gelouigē Prelaten, ropet erſt an de hylghen *de myt ja* „ *wunderen op erden.* als den mechtigen uñ ouerwyllicke „ Keizer K. unde den alren Chriſteſten Koninck van Franck- „ rick Unde andre Chriſte Konyngen. Uñ hier in Duytſchē lade, „ daer deſſe Ketterye meeſte is v'breydet, to den Chriſten „ Furſte, de bouē den geestlicken Prelaten een deels ſynt to „ pryſen, dat ſe de Ketterye ſynt wederſtaende, als byſunder „ den Durluchtigē und hoech geboren Furſte H. K. vā Gelre „ uñ vā Gulich, unde Greue vā Zutphē, welckeoer de Ket- „ ters nicht liden en wyl in ſynen landē.”

ontmoette Hertog KAREL zeer veel tegenstand in zynen geloofs yver en hadt, eenigen tyd bevorens, aan den Opsteller van dit Boekjen geschreeven, dat het *reförmyren* — *swaer to doen was*. Om, evenwel, meer gezag aan het Werkjen by te zetten, hadt Hy zyne Geslagt-wapenen voor en agter het zelve doen drukken, en een' ieder, die in zyn Land wilde verkeeren, doen waarschouwen aan het zelve geen hinder toe te brengen (h).

Bl. 7. r. 5. v. o. „ *De Kameryksche Vre-*
„ *de.*” Deeze was (i), op den 5. van Oogst-
maand, tusfchen den Keizer en de Koningen
van Vrankryk en Engeland, geslooten, en is,
by de Franschen, onder den naam *la paix*
des Dames (k), bekend, om dat het hoofd-
bestuur deezer handelingen was toevertrouwd
geweest aan 's Keizers Moeie, MARGARETE,
Landvoogdesse der Nederlanden (by welke men
drie Stadhouderen van byzondere Gewesten,
t. w. JACOB VAN LUXEMBURG, Heer van Fienne;
Graave van Gavre, Stadhouder van Vlaanderen;
ANTONI VAN LALAING (l), Graave van
Hoogstraaten, Stadhouder van Holland en
JAN, Heer van Bergen, Stadhouder van
Na-

(h) Zie l. c. op 't einde. „To weten dat de durfuchtige hoech
„ geboren Furst H. K. van Gelre — dyt boeck, to dude un
„ to Latino, bekostiget heuet to prenten, tegen den Kettersende
„ Endechriffes Voerlopers, in een teycken der waerheyt is dat
„ wapen des hoech geboren Furste hier in der besnyinge
„ mede inghedruket. daeromme waer sych een gywelick dat
„ hy de bringers desser boken in andere lande geen hyndere
„ off verdryet en doe, de des Fursten lant dencket to braken.
„ Ghesant ut Mariengarden.” *enz. l. c. p. 119.*

(i) *Vaderl. Hist. 4 D. bl. 504.*

(k) *GARNIER, Hist. de France. p. 384.*

(l) Zo moet men lezen en niet DE LA CAINNE, ge'yk
kwalyk gedrukt: Raat, by DU MONT, *Corps Diplom. Tom. IV.*
p. 11. fol. 43. Col. 1.

Namen, hadt gevoegd,) en aan LOUISE VAN SAVOYE, Moeder van Koning FRANÇOIS I.

In de aanschryving van den plegtigen dankdag, welke, in Wynmaand deezes jaars 1529, hier nopens, van 's Keizers wege, mede in de Nederlanden, was afgekondigd, beval men, „oick te bidden dat God Almachtig, by zyner „Godlycker goedertierenheyt, de Onderfaeten „ende Inwonende van dese Landen, ende de „ghene, die daerinne verkeerren, bewaeren „wille *van der zweetender siecten*, ende „andere pestilencien ende smettelycke siecten „(m).” De zweetende ziekte, van welke men hier gewaagt, wierdt ook de *Engelsche swetighe ziekte* of *Swet* gezegd; om dat ze, in de Nederlanden, voorheen, onbekend (n) en, reeds in de vyftiende eeuw, aan de Fransche, maar byzonder aan de Engelsche, kusten, zeer gewood hadt (o). Een vervaarlyke zweetlaap overviel, plotsling, de menschen, en 't gevaar ontwikkelde zig, meestal in vier-en-twintig uren. Zy, welken dien stond te boven kwamen, herstelden zig doorgaans; doch, hoe zeer men alles ter hulpe tragtte aan te wenden, sleepte, in 't eerst, deeze heillooze kwaal verscheidenen, zeer spoedig, weg, en, in den Haage alleen omtrend vyftien of zestien honderd menschen. Antwerpen, toen de rykste Koopmarkt der waereld, wierdt 'er sterkst door aangetast. Veele Kooplieden vluchteden van daar naar andere plaatsen; maar, de ziek-

(m) SCHWARTZENB. Groot Fac. en Charterb. van Friesl. 2 D. bl. 562.

(n) EGGER, BENINGA. Hist van Oost-Friesl. bl. 640 en 641.

(o) PONTAN. l. c. Lib. 9. fol. 762, en WAGEN. Beschryv. van Amst. 2 D. bl. 508.

ziekte onder de leden hebbende, bleeven ze, onder weg, op wagens en in herbergen, dood. Omstreeks van St. Michiel, of den negen- en- twintigsten van Herfstmaand, stierven in de Stad zelve, binnen drie of vier dagen, vier of vyf honderd Lyderen (p). Men wist deeze bange en gruwzame ziekte, niet lange na deezen, te stuiten (q) en, in Holland, voornaamlyk door zeker middel, 't geen men waardig geëgt heeft, in de *Memorialen* van den Hove, ten deezen tyde, te voegen, en 't geen ik, dierhalven dienstig gerekend hebbe, om, nevens zekere, daar voor staande, aanmerking, hier toe betreklyk, een plaats in de Bylaagen te geeven (r).

Bl. 9. r. 5. v. o. „ Zy (de Steden) vereerden den Stadhouder een geschilderd Glas, in de Kerke te Hoogstraten, op dat hy hunne zaak voortzetten zou. Aan andere Hovelingen, deden zy, insgelyks ryklyke geschenken.”

De Kunst van Glaschilderen, door middel van ingebrande Verwen, 't geen de koleuren bestendig deeldt zyn, is vry oud (s), zo hier te Lande, als elders, maar door den tyd en gebrek aan aanmoediging, buiten zwang geraakt, schoon niet geheel verlooren (t).

Voor

(p) Excell. Chron. van Brab., gedrukt 1509. op 't jaar 1529, HARKUS *Annal. Brab. Tom. 1. fol. 581.*

(q) CHAPRAVILLE *Gesta Pontific. Leod. Tom. 3. pag. 297.*

(r) Zie, hier agter, Bylaage A.

(s) GUASCO. *Dissertat. Hist. Tom. 2. pag. 249.*

(t) Daar men, egter, die Kunst, dikwyls voor geheel verlooren aanziet, zal 't genoeg zyn aan te merken dat, zo my verzekerd wierdt, de beroemde Schilder REYNOLD, te Londen, in dezelve uitmaakt.

Voor 't overige, was het aanneemen van Geschenken, ter voortzetting van wettige Verzoeken, ten Hove en by de groote Ambtenaaren, een der vlekken, welken de regeering onzer laatste Graaven, met naame van KAREL V, onteerden (u). WILLEM VAN CROÛI, Markgraaf van Aarschot en Heer van Chievres, een doorzigtig, maar zeer geldzugtig, Man, aan wien s'Vorsten opvoeding, geduurende deszelfs minderjaargheid, was opgedraagen (v) en naar wiens oog, ondanks 't gezag der Landvoogdes MARGARETA VAN OOSTENRYK, in de Nederlanden, en dat van den Kardinaal XIMENES, in Spanje, de grootste zaaken draaiden, schynt 'er, ten dien tyde, den voornaamsten grond toe gelegd te hebben; immers hem gaat na, dat, onder zyn bestuur, de Ambten en andere zaaken, als ware het in een' openbaaren Winkel (w), te koop stonden aan het Hof van Brusfel; alwaar ook, om dit in het voorbygaan te zeggen, toen, zo wel het Spaansch, als Nederlandsch, goud rolde; nadien KAREL, meest aan de Nederlanders, onder welken hy geboren en opgevoed was, het oor plagt te leenen (x), zo als, naderhand, PHILIPS aan de

(u) Zie WAGEN alhier bl. 13. 21. 135. 136 enz.

(v) GER. MORINUS. in *vita* HADRIANI C. 16. JOVIUS in *vita* HADRIANI C. 3. apud BURMANN in *Analect.* p. 42 *seqq.* et p. 20 *seqq.* 't was CHIEVRES, door wiens toedoen ADRIAAN, sedert Paus van Rome en toch Leermeester van KAREL V, naar Spanje gezonden wierdt, onder den naam van 't Ryk met XIMENES te helpen bestuuren, maar, in der daad, om hem van de hand te hebben. *Vid.* MORING. l. c. *Cap.* 14. et *Jov. Cap.* 4.

(w) *Vid.* BURM. *Notam.* (1) ad MORING. *Cap.* 16. *pag.* 45. en ROBERTSON. *Hist.* of *Charl. V.* Vol. 3.

(x) MORING. l. c. *Cap.* 14. p. 36 et 37, ubi BURM. *Not.* 4. et *Cap.* 46. p. 44 et 45.

de Spanjaarden, by welken hy levenslicht en opvoeding ontvangen hadt, gewoon was te doen.

Bl. 13. r. 7. „*Het Zeewater — in Holland en in Zeeland, liep over de Dyken*” enz. De nauwkeurigste opgaave der Landen, welken, by deeze gelegenheid, ondervloeden, is my voorgekomen in een der gelyktydige Registeren van de Leenkamer van Holland. Ik zal dezelve, als, mynes weetens, nooit gedrukt, om die reden, hier agter voegen, onder de Bylaage B.

Bl. 14. r. 9. „*De Landvoogdes MARGAREET van Oostenryk, s' Keizers moeie, die de Nederlanden nu verscheiden' jaaren wyslyk bestuurd hadt, overleedt te Mechelen, enz.*” Wylen de Heer VAN LIMBURCH, in den tyd, Fiscaal der Domeinen van hun Ed. Gr. Mogt., met wiens kundigheid WAGEN., in het stellen zyner Vaderlandsche Historie, meermaals te raade ging en die hem veel merkwaardige stukken heeft medege- deeld, schreef hem, zo voorheen, als by, zonder by het ontvangen der twee eerste blaaden van dit Deel, dat 'er, naar zyn begrip, nu en dan, eenige weinige uitweidingen in dit werk noodig waren, „om de eenpa- „righeid van eene Volkshistorie, door de „beschryvinge van zonderlinge voorvallen „of personagien, een weinig te schakeeren;” en dat dit ook, byzonderlyk, plaatz diende te vinden in dit Deel, „waar in de on- „ophoudelyke bezwaarnissen des Lands, die „de gedurige Beden van den Keizer deden „voordragen, met weinige veranderingen ge-

„durig voorkwamen”; waarom hy onzen Schryver in bedenking gaf „of, ter gelegenheid van het afsterven der schrandere *Margot*, — niet een kort uitstapje zou mogen plaats hebben, om haar ook in deeze goede historie te kunnen kennen; door byvoeginge van eenige omstandigheden, haar betreffende, en welken hier en daar verspreid gevonden worden; waar van (vervolgt hy) ik iets noteer op de nevensleggende Memorie (y).”

Wat het begrip van den Heere van LIMBURCH, omtrend het maaken van eenige weinige uitweidingen in dit werk der Vaderlandsche Historie; betreffe, onze Schryver, schoon wigtige redenen geevende, waar omme hy dit minder gedaan hadt, was, egter, edelmoe-dig genoeg te belyden, dat deeze aanmerking (en, zo 't my voorkomt, te regt) „gewislyk, haare bedenking, ten hoogsten, „verdiende (x).” Wat, onderrusfchen, de overgezondene Memorie aangaa; in het antwoord op den bovengemelden Brief, 't geen een geruimen tyd daar na inliep, gewaagt WAGEN. van dezelve niet (a) en 't is my onbewust, of dit stuk, al dan niet, aanwezig zy. By de onder aangehaalde (b) en andere Schryveren,

(y) Zie Brieven van en aan WAGEN., agter zyn Leeven, bl. 22. 23. 26. vergel. bl. 12.

(x) Brieven I, c. bl. 12.

(a) I. c. bl. 27.

(b) LE MAIRE DE BELGES, dans sa *Dame infortunée et Le Couronne Margarithique*. Deez was haar Historieschryver. *Poésies du xv Siècle*. p. 209—244. PASQUIER *Recherches de la France* p. 587. MORERI. *Dictionnaire, Historique*. MIÉRIIS, *Histoire der Nederlandfche Vorften*. 2. D. bl. 335. CÉZISIER, (maar die, myns meenings, te ongunstig van haar spreekt) *Tableau des Prov. Un.* Tom. 2. p. 447. en de verdere, by bovengemelde Schryver en aangehaalde, Geschriften.

ren, kan men egter, des begeerende, eenige meerdere byzonderheden nopens haar leeren, dan onze treflyke Schryver, zo hier, als in zyn voorgaande Deel der Vaderlandsche Historie, goedgevonden heeft aan te teekenen. MARGARETE, in de wandeling zig *Margo* noemende en genoemd wordende, schynt, hoe ongunstig sommigen van haar mogen oordeelen, met alle menschelyke gebreken, een zeer geestige, verstandige, letter- en kunstminnende Vorstin geweest te zyn, uit haaren aart, tot gul- en zagtheid overhellende, hoe zeer haar toon, als Landvoogdes, dikwyls klonk naar de snaaren, die haar, omringt van bedorven Hovelingen en booze Geestelyken, (welken zy niet genoeg, naar het schynt, docht wederstaan,) van s'Keizers wegen voorgespannen waaren. Met welk eene rondheid zy, die, in haar jeugd, het *bloemken Marguerite* gezegd wierdt (c) door onze Land-

28-

(c) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 4 D. II. 78. Men weet dat de *Bloem*, dien wy *Madellève* (misschien voor *Maagdellève*, zie KILIAAN) noemen, in de Fransche Taal den naam van *Marguerite* draagt; van waar, mooglyk, aan MARGARET, in haare jeugd, den naam van *Bloem*, *edele en beroemde Bloem*, is gegeven, enz. zie l. c. en *Poëtes du xv Siecle* pag. 2. pag. 214. Dan, wie weet, of hier nog niet een byzondere reden voor is. Een zeer geagt Schryver, (ik meen PASQUIER l. o. Liv. 6 f. 587. verhaalt,) als een aanmerkelyk geval, dat, toen MARGARETE, aan KAREL den VIII. ondertrouwd, nog in Frankryk wierdt opgevoed, zy, op zekeren nacht, gedroomd hadt zig te bevinden in een ruim Park, waar in een *Madellief* (*Marguerite*) geplant was, welkers bewaaring aan haar was toevertrouwd; doch dat, terwyl zy 'er, ten zorgvuldigste, op paste, een ezel (*Âne*) gekomen was, die, na haar verscheiden schoppen gegeven te hebben, eindelyk de bloem hadt opgeslokt. MARGARET was, over dit gezigt, een tyd lang, zeer ontdaan geweest, en de Echterbintenis tusschen Koning KAREL met ANNE VAN BRETAGNE, zo wel als de te huis zending van MARGARETE zelve, was 'er kort op gevolgd. 't Verhaal van zoodanig een' droom, 't zy waar of valsch,

ren, somtyds, wierdt aangesproken, kan, onder anderen, blyken, uit de Latynsche Voorreden, met welke GERARD VAN NIEMEGEN, aan haar, zekeren Geslagt-lyst van het huiz van Bourgondie en het leeven van PHILIPS van dien naam, haaren bastaard Oud-Oom, opdroeg, en, in welke, hy zig dus uitlaat, „ieder
 „ is edel, (zegt hy) onder de Christenen, zo
 „ dra hy, door onschuld, goedertierenheid en
 „ weldaadigheid, uitmunt, en die gaaven van
 „ Christelyken adeldom zouden, in U, helder-
 „ rer uitblinken, indien de valsche, kap-
 „ draagende, in 't wit en 't zwart gekleedde,
 „ Vleiers, van uw Hof en, teffens, van uw
 „ oor, geweed wierden; die, om eigen
 „ voordeel, op 't gezag van uwen naam,
 „ hunne geweldenary, niet zonder bloedstorting
 „ ('t geen verschriklyk is om te zeggen)
 „ uitoeffenen. Indien ik deezen volgen wilde,
 „ moest ik,” (dus gaat hy voort) „ op den
 „ volgenden trant schryven. Zie daar, door-
 „ lugte, vergode, MARGARETE! uwe moe-
 „ derlyke afkomst, die aan U niet meer
 „ roems, dan gy aan haar, byzet. Aan U,
 „ die eens Konings en Keizers Dogter, Ge-
 „ malin en Zuster van een Koning, Moeie
 „ van een Koning en Keizer zyt! en wat
 „ diets meer is. Maar my dunkt, dat ik,
 „ eenvoudiger, liefderyker en meer naar
 „ waar-

valsch, maar, schielijk, onder 't Gemeen verspreid en, door de gelykheid in klank en van *Anno en Anne*, (naar den Franschen uitspraak) en van *Marguerite* met de *bloem* van dien naam, straks voor een Propheete gebouden, kan der Vorstinne den bynaam van *bloem* gegeven hebben; schoon dit, egter, een invallende gedagte is en niets meerder. Zekerder is het, dat zy met de Marguerite of Madelieven bloem op de penningen verbeeld wordt. Zie *MIRAL. l. c. bl. 330. 335.*

„ waarheid, dus spreek; Ge ontvangt hier,
 „ goedertierenste MARGARETE! uwe moeder-
 „ lyke oorsprong, die, zo ge dezelve niet,
 „ gelyk ge doet, door weldaadigheid, zagt-
 „ moedigheid, en mildheid, versiert, 'U,
 „ eeuwig, tot schande zal verstreken (d).”

Bl. 15. „ Men bevroedde ligtelyk, dat
 hy (de Keizer) niet gekomen was, zonder
 voorneemen om nieuwe Beden aan de Landen
 te doen.” Die van Vriesland, schoon men,
 met hun, wel eer, was overeengekomen ge-
 ne Beden te ligten, waren egter bevroesd,
 dat men, aan 's Vorsten zyde, geen woord
 houden zou. Men hadt KAREL, in dit gewest,
 nog geen geschenk, ter zyner blyde inkomste,
 gegeven en nu dagt men dat, hier toe, van
 's Keizers wege, verzoek en, by die gelegen-
 heid, ook gewag van eene Bede zou gemaakt
 worden. Men was dan in de voorbaat en,
 begrypende, dat men de Eeregift ter blyder
 inkomste niet konde afslaan, oordeelde men
 „ dat het *nutter en profytelyker* gedaan wa-
 „ re, om dat, *by de Landen eygen vrye wille*
 „ toe geschyen, en denselven, van 's Lants
 „ wege, een *propyn* te presenteeren *zonder*
 „ *eysch*; ende dat, om voor te komen ende
 „ te secluderen alle oirsaicken ende consequen-
 „ tien van die beeden, die in andere onse
 „ naeste Landen geschyeden, — soe dat ment
 „ nyet daer toe solde laeten komen, dat de
 „ Keyserlycke Majesteyt yemant schickte; oick
 „ mischyen de Keyserlycke Majesteyt soude
 „ hooger eysch ende beede mooge stellen,
 „ daer

(d) Vid. in MATTH. *Anst.* Tom. I. p. 216 et 217. in 08.

„daer die landen, althans, na hoere eige
 „believen ende moderatie, mochten aan-
 „stellen.” Overeenkomstig dit besluit, zonden
 zy vier Leden, uit 's Lands Regeering, naar
 den Keizer, en lieten hem een somme van
 veertien duizend Karolus Guldens, van twintig
 stuivers 't stuk, aanbieden, teffens den af-
 gezondene eenige grieven, omtrend 's Lands
 bestuur, mede gevende, op welken zy zyner
 Majesteits gunstig antwoord verlangden (e).
 't Is wel denkelyk, dat het geschenk zal
 ontvangen zyn, doch de grieven wierden allen
 niet even zeer uit den weg geruimd ook liet
 de Keizer, in 't volgende jaar, den Friezen
 eenige voorstellen doen, welken 'zy meenden
 niet te kunnen inwilligen, als tegen haare Pri-
 vilegien loopende, en welke voorstellen tot
 die grieven schynen betreklyk te zyn geweest.
 De Volmagten en *Gedeputeerden* van Friesland
 stelden toen *agttien* Leden aan, om 's Lands
 zaken, in hunnen naam, te behandelen en de
 Privilegien te beschermen (f). Welken,
 daar na, op vier gebragt wierden (g). Men
 leert, wyders, uit deeze stukken, dat de
 Nederlanden aan hunnen Vorst, by zyn
 tegenwoordig aanwezen aldaar, „meer dan
 „dartich honderdt duizenten” of drie mil-
 lioenen, hadden opgeschooten.

Bl. 25. r. 4. van ond. „De Keizerlyke
 Kommissaris SASBOUT was benoemd, om de
 stedelyke Costuimen in geschrift te brengen,
 ook hadden 'er de Staaten in bewilligd.”

Met

(e) Groot Plac. en Charterb. van Vriesl. 2 D. Bl. 579.

(f) *I. c.* fol. 610. 611.

(g) *I. c.* p. 613.

Met regt kon, meen ik, dit verzoek, aan de eene, en de toestemming aan de andere, zyde, geschieden. De Vorsten van den Lande, zo als meermaals uit oude stukken blykt, beriepen zig, nu en dán, op hunne onkunde nopens sommige plaatslyke gewoontens, als men hun zeide, dat zy 'er van afgeweeken of tegen aangegaan waaren: om dit niet méér te doen, konden zy, billyk, de Kostuimen in geschrift eischen, en den Staaten was 'er aan gelegen dit toe te staan, (byzonder, indien het, zo als bedongen werdt, buiten hunne kosten geschiedde (*h*)) op dat, langs dien weg, de onkunde niet meer voor een glimp zelfs voor een glimp, om, somtyds, 't onregt te dekken, zou kunnen dienen. Met dat alles, was men 'er, by de Staats-Leden, niet zeer voor; waar toe zy gewigtige redenen zullen gehad hebben en, onder anderen, dat de Keizer de meeste Kostuimen (schoon ieder belang reekende te hebben by de zynen,) op een' gelyken voet wilde brengen, en sommigen, als inkruipingen, vernietigen. De Landvorst, midlerwyl, na, op den 15. van Oogstmaand 1531, den Hove van Holland, by het 3. punt van deszelfs Instructie, gemagtigd te hebben, kennis te neemen van en te mogen vernietigen de Kostuimen, Gewoonten en Keuren, die zy ondeugdelyk bevonden, gebodt in Wynmaand van dat zelfde Jaar 1531, den Landzaten, het geen hy, in den jaare 1526, verzogt hadt; doch, dat hy slegts van weinigen ge-
hoor-

hoorzaamd wierdt, daarom, in den jaare 1540, zyn bevel liet vernieuwen en, in laater tyd, hier van aanschryvens deedt aan den Hove, is, nevens het geen 'er op volgde, door een kundige pen, elders, aangewezen (1).

Bl. 30. r. 8. v. o. „ De Hollandſche Graaven, met naame die uit de huizen van Bourgondie en Oostenryk, hadden reeds verſcheiden' poogingen gedaan, om zaaken, die voor de byzondere Regtbanken, zo ter platten Lande als in de Steden, zonder dat 'er beroep van viel, plagten gewezen te worden, by Beroep, voor Geregtshoven, die geheellyk van hun afhongen, te doen brengen.” Voor de regeering, egter, der Vorsten uit de bovengemelde huizen, en voor de opregting van, vaste, Vorstelyke Gerigtshoven, hier te lande, was 'er nog een' andere wyze, op welke, sommige zaaken, by voorbeeld klagten der Ingezetenen in de Steden en op 't platte Land, van hunnent wege, buiten de Vierschaar der Stede of Landen, wierden afgedaan; te weeten, door, daar toe benoemde, Kommisfariſen, meest al genomen uit s'Graven Raaden, met byvoeging van eenige Leden uit de Stedelyke Regeeringen. Voor zodanig eene *personeele Commissie*, gelyk wy thans zouden zeggen, stonden de Klaagers en Beklaagden te regt. Zo vindt men niet alleen dat, in de 14. eeuw, op last van Hertog ALBRECHT, Heer HENDRIK VAN DEN ABEELE, Heer ADAM VAN BERWAERDE en JAN ARNTSZOON VAN ABBENBROEKE, *inquisitie* (met

(1) VAN DE WALL. I. c. bl. 1328. en volg.

(zo noemt men het reeds) deden over de kaevelaryen en wreedheden, nopens welken Bailluwen, Rentmeesters, Schouten en Boden in Noordholland (naar de Landsbepaaling van dien tyd) door de In- en Opgezetenen beschuldigd wierden, en waar over die Heeren, in de Steden Ouwater, Leiden, Delft, Rotterdam, Schiedam en onderhoorige Dorpen, te regt zaten, voor zig roepende Burgemeesteren, Schepenen, Raaden en vrye Ingezetenen der bovengemelde Plaatzten (k), elk onder haaren eed; maar ook, dat Hertog WILLEM de V., ten jaare 1353, zodanig eene Commissie benoemde, bestaande uit twee zyner Raaden en twee Leden der Regeeringen van Delft, Leiden, Haarlem, Amsterdam, Alkmaar en Medenblik, om alle overdaad *te berigten* (l); dat is, niet slegts van dezelve kennis te neemen, maar daar in vonnis te slaan; uitgezonderd in zeer zwaare zaaken, *zyner heerlykheid raakende*, die zy vermeenen zouden aan den Graave te moeten brengen.

Bl. 31. r. 11. „*Welken de Graaven — den gewoonlyken Regtbanken onttrokken.*” Dat alle Regtbanken van de Graaven afhongen en uit hunnen boezem voortkwamen, na dat deezen in 't bezit der hooge Landsheerlykheid gekomen waren, is, door anderen, duidlyk genoeg, beweezen (m). Even als zulks ook
plaatz

(k) Register van de Leenkamer E. L. 21.

(l) Registr. E. L. 25. fol. 44 en 74. *Berigten* wordt, in de inrelling der Negen Raaden, door Hertog PHILIPS, gezegd „*rechts ende bescheids te doen.*” MIER. *Charterb.* 4 D. 61. 993.

(m) VAN SPAAN, over 't hooge Rechtsgebied onder de Graaver. 1. St. 2. Hoofdd. RENDORP, *de Orig. et pseff. Ordin. Jub. Comitib.* p. 18.

plaatz hadt omtrend de stedelyke Regeerders. Te regt heeft dan een groot Man gezegd, „ dat de Graaven, — om niet te zeer aan de „ Eedelen gebonden te zyn, de Steeden, naar „ maate dat die, de eene voor, de andere „ na, toenaaamen in welvaart en neeringen, „ of niet meer onder byzondere Vassalheeren „ waren, begunstigd hebben met haar eigē „ Magistraatsbestelling, en met andere Voor- „ regten, en, nevens de Eedelen, toegelaaten „ tot de Deliberatiën, waar aan de Edelen „ eerst alleen deel hadden. (n):” Van hier ook, dat, by de aankomst van eenen nieuwen Graave, de Lastbrieven van den voorgaanden moesten vernieuwd worden, en gerekend wierden, zonder zodanige bevestiging, op te houden (o).

Bl. 32. r. 16. „ *Waar uit ligtelyk is op te maaken, hoe zeer een Hof, 't welk zo veel gezag kreeg, of liever, hoe zeer de Graaf, van wien het afhing, door den tyd gedugt moest worden by de Landzaaten, en by de Staaten zelfs*”.

De magt, den Hove toegestaan, om te kunnen vernietigen, zodaanige Kostumen, Gewoonten en Keuren, als waar over, voor het zelve, geschil ontstondt, vermeerderde, zekerlyk, deszelfs gezag; maar, inopens de meeste overige, door onzen treflyken Schryver aangehaalde, punten, schynt het zo zeker niet, dat de *Graaf* en het *Hof*, uithoofde der Instructie van den jaare 1531, thana

(n) SLINGEL. Staatkund. Geschr. I D. bl. 32 en 33.

(o) RENDORP, l. c. p. 20.

AANMERK. OP HET V. DEEL. 10

chans meer by de Staaten gedugt wierden, dan zy, reeds voorheen, geweest waren; ren welken opzigte men, onder anderen, kan aanmerken.

Eerstelyk; dat wel de Graaven; by derzelver inhuldiging, met eede, verbonden waren tot nakoming van de Privilegien; door hunne Voorzaten gegeven, en van de wel herbragte Kostumen, maar dat, des niet te min, deeze Landen, van ouds, en, byzonder, na dat de Duitsche Keizers van allen aanspraak op dezelve, de leenroerigheid uitgezonderd, afstand gedaan hadden (p), hun erfgoed waren, over 't welk, daarom, by voorbeeld, FLORIS V., MARGARETE VAN HENEGOUWEN, WILLEM de VI., en JACOBA VAN BEIEREN (q), even als zedert Keizer KAREL de V., vrye beschikkingen maakten; terwyl, voor 't overige, de Edelen en Steden hen, reeds lange, voor hunnen *Oppersten Regter* en *Souverainen Heer* (r) erkenden; zo als ik, in 't vervolg, nader zal aanroeren.

Ten tweeden; dat de Graaven, by hun afwezen, reeds zeer lange voor Keizer KAREL den V., 't bestuur der Landzaaken, in hunne plaats, aan eenen *Raad* (s) en, met naame, aan dien Raad, welke, in 't vervolg, het *Hof van Hol-*

(p) MIER. Groot Charterb 2 D. N. 145.

(q) MIER. 1. c. 1 D. bl. 412. 2 D. bl. 824. 4 D. bl. 383 en 1012. Deeze *Aanmerk.* 3 St. bl. 62.

(r) MIER. 1. c. 4 D. bl. 953. RENDORP, *Dissert. de Orig. ac poest. Ordin. sub Comit.* p. 14. SLINGEL. *Staatk. Geschied.* 1 D. bl. 9. en volg. Vergelyk myne *Aanmerk.* op WAO, 3 D. bl. 140. r. 4 van oud. en op dit 3 D. bl. 359, r. 6. van oud.

(s) Zie deeze *Aanmerk.* op WAO, 3 D. bl. 357.

Holland is gezegd geworden, hebben toe-
vertrouwd; zo als, b: v.:, het Hof, door PHILIPS
den Goeden, geleezen wordt *gesteld te zyn*,
„ *ten saken onser lande van Hollant ende*
„ *Zeelant (t).*”

Ten derden; dat, uit hoofde van deeze
magt, die Raaden of dat Hof, met eenen
Stadhouder of President, aan 't hoofd, als
Vertegenwoordigers van den Opperheer, dus
moeten verondersteld worden, ook reeds
toen, kennis te hebben mogen neemen van
de Privilegien (u) der Onderzaten, van
onlusten, in de Steden en ten platten Lande,
gepleegd, en zelfs van zaaken, vrede en
oorlog betreffende; waarom ook, byvoorbeeld,
zig de Staaten, tot het verkrygen van brieven
van *Schaeverhaaling*, tegen de Onderzaten des
Hertogen van Holstein en zes Hanzee-Steden,
ten jaare 1448, aan den Hove vervoegden,
en het Hof, hier op, zodanige brieven,
„ *aan de gemeyn Ridderfchap ende Steden*
„ *van Hollant, Zeelant ende Vrieslant*”
verleende (v). Ja, 't gezag van den Hove
was, lange voor den jaare 1531, zo groot,
dat, zelfs wanneer het Graafschap openstondt,
of gerekend wierdt open te staan, en dus de
Steden, natuurlyk, den meesten invloed
hadden, egter de beveelen tot invordering
van ingewilligde Beden enz., op den naam
van den *Raad, houdende Kamer in den Hage*,
af-

(t) Zie *Chart. van 15 July 1445. in Mémor. T. 1445—*
1453. *Kav. N. van de Leenkamer.*

(u) Groot Plakaatb. 2 *D. Kol. 657.*

(v) *Boxij, Verhandel. der Oudh. van den Hove van Holl.*
1 *St. W. 103.*

afgekondigd wierden (w); met welken Raad, maar, in rang, na denzelven, de Steden, van ouds, by den Graave beschreven wierden, als hy tegenwoordig was (x), of, in zyn afwezen, by deszelfs Stadhouder of Stadhouders, (want 'er waren 'er wel eens méér dan een (y)) 't zy, om hun gevoelen te hooren, 't zy om, over gewigtige zaaken, met naame op 't stuk der lasten, hunne toestemming (want, naar het Duitsche Landregt, mogt een vry man tegen zynen wil geen Schatting opgedrongen worden) in te winnen; 't welk alles een teeken uit leeverde van 't vroeg gezag van den Hove, boven de Staaten (z). De tyd en plaats laat niet toe hier meerder by te voegen, dan alleen, dat het van zelve spreekt, hoe, uit het gezag en de hoedanigheid van het Hof, de Staaten en Steden, ON-

(w) BOEIJ. l. c. bl. 107.

(x) Deeze Aanmerk. op WAGENAARS 3 D. bl. 357.

(y) Deeze Aanmerk. op WAG 3 D. bl. 310. r. 5. v. o. Zo vindt men, ter Leenkamer van Holland, in de *Blaffaers van Arkel*, fol. 2. Vfs. een Brief van 10 July 1405. van den Burggraave van Leiden, en PHILIPS VAN DORP, toen s'Graaven Stadhouders, by welken zy van de Steden Haarlem, Leiden, Gouda, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Ouwater, Rotterdam en Schiedam, „begaeren, dat gy twee of drie van „uwen medegezellen, wien Gerichts, by Ons senden wilt, in den „Haghe, also dat sy aldaer syn op en Woensdage tavonts — „naestcomende, om, des anderen dages, Ons, in alle saken, tot „ons liefs beoven behoef, ten lasten te hulpen raden, als dat „airbarlyeste wesen sal; dit en wilt niet laten.” enz.

(z) SLINGEL. l. c. 3 D. Hoofdst. 2. bl. 84 en 85. Ik heb boven vergeten aan te roeren, dat onze WAGENAAR, te regt, gezegt heeft, dat „der Balfswen Vierschaaren niet gespannen „mogten worden met zulken, die des Balfswen Knaapen „waren.” Doch 't is, niet te min, zeker en bekend, dat de Graaven zelve, van de oudste tyden af, met hunne Edele Leenmannen, die, in meer dan in een opzigt, van hun afhankelijk waren, plagten regt te doen in s'Leuds hooge Vierschaar. Vergel. VAN SPAAN, *Verhandel. over 's booge Regtsgabied in Holland.* &c. 1 St. bl. 77.

ouder de Regeering van 's Lands Graaven ; en uit al het geen ik , hier omtrend ; overeenkomstig myne bevinding , aangemerkt hebbe , geen het minste besluit moet getrokken worden tot het gezag , het regt of den stand van zaaken , onder de Gemeenebest Regeering van hun Ed. Gr. Mog. ; na de afzweering de eenige Souverainen van den Lande.

Bl. 34. r. 5. „ *De Dagvaart hadt egter voortgang.* De Staaten benoemden *den Advokaat* VAN DER GOES , enz.” Men zou , evenwel , myns meenings , de zaak niet wel begrypen , indien men oordeelde , dat deeze , en vorige , bezendingen naar , en dagvaarten met , de Afgevaardigden van buitenlandsche Mogendheden , geschiedden , zonder voorafgaande vergunning van den Graave. Dat deez zoodanige vergunning van ouds verleende , wordt , in sommige , zeer oude , oorspronglyke Stukken , duidlyk vermeld (a). Van hier , dat ook de Briel , zonder verlof van haaren Heer , niet voor den Raad van Holland , ter dagvaard , met andere Steden , dorst verschynen (b).

Bl. 44. r. 9. v o. „ *De Schouten en Burgemeesters der Steden monsterden 't Volk.*” Dit is een blyk , dat men thans , hier omtrend , nog dezelfde gewoonte hadt , welke , in vroeger tyden , met naame onder de Bour-

(a) Zie by BOETJ. l. c. 1 St. bl. 101.

(b) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 3 D. bl. 454. r. 12. De hooge taal , welke (zie l. c.) Dordrecht , toen , tegen JAN VAN BEIEREN voerde , sproot , misschien , uit de verwarring van dien tyd , in welken Dordrecht , op zeer gunstige Voorwaarden , zig verdraagen hadt , met JAN VAN BEIEREN , die zig hadt opgeworpen tot Graaf van den Lande ; 't geen men , sedert , myns meenings te regt , begreep , dat hy nooit was. Zie by VAN DE WALL. l. c. bl. 223.

Bourgondische Regeering, plaats greep, en waar nopens ik reeds, voorheen, gesproken heb (c).

Bl. 49. r. 10. „ *De Landvoogdes vergunde hun* (den Zeeuwen) *uit s'Keizers naam*, vier jaaren agter een, jaarlyks, twee duizend vyf honderd ponden — *van de Keizerlyke bede te mogen inhouden, om dezelyen, tot herstelling der Dykaadjén, te gebruiken.*” Uit dit en den onderstand in geld, voorheen, om gelyke reden, aan die van Lodyke, van wegen den Keizer, den Landzaaten verschaft, kan men besluiten, dat KAREL de V., hoe inhaalig ook en hoe zeer den Lande, tot het voeren zyner uitheemsche Oorlogen, uitmergelende, egter zig, aan de Dykagien, zonder welker behoorlyk onderhoud hy zeer wel wist, dat het Land moest verlooren gaan, liet gelegen leggen; zo als hy dan ook, uit dien hoofde, reeds in den jaare 1515, KAREL VAN POITIERS, Heere van Dormans, in Holland, tot Opper-opzigter van dezelve hadt aangesteld, gelyk onze WAGEN., in het begin van het xvi Boek zyner Vaderlandsche Historie (d), heeft verhaald, teffens aanmerkende, dat men, egter, niet weet, dat deez, die tot 1540, (en dus ook nog in dit jaar 1532) in die Bediening bleef, hier een' voet lands bezat; (*)

(c) Aanmerk. op WAGENAARS 4 D. bl. 48 en 84.

(d) *l. c.* bl. 396—398.

(*) Thans blykt my, dat, op 10 February 1532 (1533), de Heer VAN ASSENDELFT, Ridder en President van den Hove van Holland, „ nevens enige anderen, by de Keys: May:, „ op 't Stuck van der Dyckalgen van geheel Hollant is ge-, „ committeerd.” *16. Memorial van DE JONGE. bl. 156 en 157. pp.*

't geen, zeker, ten zy hy in bekwaamheden boven de Landzaaten uitstak, dat kwalyk te denken is, met s'lands nut, en den aart onzer Dyk-Regeering, die, van de oudste tyden af, *Land-ge-erfdens* vereischte (e), niet over een kwam. Ik haal, ondertuschen, deze plaatz (van welke ik, in het vorige Stukje, niet gesproken hebbe) te meer aan, om, in 't voorby gaan, iets te kunnen opmerken, nopens het, verder, aldaar (f) gezegde van onzen Schryver; te weten, „dat „ de Schouw en de zorg voor het onderhoud „ der Dyken in Holland, van de tyden van „ WILLEM den II. af, toevertrouwd geweest „ was aan Dykgraave en Heemraaden, die „ uit de voornaamste Ingelanden gekoozen „ werden,” en dat, „ Hertog PHILIPS van „ Bourgondie *de eerste is geweest, die hier „ in, verandering maakte; in 't jaar 1466, „ den Stadhouder en Raaden van Holland „ last geevende, om, nevens Gemagtigden „ des gemeenen Lands, opzigt te hebben op „ de verbetering der Zeeweeringen in 't „ Noorden van Holland.”* Men heeft, na WAGENAARS schryven, tegen dit gevoelen, verscheiden, gewigtige, bewyzen ingebracht; en 't komt my, behoudens beter oordeel, voor, dat, sints Koning WILLEMS tyd, de gewoone zorg voor de Dyken, wel aan Dykgraave en Heemraaden is toevertrouwd, maar, egter, zo, dat het oppergezag, altyd, aan den Souverain bly-

(e) Zie, by voorbeeld, Chart. van FLORIS V. van 1 April 1277. in MIER. Groot Charterh. 1 D. bl. 389.

(f) *l. c. bl. 296.*

blyvende, de Raad, in deszelfs afwezen, het zelve te meermaalen oeffende; ook blykt het, dat wel de aanstelling van Dykgraave en Heemraaden van Rynland, op den tweeden van Hooimaand des jaars 1515, aan POITIERS wierdt verleend, maar dat, gelyk de Keizer zelve, op den 25. van Wynmaand, daar aan volgende, een' nieuwen Dykgraave en Heemraaden van Rynland aanstelde, zoo ook, (en wel uit hoofde van zekeren Bevelbrief van den 12. Wynmaand 1516,) in den jaare 1532, dat is, volgens onzen kundigen Schryver, nog onder 't Opper-opzichterschap van POITIERS, niet meer deez, maar de Stadhouders van Holland, naamens den Graave, een' Dykgraave van Rynland, uit drie Inge-landen, op benoeming van Hoog-Heemraaden, gekooren heeft, dien 't Hof aan dezelve Heemraaden gelastte te ontvangen (g). Ondertusfchen, hoe het hier mede mogt gelegen zyn geweest, en al hadden eens de Heemraaden, 't zy in het aangehaalde jaar 1466, of zelfs vroeger (h), en daar na,

ten

(g) Privilegie en Handvesten van Rynland bl. 120—129 en Bokij 1. c. 1 St. bl. 51 en volg. en 2 St. bl. 23. en volg. alwaar ik egter zie, dat onze Vaderlandsche Historieschryver verondersteld wordt de *Memoriale*n van den Hove van Holland te hebben gebruikt, 't geen my, tot nog toe, niet gebleeken is; zo als zy ook, in de Voorreden voor het 1 en 6 D. der *Vaderl. Hiflor.*, niet genoemd worden, onder de, door hem, gebruikte Schriften. Indien WAGEN. in-dedaad die Werken zelve niet zag, maar hem slegts, zo als ik reden heb te denken, 't een en ander Stuk, door een gunstige hand, was medegedeeld, strekt dit, in allen gevalle, zeer tot 's Mans verontschuldiging; en hier geldt zyn eigen zeggen, in de Voorreden van het 6 D. bl. 8. „Nooit is eenige Historie zo volkomen gefchreven, of zy kan, door latere ontdekkingen, verbeterd worden”.

(h) Reeds in den jaare 1435 hadt men, met opzigt tot het Land van Heusden, aan PHILIPS geklaagd, „dat die Dycken,

ten tyde van KAREL den V., waarlyk, de Dykaadjē dezer Landen, niet behoorlyk bestuurd, schynt het, egter, een hardheid geweest te zyn, dat de gezegde Keizer, zonder hier omtrend te veranderen, aan sommige Heemraadschappen het voorregt benam, om zelve het getal hunner afgestorvene Medebroederen te vervullen; een voorregt hun, reeds door FLORIS den V., ten jaare 1285, vergund. Onder de Graaflyke en, nog langen tyd zelfs, onder de Gemeenebest Regeering, zyn zy hier van verftooken gebleeven; tot dat zy, hier over, by de Heeren Staaten van Holland, in den beginne des jaars 1654, klagtig vallende, door hun Ed. Gr. Mog., op den 8. van Wintermaand van dat jaar, in hunne oude Regten zyn hersteld geworden (i).

Bl. 49. r. 15. „*In verscheide Hollandsche en Zeeuwsche Steden heerschte, ten daezen tyde, eene besmettelijke Ziekte.*” Die Ziekte zal, denklyk, de *Pest* zelve geweest zyn; immers zy heerschte, thans, in het nabuurig Friesland, alwaar de Stadhouder, SCHENK VAN TAUTENBURG, nevens President en Raaden van dat Gewest, op den 10 van Herfstmaand, naamens den Keizer, bevoolen, dat, wyl zy onderrigt geworden waren, „dat de *haefstige siecte* oft *Pestilentie*, an „allen oerde van desen Lande, nu regnerende „is

„daer ontrent, kwaliken geregeert ende versorcht werden.” *Beschr. v. den Pest, bl. 377.*

(i) Zie, nevens de daar opgegevene plaatsen, *Staat der Nederl. 6 Deel. bl. 221.* Kwalyk aangehaald in myne *Dissert. de jure Agger. p. 48. §. 5.*

„ is, men, in elk dorp — daer 't van noden
 „ was, een off twee (soude) ordineeren,
 „ die den crancken hueren gerieff doen,
 „ ende die van den rycken aelmoessen ver-
 „ gaderen, daer mede men de arme crancken
 „ mach onderhouden;” ook wierdt „ den-
 „ seluen perſoonen, ende oick allen anderen,
 „ woonende in de huysen daer die crancte
 „ is, bevoolen, als zy vuyten huys gaen, een
 „ witt roeyken in de handt te draghen,
 „ ende voire denseluen huysen enen stro-
 „ wisch te hangen, by verbeurte van drye
 „ Karolus Guldens, so wye des in gebreke
 „ bevonden sal worden, ende mechtig te
 „ betaelen; ende die des nyet mechtich en
 „ zyn, by verbeurte van gefruſtreert te zyne
 „ van der armen aelmoesfenen (k).” De
 Pest heeft, sedert dien tyd, nog eenige
 jaaren, nu en dan, deeze Landen gedrukt,
 en men nam 'er, ook in Amsterdam en
 elders, ten jaare 1534, voorzigtige behoed-
 middelen tegen, die met de bovengemelde,
 gedeeltelyk, over een kwamen (l).

Bl. 63. r. 17. „ Fors genoeg *hernamen*
 (de Keizerlyke Gemagtigden) *dat de Keizer,*
geld willende ligten op ingewilligde Beden,
 zulks den Steden niet behoefde te vraagen.”
 Onze WAGEN. schryft zeer wel, „ *fors genoeg;*”
 't geen niet zegt, dat de Gemagtigden,
 naar het regt dier tyden, dus niet vermogten
 te antwoorden. In der daad, het stondt
 s' Lands Staaten vry, eene Bede, al of niet,
 in

(k) Groot Charterb. van Vrietal. 2 D. II. 622.

(l) WAGEN. Beschryv. van Amſterd. 3 D. II. 27.

in te willigen; zo dikwyls men op die vryheid eenigen inbreuk deedt, (en men deedt het, byzonder onder KAREL den V. en zyn' Zoon PHILIPS, meêr dan te veel) pleegde men een daad van geweld en de Graaven zelve hebben, meêr dan eens, uitdruklyk erkend, dat zy hier niet toe bevoegd waren. Maar, als eene Bede ingewilligd was, hieldt de magt der Staaten, op; die verkreegen Bede was, dan, het goed van den Graave geworden, en hy, by wien, alleen de uitvoerende magt was, kon zodanig handelen nopens de heffing, ligting, korting, kwytſchelding enz.; als hy billyk oordeelde. Hier toe kan men betreklyk maaken het zeggen van den Raadpensionaris VAN SLINGELAND, „alles, „wat, in het ſtuk der Schattingen, zweemde „naar oppergezag, en na compulsive magt, „refideerde geheel by den Graaf; sodanig „egter, dat die dezelve magt niet konde „oeffenen, als met *consent* der Staaten:” welke laafte woorden hy, egter, alleenlyk tot het inwilligen der Bede betreklyk maakt, waar omtrend hy, te voren, gezegd hadt, „het *consent*, door de Staaten, gedraagen „zynde, deedt de Graaf directelyk de *ge- „consenteerde Penningen* innen.” Men zie breeder over deeze ſtof de hier onder aangehaalde Verhandelingen (*m*); alwaar ook, te regt, wordt aangemerkt, dat, in vroeger tyden, de Graaven gewoon waren in perſoon de

(*m*) SLINGEL. I. c. bl. 15. HENEMAN, Verhandel. over de Graaf. Beden. 3 *Hoofd.* § 4. bl. 101—106. en § 8. bl. 108—112. § 10. bl. 116.

de Beden te verzoeken, en dat, daarom, onze WAGEN., reeds elders, te regt heeft aangeteekend (*n*), hoe PHILIPS van Bourgondie, in wiens tyd en voor wiens tyd, men reeds, door s'Graaven Stadhouders, nu en dan, die Beden deedt vraagen, ten jaare 1452 beloofde, „voortaan geene Beden te zullen „vorderen in s'Graaven afwezigheid;” zo als ook, uit hoofde van dat zelve regt, de Staaten, aan Koning PHILIPS den schoonen, deszelfs Beden weigerden, toen hy, naar Spanje vertrokken, dezelve, door Plaatsbekleeders, hadt doen vorderen. De Staaten, egter, dorsten zig hier minder tegen verzetten, onder KAREL den V., toen, zekerlyk, en nog meerder onder PHILIPS zyn' Zoon, de Beden, uit hoofde van s'Vorsten uitlandigheid, meest al, of door de Landvoogdesse, of den Landvoogd in der tyd, of door de Stadhouders der byzondere Gewesten of door hunne Vertegenwoordigers, plagten te geschieden; zo als ons de loop der zaaken van dit V. Deel, met verscheiden bewyzen, leeren kan.

Bl. 72. r. 17. „Heimelyk zonden zy Booden uit, om hunne Aanhangers, van alle kanten, ook uit Holland, naar Munster te ontbieden.” Een zeer merkwaardig afschrift van zodaanigen Brief heeft WAGENAAR, elders, opgegeven (*o*).

Bl. 74. r. 10. van ond. „'t Blykt egter niet, dat hy iets opdeedt.” Schoon VIGLIUS
in

(*n*) Beschryv. van Amsterd. 2 D. bl. 249.

(*o*) Beschryv. van Amsterd. 3 D. bl. 17.

in deeze onderneeming weinig slaagde, en de Bisschop, by 't inneemen der Stad, slegts drie duizend Knegten en drie honderd paarden by een hadt (p); onttrok men zig, hier te lande, niet geheel aan zyne hulpe. Immers, dat eenige Nederlanders in s'Bisschops dienst geweest zyn, blykt uit een Bevelbrief des Keizers, van den eersten van Lentemaand 1535, by welken, Burgemeesteren en de verdere Regeering van Franeker gelast worden, openlyk en scherplyk, te verbieden, „ dat geen luyden van oorloge, „ te peerde noch te voete, wesende tegen- „ woirdelyk binnen der Stadt, hem en „ vervorderen te gaan ende te trecken in „ den dienst van vreemde Princen, Heeren „ oft Gemeynten, sunder onsen oirloff ende „ consent, op te verbeurte ende confiscatie „ van liue ende van goeden, *hier aff „ gereserveert ende vuytgesunde rt de ghene, „ die, jegenwoirdelyk, dienen den Bisscop „ van Munster, tot verdriuinge van den „ vermaledide Secte van den Herdoopers (q).*”

Bl. 87. ond. r. „ Zelfs voor 't overgaan van Munster, *verwekten de Herdoopers in Holland, met name te Amsterdam, verscheiden' opschuddingen.*” Een gedeelte van hun hadden het ook op de Zeeplaatzen gemunt. Immers, hoe zeer my niet heugt dit, elders, ontmoet te hebben, blykt het egter uit ééne plaats, door my, voor heen, aangeteekend uit de *Rekening der Thesaurie van den Briele*, loopende van den eersten van Wyn-
maand

(p) Vaderl. Hist. 5 D. bl. 83.

(q) Groot Placaath. van Friesl. 2 D. bl. 665.

maand des jaars 1534, tot den laafsten van
 Herfſtmaand 1535, en dus luidende „ alzoë
 „ de Stede gewaerſcouwet js geweest, by
 „ den Hove van Holland, van dat de *Haer-*
 „ *doopers* ende de ghene *die voor Munſter*
 „ *geleghe hebbe*, in meenighe waren, ten
 „ hadde, deur de hulpe van God almachtich,
 „ anders verkeert, te *arriveren ende om te*
 „ *ſlaen anderſelver Stede ofte Goedereede*,
 „ *om hem lieden aldaer te berghē en tont-*
 „ *houden*, ſoe hebben die van den Gerechte,
 „ tot bewaerniſſe ende togeſicht van deſel-
 „ ue Stede, geordonneert voor elcke Poorte
 „ zekere daechwaeckers, die reguard nemen
 „ zoudē vp de ghenē, die binnē derſelver
 „ Stede paſſeerden, van waer dat die
 „ quame, ende ooc waerwerts dat zyl: heen
 „ wilden.” Jammer is het, dat het tydſtip,
 van en tot het welk die waaking duurde,
 (voor welke elk man vyf of zes grooten,
 daags, trok,) niet anders is aangeteekend, dan
 met deeze algemeene woorden „*xliix daghen*,”
 gelyk ook, in 't gāſche Hoofdſtuk, waar in
 de bovengem. plaatz voorkomt, geheel gee-
 ne dag- of maandteekening wordt gevonden.
 Dan, daar hier geſprooken wordt niet van
 het *overgaan van Munſter*, 't geen den
 drie- en- twintigſten van Zomermaand 1535
 voorviel, maar alleen van hun, die *voor*
Munſter gelegen hebben, zoude ik dit geval
 liefſt brengen tot het voorjaar van 1535, en
 tot dat ſoort van Herdoopers en hunne
 Aanhangelingen, die zig, voor 't innemen
 dier Stad, door hunne Geloofsgeuootten, wel
 derwaarts begeven hadden, maar, of niet
 bin-

binnen geraakt, of niet binnen gebleeven waren, en thans, even als JAN VAN GEELLEN en de zynen (r), door 't land zworven, om zig van andere bezittingen, gewapenderhand, te verzeekeren. Ja, daar onze WAGENAAR heeft opgemerkt, (s) uit een' geloofwaardig' Schryver, dat, in 't begin van Bloecimaand, eenigen deezer Zwerveren voor den Boom van Amsterdam gekoomen, met inzicht om de Stad te helpen bemagtigen; op 't verneemen der nederlaage van de hunnen, sedert naar Engeland zeilden, kan het, zeer ligtelyk, weezen, dat deeze zelve Luiden, in 't eerst, slegts een landing op Oost- of West-Voorne in den zin hebbende; of, ten minsten, dit den Hove, als derzelver voorneemen, aangebragt zynde, hier op het Hof de bovengemelde waarfchouwinge daar tegen heeft doen afgaan.

Bl. 91. r. 18. „JURGEN SCHENK, *Stadhouder van Friesland*, herwón het Klooster.” Na dien tyd, nam men, in dat Gewest, de strengste maatregelen tegen de Herdoopers. De Staaten van den Lande booden den Stadhouder aan, voor 't vervolg, tegen dezelve, met den derden, ja, des noods, met *den anderden*, (dat is den *tweeden*) man te dienen; de ordonantie voor het oprigten van den derden man, is nog voor handen en, ook met opzigt tot het Krygswezen van deezen tyd, vry opmerkelyk (t).

Bl.

(r) Vergel. WAGN. alhier, bl. 72, 73, 80, 81, 91 en 99. DE VEER, Kronyk. bl. 39 en 40.

(s) alhier, bl. 99. en Beschryv. van Amstêrd. 3. D. bl. 44.

(t) Charterb. van Vriesland. 2 D. bl. 671-676.

Bl. 99. r. 5. „De strengheid, *met welke men handelde* enz.” Ik vinde, met opzigt tot Amsterdam, in geschreeven Aanteekeningen van de zestiende eeuw, onder anderen, deeze woorden, „Item sijn int generael soe voor
 „den oploop als in den oploop ende nae
 „den oploop — soe gheslagen als gheult
 „ceert *hondert ende seftien manspersonen*
 „ende *xxv. vrouwen*, bedragende den
 „nömber tsamen soe mans als vrouwen
 „*hondert een ende veertigh personen* int
 „ghenerael (a).”

Voor 't overige, ging men zoo heviglyk tegen de Wederdooperen in 't algemeen te werk, dat de Prokureur-Generaal van Holland, aan de Koninginne Landvoogdesse en den geheimen Raad, te kennen gaf; dat, zoo wel de Raaden van Holland, als andere Regters; verzogten, nu en dan, als de zaaken het scheenen te vorderen, met eenige meerder gematigdheid te mogen handelen, byzonderlyk zwaarigheid vindende, om, naar strengheid der Plakkaaten, zig te gedraagen in het straffen met de dood van Vrouwen, Kinderen en jonge Lieden, die, door derzelver Mannen, Vaders en anderen verleid waren geworden, maar, sedert dien tyd, door 't bywoonen van den Roomschen Godsdienst en het gaan ter Misse en ter Biegte, blykbaar berouw hadden getoond. Dan, de Landvoogdesse, bedugt voor den list der Herdoo-peren, en meenende, dat, in deeze tyden, alle
 maa-

(a) *Nieuws Mare*, dat gesiet is binnen Amsterdam, sedert den jare 1534. MS.

maatiging gevaarlyk ware, gelastte 't Hof, zeer nadruklyk, op den vierden van Bloei-maand des jaars 1535, 'sKeizers Plakkaten, zonder eenige *dissimulatie*, *dispensacie* oft *moderatie*, uit te voeren (v).

Bl. 101. r. 7. v. o. „De Landvoogdes *hadt, te Brusfel — het Schiet-spel van St. Joris bygewoond, en was Schutter-Koningin geworden.*” WAGENAAR heeft reeds (bl. 22. van dit Deel) doen zien, dat zy zeer op de Jagt verflingerd was; 't was dan geen wonder, indien zy, handig, met het geweer konde omgaan en den vogel trof, die, aan een mast, of steng, wel eens gezet aan een molenroede, (w) ofte iets dergelyks, zodaanig was vastgehegd, dat hy, by het treffen, ligtelyk omdraaide, maar kwalyk af te schieten was. In Braband, daar het nog niet buiten zwang is, vierde men voornaamlyk zulke speelen, die ook PHILIPS de Schoone., ALBERT en ISABELLA zeer beminden (x). 't Uitmuntendste, zegt men,

(v) *Tweede Memoriaalboek van de JONGE. bl. 3. Vfo. 3 Vfo.*; kwaalyk aangehaald in 't *Reporter. der Placaat.* bl. 31.

(w) *Thesaur. Reek. der Stad Brielle, exper. ult. Sept. 1448.* Capit. „*onder ontygane van alberhande parcelen.*” Item betackt „den Molenaer vp te Langestraetsche Moelen van, dat de Papegay an de Moelen opgericht worde 1 st. gr.” Op die zetten van den Vogel aan een *roede*, ziet men, in 't boven-aangeroerd Werkjen „*Van de verwoerliche aenstaende tyt.*” alwaar, bl. 2., „nympt een exêpel unde gelicknisse, van enê hokê Papegoy der Scutte, wanneer de opgehene is in d'lucht daer komê vele Scutte, en doe grote vlite m3 sciete. De ene Scut en dat houet of de and' de stert, de derde de vlogelê; mer op dat lêeste kumpt een, un *Schut de Vogel van de roden*, un de wart geert un geholdê vor den Koninck.”

(x) MATHÆI. *Anal. Tom. 1. p. m. 300 et 301.* E. DE VERR. Kron. bl. 47. In deeze tyd waren alle Schutterlyke Oeffeningen en byzonder den Jagt, by veele Vorsten en Vorstinnen, in aanzien. Als, *Katharine de Medici*, Koningin van Frankryk,

men, in 't jaar 1444 en te Brusfel, gegeven te zyn (y). Hier te Lande was het niet minder bekend, en men weet, dat JACOB VAN BRIEREN, te Goes, in Zeeland, den Papegaai trof. De zugt voor deeze Oeffeningen was zo groot, dat men, by 't schieten van een' Vogel, de Schutters, niet alleen van 't platte Land rondomme, maar, uit ver afgelegen Steden, in menigte zag opgekomen, en dat men, behalven de eer van den Vogel te hebben geschooten, ook, veelmaals, andere pryzen aanbodt. Zoo verzogten en verkreegen de *oudé Schutteren*, van Amsterdam, van den Hove van Holland, ten jaare 1534, door geheel Holland te mogen doen aankondigen, „ dat zy „ van meyninge waren te stellen zekere „ zilverre pryzen, te winnen mitten bussen „ ofte cloeuere, tot ene oeffeninge ende „ onderhoudinge van den Konste (z).” In de Reekening der Stad Britele, eindigende met den laaften van Herfstmaand 1548, leeze ik, „ gescent den Schutters van „ *Amsterdamme*, alsoe sy luyden *meest in* „ *getale* quamen schieten naar den *prys van* „ den grooten Os, vier steden Kannen Wyns. „ bet. vi β. iii gr. (a).” Wanneer 't geluk

ryk, in 't veld wandelde, liet zy zig een voetboog (*arbaliste*) nadraagen, om geen schoot te missen. Men vondt, zelfs in godsdienstige Geschriften, van dien tyd, Spreuken, uit de Jachtgebruiken ontleend. *Voyez LA CUNNE de St. Palays Memoir. Histor. sur la Chasse. p. 322-323. Cat.*

(y) *Excels. Chron. de Brab. (gedr. in 1517)* op 't jaar 1444.

(z) 1. *Memoir. van DE JONG. N. 227. P/b. (17 Juny)*

(a) *Capit. „ ander vuytgebeuten van Sebenken.*” Zie ook *Kron. van Amwerp. N. 35. en l. c. Capius „ ander vuytgebeuten*

lok in 't Vogel treffen aan groote Heeren te beurt viel; schonk men hun; veeltids, een' Kovel, die, op sommige plaazzen, met zilver versierd, de *Zilveren Kovel* genaamd wierdt; hoedanig een men leest, aan den beroemden FRANK VAN BORSELEN, in den Briele te zyn geschonken geweest (b).

Bl. 102. r. 11. „Ook werdt 'er, omtrend de Unie, niets geslooten.” Hier toezal in den weg gestaan hebben; dat sommige Gewesten 'er zeer tegen waren. Immers, die van Friesland hadden hunne Gemagtigden niet naar Mechelen afgezonden, dan voorzien van een sterken last, tegen dit werk der Unie. (c).

Bl. 119. r. 18. „Schoon CHRISTIAAN de III. — den Gelderschen, in Appingadam, ook twee duizend man hadt toegezonden, konden deezen, egter, 't overgaan der plaatzgeenzints verhinderen.” Op 't gerugt, dat deeze Manschap, veel al uit Holsteineren bestaande, in aantogt was, schreef de Stadhouder SCHENK, Vryheer van Tautenburg, den Steden, om eenige Manschap. Aan Leeuwaarden, verzogt hy, om hondert van dera

„van alberhande parcelen; Betaelt Claes op den Thoorn, van dat hi de Leenen bielp maacken, doe men den Papegay van den Os schoot, daer de Cloeviers op rusten, vi gr.” Cloeviers agte ik bedurven uit *Colevrius*, dat is *Haakbusen*. Vergel. BURM. Aanm. op de Nederd. Taal. 2 D. bl. 468 en 464. Zie ook over deeze stof, Chron. van Arnhem. bl. 101 en 102.

(b) Thesaur. Rek. Briel, *explr. ult. Sept.* 1439. „Ge-scenct mynen genadigen Heere van Oesteruant een *Scatscaproen*, coste mi: laken, zilver, beduren en van maken III lb. ixß. iii d: gr.” Zie verder de plaatzen, aangehaald by VAN HASSELT, in de uitgaave van KILLAEN, op 't woord *Kovel*.

(c) SCHWARTZENB. Groot Charterb. 2 D. bl. 679.

den besten *Borgers*, welken hem ook wierden toegeschikt. Onder aan den Brief, die gegeven was op den 26. van Hooimaand des jaars 1536, en, sedert, uit het oorspronkelijke, is in 't licht gebragt, hadt hy de volgende woorden geschreven, die my voorkoomen den gullen aart van deezen Krygsman, eenigzints, te teekenen, „ Gude Frunde, „ ick bit ghy sult my aber nyt vorlaten, „ my dunckt myne Fiende (vyanden) walden „ my gerne vordrucken ende vordempen, „ syn nochthans der hoepeninge ghy ende „ ander myne frunde wuden my alhier mytter „ yle by staant duen, als ick my des gans „ lick tot v myt guder herten betruwe, „ ende alle tyt weder vorschulden wil; *hier* „ *myt hebt hondert dusent guder nacht.* „ Geschreuen myt myn eigen handt. TAU- „ TENBURG (d).” De Stad liet niet na, aan dit verzoek te voldoen; waar voor hy, sedert, dank zeide (e). Ook kwamen de Friesche Burgers en Landluiden zeer te stade. SCHENK, hunne versterking gekregen hebbende, plaatste dezelve, naar 't schynt, nevens de overige Burgeren en Huisluiden uit Groningen en Groningerland, voor het belegerde Appingadam en, toen, met zyne Ruiters en Knechten, naar *Heiligerlee* snellende, wagte hy, aldaar, de komst der Holsteineren af. Naauwlyks waren zy genaderd, of SCHENK ging 'er op af en, hun geen tyd gunnende om zig in behoorlyke slagorde te stellen, bragt hy ze, ylings, op de

(d) SCHWARTZB.: l. c. bl. 685 en 686.

(e) l. c. bl. 686 en 687.

de vlugt en veel Holsteinsche Jonkeren, gevankelyk, naar Groningen, terwyl de Drost van *Wedde*, die zig mede by hun bevonden hadt, naar Leeuwaarden gevoerd wierdt. Deeze Slag viel voor twee dagen voor *Sint Laurens*, en dus op den 8. van Oogstmaand des jaars 1536 (f).

Bl. 126. r. 5. „Eene groote menigte van Hollanders en Zeeuwen, hadden hem met hunne Schepen, op deezen togt verzeld.” De Nederlandsche Schepen begaven zig naar Barcelone, daar zy den Keizer zelve vonden, die, op de Galei van *ANDRÈ DORIA*, Admiraal van s’Keizers Vloot, van daar, met hen, naar Barbaryen overstak. Zy voerden, behalven een aanzienlyk getal van Krygsluiden, ook een meenigte voorraad mede, welke, zo voor eigen onderhoud, als van een gedeelte van s’Keizers verdere Legermagt, strekken moest (g). Ook was de toeloop van hier te grooter, om dat de Keizer het bestryden van *Barbarosse*, schoon, in den grond, geschied om zyne Staaten van dien gevaarlyken Roover te bevryden, den glimp van eenen Kruistogt gaf; waarom hy ook, in plaatz zyner gewoone Wapens, witte damaste Vaanen voerde en, daar in, een rood Kruiz (h). ’t Is aanmerkelyk, dat men, by ’t overgaan van Tunis, alwaar *KAREL* twintig duizend Christen Slaaven verlost, onder anderen, nog verscheidene Wapenen vondt, die den

(f) E. BENINGHA, Hist. van Oost-Friesl. 4 Bock, Cap. 77. N. 692.

(g) HARZUS *Annal. Brab. Tom. 1. fol. 599.*

(h) E. DE VEER, *Kron. Nl. 41.*

den Christenen, in de dertiende eeuw, op den ongelukkigen togt van Lodewyk, gezegd den Heiligen, Koning van Vrankryk, ontnomen waren (i).

Bl. 128. r. 5. „De Kryg werdt, wederzyds voortgezet.” Hoe zeer 't gebruik, om *Leenmannen* ten kryge op te roepen, thans, minder in zwang was, wierdt egter het Hof van Holland, op den een en twintigsten van Oogstmaand des jaars 1536, gelast openlyk aan te kondigen en „scherpelic te beueelen, „dat alle Edele *Leenmannen*, *Mansmannen* „ende anderen, die gehouden ende verbonden zyn, ter cause van heuren leenen, „achterleenen, ende andere goeden, ons in „oerlogen te dienen, mitsgaders die ghene, „die Renten vp te voorsz Leengoederen hebben, hen *toerusten*, *vpstellen* ende *houden* „gereet, om Ons te dienen, in der vorme „ende maniere, begrepen in de Instructie, „die wy hebben doen maicken ende ouer „seynden sullen; op te peyne, die des in „gebreke wesen sullen, te arresteren ende „in onsen handen te stellen alle die Vruchten „ende Incomen van den voorsz Leenen ende „Achterleenen, zoemen, ingelycke saicken, „gewoenlick js.” De Instructie zelve is my niet voorgekomen, en de opgevolgde vrede met KAREL VAN GELDER heeft, mooglyk, verandering, in de uitoeffeninge van dit streng gebod gemaakt (k).

Bl. 132. r. 7. v. o. „*De Staaten van Holland hielden* (op de vereeniging met het Sticht,)

(i) HARRIS. l. c. fol. 601.

(k) 2. Mem. van DE JONGE. II. 20.

Sticht,) — *aan by den Stadhouder*, onder anderen, in de jaare 1535 en 1536." De Brieven van KAREL den V, om Holland met het Sticht te vereenigen, waren reeds (als onze WAGEN. wel gezegd heeft, bl. 131) in Grasmaand *van den jaare 1534*, gegeven. Het is aanmerkelyk en, denkelyk, aan de tusschen beide gekoomen strubbelingen, mede door hem alhier aangewoerd, te wyten, dat, hoe zeer, naar s' Keizers beraaming, de Stad, Steden en Land van Utrecht, aan deeze zyde den Yssel, door den Stadhouder van Holland, sedert dat jaar 1534, zouden moeten worden bestuurd, egter de Lastbrief voor deezen laatsten, thans ANTONI *van Lalaing*, Graave van Hoogstraten, eerst geteekend is op den der tienden van *Hooimaand des jaars 1536 (l)*.

Bl. 139. r. 7. „Bestand van tien maanden." Men hadt dit bestand, zo als anderen reeds hebben aangemerkt, meest te danken aan de tegenwoordige Koninginne van Vrankryk, LEONORE, en haare Zuster, MARIA, Koninginne Weduwe van Hongarye en thans algemeene Landvoogdesse der Nederlanden; welke beide Vrouwen deeze verderflyken oorlog niet, dan met den uitersten tegenzin, zagen voortduuren, en geen gepaste middelen lieten voorby gaan, om door vereeniging der partyen, 'er een gelukkig einde van te maaken (m).

Bl. 143. r. 4. „De Hertog van Gel-

der

(l) „Uit een Geschreven Lyst van *Stukken de Provins. van Utrecht raakende*." op dat jaar.

(m) DANIEL. *Histoire de France*. Tom. 5. p. 352.

der — *schreef* — aan Burgemeesteren van Amsterdam, dat men hem, ten anregte, van eenen aanslag op Enkhuyzen verdagt hieldt” enz. WAGENAAR en, voor zo ver ik zie, de door hem aangehaalde en andere Schryverren, regelt zig hier naar 't vervolg op de Hollandfche Kronyk, door E. DE VEER; alwaar, deeze zaak, omftandiglyk, verhaald wordt, en men, by. het gewaagen van den brief van Hertoge KAREL, dien Vorst in den eerften perfoon doet fpreken; waar uit men zeggen zoude, dat de Kronykfchryver dien brief zelven gezien en nagefchreven hadt.

't Schynt, dat de Regeering van Amsterdam dit Gefchrift, terftond, aan den Hove van Holland heeft medegedeeld; immers, in de gelyktydige Memoriaalen van dat Hof, wordt 'er een affchrift van gevonden; maar het geen, in bewoordingen, vry veel van de opgaave van DE VEER verschilt. De Hertog, zonder *Enkhuizen* te noemen, of van eenige verdenking omtrend, laat ftaan verontfchuldiging van, zynen perfoon te reppen, geeft; alleenlyk, de zaak den glimp, als hadden zyne Schepen den Kardinaal van Bourbon, die hem bezoeken wilde, op de, door deezen bestemde, plaats, niet gevonden, maar, uit een klein, hun toegezonden, Vaartuig verftaan, dat die Geestelyke de reiz naar Gelderland, in den tegenwoordigen oorlog met Vrankryk, niet verder dorst voortzetten, zonder, alvorens, genoegzaame zekerheid of vrygeleide van Amsterdam en andere Steden, welken hy voorby moest

vaaren , bekomen te hebben ; om welke reden dan , de Hertog nu vrygeleide en voor den Kardinaal , en omtrend twintig Lieden van deszelfs Gevolg , in één Schip , zeide te verzoeken , geduurende ongevaar , veertien dagen. Ik heb dit Stuk , 't geen , myns weetens , nooit gedrukt is , hier agter doen plaatzen , in de Bylaage E.

Bl. 144. r. 4. „ Te Hoorn , te Enkhuizen , en andere Watersteden *was men zeer op zyne hoede* , de plaatsen versterkende enz. ” Niet alleen geschiede dit aan de zyde der Zuiderzee , welke hier meest beoogd wordt , maar ook aan die der Maze en Noordzee. De Stadhouder van Holland deedt den Zeedyk van 't Land van Voorne bezorgen ; men deedt een omslag in gelde , om de vestingwerken van den Brielle , onder 't opzigt van eenen *Walmeester* , te herstellen en te verbeteren , men zondt 'er , uit Holland , ook Geschut , met naame zwaare *Busfen* , en , daar toe , eenige *Busmeesters* ; ook waakten Stads Waakers , by dag en nacht , op de Toornen „ om de Stede te „ waerscouwen voer enighe viande die ouer „ zee mochten anslach doen , byzonderlyk , „ tegen de Franssoyen ende andere Viande „ s'Lants (n). ”

Voor 't overige , schynt men op het versterken der Grenz- en andere^{aa}Plaatzten , thans , door geheel Holland , bedagt geweest te zyn , en zulks niet tegenstaande , daar omtrend , de noodige zorg was aangewend ,
tien

(n) Thesaur. Bek. Brielle , *exp. ult. Sept. 1537* Capit. „ *ander vuyghonen van alrebande parcelen.* ”

tien jaaren bevoorens', te weeten in den jaare 1527, toen men vreeze hadt voor een inval der Gelderschen. Onze WAGEN. roert, op dat jaar, en in zyn 16. Boek, die zaak, kortelyk aan, uit het geen hem de Registers van s'Lands Advokaat, VAN DER GOES, aan de hand gaven; dan, daar my, (die, door een zwaare krankte belet wierdt, op dat Boek iets aan te teekenen,) onder 't schryven deezes, hier omtrend een zeer aanmerklyk Struk voor handen komt, 't geen niet ondienstig is ter nader kennis van den staat der Vestingen voor de helft der 16. eeuw, heb ik verneemd het zelve in de Bylaagen te moeten plaatzen. In Friesland hieldt men ook wagt (o), en dit schynt, 't geheele land door, plaats gevonden te hebben.

Bl. 147. r. 9. v. o. „ *De oude Hertog (KAREL) viel — in eene Krankheid die hem uit het leven rukte.*” Hy was ook, in den jaare 1522, door een Beroerte overvallen geweest, maar herstelde toen weder. Men zie, nopens deszelfs begraaving, de hier onder aangehaalde plaats (p).

Bl. 158. r. 8. „ *Bossu, herwaards afgezonden, om in Holland en Zeeland — Scheepen in gereedheid te houden.*” Zyn last strekte zig uit tot de *Landen van herwaerts over*, dat is tot *alle* de Nederlanden, daar Schepen te krygen waren, met naame ook

(o) Bylage D, alhier, Vergelyk Reg. AERT VAN DER GOES. bl. 43, 44, 50, 51 en 52. en SCHWARTZENB. l. c. bl. 703 en 706.

(p) VAN HANSELT, Chron. van Arnhem, bl. 198. vergl. bl. 86.

ook tot Friesland, alwaar, uit dien hoofde, in Sprokkelmaand van den jaare 1539, gelyk verbod aan de Schippers gedaan wierd, als hier, nopens Holland, te regt, vermeld wordt (q).

Bl. 162. r. 7. v. o. „De Staaten (*van Holland*) gaven hunne toestemming tot de Bede enz.” In Holland was 't gunnen van Beden, thans, zo gewoon als bezwaarend; maar in Friesland, daar het vraagen van dien tegens het twaalfde Artikel des Traktaats van den jaare 1524 aanliep, hadt men, zo als ik reeds heb aangeteekend, getragt dit voor te koomen, door een Gefchenk. Men vondt zig egter in zyne meening bedroogen. Reeds op den zeventiende van Hooimaand des jaars 1737, was, aan dat Gewest, voorgeslagen, zyner Majesteit te gemoed te komen, omtrend de kosten, welken hy, in den Franschen Oorlog, ter beveiliging van Friesland tegens de invallen van KAREL VAN GELDER, moest doen; en, toen hier een stilstand van wapen op volgde, zondt men PHILIPS VAN LANNOY, Heer van *Molenbaix*, naar Leeuwaarden, die, aldaar, op den 10. van Oogstmaand, des jaars 1537 aandrang, den Keizer eenige Penningen toe te staan, voor de gemaakte Onkosten by 't bemagtigen van Groningen en Ommelanden met Drente. De Friezen beriepen zig op hunne armoede, 'sKeizers woord, hun Traktaat, het vrywillig aanbod eener Gifte en meerder andere redenen,

ver-

(q) SCHWARTZENB. *ix. c. vi. 136.*

verhoopende, dat men, met dit antwoord, zig wilde vergenoegen, ten zy men hun liever ontheffen wilde van zekere bezwaaren, welken zy opgaven. Dit een en ander hieldt het werk sleepende; doch, na verscheiden handelingen, stondt men, eindelyk, den Keizer, in Zomermaand des jaars 1539, eenen *gracelyken penning of propyn* toe, van 40000 Karolus Guldens eens, mits hy zig, voortaan, verbonde tot onderhouding des Traktaats van 1524, en tot afdoening van de daar op gedaane inbreuken. De Keizer verbondt zig, sedert, en deedt een Plakaat afkondigen, doch kwam zyn woord niet altyd na (r).

Bl. 169. r. 6. „*Sommige Schryvers, ook de nauwkeurigsten, verhaalen zelfs, dat Zy (de Gentenaars) – den Koning van Frankryk, Gend en gansch Vlaanderen zouden hebben aangeboden.* Doch de Schryver, dien wy hier voornaamlyk volgen, rept hier van geen woord.” ’t Gezegde van onze WAGEN. is gegrond en naauwkeurig. Of men, egter, uit het stilzwygen van JAN den *Hollander*, zynde den Schryver, door onzen WAGEN. bedoeld, zou moeten besluiten, dat, waarlyk, de Gentenaars hunne Stad en Vlaanderen den Franschen Koning *niet* aangeboden hebben, is eep andere Vraag, die, ontkennender wyze, zo ik my verbeelde, mag beantwoord worden; te meer, daar die zaak zeer wel heeft kunnen geschieden, al vindt men ’er zelfs geen melding van in
het

(r) SCHWARTZENB. *J. c. p.* 703, 708, 713, 727, 753; 757, 759, 762, 796. enz.

het, hier mede aangehaald, Strafvonnis, 't geen KAREL, naderhand, tegen die van Gent uitsprak; nadien de Keizer, thans in vriendschap met FRANÇOIS den I. zynde, opzetlyk kan hebben nagelaaten, een aanbod, aan dien Vorst gedaan, als strafbaar te doen voorkomen, in een openbaar Vonnis. Zo veel is zeker, dat, by 't zwygen van JAN den Hollander, (een Gentenaar van geboorte en Kanunick van S. *Waltrude* te Bergen in Henegouwen,) verscheide andere, gelyktydige, Schryveren, niet alleen van dit aanbod der Gentenaaren, aan FRANÇOIS den I., gewaagen, met byvoeging, dat de Dauphin van Vrankryk, uit geheime inzichten, door middel van den Heere van Montmorency, den Koning (altyd vlammende op het Hertogdom Milaan) hadt weeten te beweegen, om de Vlaamsche Bezending, met veragting, af te wyzen en 'er den Keizer, terstond, opening van te geeven, maar dat ook, onder deeze Schryveren, zig bevindt GUILLAUME DU BELLAY (r), beroemd door Pen en Degen, die, aan 't hoofd der Benden van FRANÇOIS den I., den Keizerlyken, dikwyls, veel nadeel hadt toegebracht, en te boek staat, zig, meer dan iemand zyner Tydgenooten, te hebben toegelegd op de geheimen der Vorsten van Europa (s), tot welker ontdekking ook zyn aanzien hem byzondere gelegenheid gaf. Zo, ondertuschen, dit aanbod is gedaan, en FRANÇOIS 'er KAREL kennis van gegeven heeft, begrypt men

(r) DU BELLAY, *Mémoire*. p. 263.

(s) MORERI. *Diction. Histor.* Articl. DU BELLAY

men te lichter, waarom, na dit blyk van goede trouw, de laatsgemelde Vorst in zyne reis door Frankryk, zig op het bloote woord des Konings heeft durven verlaaten, zo als onze WAGEN. (bl. 180) te regt aantee- kent. Ondertusfchen, schoon de Keizer, in Frankryk, met de meeste eer ontvangen wierdt, en men hem zelfs, de Sleutelen der Steden, welken hy doortoog, aanbodt, had zyh verblyf te *Amboise* hem het leeven kunnen kosten.

Hier, naamelyk onder een menigte Toortslichten, naar het koninglyk Slot geleid, en even nedergezeten, deedt een der Toorts- draageren, 't zy met moedwille, 't zy met ongeluk, brand ontstaan in het Kasteel, welke zo zeer roenam, dat, straks, den damp door de Tapyten der Kamer slaande, waar in de Keizer, nevens de Koning en Koningin- van Frankryk, zig bevonden, het Gezelschap in gevaar kwam, van te stikken. Men ont- vloot, by tyds, egter, het uiterst onheil. De Daader, sedert, gevat zynde, wierdt tot den strop veroordeeld, maar hem, op 's Keizers bede, genade geschonken (v).

Bl.

(*) HARENB. I. c. fol. 614. en *Nieuwe Chron. van Vlaand.* 3 D. N. 207. My lag in 't hoofd (maar ik vinde de plaats niet en ik kan my bedriegen) dat een der Toortsdragers het Tapyt van den Eetzaal, in brand hadt gestoken, met zynen Toorts; in welk geval men zou kunnen vraagen, hoe iemand, met een Toorts, in 't Vertrek kwam? Dan, hier op, zou men de gebruiken der tyden moeten in agt neemen. Men hadt, reeds onder de Franken, de gewoonte, om de Vertrek- ken, by de Avondmaaltyden, te doen verlichten, niet door Kaarsen, op Kandelaaren, zogezegde *Lusters* of iets dierge- lyks, maar, door verscheiden Bedlenders, elk met een Toorts in de hand. Deeze gewoonte, hoe zeer 't gebruik der Kandelaaren niet onbekend was, hieldt nog stand, niet alleen onder PHILIPS den Stouten, Hertoge van Bourgondie, Va-

Bl. 183. „*De Advokaat der Gentenadren.*” Hy wordt elders (u), hunne *Pensionaris* gendemd. Zyn Voorzaat, SEVERYN BLOM, schynt zig op de vlugt begeeven te hebben; immers ik leeze, in zeker Uittrekzel der Stads Reekening van Gouda, over den jaare 1539. „gescenkt den *Pensionaris* van „Gent, als hy ter Gouda was, als men „seyde *fugitief*, twee Steden kunnen wyns.” Dit schenken van eere Wyn, aan Luiden van eenig aanzien, was men, hier te Lande, gewoon.

Bl. 187. r. 7. „*De Advokaat van DER GOES antwoordde, uit naam der Ståaten.*” Op den Dagvaart, van welken hier WAGENAAR spreekt, en die in den Haage gehouden wierdt, zo als ook, op den volgenden, te Haarlem, verscheen mede de *Bisshop van Utrecht*. Hy wordt onder de *Edelen* en *Heeren* opgenoemd, en wel, op den 5. van Oogstmaand, in deeze ordre. „*De Bisshop van Utrecht; Egmont; Brederode; enz.;* doch, op den 11. en 12. dier maand, aldus, „*die Heeren van Brederoe; Bisshop van Utrecht; Affendelft.*” enz. 's Bisshops tegenwoordigheid sproot uit de vereeniging van Holland en Utrecht, waar van WAGEN. reeds gewaagd heeft, en geschiedde, zeker, ter eere van den Keizer. Voor of na is my, tot nog toe, geen Utrechts Kerkvoogd op

Vader van onzen Graave PHILIPS den Goeden, maar, in de kostbaare Feesten . . die LODIEWYK de 14., ten jaare 1664, te Versailles gaf, wierden de Zalen verlicht, onder anderen, door twee honderd zulke Toortsdraagers. *Voyez LE GRAND D'AUSSEY. Hist. de la Vie privée des Français.* (een Werk, hier te Lande, te weinig bekend) Tom. 3. p. 142—144.

(u) Zie WAGEN. alhier, bl. 166. *Nieuwe Chron. van Vlaand.* bl. 208.

op de Hollandsche Dagvaarten voorgekomen.

Bl. 187. r. 9. v. o. „*De Landvoogdes wilde*, met de meerderheid, tot eene volle bewilliging besluiten.” In 't groot Privilegie van Vrouwe MARIA, 't welk, 't zy men het al of niet afgeschaft agte, in allen gevalle, verleend was op aandrang der Staaten van dien tyd, en dus, duidlyk, doet zien, waar in deezen vermeenden het regt van den Lande te moeten bestaan, wordt vastgesteld, onder anderen, dat, indien de Steden den Vorsten eenige Beden hadden toegestaan, egter, „de overigen, die in „dezelve niet geconsenteert nog beliest „en hadden, ongehouden ende onverbonden „zyn en blyven yet daer in te gelden, con- „tribueeren of betaalen, niet tegenstaande „ook dat die meerendeel der voorsz. Steeden „daer inne geconsenteert ende beliest had- „den (v).” Dat dit begrip der Staaten, ten dien tyde, niet nieuw was, dunkt my, vry klaar, te blyken, uit het denkbeeld, 't welk de Graaven zelven van deeze overstemming schynen gemaakt te hebben. Immers, indien zy 't anders begreepen hadden, zoude het minder strooken, die van Haarlem, ten jaare 1492, tot een straf op te leggen, dat, „so wanneer twee van de groote Steden „van Hollant consenteerden, zy, ten allen „tyde, de derde moesten wezen in 't con- „senteeren, sonder eenige weygeringe (w).

De Boden, naamenlyk, zynde verzoeken van den Graave aan 's Lands Staaten, behoorden,

(v) Gr. Prov. van MARIA. Art. 34.

(w) Lands Privileg. van Kennemerl. bl. 78.

uit haaren aart, tot zaaken, welker toetstemming uit ongedwongen gunst geschieden moest; of, om my, met de woorden van vroeger tyden, uit te drukken, tot *gratieuse* zaaken, in welken *geen overstemming mochte vallen* (x): moetende men, egter, 't gevolg der overstemming, zo men 'er, des niet te min, toe besloot, uitleggen naar den aart dier tyden; waar omtrend men, te regt, gezegd heeft, „ dat het effect der contradic-
 „ tie van één, of meerder, Leeden, in materie
 „ van Consenten, in die tyden (de Graaflyke)
 „ niet was, gelyk hedendaags, *de Conclusie te beletten*, maar alleen, *het contradiceerend Lid of Leeden te bevryden van te contribueeren*, in haar weerwil, met de meerderheid (y).”

Bl. 188. (7.) „ Haarlem, vind ik, onder *deezee Steeden niet*.” Die van Rotterdam hadden zig, byzonder, bevlytigd, om Haarlem, Leiden en Gouda, in hun geschil over het Stapelregt, tegen Dordregt, te trekken; 't geen, egter, niet gelukte (z)

Bl. 190. r. 1. „ 't *Welk men, als een byzondere gunst, die de Amsterdammers en anderen, door het spoedig inwilligen eener zwaare Bede, verwierven, aanmerken mag*.” Men meent te regt (a), dat de reden deezer vryheid veeleer moet gezogt worden in oudere Handvesten, byzonder in twee provi-
 fio.

(x) Mr. AERT v. D. GOES, bl. 49. op 't jaar 1545.

(y) SLINGERL. l. c. bl. 40 en 41. vergel. HERNIM. over de Beden. bl. 112—114. en Vaderl. Histor. 3 D. bl. 220.

(z) VAN DE WALL. l. c. bl. 991—1019, ook bl. 1021. en volg.

(a) VAN DE WALL. Handv. van Dord. bl. 1010.

sioneele Uitspraaken van Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE, van den 22. April 1453 en 28. January 1456 (1457) (b), by welken, met zoo veele woorden, was gezegd: „soe
 „wie, in Noorthollant off in Vrieslant
 „gezeten, die Ysele, die verby der Goude
 „loopt, nedervaren, off van beneden die
 „Ysele opvaren, met wat goede dattet sy,
 „die en sullen mit hoeren Scepen noch
 „goeden Tordrecht niet gehouden wesen ter
 „Stapele te comen, noch aldaer aen te
 „varen gehouden wesen, wigenomen soe wes
 „Canthout, Cromhout of eyken planken men
 „die voornoemde Ysele wvoerem sal, die
 „sal men Tordrecht ter stapele brengen.”

Bl. 192. r. 1. „In Herfstmaand (1540) droeg de Keizer het Stadhouderschap den Prinse van Orange op.” Op den 15 Mei bevoorens, hadt Karel V. den Heere van *Destournaix* tot Gouverneur van 't Kasteel, Stad, Steden en Lande van Utrecht aangesteld (c); dan deeze aanstelling schynt maar voor een tyd te zyn geweest. In Holland; vindt men, zelfs in de *Memoriaalen* van 't Hof, geene andere, dan die by WAGEN. is vermeld.

Bl. 192. r. 11. „'t Land van Voorne en den Brielle werdt, afzonderlyk, genoemd.” Van hier, dat men, in de *Tresoriers Reekeningen* dier Stad, den Stadhouder van

(b) Ibid. 81. 528 en 606.

(c) Geschreyen Lyst van Stukken, betreffende de Provincie van Utrecht.

van Holland, dikmaals, alleenlyk noemt *Gouverneur van Voorne* (d).

Bl. 193, r. 6. „FLORIS VAN EGMOND — die lang Kapitein Generaal was geweest, overleedt. — Zyn Zoon, MAXIMILIAAN, volgde hem op in zyn Graaffschap.” Men moet dit Kapitein Generaalschap niet betreklyk maaken tot Holland alleen, maar tot alle de Nederlanden (e). Dat MAXIMILIAAN, sedert, ook die bediening erlangde, heeft onze WAGEN. reeds aangeteekend. Hy was, teffens, Stadhouder Generaal van *Friesland, Overysfel, Groningen en Groningerland* geweest, zo als hy, in 't zelfde verly en elders, sedert Bloei maand des jaars 1540, voorkomt (f). In dit ambt volgde hy op aan GEORGE SCHENK, Heer van *Tautenburg*, één der beroemdste Krygsluiden van dien tyd, die, op den tweeden van Sprokkel maand deszelven jaars 1540, op her

(d) Reken. Thefor. Briel, *exper. alt. Sept. 1536. Capit.* „*Ander vuytgebouen van alrehande parcesolen;*” Over den aart van dit Landfchap, wensch ik, 't eeniger tyde, zo God my leeven en kragten geeft, nader te handelen. Hier zal 't genoeg zyn aan te merken. *Eerffelyk*; dat de oude Graaven van Holland het zelve, afzonderlyk, plagten te houden van den Ryke en, weder, aan byzondere Heeren uit te geeven, tot dat het, na 't affterven van FRANK VAN BORSLEN, in hunnen boezem te rug keerde en bleef. *Ten tweeden*; dat, gelyk dus 't Land van *Voorne* een Leen van Holland en een Agterleen van 't Ryk was, zo, weder, het daar by gelegen Land van *Putten* een Leen was van Voorne. Ik weet niet, dat dit, by onze Schryvers, is aangemerkt; by 't beschryven des Leevens van Heer NIKLAAS VAN PUTTEN was het my niet bekend en, in deeze Aanmerkingen op WAGEN, heb ik vergeeten 'er vroeger van te gewaagen. Dat het egter zo is, blykt, ontegenzeggelyk, uit de Bylaage C, agter dit stukje gevoegd.

(e) Nieuwe Regist. 1536—1554. Kas H. Titel *Zeeland en Voorne*. bl. 19. van de Leenk. van Holland. WAGEN. alhier, 5 D bl. 326.

(f) SWARTZENB. l. c. bl. 790.

het Slot van Vollenhove, overleden was (g), en 't getal moet vergrooten der voornaame Personagien, welker sterfgevallen WAGEN., op dit jaar, vermeldt.

Bl. 209. r. 3. „*In Sprokkelmaand — 1541, wordt'er, in Holland, een Verdrag afgekondigd, omtrend dezen tyd, met JACOB den V., Koning van Schotland, geslooten.*” Waarschynlyk heeft MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, Heer van Veere, deeze gelegenheid waargenomen, om den stapel van den Schotschen handel, die, sedert verscheiden jaaren, binnen Veere gevestigd was (h), met aanzienelyke voorregten te begunstigen (i). Ook hadt de Landvoogdes MARIA, by een' Brief van den 9. January 1541, aan de Schotsche Kooplieden, te Veere, reeds vrydom van Tol gegeven voor eenig Koper en gegoten Yzer, om, uit die Stad, naar buiten 's Lands te voeren (k).

Bl. 225. r. 13. „*Als vertoonende de Gemeene Steden in Zeeland.*” De zes Vasalle Ste-

(g) E. DE VEER, Chron. W. 52. Vfo. en SCHWARTZENB. 1. c. 2 D. bl. 805. alwaar men de breede Instructie van Maximiliaan van Egmond, als Stadhouder van Friesland, enz. zal vinden.

(h) Sommigen zoeken den oorsprong van den Schotschen Stapel te Veere, by gelegenheid van het huwelyk van WOLFAART VAN BORSSELEN, Heere van Veere, met MARIA STUART, Dogter van JACOBUS den II., Koning van Schotland, en dus omtrend den jaare 1444; zie in *Tegenwoord. Staat van Zeeland.* 2 D. p. 177. en ERMERINS, over de Heeren van Veere, uit den Mulze van Borsseelen. W. 66 en 91. Terwyl anderen die brengen tot het jaar 1528; Z. YAIR *an account of the Scotch trade in the Netherlands and of the Stapel Pont in Campvere.* p. 11. Waarmede instemt de Heer M. J. VAN VISVLIET, in *Differt. inang. de origine Privill. Mercatoribus Scotis, in Urbe Fura, Concessorum; edita Lugd. Bat. A. 1786.* p. 33—36.

(i) VISVLIET. 1. c. p. 37.

(k) Zie ERMERINS, Beschryv. van Veere. 2 D. bl. 73. en Bylage. 2 P

Steden van Zeeland, als, Veere, Vlisfingen, Westcappel, Domburg, Brouwershaven en St. Martensdyk wierden, in deeze Bede, te samen aangeflagen tot eene somma van 2400 Guldens, waar in Veere 800 Gl. draagen moest. Doch deeze Stad, het zy dan dat zy zelf, of haar Heer, MAXIMILIAAN, daar niet in bewilligd hadt, weigerde haar aandeel op te brengen: egter, zy wierdt 'er toe genoodzaakt, door den Rentmeester bewesten Schelde, die de Persoonen en Goederen der Veevenaars, te Middelburg, met arrest bekommerde; zo dat zy, eindelyk, den 20. Maart 1544, voor het geweld zwigten moest (1).

Bl. 225. ond. reg. „*De Gelderschen noodzaakten hem (Oranje) met agterlating van 't grootst gedeelte zyner manschap, de wyk te neemen naar Antwerpen.*” In Braband, met naame te Brusfel, ontstondt; weinige dagen hier na, een groot misverstand tusfchen de, zig aldaar bevindende, Hollandfche Benden, ('t zy deezen met den Prinse van Orange, dan op eene andere wyze, aangekomen waren,) en de Walsche; men roerde, van wederzyde, de trom en trok, in slagordre, tegens een, op de Markt. Onze Hollanderen worden beschuldigd een kwaad voorneemen gehad te hebben, 't geen ik, egter, niet vinde waar in bestonde. De Heeren van MOLEMBAIS en MELVIN gaven last 't geschut aan te voeren, 't welk, voorbedagtelyk, niet op, maar over, de Knegten gelost wierdt. Men verdreef, eindelyk, de Hollanders, met ge-

(1) Zie ERMERINS, Beschryv. van Veere. 2 D. bl. 75 en 76.

geweld, uit de Stad, en veelen van dezelve raakten om 't leeven (m).

Bl. 226. r. 3. v. o. „Zy werden (te Leuven) zo *ontfangen*, dat zy *afweeken*.” 't Is zeker, dat de Gelderschen, schoon de Stad Leuven, in naam des Konings van Vrankryk, opgeëischt hebbende, eindelyk, genoodzaakt waren de belegering op te breken. Dan het is twyfelagtig, of de eer daar van aan de dapperheid der belegerden alleen zy toe te schryven. De Regeering, althans, zig verlaten ziende van de hulpbenden, die de Landvoogdes, tot verdediging der Stad, derwaarts gezonden hadt, neigde tot een Verdrag, en deedt, door haare Afgevaardigden, aan VAN ROSSEM, 50000 Goude Lelien, behalven den noodigen voorraad van Wyn en Levensmiddelen, aanbieden. De Burgery, in tegendeel, of liever de Studenten, wilden de Gelderschen met geweld te keer gaan, en schoten 'er op, geduurende het Bestand; daar in, byzonder, geholpen door de Vrouwen der Burgeren. Ook hielden zy den Voorraad te rug, die, agtervolgens het Verdrag, uit de Stad naar het Leger gezonden wierd, daar toe, byzonder, aangehitsd door de Studenten SEVERYN FEITEN, een Harlinger, HUGO VAN HILTYL, een Groninger en DAMIAAN GOES of VAN GOES, een Portugeesch Edelman (*), welke laatste zelf, staande de on-

(m) E. DE VEER. Kron. bl. 54. 179.

(*) Deez DAMIAAN GOES, VAN GOES, of DE GOES, hy GOUDHOEVEN (Kron. bl. 213.) genaamd een vermaart en

onderhandelingen, zig naar het Leger der Gelderschen begeeven hadt, en zoo grooten ophef gemaakt van den moed en 't voorneemen der Burgery, om Leuven te verdedigen, dat VAN ROSSEM, eindelyk, afoog. Denkelyk zal het hem ook aan grof geschut ontbroken hebben, daar hy, met zyn Volk, de Rivier de Neethe, op tonnen en dergelyk ligt vlotwerk, was overgetrokken. Ondertuschen wierden HILTYL en VAN GOES voor de voornaamste bewerkers der bewaaring van Leuven gehouden en, tot erkentenis daar van, door Keizer KAREL V, tot den Adelstand verheven (n).

Bl. 244. „*Dat de Staaten in de Tienden hebben moeten bewilligen.*” Dat die van Zeeland mede verplicht geweest zyn in twee Tienden te bewilligen, blykt uit een Aste van *non prajudice*, door den Keizer, den 21. Maart 1543, gegeëven aan MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, ten aanzien zyner Steden Veere, Vlisfingen, Westcappel, Domburg en Brouwershaven; als welken nimmer voorheen, in dergelyke Belastingen, plegen te draagen (o).

Bl.

geleerd Edelman uit Portugal, was getruwt aan JOHANNA VAN HARGEN, (Dogter van SPLINTER VAN HARGEN, Ridder, Heer van Oosterwyk, en MACHTILD VAN DER DUYN) en heeft de Geschiedenis der Belegering van Leuven, ook by WAGEN, aangehaald, sedert, in Druk uitgegeven. PONTAN: *Hist. Gelr. fol. 826 et 827.* en DAMIAN: GOIS de obsid. Lovan. *apud* SCHARD. T. 2. p. m. 18.

(n) SLIOTENHORST, Geld. Geschied. 12. B. bl. 458 en 459. en GOUDR. Kren. bl. 612.

(o) Men vindt deze aanmerkelyke Aste onder de Bylagen by EMMERINS, Beschryv. van Veere. 2 D. *numero* 2 Q.

Bl. 246. r. 7. „Anderen schryven — *dat hy* (MAARTEN VAN ROSSEM) — *den Hertoge van Aarschot — drie duizend man afvloeg;*” Dit nadeel, door ROSSEM en LONGUEVAL, een’ der dapperste Fransche Veld-Oversten (*p*), den Hertoge van Aarschot (PHILIPS VAN CROÛ) toegebragt, wordt, door geloofwaardige en gelyktydige Schryveren, bevestigd (*q*).

Bl. 247. r. 8. „De plundering werdt — afgekogt.” De waarheid was, dat men, bovendien, hem twee aanzienlyke schuldbekentissen moest ter hand stellen, waar voor hy Gyzelaars met zig nam. De Stad ging niet den 6., maar 9., July, over (*r*).

Bl. 251. (2) r. 2. v. o. „*In een Placaat van den jaare 1471. — Excyns op ’t Zout gesteld.*” Het instellen van een Excyns op het *Zout*, was, zeker, veel ouder. Toen Vrouw JACOBA, ten jaare 1418, een Vloot oprigtte, tegen haaren Oom, JAN VAN BEIEREN, wierdt ’er, over de Steden en Landen, die haare zyde volgden, eene raaming gemaakt, om, ter betaaling van de Soude-niers, eenige Grooten Vlaamsch te heffen. „Op Byer, Wyn, *Zout*, Granen ende „Wol” (*s*); ook heeft men; voor my, aangetekend, dat aan onzen, anderzints, zoo oplettenden Schryver, hier ontschoten was, ’t geen vroeger, door hem, was geboek; naamenlyk dat, reeds in het jaar 1441, hier

te

(*p*) BRANTOME, *Vies des Capitains étrangers*. Tom. 2 p. 4.

(*q*) JOVIUS, de Bello Juliac. apud SCHARIDIUM. Tom. 2. fol. 57. *Annal. Jul.* Tom. 2. fol. 57. *seqq.*

(*r*) VAN BEMMEL. Beschryv. van Amersf. bl. 936 en 937.

(*s*) Regist. B. Kas R. fol. 29. *Wb.* van de Leenk. van Holland.

te Lande Excynsen gesteld waren op Bier, Kooren, *Zout* en Turf (1). Als dan de Raad van Holland, in de, alhier, by WAG., aangehaalde plaats, uit de Hollandsche Resolutien van den jaare 1543., met zo veel woorden, zegt, „van 't *Zout* en „ heeft men geen excyns gegeven,” is de billyke vraag, by Hem en anderen, hoe dit zeggen des Raads met de ondervinding kan strooken? waar omtrend ik, behoudens beter oordeel, vermeenen zoude; *voor eerst*; dat de woorden van den Raad, zo als ook onze WAGEN. gist op 't einde van deeze Noot, alleen betreklyk zyn tot een Excyns, op 't *Zout*, over *het gansche Land*; 't geen, duidlyker, blykt, wyl, in den tekst der aangehaalde Hollandsche Resolutie, mede gesproken wordt van 't invoeren van een excyns op 't *Bier*, 't welk men weet, dat, op byzondere plaatsen, reeds in de 14. eeuw, in zwang was (u); *ten tweede*, dat, uit dit zeggen, dat van 't *Zout* nooit belasting is *gegeven*, niet volgt, dat, insgelyks, de *ophef* van dien nooit zou *bevoelen* geweest zyn, maar alleen, dat aan dit bevel, niet, of niet volkomen, was *voldaan* geworden: zo als dan oek onze WAG. zelve, voorheen, heeft opgemerkt, dat de belasting op 't *Zout*, in den jaare 1441, „niet algemeen genoeg schynt te „ zyn *ingevorderd* (v).

Bl.

(1) PAULUS. Verhandel. over de Unie. 1 D. bl. 215.

(u) Zie deeze Aanmerk. op WAGEN. 4 D. bl. 120.

(v) Vaderl. Hist. 3 D. bl. 546. Dat de woorden van den Raad letterlyk moeten worden opgevat, en dus, alleenlyk, zien

Bl. 261. „'t Is zeer waarschynlyk, dat de verbonden Vorsten, by 't sluiten van dit Ver-

zien op het *stet* *geven* van deezen Excys, schoon die voorheen, *bepoelen* was, blykt klaarder, uit het geen my van goeder hand, berigt wordt, nopens deze Belasting van den jaare 1441. gevonden te worden in de *Memoriaalen* van den Hove op den jaare 1444., en 't geen hier op neder komt: dat, op den 23. van Louwmaand, des jaars 1543 (1544.) op eene Vergadering van Ridderſchap en Steden, door den Stadhouder, was voorgedragen, dat, tot vinding van gelden, „welken benodigt waren, om te betalen, die zoene tot Coppenhagen gemaakt, zekere Ordinanlie was opgeſield van Penningen, te nemen op 't Bier, Coorn, Zout, turf, gelyk die by myns G. H. brieven (in 1441) gecondiſche waren, en, in ſommige Steden, hadden begonnen gewoos te onſaen, mer, op dezen tyt afgedaen waren.” Dat, daarom, de Stadhouder „heml: (Ridderſchap en Steden) „van M. G. H. wege, op dese tyt hadt doen comen om hem felue te quiten, nadien de ſettinge ende Ordinaſcie voorſz geen voortgang hebben en soude; waert dan dat zy eenige andere wegen of vonden vinden couden, daer mede dat men die Zoene ende Tractate voerſz onderhouden en voldoen mochte, die woude hy gaerne hooren ”

De Ridderſchap antwoordde hier op, „hoe zy, by voorigen dagvaard, begreepen hadden, die Penningen te moeten vinden uit een pondgeld van alle Koopmanſchappen, die men, in Pruifen en in Lyſland, voeren en van daer haalen zoude, en, *dit geen voortgang gehad hebbende*, hadden zy, naderhand, geraamd, dat men van elke vate Biers, tzy binnen- of buitenlandſch, ij grooten neemen soude, en dat zy nog geen beter middel wisten, maer gaerne beter wouden hooren.”

Haerlem en Delft antwoordden, „dat hunne Steden met de ſetting op het bier te gronde verderft zouden wezen, en dat niet mede en hadden om eenige wegen te openen; maar wou men hem iets goeds mede geuen, dat wonden ſy geerne thuis brengen an hoeren Medegeſellen, Vroedſchap en Ryedom.”

Leiden antwoordde, „dat, wes by de Ridderſchap en Steden van Haerlem en Delf, ende anderen geordineerd en ouerdragen zou werden, daer inne hoepden ſy dat die Stede van Leiden wail willic weſen soude.”

Gouda (in welker Stads-Papieren my hier niets van is voorgekomen) en Rotterdam ſpraken, gelyk die van Leiden (*Memor. ix Roza fol. 64. Vfo.*).

Voorts is op te maaken, uit zekeren Brief van St. Pauli *Converſie* (25. van Louwmaand 1444.) tot opſchrift hebbende „'t Gunt by die Stede van der Gouda geſchiet is,” dat men, met den Burgemeester DAPPER, aldaar, (en, op andere plaatsen, denklyk, met andere voornaame Regenten) „geſproken hadt, ten dien tyde, welke ſettinge soude dienen geordineert te worden, om te betaalen de zoene, die tot

„ Cop.

Verbond, reeds voor hadden, tegens 't volgend jaar, *een aanzienlyker Leger in 't Veld te brengen.*" Koning HENDRIK den VIII., wierdt, niet *na*, maar eerst *in*, 't volgend jaar 1544, door den Keizer, overgehaald om, met een gezamentlyk Leger van tagtig duizend mannen, in Vrankryk te vallen en, konde het zyn, tot Parys door te dringen. De Engelsche Vorst was, toen van nieuws, op FRANÇOIS I. verstoord geworden, doordien deez het reeds met de Regeering van Schotland gesloten' huwelyk, tusschen zynen Zoon en de jonge Koningin MARIA hadt weeten in duigen te werpen, en de Schotsche Natie weder oneenig met de Engelsche te maaken (w); waar uit de Oorlog voortsproot, van welken ook, in den tekst der Vaderl. Historie alhier, bl. 267, gewaagd wordt.

Bl. 263. r. 5. v. o. „De Amsterdammers werden, in alle de Privilegien, hun, door de voorgaande Koningen van Denemarken, verleend, uitdruklyk bevestigd." Gelyke-

„Copenhagen gemaect is?" Hier over waren verscheide dagvaarden vrugteloos gehouden, en de zaaken, eindelyk, in handen van den Stadhouder gesteld. Dewyl, egter, het Geld 'er zyn moest, gaf Gouda zyne stem in eene Setting van

„ $\frac{1}{2}$ gr. op een Scepel Coorn, dat men eet,

„2 gr. op een Scepel *Sout*, dat men besicht.

„1 gr. van een kleen Last Turf; en, niet toecomende, dan

„1 gr. op elc vat Biers; te gaderen daer men tdrinckt. (*Memor. Roza fol. 68 vfo.*)

Op den dagvaard, gehouden den 23. van Bloemaand desselfen jaars 1444. (*Roza, fol. 7-10.*) wierdt niets nieuws, nopens dit werk, voorgebragt. De Ridders bleeven by haar advis, voegende 'er alleenlyk by, dat 't meeste deel der Steden van Holland en Friesland (West-Friesland) zig voor 't pondgeld verklaard hadden: de steden „hebben geen antwoorde gegeven." De zaak dan bleef steken.

(w) ROBERTSON, l. c. Tom. 5. pag. 38. van de Fransche Uitgave.

ke bevestiging greep ook plaats nopens de drie Steden van Overysfel en de Stad Groningen, ten opzichte der overeenkomsten, tus- schen hunne en de Deensche Gemagtigden, weinige jaaren bevoorens, eerst te Gend, toen te Regensburg, geslooten (x).

Bl. 270. r. 10. „De Prins van Oranje — overleedt, des anderen daags, aan de wonde.” Sommigen schryven hem nog drie dagen lee- vens toe. Het verlies van RENÈ VAN CHALONS, een jong, maar wakker Krygsman, trof den Keizer; hy bezocht den gekwetsten, op 't uiterst liggende, in deszelfs Tent; sprak hem troos- lyk toe, kuste hem op de wang en vertrok met de traanen in de oogen (y). Zodanig een daad kon KAREL, die verdiensten wist en dorst te schatten, ondanks al zyn' heerszugt, aangenaam maaken by zyne Nederlandsche Onderzaten. Het hart van PHILIPS was voor zo veel gevoel te bekrompen.

Bl. 270. r. 16. „Hy was niet ouder dan 32 jaaren.” Dien ouderdom kan RENÈ VAN CHALONS niet bereikt hebben. Hy was geboor- ren ten jaare 1518. Zyn Vader HENRIK, Graaf van Nasfau, was in, of kort na, den jaare 1516, gehuwd met CLAUDE VAN CHALONS, zo als onze WAG. zelfs schryft (z). Hy kan dus, toen hy in 1544 sneuvelde, pas 26 jaaren be- reikt hebben.

Bl. 271. r. 4. „LODEWYK — Heer van
PRAAT,

(x) DU MONT, *Corps Diplom.* Tom. 4. pag. 2. pag. 275. Col. 2.

(y) BRANTOME. *Vies des Grands Capitains. Strangers.* T. 2. p. 204. et p. 225.

(z) Zie ook HERING. Aanhangz. op de Vaderl. Hist. bl. 169, en de daar aangehaalde plaatsen.

PRAAT, werdt *met het* Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht *beschonken*." Tot Stadhouder van *Gelderland* wierdt, in plaats van RENÈ VAN CHALONS, aangesteld PHILIPS VAN LALAING (a).

De nieuwe Stadhouder van Holland wordt, in de Leenregisters, gezegd, *Lodewyk van Praat* ende van *Moerkerken*, *Heer van Carnisse*, en; op den 21. van Lentemaand des jaars 1537, verlyd met de helft der Ambagtheerlykheid van *Puttershoek* en *Westbaren-drecht*; welke goederen hem aangekoomen waren „by doode ende maickinge van Heeren „*Lodewyck van Praat* ende van *Moerkercken*, „in zyn leeven Ridder, ende — *Castelain*, „van *Schoonhouen*, *zynen Vader*," die, kort tevoren, gestorven was, en wiens uiterste wil, zynde van den 20. van Sprokkelmaand 1536 (1537) toen hy *steclyk van lichame in 't bedde lag*; mede nog aanwezig is (b): Ik teeken dit aan, om daar door een' mislag weg te nemen van den naartigen GOUDHOEVEN, die den Stadhouder, LODEWYK, wel vermeldt, als gehuwd, maar zynen Vader niet noemt; geevende eenen LODEWYK VAN PRAAT, *die sterf An.* 1537, wel een' Zoon; meede LODEWYK genaamd; maar dien hy, verkeerdelyk, zegt, ongehuwd te zyn gestorven (c). Die Zoon, egter, was geen ander, dan onze Stadhouder van Holland, die, in het zelve Register (d), op den

(a) Kron. van Arnh. bl. 98 en 99. PONTAN. Rer. Gelr. L. 12. f. 841.

(b) Nieuw Reg. 1536—1545. Cas. H. titel *Arkel*, *Patten* en *Suyen*. bl. 3—4 *Vfs.* van Leenk. van Holl.

(c) Gouda. Kron. bl. 190

(d) l. c. bl. 21.

den zestienden van Oogstmaand 1540, genoemd wordt „Heer LOYS VAN VLAANDEREN, Heere „van Praet, Ridder van der ordene van den „Gulden Vliese, ende tweede Camerlinck „van de Keizerlycke Majesteit (e),” alwaar ook gewag gemaakt wordt van JOSYNE VAN PRAET, *zyne Huysvrouw*, en PETRONELLE VAN PRAET, gehuwd aan Joncker HERMAN VAN BRONKHORST, *Heer tot Batenborch* (f).

Bl. 274. r. 7. „Nagemaakte Lakens — opentlyk verbrand.” Gelyk het maaken van Laakenen, hier te Lande, van ouds, een zeer voornaame tak van bestaan en handel was, lei men zig, ook thans, byzonder toe, om dezelve, door Buitenlanders niet te doen bederven, noch hun, door Inlanders, iets te doen toevoeren. 't Eerste toont hier onze WAGENAAR, van het tweede vindt men een aanmerkelyk voorbeeld, in de Stad Arnhem, alwaar drie *Drapeniers*, die, tegens hunnen Burger-eed, die neering naar Munster gebragt hadden, in den jaare 1539, by Schepenen gevonnisd wierden de oogen uitgesteeken, en twee vingeren afgehouden te worden; welk Vonnis, by de uitvoering, alleen die verzagting onderging, dat zy vry kwamen met het afhouden der vingeren (g).

Voor 't overige wierden, byzonder in Holland en West-Vriesland, de meeste Laakens gemaakt te Haarlem, Delft, Leiden, Amster-

(e) Hy was ook Hoofd van s'Keizers Finantie. *Memor.* van VAN DAM, bl. 70. Pfo. en bl. 246.

(f) Nieuw Regist. 1536—1545. Cas. H. bl. 6. Pfo.

(g) VAN HASSELT Kron. v. Arnhem. bl. 94.

sterdam, Gouda, Rotterdam, Schiedam, Hoorne, Naarden en in den Haage (h).

Bl. 275. r. 1. „De President van SCHOORE hieldt dit dringen voor 't werk meest van Amsterdam.” 't Blykt, egter, uit 's Lands Registers, dat ook de andere Steden op 't afschaffen van den honderdsten Penning, welken hy bedoelde, niet minder dan die Stad gestaan hadden, en de Advocaat VAN DER GOES. tekent, daarom, op dit zeggen van den President, aan „contrarie van den welken ik hem, by reële middelen, geremonstreerd hebbe (i).

Bl. 284. r. 2. v. o. „Zy (de Landvoogdes) *begaf zig naar Leeuwaarden, ongetwyfeld met oogmerk om den Friesen — eene bede te doen.*” Op den eersten van Hooimaand des jaars 1545, liet zy, in haare tegenwoordigheid, by monde van den President SCHOORE, den Staaten, (dat is Geestelykheid, Edelen en Steden) van Friesland, (die zy *Eerwaarde, Edele, Eerfeste, Vrome, Wyze* ende *Voirzichtige, goede Heeren ende Vrienden* noemde) hoofdzaaklyk, voordraagen, dat den Keyser, door een lastigen kryg, ten beste zyner Erflanden, met naame *Friesland, Overysel* en *Groningen*, zig meester gemaakt hadt van *Gelderland* en *Zutphen*, die, voortaan, met zyne overige Nederlandsche Bezittingen onafscheidelyk vereend zouden blyven; dat hy, door vrede te maaken met den Koning van Denemarken, den handel op de Oostzee voor de Nederlanders in 't algemeen,

(h) SCHWARTZENB. l. c. 3 D. 87. 56.

(i) Regr. VAN DER GOES, bl. 54. 55. 59.

meen, en de Friezen in 't byzonder, hadt open gezet; dat hy, voor het welvaaren der Christenheid, zig bevredigd hadt met den Turk en, ter bevordering der Koopmanschap, met den Koning van Frankryk; dat zyne Majesteit niet ontzien hadt, het liefste pand, 't geen 'hy ter waereld hadt, te weeten zyn' Zoon PHILIPS, en de Prinsessen, zyne Dogters, mitsgaders zyne Koningryken en Landen, te verlaaten en over zee te reizen, om zyne Nederlandsche Erflanden te beschermen; dat zulks hem onuitspreekelyke moeiten en kosten hadt veroorzaakt, in de hoop, egter, dat het nut, hier uit voor deeze Landen te spruiten, die moeiten en kosten zou te boven gaan; dat Friesland, in dit alles deelende en, alleenlyk, tot onderhoud van twee Vaankens knegten, tien duizend guldens zyner Majesteit opgeschooten hebbende, zy dierhalven hun voorfloeg, den Keizer, ten bewyze hunner dankbaarheid, te willen toestaan de som van zestig duizend Karolus gulden, binnen drie jaaren, t'elken jaare, een derde deel van dien. Zy verklaarde verder, vernomen te hebben, dat de eed van gehoorzaamheid aan den Keizer, als Heere van Friesland, sedert den jaare 1524, ondanks de vroegere overeenkomst, niet was afgelegd, waarom zy nu begeerde, en den noodigen last zou afvaardigen, dat zy, die tot den ouderdom van vyftien jaaren gekomen waren, zig, ten spoedigsten, van deezen kunnen pligt zouden kwytten (k).

De

(k) SCHWARTZENB. I. c. 3. D. bl. 63—65.

E

De Staaten, gevoelende de moeite om zig van den geldelyken eisch, hoe zeer tegen de oorspronglyke overeenkomst met den Keizer aanlopende, te ontslaan, stemden in de voorgeslagene Bede, op den agtsten der reeds genoemde Hooimaand; mits dezelve niet in drie, maar in vier termynen, elk van agtien duizend guldens (beginnende met *Martini*, dat is, den 11. van Slagmaand, des jaars 1545, en eindigende met *Martini* 1548) werden opgebracht; 't geen, van s' Keizers wege, wierdt aangenomen. Zy waren 'er, egter, niet toe gekomen, dan na, alvorens, herstel van eenige grieven, zo ten behoeve der Geestelykheid als der Edelen en verdere Ingezetenen, verzocht te hebben, die, evenwel, niet allen wierden ingewilligd, blyvende, onder anderen, de Koningin by het Verbod, 't geen de vervreemding van goederen den Geestelyken ontzeide; doch vergunnende zy den Edelen en Heerschappen, die, ten opzigt hunner Meyers, tot nog toe, vry gebleven waren van den jaartaks, 't aanhoudend gebruik dier vryheid, voor hun en hunne nakomelingen, mede vrye heerschappen zynde. Zelfs stondt zy den overigen Edelen, die den Vorst van Saxen, in der tyd, en, daar na, den Keizer altoos getrouw gebleven waren, gelyke vryheid toe, nopens zodanige goederen, als deezen, sedert den jaare 1515, bezeten hadden, en verklaarde, verders, de Ingezetenen vry van den honderdsten penning, op goederen en koopwaaren, die, uit Holland, Zeeland en Brabant inkoomende, in Vriesland gebruikt wierden, mits de Staaten toelieten,

dat

dat deeze Belasting van alle uitgaande goederen naar vreemde Landen betaald wierdt, met uitzondering van Boter, Kaas en diergelyken. Een geschenk van zes honderd guldens, kort te voren, den Præsident VAN SCHOORE gedaan, hadt, zekerlyk; tot dit een en ander niet ongunstig medegewerkt. Voor 't overige, deden de Staaten den ge-eischten Eed aan den Keizer, als hunnen natuurlyken Erfheer, by volmagt, op eenigen uit den hunne verleend. De Ingezerenen deden dien Eed in handen van den Stadhouder van Egmond, en alles geschiedde onder voorwaarden, dat, hier door, geen nadeel aan de verbonden en privilegien, den Friezen, door den Keizer, gegund of bevestigd, zou worden toegebracht (l).

Bl. 290. r. 13. „KARL schaarde zyn Leger” Dat is, hy liet het doen, door den Hertoge VAN ALVA, denzelfden, die, in laateren tyd, zynen heldhaftigen naam, met het onschuldig bloed der Nederlanderen, bevuilde en, thans, onder den Keizer, als Veltheer gebodt. ALVA geleidde, nevens den Graave van Buuren, (die de Nederlandsche Rukteren onder zig hadt, waar by veel Spaansche Knegten gevoegd waren) de voorhoede: de Keizer zelve, schoon, thans, heevig met het fleresyn, aan den regten voet, gekweld, liet het pynlyk been, wel omzwagteld, in een linnen doek (*dwaile*) (m) hangen; in plaats van den steegelreep, en, te paarde gewapend zyn.

(l) SCHWARTZENS. l. l. §. D. W. 63-78. SCHOTANUS, Friessche Histor. 20. Boek. bl. 585-587.

(m) Zie HUYDEC. op STOKE. 31. D.

zynde, gebodt hy, in dien stand, het middelste en grootste deel, of, zo gezegden, *geweldigen hoop*, des Legers, waar na de agterhoede, onder 't geleide van den Markgraave van Brandenburg Anspach en den Grootmeester van Pruissen, volgde, en wel, zo dicht mooglyk, op dat het niet schynen zoude, als hadde men, in 't voor of agter plaatzen, op de vromigheid van eenige Bevelhebberen minder vertrouwen gesteld; een zorgvuldigheid, die KAREL veel in agt nam (n).

Bl. 291. r. 18. „JACOB, of, volgens anderen, JOOS van KRUININGEN:” Hy draagt, in gelyktydige Schriften (o), den eerstgemelden Voornaam en men leest, in de verlyën van de Hollandsche Leenkamer, dat, op den 29 van Herfstmaand des jaars 1549, met de erleenen van *Kruiningen*, *Heemlyet* en een „uitgors, geheeten *Bornisse*, gelegen tuschen „*Heemlyet* ende *Zwartewale* (p)” verlyd wierdt Jonkheer JOHAN, Heere van *Cruiningen*, en dat deeze heerlykheden „hem „waren *angecommen ende bestoruen*, by dode „van Jonckheer JOOST, in zynen leuen heere „van *Cruininghen*, zynen Broeder (q).”

Heer

(n) DE VEER, Kron. bl. 71. Vjs. 72. Vjs. 73. en 73. Vjs. HORTENS. *de bello German.* l. c. f. m. 1634 et 1635.

(o) CAMERARIUS, *de bello German.* apud SCHARD. l. c. f. m. 1644.

(p) Ik teeken dit aan, ten einde, met één woord, te zeggen, dat dit Uitgors, BORNISSE, verland is uit den Rroom, van welken ik gesproken heb in deeze *Aann.* op WAGEN. 2. D. bl. 251. r. 21; als mede, om een geringen mislag van een zeer kundig Man, ik meen wylen den Heer van GRYPSKERKE, te herstellen, die vermeent heeft, dat ook *Zwartewaal* tot de Heerlykheid van Heenvliet, in de Hollandsche Registers, behoorde. Zie Hem, by TE WATER, *Hoog-Adel. Zeel.* bl. 23.

(q) Roode Regist. 1544-1558. Cas H. titel Zeel. en Voorne, bl. 17. Vjs.

Heer Joost staat, voor 't overige, reeds in den jaare 1531, als Heer van Heenvliet, elders bekend. Hy was een zeer dapper en doorzigtig man en draagt, by sommige hoogduitfche Schryvers, den titel van *Stadhouder van Zeeland*, 't geen zy zullen ontleend hebben uit die van *Burggraave*, welk ambt, ten deezen tyde, in het Geflagt van Kruiningen berustte en, door Hem, bekleed wierdt (r). Hy hadt eenëntwintig Vaandelen knegten en twaalf honderd Ruiters by zig, met welken hy de plaatzen, door WAGEN. genoemd, onderbragt; tot dat hy, na vyf weeken de Stad Breemen belegerd te hebben, aldaar, in een uitval der Belegerden, doodlyk getroffen wierdt en, zeer kort daar na, overleedt (s).

Bl. 292. r. 12. „De Keurvorst werdt eerst ter dood veroordeeld.” Hy wierdt, niet naar de Duitfche regten, voor de Stenden des Ryks, dat is voor zyns *Gelyken*, te regt gesteld, maar, door een' Krygsraad (zeldzaam voorbeeld in die tyden) van Spaanfche en andere vreemde Bevelhebberen, onder voorzitting van den reedsgemelden Hertoge van ALVA, gevonnist om onthoofd te worden; op geen' anderen grond, dan dat hy, door den Keizer, in den Ryksban gedaan, hun, uit dien hoofde, fcheen doodfchuldig te zyn.

Bl. 297. r. 6. v. o. „Doch dit gelukte niet.” Die van Zeeland moesten zes Oorlogfchepen in Zee brengen, bemand met 400 hoofden, 't geen, voor den tyd van 3 maanden,

(r) Rentebrief op de Lyft van Stukken van de Rekenkam. van Zeel. fte. 9. ALKEMADE, Befchryv. van den Briel. 2 D. bl. 303.

(s) HAMELMAN Oldenburg. *Chronic.* bl. 352.

den, berekend wierdt op 24000 Gl. Zy vonden hunnen aanslag niet geëvenredigd aan die van Vlaanderen en Holland: 'er was nog zeer veel op te brengen over voorgaande en nog loopende Beden: ook vereischten de fortificatien en het Zeeweezen groote sommen gelds. De Afgevaardigden uit de Zeeuwfche Steden, daar thans de Haringvisfery gedreven wierdt, bewilligden wel in een belasting van 2 Gl., op ieder last Haring en Visch; dan men voorzag dat zulks niet toereikend zyn zou, om de benoodigde penningen te vinden. De Prelaat, de Edelen en die van Middelburg wilden, daarom, nog daar en boven, over geheel Zeeland, ligten twee ponden grooten vls. op iedere Zoutpanne, en 10 Schell. grooten vls. op elk honderd witzout, van buiten in Zeeland aangebragt; kunnende het te kort, naar het gevoelen van die van Middelburg, gevonden worden over de Steden en Plaatsen, daar de Haringbuyzen wierden uitgerust. — Die van Ziericzee, Reymerswaal, Goes en Tholen, als weinig voordeel hebbende van de Visfery, sloegen de voorgeslagen belasting op de Zoutpannen af, doch wilden heffen 12 stuivers op elk honderd grof Zout, 't geen de Hollanders in Zeeland zouden aanbrengen, binnen de eerste 5 of 6 maanden en, daar en boven, 3 stuivers op iedere Ton vreemden Haring. — De Landvoogdes bekommerde zig weinig over de weigering der vier gemelde Steden, en octroyeerde de Staaten van Zeeland, by een' Acte van 13 October 1547, om, tot vinding van de kosten der uitterusten' Oorlogfchepen,

te

te ligten 2 Guldens op ieder last Haring en Visch, geduurende dien teelt gevangen en aangebragt, en, nog daar en boven, twee ponden grooten Vlaams eens, op iedere Zoutpanne, over geheel Zeeland; ofte anders, zo de meerderheid der Staaten zulks beter mogt oordeelen, één pond op ieder Zoutpanne, en twee schellingen van ieder 100 grof zout, in Zeeland zynde of, door Zeeuwfche Schepen, aangebragt wordende, tot den 25 July van 't volgend jaar 1548; terwyl het te kort komende zou worden gevonden, op zoodanige een' wyze, als de drie Staaten 's Lands van Zeeland, na 't hooren der rekening van den togt, ten minsten nadeele en laste van den Lande en der Inwoonders van dien, zouden vinden te behooren; en dit voor deze reize alleenlyk, onverminderd de Privilegien van den Lande van Zeeland (t).

De Vloot zal, op dien voet, uitgerust zyn, doch niet voor 't volgend jaar, en in minder getal van Schepen. Den 26 July 1548, wierdt, in tegenwoordigheid van MAXIMILIAAN van Bourgondie, ter Veere een dagvaart gehouden van byna alle de Zeefteden in Vlaanderen, Holland en Zeeland, zig met de Haringvaart geneerende; als Nieuipoort, Duinkerke, Oostende, Delft, Rotterdam, Schiedam, Enkhuizen en Waterland; Middelburg, Vlissingen, Brouwershaven, Zoutelande, Westcapelle en Bommenede, welker Afgevaardigden met Eerenwyn, van 's Heeren en

(t) Zie Bylage 3 B. by ERMERINS Beschryv. v. Veere 2. Deel.

en Stadtswegen, beschonken wierden (u); sluitende voorts een Verdrag, om twee Guldens op ieder last Haring en Visch, ter bescherming van de Neeringe en Visfery, op te brengen (v). In gevolge hier van wierden, in Holland, vyf Schepen van Oorlog uitgerust, in Vlaanderen vier, en in Zeeland drie (w).

Bl. 299. r. 15. „KAREL de V. lei dus de grondslagen van eene volslagen' overheersching der Nederlanderen.” Daar men reeds gezien heeft, dat het invoeren van bestendig en geregeld Krygsvolk, 't geen, by vrede zo wel als oorlog, dienen zoude, en in eed van den Graave, als Souverain van den Lande, stondt, aan KAREL den Stouten, is toe te schrijven, en dat reeds de Staaten van die tyden, met grond gevreesd hadden, dat *die* Vorst hen, door dat middel, in meerder onderwerping zocht te brengen (x), kan, mynes oordeels, KAREL de V., door het bestendig in dienst neemen, van eenige manschap, en wel van maar vier-, of eigenlyk drie duizend (y) paarden op de grenzen, niet ge-

(u) ERMERINS I. c. bl. 85.

(v) Zie *Vysde Copulaas ter Rekenkamer van Zeeland* f 222.

(w) AERT v. D. GOES, *Register*, 7 Aug. 1548. 2. D. bl. 510.

(x) Zie myne Aanmerk. op WAG. 4. D. bl. 119. r. 13. en RENDORP over, de *Milit. Jurisd.*, bl. 65. Zie ook WAG. VI. D. bl. 44.

(y) In 't *Reportor.* der Plakk. by WAG. aangehaald, staat 4000, doch *drie duysent* in de Duitche overzetting der Ordonnantie zelve (de Fransche is niet geboekt) in het 2. *Mémor.* van VAN DAM, bl. 278, ook te vinden by VAN DER KEMP, *Verzamel. van Stukk. nupens de Milit. Jurisd.* 1 D. bl. 121. In 't *Plac. Book v. Vlaend.* 1 D. bl. 737., wordt de oorspronglyke Fransche Tekst, die, by de overzetting, in veelen deele bedorven is, gevonden. Zoo leest men in de laatste (v. D. KEMP, bl. 19.) *Preuostien van den Quartiers*, daar in 't Fransch staat *Preuost des Mareschaux du Quartier*. Wie deeze waren zie by COMMINES *l'Essai de Charles le Hardy*, p. 659. en by MATTH. *Annal. Tom. 1.* (in quo.) pag. 44.

geoordeeld worden den grondslag van volkomen' overheersching in de Nederlanden gelegd te hebben; te minder, daar het bekend is, dat, in 's Keizerstyd, de besoldiging van vaste manschappen, by alle Mogendheden, zo zeer in zwang was, (z) dat geen Land dezelve, zonder gevaar, mischen konde. Dit belet niet, dat de wyze en de voet, waar op dit Volk gebragt wierdt, van de voorgaande verschilde, voor zo verre, byzonder, (en dit is, door kundigen, reeds voor my, opgemerkt,) by de Ordonantie van Keizer KAREL, den Krygs-overheden meêr gezags wierdt gegeven, zo omtrent de monsterring, als het straffen hunner onderhoorigen, ook in gemeene misdaden, mits zy het leeven niet raakten (a); daar, onder KAREL den Stouten, alle misdaden, door den Regter der plaarze, wierden gestraft (b).

Bl. 315. r. 7. v. o. „'t Welk (de toestemming en bezegeling van het Verdrag van Augsburg) „in Holland geene kleine moeite inhadt.” Men stemde 'er, in dit Gewest, eerst toe, tegen den Zomer des jaars 1549, toen ook, kort daar na, de bezeegeling zelfs, door Dordrecht, op s' Keizers aanschryving en der Staaten bewilliging, geschiedde (c). Hoe

(z) ROBERTS. l. c. i Vol. pag. 154. seqq.

(a) Zie Antwoord op de Missive van een Regent — over de Memor. van Amsterd. bl. 11 en volg. Brief, nopens de Pro Memoria over de Milit. Jurisd. bl. 18 en volg. enz.

(b) Memoir. pour l'Hist. de Bourg. p. 289 & 290 „Se ils (les Gens de Guerre) „sont ou commettent aucun cas criminels ou autres, ils seront punis & corrigés par les Justices des lieux, ou les dits cas auront été commis.

(c) ADR. v. D. GOES, Regist. op 's jaar 1549. bl. 15, 16. 21. vergel. SCHWARTZENB. Fr. Charterb. 3. D. bl. 138. en VAN DE WALL, Privileg v. Dordr. bl. 1139.

't in Gelderland ging, zegt ook, in 't vervolg, onze WAGEN. (d). Doch, nergens, ontmoette men zo veel tegenstand, als in Friesland (e).

Bl. 321. r. 19. „*De dooling, dat de Hollandsche Graaven niet leenroerig van 't Ryk waren.*” Te regt noemt WAGEN. dit *eene dooling*; waar aan men thans te minder kan twyffelen, nadien, byzonder na zyn schryven, deeze zaak tot genoegzaame klaarheid is gebragt en, opzettelyk, aangetoond, dat niet alleen Holland, maar alle de Ne-
der-

(d) I D. bl. 319. en Handvest. van Nymeg. 1. Stuk. bl. 251—253.

(e) SCHWARTZENB. l. c. 166—172. 174. 176. 181. 186—188. De Staaten, naamelyk, van dat Gewest, hadden, na voorgaande weigering, den elfden Octob. 1549, op sterk aanhouden der Koningin-Landvoogdesse, wel een ontwerp van *Ratificatie* gemaakt, onverminderd de voorgaande Traktaaten, Privilegien enz., 't geen men, door vier Afgezondenen, met naame *Pister van Dekema, Jancke van Douwema, Georgien van Raerda en Idzard van Groenewijnt*, den Keizer liet aanbieden, maar het voldeed ten Hove zo weinig, dat de Graaf VAN AREMBERG, Stadhouder van Friesland, op den zeventienden van Louwmaand des jaars 1550, namens den Keizer, verklaarde, dat hy, van zynere Majesteits wegen „hoere antwoordde nyet en acceptierde; ende ge-
„merct die Landen hen mitten anderen zyne Majesteits
„Erfnederlanden nyet en hadden willen conform maicken,
„ende die reuersaelen, hem gepresenteert, accepteren, dat
„zyn Mayesteit in dezen sake den Lande van Vrieslandt
„voorder nyet in meeninge was te gratificeeren, maer dat zyne
„Mayesteit, in den naem ende qualiteit als Keyser, ver-
„stont, beroerende die selue sake, te bliuen in zyn geheel,
„ende dat die Landen mochten ouerleggen ende bedeync-
„ken, wat hen in toecommende tyden, vuyt oersake van
„deezen mochte overcomen; ende hoewel die voorschreven
„ratificatie, op ten naem van de Generaliteit aller deezer Ne-
„derlanden, 't Heylich Ryk overgesonden was, achtervol-
„gende huer Consent, dat men, dies nyet jegenstaende, *sonde*
„*die van Vrielandt laeten op hen selven, sonder te laeten ofte*
„*tarresteren op huarluyder refuys, wygeringe ende difficulteit.*”
My is niet gebleeken, dat Friesland hier door bewoogen is geworden om, op een andere wyze, haare toestemming te geuen.

derlanden Leenen des Roomfchen Ryks ,
 oudtyds, geweest zyn (f).

Bl. 323. r. 9. v. o. „ FERDINAND de III.
 verklaarde op den zesden van Hooimaand,
 (1648), — dat hy de Staaten der Veree-
 nigde Nederlanden hieldt voor zyne Vrienden
 en goede Nabuuren; waar uit, met grond;
 beflooten wordt, dat de Keizer, ten dien
 tyde, ftilzwygens, van alle oppergezag over
 de Vereenigde Nederlanden afgestaan heeft.”
 Beroemde Luiden, onder de Duitschers
 zelven, hebben die woorden mede zó be-
 greepen (g): doch, als men let, dat,
 volgens het 53. artikel der Munfterfche
 Vrede, waar in dezelve voorkoomen, ge-
 fproken wordt van *aanhoudende onzydig-
 heid, vriendschap en goede nabuurfchap* (h),
 dat ook de Staaten, reeds ten jaare 1578,
 door den Heere van St. Aldegonde, by den
 Ryksdag, lieten aandrigen, hoe de Neder-
 landen van Duitschland, uit hoofde der
 oude verbinteniffen, niet konden gefcheiden
 worden, en de Stenden, daarom, de on-
 heilen van derzelver *Vrienden en Nabuuren*
 behoorden aftekeeren, en als men ’er,
 eindelyk, byvoegt, dat die Stenden, ten
 jaare 1654, verklaarden, met de Staaten te
 willen onderhouden *dezelfde onzydigheid,
 vriendschap en goede nabuurfchap*, die zy,
geduurende den Spaanfchen oorlog, met hun

on-

(f) MEERMAN, *Differt. de Solut. Vinc inter S. R. Imper. & Foeder. Belg. Republic.* Zie ook ISAAC VAN DER DOES *de Vinculo quod, olim, inter Dioeces. Traject. & Regn. Franc., ac deinceps Imper. Rom. Germ., intercessit.*

(g) CONRING. *de Finib. Imper. C. 28. p. 776.*

(h) CONRING. *l. c. C. 28. p. 778.*

onderhouden hadden, schynt het my duidlyk genoeg, dat de benaaming van *vyend- en nabuurschap*, noch by den Keizer en de Stenden, noch ook by de Staaten, in dien tyd, het denkbeeld van *alle vereeniging met het Ryk* en deszelfs Opperhoofd, in deeze landen, uitsloot; waarom ik het geheel ophouden van die vereeniging, en s' Keizers stilzwygende erkentenis van geen oppergezag over deeze Landen meer te hebben, liever op andere gronden zou bouwen; waar onder men tellen kan, dat de Keizers en het Ryk, ondanks de sterkste aanzoeken der Nederlanderen om hulp en bystand tegen Spanje, hun, nimmer, dezelve verleend hebben, hoe zeer zy egter, zoude het Verbond van Augsburg blyven stand grypen, daar toe waarlyk, verplicht waren; dat de Keizers en 't Ryk, deeze nalaatigheid gevoelende, ook, lang voor den jaare 1648, geen Rykslasten van deeze Landen meerder gevorderd hebben; dat de Keizers, na den jaare 1641, hebben afgezien de Staaten, met den titel van *onze en des Ryks lieven en getrouwen*, te benoemen en, dat FERDINAND de III., in het meergem. jaar van 1648, zig niet verzet heeft tegen de benaaming van *Heeren*, een bewoording van onafhanglykheid, welke hun, in het 53. artikel van het Tractaat van Munster, gegeven wordt, maar, integendeel, hetzelfde artikel heeft bevestigd: (i) zo als hy dan ook, ten jaare 1710, geen zwaarigheid gemaakt heeft, de algemeene Staaten *Hoog Mogende Heeren* te

(i) DU MONT, *Corps^e Diplom.* T. 6. p. 1. fol. 446.

te noemen; terwyl de Ryksftenden dezelve, reeds in den jaare 1653 (*k*) en, by de bevestiging van het gezegde 53 artikel des Tractaats van Munster, ten jaare 1654, mede *Heeren en Hoogmogende Heeren* genoemd hebben. Doch, over deeze stof, mischien, in het vervolg, nader.

Bl. 326. reg. 14. „MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van Buuren, gaf, *na eene zonderlinge ziekte van niet meer dan vier dagen*, zittende en gekleed, den geest” een Fransch Schryver, van de zestiende eeuw, heeft dit afsterven breeder verhaald, en hoe zeer men hem, somtyds, met voorzigtigheid leezen moet, en zyn verhaal van dien aart is, dat men, voor en na dien tyd, meer soortgelyke gevallen ontmoet, is het, egter, zeldzaam genoeg, om hier ter neder te stellen, byzonder daar het een personaadje raakt, tot wien en zyn geslagt de Nederlanders zulke naauwe betrekking hadden. De zaak dan droeg zig, volgens BRANTOME, in dezer voege toe. MAXIMILIAAN, 't zy door sterk drinken, ('t geen ten dien tyde zeer in zwang was, en waar aan hy niet gewoon was zig te onttrekken) (*l*) of, door een ander toeval, schielyk aangetast en te bed gestort zynde, binnen Brusfel, kondigde ANDRIES VAN WEZEL, (*Vezalius*) lyf-arts van den Keizer, hem aan, dat, zo de regels van zyne konst niet faalden, hy, binnen vyf of zes uren, sterven moest; hem daarom, raadende

zy-

(*k*) Vid. MEERMAN, *l. c.* Cap. 3 & 4. & *ibi* alleg. *Aus-*
su.

(*l*) LAMB. HORTENS. *de bell. Germ. f.* 1639.

zyne zaaken te beschikken. De Graaf, zonder zig te ontzetten, zondt, terstond, om zyne twee voornaamste Vrienden, den Kardinaal VAN GRANVELLE, en den Graave VAN AREMBERG, maakte zyn' uitersten wil en nam het ouwel. Dit verrigt zynde, gaf hy last hem uit het bedde te tillen, van 't hoofd tot de voeten in 't harnas te steeken, en, in zyn best gewaad, met de orde van 't Vlies om den hals, op een' zetel, te draagen naar de groote zaal van 't huis, waar in hy zig bevondt ('t geen dat van GAASBEEKE WAS (m).) en werwaarts veele, aanzienlyke en andere, luiden t'zaamgevloeid waren, om hem, die men nu, door geheel Brusfel, verhaalde, dat zo spoedig sterven moest, het laatst vaarwel te zeggen. In de zaal gekoomen, liet hy allen, waar onder zyne meer en mindere Bedienden, tot zig naderen, sprak ze vriendelyk aan, beval ze den Kardinaal en den Graave VAN AREMBERG, lei hun eenige gedachten toe, reikte hun de hand en eischte, daar op, den rykverfierden Beker (*Godet*), dien hy, in zyne vrolyke gastmaalen, gewoon was te gebruiken. Midlerwyl een verhaal van zyn leeven en 's Keizers gunstbewyzen, jegens hem, gedaan hebbende, gaf hy het orden-teken van den Vlieze aan AREMBERG over, om het zelve den Keizer te behandigen en, door twee zyner Edelluiden, zig de armen doende ondersteunen, dronk hy den laatsten teug, ter eer van KAREL den V., deszelfs weldaaden roemende, en verklaarende, nimmer, hoe zeer daar toe aangezocht, het

(m) E. DE VEER, I. c. bl. 95.

het gezigt van zynen Meester gekeerd , noch met de *Protestanten* gedronken te hebben. Toen , zig haastende , om GRANVELLE en AREMBERG ook voor den jongsten dienst te dapken , nog eens de omstaande Hop- en Edelluiden vaarwel zeggende en VEZALIUS omhelzende , gebodt hy , dat men hem weder te bedde zou draagen , en gaf , onder 't nederleggen , den geest (n). Zyn sterfdag wordt vermeld op den 23. van Wintermaand des jaars 1548 , 's morgens om vier uren. In Friesland , daar hy Stadhouder was , wierdt zyn overlyden plegtig gevierd (o).

Bl. 330. r. 13. „ Zy bewilligden in een geschenk, ter zyner (PHILIPS) blyde inkomste, van vyftig duizend Filips guldens.” Friesland stondt , op voorslag van den President van den Hove aldaar, HIPPOLYTUS VAN PER-SYN, hem een *gratuiteit* toe van „ tien duizend Carolus guldens ende , daer toe , „ tien of twaelf der alderbeste en excellenste „ peerden , die men in *Groningerlant* zal „ weten te crygen , voor de summa van „ twaelf hondert, off daer omtrend, Carolus guldens (p).” De Groningsche Paarden dan wierden, toen ten tyde, de uitmuntendste gerekend , en men ziet hier nog een zweem der oude Friesche gewoonte, om die dieren, in plaats van geld, den Vorsten aan te bieden (q).

Bl.

(n) BRANTOME, *Memoir. des Capit. estrang.* T. 1. p. 475—480.

(o) DE VEER l. c. en SCHWARTZENS. l. c. 3. D. bl. 147.

(p) SCHWARTZENS. l. c. bl. 161 en 162.

(q) Zie dezze Aanmerk. op WAG. 2. D. bl. 3. r. 9.

Bl. 331. r. 6. „*De inhuldiging geschiede - te Reimerswaal.*” En wel met groote pragt en staatsie, volgens verhaal van REIGERSBERG (r), in tegenwoordigheid van de Zeeuwsche Edelen, *Maximiliaan van Bourgondie; van Kruiningen; van Renesse; van Haamstede; van Botland; van Thuil van Serooskerke; van Romerswale; van den Abbele en van Borsfelen* (s).

Bl. 332. r. 9. „*De Graaf VAN AREMBERG — heeft, eerst in den aanvang des volgenden jaars, de hulde, in 's Prinzen naam, in Friesland — ontvangen.*” De Staa-ten, die eerst, en daar na de Stadhouder, zwoeren, deden den Eed te Leeuwarden, op den zeventienden van Louwmaand des jaars 1560, en hadden, thans, eenige verandering in den ouden eed, door KAREL den V., ten jaare 1515, gedaan, ontworpen; maar PHILIPS begeerde ze, op geen' anderen voet dan zyn Vader, te doen. De eeden der byzonderé Steden wierden, kort daar na, afgelegd (t).

Bl. 334. r. 7. „*Die van Delft en Leiden — merkten aan, dat men, vooraf, behoorde vast te stellen, hoe 't met de opvolging gaan zou, als een Dogter ouder was dan een Zoon.*” 'Er staat, eigenlyk, in de Hollandsche Resolutien, „die van Delft, „ende Leyden seyden geraden te wesen, „te vernemen, wat 'er gedisponeert was „ofte sal werden, wefende ouwer Doch- „ter

(r) 2. D. bl. 494—499.

(s) Zie ERMERINS OVER ROMMERSWALE. bl. 31.

(t) SCHWARTZENB. l. c. bl. 175. 176. 178. 182. 183.

„ter dan Soon.” (u) Dit *vast stellen* dan, waar van WAGENAAR spreekt, moet tot den Keizer gebragt worden; zo de Staaten dit zelfs deden, kwam geen *verneemen* te pas (v).

Bl. 334. r. 16. „KAREL de V. heeft, — „ongetwyffeld, — beoogd, de Regeering der „Nederlanden in zyn Stamhuis erfelyk te maaken.” Ik vertrouw, reeds meer dan eens, te hebben doen zien, dat Holland en Zeeland, van ouds, erfelyk waren, (w) waarom ook 's Lands Graaven en Graavinnen, door de Edelen en Steden, *geboren Landsheeren en Landsvrouwen* gezegd wierden, (x) en dit hadt ook plaats nopens andere Gewesten (y). De Keizer, dan, behoefde in zyn huiz niet te brengen, 't geen 'er reeds was; maar, daar hy, te regt, begreep, dat de plaatsvervulling, hier te Lande, niet overal gebruik vondt, was het geruster voor zyn Geslagt, de erf-opvolging, dat is de wyze van dien, in de Manlyke en Vrouwelyke, in de regte en in de zydyln, door alle Nederlanden, (die, voor het eerst, onder zyn gebied vereenigd waren,) op één persoon uit hetzelfde, nader te verzeekeren en te bepaalen. Dit strekte, teffens, ten nutte van deeze Landen, die, in vroeger tyden, dikwerf, van een gescheurd en op den rand van 't verderf gebragt waren, door de twisten en oorlogen, welken, in de byzondere Gewesten,

de

(u) ADR. v. D. GORS, Regr. bl. 26. op 't jaar 1549.

(v) Vergel. alhier de AANM. op WAGEN: bl. 430. r. 12.

(w) MIER: Charterb. 4 D. bl. 383. WAGEN. 2 D. bl. 432.

(x) Zie deeze Aanmerk. bl. 84. (1.) en KEMPENAAR. Diff. l. c p. 37—52: en 60.

(y) Zie, by voorb., Handv. van Niemeg. 1 D. bl. 127. HOYNCK VAN PAPENDR. *Annal. Belg. Tom. 3. pag. 8 et 44. Col.*

de nagebleevene Bloedverwanten onzer Graaven of Graavinnen (die elk hunnen aanhang onder de Landzaaten hadden) over de erfopvolging, onder den anderen, hadden gevoerd.

Bl. 339. r. 13. „*De Hollanders beloofden 's Prinsfen Amptenaaren onderwerping en hulp*, als zy zig van hunne Ampten, naar behooren, kweeten.” Ik las liever, in plaats der tien laatste woorden, eenvoudig dus, „*in 't waarneemen hunner Bedieningen*,” als stemmende best, myns oordeels, met de woorden van den eed „*heuren dienst doende en de „exerceerende”* (bl. 338. r. 16.); die, voor 't overige, ook in de eeden, aan vroeger Graaven gedaan, plaats greepen, en voor welken men ook zeide, „*horen officie doende (z)*” dat is, wanneer zy bezig waren hun Ambt te verrigten. Daar de gehoorzaamheid, in dit geval, van zelve sprak, lieten, misschien om die reden, de Friesen 'er deeze bewoording af, eenvoudig belovende, 's Vorsten *Stadthouder, President, Raaden en Officieren* te zullen *eeren* ende *obedieeren* (a).

Bl. 339. r. 6. v. o. „De Staaten vermydden, zorgvuldiglyk, deeze laatste benaaming.” My is zelfs niet gebleeken, dat in de Eeden, aan vroeger Graaven gedaan, de Edelen en Steden, hunnen geboren Landheer, den naam van *Oversten Heer*, van welken WAGEN. hier spreekt, gegeven hebben, en ik geloof, gaarne, met hem, dat zy, byzonder thans, gevoelende, hoe zwaar het juk

(z) *Privil. Duc. Karel. 1496—1495.* voor aan. *Van de Leenh. WAGEN.* Beschryv. van Amsterd. 2 D. bl. 432 en 437.

(a) SCHWARTZENB. 1. c. 3 D. bl. 183.

juk hunner Landsheeren hen drukte, en welke een' breede en verkeerde uitlegging, tot nadeel van 's Lands Privilegien en het welvaaren der Onderzaaten, men, ten Hove, aan der Vorsten Oppermagt toeschreef, niet onbedagtzaam de benaaming van *Oversten*, of *Souverainen*, Heer, nalieten. In minder plegtige gelegenheden, dan eene openbaare inhuldiging, maakten de Staaten, egter, zo min als de Vorsten; eenige zwaarigheid die benaaming te beezigen. Onze treflyke Schryver zelve heeft dit (b), elders, doen zien; verhaalende, op het jaar 1537, uit de Registers van Holland, hoe men begreep, dat de Vrygeleibrieven moesten worden overgegeven aan de Landvoogdesse, „ als „ *Souveraine*, in plaatze van de *Keyzerlicke* „ *Majesteit*.” In een ontwerp der bevestiging van het Verdrag van Augsburg, ten jaare 1548, spreken de Staaten van „ den Keyzer, onzen „ aldergenadichsten ende *Oversten Heere*, als „ *Furst ende Erffheere van zyne Majesteits* „ *Neder-erflanden* ;” (c) en, daar my niet blykt, dat, in dit Ontwerp, eenige verandering gekomen zy, is het verder zoker, dat de Staaten, op den 17 van Herfstmaand des jaars 1549, en dus weinige dagen voor de inhuldiging van PHILIPS in Holland, (d) eendragtelyk beflooten, ten antwoord op 's Keizers voorstel, nopens de plaatsvervulling by overlyden, te zeggen, „ dat zy, volgende de begeerte van „ de Keyzerlyke Majesteit, te vrede zyn, „ dat, by syne Majesteit, gemaect werde „ een

(b) 5 D. Vaderl. Hist. bl. 140.

(c) SCHWARTZENB. I. c. D. bl. 138.

(d) Regist. ADR. v. D. GOES. bl. 31.

„ een pragmatique, daer by gedefinieert zy ;
 „ dat, zo verre als aengaet de succesie van
 „ den *Oversten Prince* alleene, in den *Lan-*
 „ *den van Holland en Westvriesland*, overal
 „ representatie stadt grypen sal :” enz. welke
 woorden, *Oversten Prince*, zy ook, op den 24
 van die maand, en op den 1. van Slagtmaand
 des zelve jaars, herhaalen (e). Van hier ook
 noemde het Gerecht van Amsterdam, reeds ten
 jaare 1497, den Aartshertoge PHILIPS, „ *Prin-*
 „ *ce* ende *Souverein Heer* van der Stede.”
 Vroeger voorbeelden gaa ik, (f) om niet te
 lang te worden, opzetlyk voorby, en heb ze
 reeds, elders, aangeroerd (g); hier alleenlyk
 by zullende voegen, dat de benaaming van
natuurlyken Heer, met welken men den Vorst,
 en hy zomtyds zig zelve (h), ook benoemde,
 zeer oud was. Niet alleen noemden de
 Bourgondiers dus reeds KAREL den Stouten; (i)
 maar de Abt REGINO, die, ten jaare 908.
 overleedt (k), zegt dat, na den dood van KA-
 REL den Dikken, ten jaare 888, zyne Ryken in
 dier voege verdeeld werden, dat men niet uitzag
 naar een’ *natuurlyken Heer*, maar dat elk
 uit den zynen een’ Koning wilde kiezen (l).

Bl

(e) ABR. v. D. GORS. l. c. bl. 26. 29. 36.

(f) WAGEN. Beschryv. van Amsterd. 2 D. bl. 396. vergel.
Leven van WILLEM den 1. 1 D. bl. 288.

(g) Zie deeze Aanmerk. op WAGEN. 5 D. bl. 19.

(h) SCHWARTZENB. l. c. f. 183.

(i) PARADIN DU CUYSEAUX, *Annal. de Bourg. Liv. 3. p. 976.*

(k) SAXE Oenastie. Litter. Tom. 2. p. 133.

(l) Vid. Chron. Reginon. ad annum 888. apud STADV. rer.
German. Tom. 1. fol. m. 88, 't woord *natuurlyk* wordt, dikwyls,
genomen voor *ingebooren*, en dan sluit het zeer op PHILIPS,
die, door deezen titel, schoon elders ter wereld gekomen,
voor een *Nederlander* verklaard wierdt. In dien zin stelt
Prins

Bl. 342. r. 7. v. o. „Onder beding, dat de Fransche Wynen, vryelyk herwaarts gebragt zouden mogen worden.” Men bedong nog, dat deeze belasting niet alleen hier, maar door alle de Nederlanden, zou geheven worden (*m*). Men gevoelde ligtelyk, dat 'er, anders, geene genoegzame penningen, tot uitrusting van Oorlogschepen, uit komen zouden, of, ten minsten, dat men dit zou voorwenden. Het middel voldeedt ook niet volkomen by vervolg (*n*). De Keizer was over het draalen, in het toestemmen deezer belasting, zeer op de Staaten van Holland verstoord geweest; hy hadt, in grammen moede (*arrenmoede*), aan de Koningin Landvoogdesse zig doen ontvallen, „*wat willen zy zeggen! zy zullen by de navigatie offensivè gedefendeerd zyn.*” Ook meende men ten Hove, dat de Hollanders, thans, de meeste magt van Schepen hadden (*o*).

Bl. 352. r. 3. v. o. „De oudste Berigtschriften voor de Gemagtigden tot de Verpondingen, — met naame dat van den jaare 1448.” Onze WAGEN. brengt, ook elders, (*p*) de oudste Quohieren der Verponding tot deezen tyd; doch my is, noch by het naleezen der

Prins WILLEM de I., in de Voorred. van zyne Verantwoording des jaars 1581, een *natuurellek Onderdaan van den Koning van Spaegnen*, tegens een' *Vreemdeling*.

(*m*) ADR. v. D. DOES, Regist. bl. 43 en 52.

(*n*) *I. c.* bl. 40. op 't jaar 1550. en op 't jaar 1552. bl. 36. alwaar VIGLIUS zegt „dat men met den wynst, gekomen van de Wynen gedroncken in Holland, niet en soude mogen toerusten een Schip van oorloge, ja geen jacht.”

(*o*) V. D. GOES. *I. c.* bl. 42.

(*p*) 4 D. bl. 20. en aldaar de Note (*v*).

der Resolutien van Holland, door hem aangehaald, noch elders, onder 't oog gekomen, dat deezen de *oudsten* genoemd worden, en anderen hebben reeds aangemerkt, dat men niet alleen, ten jaare 1436, gewag van eene verdeeling over de *schilttaalen* vindt, (hoedanige verdeeling, onder den naam *verponding*, ook hier wordt bedoelt (*q*),) maar dat dezelve, denkelyk, reeds in de veertiende eeuw heeft plaats gehad (*r*). Voor 't overige blykt hier uit, dat men, door Verponding hier niet verstaan moet een belasting op de onroerende goederen alleen, zo als zy thans is, maar, integendeel, zodanig eene, die ook over roerende, en personen, die geen vrydom van lasten konden aantoonen, zig uitstreckte (*s*).

Bl. 355. r. 13. „Der Visfery *werdt een Lastgeld, van twintig stuivers op ieder last Harings, afgevorderd.*” Hier toe kwamen, op beschryving van den Hove, de Plaatzen, *hen geneerende met de Visferye*, welken thans waren die van *Delft, Rotterdam, Schiedam, Briele, Vlaardingen, Enkhuizen, Wormer, Jisp, Grootenbroek en Veenhuizen*, op den 24. van Oogstmaand des jaars 1550, in den Haage by een; verklaarende in deezelven last te stemmen, voor elk Schip, dat zig, na den eersten dier maand, in zee hadt begeeven. Door gebrek aan bescherming, hadt

(*q*) Daarom wilden de Staaten „dat de *Verpondinge* geinveekt mach werden op de veertich duysend *Schilden.*” Regt. ADR. v. D. GOES, op 't jaar 1550, bl. 29 en 32.

(*r*) V. D. POT, Verhandeling over de Verponding, bl. 267 en 278.

(*s*) V. D. POT, l. c. §. 3. bl. 265-280.

hadt geen Schip zee kunnen kiezen , voor den 5. van Hooimaand laatstleden (t).

Bl. 368. r. 11. „ *Men was bedugt , voor eenen aanslag op Walcheren.*” Men vreesde byzonder voor dit Gewest , en ook voor anderen. PHILIPS VAN LALAING , Graaf van Hoogstraaten , Stadhouders en Kapitein Generaal van Gelre en Zutphen , was , met eenig volk van oorloge , buiten 't Land en op de grenzen gezonden , om de Vyanden den ingang te beletten (u).

Bl. 378. r. 3. v. o. „ Agtentwintig Oorlogschepen.” Zy waren elk tagtig Lasten groot (v).

Bl. 380. r. 16. „ Den Heere VAN BEVEREN , Stadhouders enz. By zyn afwezen egter was , thans , de Heer VAN ABBENBROEK door de Landvoogdesse gelast , orde op de zaaken te stellen (w). Eerlang deden die knechten , liggende *in de gaerden* (x) , dat is , ten platten Lande , „ *te Stolwyk , Haestrecht , Bergambagt en andere dorpen in Zuidholland , omtrend Gouda ,*” den Opgezetenen zo veel overlast en geweld , (niet willende te vrede zyn , on-

(t) ADR. v. D. GOES , op 't jaar 1550. bl. 44 en 45.

(u) Kronyk van Arnheim , bl. 106 en bl. 108. vergel. ADR. v. D. GOES , l. c. op 't jaar 1551. bl. 4. 't Is te beklagen , dat men , in dat Register , een vak heeft sedert den 20. van Wintermaand des jaars 1550 , tot den 3. van Oogstmaand 1551. De afwezigheid van den Advokaat veroorzaakte ook elders gemis ; byzonder van 4 April , tot 31 Mey 1553 , door 't breeken van zyn' Arm. (Regist. l. c. pag. 18.)

(v) Regist. ADR. v. D. DOES , bl. 54. op 't jaar 1552.

(w) ADR. v. D. GOES , op 't jaar 1552. bl. 35.

(x) *Gaerde* is , eigenlyk , 't zelfde als 't *Fransche Jardin* ; doch wierdt , ten deezen tyde , in 't algemeen verstaan , van 't platte Land. 't Werkwoord *gaerden* , is dan 's *platte Land afstopen* , op den Boer leeven , zo als onze WAG. het zeer wel verklaart. Zie KILIAEN , op dit woord.

onder anderen, met *dubbelt bier* en *Huismans kost*,) dat men den Raad van Holland verzocht, den Heer VAN BREDERODE, of der Landvoogdes, voor te draagen, dat het platte Land van deeze gaedingen ontslagen, en de knegten elders mogten geplaatst worden (y).

Bl. 381. r. 3. „*Wat hy* (de Graaf VAN AREMBERG) *tot beveiliging des Landschaps* (Friesland) *verrigt hebbe*, is my niet gebleeken.” Ook my is hier, na gedaan onderzoek, niets van voorgekomen.

Bl. 384. r. 16. „In — Wynmaand, kwam men tot — bewilliging in de volle Bede.” Ik vinde, onder myne geschrevene stukken, van dien tyd, een' oorspronglyken *Staat van Oorlog*, houdende s' Keizers ontvang en uitgave, voor dit jaar, te Lande en ter Zee. De Ontvang was 3641200, de uitgave 4191339 ponden, van veertig grooten, weshalven 'er aan te kort was 550139 ponden. Men vindt 'er, verders, in opgeteld, wat in dit jaar, door elk der meeste Gewesten, in de Bede was opgebracht; en daar dit, myns weetens, niet bekend is, agt ik het te aanmerklyk, om hier niet in te voegen (z). Het blykt, volgens deezen *Staat*, dat

Bra-

(y) Regist. ADU. v. D. DONS, op 't jaar 1552. bl. 11 en 51.

(z) *Recueil de divers Manuscrits*, N°. 18 fol. 18 *Vfa.* — *Elbas*
 „ *en brief des deniers, payez et receuz pour les Gages, Soldats,*
 „ *durant l'année, fini le dernier jour de Decembre xvc cinquante*
 „ *trois.*” „ Item, les Deniers procedans des Aides accordees
 „ par les Etats des pays de par deca, durant l'année de cest
 „ estat, ascavoir *Brabant* — viiic m *L.* *Flandres* — ixclxm *L.*
 „ *Artois* — clxm. *L.* *Haynau* — iic xviii vic *L.* *Hollande*
 „ — viic m *L.* *Zeelande* — lxm *L.* *Namur* — xxxiii *L.*
 „ *Lille* — cxiii. *L.* *Tournay* — xxxiii *L.* *Malines* xxviii *L.*
 „ *Phylrochts* — xlm. *L.* *Fosse et Voivre* — xvm. iic *L.*
 „ *Queryffel* — viiim. *L.* *Groeninge* — vii. *L.* et *Dransbe*
 „ iiii. *L.*

„ *Fait ensemble* — ij qns viiic lxxviii viiic *L.*”

Brabant gaf	800000	ƛ
Vlaanderen	960000	ƛ
Artois	160000	ƛ
Henegouwen	216600	ƛ
Holland	400000	ƛ
Zeeland	60000	ƛ
Namen	32000	ƛ
Rysfel	120000	ƛ
Doornik	30000	ƛ
Mechelen	28000	ƛ
Utrecht	40000	ƛ
Voorne en Putten	15200	ƛ
Overysfel	8000	ƛ
Groningen	6000	ƛ
Drente	3000	ƛ

te samen 2878800 ƛ

't Is aanmerklyk, dat hier van *Gelderland* nog *Friesland* niet gewaagd wordt, ook vinde ik elders niet, dat zy thans, betaalen moesten. Holland hadt dit jaar, blykens WAGEN. alhier, vyfmaal honderd duizend guldens ingewilligd; maar alles zal, hier en elders, niet even spoedig in s' Keizers schatkist gebragt zyn, en, buiten dien, betaalde men in termynen (a); zo dat zelfs, wel eens, 't eene jaar in 't ander liep.

Bl. 400. r. 6. v. o. „ *Men hadt*, — in 't voorleeden jaar, *reeds begonnen* de Koopmanschappen, *welken* Westwaarts naar Spanje *verzonden* moesten worden, *te doen laaden* in Oorlogschepen, *die enz.*” Ik vinde, dat men toen vierentwintig Hulken, verzeld van drie

(a) Regist. v. D. Goks, op 't jaar 1553. M, 16, 22, 23 en 33.

drie Oorlogschepen, onder 't geleide van den Heere van WARKENE KAPPELLE, in Sprokkelmaand, derwaarts deedt stevenen, die, op 't eind van Herfstmaand, te rug keerden (b).

Bl. 401. r. 6. v. o., „*Anderen willen, dat de Nederlanders — 't vuur in hun eigen buskruid hebben geworpen.*” Men heeft, zeer wel, aangemerkt, dat het in de lucht springen onzer Schepen hier van 't natuurlyk gevolg hadt moeten zyn; waar van de Schryver, die dit verhaalt, eger niet gewaagt (c). 't Is dan denklyker, dat, volgens eenen anderen (d), de vlam, door den wind, uit de Fransche zeilen, in de onzen, zal zyn overgeslagen.

Bl. 402. r. 5. v. o., „*Losrenten, tegen den penning twaalf, — Lyfrenten, tegens den penning zes.*” De eersten, dan, gaven een *rente* of *intrest* van agt en een derden, de tweeden van zestien en twee derde penningen, ten honderd. Men kan, hier uit, de schaarsheid van gelden berekenen; die, zo als de Staaten getuigen, te grooter was, wyl de Keizer, buiten de Bede, ook in de groote Steden en voor haare byzondere Rekening, groote sommen hadt opgenomen, en daar voor een deel zyner domeinen verpand (e). Nog steeg de rente, buiten s'Lands, wel eens hooger. KAREL de agtste, Koning van Frankryk, nam geld op, by de Genueezen, tegen twee en veertig ten hondert (f). Men merkt uit dit alles, on-

danks

(b) *Racueil de divers Ms. l. c. fol. 18.*

(c) *Neêrl. Heldend. ter Zee. I D. bl. 103.*

(d) *DE VEER, l. c. bl. 128.*

(e) *Regist. ADR. v. D. GORS, op 't jaar 1554. bl. 5. en V. D. WALL. l. c. bl. 1171 en volg.*

(f) *ROBERTS. l. c. Tom. 1. pag. 185.*

danks alle lasten, den toeneemenden bloei van de Nederlanden, ten deeze tyde. Men zal, zo straks, by onzen Schryver zien (bl. 403.), dat het Land nu, jaarlyks, 47000 guldens aan renten geeven moest, voor den schuld van 480000 guldens, 't geen, niet wel, tien ten honderd bedraagt, waar op, door een gerekend, de geleende gelden thans, al veel, kwamen. In den jaare 1535 en 1537 hadt men, in den Briele, reeds Lyfrenten voor elf, Losrenten voor twaalf penningen, beiden op twee Lyven, gekogt (g).

Bl. 417. r. 9. „ *De Pest had den be-*
 „ *roemden MARTEN VAN ROSSEM in 't Graf*
 „ *gerukt.*” DE VEER en, uit hem, GOUD-
 HOEVEN (h) bepaalen zyn' dood op *Sinxen*,
 dat is Pinxteren, van den jaare 1555.

Bl. 424. r. 6. „ Men zeide, - *dat hy,*
 „ *gelyk de gelukkige Dobbelaars, 't spel hadt*
 „ *willen afbreeken, toen 't hem begon tegen*
 „ *te loopen:*” dat zyne tegenspoed onder de
 redenen zyns afftands moet geteld worden,
 (die, voor 't overige, veelvuldig waren, zo
 als straks onze WAGEN, zal zeggen,) is
 ook aangewezen, door den laaften, en be-
 roemden, Schryver van KARELS leeven (i). De

Kei-

(g) Reken. Briel. *explr. ult. Sept. 1535 en 1537. Cap.*
Onsfang van Lyfrenten.

(h) DE VEER. Kronyk bl. 131. GOUDH. Kronyk bl. 620.

(i) ROBERTS. I. c. Tom. 6. fol. 100—104. die, wyders, bl.
 102., uit Dom. L'EVESEQU, *Mémoires du Cardinal De GRAN-*
VELLE, Vol. 1. pag. 14. &c., hoofdzaaklyk, aanteekent; dat Ka-
 rel de V, aan zyn' Zoon het Koningryk Napels en 't Hertogdom
 Milaan hebbende afgeftaan, Philips niet alleen de oude Die-
 naars dier twee Staaten, ondanks zynen Vader, hadt afgezet,
 maar ook „ opentlyk en zonder agterhouding, deel eisch-
 „ te aan 't bestuur der Nederlanden,” en dat hy, den Keizer
 in alles den voet dwars zettende, deez hier op begreep,
 dat

Keizer zelve wist, egter, de slagen van 't geval; met veel gelaatenheid, zo als 't behoort, te draagen. De Fortuin zeide hy, ('t beleg van Metz, ten jaare 1552; moetende opbreeken) gelykt aan alle Vrouwen; zy geeft haare gunsten aan de jeugd en veragt de gryze hairen (*k*).
De

dat hem niets anders overfschoot, dan, of voor zynen Zoon te moeten wyten, of strenge middelen tegens hem gebruiken, om welke reden, hy, tot den afstand zynen Staaten, en 't verlaten der wereld beslooten hadt. ROBERTSON voegt 'er by, dat deeze zeldzaamheden, by geen' ander' Historieſchryver voorkomende, en *L'Evesque* dezelve maar kort voordragende, als getrokken uit de Handschriften van den Kardinaal van GRANVELLE, hy, derhalven, niet beſliſſen konde, hoe veel geloof dit zeggen verdiende; nadien deeze talryke en ſchoone Verzameling (van welke ik, in 't 6. Deel, nog met een woord zal ſpreken) nog niet is uitgegeven. Dit zeggen is voorzigtig; maar laat ik, met eerbied voor zulk een' ervaren Schryver, egter mogen aanmerken; *eerſtelyk*, dat dom. *L'Evesque*, ter aangehaalde plaatze, na van den afstand van Napels en Milaan, door KAREL ada PHILIPS, en 't afzetten der oude Staatsdiensaren geſprooken te hebben, 'er, onmiddelyk; op doet volgen, „et, par un procedé, qui parut tenir autant de l'ingratitude, que de l'obſtination, on ne put le réſoudre a aller voir l'Empereur, a Bruxelles. Il ne ſe donna, pas même le ſoin de chercher d'autres motifs a ce refus qu'une hauteur déplacée, en repondant, *qu'il ne partiroit pas pour aller dans les Pays-Bas. ſi l'on ne régloit, auparavant, quelle autorité il y auroit, & de quelle manière l'Empereur ſeroit obligé de le traiter.*” Woorden, die ik, in de oorspronglyke Taal, aanhaal, om dat ik in dezelve geen uitgemaakt bewyz vinde, dat PHILIPS deel aan 't beſtuur der Nederlanden eische, zo hy 'er niet kwam. Ten tweede, dat, wyders, *L'Evesque* wel verhaalt, dat PHILIPS, niet te vrede met den afstand van 't Stedehouderſchap van Italien, door den Keizer, 'er onafhaglyk wilde zyn, waar toe die Schryver, op den kant, aanhaalt *Memoir. de Granvelle, Vol. 5. p. 48 & 53.*, en 'er, hoofdzaaklyk, op doet volgen, „dat de aandoeningen over, dit alles den Keizer deden beſluiten zyn Staaten af te ſtaan, en zig in een Klooster te begeeven. en dat de Staatskennis, zig, vergeeſch, zou uitputten hier eene andere reden voor, te vinden,” maar, zonder dat het blyke, of hy ook deeze reden van 's Keizers afstand in de Papieren van GRANVELLE gevonden hebbe, dan wel, of hy dit, als eene aanmerking van zig zelve, opgeeft; zo als de laaſte woorden ſchynen aan te duiden. In dit geval verdienen zy wel overweeging, maar hebben, egter, minder zekerheid,

(*k*) ROBERTS. *l. c.* pag. 13.

De moed, evenwel, ontzonk den, anderzints, kloeken Vorst, toen hy, zwaar met de jigt gekweld, op een draagbed, in een' donkeren nacht en by toortslicht, uit Inspruk, voor Keurvorst MAURITZ van Saxen, moetende vlugten, zig, onder den naam van GEORGE, verborg, maar, door een armelyk wyf, hoorde zeggen, „ hoe wel gelykt deez man den „ Keizer. ” Ylings veranderde hy zyn' weg en kwam, door de ongebaandste paden, in den grootsten angst, te Villach, in Karinthie, aan. (l)

Bl. 430. r. 12. „ My is niet gebleeken, dat 'er, ten Hove, over gehandeld is geworden. ” De Staaten van Holland waren over de zwaarigheid, *die 'er zoude mogen vallen in de succesie deezzer landen, indien Philips voor Karel overleedt*, wel in den hunnen bedagt geweest, maar zy beslooten, sedert, 'er zelfs den Stadhouder niet van te spreken; weshalven ook, hier over, ten Hove, niet zal gehandeld zyn (m).

(l) DE VEER, Kronyk. bl. 119. Voyez aussi. ROBERTS, l. a. Tom. 5. pag. 317 et 318.

(m) ADR. V. DE GOES, op 't jaar 1553. bl. 52.

BYLAGEN

A.

Extract uit het *derde Memoriaelboek* van den Griffier SANDELYN, *bl.* 282 en 283 *Vfo.* Houdende een Beschryving van de, in den jaare 1529, hier te Lande, woedende ziekte, bekend onder den naam van *Engelsche Zweetziekte (a)*; benevens het Middel, daar tegen, ten dien tyde, gebruikt.

Zie deeze Byvoegz. en Aanm. N. 16 en 7. „ Uptē dach van Octobri A. xvc^{xxix} ende was op enen Sonnendach (a) heeft belyff Godt Almachtich te senden in den Haghe syn godlike hant ende gaue (b) ende heef dezelve plaetse geuifiteert met eender siecte die men noemde de *Ingelsche Swetighe* off in Latyn *Morbus Anglicus (c)*, ende worde ten seluen daghe dair off twee personen sieck, des woensdaechs ende donderdachs daer nae wordender seer veel personen sieck ende veel storuen daer van Vrydachs

(a) De Zondagen vielen in deeze Maand op 10, 17, 24 en 31, de Zondags-Letter C, zynde.

(b) Dit woord plagt, oudtyds, te meermaalen, in een nadeeligen zin genomen te worden.

(c) My is niet bewust, dat de byzonderheden, in dit Extract vermeld, nopens deeze zo schroomlyke ziekte hier te Lande, elders, te vinden zyn; schoon veele Geneeskundigen over de ziekte zelve geschreven hebben; onder welken, ten deeze, uitmunten P. FORESTUS *Oper. omnia* T. 1. C. 6. *Observat.* 7. J. WIER. *Oper. omnia* p. 981 *sqq.* G. HORSTII. *Oper. omnia* T. 3. p. 115. *Quaest.* 6. Toen Engeland, voor de vyfde reize, door deeze ziekte, ten jaare 1551, wierdt aangetast, schreef de beroemde J. CAJUS, hier over, een byzonder Werkje, onder den naam van *Ephemera Britannica*, en droeg het op aan den Kardinaal VAN GRANVELLE. Ik leer uit het zelve, dat de Nederlanden, behalven in het jaar 1529, nooit aan deeze heillooze kwaal zyn onderheevig geweest. Zie ook FREIND *Hist. de la Medecine* Tom. 3. p. 186.

Saterdachs ende oick Sonneridachs
 veel personen worden sieck ende oick
 de effimacie wel xvc of xvic personen
 was een gruwelike sieckte ende een ser
 lt. De lydere waren seer desperaet
 n als de os voir de biele, alle Am-
 leerden men en gincg niet te rade, een
 de hem hoe hy leuen ende steruen zoude.
 Egegan processie general, alle menschen
 sest al te biechte up enen sekeren ge-
 den dach ende ter hoochft werdich
 dair geschiede diuerse votie misse met
 icatie ende veel deuotie om de hant
 n Gots te versoenen. Dese sieckte
 dat heetste van den voersz Woensdag
 g off Maendag daer an ende dar nar
 die allenskens soe dat 'er niet soe veel
 worde tseuents als die voersz andere
 berg; niet te min dar worde alle daghen
 etc. sieck mer of min in effimacie den
 en is in den Haghe niet gestoruen van
 te.
 Dese sieckte hadde te vorens geweest in
 Hamburch ende dar omtrent ende nar
 an bouen in den lande oick seer sterck, dar
 eer veel personen off gestoruen syn mit
 de remedie nyet en wyfte. dar nar is die
 n daer men eerst in dese landen off ge-
 heeft te Campen Swol ende Deuenter dar
 den lande van Cleeff ende Gelre dar naer
 in te Dordrecht te Utrecht ende
 hier off vyff daghe te Dordrecht geweest ende
 is die gecomen in den Haghe,
 Amsterdam Delff Rotterdam Lyen en Horen
 moech op enen tydt ende isser in elke Stede
 veel tseuents sieck geworden ende oick wel
 oruen in den plaghe mar
 ren, op geliken tydt is de siecke gesprongen
 Brabant te Antwerpen Mechelen Brusel
 soe dat Godt nyemant ongeraect en heeft
 mar fy ende heeft
 toont dattet syn hant geweest is. Dese sieckte
 en

en heeft niet lange geduert in elke plaetse in d'een langer dan in d'anderen ende dat heetste was swoendachs de eerste acht off seuen daghe ende daer nae saterdachs XIII daghe mer ende min.

Dar syn diuerse remedien ouer gegeuen dar syn boecxkens uytgegeuen, mar dat remedie in den Haghe dat hier nar volcht is meest (d) ende syn die lydere wel off ghetaren"

„ C O P I E.

„ Off u Godt visiteerde met dese *nyeuwe siecte*
 „ soe weest onversaegt want t is sonder forge
 „ als ghy u wel bewaert ende gaet van stonden
 „ aen te bedde leggen, ende laet u wel warm
 „ decken dat gy geen windt aen u keel noch
 „ up u borst noch onder uwe armen en ontfant
 „ ende blyft zoe legghen zweeten XII XIII
 „ XIII of xv uren lanc daer nae dat ghy slaauw
 „ ofte starc zyt. Bouen al en moet ghy binnen
 „ desen tyt nyet slaepen ende wanneer ghy nyet
 „ langer leggen en condt ofte die hette verdra-
 „ gen en condt soe laet u enen warmen doeck
 „ onder die dekenen langhen daer ghy dat
 „ zweet mede aff droecht en laet u dan een
 „ warm laecken omme slaen ende v cleederen
 „ omme hangen. ende soe by dat vuer gebrocht
 „ nyet langer dan dat men dat bedde om en
 „ werpt ende legghet daer twee versche lakenen
 „ op wel lange by dat vuer gedroecht ende
 „ helpt dan den crancken wederomme te bedde
 „ ende laet hem dan rusten ende slaepen off
 „ hy can maer die wylen dat hy by den vuer
 „ is sal men hem wat warms maken off hy
 „ dat mach, oick moet men hem dick lauen
 „ die wylen dat hy in dat zweete bedde leyt met
 „ lau bier vuyt een pypkanne ende geuen hem
 „ suyker candye in den mont, die dat hert
 „ vucht

(d) De hier telkens, openstaande bewoordingen waren in by-
 na het slegste Schrift, dat ik oelt zag, voor my, en kundiger,
 onleesbaar.

„ vucht maickt. Ende bouen al dat hy nyet
 „ en slaept ende daer geenen windt onder die de-
 „ kenen en compt dan salt wel goed worden
 „ ende sonder forghe wesen. Maer off yemands
 „ zeyde dat ghy moeste xxiiij uren in dat zweet
 „ leggen dat is al te mael gelogen daer hebben
 „ zy die luyden jammerlicken mede bedrogen
 „ ende gedoot. In onsen huysse isser vier zieck
 „ geweest maer met die hulpe van Godt soo
 „ zyn zy weder te passe gekomen maer wy
 „ hebbense xii off xiii vren vuyt dat zweete
 „ genomen. Ende soe wye dese ziecke gehad
 „ heeft moet sich x of xii dagen in den huse
 „ houden ende vuyten luchten ende windt
 „ houden ende en moet in achte dagen gheen
 „ vleysch noch eyeren eeten zy en moesten gedopt
 „ zyn ende gheen heeten dranck drincken. Item
 „ tot dese siecke en doet anders nyet dan ick
 „ v hier en sryve; ende wanneer ghy in dat zweete
 „ light soe moet ghy matich ouer hebben nyet
 „ te veel noch niet te weynich dat dat zweet
 „ nyet in en slaet, ende dese siecke comt aen
 „ met scuveringe off met hette off met zweeten
 „ off in den rugge off in dat hoeft zoe gaet
 „ van stonden aen te bedde leggen vuyt den windt
 „ als voorscr. js. sal wel goed worden wilt Godt.

B.

Extract uit het Register der
 Leenkamer van Holland;
 getiteld „ CAROLI Impera-
 „ toris Germanie.” 1528—
 1536. Kas H. bl. 2.

Houdende eene Opgraving van de Landen
 en Plaatzen, die het meest geleden
 hebben, by den grooten Vloed van den
 5. van Slagtmaand des jaars 1530.

„ Vp ten Ven dach van Nouember; anno xvc Zie deene
 „ dertich, was de groote Vloet dat meest alle de Byvoegf.
 „ en Aann.
 G Pol. bl. 9.

Polders in *Hollant*, te weten in *Zuythollant*, Landt van *Voorne* ende *Zeelant*; janne vloyden met eene Spreckuloet mitter volre Mane, daer menich menschen ende beesten jinne verdroncken, ende was twater hoogher binnen der Stede van *Dordrecht* dant ye jfi andere hoogste vloeden, by staende lande, men bevinden can wel derdehalve voet; ende den Rinck van *Noortholland*, mit *Kennemerland*, *Vrieslant*, *Waterlant* ende *Amstertant* en bevloyde niet dan alleent dat den *Vetfedyck* ende den dyck tot *Afendelfs* doerbrack.

Hier naer volgen de Landen die mitten seluen storm anebroocken ende bevloyden.

Eerst tgeheel land van *Oost* ende *West-Voorne*, mitten dorpen daeromme ende in gelegen, vuytgenomen *Heemstet* (a), *Abbenbroeck* ende *Dirxlant*. tLant van *Putte* mit alle den Dorpen daeromme gelegen, ende nyeuwe landen.

Abblasferwaert, mit allen den Dorpen daer jinne gelegen, toten *Arckelsendyck* toe.

Zwindrecht, mit allen den dorpen daer janne gelegen. *Catendrecht*, mitten nyeuwe landt.

Crallinger Polder.

tLant van *Stryen* oudt ende nieuw.

Myns Heeren Landt van *Moerkercken*.

De *Moerkant*.

tLant van *Altena*.

de *Zwaluwe*.

tLant van *Zeuenbergen* mitten bylanden.

ZEELANT

tHeele lant van *Schoonwen*.

tLant van *Noortbeuelant*

tLant van *Zuytbeuelant*

Walcheren

der *Thollen*

Sint Martindyck."

Ex-

(a) Dit woord spek men, in dit Register, overal met een s; in andere met een z.

C.

Extract uit het Register, gezegd
*Putten en Stryen met houten
berderen, 1294-1441. fol. 33.
van de Leenkamer van Holland.*

Houdende Bewyz, dat *Putten* en
Puttenland een Leen was van t
Land van *Voorne* en daar aan
weder verstorven, by doode van
Heer **NIKOLAAS VAN PUTTEN.**

„ Wy DirC, here van *Monjoy*, van *Valken-* per Lill-
burch van *Voorne* en *Borchgrave* van *Zeelant*, en van.
Mechtelt onze Gezellinne maken cond allen
Iuden dat wi verstaen hebben dat een Edelman Zie deese
here *Hughe van Zotteghem*, *Borchgrau* van *Ghend* Byvoegt.
Here van *Putte* en van *Stryen* wilenar en die en Aan-
Vrouwe van *Putte* syn Gezellinne betaelden onsen merk. 42.
ss. (4).
Heuen Here en Vader, heren *Gherarde*, Here van
Voorne Borchgr. van *Zeelant* daer God die ziele
of hebben moet, neghen duzent pont zuart. tor-
noys als van den lande van *Putte* en van *Putter-*
lant en van dat daer toe behoirt; dat die Here
van *Putte* en die *Vrouwe van Putte* en haer
Voirvorders van onsen Here onsen Vader en van
synen *Voirvorders* te Leen hielden en sy noch van
ons te Leen houden sullen als sy ontfangen
hebben, dat verstorven was ende ledich worden
van eens edels mans doot des Heren van *Putten*
wilen eer heren *Nyclais* aen onsen Heren onsen
Vader, om dat die *Vrouwe van Putte*, die nu is,
niet te ride dat Leen verzoekt en hadde aen
onsen here onsen Vader volgenoemt, want om
dat hi dat voirselde lande ende goed aen geuen
hadde en in bezitte daer of was en om dat die
Here van *Voorne* onse Heue Vader dat land en
goede verlyen soude weder der *Vrouwen van*
Putten die nu is so zelde een hoghe Edelman,
onse Heue here die graue van *Heneg*: en van
Hollant daer God die ziel of hebben moet een
zeggen dat die here van *Zotteghem Borchgrau*

Men kan van Gend, Here van Putte en van Stryen, en die dit alles nader bevestigd zien in onsen Vader, en zi zouden dese neghen duzent Regist. 1. c. pont voirsz. ghelden en betalen onsen lieuen *fol. 41. Vfo.* here den here van Voorne Borchgraue van n. 1. zond-der jaer- of dagtekening, maar schynende tuschen 1889 en 1840.

Zeelant dicke voirghenoemd. Ende dat voirseyde gheld hebben wy verstaen dat betaeld is. In oirconde hier of so hebben wy desen brief opene besegelt mit onsen zegele. Gegeuen tot Voorne, des Woensdaechs na dertiendach int jair ons heren duzent drie hondert en acht en dertich."

D.

Extract uit het *derde Memoriaelboek* van den Griffier SANDELYN, *bl. 191. Vfo. 198. Vfo.*

„ Ordommantie omtrent de Defensie van den Lande gemaict in tjaer XXVIJ in Novembri."

Zie dezer Byvoegf. en Aanmerk. N. 42.

„ Alsoe myn Heere de Graue VAN HOOGH-STRATEN etc. Stadthouder Gsmaal in den landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, in den seluen Landen gecommen zynde geaduerteert es geweest, dat in sommige Steden derseluer Landen quade toeficht gedragen worde totte bewarenisse derseluer steden ende dat oick eenige van dien geen goede gereescap en hadden ofte gefurneert vant gundt dat tot defencie der seluer mochte dienen, daer deur niet alleen de voirsz. Steden maer oick mede tgemeen ende tgeheel Lant in peryckelesoude mogen comen, soe is by myn voirsz. Heere hier van eerst gecommuniceert hebbende mitten Gedeputeerden van den Steden van Hollant ende Vrieslant ende oick gesien tgundt dat sommige van henluyden by geschrifte ouergegeuen hebben geordonneert ende gestatueert tgundt dat hier naer volcht.

„ In den eersten zoe verre het roert de Stede van

van *Rotterdam* ordonneert myn voorsz. Heere *Rotterdam.* dat die Regeerders derseluer Stede van stonden aen zullen doen maecken aan die *Waterpoort* een strecke. (a) *Ameyde* met twee vloegelen tot int water gaende an beyden zyden ende ysser tyn- de van de vloegelen eenige ondiepte de selue zal gediept worden, ende sal dese Ameyde be- slooten ende beneden gecleet worden mit plan- ken tot een borstweringe mit spiegaten omme duer te schieten ende bouen up mit yseren weer- haecken.

„Item noch zullen die voorsz. Regeerders doen maecken een *Gaelderye* vpten Muer tusschen de twe thorn ter beyder zyden wel gedect mit ley- en ende gehoecht tot anden Lysten van den oestwer (*ooster*) thoorn, zoe wel die binnen mueren als die buyten mueren ende *Gaelderye* moertgaten (*zo leez ik*) maecken, gelyc zy ge- maect zyn in de wester thoorn vp te Haven.

„Item oft nv te laet jnt jaer waer omme die voorsz. *Gaelderye* te metselen soe zullen die voorsz. Regeerders van stonden aen doen maecken een *Haspele* van houtte, omme steen daer inne te leg- gen, tot dat gelegen tyt zal wesen te metselen als voorsz. es.

„Item zullen die voorsz. Regeerders alle die thoern van den Vesten doen decken mit har- den daicke ende beginnen eerst an den geenem die bequamelixste staen totter defencie van der Stede.

„Item zullen aen alle poorten doen maicken *Valbruggen* behalven an de Dyckport.

„Item zullen die voorsz. Regeerders in elck poort der voorsz. stede doen maecken *Scotsduer- ren* die vallen zullen mogen gelyck een olystam- per, elck balck byzonder met eenen ysseren pinne.

„Item alsoo myn voorsz. Heer verstaet dat goet ware een *Bohwerk* gemaict te worden an de Oost- poort der voorsz. Stede, soe heeft myn voorsz.

Hee

(a) Zo staat 'er; maar moet, mischlen, *stercke* zyn. Voor- gelyk over *Amste* alhier bl. 106. rfg. 6.

Hee geordonneert myn Heere van CASTRE, te reysen binnen der voorsz. Stede ende te visiteren begryp van tselue Bolwerck, ende daer jant te ordonneren als hem goetduncken zal tzy van volmaickinge van dien ofte anders.

„Item zullen die voorsz. Regeerders doen sterpelycken onderhouden dordre van den waickinge onlanx by hem luyden gemaict omme te weten up alle getyden den lydende Coopman vuyt ende in gaende oft comende binnen die voorsz. Stede, ende dat die geene van de Wet, wietis buerte zal zyn op te staen omme den reysbaren man vuyt oft jinne te laten tselue in persoen doen zal oft yemants anders van der Wet in zyn plaetse daer toe verwilligen ende dat vp te verbuerte van den geenen die gebrecklick bevonden zal worden van zes Karolus Guldens dair van een derden deel geappliceert zal worden tot behoef van den Keyser het ander derden deel tot reparatie van der voorsz. Stede ende het derde derdendeel tot prouffyte van den aenbrenger.

„Item ordonneert voirt myn voorsz. Heere dat men jnder nacht de poorten der voorsz. Steden niet open doen en sal dan by bywazen van den geenen van der Wet, wyens buerte als dan wesen zal die welcke by hem zal moeten hebben ten minsten vier Poorters derseluer Stede ende bouen dien gehouden wesen ten minsten tot twe reysen de waecke van alle andere poorten te visiteren vp peyne als bouen.

„Item omme te eviteeren de perikelen die vuyt de Scepen by nachte comende soudon mogen gebueren soe heeft myn voorsz. Heer geordonneert dat alle nacht waicken zullen twee Poorters der voorsz. Stede jnt *Waeckhuys* staende vp thoest buyten die Waterpoort, welcke waeckers die aencomende Scippers zullen vragen van waeren zy geladen hebben mit dat daer toe behoort. ten eynde zy eenige onraet of suspicie vernemende de Waeckers vp ter Poorte daer van adverteeren.

„Item zullen oic op tselue *Waeckhuys* by daege

We-

wesen vier Waeckers gewapent en geharnast als behoort, dewelcke aldaer gaen zullen int open doen van de Poorte ende aldaer blyven tot dat men deselve Poorte zal gaen sluyten ende dat vp peyne als bouen.

„Item sal die dach ende nacht waicke van der Poorten der voorsz Steden geduerende d'orloghe tusschen den Heere ende Bysschop van Vuytrecho ende Kaerle van Geste gedoubleert worden.

„Item zullen de voorsz Regeerders gescut der voorsz Stede leggende in de thoornen ende poorten van dien of doen schieten, ten eynde selue gereet mach wesen ende gerepareert tgunst dat daer aen gebreecken sal.

„Item indien eenige vorst ouercompt, soe sal men die waecke noch eens verdoubleeren ende die Vesten al op doen byten ende open houden als behoort.

„Item om te schouwen inconuenienten die gebueren souden moegen int open doen van der Poorte soe zal men eerst vuyt die eerste Poorte doen gaen twee Persoonen oft Waickers metten Poortier, die welcke gehouden zullen zyn die eerste Poorte als dan toe te doen aler zy die ander Poorte open doen ende dat gedaen sal een van hem beyden buyten gaen ende visiteeren mitten buyten Waecker die Scepen, ende zien oft alomme clair es. Ende dat gedaen sal de selue metten buyten waeckers ingelaten worden by de Poorten staen sal ende in wesende sal die buyten Poort toegedaen worden ende binnen ge-opent.

„Item de nachtwaicke en sal nyet of gaen ten zy dat de Poorte van der Stede eerst upgeset ende de Waecker van den dage daer by zyn.

„Item dit volbracht zynde sal myn voorsz Heer doen versien op te Oost ende Delfse Poorten, die onbewoont syn, naden tyt eysschen zal.

„Alzoo myn voorsz. Heer van Hoogstraten mede ^{Wesep.} geadverteert is dat goet waere dat men de Stede ^{Nairden.} van ^{Muyden.} *Wesep Nairden Muyden* ende andere daer omtrent gelegen betversage dan deselve verzien zyn soo heeft myn Heere voorsz. de voorsz. Steden

aengaende ge-ordonneert de poincten hier naer volgende.

„ Eerst sal Heer *Gwydo van Blaesvelt* reysen up thuns te *Muyden* ende by eede hooren elcken knecht leggende up tselue huys ende van hem vernemen hoe lange zy elcx vp tselue huys geweest ende gedient hebben ende wat hen voir fout (*Soldy*) daechs geloofst es. Ende dat gedaen sal de zelve Heer van Blaesvelt maicken goeden Inuentarys van den brant proviande gescut cruyt loot ende andere geweeren wesende vp tselue huys ende deselue Inuentarys leueren den heere van *Castre*, omme die by hem gesien dair voirt inne te ordonueren alst behooren sal.

Wesp. „ Item of gebuerde dat die oorloge ouerquame soe sal men in de Stede van *Wesp* leggen meer knechten tot hulpe van de geenen die daer zyn zulcx als men dan beuinden zal van node te wesen men zal oic als dan deselue Stede voirsien van *XL Haeckbussen van één loot van zes Zerpentynen met cameren* drye tonnen groff cruyts een tonne cleyn cruyts ende sekerloot, al'twelk geleuert zal worden in handen van een van den Burgermeesters derseluer Stede die daer van gebonden zal wesen te leueren recepis. vp tie camere van der Rekeninghe alhier in den Haege.

Monickendam. „ Item die van *Monickendam* zullen hen reguleeren ende achteruolgen tgundt dat hem luyden by den Heere van *Castre* geordonneert ende daer nae by den Raide beuolen es.

Edam. „ Item omme te eviteeren dat die Stede van *Edam* in eegene peryckels en comme soo es geordonneert ende ordonneert myn voorsz Heer mits dezen dat men afbreken zal de huysen staende voir an den Poirten indien t nyet gedaen en es. Ende dat die Schippers zullen huere Saepen leggende voir de Stede buyten die sterckte doen bewairen ende bewairen zulcx dat daer daer geen last of perycule comme, daer toe die Regeerders der voorsz Stede mede regard neemen ende huer handt daer aen houden zullep.

„ Item alsoe myn voorsz Heere verstaet dat de
or

ordonnantie, hier voirtys gemaict vp te onderhou- *Roerende*
denisse van zekere *Scepen van oorloghe*, qualyc *de Scepen*
onderhouden wordt ende veel van den Steden ende *van Ierle-*
Dorpen de Scepen daer zy vp gezet waeren nyet *gen.*

en hebben noch die gereetscap daer toe dienende
toe heeft myn voirsz Here geordonneert ende be-
ueelt elcken in den zynen de Scepen daer zy vp
geset waeren indien die in wesen zyn van stonden
an toe te rusten ende gereet te maicken. Ende
als van den geenen die de Scepen daer zy vp geset
waeren nyet en hebben zullen die zelue doen
maicken oft gecrygen tusschen dit ende den eersten
dach van Aprille naestcomende, wel verstaende dat
se binnen middelen tyde hen zullen behelpen met
coggen-Scepen oft anderen alst behoort omme
daer mede te mogen behelpen indient noot waire.

„ Item omme te besenden ende te verhoeden *Van den*
tpericule ende onuerwinlicke scade die soude moe- *grooten*
gen gebueren ande groote Scepen die althans *Scepen leg-*
thuys gecommen zyn leggende voir *Amsterdam* *gande voor*
oft dair omtrent so es geordonneert ende gelloo- *Amster-*
ten by goetduncken van de Gedeputeerden der
Stede dat myn Heer van Castre van wegen der
Keyserlicke Majesteit ende by expresse Last en-
de Commissie van mynen Heere de Graue VAN
HOOCHSTRATEN, als Stadhouder deser Landen,
reysen sal op die plaetse daer die scepen leggen
deseluen besien ende ordonneeren aldaer by goet-
duncken van die van Amsterdam ende andere
die sulc aengaen zal zulcke provisie ende reme-
die dat die scepen bewaert mogen wesen.

„ Item insgelycx zal men achteruolgen de or- *Dycken*
donnantie hier voirtys gemaict uptwaecken *van Wa-*
snachts vp die *Dycken van Waterlant* ende dair *terlant.*
van spreken JAN BENNINGCK Raedt etc. ende dien
achteruolgende scryven aen elck Dorp wat zy
behoiren te doen.

„ Item men sal oic scryuen aen myn Here van *Loenersloot.*
Vuytrecht ten eynde dat zyne E. voirsie thuys
te *Loenersloot* op dat daer deur geen Inconue-
nient en komme.

„ Item volbrengende allereerst voirgaende articu-
len

len zal genoegh voirsien zyn vp tgundt dat die van Haerlem roerende de defensie van de Lande ouergegeven hebbe.

„Item ordonneert voort myn voorz. Heer dat alle de Steden deser Landen die geen *Scotdueren* oft *Ameyde* en hebben deselve zullen doen maecken in der vorme ende manieren als bouen (b) geseft es ende van gelyck de waecke dan ordonneeren doubleeren ende anders vermeren na den tyt eysschen zal.

Haerden. „Item men zal binnen der Stede van *Huorden* leggen tseftich Ruyteren ende vpt Huys thien Knechten indien die daer nyet en zyn. Ende men sal de Ruyteren een maendt op te handt ende voirts betaelen van drie maanden tot drye maanden.

*Bloch-
huys vp
den drye
Pypen.
Woerden.* „Item men sal een *Bloekhuys* maken vptie drye Pypen by *Oudewater*, item men sal repareeren de moelen vp thuys te *Woerden*, ende sal myn Heer van Castre aldaer noch scicken een Bus-
schut.

„Item es noch geordonneert dat alle die Steden die Slooten ende Slootelen van den steden Poorten terstont zullen doen vernyeuwen ende veranderen, oft ten minsten voor kersmisse naestcomende omme te scouwen inconuenienten die daer duer souden mogen comen.

„Item indien die oorloige vpremt (c), soe zal myn Heer van Castre terstont doen afbrecken oft ofbranden die huysen die buyten de Stadpoorten van *Oudewater* staen, daer men nae *Monfort* gaet. Ende als van den huysen in der Stad ende ander Stadt muer getimmerd sal men jegens desen nacomende somer ordonneeren dat men die Mueren vernyeuwen zal ende een wech houden tusschen de mueren ende huysen, wel verstaende dat men die huysen aldaer nu staende niet hart daek zal decken oft met leem ouerplecken drye duymen of een palme dick.

Item

(b) Zie bl. 101. reg. 4. stiller.

(c) d: i: *prompt, prangt, of bynaeuw.*

„ Item van gelycke zal myn Heere van Castre ^{Ommater.} tegens den Somer visiteren die *Linschoter Poorte* ende oic ouerleggen waer bequamelyc een nyeuw Huys oft Slot soude mogen leggen ende van als myn Heere den Stadhouder aduerteeren.

„ Item men zal oick scryven anden Heeren van *Alperen* ende *Huecklom*, dat zy off doen steeken <sup>Huuck-
lom.</sup> *Koirlans* tusschen die stad - mueren ende die grachten,

„ Item die van der *Goude* ende oic van *Oudewater* zullen off doen breecken die wingaerden staende aen de stadmueren, ende dergelycx zullen die van der *Goude* doen afsteeken die hoenige ende arden ander stadmueren, yp drie off vier voeten nae. ^{Goude.}

„ Item zullen die van der *Goude* die huysinge in de linē bane ander Stadtmueren geheel of breecken.

„ Item die van der *Goude* zullen prouisie maecten van cruyt ende een last Salpeters ende een Moelen omme cruyt te maelen als in de Vroetscap geslooten es.

„ Item zullen oic de Huysen vpte grachten staende met tuynen gemaict ondecken ende gaten daer inne maicken omme duer te zien off deselue off breecken; ende van gelycken die Huysen ande Stadtpoorten staende die met rietdack gedeckt zyn doen ondecken ende met hardet daicke decken.

„ Item zullen die van de *Goude* *Corthaerlem* voor de Stede begrauen, als hen by myn Heere van Castre geordonneert es.

„ Item zullen die grachten van *Huys* an de <sup>Hier van
te spreken
met Mr.
Vincent om-
me te scrij-
ven aen
den Castell-
layn iselou-
te vpbren-
gen.</sup> Yselzyde doen diepen tusschen thuys ende die Stakettinge ende maicken met een Verlaet dat men twater daer inne houden mach als die *Castellayn* alderbest zeggen zal.

„ Item oft d'oorloge op quaeme zoe sal men buyten de Poorten van alle Steden die huysen ^{Gorinchem} aldaer staende ondecken.

„ Item men sal de huysinge buyten der Stadt poorten van *Gorinchem* van nyeuws getimmert off

offbrecken of aen den brant steecken zoe verre die staen binnen die verboode limiten.

„ Item myn voorisz heere de Stadhouder sal met onse G; V: (*genadige Vrouwe*) spreken beroerende de Stadt van *Worchem* thuyt van *Louvesteyn* ende de Stad van Heusden dat die selue voirsien mogen worden van tgunndt dat hem luyden gebreecken mach.

„ Item men sal de Huyverwerths putten buyten *Woorden* daer pericule jnne gelegen is setten ouer de grachten ende yesten van der Stede ende varde van dien. Ende beueelt myn voirsz Heere de Stadhouder de Burgers van *Woorden* den Castellaer die aldaer geset is beter te obedieren dan zy tot noch toe gedaen hebben.

„ Item zal ooc een *Borsweringe* gemaect worde *Camery*-vp te *Camerycker Sluys* ende van gelycken vp *Hey-*
*borst**sluys*. *mans Brugge* mits off breken van deselue brugge.

„ Item zullen de huyfingen an de Stadtmueren *Naerden*. van *Naerden* staende die met Riet gedect zyn ongedect worden ende met harden dack gedect off het Riet bouen met Leem ouerplecken drye duymen oft een palme dick, off geheel off breecken.

„ Item zullen oock slechten die Walle an de Houen buyten de Poorte naer Goeylant gaende ende van gelycken den Dyck ouer de Vecht naer Wesp.

„ Item myn Heere van Castre heeft vp thuyt te *Cranen-*
burch. *Cranenburch* noch doen leggen vier Knechten tot sterckenisse van dien.

„ Item alsoe die van *Hoern* seggen jn als volbrocht *Hoern*. te hebben tgunndt dat hem luyden by mynen heere van Castre beuolen es geweest soe sal men selue visitieren ende doen volbringen tgunndt datter an gebrect indien daer enich gebreck is men sal oock ordonneeren te maicken de *Stakettinge* die sy seggen van noode te wesen tot fortificatie ende verseeckertheit van der Stadt vp tie Zee.

„ Item men sal by den Heere van Castre ende den Raidt van Hollant maicken een ordonnantie hoe ende in wat manieren ende met wat geweere de Dorpluyden binnen Hoorn zullen comen waicken.

„ Item also die van *Enckhuysen* nyet en hebben *Enckhuysen*. gesepareert huere *Stakettingen* ende *Wallen* naer d'or-

Ordonnantie van den Heere van Castre voirsz, ende oick nyet en waecten zulcx als hen by den zeluen Heere van Castre beuolen es geweest soo ordonneert ende beueelt hemluyden de voirsz Heere van Hoochstraten tselue als noch te doen, vp dat geenem noot en zy voerder daer inne te voirsien.

„Item alsoe myn voirsz Heer noch geblecken es dat *thuys tot Medenblick* van als genoch voersien es ende dat daer goede toeficht gedragen wordt by den Castelleyn zo een wordt voir dese tyt aldaer nyet voerder geordonneert.

„Item men sal vernyeuwen de *fortificatie* by Oudewater ende *Haefbrecht* hier voirtsyds gemaict, ende desgelycx *Amers* by *Liesveld*, ende van gelycken de *Renboomen* in den lande van Arckel.

„Item omme te voirsien de Stede van den *Briel* ende *Goedersede* sal aldaer gesonden worden Heer *Gwyde van Blaesvelt*, ende mitten Bailliu van Voorn visiteeren de gebreecken binnen der voirsz. Steden zynde. Ende daer van Rappoert doen den Heere van Castre die voorder daer inne voirsien sal alst behooren.

„Item de Heere van Castre ende die van den Raide zullen decerneeren als zy des verfocht zullen zyn Ordonnantie by den welcken die Dorpluyden omtrent die Steden van Hollant ende Vrieslant geseten beuolen zal worden te commen waicken binnen de Steden daer zy geseten zullen zyn alst van noode wesen zal.

„Item die Stede van der Goude Scoonhoven Oudewater Worden Yfelseyn Aspren Leerdam Hueckelom ende Gorcum zullen huerluyden *veurseycken* houden ende malcanderen te kennenennen als myn Heere voirsz. hem dat gescreuen heeft.

„Item die Heere van *Heuckelom* sal buyten ende omtrent der Stadt alle die Huyfingen doen afbrecken boomen afhouden ende andersins doen stichten ende clairen tgunt datter Stadt hinderlyc soude moegen wesen gelyc myn voirsz. Heere hem dat oick gescreuen heeft.

„Item de Heere Castre sal reysen vp tie Huyfen van den Keyser in dese Landen, deselue visiteeren

ten ende
Castellen
van den
Keyser
binnen
deze Lan-
den.

ende maicken Inventarys jnt generael van tgundt
daer hy vp dezelve Huysen ende elcken van dien
beuonden sal hebben ende voirts stellen by goede
verclaringe jn gescrijfte wat op elc van der voirsz
Huysen dienende tot defensie ende bewarenisse van
dien hem van noode dunct te wesen ende al selue
den voirsz Heer van Hoochstraten ouerseynden
omme daer jnne te remedieren.

Precautien.

„Item omme te scouwen Inconuenienten ende vp-
spraeck die deur indiscretelyc scrijuen sonden mo-
gen gebeuren. Soe ordonneert myn voirsz heere,
dat soe wanneer eenige Steden deser Landen oft
ole Castellen van den Huysen Brieuen willen oft
hebben te scrijuen aen eenigen Vorsten buyten
desen Landen, dat zy daer van eerst zullen com-
municieeren met den Raedt van Hollandt ende den-
seluen van den Raide oic laten visiteren die brieuen
die an hem luyden gescreuen zullen worden by de
voirsz. Vorsten oft andere vuytheemsche Steden
omme die gesien prefecte antwoirde gemaect te
worden alst behoren zal.

Roerende
de vitalie.

„Item myn voirsz Heere van Hoochstraten geac-
tuerceert zynde dat sommighe Steden deser Landen
vysallen vuyt voeren anders dan dat by onse G.
V. geordonneert is ordonneert ende beueelt dat een
yegelyc van de Onderfaeten deser Landen hem zal
regulieren achteruolgende de voirsz. Ordonnantie.

Leyden.

„Item myn voirsz Heere es mede geïnformceert
dat tot die Poorten van der Steden van Leyden
quade toeficht gedragen wordt ende dat die selue
poorten cranck zyn sonder Schotdueren oft Voir-
gaed Amoyde ofte Ronnen te hebben ordon-
neert daer omme dat die Heer van Castre reysen
sal binnen der voirsz Stede ende de Poorten van
dien visiteren ende tot sterckenisse van dien or-
donneeren alst behoiren zal ende ordonneert den
Regeerders van Leyden tgundt dat by den voirsz
Heere van Castre gedaen zal zyn te achteruolgen
ende voirts jnt open oft toedoen van der Steden
Poorten by nacht hem reguleeren als voeren van
die Rotterdam geseyt es.

„Item myn Heere van Hoochstraten sal doer
vi.

visiteeren d'informatie gedaen by m^rs JAN VAN DUVENVOIRDE ende ABEL VAN COLSTER vp die mē- ^{Rekerende de Clooster binnen Hoorn.} nichte van den Cloosters binnen Hoorn, ende die gesien sal men sien oft men parthyeen macht ac- cordeeren met vrantschap. Indien niet soe sal myn Heere van Castre reysen binnen der voorsz Stede ende van die vyff Cloosters doen maicken twee Cloosters indient hem zoe dunct oirbaer te wesen ende voir al maken dat men bequantelic tuschen de Mueren en de Cloosters sal mogen gaen.

„ Item men heeft geordonneert die vander ^{Woerd, Naerden ende Oudewater.} Woor- den Naerden ende Oudewater dat zy die Ruyteren grātelicke tracteren ende den prys van rvoer verminderten daer van zy last genomen hebben Rapport te doen.

„ Item myn Heere van Castre sal gaen visiteeren ^{De zes groote Steden.} de zes groote Steden omtie te bezien hoe zy gesur- neert zyn van atteltreys ende ander gereescap die- nende tot defensie van der stede ende daer te or- donneeren tgunst datter gebreken sal ingelycx alle die cleyen stede.

„ Item te ordonneeren de Ruyteren dat zy by buerte by dage zullen waicken ende die poorten bewaeren sulcx als de Heere van Castre ordonneeren sal.

„ Item alle die Officiers van den platten Landen zullen doen ^{Wapenscon- winge.} wapenscouwingen ouer huere Jout- dictie ende van als maicken een Monstercel.

„ Item alsoe den tyt nu rryet en es omtie de ^{Naluden.} Graffen van Naerden te maicken zoe fullen zy voer nu patencie hebben ende den doren wel onderhouden ende oec fullen mogen maicken een Stakettige in de Graffen ende hen daer mede be- helpen.

„ Item zullen oie doen maicken de *Schutdueren* alst hen beuolen es, daer toe mede contribueren sullen die Dorpen van *Goylant* naer taxatie die het Hoff geuen zal.

„ Item men geeft die van Naerden een hout daer vp zy gehouden sullen zyn sonderhouden twe Waickers vp die Kerckthoern te wesen een by dage ende twe by nachte ende sullen een van die Nachtwackers tot hueren coste betaelen.

„ Item

„Item men sal zeynden een van de Rekenmeesters alomme binnen de Steden van Hollant ende Vrieslant die gracie hebben omme te nemen informatie of zy achteruolgende huerluyden maniere die Reparacie van der Steden gemaict hebben oft nyet.

Placcaet te vernemen. „Item men sal vernyeuwen t Placcaet daer by dat verboden werdt dat geen Monneken ofte Leprosen en sullen comen in eenige Steden deser Landen sonder te bringen paspoort van huere onkosten.

Reorende Ruysieren te vernemen. „Item zoe verre die oorloge vp. compt soe sal men noch nemen tot ende bouen die Ruysieren die nu in tLant zyn noch hondert Ruysieren indient noot es, dewelcke angenomen sullen worden by den Cappitayn Vos oft yemant anders ende gesonden in Hollant.

De Voetknechten. „Item indien gevalle sal men oic noch aennemendulent Voetknechten bouen die gheene die nu in sou dyen zyn ende die leggen in twee vaenken elk Vaenken vyf hondert, ende zullen geleyt worden midden in tLant daer tbest bequaem zal wesen. Ende men zal aduiseren wie dat Cappitaynen dair van wesen zullen.

De Scopen. Item in dese geualle zal men oec aennemenvier *Hoeden* elck met thien mannen ende twee van dien leggen voir ende omtrent *Schoonhoven* ende dandre twee omtrent *Gorcum*, oft *Zentschepen* in de plaetse van dien.

Item men sal oic breeken alle die *bruggen* daert van noot wesen zal.

Huysden. Item van gelycken alle die *Voorburchten* ende die *Capelle* voor Huesden.

Bredentels. „Item men sal moeten oic vernemen van den Heere van Bredenroede wat hy seggen ofte doen wil van *Vyanen* en der *Amejde*.

Gouverneur van Vrieslant. „Item ingevalle van oorloge zal men moeten spreken mitten Gouverneur van Vrieslant omme te weten wat assistentie hy zal moegen doen oft hebben ende oic hoe hy hem sal hebben met die van Queryffel ende Groeningen.

„Item men sal alsdan mede doen expedieren Placcaten dat geen Knechten en gaen dienen buytenden Lande vp peyne van gebannen te worden ende dat men hem luyden dyenst geuen zal van sKeyfers wegen.

Item men zal alsdan oic spreken metten Heer van

van Bueren (a) ende die van den Bosch (b) ende hen communiceeren omme te weeten wat affistentie zy zouden mogen doen achteruolge de conclusie tot Antwerpen genomen ende van gelycke met die van Zeelant.

Item men sal oic moeten recouwreren een half ^{Pierende} ^{de zes Ser-} dofsyn *gegooten Serpentyen* ende als van Cruyt ^{pentynen.} ende Loot tselue sal men tot Amsterdam wel crygen, en men sal ouersien den Inventarys die op te Rekencamer es, omme te weeten waert Cruyt ende Loot ende ander gereetschap van den voirgaenden oorloge gebleuen es.

Item men sal alsdan mede moeten doen eenen omslach vpte geestelicke goederen, ende ander geestelicke personen hebbende goet int Lant van Heusden omme te employeeren tot sterckinge ende fortificatie van der stede.

Item men sal ordonneeren aen alle die Steden, dat zy doen goede prouysie van Vytalie Gescut ende andere stucken dienende tot defencie ten eynde indien sy belegen worden dat sy soudan mogen behouden tot dat men soude ontfetten.

Item men sal voor alle de poorten van der *Gou-* ^{Goude.} *de vernyeuwen de Ameyde.*

Item men sal doen maicken *Wesf* achtert Cloer ^{Wesf.} ster in de graft dairt zeer droech es een nyuwe *Stakettinge.*

Item men sal recouureeren d'informatie gedaen by Mrs. FLORIS OZM en FRANCHOIS COEREL vpte veelheyd van de van de Cloosters.

Item men zal myn Heer VAN HOOCHSTRATEN zeynden t proces van Schoenmaker van Dordrecht wel ende perfect geïnstrueert alst behoort ter diffinitie toe excluyz by eenich van den Raide oft Secretaryssen naer die van den Raide goet duncken zal omme tselue te doen vyfiteren by den Deeken van Loeven ende andere van den Raide van den Keyser.

Item men zal scriyuen aen alle Tollenaers dat zy ^{De Tolle-} nyet en gedoogen eenige *Attellerye* oft ander ge- ^{naers.}

rec.

(a) Hy was Kaptein Generaal van de Nederlanden.

(b) Met dezen was, te Antwerpen, in den jare 1524, een Tractaat van Alliantie aangegaan, zie Aert v. d. Goes, bl. 34. (an. 1527.)

reescap van oirloge gevoirt te worden verby den tol-
len ende vuyten Lande maer deselve houden in arrest
tot dat by den Hove anders geappointeert zal zyn.

Item.

Item myn Heer van Castre ende een van den
Raide sullen reysen binnen *Hoern* ende nemen in-
spectien van de Cloosters ende ordonneeren eenen
bequamen wech omme aen de *weeren* van der Ste-
de te comen zulx als zy bevinden zullen te be-
hoiren ende oick ordonneeren vptie hoocken van
der Steden een *Gasthuys* indien die Stede zulcx
begeert te hebben. Ende voorts van den viuen
vanden Cloosters nemen informatie ende behooven
zy daer toe breeder auctoriteyt van den Keyser sul-
len myn Heer den Stathouder daer van aduerteeren.

Item men sal scryuen an die van *Vuytrecht* dat
sy restitueren die goeden die zy aff genomen heb-
ben die van *Oudewater* ende anderen. Ende in-
dien zy die Restitutie nyet en doen te nemen de
waerde ende estimatie van den seluen goeden om-
me die te doen restitueeren zoe wanneer die van
Vuytrecht zullen begeeren ofgedaen te hebben de
arreste vp alle huere goeden in desen Landen ge-
stelt. Ende man sal ter cause van desen scryuen
an die van *Oudewater* ende anderen die eenige
goeden aff genomen zyn ende deze waerde ende
estimatie zal blyven in de Gresse.

Alfoe myn voorsz. Heere de Stadthouder wil
ende begeert dese ordonantie onuerbrekelicken
gehouden te worden soe committeert ende beueelt
hy den Heere van Castre met die van den Raide
deselve in als te doen executeeren ende procedee-
ren tegens den ouptreders van dien achteruolgen-
de die peyne hier inne begrepen ende bouen dien
zulcx als zy bevinden zullen behooren. Gedaen
in den Haige den XX^{en} dach in Novembrij A^o
XVC zeuen ende twintich. My jegenwoordich (c)."

Es by guetduncken van myn Heere de Graue
VAN HOOCHSTRATEN als Stadthouder van Hol-
lant by myn Heere van Castre ende der Gedeput-
teerden van den Steden van der *Gouwe van Schoon-
hoven* van *Oudewater* ende van *Woorden* gello-
ten

(c) NB, 'Er staat niet by, welk Secretaris tegenwoordig was.

ten offer vrede (d), oorloge oft ander verloop quame dat zy doen den anderen mit vuerteycken wyfen ende vercundigen zullen wes zy van den vyanden vernemen moegen in der voegen ende manieren hier naervolgende. Te weten zoe wanneer eenige van derseluen Steden vernemmt datter Vergaderinge van Knechten gemaect werde om eenen anslach sonder te wisten waer dat gedaen wil, soe sal de waecker aldaer maec één vuerteycken doen ende stecken tlicht recht vuyt één reyse alleenlyck dat die ander hem daer nae mogen weten te wachten ende oft enige van den seluen Steden de knechten vp ten toech vermaemen hun verby treckende aldaer zal die Waecker drie vuerteycken doen telken tlicht dryemaal vpbueren ende recht nederwaerts dalende, mits tusschen elcke vuerteycken driemaal alsoe gedaen een half vierendeel van eenen vren vertuende. Ende zal die waecker die vuerteycken passen te doen ter seluer zyde vuyt daer hy vernemen zal de knechten te trecken. Ende desen vuerteycken alsoe gedaen soe sal die Stadt daer sulcke teycken vuyt gedaen zullen zyn bouen deselue vuerteycken de andere Steden sanderlinx die gheene daer zy voor beduchten noch schriftelic ofte mitten monde daer van waerschouwen ende aduertieren. Gedaen in den Haige den XIX^{en} Novembris Ao XVCXXVIJ."

E.

Extract uit het tweede Memoriael-boek van den Griffier DE JONGE, bl. 123. en 123. Vfo.

Brief van Hertog KAREL VAN GELDER aan die van Amsterdam, by gelegenheid eener mislukte aanslag.

„KAERLE Hertolge van Gelre ende van Gnylich Greue van Zutphen Here van Grueningen der Omlanden to Coeuerden ind Drenth," etc.

„Eersame wyse ind voirsichtige lieue bysondere wy hebben eynen Neuen den Cardinael van Bourbon die een aldt Heer is ind ons noch eens

Zie deeze Byvoeg. en Aanmerk. bl.

be- 41.

(d) d; i; vrede, vromtschap.

begeert heeft to sien ind to spreken ind soe idt yt zout (a) tusschen Key. M^r. ind Konincklycker weerden van Franckryck oirloch ind cryeh is heeft derselue onse lieue sich nyet to lande doeruen ergeuen dan to water by ons to koemen onderstaen ind by der Ko. M. van Franckrycxs Scepe vp der Zee wesende gecomen ind ons ontbaden van syner lieffden twee off drie hondert mannen ondervegen schicken wilden hem auer te veeligen, soe hebben wy durch syner lieffden begeerte hem ongeuerlick twee hondert persoenen to scepe ondervegen geschicht ter plaetsen dair hy die onse bescheyden hadde. Aldair komende hebben zy onsen Neuen nyet gevonden dan een cleyn scip onderveugen gecregen ind daer van zyner lieffden wegen vernamen hy sich geensins soe hy een aldt geestelick man js voerder to Zee nae ons voegen durffte *sonder yerst van v en anderen Steden daer hy vor by faeren ind besocht js* (b) wie wael zyne lieffden, weten wy, mitter veheden geyn doen en hebben noch ons onderwinden geleyde to hebben js hier omme onse guetlicke begerte dat ghy onsen te gehallen ind to lieue onsen voirsz. Neuen tot XX persoenen toe off daer onder js byn scip veertien dalgen ongeuerlick aff und an to komen vry strack veylicheit ind geleyde geuen ind ons mit desen onsen baide toe scryuen dat willen wy js dergelycken ind voelen meereren saicken vme v ind den uwen mit gnaden altyt erkennen ind wederomme vur oegen hebben ind hier van uwe wester bescreuen antwoirt omme onsen Neuen dair van te aduertieren waer nae hy sich sal mogen weten te richten dess versien wy ons guetlick alsoe tot v. Gegeuen js onser Stadt Herderwyck den XXIII Juny Anno etc. XXXVIJ. Onderteyckent CHARLES, ende noch laeger ROEMER. Ende vpten rugge staet gescreuen den eersamen voirsichtigen ind wysen onsen lieuen bysonder Burgermeesteren Scepen ind Raedt der Stadt Amsterdam."

(a) Zo staat 'er; en ik weet 'er geen behooryken misleg aan te geven, zo het niet zegg *na ter tyd*.

(b) Hier ontbrekt iets; misschien *geleide te hebben*.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESDE DEEL.

BYVOEGSELS
EN
AANMERKINGEN
VOOR HET
ZESDE DEEL
DER
VADERLANDSCHE
HISTORIE
VAN
JAN WAGENAAR:
DOOR
M^r. H. VAN WYN, M^r. N. C. LAMBRECHTSEN,
M^r. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCII.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESDE DEEL.

Bl. 1. reg. 16. „ Privilegien *en* oude Handvesten — *die* s'Lands Staaten — by een zogten *en* — bewaarden.”

Toen de Vorsten deezer Landen, meer en meer, zig wikkelden in buitenlandsche Oorlogen en, ondanks hunne oorspronglyke, sedert, veelmaals, verpande (a) rykdommen en

(a) Vergel. VAN DER POT, over de Verponding, bl. 247. 't Verpanden en vervreemden der Graaflyke Goederen, die zeer veele waren, (MIRA. groot Charterb. 1 D. II. 70.) ging zo sterk in zwang, dat 'er, dikwyls, voorzieningen tegen gedaan wierden en, ook onder HARNEN den V., deszelfs Raaden, te meermaalen, bedagt waren, hoe dezelve af te losfen. Zie *Recueil de divers MSS. touchants les seigneries des pays de par deça*. Vergel. alhier WAGEN. bl. 16, 21 en 24. Sterker was het, dat zyn Zoon PHILIPS, als gedeeltelyk Eigenaar van eenige Goederen, die, voor 't overige, aan byzondere Perſonen behoorden, niet alleen dezelve op gelyken voet als zyne andere Domeinen wilde doen beſtuuren, maar ook den Raad der Geldmiddelen voorſtelde, of hy niet bevoegd ware, zo wel het deel zyner Medebezitters, als het zyne, te mogen verkoopen, zonder dat deezen zig hier tegen mochten ſtellen? Die Raaden naamen, hier op, 't Advīs in van negen Regtgeleerden, en ik heb 'het zelve, oorspronglyk, onder myne Papieren. (*Recueil de divers MSS. N°. 12, c. d.*) Zy be-

en goederen, verplicht geworden waren de Edelen en Steden, dat is, de Staaten (b), van Holland, telkens te doen beschryven, ter verkryging hunner inwilliging op, steeds aanwaschende, Beden, begonnen deeze Verlegenwoordigers der In- en Opgezeetenen, by 't vermeerderen hunner, ook hier uit, spruitende beezigheden, allengskens meerder aanzien te krygen en een byzonder ligchaam uit te maken, voorzien van, daar toe behoorende, Ambtenaaren, onder welken, voornaamlyk, waren, een Advokaat, die hunne mond en hand was, en

beantwoordden de vraag bevestigender wyze, mits den byzonderen Eigenaaren de waarde hunner gedeelten wierde uitgereikt, en grondten zig, voornaamlyk, op de *L. 2 Cod. de Compens. var. Añenat.* Deeze plaats is niet geschikt om te onderzoeken, in hoe verre dit met het regt onzer Nederlandische Vorsten strookte; hoe zeer ik, voor my zelve, aan de eene zyde begrypende, dat deeze vraag niet uit vreemde, maar inlandsche, Wetten en Gewoonten moet worden beffin, aan den anderen kant groot onderscheid maaken zoude tuschen Goederen, die de Landheer, als Landheer, bezat, en welke hy, als de nood dringt, ten nutte van den Lande zou verklezen te vervreemden, en tuschen zodanigen, welken aan hem, als een byzonder persoon, toekwamen; in welk laatste geval onze Souverainen, en zelfs de Frankische Koningen, gewoon waren, aan de daaglyksche regten zig te onderwerpen. Zo als ik in deeze *Aanmerk.*, voorheen, heb doen zien.

(b) Onze WAGEN. heeft ergens, voorheen, aangetoekend, dat hem de naam van *Staten*, voor het jaar 1428, niet is ontmoet, en ze is my ook, nopens de thans veseenigde Gewesten, niet vroeger voorgekomen, dan in 't begin der 15e. Eeuw. 't Kan egter zyn, dat zy eerder plaats greep; nadien niet alleen de verschillende Ordres van Geestelykheid, Edelen en Steden veel vroeger dien naam droegen in Vrankryk, maar men omlangs heeft aangemerkt, dat, in zeker, zeer oud, Handschrift, getiteld *Brabandsche Offien.* (wiens Schryver tot de XIII eeuw behoort,) 7 Boek, Cap. 51. nopens den Bisschop HENRIK van Luik en Graave OTTO van Gelre, die naar de Voogdy van Hertog JAN I. stonden, deeze woorden voorkoemen;

„ Maer sy worden van den *drie Staten*

„ Des lants van Brabant soe onderwesen

„ Dat sy te vrede bleuen van desen.

V. *Observations Histor. sur l'Epoque de l'Admission des Eclesiast.*
aux Etats de Brabant.

en een Gemeene-Lands Ontvanger, die, met dien van den Graave, even min als met de byzondere Ontvangers der Steden of, onder Holland liggende, Landstreeken, (als Zuid-holland, Rynland, Delfland, enz.) moet verward worden (b).

Toen de Staaten tot zodanig een ligchaam gegroeid waren, leiden zy, meen ik, zig eerst en byzonderlyk toe, om ook, in eigene bewaaring, te krygen zodanige Privilegien en Handvesten, als, in vroeger tyden, aan eenige Steden en 't Gemeene Land waren geschonken, en welken zy te yveriger voor stonden, naar maate dezelve, onder de laatste Graaven, s'Land bestreeden wierden. Nog in het jaar 1545, zo als, elders, onze WAGEN., te regt, meldt, bezaten zy niet dan zeer weinige zulke Stukken; geen wonder, daar deezen, oorspronglyk, niet aan hun gegeven zynde, daarom, natuurlyk, op andere plaatzen, berustende waren; waar omtrend men 't volgende kan aanmerken.

De Privilegien en Handvesten, hier te Lande, wierden van ouds, in navolging zelfs der Frankische Koningen, (d) gewoonlyk bewaard, zo by de *Begiftigers*, als by de *Begiftigden*.

De *Begiftigers*, s'Land's Graaven, hadden, daar toe, in *Holland*, binnen de voornaamste plaatzen van hun verblyf, byzondere *Charterkameren* (e), *Tresoriën*, *Kansse-*
le-

(b) VAN DE WALL. 1. c. bl. 845. (a). SLINGERL. Staark. Geschrift. 1 D. bl. 39. RENDORF, *Dissert. de Ordinib.* p. 21.

(d) GESSA DAGOBERAT, apud DU CHESNE, Tom. 1. fol. 585. *Acta Sanctor. Belg. Tom. 5. pag. 135*

(e) Men vindt, ter Leenkamer van Holland, nog verscheide, zeer oude Inventarissen van oorspronglyke Stukken, dat is, Privilegien en Handvesten en Verbonden, tuschen onze en andere Vorsten enz. geslooten; welken in Kasten, Kisten, en

leriën; Register- en Leenkameren, met naame, ook in den *Haage*, sedert de 13. eeuw, van welken tyd de meesten onzer, nog overige, Gunstbrieven beginnen te tellen. Na 'er een bestendig zittende Raad in Holland wierdt aangesteld, diende ook hier toe de *Griffie* van den Hove. By vervolg van tyd is een groote meenigte *charteren*, *brieven*, *titulen* en *munimenten* gebragt naar Gouda en, op het Slot aldaar, ('t geen, na 't affterven der Heeren van die Stad, een Graaflyk huiz geworden was, waar op de Graaf een' Slotvoogd stelde) bewaard. De tyd en gelegenheid der overbrenging deezer Stukken derwaarts, heb ik niet kunnen ontdekken. Uit den Inventaris van dezelve, welke, ten jaare 1551, op last van Keizer KAREL den V., gemaakt wierdt en voor my ligt, blykt wel, dat veele Koffers met *Bourgondische Kruisen*

war

Doozen, die meest al zekeren Spreuk tot opschrift hadden, (by voorb. *Libertas ficta*; *Solutio tarda*; *Valor medicus* enz.) bewaard wierden. De aanzienlykste dezer Charter-Lysten is het, zogezejd, *Reportatorium*, van 't welk ik, in het 3 en 4 Stukje deezer *Byvoegf. en Aanmerk.*, gewaagd heb. Mr. PIETER BROOSTEN-ZWERN VAN RENISSE (dien ik nu zie, ook elders, als Registermeester van Holland voor te komen; zie *Regist. in Boyer. IX. 1420—1430. Cas F.*) getuigt, dat dezelve, in zygen tyd, dat is voor de helft der 15 eeuw, onder PHILIPS den Goeden, in een' bjaart van verwarring waren (*in forma confusam chaos*; Prohem: f. 3.) 't geen niet te verwonderen is, als men de Landberoerende twisten, onder PHILIPS zelve met JACOB, van JACOB met haaren Oom, JAN VAN BEIEREN en, lang bevoorens, van MARGARETA met WILLEM den V., om van geen vroeger tyden te spreken, naargaat. Volgens een' Schryver, die het laatstgemelde tydſtip beleefde, waren 'er toen zo veele Graaflyke Charteren weg geraakt, dat 'er de uiterſte verwarring uit zoude onstaan zyn, zo niet GERARD ALEWYNSE, voorheen Geheimschryver van Graave WILLEM den III., eenige Affſchriften der oude Stukken den nieuwen Graave hadt ter hand geſteld, *Vid. PHIL. A LEIDIS de cura Rei Publ. Cas. 63. p. 248.*

waren getekend, doch dit is geen bewyz genoeg, dat, juist onder *die* Regeering, deeze Charteren naar Gouda vervoerd zyn.

Gelyk, ondertusfchen, 's Lands Graaven, na het uitsterven van het *Hollandsche* huiz, zig, dikwyls, in hunne andere Landen ophielden, lieten zy ook, te meermaalen, eenige Stukken, uit dit Gewest, derwaarts brengen, en bewaarden 'er die geenen, welken zy zelven gaven. Van hier is het dat, onder de *Henegouwsche* Regeering, veele Charteren, tot Holland en Zeeland betreklyk, te *Mons* en te *Quesnoi* (f) wierden geplaatst; onder de *Beiersche*, somtyds, ook aldaar, en, zo men meent (g), op zeker Beiersch Kasteel, *Photisheim* gezegd; onder de *Bourgondische* en *Oostenryksche* te *Brusfel*, toen den zetel van het algemeen Nederlandsch Bestuur. Sedert zyn deeze Stukken naar *Vilyoorden*, en, eindelyk, naar *Rysfel* vervoerd, alwaar; nog heden ten dage, een groot aantal, ook onzer oudste, Charteren berust.

Zo stondt het met de *Begiftigers*.

Wat de *Begiftigden* aangaa; my heugt niet geleezen te hebben, dat de *Hollandsche* Privilegien, onder de Edelen, op eene byzondere bewaarplaat, berusten.

Maar, zo de algemeene als 'stedelyke Privilegien en Handvesten wierden, aan de zyde der *Begiftigden*; meest al bewaard in de

(f) MIER. Gr. Charterb. I D. Voorred. bl. 15.

(g) Op een los papier, vinde ik, in zekere Ms. *Index Repertiorum*. met de, my kenlyke, hand van den Heer G. SCHAEP, aangetekend: „*sub — Bavaria Ducibus — Hollandia Archiepiscopis — plurima translata sunt in Castellum PHOTISHEIM, in Reg-*
„*ria.*”

de vier, en, naderhand, in de zes, eerste en groote Steden van Holland; zo naamlyk, dat van die geenen, welken het Land betroffen, niet alleen Affchriften in de stedelyke Secretaryen wierden gemaakt, maar ook, somtyds, gezegelde dubbelden der oorspronglyken uitgegeven. Dit laatste greep plaats nopens het groot Privilegie van Vrouw MARIA, 't geen te Dordregt, Haarlem, Delft en Amsterdam berustte (h); en dit zal ook de reden geweest zyn, waarom men het Privilegie *de non evocando*, ten jaare 1555, als elders onze WAGEN. zegt, te Delft vindt; schoon ik liefst denken zoude, dat het, ten minsten voorheen, ook op andere plaatsen, berust hebbe; even als ik, onder 't schryven dezes, en 't naslaan myner papieren, uit den Lyst der Charteren van de Rekenkamer van Zeeland, ontwaar worde, hoe aldaar, nog hedendaags, berust een oorspronglyke en gezegelde Brief van PHILIPS VAN BOURGONDIE, gegeven op 4. September 1462, en houdende, dat men, in dat Gewest, regt zou mogen doen zonder handsluiting of *evocatie*.

Na de Staaten van Holland, byzonder sedert den jaare 1545, allen vlyt aangewend hadden, om, zo niet de oorspronglyke, immers een groot deel Affchriften der voorzaamste

VROE-

(h) VAN DE WAEL I. c. 81. 662. Het maaken van dubbelden was zeer oud. Gesta DAGOB. apud DU CHESNE T. I. f. 588. *Annal. Lolsel. ad ann. 813.* BLAKSTON *Law tracts* Vol. 2. *Introd. p. 27.* Zy werden dikwyls ook, behalven in de Raadhuizen, in de Kerken bewaard. BLAKSTON I. c. T. 2. p. 122. BALUZ. *Præfat. ad Capitul. Reg. Francor. §. 17. Chronic. Gouwicense* T. 2. p. 73. *seqq.* Vergelyk, nopens onzen Landaart, WAGEN. *Beschr. v. Amsterd. 2 D. 66.*, en MIERTS I. c. 4. D. 66. 994.

vroegere Gemeene - Lands en andere Charteren, meest in de groote Steden berustende, te vergaderen (i), wierdt hun de toegang, tot die genen, welken, aan de Graaven behorende, binnen derzelver Charterkameren in den Haage aanwezig waren, gemaklyker gemaakt, zo dra deeze plaats, in den Zomer des jaars 1572, de zyde van Prins WILLEM den I. omhelsd hadt; ook hadden zy, kort te voren en, uit de omstandigheden, 't aanstaande vertrek der Spaansche Raaden uit de Hof-plaatze, kunnende rieken, s'Prinsfen Lieutenant SONOY, doen aandienen, dat hy voor de zekerheid van alle deeze Stukken zou hebben te zorgen; besluitende verder, om ook van de Privilegien en Stukken, 't gemeene Land en Holland betreffende en, op 't Graaflyk Slot, te Gouda, berustende, met verlof des Prinsfen (dien zy, als wettigen Stadhouder des Konings, onlangs, hadden aangenoomen, in welke hoedanigheid hem, als zyner Majesteits vertegenwoordiger, ook d'opperste hoede der Graaflyke Goederen, waar onder deeze Charteren, toekwam) een Lyst en Afschriften te doen maaken, en aan de Steden mede te deelen; waar toe zyne Doorlugtigheid hen ook, nog ten zelfden jaare, magtigde (k). Ik twyffele egter, of, waarlyk, toen zodanige Afschriften gemaakt zyn. Immers, wanneer, op den 15. van Oogstmaand des jaars 1589, door den Heere van Noortwyk, Mr. DIRK PAU-

(i) Vergel. WAGEN. Vaderl. Hist. 5. D. bl. 410. en den, daar aangehaalden, DE RIJMER, Beschryv. van den Haage, 1. D. bl. 390—392.

(k) WAGEN. abiet. 6. D. bl. 378, 379 en 986.

PAULI, en DIRK JORISZ DE BEY, die allen tot dit werk, *Gecommitteerd* waren, den Staaten vertoond was „ de Inventaris, die op „ den Thoorn te Gouda is gevonden, ende „ zekere gouden Zegelen (1) (daar af „ eene verlooren) ende eenige „ wasch, „ die van de origineele Brieven, door 't ver- „ gaen van de Staerten, los geworden waren, „ wierdt, teffens, door die Heeren, gemeld, „ dat „ de Stukken, op den voornoemden Thoorn „ beuonden, zulks waren vergaen, dat van veele „ brieuen ende munimenten niet één leesbaer „ was, ende dat zulks van de geenen, nog „ leesbaar zynde, behoorlyke *Vidimus* ge- „ maect sullen moeten werden, aleer de- „ zelve verder vergaen. "Dit was ook de reden, waarom de Staaten beslooten de Regeering van Gouda aan te schryven, en met hun, door *Gecommitteerden*, eene vriendelyke schikking te maaken, om de voornoemde Charteren naar den Haage te doen overbrengen; 't geen ook, op den vyfden van Lentemaand des jaars 1590, onder handteekening van den Heere van Noortwyk, is geschied, na die van ter Goude bedongen hadden, dat dezelve Charteren, na 't maaken van *Vidimus* „ weder „ op den voornoemden Thoorn — geschikt „ zouden worden (m). "Of 'er, sedert, *Vidimus* van die Charteren zyn getrokken, is my onbekend; doch, daar my, noch in de Resolutien van Holland, noch onder de Stedelyke Papieren van Gouda, nimmer iets van

(1) Denkelyk van Keizerlyke Brieven.

(m) Zie, korthedshalven, *MIRIS Groot Charterb. Voorred.* I. D. bl. 5-7. en de aldaar aangeh. plaatsen.

van de te rug gaave deezer oude Stukken is voorgekomen, agt ik, met anderen, dat dezelve, in den Haage, zullen gebleeven zyn, maar zeer te onderscheiden (*n*) van die geenen, welken, op zekeren „*Inventaris* „ van ~~stukken~~ en Charteren, bevonden en „ gehaert uit den Sterfhuize van Mr. JOHAN „ VAN OLDENBARNEVELD, in zyn leeven Ad- „ vocaet en Bewaerder van Chartres van „ Holland, geschr. by — Mr. ANTHONIS VAN „ WOLFF, Soon van Secr. van Heeren van Sta- „ ten van Holland op 1 April 1641 (*o*)” vermeld staan; nadien deeze laatste Inventaris geen Stukken van de XIII., zeldzaam van de XIV., meest van de XVI. en XVII. Eeuwe bevat; daar veelen der Goudsche Charteren de XIII., XII., ja, somtyds, de XI. eeuw, bereiken. Gelyk, ondertusschen, deeze laatste, blykens de aangehaalde Resoluzien van Holland, reeds in de XVI. eeuw, gedeeltelyk, vergaan waren, en men zulks ook, nopens andere oude Stukken, in Geschriften van dien zelfden tyd, (*p*) vermeld vindt, zal het wel te beklagen, maar niet te verwonderen zyn, wanneer, in onze dagen, veel meerder oorspronglyke Charteren, onder den tand des tyds mogten vermaald en geheel bedorven weezen; te meêr, daar de zorg voor dezelve, op de Graaflyke Charterkamers, voor het midden der XVII eeuw, (toen men ze tegen den Spaanschen Koning niet meer, telkens, behoefde te ver-

(*n*) MIER. I. 6. bl. 7.

(*o*) Zo staat 'er in het Afschrift, 't welk ik gebruike; by MIER. leest men 1631. Zie I. 6. Voorred. bl. 7. vergel. bl. 4-8.

(*p*) Regr. van SUYS. MS. T^{te}. Heusden.

verdeedigen,) merkelyk is verslapt; zo als ik zoude opmaaken uit het tafereel, 't geen Mr. GERARD SCHAEF, PIETERSZOOM, Raad in de Vroedschap van Amsterdam (g), maar van voorbeeldelyke kunde en naarstigheid, ons van zyne bevinding heeft nagelaaten, wanneer hy, ten jaare 1649, de Laaden, waar in toen s'Lands Charteren, op den Zolder, boyen de Audientie van de Rol van 't Hof, bewaard wierden, naauwkeuriglyk bezocht (r).

Bl. 3. r. 5. v. o. „ Hier aan moet men — toeschryven — het invoeren van de Inquisitie, hier te Lande.” De Inquisitie was van zeer hoogen ouderdom en, uit het geen ook onze

WAG.

(g) Zie breeder van hem WAGN. Beschryv. van Amsterd. XI. 61. bl. 288—290. vergel. 5. St. bl. 73.

(r) In zeker Handschrift, op den rug geteekend „*Hollands, Index Repertorium Q.*,” houdende, byzonder, een oud Afschrift van den „Inventaris, gemaakt op s' Keyfers begi tot Goede en in de Registerkamer van Hollands” als mede van den geenen, die gevonden was ten sterfhuije van 's Lands Advocaat van OLDENBARNEVELD, heeft de Heer SCHAEF deezee volgende woorden, eigenhandig, op bl. 374, geschreeven. „In Augusto A°. 1649. hebb ick, met Consent van Mr. HERR. „VAN BRAUMONT, Secretaris van Hollt. en oock met eenen „Bewaerder van de Archiven en Chartres van Lande, gevisiteert alle de Laden daer deselve in bewaert waren, welke „Laden beruften en geset stonden in sekere Casten op de „Solder boven de Audientie van de Roll van 't Hoff v: Hollt.; „en voorts noch eenige in den Toren, daer naest een synde, „daer LEDENBERG v: Utert A°. . . . (*) gevangen gelegen „hadde en sich selven den hals affnede. De Chartres in „Laden syn seer qualyk geconditioneert en door quade toefight soo verdorven, soo verrot, en sonder segels, dat de „meeste deel niet handel- noch leesbaer syn, en waren in „selve Laden de brieven en segels d' aff, als ick sommarie „hebbe aenger. — N°. de Chartres in de Toren hebb „ick niet gevisiteert, maar alleenlyk de Laden als voren. „1°. *Ppter Homum infrequentem.* 2°. *Ppter abitum in Angliam.*”

(*) Men weet, dat dit een jaare 1619. voorviel. In den selst staat het jaartal niet uitgedrukt.

WAGEN. zelve, op 't begin der XIII. eeuw, nopens den Kruistogt van onzen Graave FLORIS den IV, tegen de Stadingers (s), gezegd heeft, kan men ligtelyk opmaaken, dat onze vroege Graaven van dezelve niet afkeerig waren. In de overige Nederlanden, met naame in Vlaanderen, wierdt het verschillen van 't begrip der Roomsche Kerk, mede al vroeg, met vuur en strop gestraft (t). En, om nader by huis te blyven, toen Paus BONIFAAS de IX., ten jaare 1404, zekeren Dominikaan, met naame Mr. EILAERT SCHONEVELD, door het Duitsche Ryk, byzonder ook door deeze Nederlanden, afzondt, zo om 't gedrag der Kloosterlingen, als de gevoelens der Ingezetenen, te onderzoeken, nam de, toenmaalige, Landsheer, Hertog ALBRECHT VAN BEYEREN, hem en deszelfs Onder-Inquisiteurs niet alleen in zyne bescherming, maar beval en gebodt allen Landzaaten, hoog en laag, geestelyk en waereldlyk, op verbeurte van zyne gunst, ja van alles, 't geen men tegen hem verbeuren konde, en dus van lyf en goed, den voornoemde EILAERT, met de zynen, „ rustelic te laten „ *onderfoeken en corrigeren;*” zo zelfs, dat zy hem, in alles, zouden bystand moeten bieden, de gevangenisfen, elk in zyn bedryf, voor hem

(t) Vaderl. Hist. 3 D. bl. 369.

(s) J. v. MAERLANT ziet hier op, als hy, in den *Wapen-Maryn*, MS., zig dus uitlaat.

„ Bringstu ongheloue voert
 „ God siet alle dinck ende hoert,
 „ Wilstu den dunel maken?
 „ Wat heuet dyn herte bekoert
 „ Dattu houdes aen slagher boert,
 „ Die Papen sullen tsmaken;
 „ See werstu verbrant of versmoert,
 „ Ic en ghaue om v siele niet een oert.”

hem openen, en zorge draagen, dat deszelfs gevangenen wel bewaard waren (u).

Men moet dan, uit de bovengemelde en andere plaatzen van onzen Schryver (v), niet opmaaken, dat de Inquisitie, hier te lande, niet zou bekend, of immer uitgeoeffend zyn, voor den tyd van Keizer KAREL V., maar wel dat, sedert dien tyd, dezelve een bestendige Regtbank is geworden; die, naar veel strenger regelen, op een' Spaansche leest, geschoeid, zonder behoorlyk onderzoek, by buitengewoone rechtspleeging, met voorby gang van den gewoonen Regter, en vertreeding van s' Lands bezwoorene Wetten, ondanks de Vertoogen der Overheden en der Staaten; van 't Hof van Holland zelfs (w), alles aan haare Bloed-Plakstaten onderwierp.

Bl. 7. r. 18. „*Waarna de Markgraaf van Veere en de Heer van Brederode, voor hunne Zoonen, te vergeefs, gestaan hadden.*” 't Is waar, VIGLIUS verhaalt, dat de Abt van St. Baaf, zig by hem beklagd hadt, dat hy, door verscheiden voornaame Heeren, wierdt lastig gevallen, om hem een hunner Zoonen toe te voegen, als Coadjutor zyner Kerk; naamlyk, door den Markgraaf van Veere en den Graaf van Bosfu, van de eene, den Heer van Brederode, van de andere zyde, en nog

(u) Vaderl. Kron. bl. 582 en volgg. en het daar aangehaald. de *Memoriaal* B. I. van de Leenkamer van Holland.

(v) Vaderl. Hist. 4 D. bl. 472 en 478.

(w) EREMUNDUS, *Tumults Belg.* pag. 41, 91. 10 et. seqq. BOR. Nederl. Oorl. B. II. Dat men zig, ook in andere Landen, tegen deeze Spaansche Inquisitie versettede, is bekend. Vergel. DE VEER Kron: bl. 81. Vfo. Voyez aussi Velly *Hist. de France* Tom. 10. p. 249 & suiv. p. 337 & suiv.

nog eenige anderen (x). Daar nu MAXIMILIAAN van Bourgondie, Markgraaf van Veere, geen Kinderen hadt (y), is het waarschynlyk, dat hy, met en benevens JAN DE HENNIN, Graave van Bosfu, gehuwd met zyne oudste Zuster, ANNA van Bourgondie, het Coadjutorschap van St. Baaf begeerd zal hebben voor zynen Neef MAXIMILIAAN DE HENNIN, tweeden Zoon van zynen Zwager, en zynen vermoedelyken Erfgenaam (z); of, misfchien, voor zynen Neef, MAXIMILIAAN VAN KRUININGEN.

Bl. 9. reg. 4. van ond. „Benden van Ordonnantien, beloopende drie duizend Paarden.” Zie myne Aanmerk. op WAGEN: 4 D. bl. 299. reg. 15. Ik bezitte een' oorspronglyken Staat van Oorlog den jaars 1553, waar in de kosten deezer Benden (daar genoemd *Gens d'armes des Ordinnances*) over dat jaar gerekend worden 306792 en x ß; van veertig gr. Vlaamsch het pond, te bedraagen (a).

Bl. 15. r. 19. „De Franschen — verlooren 'er wel twee duizend vyf honderd, andere schryven — vier duizend man, de on-

(x) VIGLIU Vita, N. 68. pag. 31.

(y) Dat hy geen Kinderen naliet, erkent ook WAGEN. 6 D. bl. 36. De Heer ERMERAINS egter, in de *Beschryv. van 's Levens van Maximiliaan van Bourgondie*. bl. 112. meent, dat zyn huwelyk, met LOUISE DE CROIJ, niet geheel onvrugbaar geweest zy.

(z) Vergel. *Rechts van Zyn Hoogheid op Veere en Vlisfingen*. bl. 13. en ERMERAINS, *Beschryv. van Veere*. 2 D. bl. 98 99.

(a) *Recueil de divers MSS. N°. 18. (79)* „Aux quinze Bendes d'Ordinnances en nombre de trois mil chevaux, sous divers Seigneurs, a esté païé pour leurs gages, depuis le premier Jour de Janvier XVc. cinquante deux, jusques au dernier Jour de Decembre en suite XVc. cinquante trois — IIIc. viii. viii. IIIXX. XII L. x ß. Men lette, dat de Rekening gedaan is naar den Franschen Styl, in welken Louwmaand van den jaars 1553 nog tot het jaar 1552 behoorde.

onzen, *naauwlyks*, vyftig." 't Getal der Gevangenen en Gefneuvelden, aan 's vyands zyde, ter deezer gelegenheid, wordt, by verschillende Schryvers, verschillend opgegeven. Men hieldt, over deeze luisterryke overwinning, die, te regt, by die van *Crecy* en *Azincourt* vergeleken wordt en, zonder twyfel, meest aan 't beleid en de vuist van EGMOND te danken was, hier te Lande, een' plegtige Dankdag. In de aanschryving-Brief, daar toe, aan die van Leeuwaarden en, denklyk, ook aan de andere Nederlandsche Steden en Gewesten afgezonden, en nog aanweezig, wordt gezegd, dat 'er „ van den Vyanden „ zoo doot, verslaegen als geuangen zyn „ omtrent die acht ende veertich Vendelen „ Knechten ende vyff duysent peerden; daer „ onder een groot getal van groote Meesters”, (Hoofd-Officieren) „ ende Princen van „ Vranckeryke geuangen zyn; ende zyn by „ den Vyanden in tvelt gelaeten ende by den „ onsen gecregen zeshien stucken Geschuts, „ ende een groot getal van Wagenen, gelaeden mit cruyt, clooten ende munition; „ ende is by zyne Majesteyt gratie verleent „ vyff duysent duytsche Knechten, die in „ den Slach syn geuangen geweest; mits „ eer gedaen hebbende, binnen zes maenden „ naestcomende jegens zyn Mayesteyt nyet „ te dienen. Ende daer en bouen vyffthien „ hondert Franchoizen, mede in denselven „ Slach geuangen, zyn opgehouden voir den „ tyt van twee maenden naestcomende, op „ dat zyne Mayesteyts Vyanden geduyrende „ denzeluen tyt hen daer mede nyet en „ zou-

„zouden mogen behelpen, als ghy luiden
„breeder vuyte *Copie*, hier by geuoeght,
„verstien zult (b).” Die *Kopie* (uit welken
men, mislehten, ook ’t verliez der Onzen, ’t
geen sommigen op omtrent *negtig* man schat-
ten, zou kunnen ontwaaren) is my nooit voor
gekomen; maar, daar deeze Brief geteekend is
op den 23. van Oogstmaand, en dus, byna
veertien dagen na den Slag, toen men allen
naauwkeurig hadt kunnen opneemen, en hy,
boven dien, strekken moest om zig in de
dankzegging aan ’t Opperwezen naar te re-
gelen, moet hy plaats vinden, naast, of
boven, de beste opgaaven der Historie-Schryve-
ren van dien tyd (c).

Bl. 17. r. 5. „*Men scheen — te begrypen,*
dat de plaatsen, die onder ’t onmiddelyk
bewind der Graaven en Graaflyke Amptena-
ren stonden, of beter beschermd, of zagter
geregeerd werden, dan de plaatsen, die
onder byzondere Heeren behoorden.” Be-
halven de redenen, by onzen uitmuntenden
Schryver, opgegeven, was ’er nog eene an-
dere, om welke, myns bedunkens, de Inge-
zetenen ’t onmidlyk bewind van de Graaven,
boven dat der byzondere Heeren, verkoozen.
Deeze laatste, naamlyk, hadden, in verscheiden
Heerlykheden, het regt van Bede te doen, zo
zy ten oorlog moesten trekken, huuwelykten,
Ridder wierden, enz. (d); doch, wanneer, en
wel in vervolg van tyd, de algemeene Land-
heer

(b) SCHWARTZ. l. c. 3 D. bl. 416.

(c) Vergelyk ROBERTSON. l. c. Vol. 5. pag. 145—148.

(d) HEREMAN, over de Bede, 2 Hoofst. bl. 87. 88.

heer om geld verleegen was , deedt deez mede zyne Bede en , in dat geval , wierden de Ingezeeten ten met dubbele lasten geplaagd , waar van zy , natuurlyk , beveiligd waren , indien zy alleen onder den Graave stonden. In andere Landen , met naame in Vrankryk , tragten men , om die zelve reden , te meermaalen , eeniglyk , en onfscheibaar , onder de Domeinen van de Kroon te behooren (e).

Bl. 20. r. 11. „ *Deezen* (de Friezen) *verschoonden* zig , om hunne armoede. ” De Staaten van dat Gewest hadden wel alle moeite aangewend om aan het schriftelyk verzoek van Holland , ter uitrustinge , *vergelding* en *onderhoudenis* , van twee of drie Scheepen te voldoen , maar de Reeders waren niet te beweegen geweest , zig beroepende op de geringheid van hunnen handel ter Zee (f).

Bl. 21. r. 6. v. o. „ *De Hofhouding*. ” In 't Stuk zelve , 't geen in de Fransche taal is gesteld , leest men „ *l'Estat des Pays de par deça*, ” dat is *de Staat van de Landen van herwaarts over*. Men spreekt wel , in dien Staat , van 't geen betreklyk is tot *Wedden* en *jaargelden* (*gages* , *traitements* & *pensions*) maar ik vinde van geene *Hofhouding* gewaagd. Voor 't overige , zou deeze Lyst , hoe zeer met feilen in de Hollandsche Notulen gedrukt , verscheiden aanmerkingen , nopens den geldelyken toestand van deezen tyd , kunnen aan de hand geeven , die ik , korthedshalven , overslaa. Dit alleen zal ik 'er byvoegen , dat de
Schul-

(e) VELLÉ, *Hist. de Franco*. Tom. 14. pag. 186 et 187.

(f) Resolut. van Holland van 5, 19 en 21 May 1557. bl. 47, 58 en 61.

Schulden van den Vorst, ondanks de aanzienlyke hem toegestaan Beden, in kort zo zeer toenamen, dat het oorlogsvolk alleen, zo in dienst als afgedankt, op den laatsten van Zomermaand des jaars 1559, en dus slegts twee maanden na deezen tyd, van hem een som te eischen hadt van agt millioen zes honderd negen-en-tagtig duizend vyf honderd een-en-tagtig ponden, elf schellingen en vier deniers. De korte Staat, uit welken dit blykt en een oorspronglyk Stuk, in de Fransche taal, van dien tyd is, berust in myne Boekery (g). Men lette, ondertusfchen, dat, hoe zeer de Fransche taal, sints lange, by onze Vorsten 't meest in gebruik was, de Staaten, egter, thans, meêr dan voorheen, verplicht wierden, zo aan 't Brusfelsche Hof, als op de algemeene Vergaderingen met de Staaten der andere Nederlandfche Gewesten, (die veel al het Nederduitsch niet kenden) in dezelve te raadpleegen. Op den derden van Oogstmaand wierdt hun, by den Heere van LALAING, op bevel van den Koning, voorgehouden, agt Gedeputeerden, der Fransche Taale magtig, derwaarts te zenden, en hunne belangen vorderden hier aan te voldoen; doch de zorg voor de Vaderlandsche Spraak deedt hun, op den 9. van Wynmaand deezes jaars 1557, het waardig besluit neemen, 't goen, met deeze woorden, in de Resolutien van Holland staat uitgedrukt; „ Is geresolveerd, „ dat de Gedeputeerden, ten Hove komende, „ niet en sullen treden in communicatie met „ de

„ de Gedeputeerden van de andere Staten,
 „ nog ook yet pogen in Walsch te besloigneren,
 „ dan mids eerst hebbende Acte van *non*
 „ *præjudicie* (h).” Ook beslooten zy, weinig
 dagen daar na, te weten den 20. derzelver
 maand, zyne Majesteit, by Requeste, te ver-
 zoeken, hun zodanige Acte te verleenen,
 „ gemerkt de Staaten Privilegie hebben niet te
 „ besloigneren, ofse eenige antwoord te doen,
 „ dan in Duytsche tale.” Ook stelden zy,
 den 31. van Wynmaand, een begrip van zoda-
 nige Acte op, onder verbetering van den
 President VIGLIUS. My is niet gebleken, of
 hier, verders, iets van gekomen zy. Men zal
 in 't vervolg zien, dat PHILIPS zelve, sedert,
 de kennis der Nederlandsche Taal, in zyne
 Bastaart-Zuster MARGARETE, als eene reden
 voordroeg, om welke hy vertrouwde, dat zy
 den Nederlanderen te meêr aangenaam zyn
 zoude (i).

Bl. 27. r. 5. v. o. „ ADOLF VAN BOURGON-
 DIE, Heer van Wakkene Capelle.” Hy was
 niet alleen Stedehouder van den Nederlandschen
 Admiraal, maar, daar by, Hoog Bailliu van
 Gend en gehuwd met JAQUELINE BONNIERES *de*
 SOVASTRE, by welke hy geen' Kinderen won
 (k). Hy was een Zoon van ANTONIS VAN
 BOURGONDIE, Heer van Capelle, en van
 MARIA ANDRIESSEN, Dogter van den Rent-
 mees-

(h) Regist. Mr. ARR. v. D. GOES. 1557. bl. 57. 103, 105, 110,
 111. Vergel. Regist. ARR. v. D. GOES, op 7 January 1530.
 bl. 131, en 14 April 1531. bl. 169.

(i) WAGEN. alhier, bl. 50.

(k) GOUDM. Kronyk, 2 D. bl. 29. Conf. P. HEUTERUS, Co-
 naeog. lib. 6. pag. 6. et 7. Vergel. PAQUOT. *Mémoires pour*
servir à l'Hist. Littér. des Pays-Bas. Tom. 14. p. 34.

meester Generaal van Zeeland, ANDRIES ANDRIESSEN, Heer van Wakkene, en dus een Kleinzoon van ANTHONIS VAN BOURGONDIE, bygenaamd *den grooten Bastaart* (l). ADOLF hadt een Broeder, ANTHONIS genaamd, die Admiraal en Gouverneur van Zeeland was, en ten jaare 1573 sneuvelde (m). HOYNCK VAN PAPENDRECHT (n) vergist zig dus, wanneer hy, door verkeerde toepassing van 't getuigenis van SANDERUS (o), omtrent laatstgemelden ANTHONIS VAN BOURGONDIE aantekent, dat hy, door zyn Huwelyk met de Dogter van ANDRIES ANDRIESSEN, de Heerlykheid Wakkene in zyn Geslacht zou hebben overgebragt. Dit deedt zyn Vader. Zyne Egtgenootte was KLARA VAN DER MARK (p).

Bl. 29. reg. 8. „MARIA, Koningin van Engeland, overleedt. — *De Koning van Spanje vindt zig dus versteken van den naam en waardigheid van Koning van Engeland.*” Ook van *Vrankryk*; welken titel MARIA voerde. De Hertog van Savoyen, thans Lieutenant- en Kapitein-Generaal der Nederlanden, gebodt, daarom, op den 1 Maart 1559, naamens den Koning, aan 't Hof van Holland; zig van die titels in Regtzaaken niet meer te bedienen, „alsoe, (schreef hy) ouermids „den affiteruen wylner hoochloffelicker ge- „dachtenissen der Coninginne van Engelandt; „wiens

(l) BOXH. OP REIGERSB. 2 D. bl. 324 en 357.

(m) WAGEN. Vaderl. Histor. 6 D. bl. 440.

(n) In een *Nota* op een' Brief van VIGLIUS VAN HOFFEREN. in *Analyse. Belg. Ton.* 1. P. 11. pag. 752.

(o) Verheerlykt Vlaanderen, 2 D. 1 B. bl. 25.

(p) REIGERSB. 2 D. bl. 357. en *Nobilitate des Pays-Bas. Ton.* 1. pag. 138: daar zy egter genaamd wordt ANNE DE LUMÈNE, *ditte DE MARKE.*

„ wiens ziele God genadich zy, onse heere
 „ de Coninck nyet geraten en vindt voirtaen
 „ te gebruycken van den tytlen van *Conynck*
 „ *van Engelandt* ende *Vranckryk*.” Ook
 gelastte hy hun, naamens als voren, die tite-
 len na te laten in het nieuwe zegel van den
 Hove (q).

Bl. 35. r. 1. v. o. „ *Omtrend dezen*
tyd overleed ook MAXIMILIAAN VAN BOURGON-
 DIE.” Hy stierf den 4 Juny 1558, op het
 Slot Zandenburg (r), by Veere, en is in
 de Kapelle van Zandenburg begraven, heb-
 bende, naauwlyks, den ouderdom van 44 jaaren
 bereikt (s).

Bl. 40. r. 1. „ MARGARETE, Hertoginne
 van Parma.” Zy was, als WAGEN. op de voor-
 gaande bladzyde zegt, „ *bastaart-Zuster*
 van PHILIPS.” Keizer KAREL hadt haar, ten
 jaare 1522, verwekt, by eene adelyke Jong-
 vrouwe van Oudenaarden in Vlaanderen,
 gezegd MARGAREET VAN GEEST, en doen
 opvoeden door twee Landvoogdesfen der Ne-
 derlanden, eerst door zyne Moeie MARGAREET,
 en, daar na, door zyne Zuster MARIA. In
 vorigen egt was zy verbonden geweest met
 ALEXANDER DE MEDICIS, Hertog van Floren-
 ce (t).

Bl. 40. r. 14. „ De Raad van Staaten —
 was,

(q) 1. *Memoriael* van B. ERNST. bl. 192. 176. en 193.

(r) Zie ERMERINS, die een aaneengeschakelde Beschryving
 van 't leven van MAXIMILIAAN gegeven heeft, in zyne
Zeeuwsche Ondboden, bl. 110.

(s) De Beschryving van het Kasteel en Kapittel Zandenburg
 geeft de Heer ERMERINS, agter 't leven der *Heeren van Veere*,
 uit den *Heize van Bourgondien*. bl. 163 en volgg.

(t) Dom L'EVEQUE, *Mémoires du Cardinal de Granvelle*.
 Tom. 1. Chap. 3. pag. 37—47.

was, sedert dat FILIPS de Regèering aanvaard hadt, den klem des gezags kwyt geweest, welken de Koning geheellyk aan zig hadt getrokken." Vergelyk alhier *bl. 8. r. 4.*, en zo drukken zig ook verscheiden Historiefchryvers uit (u). Wyl onze Vorsten nimmer, uitsluitender wyze, 't hoog gezag aan de, door hun aangestelde, Raaden gegeven hadden, sprak het ook van zelve, dat de klem van deezer bewind ophield, by 's Vorsten tegenwoordigheid, tot wien alle zaaken, als den oppersten Regter, behoorden (v). Dit denkbeeld spruit uit dat der Souverainiteit; en dit was, veelligt, de grond ook, waarom men, in Braband, geen byzondere Stadhouders gewoon was aan te stellen, wyl aldaar de Opperlandvoogden, die den Vorst vertegenwoordigden, hun Hof hielden; zie hier WAGEN. *bl. 42.* Voor 't overige, zegt onze WAGEN. te regt, dat de Raad van Staaten voor den tyd van PHILIPS aanwezig was. Het Berigt-schrift, toen, voor deezen Raad gemaakt, is nog voor handen, en hy hadt, oorspronglyk, veel hooger ouderdom (w).

Bl. 41. (4.) „Zyn Lastbrief was in 't Fransch opgesteld." Zy is thans, door anderen (x), en s' Prinsens Berigt-schrift (*Instructie*) door WAGEN. zelve, uitgegeven (y).

Bl. 44. r. 9. „Het Stadhouderschap van Gel-

(u) BURGUND. *Hist. Belg. Lib. 1. pag. 9. Supplement. sur BUTKENS, Trepbls de Brab. Tom. 3. fol. 166*

(v) VAN DE SPIEGEL, over de Hooge Vierschaar in Zeeland, in Verhandel. Zeeuwsch Genootschap. 2 Deel, bl. 100 en 105.

(w) NENY, *Mémoires Historiq. et Politiq. des Pays-Bas* *Néerl. Tom. 2. Chap. 16. pag. 89. segg. Voyez aussi Supplement sur BUTKENS, l. c. fol. 165.*

(x) BOEY, Woordenboek. *bl. 689.*

(y) WAGEN. Beschryving van Amsterdam, 3 Deel, *bl. 483.*

Gelderland en Zutphen was, byvoorraad, bekleed geweest, door den Graave van Hoorne." Dat deeze bekleeding slegts *by voorraad* geschiedde, is my, nog uit de aangehaalde plaats, nog van elders, gebleeken." Hy wierdt, ten jaare 1555, aangesteld, in plaatze van wylen den Graave van HOOGSTRAATEN. De Graaf MEGEN volgde hem op, in Hooimaand des jaars 1560 (z). De Stadhouderschappen wierden, als andere Ambten, ten dien tyde, bekleed tot s'Vorsten wederzegging toe, en stonden open, by de aankomst eenes nieuwen Vorst, die aan en afftelde, naar zyn goedvinden. Langs deezen weg, geraakte nu Hoorne uit zyne Bediening. AREMBERG wierdt in 't Stadhouderschap bevestigd, 't geen hy, reeds onder KAREL den V., hadt bekleed, zo als onze WAGEN. zelf, elders, geleerd heeft (a). Na Hoorne, als Admiraal, den Koning, naar Spanje geleid hadt, hieldt deez hem, hoe zeer ligt geveinsdelyk, in eere, en plaatste hem aldaar, twee jaaren lang, in den Staatsraad der Nederlanden, waar na hy herwaarts te rug keerde (b).

Bl. 51. r. 4. v. o. „ *'t Een en ander Verzoek, was met — redenen bekleed.*" Dit Vertoog wordt, ook in 't Register van VAN DER GOES, *Verzoek* genaamd; maar de ernst der Staaten, die in 't Stuk zelf doorstraalt, houdt meer in, dan een gewoon Verzoek. Zy zeiden, dat zy „ met de grootste onderdanig-
„ heid en eerbied, ter voldoening ook aan
„ hun-

(z) Kronyk van Arnhem. bl. 108, 110, 112 en 113.

(a) Vaderl. Hifter. 5 D. bl. 332. 380. SCHWARTZENB. I. c. 3 D. bl. 178.

(b) Verantw. van Hoorne, by BOR. Authent. Stukk. 1 D. bl. 30. en 61.

„ hunnen eed, zyner Majesteit, hunnen na-
 „ tuurlyken en Souverainen Heer, deeze zaaken
 „ wel hadden willen voordraagen, ten einde,
 „ indien uit s' Konings handelwyze eenig
 „ nadeel sproot, zyne Majesteit geen reden nog
 „ gelegenheid zoude hebben het zelve den
 „ Vertoonderen (*Remonstrants*) te wyten.”

De Koning antwoordde, hoofdzakelyk, in-
 dier voege, als onze WAGEN. meldt: zo
 egter, dat men, in den ophef van dien,
 den algemeenen Staaten toebeet, dat men
 hun, „ nopens 't indringen van Vreemdelin-
 „ gen in de Regeering, op eene flinksche
 „ wyze en tegen de waarheid aan, onderrigt
 „ hadt (c).” Waar uit men, niet onduidlyk,
 s' Konings inwendig ongenoegen over het
 Vertoog konde opmaaken, schoon 't overig
 gedeelte van zyn Antwoord in de zagtste,
 maar, zo als de uitkomst leerde, nooit
 gemeente bewoordingen, vervat was.

Bl. 46. reg. 13. „ Hy (PHILIPS) was,
 sedert eenigen tyd, te raade geworden, 't
getal der Bisschoppen in de Nederlanden te
vermeerderen.” Onze Schryvers zetten dit op
 reekening van PHILIPS, en te regt, mits men
 het, egter, zo niet opneeme, als of hy de
 eerste en eenigste onzer Vorsten geweest zy,
 welken op die gedagten kwamen. Na den
 dood van den Bisschop van Atrecht, sedert
 meer bekend geworden onder den naam van
 Kardinaal van GRANVELLE, is het groot
 getal der eigenhandige Brieven en andere
 Stukken van verscheide Koningen, Vorsten
 en voornaame Staatsluiden, welken zyn
 Va-

(c) Resoluc. van Holland. des jaars 1559. bl. 96-98.

Vader en hy, zo nopens de tyden en regeeringen van KAREL den V, en PHILIPS den II., als nopens die der drie laatste Hertogen van Bourgondie, (JAN, gezegd den Onvertzaagden, PHILIPS den Goeden, en KAREL den Stouten) verzameld hadden, geraakt in handen van den Abt Boisot, en, federt, in de, door hem gestigte, openbaare Boekery der Abdy van St. Vincent, te Befançon. Uit deeze Verzaameling, die LXXX deelen, *in folio*, uitmaakt (d), heeft men, byzonder, ontwaard, dat (om van PHILIPS van Bourgondie en KAREL den Stouten (e) niet te spreken) Keizer KAREL de V. reeds bedagt was geweest de Nederlanden van nieuwe Bisdommen te voorzien, en dat hy, ook hier toe gemagtigd door Paus PAULUS den III., reeds verscheide plaatzen, met naame, onder anderen, *Haarlem, Middelburg, Leeuwarden, Deventer en Groningen*, tot Bischoflyke zetels, en *Mechelen* tot den eersten zetel der Nederlanden, bestemd hadt; maar dat zyne veelvuldige zaaken, hem, in 't uitvoeren van dien, hinderlyk zynde, hy, by zynen afstand, dit werk zynen Zoon PHILIPS bevolen hadt, die 'er, op een meêr uitgebreide wyze, aan voldeedt (f). De Onzen meenen, gewoonlyk, dat de Bischof van Atrecht 'er den Koning toe aangezet hadt,

(d) *Mémoires de l'Acad. de Bruxell. Tom. 2 pag. 44 et 45. au Journal.*; alwaar men ook vindt, dat Granvelle, boven veel aanmerklyke Stukken geschreeven hadt het woord *Uratur*.

(e) STRADA, *de Bell. Belg. Dec. 1. Kerklyke Oudheden. Tom. 6. bl. 428.*

(f) DOM. L'EVESQUE, *Mémoires du Cardinal de Granvelle. Tom. 1. pag. 2. Chap. 7. pag. 313—315.* welk Werk, te Parys, in 1753. uitgegeven, een zeer gering Uittreksel der bovengemelde Verzaameling behelst. *Voyez aussi. Histoire du Cardinal de Granvelle (à Paris 1761) pag. 274. et suiv.*

hadt, maar PHILIPS zelf verklaarde aan den Heere van MONTIGNY, toen deez in Spanje was, dat die Geestelyke hier van geen kennis hadt bekomen, voor hy (PHILIPS) den Inquisiteur SONNIUS naar Rome hadt gezonden (g). Een zaak, waar aan men, uit hoofde van den aart en invloed des Atrechtischen Bisschops en der veinzery van PHILIPS (die, aan denzelven MONTIGNY ook, valschelyk, verzekerde geen inquisitie in deeze Landen te willen inrigten) hooglyk, zou mogen twyffelen, zo als sommigen doen (h), indien niet, in een' Brief der Landvoogdesse MARGARETE, gevonden wierdt, dat de Bisschop, hier in, alleen s'Konings bevel en s'Pausen meening was gevolgd (i); 't geen te mooglyker is, daar de zaak, als ik zeide, deezen laatsten, reeds door den Keizer, zynen Vader, was aanbevolen. Hoe het zy, schoon de Bisschop 'er al geen oorzaak, ja, zo eenigen denken, 'er zelfs, in den beginne, tegen geweest mogt zyn (k), moet hy egter, voor een heevige uitwerker van den last zyns Meesters, aangezien worden, 't geen de haat der partyen tegens hem scherpte (l).

Bl. 56. r. 1. „PHILIPS *begaf zig naar Gend.*” De Heer WAGEN. hadt hier nog by kunnen voegen, dat de Koning, te Gend, voor zyn vertrek, den 29 July en vier volgende dagen, eenige Ridders van het Gulden Vlies

(g) *Mémoires pour l'Histoire de Granvelle. l. c. Tom. 2 Chap. 1. pag. 20.* Sonnius was genoemd naar het Dorpie *Sen*, in de Brabandsche Kempen, naar welken hy ook *de Campo*, of *van den Velde*, gezegd wierdt. (Fopp. *Biblioth. Belg. Tom. 1. pag. 311.*)

(h) *Histoire de Granvelle. l. c. pag. 274. seqq.*

(i) *Mémoires pour l'Histoire de Granvelle. l. c. pag. 11.*

(k) *Mémoires de l'Academ. de Bruzelli. Tom. 4. (Journal) pag. 3. (a).*

(l) Vergel. *Vaderl. Hist. alhier. bl. 67.*

Vlies aanstelde, naamelyk FRANÇOIS II, Koning van Frankryk; GUIDOBALD VAN MONTFELTRÉ, Hertog van Urbin; MARCUS ANTONIUS COLUMNA, Hertog van Paliane; PHILIP VAN MONTMORENCY, Heer van Hachicourt; BOUDEWYN VAN LANNOY, Heer van Tourcoing; WILLEM VAN CROY, Marquis van Renty; FLORIS VAN MONTMORENCY, Baron van Montigny; PHILIPS, Graaf van Ligne; KAREL VAN LANNOY, Prins van Sulmopa; ANTHONY VAN LALAING, Graaf van Hoogstraaten, JOACHIM, Baron van NEUHAUS, Kancellier van Bohemen (m). Waarby anderen voegen KAREL, Prins van Spagne; Hertog KAREL van Oostenryk; de Hertogen van Parma, van Aarschot, van Mantua, van Arrascon en van Naiera (n).

Bl. 56. 1. 12. „KAREL DE TISNACQ, aangesteld tot 's Konings Raad in Spanje.” Zie van hem in *notis ad vitam VIGLII* p. 187. en in *Analectis Hoyneck van Papendrecht* T. I. P. 1. Hy heeft geschreven Memorien of Commentarien over de Onlusten in de Nederlanden, waar van NICOLAUS BURGUNDIUS, in de Voorrede voor zyne *Historia Belgica*, erkent zig bediend te hebben. — Over dert Geheimschryver JOOST DE COURTEVILLE, zie dezelve noten *ad vitam VIGLII* p. 175.

Bl. 59. reg. 18. „Tot dat zy — 's Spaansch Krygsvolk last gaf, om zig — naar Walcheren te begeven.” Zy schynen ge-

(m) N. BURGUND. P. mlt 26.

(n) HOOFD, *Nederl. Hist.* bl. 25. BOR, *Nederl. Oorl.* I B. fol. 12. eerste Druk. *Hist. de Granv.* p. 289. CHIFFLET, *lesgna Grd. Vall. aur.* p. 133-137., een zeer naartig Schryver, meldt van geene andere, thans, te Gend verkoorene Ridders, dan tot den Graave van *Hogstraten* ingeslooten.

gelegen te hebben ten platten lande van Walcheren; als te Zoutelande, West-Cappelle, Domburg en Koudekerke. Te Veere had men hen buiten gehouden; doch 'er lagen twee Vendelen op Zandyk. — De Staaten van Zeeland, genegen de Ingezeten en van deezen overlast te ontslaan, schynen, in October 1560, de Regeeringen der drie Walcherfche Steden te hebben aangeschreven, om de noodige Wagens en Schuiven, tot 't vervoeren van de Bagagie der Spanjaarden, naar de gereed liggende Schepen te verzorgen. Dan dit ontmoette, te Vlisfingen, alwaar men voor hadt hen in te schepen, eenige zwarigheid, vermids de Spanjaarden, byzonder de twee Vendelen, die te Domburg lagen, liefst aan den Polder, of omtrent Veere, ingescheept wilden worden. De Afgevaardigden dier Stad bragten, daarom, de zaak ter kennis van den Vice-Admiraal van Zeeland, ADOLF van Bourgondie, met dat gevolg, dat, de Staaten van Zeeland nader orde gesteld hebbende, de Spaansche Benden, op den 24 derzelve Maand October, den weg namen naar Arnemuiden, alwaar zy egter, door tegenwind opgehouden, verbleeven tot in December 1560 (o). Waarschynelyk zullen de Spanjaarden, die in den Briel, Geervliet, Heenvliet, Abbenbroek, Sommelsdyk, de Tonge enz. gelegen hadden, onder de orders van JULIAAN ROMERO, tegen het midden dier maand, mede te Arnemuiden zyn aangekomen (p). Buiten twyfel

(o) ERMERINS, *Beschr. v. van Veere*, 2 D. bl. 102—104. en de *Bylagen*. 3 T. en 3 U.

(p) ADRI. v. D. GORR, 4 D. bl. 532—537.

fel zullen de Ingezetenen van Arnemuiden weinig reden gehad hebben, om het vertrek deezer Gasten te vertraagen; en het is zeer vermoedelyk, dat de onbegrypelyke afkeerigheid en haat tegen het Spaansche Krygsvolk, die men, eenige jaaren laater, byzonder ten jaare 1572, by hun, zoo wel als by die van den Briel, Vlisfingen en Veere bespeurde, ter dezer gelegenheid ontstaan zy, immers grootelyks toegenomen.

Bl. 61. r. 5. v. o. „ De Staaten van Holland — *hunnen* Advokaat, ADRIAAN VAN DER GOES verlooren hebbende. ” Hy was, op den dertigsten van Louwmaand des jaars 1544, tot Advokaat van *Holland en Westvriesland*, aangenomen, door de Afgevaardigden der Edelen en zes groote Steden, vertegenwoordigende de Staaten van den Lande, in plaatze (als ook onze WAGEN. reeds heeft aangeteekend (q),) van zynen Vader, Mr. AART VAN DER GOES, die; by deszelfs afftand, door dezelve Staaten, beschonken wierdt met eene somme van twee honderd guldens, om „ *te recompenseeren de menich-* „ *fuldige getrouwe diensten, by denseluen Mr.* „ AERNT (zo staat 'er) VAN DER GOES, jnt „ *voirsz. zyn Officie, den voirsz. Lande* „ *gedaen (r).* ”

Bl. 61. r. 5. v. o. „ De Staaten — *traden — tot het opstellen van eene Instruſtie of Berigtschrift voor zynen Opvolger.* ” Wat het

(q) Vaderl. Hist. 5 D. bl. 295.

(r) I *Memor.* van VAN DAM. bl. 58. Hy heet aldaar, in 't opschrift van dit Stuk „ Mr. AERNT v. D. GOES, *wylen* Advocaet van den Lande. ” 't Is zeker dat het woord *wylen*, op deeze plaats, eenvoudig beteekend *voorbien*, als meermalen elders. Mr. AART, of AERNT, was ook, nog eenigen tyd na deezen, in 't leeven. St. der Nederl. 4 D. bl. 140.

het *Berigtschrift* betrefte; gelyk dat van den, laatst overledenen, Advokaat, Mr. ADRIAAN VAN DER GOES, breeder gesteld was, dan van zynen Vader, Mr. AART (s), die aan AALBREGT VAN LOO was opgevolgd, wierdt het zelve, nu, voor den aanstaanden Opvolger of Opvolgers, merkelyk vermeerderd (s). Ik zegge, met opzet, Opvolgers, in 't meerder getal, om dat, hoe zeer de besluitende keuze alleenlyk viel op Mr. JACOB VAN DEN EINDE, men, by de eerste beraadslaaging, bedagt was geweest, om, des noods, twee Advokaaten aan te stellen. De Hollandfche Resolutien spreekten 'er dus van, „ Naer „ communicatie op de voorschrevene Voor-

„ Waer-
(s) Zie deeze beide Stukken by REMDORP, *Dissert. de orig. Ord. in appand.* lkt. B et C.

(s) In 't, zo even aangehaald, *Berigtschrift* van Mr. AART, wordt Mr. AALBREGT VAN LOO, duidlyk, *zyn Voerfaet*, in *off. de*, gezegd. Men vindt, midlerwyl, op den 15. van Wintermaand des jaars 1560, in de *Resolutien van Holland.* pag. 98. dat aan „ DIRCK CORNEL VAN DER LOO is toegevoeght een „ Wambais van Saryn, ofte twaelf ponden daer voor, mits „ dat by de Staten leueren sal alle de Registeren ofte Me- „ morialen, by syn Vader, Mr. FRANS CORNEL, zaliger ge- „ dachtenissen, in *zynen tydt, Advocaet van den Lande.*” En daar men, ondertuschen, van Loo, al omtrent 1510, Advokaat van den Lande vindt, en van het bekoomen der Papieren van CORNEL, reeds in de Resolutien van Holland van 9. Maart 1526, bl. 35. (Zie ook 18 en 19 April 1555. l. c. bl. 19.) wenk gemaakt wierdt, agtten sommigen, misfchien niet te onregt, dat deeze laatste, korten tyd tuschen VAN LOO en AART v. d. GOES, gediend hebbe. (Staat der Nederl. 4. D. bl. 158 en 159.) (s) Ten zy men liever oordeele, dat CORNEL en Mr. AART, te gelyk, aan VAN LOO opgevolgd zyn, doch CORNEL spoedig overleden. Ik durve, by mangel van genoegzaame kunde, hier niets besliffen. 't Is ondertuschen aanmerkelyk, dat Mr. AART, schoon eerst op den zestienden van Bloetimaand 1525, blykens de Hollandfche Resolutien, op den geldelyken voet van VAN LOO, aangesteld, egter, reeds voor dien tyd, door de Staaten van Holland, in hunnen dienst, als een' Lands-Advokaat was gebruikt; zo als men op kan maaken uit zyn eigen Register, 't geen met den 31. van de, vooraafgaande, Louwmaand, begint.

(s) SCHWARTZENS. l. c. 3 D. N. 404. 430.

„ waerden, ende Electie van eenen nieuwen
 „ Advocaet van het gemeene Landt, is die
 „ saecke nytgesteldt tot den achtenden der
 „ voorsz maendt November" (des jaars 1560)
 „ des avonds in de Herberge, omme als
 „ dan daar van eynatelyck te resolveren, het
 „ ware op den Onsfanger COEBEL, ofte op
 „ den voornoemden SANDELYN, ofte beide,
 „ of, by gebreecke van dien, op Mr. JACON
 „ VAN DEN EYNDEN, gevende elcks Wedden
 „ van vier hondert pont van XL grooten,
 „ ofte meer, eer dat achterblyven soude,
 „ by faute van sufficient Salaris (u)." Uit
 „ welke laatste woorden, men zou kunnen op-
 „ maaken dat, by de duurte dier tyden en het,
 „ hoe langs hoe meêr, omslagtelyke en gevaar-
 „ lyke, 't welk thans de bediening van eenen
 „ Lands-Advokaat verzelde, men de luiden
 „ niet, dan met moeite, tot het bekleeden van
 „ dien, heeft kunnen beweegen.

Zo stondt het in Holland.

In Friesland waren de gemeene Volmag-
 ten van Staat, op den 23. van Grasmaand
 des jaars 1558, mede reeds bedagt geweest,
 een *Lands Advocaet* aan te neemen; dan,
 my is niet gebleeken, dat hier van, sedert,
 iets gekomen is,

Laat ik, voor 't overige, in 't voorbygaan,
 mogen aantekenen, dat de naam van *Ad-
 vokaat*, ten dien tyde, niet allêen gegeven
 wierdt aan den Staatsdienaar, die thans den
 naam voert van *Raadpensionaris* van dit Ge-
 west; maar dat ook de stedelyke *Pensiona-
 risen*, oorspronglyk, *Advokaaten* en *Advo-
 kaat*

(u) Resolutie van Holland, 11 November 1560. II. 93.

kaaten-Pensjonarissen genoemd wierden; tot dat, met nalaating van het eerste en zelfstandig woord, alleen het laatste en byvoeglyke is in zwang gebleven; even als men, nog heden, zegt *Fyskaal*, voor *Advokaat Fyskaal*. Joost Bets, *Pensjonaris* van Dordrecht, heer, by voorbeeld, in s' Lands Resolutien van den jaare 1530, *Advokaat* (v).

Bl. 65. r. 7. „LINDANUS, die — ook Onder-Inquisiteur *wierdt*.” Hy kreeg zyne aanstelling van JODOCUS RAVESTEYN *de TILETO*, (geboortig van *Tielt*) Kanunnik der Kollegiale Kerk van S. Pieter te Leuven, en MICHAEL DU BAY *ab AETH*, (geboortig van *Aath*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aldaar, die Opper-Inquisteurs deezer Landen waren. Ik teken dit alleen aan, om dat deeze naamen, in het, by WAG. aangehaald, *Repertorium* der Plakaaten, kwalik gespeld zyn (w).

Bl. 66. r. 3. „NICOLAAS A CASTRO, *Bischof van Middelburg*.” Nopens deezen man, anders genaamd NICOLAAS VERBURCH, geboortig van Leuven (x), voormaals Kanunnik van St. Maria's Kerk, te Utrecht, zie men een Werkje, genaamd *Naauwkeurig Verhaal van de aanstelling des Eerwaardigen Heere NICOLAAS DE CASTRE, tot eersten Bischof te Middelburg in Zeeland, ten jaare 1561, door*

(v) Resolutien van Holland, bl. 131. Confer. MOENS, *Dissert. inaug. de munere Pensionar. Civitat.* §. 1. Vergel. Nieuwe Kronyk van Vlaanderen, 3 Deel, bl. 208.

(w) *Memor. van ERNST.* bl. 38. *Vjo. Conf. PAQUOT*, l. a. Tom. 16. pag. 306.

(x) H. VAN HAUSDEN, Oudheden en Gestigten van Zeeland. 2 D. bl. 110. en W. TE WATER, Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland. bl. 363, en volg.

door den Regtsgeleerden Heere **QUINTYN WEYTSSEN**, Raad in den Hove van Holland, en door Koning **PHILIPS** gemagtigd tot het invoeren van den nieuwen Bischof; uitgegeven te Leiden, ten jaare 1757, en waar van de Uitgever word gehouden te zyn de Heer **FRANS VAN MIERIS** (y).

Bl. 68. r. 13. v. o. „Weigerende, — om dat men, niet hem (**GRANVELLE**), maar **KAREL VAN LALAING**, — tot Stedehouder hadt aangesteld (z).” Dom **L’Evesque** zegt, dat **STRADA**, hier aangehaald, zig bedriegt; dat **GRANVELLE** nooit weigerde in den Raad te komen, ter oorzaake van den Graave van **LALAING**, maar aan den Koning geschreven hadt, ’er niet te zullen verschynen, zo lang men, ten allen tyde, tegen de belangen zyner Majesteit, in voordeel der Nederlanderen, besloot. Doch de Kardinaal kon anders schryven en anders denken; ook is het zeker, dat hy met **LALAING** oneenig was (a).

Bl. 69. r. 4. „Oranje — betoonde hem ook blyken van afkeer.” Voorheen waren zy groote vrienden. Aan **HIERONYMUS PERENOT**, Heer van *Champagney*, Broeder van den Kardinaal, was ook, tot den jaare 1554, de opvoeding van den Prinse van Oranje toebetrouwd geweest. Na dien tyd wierdt hy een der Bevelhebbers onder den Prinse,
en

(y) Zie Voorrede van den Heer **J. W. TE WATER**, voor 't Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, van zyn' Vader **W. TE WATER**. bl. 9.

(z) *Mémoires de Granvelle*, Tom. 2. pag. 45.

(a) *Histoire de Granvelle*, pag. 298. Zie, egter, ook **HOPPERUS**, *Rassemblement des Troubles*. Chap. 7. pag. 35.

en volgde hem in de Belegering van MONTREUIL, alwaar hy sneuvelde (b).

Bl. 70. r. 13. v. o. „Zo deden, vervolgens, ook Utrecht, Haarlem en Middelburg.” De inwyding van den eersten Bisschop te Middelburg is geschied door den Kardinaal van GRANVELLE, Aartsbisschop van Mechelen, den 26 December 1562, volgende de staatige inhaaling, daar op, den 4 January des volgenden jaars (c). De Staaten van Zeeland schynen zig deeze zaak niet te hebben aangetrokken, schoon men voor hadt langs dien weg, de Inquisitie in hun Gewest in te voeren, en een Vreemdeling in hunne Vergadering in te dringen (d). Men zei, het was een Geestelyke zaak, en ging daarom den Staaten niet aan. Die van Middelburg maakten wel veel zwaarigheid tegen de uitgestrekte magt, den Bisschop toegekend, dog waren eindelijk genoodzaakt toe te geeven. Nogthans niet anders, dan onder uitdrukkelijke belofte van onverkort te blyven, aangaande de Jurisdic tie en Politie hunner Stad, agtervolgens de bevelen der Landvoogdes, en onder Acte van den Bisschop, even als te Haarlem geschied was, tegens alle „schaeden „ende zwaerichheden, die hen luyden zoude „mogen opcomen, by de erectie van den „voorz: nyewen Bisdomme, zoe wel van „den Aartsbisschop van Colen als van „Utrecht (e).” Hoe veel alle deeze schoone be-

(b) *Mémoires pour l'Hist. de Granvelle. Tom. 1. pag. 204.*

(c) *Oudheden en Gesigten van Zeeland. 1 D. bl. 110.*

(d) BOXH. op REIGERSB. 1 D. bl. 155. meent, dat zulks ook breedt met de Keuren van Zeeland C. V. §. 8.

(e) *Zie Aanstelling van N. de Castro bl. 26. en in de Bylagen*

beloften waard waren , heeft de droevige ondervinding geleerd.

Bl. 70. r. 11. v. o. „ *Steden , welker meesten haare Bisdommen ontvingen.*” Of , wanneer en op welke wyze , het ontvangen der Bisdommen , en der hier opgenoemde Bisdommen gebeurde , kan men , nader , ontwaaren uit de byzondere beschryvingen der Steden en , hier onder , aangehaalde plaatsen (f).

Bl. 71. r. 15. „ *'t Volk kreunde zig luttel aan deze bevelen.*” De Heer WAGENAAR bedoelt hier , waarfchynelyk , het Plakaat van Koning FILIPS , van den 26 van Louwmaand 1559 , te vinden in *'t Groot Placaatboek I. D. bl. 463* , en , zaakelyk , aangehaald in de Verhandeling van den Heer W. KOPS , genaamd *Schets eener Gefchiedenis der Rederykeren* (g).

Bl. 72. r. 12. „ *Hem ging na , dat hy den Kardinaal , in Spanje , zeer swart gemaakt hadt.*” MONTIGNY , van wien hier gesproken wordt , hadt , nevens de Brieven der Landvoogdesse , ook heimelyke Brieven by zig van Orange , Egmond en Bergen , voor den Koning , en was veel meer de zyde der bovengemelde Heeren , dan die des Kardinaals , toegedaan. BARLAIMONT , man van zeer door-

trap-

(f) Zie , nopens ANTWERPEN , *Hiflor. Episcopat. Antv. pag. 56.* nopens ROERMOND , KNIPPENB. *Hifl. Eccléf. Geir. pag. 181. fgg.* DEVENTER , Kerkelyke Oudhed. 6 D. bl. 440. GRONINGEN , 1. c. 5 D. bl. 293. LEEUWAARDEN , 1. c. 5 D. bl. 73 en 74. s'HERTOGENBOSCH , *Hiflor. Episcop. Sylvaduc. pag. 87.* en by V: HEURN. Beschryv. van s'Bosch , 2 D. bl. 16. UTRECHT , Kerkl. Oudh. 1. c. 1 D. bl. 353. HAARLEM , 1. c. 4 D. bl. 16. MIDDELBURG , 1. c. 4 D. bl. 28. (Uitgaave in Folio.)

(g) In de Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde , 2 D. H. 215. en volg.

trapten, maar haatlyken imborst, en die, het eigen belang botvierende, schynvriend der Heeren en teffens der Landvoogdesse was, wist van de laatstgemelde Brieven, en gaf 'er der Vorstinne, heimlyk, kennis van; waar op zy niet naliet, PHILIPS 'er tegen te waarschuuwen, door nader, nog aanwezig zynde, letteren, die den komst van MONTIGNY voorkwaamen, en in welken zy 't gedrag des Kardinaals verdedigde. Om, midlerwyl, Orange te mommen en eigen misdryf te dekken, zegt men, dat BARLAIMONT deezen, als in vertrouwen, aandiende, hoe hy vernomen hadt, dat de Landvoogdesse deszelfs Brieven ontdekt en, in geschrifte, 'er haare gevoeligheid, aan haaren Broeder, over betuigd hadt. Orange zou, hier op, zig van 't Hof verwyderd hebben, om van den tyd de noodige kalmte (*h*), in 't gemoed der misnoegde Landvoogdesse, weder te wagten; welke afwezigheid, federt, de Hertogin, 'op 's Konings raad, waarnam, om oneenigheid (*i*), tusschen den Prinse en Egmond, te zaaien, doch zonder vrugt. Ook droeg men, met voorbygaan van den Prinse, het gezandschap naar den Ryksdag te Frankfort den Hertoge van Aarschot op, die met hem zeer oneens was. Orange en Egmond bezogten toen, op eigene beurse, den Ryksdag, in hoop, 't belang der Nederlanden by de Ryksvorsten, te bevorderen, dan waar in zy, en de verdere Heeren, die met hen waren, (aan welken, in stukken van deezen tyd, zo ik,

be.

(*h*) *Mémoires de Granvelle. Tom. 2. pag. 13.*

(*i*) *Mémoires de Granvelle. l. 6.*

behoudens beter oordeel, agte, min waarschynlyke Vertoogen worden toegeschreeven) (*k*) door bewerking der Landvoogdesse, mede niet slaagden (*l*).

Bl. 72. reg. 6. van ond. „Bondel Pylen.” Men droeg dien, aan den hoed en den mantel; den zotskap, op de nestelingen van den arm (*m*).

Bl. 76. r. 10. „Orange — (*hieldt voor*) *dat men — over de algemeene Regeering des Lands moest raadpleegen.*” Sommigen verhaalen, dat Orange, om deezen tyd, by de Staaten van Brabant hadt zoeken te bewerken, en der Landvoogdesse voorgeslagen, om dat Gewest, 't welk geen byzonderen Stadhouder hadt, eenen Opper-Ambtenaar, onder den naam van Beschermmer (*Protecteur*), toe te voegen; dat de Landvoogdes geen moeds genoeg hadt hem te weder staan, maar dat, die voorslag in den Raad gebragt zynde, en s'Prinses Vrienden hem, tot die Bediening, stemmende, GRANVELLE 'er zig, met zo veel kragt, tegen verzet hadt, dat dezelve, door de meerderheid, was verworpen (*n*); al 't welk den Prinse, en die met hem gevoelden, hoe langer-hoe afkeeriger van den Kardinaal maakte, en hem, nevens Egmond en Hoorne, te eerder bewoog, om den brief aan den Koning te schryven (*o*);

(*k*) Ik doel, byzonder, op de aanspraak, welke BREDERODE, hier tegenwoordig, op het Graaffchap van Holland zoude gedaan hebben. Zie, TE WATER, Verbond der Edelen. 1 D. bl. 22; en 2 D. bl. 187.

(*l*) *Mémoires de Granvelle, Tom. 2. pag. 3-17.*

(*m*) HOPPERUS. *Liv. 1. Chap. pag. 35. Mémoir. de Granvelle, Tom. 2. pag. 60.* „sur l'épaule des ailes des Domestiques.”

(*n*) *Mémoires de Granvelle, pag. 331-333; et Histoire de Granvelle, pag. 366-369.*

(o); van welken onze WAG. (bl. 78. alhier) gewaagd.

Bl. 80. o. r. „*Wyders maakten de drie Heeren hun werk, om — aanhang, — zelfs onder de Vrienden van GRANVELLE, te winnen. Veelen vielen hun toe.*” Onder deezen was, byzonder, SIMON RENARD, Lid van Staatsraad, voorheen 's Konings Gezant in Engeland en, door GRANVELLE, wiens Landsgenoot hy was, daar toe bevorderd. Hy, een der geslepenste lieden van zyne eeuw, en die, eerlang, voor den voornaamen handelaar der geheimste en gewigtigste zaaken van het driemanschap wierdt gehouden, hadt, zeide men, de geest van EGMOND bedorven. De Kardinaal brouwde, sedert, zyn' ondergang, by 't Hof van Spanje, werwaarts hy wierdt opontbouden en, in 1573, zyn kwynend leeven eindigde. Men lag hem ook te laste de uitvinding eener mommery, by den doop des jongen Graave van Marisfeld, alwaar een man in Kardinaalskleeding, vertoond wierdt, die, door een' Duivel, met vossen staarten, (*queuës de Renards*) verjaagd wierdt (p).

Bl. 85. r. 6. v. o. „Gerugt — 't welk, veelligt, — weinig grond hadt.” Dat, egter, de Kardinaal zelve, aan soortgelyke gerugten, geloof sloeg, maar, des niet te min, met zyne zaaken doorging, blykt uit een' Brief, den 27 van Wintermaand des jaars 1567, door hem, uit Besançon, aan zekeren

CLAU-

(o) *Mémoires de Granvelle. l. c. pag. 333.*

(p) *Mémoires de Granvelle. Tom. 1. pag. 97—114. & pag. 325. Conf. Hist. de Granvelle, pag. 413.*

CLAUDE BELIN CHASNEY (q), (dien hy, onder 't bestuur van ALVA, de Bediening van Fiscaal, by de Regtspleeging der Graaven van Egmond en Hoorne, bezorgd hadt,) geschreeven „ Gy moet (zegt hy) zo kleinmoedig en „ vreezagtig niet zyn. Indien gy in myne plaats „ geweest waart; — toen men, *twee jaaren* „ *lang*, — daaglyks voorspelde, dat sommigen „ *my poignards steeken geven zouden*, gy „ waart van angst gestorven; en, *zelfs hier*, „ *moet ik nog op myne hoede zyn*. Die „ voort wil komen, moet voor zyn huid „ niet vreezen (r).”

Men hadt, geduurende deeze onlusten, een zeldzaam Schietgeweer in zwang gebragt; bestaande in kleine, yzeren, Voetboogjes, ter lengte, veelal, van een voet of daar omtrend; welken, zeer bedektelyk, gespannen en gelaaden met een' yzeren pyl, gedraagen wierden. 't Hof van Holland, bevroedende, dat deeze Werktuigen nergens toe dienden, dan, „ om „ secretelicken te vermoorden, gelyk men alreets gezien heeft dat zommige, tot dien „ eynde, zulcke over hem gedragen hebben,” liet, op den 26. van Wynmaand des jaars 1561, een scherp Verbod uitgaan, tegen het maaken, verkoopen of verspreiden, binnen den huize houden en bedektelyk draagen van, of schieten met, dezelve; stellende op het laatste „ 't zy dat deselve „ yemanden geraect hebben ofte nyet, ver-

(q) *Memoir. de Granv. T. 2. p. 83*; elders heet hy *Bisfe*. (WAGEN. bl. 251 alhier.)

(r) *Mémoires de Granvelle. l. c. Tom. 2. pag. 97 et 98. Voyez aussi. Vergelyk, alhier WAGEN. bl. 38. r. bl. 7—14.*

verbeurte van lyf en goed, ter plaatze daar verbeurtenisse stand greep (s).

Bl. 86. r. 17. „*De inhoud word nergens gemeld.*” Mogelyk is de Verbintenis der misnoegde Edelen slegts mondeling aangegaan, schoon by eede gestaafd. Zy kunnen hier toe, genoopt geweest zyn, eensdeels, door eene prysfelyke voorzigtigheid, anderdeels, door de bewustheid, die zy hadden van elkanders goede trouw en standvastigheid. Dan, hoe dit mag geweest zyn, de verwydering van GRANVELLE zal de hoofd-inhoud der Verbintenis hebben uitgemaakt (t).

Bl. 88. r. 17. „*Men heeft geloofd, dat de Kardinaal zelf om zyn ontslag, by den Koning, heeft aangehouden.*” 't Schynt, volgens egte en, deels, by WAGEN. onbekende, Stukken, met deeze geheele zaak, omtrend in deezer voege, gelegen te zyn geweest. Na de Heeren, en byzonder Orange, de gunst der Landvoogdes gewonnen hadden, door betoon van hoflykheid en beleeftheid nopens, en vertrouwen op, haar; na zy der Vorstin de schadelykheid en 't gevaar van een langer verblyf des Kardinaals, in de Nederlanden, hadden doen gevoelen, volgde, hier op, een verkoeling van MARGARETE jegens GRANVELLE. Hy merkte dit spoedig, ontveinsde het in 't openbaar, maar vroeg haar, heimelyk, by geschrifte, de

(s) 2. *Memor. van ERNST. bl. 116.*

(t) TE WATER, *Verb. der Edelen. 1 D. bl. 15—25.* Dio noghans meent, dat, niet omtrend deezen tyd, zoo als WAGENNAAR schryft, maar reeds vroeger, het zinnebeeld van den bondel Pylen by de Edelen ingevoerd zy.

de reden, met aanbod van zig te regtvaardigen. Doch 't gery was verlopen, en 's Konings Zuster liet zig bewegen, haaren Geheimschryver, ARMENTEROS, naar Spanje te zenden, met eenen last, geheel geschikt, om 't gedrag der Heeren aan te pryzen, en den Koning de noodzaaklykheid van 't vertrek zynes eersten Staatsdienaars te doen zien. PHILIPS antwoordde, hoofdzaaklyk, dat hy wist, wat nayver doen konde; dat hy des Kardinaals Aanklaagers regt zou doen, zo deez schuld hadt; maar dat de Landvoogdes en de Nederlanders zig gerust moesten stellen, en dat hy, op de beste wyze, zoude voorzien.

De Heeren, gevoelende, dat dit antwoord geenzints voldeedt aan hun verlangen, (de volstrekte verwydering des Kardinaals), verlieten het Hof, Egmond uitgezonderd, die 'er bleef, om de noodzaaklykheid van die verwydering, by haare Hoogheid, leevende te houden. PHILIPS, ondertusfchen, wist van geen buigen; maar GRANVELLE, geen kans meêr ziende, om het gevoeglyk uit te houden, fchreef zelve den Koning, op dezen zin: „ dat het volk zig aan s' Konings gezag, hem toevertrouwd, begon te onttrekken; dat de nayver des Prinsfen van Orange dit vermeerderde; dat de twisten niet ligt zouden te stillen zyn, ten zy zyne Majesteit zelve zig naar de Nederlanden begave; dat, het, midlerwyl, geraaden zyn zoude, door de Landvoogdesse, vyf of zes Benden in de Nederlanden, onder 't bevel van geringe Edellieden, die men, langs dien
weg,

weg, winnen zoude, te doen aanwerven; dat de Party van den hoogen Adel bestuurd wierdt door twee Hoofden, Orange en Egmond; dat de laatstgemelde een goed Dienaar van zyne Majesteit was, opregt van imborst, vast in 't geloof, maar de eerste gevaarlyk, doorsleepen, de gunst van 't volk boven s'Konings Edikten bejaagende en, naar 't hem te stade kwam, Katholyk, Calvinist of Lutheraan; dat deez, niet te vrede met drie of vier Gouvernementen, alles zocht en tot alles in staat was; dat men hem in de Nederlanden niet laten moest, maar, of als Gezant, of als Onderkoning, naar elders verzenden, of wel naar Spanje ontbieden; dat Egmond, als door Oranje verleid, dan, ligtelyk, zou zyn te rug te brengen, mits men hem wel betaalde, beleefd handelde, op zyne aanbevelingen agt gaf, en toonde hem boven Oranje te stellen; dat men, wyders, een aanzienlyke somme gelds, in 'sKonings Nederlandfche Schatkist, moest zien by een te brengen, om 'er zig, by nood, van te bedienen, waar door men den voortgang der verdeeldheden zou stuiten, en de bewerkers van dezelve in ontzag houden.

PHILIPS met antwoord draalende, nam GRANVELLE, 't gevaar ziende aanwakkeren, een nader besluit en verzocht zig te mogen begeven naar *Franche Comté*; dan, ook hier op, kwam geen antwoord, voor de Heeren, de Landvoogdesse bewoogen hadden, ARMENTEROS, nog eens, naar Spanje te zenden; die, eindelyk, met s'Konings brieven

te rug kwam, by welken aan GRANVELLE wierdt toegestaan, voor zo lang als hy goedvondt, naar Franche Comté te mogen vertrekken. De Kardinaal, om den schyn van s' Konings ongunst weg te neemen en zyne partyen ongerust te laten, verzogt, straks, aan de Landvoogdes een verlof van slegts drie of vier maanden, 't geen hy, ligtelyk, verkreeg, doch waar uit zal voortgesprooten zyn 't gerugt, dat men hem, binnen dien tyd, weder te rug te wagten hadt; waar van ook WAGEN. (*bl.* 95.) gewaagt. Den 10. van Lentemaand des jaars 1564, vertrok hy, in gezelschap van zynen Broeder, THOMAS PERENOT, Heere van Chantonay, naar Befançon, in 't gezegde Landfchap. Onder zyne Papieren heeft men een brief gevonden van PHILIPS, waar in deez betuigde, hoop te hebben, dat s' Kardinaals terugkomst en 't einde der geschillen naby waren; ook vindt men gewaagd van een' lateren Brief der Landvoogdesse, die, toen zy, in 't vervolg, weder tegenzin in de party van Orange kreeg, zig beschuldigde GRANVELLE's vertrek begunstigd te hebben. Ook schynt zy geen oorzaak van s' Kardinaals reiz naar Rome geweest te zyn; werwaarts hy, in Wintermaand van den jaare 1565, uit eigen beweeging, een keer deedt, doch, kort daar na, zig weder naar Befançon begaf, daar blyvende tot den jaare 1571, wanneer hy, door PHILIPS, tot Onderkoning van Napels en, door den Paus, tot Apostolisch Legaat wierdt aangesteld. Hy bleef te Napels tot

tot den jaare 1575, toen de Koning hem naar Madrid en aan 't hoofd der Spaansche zaaken riep. Hy wierdt, sedert, Aartsbischof van Befançon; maar stierf, eer hy van dat Bisdóm bezit konde neemen, te Madrid, in 't hoogste aanzien, op den 22. van Herfstmaand des jaars 1586, oud zynde zeventig jaaren. Onze Voor-Ouders ondervonden in hem een Ge-loofsdwinger, door welke feil, en die eener te groote eerzucht, hy den lof bezwalkt, dien hem, anders, als een' groot' Staatsdienaar en Voorstander der Letteren, niet kan geweigerd worden (u).

Bl. 90. r. 1. „ Ook vertrok Hy.” Daar het zeker gaat, dat GRANVELLE, in 't jaar 1564, deeze Landen verliet, moet men zich verwonderen, als men hem, agter de Landvoogdesse, te Brusfel, in 't jaar 1566, ziet staan, in de schoonste Schilderyen en Kunst-plaaten, ook in dit VI. Deel van WAGENAAR.

Bl. 90. r. 19. „ Wiens Grootvader, naar men zeide, — een Smid geweest was.” STRADA, LE PETIT en anderen, waren van deeze gedagten. Uit de beëdigde proeven, welken GRANVELLE, aan het Kapittel te Luik, ten jaare 1540, doen moest, altoorens tot Kanunnik aldaar te kunnen worden toegelaaten, blykt duidelyk, dat zyn Grootvader, PIERRE PERENOT, Burg-Regter of Hoog-Bailiu was van het Stedeken Ornans, in Franche Comté. Deeze was gehuwd met ETIENNETTE PHILEBERT, en, zo hy, als zy,

WOR-

(a) *Mémoires de Granvelle. Tom. 2. pag. 39—126. Conf. Histoire de Granvelle. pag. 79—443. pag. 515, 517 et suiv. pag. 589 et 590. ROBERTS. Hist. de CHARL. V. Tom. 5. p. 49 et 79.*

worden gezegd van adelyke geboorte te zyn geweest (y). Dit is, egter, ten opzigte van PIERRE, niet buiten tegenspraak; want, hoe zeer DOM L'EVESQUE den adeldom van den Kardinaal doet reiken tot zynen tweeden Overgrootvader, (w) merkt egter de Schryver van s' Kardinaals leeven, niet alleen, te regt, aan, dat men hier toe geene genoegzaame bewyzen bybrengt, maar doet 'er op volgen, dat des Kardinaals Vader, NIKOLAAS (x), die, sedert, Kanselier wierdt, ten jaare 1518, door het verkrygen eener Raadsheersplaatze in het Parlement van Dôle, veradeld zynde, eerst ten jaare 1524, van Keizer KAREL den V., verzogt en verkreeg brieven van adeldom voor zynen Vader PIERRE, die, daar na, ook den titel van Ridder voerde; en Heer van Cromary, by Befançon, wierdt (y). 't Is hier de plaats niet, en, buiten dien, moeilyk, zonder inzien der oorspronglyke Stukken, over dit en 't geen 'er méerder, voor en tegen den adeldom van dit Geslagt, gezegd wordt, breedelyk te handelen. Dit, egter, schynt zeker genoeg, dat, zo 't geslagt van PERENOT niet tot den Adel van het *Franche Comté* behoord hebbe, het, ten minsten, aan 't hoofd der aanzienlykste Burgers en

Re-

(v) DOM L'EVESQUE, *Mémoires pour l'Histoire de Granvelle*, Tom. 1. pag. 167 te segg.

(w) *Mémoires l. c.* Tom. 1. pag. 165. segg.

(x) De Kardinaal was de 5. Zoon van deezen NIKOLAAS, die, by NICOLE BONVALLOT, elf Kinderen, t. w: vyf Zoonen en zes Dogteren, verwekt hadt. *Mémoires de Granvelle l. c.* Tom. 2. pag. 165.

(y) *Histoire de Granvelle*. pag. 6 et 42—49.

Regenten van Ornans, met adelyke Vrouwen gehuwd, moet geplaatst worden (z).

Bl. 91. r. 13. „Zelfs ging hem na, dat hy den Koning enz.” Wie, zonder vooroordeel, naleest het onderzoek van den Heere LAMBRECHTSEN, of FILIPS zig ooit, door den Roomschen Paus, hebbe doen ontslaan van den eed, dien Hy, by het aanvaarden der Regeeringe, gedaan hadt, zal genoegzaam durven besluiten, dat zulks, waarlyk, plaats gehad hebbe. Zie *Verhandel. van 't Zeeuwsch Genootschap*, IX Deel, bl. 438 en 470. En, wat den Kardinaal GRANVELLE betreft, de Prins van Oranje getuigt, rondelyk, in zyne eerste Apologie, bl. 13, dat de Koning, naar 't zeggen van den Kardinaal, de Nederlanden niet wel kon behouden, zonder zig, door den Paus, te doen ontslaan van den eed, by het aanvaarden van dezelve Landen gedaan.

Bl. 96. r. 8. „FILIPS antwoordde, dat hy niets ten zynen (Orange's) nadeele vernomen hadt.” Hoe zeer dit antwoord tegen de waarheid streedt, zal men, ontdekken, by de herinnering van den Brief, door den Kardinaal, aan PHILIPS geschreeven, en van welken ik reeds gewaagd heb (a).

Bl. 97. r. 12. „Verbetering — in de behandeling der Geldmiddelen.” 't Zag 'er zo slegt met deezen uit, dat, reeds ten jaare 1562, 't Hof en de Rekenkamer van Hol-

(z) *Histoire de Granvelle*. pag. 48. Vergel. TE WATER, Verbond der Edelen. 1 D. bl. 16. (b) en WAGENAAR in Voorred. bl. 12.

(a) Zie deeze Aanmerk. bl. 41.

Holland, zig aan den Raad der Geldmiddelen vervoegd hadden, klaagende, dat zy, voor 't meerendeel, sedert anderhalf jaar, geen wedden ontvangen hadden, nadien het Komptoir der Domeinen van Noord-Holland, op 't welke zy stonden, jaarlyks, tusfchen de agt en negen duizend ponden van veertig grooten té kort kwam. Men besloot, daar op, dit kort om te slaan over de Rentmeesters van Kennemerland, Heusden en den Ontvanger van Zuid-Holland, ten einde den Klaageren te voldoen. De uit-
 * *Misfen van Justitie.* schotten in de Regtpleeging* werden toen ook op beter voet gebracht (b).

Bl. 114. r. 2. „*Eerlang geschiedde de afkondiging der Kerkvergadering (van Trente), niet zonder veel tegenkanting der Geestelyken.*” Niet alleenlyk waren de Geestelyken, in veele plaatzen, maar ook de Burgerlyke Overheden, in verscheiden Nederlandsche Steden, ongezind, om de hand aan de afkondiging van de Besluiten der Kerkvergadering te Trente te leenen, zeer wel begrypende, dat, hier door, de gevloekte Inquisitie gesterkt, en de Gewetensdwang bevorderd zou worden. Zie *Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland*, bl. 33-42.

Bl. 120. r. 11. v. o. „*Dat men hem, in een zaak van zo veel gewigt en gevolg, geen raad gevraagd hadt.*” Om dit gezegde van den Prins met het getuigenis van VIGLIUS en HOPPERUS, hier aangehaald, over een te brengen, heeft men, onlangs, gegist, of niet s' Prin-

s'Prinsen beklag van eene byzondere raadpleeging te verstaan zy (c)? 't Is mooglyk; welligt ook kan s'Vorsten Brief, vermoedelyk in het Fransch geschreeven, kwaalyk zyn vertaald.

Bl. 122. r. 11. „*Het vermaard Verbond der Edelen.*” Nopens dit Verbond, en 't geen onze WAGEN. omtrend het zelve aantee kent, moet men, byzonderlyk, naar zien, het geen, door den Hoogleeraar TE WATER, met zo veel oordeel als kunde, geboekt is, in een werk, daar toe opzetlyk ingerigt, en ook door onzen Schryver geprezen (d). Men zal 'er, om die reden, zig omtrend kunnen bekorten; doch de verbeteringen op WAGEN., hier en daar, op geeven.

Bl. 122. r. 16. „Op den tweeden van Slagtmaand, *s'daags voor de Bruiloft van Parma enz.*” De Prinses van Portugal, met welke Parma zou trouwen, is, eerst op den derden November, te Vlisfingen aangeland, naar het eenstemming berigt van STRADA, BURGUNDIUS en anderen. Het Huwelyk wierdt, te Brusfel, den dertigsten van die Maand, voltrokken; het Bruilofts-Feest kan, derhalven, niet tot den tweeden November gebragt worden. WAGENAAR, is door BRANDT, misleid, en deez, door zekere Aanteekeningen, die, op naam van JUNIUS (e), uitgaan. BL

(c) TE WATER, Verbond der Edelen. I D. bl. 129. (k).

(d) Zie TE WATER, Historie van het Verbond en de Smeekschriften der Edelen. Middelb. 1776. twee Deelen in 8vo; wordende het Vervolg van s'mans arbeid, met verlangens, in 't kort, te gemoet gezien.

(e) Histor. van 't Verbond der Edelen, I Stuk. bl. 59—62. Vergel. PONT. HEUTER. Lib. XVI. *Rer. Austriaco-Belgar.* Cap. 8 et 9.

Bl. 123. r. 4. v. o. „*Of dit Verbond door FILIPS VAN MARNIX enz.*” Dewyl alle Historieschryvers, in 't byzonder zy, die kort na deezen tyd geleefd en geschreeven hebben, het Opstel van 't Verbond der Edelen aan MARNIX toekennen, schynt men daar aan niet te kunnen twyfelen; doch het is niet zo zeker, of het eerste Smeekschrift der Edelen ook door hem ontworpen zy (f).

Bl. 125. r. 12. „*Dit Verbond wierdt geteekend door een groot getal van Edelen.*” Uit vier, na WAGEN., gedrukte Lysten (van welken de eerste, behelzende de eigenhandige onderteekeningen der Brabanderen, Gelderschen en Hollanderen, tot de Papieren van Bredenrode behoort heeft en, thans, by de Heeren gecommiteerde Raaden der Heeren Staaten van Holland, in s'Hage, onder de Viaansche Documenten, berust) heeft men een aantal van vier honderd naamen van zo veel verbondene Edelen ontdekt; by welken nog eenige anderen, by gegronde gissinge, gevoegd zyn (g). Zeldzaam is het, dat men geen Zeeuwsche Ondertekenaars, onder dezelve, vindt; waar van men, als oorzaaken, opgeeft, dat de voornaamste Zeeuwsche Edelen nu, en lange daar na, den Roomschen Godsdienst nog bleeven toegedaan; dat de twee Vertegenwoordigers des Graave van Buuren, eersten Edelen van dit Gewest, teffens Ambtenaaren des Konings waren; dat de Bisschop van Middelburch in de Staats-Vergadering 't eerste Lid was en men de Zeeuwsche Edelen niet genoodigd hadt.

Rede-

(f) Verbond der Edelen. 1 Stuk, bl. 56—58; en bl. 142—148.

(g) Verbond der Edelen. o. l. bl. 226—279.

Redenen, omtrend welken het my ligter zoude vallen eenige tegenwerpingen te maaken, dan het bygebragte te verbeeteren. 't Is, midlerwyl, zeker, dat men, aan s' Konings zyde, ook door andere middelen, op andere plaatzen, den voortgang van het Bondgenootschap tragte te stuiten; waar toe behoort, dat hy, by eenen Brief van den 31. van Hooimand des jaars 1566, de Friesche Edelen, die zig tot de onderteekening niet hadden doen overhaalen, hooglyk prees, met byvoeging van hun verrigte, ten allen tyde, in goede gedagtenis te zullen houden (*h*).

Bl. 125. r. 3. v. o. „OBDAM.” Dezelfde, die, op de volgende bladzyde, genoemd wordt GYSBREGT VAN DUIVENVOORDE.

Bl. 126. r. 8. „KORNELIS VAN ALKEMADE.” WAGENAAR zelve heeft, sedert, begreepen, dat hy hier moest geschreven hebben KORNELIS VAN ASSENDELFT (*i*).

Bl. 126 r. 16. bl. 127. „Maar Oranje, die enz.” Indien men het aangaan van 't *Verbond* en het overleveren van 't *Smeekschrift* aan de Hertoginne wel onderscheidt, en de omstandigheden van dien tyd wel in agt neemt, is 'er geene strydigheid, tuschen de eerste en tweede Verantwoordinge van den Prins en, nog minder, eenige reden, om zyne goede trouwe te verdenken (*k*).

Bl. 129. r. 5. van ond. „Ook kwam, omtrend deezen tyd, in 't licht de *Gebofsbelydenis der Calvinisten*.” De Geloofsbelyde-

(*h*) SCHWARTZENB. *J. c. 3 D. bl. 67a.*

(*i*) Hist. van 't Verbond der Edel. *I. D. bl. 146 en 147.*

(*k*) Hist. van 't Verb. der Edel. *I St. bl. 103-111.*

denis der hervormde Kerke in Nederland was, reeds in 't jaar 1561, opgesteld, en kwam, in 't volgende jaar 1562, zo in 't Nederduitsch, als in de Walsche taal, te voorschyn (1). Zelfs is het ontegenzeggelyk, dat die Ge-loofsbelydenis, al in 't jaar 1562, overhandigd is aan den Prinse van Oranje, de Graaven van Egmond, Lodewyk van Nassau, en aan andere voornaame Heeren in Brabant; dat zy, langs een' heimelyken weg, aan den Raad der Stad Antwerpen, met een bygevoegd Smeekschrift, is bezorgd en, ten zelfden tyde, aan den Koning van Spanje toegezonden, te gelyk met een' alleraanmerkelyksten brief, die nog voor handen is (m). Uit het gezegde kan elk opmaaken, dat de verklaring der Hervormden, aan PHILIPS gedaan, en door WAGEN., bl. 130, vermeld, te weeten dat zy, in de Nederlanden, wel 100,000 sterk waren, niet eerst in 't jaar 1565, maar drie jaaren vroeger, geschiedde.

Bl. 132. r. 10. v. o. „Eenige dagen laater,” leez, „den volgenden dag.”

Bl. 138. r. 6. v. o. „Wat Oranje en die 't met hem hielden, — in deze Raadsvergadering gestemd hebben, is my, uit geene egte bescheiden, gebleeken.” Ik zie geen reden, waarom juist, in dit Stuk, het getuigenis van

BUR-

(1) Het eerste blykt uit de volzekere Berigten van H. MODER, in zyn Berigt van de Wederdopers. bl. 270. H. A. VAN DER LINDEN, in zekeren Opdragsbrief aan de Staaten der Nederlanden, herdrukt in *Miscell. Groning. Tom. 3. p. 47.*, en M. SCHOOKIUS, de *Caenis Ultr.* pag. 520, 521. Het laatste wordt onwraakbaar bewezen door J. LE LONG, Kort Verhaal van den oorsprong der Nederl. Geref. Kerk. bl. 84, 86-88.

(m) Zie ook SARAVIA, in *praesent. viror. Epistol. Ecclesiast.* p. 294, 559.

BURGUNDIUS (n) alleen niet voldoende zyn zou. Hy tog bediende zig, in 't samenstellen zynen Geschiedenis, van de Papieren van VIGLIUS, die thans in den Raad tegenwoordig was, en die, zoo wel als de Hertog van Aarschot en de Graaf van BARLAIMONT, 't gedrag en de gevoelens van den Prins van Orange, in dit neetelig tydsgewrigt, naauwkeurig zal hebben opgemerkt. 't Kan wel zyn, dat BURGUNDIUS de redenvoering van den Prins hier en daar hebbe opgesierd en, daar toe, 't een en ander ontleend hebbe uit het Vertoog van FRANCISCUS BALDUINUS, 's Prinses byzonderen Vriend (o). Maar 't zaaklyke komt over een met s' Vorsten bekende gevoelens, en strydt geenzins met 't geen HOPPERUS, VAN DER HAAR en STRADA (p) 'er van aantekenen. Voegende deeze laatste zelf 'er nog by, dat Orange zig bitter beklagde wegens 's Konings ondankbaarheid jegens hem, die, benevens de andere Edelen, zoo veel voor den Lande hadt gedaan, daar PHILIPS zelf zig niet ontzien hadt, om, met sommigen, die het geslagt van Nassau ongenegen waren, te handelen, over 't doen ombrengen van hem en 't verbeurd verklaren zynen goederen; wagtende slegts maar

(n) *Liv. II. p. 126—131.*

(o) Dit Vertoog was, op verzoek van den Prins van Orange en anderen, ten jaare 1565 (naar het schynt) in de Fransche Taal (uit welke het in Nederduitsch wierdt overgezet) aan PHILIPS gezonden. Men zie het by LE PETIT. *Grande Chroniq. Liv. IX pag. 75—87.* Vergel. aldaar *Bl. 62.* BURGUND. *Liv. II. pag. 66—67.* *Fopp. Biblioth. Belg. Tom. I. pag. 281.*

(p) *Det. r. Liv. V. p. 213—215.*

naar éene goede gelegenheid, om de uitvoering van deezen aanlag te gebieden (q).

Bl. 145. „*Sommigen hebben geschreeven enz.*” Men kan vermoeden, doch niet bewyzen, dat PHILIPS VAN MARNIX het Smeekschrift, zo wel als 't Verbond, ontworpen heeft. Dit is, ten minsten, waarschynlyker, dan dat BALDUINUS 'er de Schryver van zou geweest zyn. Anderen houden SIMON RENARD, Heer van Bermond, (r) voor den Opsteller van 't Smeekschrift (s).

Bl. 154. (2.) „Hy (BREDERODE) en de Graaf van EGMOND werden, ingevolge van een Besluit, eerst voor drie jaaren genomen, op alle algemeene Dagvaarten van Holland — beschreeven.” By de Resolutie van den 22. van Bloei maand des jaars 1563, hier aangehaald, blykt, dat de twee Heeren geklaagd hadden „dat zy beyde niet en werden beschreven „tot de daghvaerden van de Staten — „so nochtans, van ouden voorloeden tydt, „gewoonlyck was te geschieden,” waar op de Staaten besloten hun te antwoorden, dat zy „anders niet en wisten, of ist selue, „altyds, by den Griffier van Hollandt, na „ouder gewoonte, gedaen geweest, in alle „generale beschryvingen van de Staten;” beroepende zy zig op de aanschryving van den 21. van Oogst maand en den 3. van Herfst maand des jaars 1562, en 'er byvoegende,

(q) Vergel. *TE WATER. Historie van 't Verbond der Edel.* bl. 156—178.

(r) Zie deeze Aanmerk. op *WAG. 6 D. bl. 80. end. reg.*

(s) Zie *Elfter. van 't Verbond der Edel. 1 St. bl. 143—148.*

gende, dat geen *generale* beschryvinge van de Staaten geschiedde „dan in *mercklycke* „*saecten van importantie*, als van *Beeden* „en de *diergelycke*, so andere loopende „saecten, dienende tot beleyd van de proces- „sen ende andere *diergelyke*, zyn gedaen, „ende gevorderd by de Gedeputeerden van „de zes Steden ende eenige Edelen, die „naest geseten zyn,” maar dat „zy, niet te „min den voorsz Griffier sullen doen ad- „veeren, ende regard daer op nemen, dat, „in roekomende tyden, in *alle generale* „daghaerden de voorschreve twee Perso- „nien mede beschreven werden, *naer ouder* „gewoonte.” Waar uit, onder anderen, blykt; *voor eerst*, dat het beschryven van EGMOND en BREDERODE, op de *algemeene* Vergaderingen, thans geen nieuwigheid was; *ten tweede*, dat die *algemeene* Vergaderingen in Holland, door den *Griffier van 't Hof*, (want, by vergunning of last van Stadhouder of 't Hof, als wy zagen, plagt dit, gewoonlyk, te geschieden) beschreeven wierden; *ten derde*, schynt my toe, dat het gewigtig Ver- toog der Staaten, en 't redentwisten over s' Konings Plakkaaten, naar 't inzien van VIGLIUS en EGMOND (*bl.* 153. alhier), hun niet voegde, ten zy zy, wegens den Landheer, op eene *algemeene* Vergadering by een geroepen waren; en, daar dit hier niet was geschied, daar de *Advokaat*, op last der Staaten, (als onze WAGEN. wel aanmerkt,) deeze Vergadering schynt be- schreeven te hebben, daar het dus geen *algemeene* Vergadering kon ge-agt worden,

en egter, alleen op zulk eene algemeene Vergadering, EGMOND en BREDERODE gewoon waren beschreeven te worden, schynt my hier op te sluiten de vraag van VIGLIUS en EGMOND, (die zeer wel wist, dat men hem niet beschreeven hadt, en dien, daarom, het aanwezen van BREDERODE, by de Staaten, te meêr moest verwonderen) „Wie de „Staaten beschreven hadt, om op dit „Vertoog te raadplegen? Hoe de Heer „van *Brederode* daar kwame, en of men „den Raad van Holland en den Stadhouder, „van 't houden derzelve, vooraf, kennis „hadt gegeven (†)?”

Bl. 155. r. 10. „Het antwoord — vind ik niet aangeteekend.” De Staaten zeggen, „dat hare Hoogheyt, by Apostille, gegeven „op de voorsz. Requeste, onder anderen, „verklaerde, aengaende 't formeel Verzoek „van de convocatie van de *generale* Staten (waar op men, in 't Vertoog, mede hadt aangedrongen) „geschreven te hebben aen syne „Majesteit, ende daer van te verwachten een „kort antwoord (u).”

Bl. 161. r. 4. v. o. „In Hooimaand (*begon men, openlyk, te Prediken*) in Holland enz.” De juiste tyd wanneer, en de wyze waar op, is, na den tyd van onzen WAGEN., in bekende Schriften, breeder behandeld, waar aan ik my gedraage (v).

Bl.

(†) Resolut. van Holl. 28 July 1566. bl. 32. Conf. REM-
POEF. *de Origine Ordin.* p. 54. figg.

(u) Resol. Holl. 23. Aug. 1566. bl. 39.

(v) Zie byzonder TE WATER; Verhaal der Reformatie van
Zeel. 3 *Hoofdst.*, en alle die Jubilé-Preeken, welken, in
deze eeuw, ter gedagtenis onzer verlossing uit de Spaansche
dwang.

Bl. 168. r. 5. v. o. „*Te Veere.*” Nopens den Staat der Hervorming in Zeeland, ten dezen tyde, zie men de onderaangehaalde Schryveren (w).

Bl. 174. r. 7. „*In Zomermaand, te St. Truyen.*” Hoe zeer hier onze WAGEN. de woorden van 't Proces van EGMOND volgt, moet men egter aanmerken, dat, in de uitgaave by BOR., een en andere feil schynt ingesloopen. Deeze Vergadering schynt omtrend het midden van Hooimaand aangevangen; (x) 't geen overeenkomt met een Luiksch Schryver., die ze, uitdruklyk, in de maand van *July* stelt (y).

Bl. 179. r. 6. van ond. „*Doch 't heeft* weinig schyn van waarheid &c.” Een Schryver, die de eer der verbondene Edelen, en vooral van den Prins van Orange, te regt, buiten-verdenken stelt (z), gewaagt nog van een ander verdigtsel, van geen beter alloy, als of, naamlyk, de Edelen, te St. Truyen, een voorslag zouden gedaan hebben, om alle de Geestelyken, binnen de Nederlanden, op éénen nagt, te vermoorden. — 't Is niet vreemd, dat de verslaafde Aankleefers van PHILIPS diergelyke konstgrepen, ter dier tyd, te baat namen, om de goede poogingen hunner Me.

Swingelandy, in de meeste Plaatzten der Nederlanden, gedaan syn.

(w) TE WATER, Kort Verhaal der Reformatie van Zeel. bl. 66 en volgg. I. VAN IPEREN, twee hondjaar. Jubelfeest te Veere. 2 D. bl. 105—108. 115. 118—120. ERMERINS, Beschryving van Veere. 2 D. bl. 105—108; 115; 118—120. I. VAN IPEREN. I. c. Bylaage B. C. D. en Redenvoering over MIGGRODE, *passim*, en in de Bylaagen.

(x) W. TE WATER. I. c. I D. bl. 371. (q).

(y) CHAPEAUVILLE, *Gesta Pontific. Leod. Tom. 3. pag. 421.*

(z) TE WATER. Verbond der Edel. I D. bl. 378—383. en Kort Verhaal der Reform. in Zeel. bl. 132, 133.

Medeburgeren, tot verdediging hunner Regten en Privilegien, te strekken. In onze tyden hebben wy 'er meêr dan een voorbeeld van gezien.

Bl. 1x2. r. 12. „*Aangezet of voorgegaan door eenigen uit den Kerkenraad.*” De Predikant d'HOORNE, vergezeld van sommigen uit den Kerkenraad, verklaarde, in tegenwoordigheid van Wet en Raad der Stad Middelburg, dat zy, op verzoek der Regeeringe, gezogt hadden, de schandelyke beeldenbreekinge te beletten; dat zy niemand der Leden van de *Konfistorie* wisten, die daar toe raad of daad gegeven hadt, en dat zy zouden willen gedoogen, dat over diergelyke Verstoorders van de gemeene rust en Overtredders der bevelen van Burgemeesters en Schepenen, regt geschieden zou, ten voorbeelde van alle anderen (a).

Bl. 182: r. 5. „*Te Middelburg hief zy aan, op den 22. van Oogstmaand.*” Byzonderheden, nopens de beeldstorming te Middelburg, zie in de onderaangehaalde plaats (b). N. BURGUNDIUS (c) verhaald, dat de woede van den Beeldenstorm aanvang nam te Vlisfingen en Veere; waar aan, nogthans, de Heer TE WATER (d), zoo veel de Stad Veere aangaat, twyfelt, vermits de uit Veere gebannenen, daar mede, by de Vonnissen van

(a) MS. Register ten Raade der Stad Middelb. 18 Octob. 1566.

(b) s' GRAVEZANDER, *Hiflor Aaneenfebak.* bl. 36-40. en *Opbeeld.* §. 3, 4, 5 en 21. TE WATER *Reform. van Eeol.* bl. 129-132. en in *de Bylagen agter de Aanstell.* van N. de Castro, bl. 194-197.

(c) *Lib.* 3. pag. 226.

(d) *Reform. van Zeul.* bl. 131.

van ALVA, niet beschuldigd worden. Het komt my voor, niet onwaarschynelyk te zyn, dat een woeste hoop Volks, uit Vlaanderen te Vlisfingen aangeland, en gesterkt door den aanhang, die zy daar ter Stede vondt (e), aldaar het eerst, in het Eiland Walcheren, zyne woede heeft aangevangen: vervolgens, ten zelven dage, getrokken is naar Middelburg en, na aldaar de Kerken en Kloosters verwoest te hebben, zig begeeven heeft naar Veere. Intusfchen zal de schrik reeds naar Zandyk zyn overgeslagen, zoo dat men noodig vondt, 't goed uit de Kerk in veiligheid te brengen (f). Te Veere zal 'er, denkelyk, weinig schade gedaan zyn, vermits de waakzaamheid der Regeering, die, reeds een jaar te voren, wanneer 'er eenige Beelden geschonden waren in het Klooster van St. Clara, even buiten de Stad, haare afkeerigheid van deezen dolten yver getoond hadt (g). Het is ook opmerkelyk dat, in het Vonnis van GELEIN JANSZ. DE HOORNE, hem alleen te laste gelegd word, dat hy zou geweest zyn de voorhaamste bewerkstooker van den Beeldenstorm te *Middelburg, Vlisfingen en omliggende plaatsen*, zonder dat van de Stad *Veere* melding gemaakt wordt (h).

Bl.

(e) In een Vonnis, by de Weth van Veere gewezen, den 19 Decemb. 1566, te zien by ERMERINS, *Beschryv. van Veere*. 2 D. *Bylage*. AB. word zekeren JAN JANSZ. te laste gelegd, dat hy verhaald zou hebben, dat, in Walcheren, wel 800 Mannen waren, die geld ontfangen hadden om de Geusen te dienen, en daar onder 48 zulken binnen Veere.

(f) ERMERINS, *Beschryv. van Zandyk*. bl. 13.

(g) *Ibid* *Beschryv. van Veere*. 2 D. bl. 120—122.

(h) *Sententien van Alva*. bl. 63.

Bl. 188. r. 10. „ De Briel (is geheel vry gebleeven *van de Beeldstorming*), voor deezen tyd." Dat, in den jaare 1566, de Beelden en Outaaren in de Zuideindsche-Gasthuis-Kerk gebrooken zyn, leeren duidlyk de Brielsche Archiven; doch, zonder melding van maand of dag (i). Daar men, egter, in dezelve ook vindt, dat, *op den 25. van Oogstmaand* deszelfden jaars, aan ANDRIES CORNELISZ., zyn verzoek, „ om het rechte Euan-
„ gelium Christi te prediken (k), *voor die*
„ *reize, was geconsenteerd,*” en dat de volgende verzoeken van hem en de zynen, ten dien einde, en ter inruiming der Maerlandsche Kerke, nog wierden toegestaan nog afgeslaagen, maar de Verzoekers naar de Plakkaaten geweezen, komt het my aanneemelykst voor, dat op de bovengemelde tyd en Predikatie gezien wordt, in de indaaging, van voornoemden ANDRIES CORNELISZ. (l) en negen anderen, (toen allen voortvlugtig) door JAN VAN DE WERVE, Bailiu van Voorne, op den 19. van Hooimaand des jaars 1567; in welke men leest, „ dat,
„ *daechs daer aen*” (dat is, na de preeke van *Andries Cornelisz*) „ int openbare en de
„ secrete, de Gemeente gebragt is in zul-
„ ken erreur ende beroerte, dat zy *gestokt*
„ *en gestaeft, met groete menigte ende ge-*
„ *weld gecoemen waren, oploepende die Cloc-*
„ *steren*

(i) Verlyd en Pandsettingb. van Brielle, op 25 Juny 1569.

(k) CLAYN, Dank-Offert. bl. 48.

(l) Zyn volle naam schynt my *Andries Cornelisz. Hagius*, en hy, na de omwenteling van 1572. de eerste Predikant in den Briel geweest te zyn. Zie, by v. IJEREN, Redenvoer. over MUGGRODE, myne Aanmerk., *Voortred.* bl. 9 en volg.

„ *steden ende Conventen alhier, binnen ende*
 „ *buiten de steden, ende, sonder vreesse ende*
 „ *veneratie te hebben voer God almachtig,*
 „ *hebben de Beelden, die daer tot geheuch-*
 „ *nisse ende ter eeren Gods ende synder hey-*
 „ *ligen en vuytvercoerene gesteld waren,*
 „ *afgeworpen ende gebroecken, prophaneeren-*
 „ *de zyne Sacramenten ende Autaeren (m).*

Bl. 187. r. 3. v. o. „ 't Zelfde ('t voor-
 koomen der Beeldenstorming) gelukte te Gou-
 da, den Slotvoogd, KORNELIS VAN DER
 MYLE." Dit geslagt is, om 't stillen der
 oproeren en bewaaren der rust, ten jaare 1570,
 door PHILIPS veradeld (n).

Zo de Slotvoogd, die teffens Baliu was,
 als de overige Leeden der Regeering, schyn-
 en my, in het weeren der Buitenpreeke,
 en Beeldstormery, zeer voorzigtig te werk
 gegaan te zyn. Op den 27 van Lentemaand
 deezes jaars 1566, maakte men eene vry stren-
 ge Keur tegens *straetschenderye, huystotin-*
ge, aensichtsfnyderie, ende meer diergelycke
fortse feyten, van welken men, thans, op
 veele plaatzen, hoorde; doch besloot, denk-
 lyk om allen schyn van misvertrouwen op de
 Burgery te weeren, Stads Poorten of Raad-
 huiz niet, openlyk, te doen bewaaken.
 Toen, egter, op den 23 van Oogstmaand,
 kennis was gegeven, ter Vroedschap, van „di-
 ver-

(m) Verlyd en Pantsettingb. l. e. op 19 July 1567. In de
 Thesauriers Reken. van den Briele, *expireer. Bais* 1567, wordt
 verhaald, dat de Wybischop KRUYP „ in beyde de Prochie
 „ Kerken 26 Altaren hadde geconsacreerd, en xx in Sinte
 „ Catharyne Kercke, en de *ses* in de Maerlandsche Kercke."
 Dit is, denkelyk, na den Beeldstorm geschied.

(n) VAN DE WALL. l. e. p. 132 en volg.

versche invasien, in Brabant ende elders gedaen,” en de plundering, ook in Holland, aanvang, veranderde men van maatregelen, doende het Stadhuis, door vyf en twintig, elke Poort, door twee Schutters, bezetten, met last, niemand, dan bekende Luiden, in de Stad te laten, en anderen, op eene vriendelyke wyze, buiten om te leiden. Geen schepen mogten geschut worden, dan na be hoorlyk onderzocht te zyn, en men geboodt de Poorten „*te sluiten, oft gebeurde, dat men omtrend dezzer Stede begonst te prediken.*” Met dit al, oordeelde men niet raadzaam den Eed der Schutters te vernieuwen, maar hun eene *lyeffe ick* (d: i: zagte) *vermaninge te doen*; en zo gemoed was de Regeeringe, dat, op den 27 van Herfstmaand, ter Vroedschap wierdt vastgesteld, om, ondanks den *dangereusen tyd*, de gewoone Jaarmarkt te doen houden, waar toe men, egter, Stadhuis, Poorten en de Groote Kerk, van buiten en binnen, op 't zorgvuldigste, deedt bewaaken, agt geevende, dat, van de Kermisgangeren, alleenlyk die geenen buiten gehouden wierden, „*die teycken van de Geusen, openbaerlic, over hen drougen*”: welk teeken of penningje, aan een' rooden Sluyer hangende en, zo eerlyk, op de borst der verbondene Edelen passende, ook het plunderziek Graauw, somtyds, van den verbeurden hals, schynt afgezwaid te hebben.

Langs deeze middelen, en, zo als sommige meenen, maar ik in de Stadschriften niet vinde, door het in zekerheid stellen der

Beel-

Beelden (o), wist men, in Gouda, de kalmte te bewaaren; en hier op steunde de last der Vroedschap, in Slagtmaand daar aan volgende, „*dat* (zeggen zy) *onze Gecommitteerden* (ter Vergadering van Holland) *verclaenen sullen dat* —, *binnen deser Stadt, gheen vproer ofte turbel als noch (deur Gots gratie) geweest en is, verhopende onse gemeente te houden in goeden ruste pays ende tranquilliteyt*”; welk laatste hun ook gelukte (f).

Bl. 196. r. 9. v. o. „*Dat 'er weinig reden over blyft, om hier aan te twyelen.*” Na WAGEN., heeft men, onzes oordeels, alle reden van twyfeling uit den weg geruimd (g).

Bl. 200. r. 5. v. o. „*De Prins bragt de zaaken tot een Verdrag.*” Ik lees dat, omtrend deezen tyd, te weeten op den eersten van Slagtmaand, te Utrecht, by den Prinse, beslooten wierdt „*twee hondert Lants-knechten*” te doen aanneemen, „*wegens de o. Ma.*”; maar 't blykt my niet, of deeze manschap alleenlyk voor 't Sticht zou dienen? De Artikelbrief, (die niet verward moet worden met den geenen, van welken onze WAGEN. spreekt, alhier bl. 262.) is meede nog aanwezig, en ik vinde, met een gelyktydige hand, 'er naast geschreeven, „*N^o. dese Lantsknechten syn; opten XXVJⁿ. January 1566* „*Stil. Cur.* In den Haeg gecommen ende „*heb-*

(o) WALVIS, Beschryv. van Goud. 2 D. bl. 37.

(g) Vroedschapboeck van Gouda Resol. van 27 April. 3 July, 23 July, 23 Aug. 26 Aug. 27 Sept. en 26 Nov. 1566. bl. 25 Vfo. 27, 27 Vfo. 28 Vfo. 29, 29 Vfo. 30, 31-32. Resol. van Holl. 20 Nov. 1566. bl. 53.

(f) Verb. der Edg. 2 D. bl. 7-10. en bl. 13-23.

„ hebben aldaer, op costen van den inwoon-
 „ ders, gelegen toten XV^a. Aprilis daer aen
 „ volgende, dat die selue afgedanct syn (r).

Bl. 204. r. 7. v. o. „ *Het was door veele On-
 roomschen Edelen* — getekend.” Onder een,
 nog voor handen, Afdrukzel van dit Smeek-
 schrift, vindt men, behalven JOSUA VAN AL-
 VERINGEN en MAXIMILIAAN VAN BLOIS, de
 oorspronglyke handteekeningen van HENDRIK
 VAN BREDERODE, ALBRECHT VAN HUCHTEN-
 HOEK, JACOB VAN HUELE, LODEWYK VAN
 NASSAU, FILIP VAN MARBAYS, BERNARD VAN
 MERODE, JAN VAN MARNIX, ADRIAAN VAN
 BERGEN, C. VAN HOUCHIN en MARCUS
 PEREZ (s).

Bl. 208. r. 12. v. o. „ *De Landvoogdes gaf
 last tot ligting van Krygsvolk.*” De Edelen
 moeten, omtrend het eind van den jaare
 1566, een oogmerk gehad hebben, om te
 Heusden te samen te komen. Althans de
 Hertogin waarschuuwde, by Brieven van den
 22. van Wintermaand deszelven jaars, den
 Slotvoogd van Heusden, daar tegen, hem
 bevelende goede wagt te houden (t).

Bl. 210. r. 10. „ *De verdeeldheid der Luther-
 schen en Kalvinischen.*” Het verschil nopens
 de plaatselyke tegenwoordigheid van het
 lighaam van Christus, by het Avondmaal, het
 voornaame struikelblok onder de Protestanten,
 was ook een der voornaamste redenen, waar-
 om de zaak der verdrukte Nederlanderen min-
 der

(r) 4. *Memor.* van ERNST. bl. 99 *Vf.*

(s) *Historie van 't Verbond der Edel.* II St. bl. 47, 48. en
Bylage bl. 134.

(t) *TE WATER. I. c. a D.* bl. 68 en 69.

der voortgang maakte. Verdraagzaamheid was, in dien tyd, eene, by 'weinigen bekende, zaak. Hadden de Ryksvorsten hun eigen belang, dat hunner Onderdanen en van den Godsdienst gekend, of hadden de Calvinisten in Nederland zig durven beroepen op de Augsburgsche Confesie, als hoofdzakelyk instemmende met hunne gevoelens, 's Lands zaaken zouden een' anderen keer genomen hebben. Een voormaam Ryksvorst, wiens naam niet wordt opgegeeven, schreef, met dat oogmerk, een' Brief aan de hoofden der Hervormden in Nederland, dezelve vermaande, vermits het *Calvinismus*, by den Keyzer, de meeste Ryksvorsten en Deelgenooten der Augsburgsche Confesie, zeer haatelyk was en uitgelegd wierdt, om, ten minsten, den naam en titul der Augsburgsche Geloofsbelijdenis in te roepen, als het eenig middel om spoedige en toereikende hulp by het Ryk te erlangen (u). Ook schreef zekere ANTONIUS CORRANUS, gezegd *Bellerive*, een Spanjaard van geboorte en Leeraar onder de Calvinisten te Antwerpen, in Louwmaand van den jaare 1567, uit die Stad, een nadrukkelyken Brief, aan de Opzienders der Luthersche Gemeente aldaar, ten einde dezelve op te wekken tot onderlinge liefde en verdraagzaamheid (v). Te Vianen was mede, denkelyk door bestuur van BREDERODE, een Boek gedrukt en verkogt, houdende Voorstellen ter vereeniging van die van de Augsburg-

(u) BOR. I. c. 3 B. f. 84 en 85.

(v) BOR. I. c. 3 B. f. 100. en 101.

burgsche Belydenis en de Calvinisten (w). Na de inneeming van Valenchyn, op den 24. van Lentemaand 1567, waren ook eenige Duit-sche Godgeleerden van de Augsburgsche Confessie te Antwerpen gekomen, om het verschil, over het Avondmaal, met de Calvinisten by te leggen. — Maar alles vrugeloos! (x).

Bl. 213. r. 4. „Kort hier na verzagt BREDERODE gehoor by de Hertoginne.” Het oogmerk van BREDERODE was, om het derde smeekschrift der Edelen te overhandigen; 't geen, in Sprokkelmaand van den jaare 1567, niet door hem, maar door TRESLONG, geschiedde.

Bl. 222. r. 13. „In Friesland, bragt de Graaf van AREMBERG het zelfde te wege.” Byzonder deelt hy dit, volgens den, hier aangehaalden, BOR, in Overysfel. In Friesland zelve schikte de zaak zo ligt niet. Hier was, sedert eenigen tyd, veel beweeginge geweest. Na dat de Landvoogdesse, in Oogstmaand des jaars 1566, 't Verdrag, door haar met de verbondene Edelen aangegaan, aan 't Hof hadt gezonden, met byvoeging, dat de Koning te vrede was, de Inquisitië doen ophouden; dat 'er verzagende beveelen nopens de Religie zouden worden gemaakt; dat men ook den verbondenen Edelen 't voorledene niet zoude wyten, mits men nieuwe Verbonden schuuwde enz., kwam 'er, den 16 van Herfstmaand, niet alleen een tegenstrydig en strenger Plakaat uit, houdende algemeene last, op verbeurte van lyf

(w) l. c. 3 B. f. 104.

(x) l. c. 3 B. f. 100 172.

lyf en leeven, om met de *Rebellen* niet te handelen, koopmanschap te doen, of, onder eenig voorwendfel, penningen te schieten, (al 't welk, onder anderen, zal gezien hebben, op 't geen WAG. bl. 220. r. 1 en 2. aanvoert,) maar ook wierdt, op den 2 van Wynmaand, door den Stadhouder AREMBERG, aan de Friesche Steden, gelast, openlyk te doen afkondigen en zorge te draagen, dat de Priesters den Roomschen Godsdienst, in de Kerken, zouden verrigten, en men de naamen der onwilligen hem moest overschryven. Hoe zeer de Stads Overheid van Leeuwaarden aan die afkondiging voldeedt, belette dit niet, dat, door den yver veeler Ingezetenen, in de zaak zelve weinig verandering kwam, en in de Kerken, op veel plaatsen, de hervormde Godsdienst wierdt verrigt. De Staaten, op den 17 van Slagtmaand, over deeze wigtige zaak vergaderd, wierden, ten volgenden dage, voor 't Hof ontboden, 't geen hun zeide, dien zelfden morgen, by brieven van AREMBERG, vernoomen te hebben, dat de Hertogin geen verandering in 't stuk van den Godsdienst konde toelaaten, d'afkondiging der Geloofs-Plakkaaten niet langer schortfen, en dat men de Vergaderingen der Friesche Edelen moest beletten. Dit klonk den Staaten hard in de ooren. Zy beslooten, twee daagen daar aan, drie hunner Leden aan den Stadhouder, of, des noods, aan de Landvoogdesse zelve, met voorschryving aan VIGLIUS, „als ingebooren Eygenërfdén, en zonderlingen Liefhebber van Vrieslandt,” te zenden, om de afkondiging der Plakkaaten, waar door 't geheele Land in

onrust stondt te raaken, af te bidden, tot dat, daar in, nader, by s'Konings komst hier te lande, met kennis der algemeene Staaten, zoude voorzien zyn. Dan alles was vrugteloos. Den 26 van Slagmaand vernieuwde AREMBERG scherpelyk het bevel, van geene verandering in den Godsdienst en deszelfs uitoeffening te gedoogen; en toen, op den 29 van die maand, de Gedeputeerde Staaten, ootmoedig, den Hove van Vriesland om hulp en bystand smeekten, wierdt dit, den 3 van Wintermaand, slegts gevolgd van eene Waarschouwing, zo van den Stadhouder, als 't Hof, aan die van Franeker en, zeker, ook aan andere Steden, dat men, by langer tegenstreeving, zig 's Konings ongenade „*tot zwaere last en onuerwinnelike schae* „*van de voersz. Stad ende Inwoonders van* „*dien, op den hals zoude haalen.*” De Regeerders der Steden, egter, met naame die van Leeuwaarden, bleeven de afkondiging weigeren; wordende daar op, den 15 van Wintermaand, het Avondmaal, te Leeuwaarden, op een zeer plegtige wyze, overeenkomstig de nieuwe Leere, gehouden (y). Toen men, evenwel, kort hier na, de aanstaande komst van ALVA, met een aanzienlyk Leger, naar de Nederlanden vernam; toen Orange, daar op, beflot naar Duitschland te vertrekken, en AREMBERG schielyk, uit Overysfel, met vier vendelen Knegten en zestig ligte Paarden, naar Friesland stooft, schikten zig de gemoederen om den Stadhouder eenige voldoeninge te geeven, en

(y) SCHWARTZEB. l. c. 3 D. bl. 675— : WINSEMIUS, fol. 70—85. Zie ook TE WATER, l. c. 2 D. bl. 51—57.

en die van Leenwaardten slooten met hem, dan 13 van Louwmaand des jaars 1567, een Verdrag, op 't welk hier onze WAGEN. schynt te zien (2).

Bl. 223. r. 11. „ *De oorzaak en 't beleid van den aanslag, die op Walcheren was aangelegd*, is nergens klaarlyk beschreeven.” Dit blykt, zeker, niet duidelyk; byzonder niet, of deeze woeste onderneeming geschied zy met voorkennis en toestemming van den Prins van Orange. Het komt my voor, zeer mogelyk te zyn, dat hy 'er geen deel aan hadt, al is het ook, dat hy 't Volk van Tholouse in Antwerpen zou hebben kunnen opsluiten. Mogelyk oordeelde hy dat zulks, voor de rust en zekerheid der Stad, waar in 't Volk zoo stout was, niet min gevaarlyk, dan voor .zyn.

(2) Dit Verdrag behelsde, onder anderen, dat de Predikanten der nieuwe Religie, binnen de eerstkomende drie dagen, uit Friesland, en, binnen drie dagen daar na, uit Overysel, Groningen en Lingen, zouden moeten vertrekken; dat de Kerken in den ouden staat hersteld zouden moeten worden; dat men van alle gemaakte, of te maakene, Verbonden zou moeten afzien, en voortaan alle s' Konings Plakkaaten afkondigen. Hier tegen zou het Landschap, mits, ter nakoeming van 't beloofde, aan haare zyde genoegzaame borgen geëvende, vrydom van Inquisitie, en der strenge Plakkaaten op de Religie, genieten, overeenkomstig het Verbond met de Edelen gemaakt; welke laatste, door Notaris en Getuigen, den 31. van Louwmaand, een plegtig *protest* deden, dat zy nimmer van voorneemen geweest waren, of nu waren, iets *tegen den Koning* te onderneemen, of 't Land, door aanneeming van Knechten, in eenige schaade te doen koemen, maar, in tegendeel, zig te gedraagen als goede Onderdaanen zyner Majesteit, waarom zy verzogten, in vrede en rust te mogen blyven in hun Vaderland, 'tgeen eenigen, eger, kort daar na, om voor eigen veiligheid te zorgen, verlieten; neemende, deels, dienst onder BREDERODE, zo als uit het vervolg, by WAGEN, (bl. 231 en 232.) kan blyken. SCHWARTZENB. 3 D. bl. 675—710. WINSAMUS. *Hiflor. Frif. Lib. I. fol. 70—85.* BOR. 1. c. 3 B. bl. 145 en 146. SCHOTAN. 21 B. bl. 736—742. Vergel. TE WATER. Verb. der Ed. 2 D. bl. 51—57.

zyn' persoon, zou geweest zyn. De Prins was te schrander en te voorzigtig, om zulk eene gewigtige onderneeming te doen, met een hoop slegt en ongeoeffend Volk. Ware het anders geweest, zou hy dan niet, veel eêr, den Slotvoogd van Rammekens bevolen hebben, hen in te neemen; daar hy, gewaarschuwd van een' beraamden aanslag op Zeeland, den Heer VAN BOXTEL, voorbedaglyk, hadt afgezonden, om het inneemen van eenig Krygsvolk, buiten zyne toestemming, te verbieden (a)? Hoe 't zy, de onderneeming was slegt beraamd, en nog erger bestuurd. Zy mislukte dan ook, en kostte meest allen den onderneemers het leeven, en veelen der medeplichtigen vryheid en goederen (b).

Bl. 229. r. 10. „MAXIMILIAAN VAN HEN-
NIN, Graaf van Bossu, werdt, by voorraad,
tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht,
aangesteld." Blykens zynen Lastbrief, die van
den 14. van Hooimaand des jaars 1567 is,
wierdt hy, alleenlyk, aangesteld tot Stadhouder
van Holland; en wel, „by provisie ende geduy-
rende de absentie" van den Prinse van Orange,
dien de Koning, aldaar, den gewoonen titel nog
geeft van *zeer lieuen en getrouwen Neue (tres-
cher & feal Cousin)*; zo als ook de Hertogin
in den brief, ter geleide van den Lastbrief van
Bosfu, den Hove van Holland toegezonden, hem
meede noemt „onsen goeden Neue, onlanck
„vertrocken — naar Duitschland, om som-
„mige affaires hem grootelicx aengaende (c)."

Men

(a) Verantw. van den Prins in 8°. Drak van 1568. bl. 46—51.

(b) Elfter. Aancenschakeling. bl. 65—85. en twee honderdij.
Gedagt. bl. 66—96. en 73 in notis.

(c) 4. Memor. van ERNST. bl. 147 en 148.

Men kon het laatste, zeker, aan beide zyden, met veel nadruk dus noemen.

Het Stadhouderschap van *Zeeland* wierdt, op gelyke wyze, den 17. van Zomermaand 1567, gegeven aan den Heere van *Wackene*, (ADOLF VAN BOURGOGNE) en, op den 16 van Hooimaand des zelve jaars, aan den Graave van *Megen* (d); dan, de laatste schynt het, maar voor korten tyd, geweest te zyn (e).

Bl. 230. r. 18. „Sommige schryven.” Daar deeze woorden alleen verhaalender, niet bevestigender, wyze zyn voorgesteld, en het sterk drinken, ten deezen tyde, by voornaame Lieden, minder vreemd was, zie ik niet, waarom een laater Schryver heeft kunnen goedvinden, hier onzen WAGEN. te gispē (f).

Bl. 208. r. 8. „Den vyftienden van *Sprokkelmaand*.” VIGLIUS (*Epistol.* 28. p. 411. *ad Hopperum*,) noemt den zestienden.

Bl. 247. r. 11. „Hem (ALVA) was't opperbe- wind over 't volk van oorloge, als Kapitein Generaal der Nederlanden opgedraagen, blyvende de overige zaaken 't bewind der Landvoogdesse aanbevolen.” 't Hong, onder de Graaflyke Regeering, zeker, van den Landvorst, dit bewind byeen te voegen, of te verdeelen. Van hier, dat hunne Stadhouders, somtyds al, somtyds niet, Kapiteinen-Generaal waren (g). Men kan hier uit zien, wat men te houden hebbe van de leer der geenē, die, uit de *Commissien* der Graaflyke Stadhouderen, opmaaken, dat „de vereenigde waardigheden van Stadhou-

(d) *Memor.* l. c.

(e) VIGLIUS, *Epist.* 102. pag. 752. (55).

(f) *Kok's Woordenb.* 8. D. op 't woord *Broederde*.

(g) VAN DE WALL. *Privil.* van Dordr. bl. 889.

houder, Kapitein en Admiraal Generaal tot onze Constitutie behooren (h)."

Bl. 250. r. 9. „GRANVELLE, die toen te Romen was." Leez te *Besançon*; alwaar hy zig, van 1565 tot 1571, heeft opgehouden (i).

Bl. 250. r. 6. v. o. „Omtrend honderd duizend." Volgens het Vertoog van BALDUINUS (by LE PETIT *Chronicq. l. 9. p. 83.*) waren 'er meêr, dan dat getal.

Bl. 255. r. 12. „Eenige hebben een Geschrift geteekend." enz. 't Oorspronglyk stuk is, denklyk, nog aanwezig (k); dan, behalven dit Geschrift, komt nog voor zeker Verdrag, tusfchen eenige Edelen aangeaan, den 15. van Oogstmaand 1569, by 't welke zy zig nader verbinden, om den Spaanfchen alle mogelyken afbreuk, te water en te lande, te doen. Dit Verdrag is geteekend door ALBRECHT VAN EGMOND, LANCELOT VAN BREDERODE, CRISPINUS VAN SOLBRUGGE, BARTHOLD ENTENS VAN MENTHEDA, JELLE EELSMA, die allen onder de verbondene Edelen behoorden. Men zal dit Verdrag vinden onder de *Bylagen tot de Hist. van 't Verbond der Edel.*, bl. 276—278.

Bl. 257. r. 5. „ALVA — verheven tot de Opperlandvoogdy." Zyn Lastbrief lag, eigenlyk, „by voorraad, tot 's Konings overkomst" (l).

Bl. 260. r. 5. „De Staaten van Holland — beflooten, — ALVA — te Brusfel te

(b) By HERING, *Tonnel der Staatsgefchied.* 1 D. 1 St. bl. 54. (10).

(c) Zie deeze Aanmerk. bl. 42 en 43. *Conf. Memoires de Granvelle. Tom. 2 pag. 82. Histoire de Granvelle. p. 419—441.*

(k) Te WATER. 1 e. 2 D. bl. 106—118.

(l) Refol. Holl. 8 January 1767. (1768.) N. 1.

te gaan gelukwenschen, gelyk zy — Staatsgewyze, op Gouda na, — deden." Zeer vreemd kan dit schynen, ten zy men weete, dat de reden der afwezigheid van deeze Stad alleenlyk sproot uit het ingevallene strenge vriesweder, waar door de Edelen en Steden, de een na den ander, te Brusfel aankwamen. Gouda was onder de eersten geweest, die 'er zig bevonden; doch vermeenende niet gehouden te zyn, na den vastgestelden dag, langer te vertoeven, waren zy weder naar huis gekeerd, met kennis van den Staatsraad, en wierden, daarom, ten Hove begreepen, „*van haar diligentie te hebben doen blyken (m).*"

Bl. 261. r. 7. v. o. „Hy (s' Lands Advokaat VAN DEN EINDE) *was, in Louw- of Sprokkelmaand — in den Haage — vastgehouden.*" BOR, hier aangehaald, plaatst deeze vasthouding op 't eind van Louwmaand; doch dit is onmogelyk; wyl de Advokaat den Dagvaard te Brusfel waarnam, die, van den 3 van Sprokkelmaand, tot den 2 van Lentemaand, des jaars 1568, gehouden en toen verlegd wierdt naar den Haage, tegen den 13. van Lentemaand, daar aan volgende (n). In die maand, dan, schynt men 's mans vasthouding te moeten stellen; zoo als ook, omstreeks deezen tyd, gelyk geweld, wegens ALVA, gepleegd wierdt aan verscheiden' andere Advocaaten, of Pensionarissen, van Provincien en Steden; „in 't einde," (zegt BOR) „hen meest te last „leggende de faken, die sy luiden van wegen „hun-

(m) Zie hier over, breeder, Refol. Holl. 3, 8 en 9 Febr. 1567. (1568) bl. 10. In de Vroedschapsboeken der stad Gouda, komt my, 't geen vreemd is, hier niets van onder 't oog.

(n) Resolut. van Holl. van 1586. bl. 6—13.

„hunne Heeren en Meesters hadden gedre-
„ven (o).”

Bl. 266. r. 2. „*Welk ongehoord Vonnis de Koning, den zesentwintigsten, bevestigd hadt.*” Is 'er iets meer noodig, om FILIPS, in weerwil van al het regt, 't geen hy op deeze Landen hadt, zoo uitgestrekt men het neemen wil, voor den wreedsten Dwingeland te houden, die immer de oppervlakte der Aarde betradt, waardig, om, *van regtswege*, te verliezen alle bewind en gezag over zyne Erflanden en Ingezetenen? — Hadt slegts de magt van FILIPS die zyner Onderdaanen niet zoo hemelsbreed overtroffen, of was dit verschil, door den bystand van andere Mogendheden, eenigermate vereffend, wat zouden de Nederlanders zig anders te verwyten hebben, „*dan dat zy te veel tyds hebben laten verloopen, eer zy de wapenen in handen namen, en dat zy niet verkoozen gebruik te maaken van 't geen hun, by Krygsregt, en by het Regt der Volkeren, toekwam?*” Om de woorden te gebruiken van den Prins van Orange (p).

Bl. 266. r. 4. „*Ook kwam, omtrend deezzen tyd, een ontwerp in 't licht.*” Dit ontwerp kwam, in 't jaar 1567, gedrukt te voorschyn. Op welken grond LANGUETUS (*Epist. Secret. pag. 39, 41.*) de egtheid daar van in twyfel trekke, kan ik niet bepaalen. Zeker is 't, dat wy, in de Brieven van ALAVA, by WAG., bl. 98, gemeld, ook duidlyke voetstappen van dit zelfde ontwerp aantreffen.

Bl. 271. r. 24. „*'t Is te denken, dat hy,*
eer-

(o) BOR., Nederl. Oorl. 1 D. 4 B. bl. 209.

(p) Apologie. bl. 56. Druk van Leid. 1561. in 8vo.

eerlang den *Hervormden Godsdienst*, openlyk, heeft beginnen te belyden." De voorzigtige Prins, ging, hier in, meen ik, van stap tot stap. Niet lange voor den 23. van Wynmaand des jaars 1573, hadt hy, *openlyk*, 't Avondmaal, met de Gemeente, hier te lande, gehouden; maar de gelyktydige Schryver, die dit vermeldt, noemt de plaats niet, waar het geschiedde (q).

Bl. 288. r. 15. „Het gansche Leger — trok behouden over." De verwondering van ALVA zelve, omtrend deezen overtogt, toont genoeg, dat zy een meesterstuk was. Hy wei-gerde, zegt men, geloof aan BARLAIMONT, toen deed hem 't eerst die tyding aankon-digde, en vroeg hem, „of hy dan dagt, dat „'s Prinses Leger uit Vogelen bestonde, en „over de Rivier konde vliegen (r)? "

Bl. 302. r. 22. „*Hun voorbeeld wordt, met meerder of minder bepaalingen*, door anderen gevolgt." Hoedanig men, in Zeeland, aangaan-de den Tienden Penning, ten dezen tyde, dagt, kan men afneemen, uit de Advyzen der Leden, die daar van bekend zyn. De Prelaat en Ede-len schynen genegen geweest te zyn, om den Tienden Penning af te koopen, mits men be-willigde in een belasting van 8 grooten op 't Gemet Steenschierens, en 6 grooten by der breedte, voor den tyd van vier jaaren. Die van Middelburg hadden, den 22. van Grasmaand, bewilligd in den honderdften en twintigsten pen-ning, onder zekere bepaalingen, dog geenzins in den Tienden, begrypende dat dezelve volstrekt on-

(q) Zie by v. d. WALL. Privilegie van Dordr. bl. 149 No. 7.

(r) STRADA, de Bell. Belg. Dec. 1. l. 7. p. 388.

onuitvoerlyk was. Die van Zierikzee vereenigden zig met Middelburg, doch waren bereid, indien de andere Steden zig mogten vergelyken met het gevoelen van Prelaat en Edelen, zig ook daar by te voegen. In allen gevalle, moest men, hunnes, oordeels, het besluit zoo lang mogelyk uittellen, ten einde de Advyzen der andere Provinciën te kunnen weten (s).

Bl. 330. r. 4. „*'t Welk — indruk op de Wethouderschap (van Middelburg) maakte.*” Hoe zeer Middelburg en eenige andere Zeeuwsche plaatzen, thans, van bezetting ontbloot waren, doch, kort daar op, in staat van verdediging gebragt wierden, zie men breeder, by den onderaangehaalden Schryver (t).

Bl. 335. r. 9. „*De byzondere Staaten — maakten geen' haast, met het invoeren des Tienden Pennings.*” In Zeeland hadt men, in Herfstmaand 1571, beslooten, om ALVA, in plaats van den X. en XX. Penning, aan te bieden een jaarlyksche Quote van 67500 guldens, voor vier jaaren, in te gaan met den 13. van Oogstmaand te voren. Dan, de Afgevaardigden hadden, te vergeefs, hier op aangedrongen, gelyk bleek uit 's Hertogen Plakkaat van den 3. van Slagtmaand, 't geen, welhaast, alomme in Zeeland wierdt afgekondigd. Niet te min bleef men by de voorige begrippen. Zelf

na-

(s) *TR WATER, tweede Eeuwfeest. Bylage. D.* Hoedanig de andere Steden op dit Sruk dagten, is my niet gebleeken. Hunne gevoelens zullen, waarfchynelyk, niet gunstig geweest zyn, aangaande den Ophef van den Tienden Penning. Althans men vind nog een Affchrift van *Dolancien en Grieven, door den Prelaat, Edelen en Steden van Zeeland over den X Penning in 1569. ingediend*, berustende ter Rekenkamer van Zeeland, in 't Copulaat van 1293—1580, en in 't Gulde Register der Stad Middelburg. Zie s'GRAVEZANDE. I. c. bl. 130.

(t) s'GRAVEZANDE, *Wijf. Aansienfchak. bl. 138—147.*

namen de Staaten, den 21. der zelve maand, met eenpaarige stemmen, het merkwaardig besluit (u), om de uitvoering van den X. en XX. Penning te schorten, ter tyd toe, dat dezelve, generaalyk, over alle deeze Nederlanden van herwaarts over geconsenteert en te werke gesteld zou worden. Hier meede liet ALVA zig niet afschrikken. Hy zondt GUILLEAUME NORMAND, Geheimschryver van den Grooten Raad, opzettelyk naar Zeeland, ten einde, in alle de Steden, zig te doen onderrigten, aangaande de poogingen en werkzaamheid der Regeeringen, tot het doen invorderen deezer gehaatte belastingen. Zelf schreef hy, of deedt, door den Heer VAN WAKKENE, de onderscheidene Steden aanschryven, om de hand daar aan te houden, en de aangestelde Collecteurs by te staan, by middelen van bedwang (v). ALVA trachtte zelf de algemeene afkeerigheid te overwinnen, door een nieuw Plakkaat van den 24. van Sprockelmaand 1572. Maar alles zonder vrugt. De Staaten van Zeeland schynen 'er, in die en de volgende maand, nog over geraadpleegd te hebben, schoon het niet blykt, welk besluit 'er genomen zy. Denkelyk, zyn zy by het voorige, van den 21. van Slagtmaand 1571, verbleeven (w).

Bl. 337. r. 7. „Na dit Besluit, is 'er, ter Staatsvergaderinge van Holland, niet meer over den tienden Penning gehandelt.” Niet alleen alle, voor zo ver ik weete, onze Historie-

schry-

(u) ROXH. 1. D. bl. 467. TE WATER, tweede Eeuwfeest. Bylage D.

(v) VAN IPEREN, Jubelfeest. Bylage G en H. EAMERINS, Beschryv. van Peere, 2 D. bl. 140—145.

(w) s' GRAVEZANDE. bl. 143—152.

schryvers, maar ook de gedrukte Resolutien van Holland, zwygen 'er van, *na* deezen tyd, en ik ben dus, zeer lange, in 't gevoelen van onzen WAG. geweest. Dan, de oorspronglyke Vroedschaps-Notulen der Stad Gouda hebben my, sedert, geleerd, dat de Staaten van Holland, den 19. van Grasmaand des jaars 1572, in den Haage, vergaderd zynde, de Afgevaardigden van die Stad, en eenige andere Leden, gelast waren, hunne toestemming wel te kunnen geeven aan 't verzoek tot uitrusting van eenige Scheepen tegen de Watergeuzen; doch, met deeze byvoeging, „ *mits doende zeeckere demonstrantie aen den* „ *Stadthouder, dat d'Ex^{te} van den Hertoch* „ *soude belieuen te desisteeren van de exercitie* „ *van den X^{en} ende XXe Penninc, mits de* „ *Ma^t bystaende by andere middelen.*” Ook kreegen zy, sedert, last, zig by drie (niet genoemd wordende) Leden der zes groote Steden te voegen, welken gestemd hadden den Hertoge weder voor te slaan de somme van 271000 Ponden (x), jaarlyks, voor vier jaaren lang; in welk besluit zy bleeven, niet tegenstaande de Stadhouder Bossu, kort hier op, hun, nevens de Steden Dordregt en Delft, hadt afgeraaden, „ *dat de Staten voor desen tyt doen souden* „ *eenige vorder Offitie om zyn Ex^{te} te doen* „ *desisteeren van den tyenden Penninc.*” Of 'er, sedert, den Hertoge over gesproken wierdt, is my niet duidlyk gebleeken (y).

Bl. 340. r. 7. „ *De gelegenheid van dit* inneemen (der Stad Briele) *moet thans omstan-* dig-

(x) Vergel. WAGAN. alhier. bl. 332.

(y) Vroedschaps Resol. van Gouda van 18, 22, 29 April, en 10 Mey 1572. bl. 99 *779.* 102.

diglyk *ontvowd worden*." Hoe zeer onze WAGEN. hier 't voornaamste aantee kent, 't geen onze Schryveren opgeeven, eischt egter deeze, alleropmerkenswaardigste, zaak 'er eenige, veel al onbekende, byzonderheden by te voegen.

Wat de *Engelsche Haven* betrefte, uit welke VAN DER MARK, herwaarts steevende, fchynt men, zoo niet om *Douyres*, immers om een nabygelegen oort, te moeten denken: want, fchoon onze oudste Schryvers de plaats niet noemen, getuigt egter één hunner, dat de Watergeuzen zig, meestal „ onderhielden onder Engeland „ *in de Duinen*, ende tot *Doeveren* (x).” Ook zegt een Schryver der XVII. eeuw (a), dat de Vloot in *Douyres* was vervaardigd. Hier toe zoude ook kunnen dienen zekere Zinneprent, meede (zoo ik, uit de beeldtenissen, kleeding enz., denke) van die eeuw; op welke, in 't verschiet, een Kasteel, op een rotz, vertoond wordt, met het byschrift *Douris*, waar voor vier driemast-Schepen liggen, en daar over de Stad *Briel*: doch ik vinde geen genoegzaamen grond om vast te stellen, dat die Schepen der Geuzen Vloot bedoelden, of op deezen overtocht, aldaar, gezien wordt (b).

Dat de tyd der inneeming op den *eersten April*, (die op een *Dingsdag* viel) moet geplaatst worden, blykt, om geene Schryveren aan te haalen, ontegehzeglyk, uit het hoofd eener oorspronglyke Thesaurie-Reekening der Stad *Brie-*

(x) V. METZGEN. Nederl. Histor. bl. 681. die door GRIMSTON, *Ekker. of the Nederl. fol.* 351. wordt uitgeschreeven.

(a) BOXHORN. Toneel van Holland. bl. 283.

(b) Vergel. CLEYN, Dank-Offert. bl. 32 en 72; en I. VAN IJEREN, Histor. Redenvoer. over MISGRADT, *Feerred.* bl. 13—17. Vergel. bl. 35—37.

Briele, alwaar men leest, „expireerende den
„*eersten Aprilis* anno twee ende tzeventich,
„*als den Grave van der Marck binnen derzel-*
„*ver Stede quam* (c).”

De Watergeuzen, den koers naar Texel zettende, waren gekoomen tot voor *Edmond aan zee*. Op deeze hoogte draaide de wind; zy keerden toen weder en liepen, met klein zeil, de Maze in; alwaar, des middags om twee uren, *by schoonen dage*, (d) de Hopluiden BRAND en DAAM, voor den Briel strecken, kort daar op, door de rest, gevolgd. BRAND was een Veereenaar, en DAAM, eigenlyk gezegd ADAM VAN HAREN, een Luiksch Edelman, die het Verbond der Edelen, voorheen geteekend hadt.

Nauwlyks lagen deeze twee voor Anker, of BRAND begaf zig naar HAREN, hem vragende, of hy wat te eeten hadde? Waar op deez hem 't laatste stuk Kaas, 't geen hy aan boord hadt, toereikte (e). Ik teekene dit aan,

OM

(c) Buiten op deeze Reekening, beginnende met 1 Oet. 1571. staan, met eene andere, mede gelyktydige, hand, deeze woorden, „expireerende den 1 Aprilis xvc. twee en tzeven-
„tich *dat de Graeff van der Marck den Briel inwoorde*.” Het neemmen van twee, en, byzonder, één zeer ryk geladen, Spaansche Schepen, door de Watergeuzen, zal op *Paasmondag*, den 30 Maart geschied zyn, en de dag deezer overwinning, met dien der overwinning van den Briel, door STRAMA en anderen, verward zyn: Vergel. CLYX. 1. c. bl. 77 en 78. TE WATER. 2. *Fewwfeest*; *Bylage*, bl. 48 en 49.

(d) VAN DE SPIEGEL, *Histo. der Satiss*. VAN GORS bl. 111—113. 't Kap. zyn dat het schoou wedel was; misschien, egter, zegt deeze bewoording niets anders, dan *by helderen*, of *klaaren of lichten dage*.

(e) „*Et vint a mon Port MARIN BRAN de CAMUSKA, is quel me di a tu a mangi? at lui donnait mon dernier Fro-*
„*mage*.” Deeze woorden schreef mv. wylen Jonkheer O. Z. VAN HAREN (wieqs staal geheugen aan veelen nog bekend is) méér dan eens geleezen te hebben in, en onthouden uit, het *Journal*, 't geen door zyn' (in den tekst, hier boven, vermelden) Voorvader, DAAM VAN HAREN, van deezen en andere togtch, eigenhandig was gehouden. Dit on-
waar-

om dat die schaarsheid een gevolg schynt van het streng verbod der Koninginne ELISABETH, aan haare Onderdaanen, om den Watergeuzen geen levensmiddelen meerder te verkoopen (f); 't geen deezen dwong te vertrekken.

Dat niemand, in den Briel en Maaslandfluis, thans aan Watergeuzen dagt, dan de Veerman, JAN PIETERSZ KOPPELSTOK, (zo noemen hem Stads Archiven) schryven HOOFD en BOR, voor onze WAGEN: (g). Doch men heeft, voor eenige jaaren, te regt, opgemerkt, hoe het, in deezen oort, geene vreemdigheid kon gerekend worden; thans aan deezen te denken; daar zy (reeds in 1569 bekend en overal gevreesd) in den Zomer des jaars 1571, een landing gedaan hadden in het nabuurig Ooltgensplaat; alwaar zy, na 't berooven van zekeren Biersteeker, GYSBRECHT HENDRIKZ gezegd, den Bel of Klok der Kerke (h) met zig gesleept hadden (i). Ook blykt het zeker,

waardeerbaar Handschrift, 't geen men zegt veele byzonderheden te hebben bevat, wierdt, met de Boekery, op WOLFGA, in den nacht van den 1. van *Leeuwmaand* des jaars 1733, door de vlaamschen verteerd. De tyding hier van zou den toenmaligen Heer Griffier van Hun Hoog Mog., Mr. FRANÇOIS FAGEL, zo getroffen hebben, dat hy verklaarde, zyn halve Bibliotheek te hebben willen misfen voor 't behoud van dit Stuk. *Briefven van O. Z. v. HAREN, van 21 January en 27 May 1777, aan my.* De laatste, in hogen Ouderdom overleden, Heer Griffier, Mr. HENRIK FAGEL, die dat Geschrift in zyne jeugd behandeld hadt en de Geschiedenissen van zyn Land kende, heeft 'er my, te meermalen, met lof, van gesproken. — 'Er is, zo ver men weet, geen Afschrift van

(f) v. METEREN. *l. c. bl. 69.* BOR. 6 B. bl. 365. Hoord; 6 B. bl. 229.

(g) Hoord, *l. c. 6 B. bl. 229.* BOR. *l. c.*

(h) Ook, nog lang na dien tyd, pasten de Watergeuzen de klokken der Dorpen weg te haalen. BOR. 6 B. bl. 367.

(i) *Verlydbonck van den Briels*, op 8 Juny 1571, en *CLIN. l. c. bl. 34.* alwaar men ook vindt, dat men, in Oogst-

ker, dat die van binnen, al ras, op onraad, en niet slegts op Koopvaardyschepen, zo als iommigen meenen, bedagt waren, wyl KOPPELSTOK, by zyn' komst aan Land, de Poort geflooten en den Raad vergaderd vondt. Maar op welken onraad, kon men natuurlyker denken, dan op de Watergeuzen? daar Engeland ALVA, sedert een pooz, te wille was, en men, thans, ter Zee, geen andere buitenland-sche Vyanden hadt.

Dan, dit zy hoe 't wil; KOPPELSTOK, die, volgens de beste Schryveren, uit eigen beweeging, TRESLONG aan boord voer, schynt geen vreez voor de Watergeuzen, welker Bode hy straks wierdt, gehad te hebben, en dus, denkelyk, één van die Burgers geweest te zyn, die 's Prinsen zyde en der nieuwe leer waren toegedaan; dezelfde, die men, als Ouderling, in den Briele, reeds ten jaare 1569 (k), vermeld vindt.

My is gebleeken, dat deeze Veerman, of *Binneyaerder*, (zo als hy meede genoemd wierdt) een kregel en stout kaerel, veelmaals, met deezen en geen en, byzonder over de haringneering, welke hy hanteerde, in geschil was; in zo verre, dat hem, in de,

Oogstmaand des jaars 1567, eenige Bassen op de Muurtoorens gebragt, en de Stad toen mede 't haare gedaan hadt, ter uitrusting van twee Oorlogschepen en een Jagt „ ter defensie „ van de Vissery, om te beletten die invasie der *Piraten* „ en *Zeerovers*.“ 't Geen nader blykt uit het *Memoriaelboek* van den Briele, op 16 Aug. 1567, en de *Resol. van Holl.* van 14 Maart en 14 April 1567. Dat, egter, door die *Piraten* en *Zee-rovers*, de Watergeuzen niet verstaan wierden, hebben anderen reeds doen zien (s'GRAVEZANDE, *Hist. Aansenschak.* M. 158.). Ik zou 'er liefst de Engelschen en Deenen door verstaan, met welken wy, toen ten tyde, oneens waren.

(k) CLYXN, I. c. bl. 74.

Wynmaand des jaars 1570, door Schepen, was gelast, op bedreiging van gyzeling, III £, voor een' ton harinck, te betalen aan WILLEM CORNELISZ BROUWER, die toen Raad en, by de komst der Watergeuzen, regeerend Schepen van den Briele was (1).

TRESLONG, een Brielenaar, zal hem en zynen Stouten aart, denklyk, gekend en, op die gronden, by LUMBI, aangepreezen hebben, „als de regte man, om hem dienst te doen.”

't Is natuurlyk te denken, dat de Regeering zig zeer beklemd vondt op den eisch der Vlootelingen. Zy wist dat, behalven de geringen, veele aanzienlyken de nieuwe leer omhelsd hadden, onder welken ook de geweezen', nu gebannen', Bailiu SANDYCK (m), Oom van TRESLONG, behoorde; die, thans voortvlugtig, openbaarlyk was, ingedaagd. De Wet hadt, zoo 't my toeschynt, dit werk, ten allen tyde, wel met veel bescheidenheid behandeld en, nog onlangs, aan den Bailiu, J^r. JOHAN VAN DUVENVOORDE, verkhaard, de zaak van zekeren AERT PIETERSZ, „gebannen ter „cause van trouwelen voorleden”, niet te kunnen afdoen, dan „in 't volle Collegie (n): maar, op last van ALVA, hadt men, somtyds, stren-

(1) Verlyd en Pantzettingb. 14 O^o. 14 Nov. 1570 en 1 O^o. 1571.

(m) ELISABETH, Zuster van JASPER VAN TRESLONG, Bailiu van Voorne en den Briele, Vader van onzen TRESLONG, was gehuwd met NIKOLAAS VAN SANDYCK dijn WAGEN., bl. 224. *ad* hier, SANDWYCK noemt, (welken naam hy ook wel eens in de Archiven draagt. *Reken. Cooxov. Kerk.* gesloten 8 Aug. 1562.) en, van 1558 tot in 1563, 't zelve Ambt bekleedde. VAN LEEUWEN in *Batev. Hyst.* bl. 122. noemt hem, kwalijk, *schous van Hoorn*.

(n) Verlyd en Pantzettingbouck. 26 Maart 1574.

strenger moeten handelen, eenigen ter dood brengen en de goederen van anderen aanslaan. 't Huiz van SANDYCK was, weder, onder deeze laatsten geweest, en den Spaanschen Knegten, ter logeeringe, ingeruimd moeten worden (o); al het welke de Watergeuzen, zo zy binnen kwamen, met woeker konden verhaalen. Die inkomst, egter, was niet ligt te stuiten, daar 't ontzet ver af, en zy voor de poorten waren; te minder, daar veelen, schoon de woede van LUMER's benden dugtende, heimlyk verlangden, door eenen eerlyken glimp, zig van ALVA's juk te kunnen ontslaan, en Roomsche en Onroomsche zynen tienden penning en Spaansche benden vloekte. Die Benden hadden, nog onlangs, der Stede op 't hart gelegen. Men hadt ze, zo wel als een, in de Maaze gelegen hebbende Spaansch Oorlogschip, onder zekeren Hopman SCHULENBURCH (p), byna van alles moeten voorzien en, op Stads kosten, zekeren JOOST CORNELISZ moeten aanneemen, „voor dat hy die Burgers in 't Spaensch, jegens de Soldaeten vertolkte.” De Stad hadt, sedert, de tusschenkomst van 't Hof van Holland by den Hertoge gebeden, en was, langs dien weg, eerst op den 19. van Slagtmaand des jaars 1571, dit Volk kwyt geraakt (q), 't geen toen naar Utrecht gezonden wierdt.

Na

(o) l. c. 2, 28, 30 Juny 1569. en Thes. Rek. van 1 Oct. 1571. 1 Apr. 1572.

(p) Hy maakte zig sedert, in Noordholland, aan 's Konings zyde, berugt Zie WAGEN. alhier. bl. 356.

(q) Thesaur. Reken. Briel. van 1 Oct. 1571—1 April 1572. Artic. „*Phygeven van Schenkuylen.*” Ik teeken dit te meer aan, om dat 'er uit blykt, dat onze Schryvers (Zie BOR. l. c. bl. 366. Col. 2. METER. 4 B. bl. 69) niet wel zyn onderrigt

Na veel raadpleegens egter, waar onder ook 't gevaar van 's Konings ongenade, by de overgave, niet zal vergeeten zyn, kwam men toe besluit. JAN PIETERSZ NICKER (dien ik ook JAN PIETERSZ TINNEGIETER genoemd vinde (r)) ging voor: 't Is te vermoeden; dat hy één der afgezondenen van den Raad geweest was; om met LUMEI, kort na KOPPELSTOKS boodschap; te spreken (s). De vreez van geplunderd te worden en de zorg; om zig en 't zyne, door de vlugt, te redden; was by hem, zyn' medegenoot JAN JANSZ KOEKEBAKKER en de andere Regenten, veelligt de hoofdreden, waarom zy in de overgave stemden en, daar op, den Raad verlieten; zonder de Vlootelingen daadlyke kennis van 't beslootene te geeven; waar door deezē verplicht wierden; zig zelve ruimbaan te maaken, LUMEI, door RÔBOL, de Noortpoort deedt opbranden, en TRESLONG zig naar de Zuidpoort begaf; 't geen niet kan geschied zyn, zonder andere Poorten en Muurdeuren (t) voorby te trekken, die dus, denkelyk, allen geslooten waren.

By d'inneeming, die hier op volgde, vondt men, volgens onze Schryveren, d'aanzienlykste inwoonderen gevlugt; één zelfs hunner vermeent, dat 'er naauwlyks vyftig weerbaare mannen in de Stad gebleven waren (u). TRESLONG we-

geweest, wanneer zy de zaak in dier voege hebben voorgesteld, als of Sleghs ALVA het Krygsvolk, ten deezē tyde, uit den Briel hadt genomen, om die van Utrecht te plagen, en het, daarom in hem als een feil aanmerken, den Briel, in zulk een haglyken tyd als deezē, van manschap te hebben ontbloot.

(r) Thesaur. Rek. Briel. *exper. Bami.* 1573. bl. 4.

(s) MATER. I. c. 4 B. bl. 69.

(t) Dat 'er zodanige waren, leeren de Stads Archiven.

(u) BOR. I. c. bl. 366.

wederhieldt, als ook onze WAGEN. zegt, den vlugtenden JOAN VAN DUVENVOORDE. Hy was niet alleen Rentmeester, maar, zo als wy straks in 't voorbygaan zagen, ook Bailiu. In zekeren brief, vier dagen hier na geschreeven, verhaalt men, dat verscheide Regenten naauw bewaard wierden (v). De tweede Burgemeester, KLAAS JANSZ KOEKEBAKKER, schynt het met de vlugt te zyn ontkoomen. Hy was nog afwezig in den jaare 1575; maar in 1577 bevondt hy zig weder in den Briele (w).

Dat, by 't overgaan der Stad, de woede der plundering, alleen op de Kerken en Kloosters, maar geenzints, op de Burgery, viel, is 't eenpaarig gevoelen van alle Schryveren, voor zo ver my bewust is, even als van onzen WAGEN. (bl. 345.) Dat de bovengemelde Geestelyke Gestigten zeer slecht behandeld wierden, is zeker, ook schynen de Hoofden der Watergeuzen hun deel uit den buit gehadt te hebben en, daar onder, VAN HAREN een *schoone geborduurde Casuyffel* (x); maar, wat de Burgery betrefte, zo de minderen al

vry

(v) VAN DE SPIEGEL. I. c. M. 112.

(w) In de Thesaur. Reken., gedaan op 11 Juny 1575, over 1 Juny 1572 tot Ult. Oct. 1572, leest men „ van Claesz Jansz, „ voorgaande Burgemeester Tresorier, dewelcke zyne Reke- „ ningh nyet gedaen en heeft, *maar es 191 noch 100 absent.*” Doch, in 1580, deelt hy zyne Rekening over 1. Oct. 1574 tot 1 April 1578; die ik onder Stads Papieren gevonden heb. In een geschreven *Formuller van den Eedt by de vuytgeweckenen,* „ *sheuder weder comste in Hollandt, te doen.*” vinde ik, dat Nicolaes Jansz Koeckebakker dien eedt heeft gedaen op vijf Martii 1577. Hy zal dus toen reeds te rug gekeerd zyn.

(x) „ *Un beau Casuffis brodè*” Brief van Jonkheer O. Z. v. HAREN van 27 May 1777, aan My. Men beschuldigt, dat hy aan boord, geene andere dan gewyde Kelken enz. uit de geplunderde Kerken, gebruikte, CAROLUS. I. c. p. 9 et 10. Toen TRELONE, den 20 van Bloemaand, naar Vlissingen, met drie Schepen overtak, was zyn Volk met Kappen en Kasuyffelen der Geestlykneid gekleed. BOR. I. c. 6 B. bl. 370.

vry kwamen, kan dit, in 't algemeen, niet van de aanzienlyksten, met naame van de Leden der Regeering, worden gezegd. Immers in de Thesauriers Reekening, eindigende met 1°. April 1572, en gedaan ten jaare 1580, wordt, nopens den voorzittenden Burgemeester NICKER, geleezen, „ dat de pennyngen van „ de wyn excys, met zyne goederen, int in- „ comen van Lame, binnen dezzer stede van „ den Briele, genomen ende hem afhandigh „ zyn gemaect.” Scheldende men hem, vervolgens, die gelden kwyt, nadien hy „ pre- „ senteerte zulx by eede te affirmeeren.” Ook lees ik, in de Resolutien van Holland, ten jaare 1579 (y), een verzoek der Erfgenamen van den bovengem. „ Jr. Johan van Du- „ venvoorde, in zyn leven Rentmeester van „ Voorne, om Remboursment van f 6000, „ ten tyde van den Graef van der Marck, uit „ desselfs comptoir afhandich gemaect.” Dat ook, by de inneeming, eenige huizen in brand geraakten, b. v. dat van PIETER PAUWELSZ STEURS, op den Timmerwerf, en andere (z), leeren de Stads Boeken van den Briele; die, voor 't overige, sedert den 1. April tot den 1. van Hooimaand, meestal ontbreken en, (a) zelfs een pooz daar na, zeer verward en door een loopende, gehouden zyn. De Huizen der
voor-

(y) I. c. op 17 Od. bl. 244.

(z) In Heilig Geest. Reken. Brieffe van 13 avond 1573— 13 avond 1574.

(a) 't Geen ik hier zeg van den Briel, heeft, dat zeer te bejammeren is, ook elders, omtrend deezen tyd, plaatz. De Memoriaalen van 't Hof van Holland worden vermist van 31 July 1571 tot 4 Decemb. 1572. en de Resolutien der Staten van den 7 Decemb. 1571 tot den 25 August. 1574. Zie eens noot op bl. 376. alhier.

voornaamste Vluchtelingen, dienden terstond voor LUMEI en zyne Hopluiden. De Onder-Admiraal, BARTEL ENTENS, hadt zyn' intrek in dat van den geweeken Schepen, KAREL GANSZ, alwaar LUMEI en andere Bevelhebberen, dikwyls, eene vrolyke maaltijd hielden (b).

Wat de Inneemers van den Briele betreffe, men heeft 'er, na onzen Schryver, uitvoeriger Lyst van gemaakt, die in de hier onder aangehaalde Schryveren (c), kan nagezien worden; by welken men nog voegen kan WILLEM en FREDERIK VAN DORP, en een Edelman uit het Geslagt van RENGERS. WAGEN. spreekt van OOM HEDDING D'OVELENS, als van één' persoon; doch ik zoude ze liever voor twee houden; zo, om dat HOOFD en BOR (d) duidlyk leezen „OOM HEDDING, en D'OVELENS,” als, om dat HOMMO HETTINGA (e),

en

(b) By deeze Maaltyden waren, nu en dan, MAYKEN en AACHJE, Dogters van wylen den Schepen WILLEM HEEREMANS, tegenwoordig. en schynt MAYKEN, sedert, over eene te floute gemeenzaamheid van LUMEI zig beklaagd te hebben. Deeze dagvaardde. hier op, de Zusters, nevens twee Dienstmagden voor Schepenen van den Briel en won, eerlang in een verklaring van de Dienstmagden, onder anderen houdende, (Verlydb. op 5 en 27 Aug. 1572.) „dat MAYKEN nooyt „ kwaad van hem en sprak. maar altyd by en vrolyk van hem „ seboyde; — en, dat by haer nooyt hands off vinger, mit ghe- „ wolt, badt aangeraakt, en men van hem „ niets anders wist. „ gehoord of gezien badt, dan van een Heer mit oeren.” Sedert schynt deeze twist afgedaan. Hoe zeer ik niet gewoon ben my's Lands Historie met een altyd gefronsd gelaat te verbeelden, zoude ik my, egter, gewagt hebben dit Verhaal, by den einst der overige zaaken, te voegen, indien het niet, eenigzints, strekken konde, om het vreemde en ruuwe mengzel van zedige en onzedige begrippen, in den woesten LUMAI te kenschetzen; die, op deeze zaak teder, voor 't overige het rooven, branden en moorden, voor daaglyks spel hieldt.

(c) VAN HAREN, Geuzen. in 't *Hijster. Verhaal*. CLEYN, Dankoffr. bl. 73.

en 74. TE WATER, tweede Ecuwgety enz. bl. 28—36.

(d) HOOFD, l. c. bl. 230 BOR l. c.

(e) CAROLUS *de reb* Gest. CASPARIA ROBLIS, pag. 11, die zynen naam door HOMERUS overzet; doch de naam van Hom-

en LA DOUVE, by andere gelyktydige Schryver-
ren, onder de Scheepskapiteinen der Water-
geuzen worden geteld. 't Kan zyn, dat ook
zekere VAN TOL, C. MUSIUS en VAN DER
LAAN (f), tot deezen behooren.

Na LUMEI, in 't vervolg, de Stad tegen den
aanval van BOSSU, verdedigd hadt, wierdt zy
meêr gesterkt, de Noord- en Zuidpoort her-
steld en, voor deeze laatste, een nieuw Bolwerk
gelegd; sedert LUMEI's Bolwerk genoemd (g),
doch 't geen, met de beide oude Poorten,
niet meêr aanwezig is. TRESLONG wierdt,
sedert, *Gouverneur* en *Kapitein-Generaal* der
Stad. Hy komt dus reeds voor op den 17.
van Hooimaand des jaars 1572 (h). De
Regeering, met naame ook JAN PIETERSZ
TINNEGIETER, bleef, na den eersten April,
meest buiten bewind (i) en op den 1. van Hooi-
maand, wierden nieuwe Leden aangesteld. DU-
VENVOORDE, egter, behield het Bailiufchap,
waar in hem TRESLONG ook, naderhand,
opvolgde (k).

Bl.

me was, voor lang, in Friesland bekend. Men vindt *Homme*
van Castra. l. c. p. 191, *Nyske Hommez*. p. 192. enz. en dit
Homme, kan, in onzen tongval, ligtelyk in Oom veranderd
zyn; ook droegen meer Lieden dien Voornaam. In 1504
vinde ik een Schout van de oude Tonge Oom Gillisz gezegd
(*Origo monaster. de Rugge* MS. p. 92 et 93). *Hedding* kan, op
gelyke wyze, van *Hettinga* komen; ten zy men liever dagte
op *Hiddinck*, 't geen een Geslagt in Groningen was. CAROLUS.
l. c. p. 221. Ik weet sommigen Oom HEDDING een' Zwollenaar
heeten. (*HAREN's Gauzen*, in 't *Hiflor. Verb.*) maar ik
vinde geen genoegzaam bewyz voor die gedagten.

(f) CLEYN. l. c. bl. 74.

(g) Verlydb. van den Briele 13 en 17 July 1572. bl. 12.
Thesaur. Rek. Briele 1 July ult. O.B. 1572. bl. 12—15 Vfo.

(h) Verlyd en Panzettingb. van dien tyd.

(i) Thesaur. Rek. *extr.* ult. April 1573. bl. 4.

(k) Thesaur. Rek. van 1 July ult; O.B. 1572 Vergelyk ver-
der, nopens deeze Stof, myn medegedeelde aan dep Heere
TE WATER, Verb. der Edel. 2 D. bl. 224—227, 239 en 451.

Bl. 347. r. 13. „ROCHUS MEEUWZON.”
 's Lands vryheid is een' onsterflyken dank aan
 deezen Burger en Stads Timmerman verplicht.
 Zyn Geslagtnaam schynt CONINCX geweest te
 zyn (l) en hy, op 25. van Bloemaand 1585,
 zestig en dus, in 1572, omtrent zeven en veer-
 tig jaaren oud (m). De Staaten van Holland
 gaven hem, by vervolg, LXXII 2 's jaars, tot
 onderhoud; blykens verscheiden', door hem,
 met den naam van ROCUS BARTELMEESEZ en
 Rocus MEESZ, eigenhandig onderteekende
 Kwytingbriefjes; by my, onder losse papieren,
 gevonden (n).

Bl. 329. r. 12. v. o. „'t Bemagtigen van
 Rotterdam. Dit viel voor op den 9. van Gras-
 maand des jaars 1572 (o).

Bl. 350 r. 12. „Naar Vlisfingen zondt
 de Hertog.” Zie de byzonderheden, hier no-
 pens

(l) *Memoriaal van oud en nyen Gerecht, op 7 Mey 1580,*
 „*Decret gemaect by die van der Steden van den Bryelle — en*
 „ROCHUS MEEUWZON CONINCX timmerman.”

(m) *l. c. op 25 Mey 1585.* „wierdt by myn Heeren geor-
 „donneert Rochus Meeuszoon, timmerman, vry te laaten
 „van de Wagt ende dit in regart van zyn ouderdom van LX
 „jaaren en syn gebreck ende oock dat by een *summe Vrouw*
 „*in huys heeft.*”

(n) 't Laatste was van den 5. van Slagdmaand des jaars
 1609 en, door hem, die thans vier-en-tagtig jaaren kan be-
 reikt hebben, met een, byna onleesbaren letter, onderteekend.
 Het luidde dus, „Ick Rocus MEESZ timmerman, *bekenne*
 „*by dese ontfangen te hebben vyft banden van den Renswr.*
 „*Allables een somme van ses ponden grooten vlaems en dat ter*
 „*cause van mynen dienste tlant gedaen, volgens myne Or-*
 „*donnantie by myne E. heeren de Staten van Hollant my*
 „*verleent verscheiden alderheilgen voorleden sijstelen hondert en*
 „*negen. Aldum onder mynen hantfchryf ofte merck opten 50 No-*
 „*vember ad voorsz.*”

„By myn Rocus MEESZ.”

„Ick ondergefz. assessor dat
 „dese Psoen noch is ins leven
 „en dat by dese zyn naam heeft
 „ondertoyckent.”

„Jacob Egbertz.”

(o) BOR. l. c. 6 B. bl. 367.

pens, by de onder aangehaalde Schryveren (p).

Bl. 351. r. 6. „*Die — verbaasd naar Middelburg weeten.*” Daar de Geschiedschryvers verschillende plaatsen opnoemen, werwaards zig de, van Vlisfingen verdreevene, Spanjaarden zouden begeeven hebben, schynt het der waarheid naast by te komen, wanneer men aanneemt, dat zy, van Vlisfingen gevaaren zyn naar de zyde van Middelburg; dat zy, daar en te Veere, het hoofd gestooten hebbende, gevaaren zyn naar Goes, maar ook daar afgewezen, na dat men hen egter van eenigen leeftogt voorzien hadt; dat zy vervolgens vertrokken zyn naar Bergen op den Zoom, alwaar zy, door list van PHILIBERT VAN SEROOSKERKEN, Rentmeester van Zeeland Bewester - Schelde en Gouverneur van die Stad, den 16. van Grasmaand, in weerwil der Burgery, wierden ingelaaten (q).

Bl. 353. r. 2. „*Doch veelligt heeft men, met zulk een uitstrooifel, de schandelyke straf, hem aangedaan, willen verschoonen.*” De getuigenissen van BOR, HOOFT, VAN METEREN (r), maar vooral dat van de Staaten van Holland en Zeeland, in hunne *Supplicatie aan den Koning* (s), neemen hier omtrend, onzes oordeels,

(p) BRANÉ, *Vlisfinge Eensporings* op — 6 van Grasmaand 1770. en *Kerklyke Redenvoering van het tweede Eeuwgeelyde der Vryheid*; ook TE WATER *tweede Eeuwgeelyde van de Vryheid*; en Inbuidig. van Zyn D. H. Willem V. als Erffstadhouder. bl. 18 en volg.

(q) VERG. 's GRAVEZANDE, *Hist. Aansicht*. bl. 169. 189. en *Opbel.* 5. 41. — *Satisfactie van Goes*. bl. 114—124. en Bylage A. agter de *Nederduitsche Vertaaling der Redevoering van A. CAMPHUIZEN, over Heeren Janisfen Keersmaker.*

(r) BOR. I. c. 6 B. f. 268. HOOFT. I. c. 6 B. f. 236. METEREN. I. c. f. 71.

(s) By BOR. 6 B. f. 347. 3c.

deels, allen twyfel weg. Ook heeft de Heer WAG., naderhand, zyn gevoelen veranderd (1).

Bl. 353. o. r. „*De Burgers van Veere wankelden reeds.*” Eenige uitgeweeenen van Veere en Arnemuiden hadden reeds, den 13. van Grasmaand, te Koudekerke, een verbintenis aangegaan met de Vlisfingers, mitsgaders die van West-Cappel, Zoutelande, Domburg en andere Dorpen (u). De Stad ging ook, den 3. van Bloeimaand, aan 's Prinsfen zyde over.

Bl. 354. r. 11. v. o. „Na dien tyd, *kwaamen de Spanjaards, van Middelburg en Arnemuiden, dagelyks stroopen tot voor Veere &c.*” De Geschiedschryvers, die onze WAGEN., op dit tydperk; zal hebben geraadpleegd, verwarren de gebeurtenissen binnen het Eiland van Walcheren, na de omwenteling van Vlisfingen en Veere, op eene zonderlinge wyze.

Om, egter, het berigt van WAGEN., ter deezer plaatz, eenigzins klaarder te maaken, zal het volgende genoeg zyn.

Na dat de Vlisfingers, den 20 van Grasmaand, onder aanvoering van TRESLONG, een vrugteloozen aanval gedaan hadden op Middelburg, en Veere nu ook hunne zyde gekoozen hadt, besluit men, de belegering van Middelburg, met vereenigde magt, aan te vangen. Den 4. van Bloeimaand maakt TRESLONG 'er een

(1) Zie dit breder by den Heer LAMBRECHTSEN, *Dissertatio inaugural. sive defensio Civitatis Vlisfingae. anno 1572. in libertatem se vindicantis. Edis. Traj. ad Rh. 1775.* Alwaar men, aangaande het Geslagt, bedryven, oogmerken en te regt stelling van den ongelukkigen, doch straffchuldigen, PACHTICO, verscheiden byzonderheden zal aantreffen.

(u) LE PETIT. l. c. Lib. 10. p. 225. Vergel. ERMERINS, *Beschryv. van Veere 2 D. bl. 146—153.* Zie breder by VAN IJEREN, *twee Honderdj. Jubelf. en Redevoering ter eere van JOANNES VAN MICOEDE.*

een begin meede; aan de zyde der Arnemuidfche Poort, verzeld van een goed aantal Krygs-volk en Landlieden, terwyl de Haven, door de Vlifingfche en Veerfche Schepen, wierdt bezet gehouden. SANCHIO D'AVILA, tot ontzet van Middelburg afgezonden, met 5 Oorlog- en verfcheiden' heude-Schepen, de Haven bezet ziende, neemt den weg naar Schouwen, en, van daar, naar 't Fort den Haak, en doecht zyn Volk, ten getale van 500 Spanjaarden, en even zoo veel Waalen, in 't holle van den nagt, aan den Vrouwen Polder, landen. Terftond begeeven zy zig naar Middelburg, 't geen zy, met weinig moeite, ontzetten, daar de Belegeraars verrast wierden, en tufchen twee vuuren geplaatst. Veelen koomen jammerlyk om, andere vlugten naar Arnemuiden, maar worden daar vervolgd, en dat Dorp, daar die van Veere reeds eenige bezetting in gelegd hadden, den 8. van Bloei maand, ingenoomen.

Intufchen was een gedeelte der Schepen van D'AVILA naar den kant van Zierikzee gezeld en, voor de Haven dier Stad, door het beleid van den Burgemeester KEERSEMAKER, vernield. Het ander deel was aan den Vrouwen-Polder blyven liggen. D'AVILA, moedig op den zegepraal, dien hy op TRESLONG en zyn Volk bevogten hadt, befuit een kans te waagen op Veere.

Dit onderneemt hy, den 9. of 10. van Bloei maand. Hy nadert de Stad aan de noordzyde, langs den Dyk van de Vrouwen-Polder, daar een deel zyner Schepen nog ten anker lag. Men hadt in de Stad, zoo veel de tyd toeliet, aan die zyde, een Verfchanfing gemaakt van Haring-
en

en Vischtonnen, welken, niet bestand tegen zoo woesten aanval, spoedig begeeft. Hier valt een scherpe stryd voor, 't gevegt van *Tonnenburg* genaamd. De Ryk, om een afwendig te maaken, zendt eenige Sloepen naar de Spaansche Schepen, en steekt ze in brand. Intusfchen was de Vyand ter Stad ingedrongen, alles vermoordende, wat hem ontmoette; maar, ziende den rook van zyne Schepen opgaan, staakt hy zyne onderneeming en vlugt naar Middelburg. De Ryk vervolgt toende vluggenden, en rigt 'er een deerlyke slagting onder, zo dat 'er tusfchen de 600 en 700 omkoomen. Men vegt ter wederzyden met de uiterste wreedheid; zoo als door WAGENAAR kortelyk is aangeteekend, daar in volgende het naauwkeurig berigt van Hoofft, die, omtrend de Veersche gebeurtenissen, byzonder geloof verdiend (v).

Bl. 365. r. 5. v. o. „ Het verrasfen van Bergen in Henegouwen *deedt den Hertog van opzet veranderen &c.*” Het was, buiten twyfel, niet voorzigtig gehandeld, gelyk ook de uitkomst leerde, dat ALVA, door de verrassing van Bergen, zig liet afstrekken van zyn voornemen, om Vlisfingen te herwinnen en zig meester te maaken van Zeeland, vooral, daar hy niet onbewust was van de groote aangelegenheid van Vlisfingen, 't geen voor de Sleutel der Nederlanden wierdt gehouden, en 't welk hy zelfs, door den aanleg van een sterk Kasteel, en

“ (v) 's GRAVEZANDE, *Hist. Aansenscb. Opbeid.* §. 37. en VAN IPEREN, *twes Hondervd. Jubelfeest.* Bylage K. Schoon laatstgemelde ten aanzien der omstandigheden van 't gevegt van *TONNENBURG*, hier en daar, heeft misgetast.

en de vermeerdering der bezetting, getoond hadt te kennen (w).

Bl.

(w) Laat ik by het, door my, hier boven, kortelyk gezegde, nog de volgende uitbreiding mogen voegen.

Tusschen den 6. van Grasmaand en den 24. van Bloesmaand, wanneer Bergen verrast wierdt, was 'er reeds zoo veel tyds verloopen, dat de beslissing dagelyks moeiliker wierdt. Veere en de meeste Walcherse Dorpen hadden nu reeds een gemeene zaak gemaakt met die van Vlisfingen. Deze Stad was versterkt geworden met Krygsvolk, van alle kanten toegelooeid, met Schepen ten oorloge uitgerust, die zoo gelukkig als stout waren in hunne onderneemingen. Zy zwoeven overal langs de Zeeuwische Stroomen, en bezetteden, als 't waare, het Eiland Walcheren, van alle zyden. ALVA, daaren tegen, hadt geene gewapende Schepen, immers niet genoegzaam om den Vyand het hoofd te bieden; geen Bevelhebbers of Bootsvolk, 't welk met de Zeeuwen kon vergeleeken worden. De laatste, daar en boven, kenden, overal, den loep en diepte der Stroomen, hadden schuilplaatsen, in geval van nood, by der hand, en vogten als wanhoopigen, beslist te sterven of te overwinnen. — Deeden deeze of dergelyke redenen, mogelyk, in het eerst, den Hertog aarfelen, NOIRCARRES hadt, naderhand, voor de herovering van Bergen in Henegouwen 'er nog meerder by te voegen. — (BENTIVOGLIO, *Nederl. Oorl.* II. 136—139. DE TASSIE. P. 150.) Dan, schoon ALVA zig door hem liet overhaalen, men denke egter niet, dat hy de herovering van Vlisfingen geheel verwaarloosd hebbe. — De Hertog, door den Heer DE BRAUVOIS (die oogereloge geweest was van den afval van Vlisfingen en, op last van den Heer VAN WAKKEN, zoo het schynt, naar ALVA gezonden was) (DE GRAVELANDER, *L. e.* II. 189.) van alles omstandig onderrigt, besloot, het koste wat het wilde, zig weder van Vlisfingen meester te maken. Hy gaf orders om een Leger van 10000 mannen, te Bergen op Zoom by een te brengen, met de noodige Scheepen tot derzelver vervoering. (BOXER, op REIGERSB. I D. II. 195.) De Heer DE BRAUVOIS verzamelde 400 Waalen, waar mede hy, nog voor het eind van Grasmaand, vertrok en, na 'er 250 te Goes gelaten te hebben, welhaast te Middelburg aan kwam; *Satisfactio van Goer.* II. 123. LE PETIT. *Lit.* 10. p. 225. Maar de nood dier Stad meerder dringende, zondt ALVA, niet lang daarna, onder SANCIO D'AVILA, nog 500 Waalen en evenveel Spanjaarden naar Walcheren, die 'er ook, in 't begin van Bloesmaand, aankwamen, en TRESLONG noodzaakten het beleg van Middelburg op te breken. Dat D'AVILA op Vlisfingen geen kuns waagde, mangelde zeker niet aan zyn yver. Die Stad was reeds te wel versterkt, en kreeg geduurig nieuwen bystand. (BENTIVOGLIO, II. 129—131.) Na de vrugteloze onderneming op Veere en het gevegt van TONNENBURG, daar hy meer dan zes honderd dooden liet, wierd zulks te meer onmogelyk, schoon hy niet naliet die van Vlisfingen en Veere, zo veel mogelyk, afbreuk te doen, blykens de inneming van het

Ka-

Bl. 366. r. 4. „*Zeeland en Holland kregen ruimte enz.*” Daar Zierikzee niet overging, voor den 8. van Oogstmaand, en TSERAARTS twee aanvallen waagde op Goes, eêr hy de belegering dier Stad, opzettelyk, ondernam, zal het verhaal van onzen Geschiedschryver hier eenige verbetering behoeven.

TSERAARTS, zig voorstellende om Bergen in Henegouwen te ontzetten, of mischien Gend of Brugge te doen omslaan, begaf zig, met een hoop Krygsvolk, naar Vlaanderen, maar was genooddaakt, onverrigter zaak, weder te keeren, den weg neemende over Zuidbeveland, tîet oogmerk, waarschyntlyk, om zig van Goes meester te maaken. Door den aanhang van den Prins van Orange zig vleierende hier te slaagen, schynt hy geen geweld gebruikt te hebben, doch stiet ook hier het hoofd en keerde terug naar Vlisfingen; daar men, over de mislukking van zoo vele onderneemingen, zoo misnoegd was, dat men hem, ter naauwer nood, wilde binnen laten.

Deeze togt kan gebeurd zyn in 't begin van Zomermaand.

In 't laatst der volgende maand, waagde TSERAARTS een' tweeden aanval op Goes, en deedt de Stad opëisfchen; maar men antwoordde met geschut. De Stad was voorzien van eene taamelyk goede bezetting, en wel versterkt door den Gouverneur ISIDORO PACHECO, waar voor ALVA, al ras na den overgang van Vlisfingen, gezorgd hadt. Na dat men, eenigen tyd, over en weder hadt geschooten, besloot TSE-

RAARTS

Kasteel van West-Souburg en den aanval op TSERAARTS te Zoutelande. (LE PETIT, *Liv.* 10. p. 227 en 228.)

RAARTS af te trekken. 't Geen hy ook, in goede orde volvoerde, (zoo het schynt) in 't begin van Oogstmaand, den weg neemende naar Vlisfingen, daar men hem, egter, de poort voor 't hoofd floot en noodzaakte de wyk te neemen naar Zoutelande (x).

Tot nog toe, hadt Zierikzee geen aanstoet geleden.

Terwyl de Vlisfingers, aan de eene zyde, die van Zierikzee poogden over te haalen in hun belang, tragtte ALVA, door behulp, voornaamelyk, van den Rentmeester van beooster Schelde, BRUININK VAN WYNGAARDEN, hen te beweegen tot inneemen van eenig Krygsvolk. In het eerste mislukte die toeleg, door tegenkantsing van het Volk en 't beleid van den Burgemeester LIEVEN JANSSEN KEERSEMAKER; maar de Regeering, voor 't meerderdeel de zyde van ALVA houdende, stuurde 't zoo, dat 'er, den 12 van Bloei maand, drie vaandelen Waalen van BEAUVOIS wierden ingelaaten. Deezen zouden, denkelyk, van meerder Krygslieden gevolgd zyn, indien de Voorstanders der vryheid, in Walcheren, den slag niet gekeerd hadden. Na dat ROLLÉ, een en andermaal, door brieven, getragt hadt de Zierikzeenaars te beweegen, om de zyde der Staatsgezinden te kiezen, schoon vrugtloos, besloot DE RYK te beproeven, of men, door geweld, de Stad tot overgaaf dwingen kon. Dit gelukte, en, na een kort beleg, ging de Stad, den 8. van Oogstmaand, over (y), op voorwaarden, by BOXHORN (z)

te

(x) *Satisfactie van Goet. bl. 136—141.*

(y) *Tegenw. Staat van Zeel. 1 D. bl. 303—305. Redevoering van A. CAMPHUIZEN, over Lieven Janssen Keersemaeker met Bylagen. en s' GRAVEZANDE, Unie van Utrecht. berdagt, in de Byvoegfels. bl. 149—155.*

(z) *BOXH. OP REIGERSB. 2 D. f. 548—551.*

te zien, en door den Prins van Orange, den 29. der zelve maand, goedgekeurd.

Bl. 366. r. 9. „*Twee dagen laater overmeesterde hy Gouda.*” Jonkheer ADRIAAN, Heer van *Zwieten*, die dit deedt, was een van de verbondene Edelen geweest, ten jaare 1565 en hadt, sedert, den Briel helpen inneemen (a).

Gouda ging het eerste over van de zes grootte Steden in Holland. Kort na de inname van den Briel, was hier reeds veel beweeging onder de Gemeente geweest, welke, nu en dan was gestild, maar geduurig weder uitborst. De Regeering hadt, op den 29. van Bloei- en den 7. van Zomermaand deezes jaars, reeds last gegeven, alle de Poorten te sluiten, met uitzondering der Tiende- en Dykspoorte, die, egter, door eenige Schutters, onder 't opzigt van een Lid van de Wet en een van den Raad, wierden bewaakt (b). Dan, dit alles kon den slag niet keeren. Door verstand met eenigen van binnen, waagde ZWIETEN, slegs ven 69 gewapende manschappen en een' kareel, op een ongezadeld paard zittende, verzeld (c), zig, op den 21. van Zomermaand, vroegtydig, te vertoonen voor de Kleipoort, welke, als niet bewaakt wordende, hy daar toe schynt uitgekoozen te hebben, en die, by zyne verschyning, door eenige Burgen

(a) Vergel. TE WATER, *Verband der Edel.* I. B. bl. 266 en WAGEN. *althier* bl. 345.

(b) Vroedschapsb. der Stad Gouda. Resol. van 29 Mey en 7 Juny 1572. bl. 103 en 103 *ffv*.

(c) Men zie deeze en verdere byzonderheden, die ik, als meer bekend, overlaan, by WALVIS, *Beschryv. van Gouda.* bl. 328 en *volgg.*

ten wierdt opgerukt, en hy met de zynen, welker getal, door den byval der Gemeente, ras tot zes of zeven honderd man aangroeide, ingelaaten; by welke gelegenheid slegts één man gekwetst, en een Schutter, die losbranden wilde, door anderen ter nedergezet wierd. Men trok terstond naar het Raadhuis, daar, egter, het doen van den eed zo gemaklyk niet toeging, als men uit de, tot nog toe, gedrukte stukken heeft opgemaakt. De Heer VAN ZWIETEN „als dese Stede (om de woorden der Vroedschap's Resolutien te gebruiken) „vuyt crachte van „zyne Commissie ingevadeert hebbende van „wegen Co. Mat., ons alre G. H., ende den „*Prinche van Orangien als syne Mat. Stadt- „houder van Hollandt*,” hadt der Vroedschap, terstond, „*voorgehouden zekeren schriftelyken „Eed, dien hy gedaen wilde hebben*,” en waar van de inhoud niet vermeld word; doch, omtrend welken, de Leden, begrypende, aan de eene zyde, dat die eed „*importeerde groote „zwaricheyt ende pericule*” en, aan den anderen kant, lettende „*op de dreygementen van den „voorsz. ZWIETEN*,” beslooten „*hem vriendeli- „ken te bidden met den voorsz. eed te verdrae- „gen vier of vyf dagen, om midlertyd met den „anderen deshaluen breder te communiceeren*.” ZWIETEN nam hier genoeg meede, doch deedt de Regeering en de Hoofden der Schutteren, terstond, in zyne handen, zweeren, aan Koning PHILIPS, mitsgaders „*aan den Stadthouder van „Hollandt, van syne Mat. geordonneert*,” als mede aan de Stad van Gouda, gehouw en getrouw te zyn; zo egter, dat, van wederzyden, de Godsdienst vry en alle geestelyke en waereldlyke Persoonen en Gestigten onbeschaadigd zouden bly-

blyven. Dan, naauwlyks was de bestemde tyd verlopen, of Hy vervoegde zig, en wel den 25. van Zomermaand, weder ter Vroedschap, te kennen geevende, dat hy 't gemaakt Verdrag, nopens het niet beschaadigen van geestelyke of waereldlyke persoonen en gestigten, niet langer kon doen onderhouden, ten zy men den, door hem, ter voorgaande Vroedschap, voorgehouden eed, altoorens afleidde; Hier op, besloot eindelyk, de Raad „tot voorkominge van alle „in convenienten ende kerkrovinghe, die door „trefuseeren van den voersz. eed moghen geschieden” den zelve(n) (d), gezamentlyk, in zyne handen te doen; mits hy, aan zyne zyde, mede, hoofdzaaklyk, zweeren zoude, dat aan niets of niemand eenig nadeel zou worden toegebracht, of gedoogd, dat die van de *nieuwe Religie* zouden „invadeeren, spolieeren ofte „beschadyghen eenighe Kercken, Cloosteren „ofte Godshuyssen; ofte dat, ingevalle hy „deshalven ofte in eenich point in gebreec- „ke waere, in sulcken geualle, myn Heeren van de Vroedschap van hoiren eedt „voorsz. ontslaghen ende bevrydt sullen wesen (e).”

Of

(d) 't is vreemd, dat die Eed, nog in de Resolutien der Vroedschap, nog in de aanspraak van ZWARTEN aldaar, (uit zeker oud Verhaal, in de Beschryving van Gouda geboekt, en door my, in 't oorspronglyke, gezien) vermeld wordt: denklvk, kwam zy overeen, met dien, welken men vindt by *BON. 6 B. bl. 391.* Als men in 't oog houdt, dat ZWARTEN de Stad hadt ingenomen, ook op naam van den *Prince van Orange, als s'Konings Stadhouder*, en teffens let dat, in den eed, die hier op de Regeering besloot te doen, alleen en met algemeene woorden „*de Stadhouder, door zyne Ma^s. geïrdonneerd*,” genoemd wordt, zal hier mischien 't geheim der weigering schuilen, en die van Gouda zwarigheid gemaakt hebben, nu reeds den Prinse, in plaats van Bossu, dus openlyk, voor s'Konings Stadhouder te erkennen.

(e) Vroedschapsb. van Gouda, *bl. 1-4. 776.* Resol. van 21 en 25 Juny 1572.

OF ZWIETEN, sedert, dien *Eed* deedt, is my niet gebleeken; maar wel dat hy zig; door *Belofte*, tot makooming van de voorgeslaagen punten hadt verplicht; 't geen men, den 12. van Hooimaand deezes jaars, besloot aan hem, toen afwezig zynde, onder 't oog te brengen; wyl, ondanks die belofte, de Hervormden, in de Gasthuis Kerke, begonnen te Prediken en, twee dagen bevorens, in de S. Jans Kerke, „*was geschiet Spoliatie – ende bouen dyen dreygemente van den brandt in de Kercke te steecken* (f).”

De Vroedschap van Gouda, derhalven, ging niet geheeliyk aan de hand, dan na het treffen van een ernstig Verdrag; 't geen zy nog wist te bedingen, na ZWIETEN reeds werkelyk Meester van de Stad was. Men leedt hier niet te min; onlangs daar na, oneindig veel, door 't baldadig geweld van veele vreemde Knegten, die; gedurende 't Oppergezag van den woesten LUMEI, en zo lang haare Leeningen nog niet geregeld waren, den Burger, tot in 't gebeente; uitmergelden. Hoe goed de zaak der vryheid was, de Uitwerkers van dien waren altyd niet even deugdzaam (g).

Bl.

(f) 1. 2. Refol. van 12 July 1572. bl. 4 Vfo. en 5. Vergelt met bl. 2 Vfo.

(g) Vroedschapsb. van Gouda. 6, 7, 14, 16, 18, 25 Aug. 18, 29 Oa. enz. 1572. In een *Treffer. Rek.* der Stad, sedert 1572—1574, leeze ik deeze woorden, bl. 16 Vfo. 17 Vfo. „Item alsoe die Graue VAN DER MARCK met syn Hof; gesinne, mitsgaders syne Guarde, 't witte Vendel van den „Briel, ende omtrent tseftich Ruyteren, in 't laetste van „Oftobri XVtLXXII binnen de Stede van der Gonde is getoe; „men ende zoe voor als nae tinnemen van Schoonhouen „aldaer met alle tselue Volck, die t samen ten minste wel „seuen hondert sterck waren, is geweest dentyd van derthyen „dagen, ende middelertyt by de Burgers genouch toe beur; „lis bederffentste die cost geguen ende onderhouden. Maer „gemerkt d'oorfs. Knechten ende andere geuolg van syne Genade beur; „ingden niet en hebben willen laten vernouwen in ridelicheit en

Bl. 367. r. 2. „Dordrecht — ging — een *Verdrag aan.*” Zie hier onder (h).

Bl. 374. r. 17. „De Vlisfingers en andere Zeeuwen waren met een *Vloot*, onder BOUDEWYN EWOUTSZOON, *uitgelopen.*” EWOUT PIETERSZ. WORST, Admiraal der Vlisfinger-Zeemagt, hadt het bevel over deeze Vloot (i), met JAN DE MOOR, Vice-Admiraal. BOUDEWYN EWOUTZ. van Vlisfingen, was toen slegts een Scheeps-Kapitein, voerende een groote Hulk. De Hertog van Medina Celi hadt hem, vermits zyne groote kundigheid in de Zeevaart (k), het bevel over de Koopvaardyscheepen aanbevolen. Dan, de Vlisfingers de Zeemerken in 't Zwin hebbende weggenomen, vervielen eenige zyner Schepen op een droogte, de *Paardenmarkt* genaamd, alwaar zy welhaast, door de Vloot van WORST, omringd en vermeersterd wierden, 't geen te ligter geschieden kon, daar BOUDEWYN EWOUTZ. zyne Stadgenooten genegen en behulpzaam was. Een opkoomende storm verhinderde den aanval op 12 groote Schepen met Krygsvolk; zo dat deezen, de wind bedaaurende,

hun-

„*su'cx gewonchsaem den Burgaren gedwongen ben luyden te moe-*
 „*ten dienen nae haren appetyte in eeten ende drincken, nyet jegen-*
 „*staende wat contentement ben luyden in spts ende dranch worde*
 „*aangeboeden. Ende soe bouen dien de gemeene Burgers by*
 „*exterse en andersins van 't voorsz. Volck groote onuerwinlike*
 „*schaede gevoelt, ouerlaest ende verdryet is geschiet alle de we-*
 „*relt notoir, welck d'voorsz. gemeen Burgaren in zeedantgem*
 „*schyn nyet weder en souden willen verwachten om geen goet*
 „*van de werelt maar lieuer de Stadt en haere goederen verla-*
 „*ten souden, soe werdt alhier voor afleueringhe, als in de*
 „*plaeise van 't voorsz Volck heurluyder tractement, gere-*
 „*serveert het tractement van syne Genade, eens gestelt die*
 „*somme van iiii^m ponden.*”

(b) VAN DE WALL. Privileg. van Dord. bl. 1871 en volgg-
 Vergel. SCHWARTZENB. Charterh. van Vrlesl. 8 D. bl. 896.

(i) LE PETIT. Liv. 10. p. 230. VAN METEKEN. fol. 65.

(k) DE TASSIS. p. 154.

kunnen weg vervolgd, gevolgd door een groote Vloot Hollandsche Koopvaarders, koomende van Lisbon en geladen met kostelyke Koopwaren. De groote Schepen kwamen veilig voor Rammekens, terwyl de meeste Koopvaardyschepen den Vlisfingers in handen vielen. Drie Schepen alleen zeilden de Honte op, waar van 'er nog een door EVERT HENDRIKZ. (den Stamvader der EVERTSENS) genomen wierdt (1). De buit van de Lisbonfche Vloot was zoo aanzienlyk, dat men verzekert, dat, indien voor alles behoorlyk had kunnen gezorgd worden, men de kosten van den Oorlog tegen den Koning, voor een geheel jaar, daar uit zou hebben kunnen goedmaken (m). Om te zwygen van de genomene Schepen, waar door de Zeeuwsche Vloot, tot een getal van 150 Schepen, vergroot wierdt.

Bl. 376. r. 13. „ *Zo verre, uit de Registers der Staatsbesluiten van Holland is af te neemen, was 'er, na Wintermaand des voorleden jaars, geen Dagvaart gehouden.*” 't Is zo; maar men moet aanmerken dat, in de gedrukte Registers, welken WAGEN. hier bedoelt, de daaglyksche Besluiten, sedert den 7. van Wintermaand des jaars 1571 tot den 24 van Oogstmaand des jaars 1574, ontbreken; hebbende men slegts eenige Plakkaaten tusschen beiden gevoegd; van welken 't eerste was vastgesteld, op eene Staatsvergadering, begonnen den 10. van Oogstmaand des jaars 1572.

Denkelyk, heeft men, by het drukken der Staats-Resolutien, de ontbrekende Stukken niet onder s'Lands Papieren gevonden, en dit is ook,

voor

(1) 's GRAVEZANDE, *Hist. Aeneenscb. bl. 232—237 en Opbeid.* 5. 53 en 54.

(m) LE PETIT. l. 6.

voor zo ver my bekend is , na dien tyd niet geschied ; zonder dat ik weet of , en in hoe ver , dit wezenlyk verliez , zou kunnen hersteld worden , uit de *geschreevene* Staatsbesluiten , die men , voorheen , en eêr men tot het drukken besloot , gewoon was aan de Steden te zenden en my , te meermaalen , in handen gekoomen zyn. Uit andere egte Stukken van de zestiende eeuw , heb ik , evenwel , ontdekt , dat de Staaten van Holland , voor den 15 van Hooimaand des jaars 1572 (van welke WAGEN. alhier bl. 375. spreekt) door 't Hof , niet alleen beschreeven waren , en wel , reeds op den 19 van Grasmaand deszelven jaars , maar dat zy , ten dien tyde , ook werkelyk by den anderen kwamen en , tot aan 't einde dier maand , ja , daar na , ook een groot gedeelte der volgende Bloei maand , vergaderd bleeven. Het blykt , dat men , gedurende dien tyd , voornaamlyk gehandeld heeft over 't uitrusten van Schepen en Knegten tegen de Geuzen ; 't afschaffen van den X en XX. Penning ; 't regelen van Gelden voor s' Konings zaak ; 't aanneemen van een Lands Advokaat en soortgelyke , gewigtige , zaaken (n).

Bl. 378. r. 17. „ *Besluit om den Prins , voor s' Konings wettigen Stadhouder , — te erkennen.* ” Den grond van die erkentenis zогten de Staaten , hier in , dat Orange , tot die Bedieninge , te voren , „ *van de Coninclyke Majesteit , wettelyk*
 „ *ende behoorlyk is gecommitteerd geweest ,*
 „ *sonder dat naderhand , eenig wettiglyk en der*
 „ *Costumen des Lants gelyksamige afstelling of*
 „ *verandering zy gevolgd (o),* ” De Aanstelling was

(n) Vroedschapsb. van Gouda. Resol. van 18 , 19 , 22 , 29 April , en 10 Mey 1572. bl. 99 Vfs. 100 , 101 , Vfs. 101 Vfs.
 (o) EOR. l. c. G. B. bl. 387.

was zeker, naar gewoonte, door den Koning, op eene wettige wyze, door 't geeven van eenen behoorlyken Lastbrief, geschied en in de Memorialen van den Hove gevoegd; maar, nopens de aftelling, gewaagden die zelfde Memorialen, wettige Registers van den Lande, alleen (als reeds aangemerkt is) dat de tegenwoordige Stadhouder, Bossu, slegts *by voorraad en gedurende 't afweezen van den Prinse naar Duitschland*, in zyne plaats was aangesteld; waar uit volgde, dat die aanstelling verviel, zo dra Orange, die deeze Landen ook als zyn *Gouvernement*, bleef beschouwen, weder gekeerd was (p), 't Is waar, ALVA ontzette hem, op s'Konings naam, van alle Bewind; maar elk weet, dat men, al 't geen van deezen kwam, voor onwettig aanzag, en strydig met de belangen des Konings zelven; die men getrouw wilde blijven, maar oordeelde verleid te zyn (q).

Bl. 392. r. 13. „ TSERAARTS, *die zig by Zuidland gelegerd hadt.*” Zo zegt WAGEN., in navolging van Hoorb en anderen. Hy was gelegerd te *Zoutelande*, een Dorp in de Duinen, tusfchen West-Kappelle en Vlisfingen. Dit gevegt, 't geen met de uiterste wreedheid en hardnekkigheid, van wederzyde, gevoerd wierdt, in 't begin van Oogstmaand, verdient in zyne byzonderheden te worden nagezien (r).

Bl. 392. r. 15. „ TSERAARTS *ondernam 't*
Be-

(p) Zie deeze Aanmerk. op bl. 229. r. 10. van WAG. en BOS. l. c.

(q) Ik binde dit laatste niet verder aan, om dat het bekend is. Van hier dat men, tegen ALVA, Plakaaten, op s'Konings naam, deedt uitgaan. *Resol. van Holl.* 10 Mey 1574. bl. 37. terwyl sommigen schreeven, dat ALVA's Last, als *Kapitein-Generaal*, door 't Hof van Rome verdigd was. BOS. 4 B. bl. 251.

(r) By LE PETIT. l. c. *Livr.* 10. p. 228.

Beleg van Goes.” Men zie, nopens deeze gedenkwaardige Belegering, den onder aangehaalden Schryver (s).

Bl. 398. r. 13. „*Een Raad nevens zig.*” Behalven deezen Raad, was 'er nog ingesteld een *Raad van Finantie* en een *Raad van Admiraliteit*; welke drie *Collegien*, te samen met de Staaten, den Prinse s' Lands zaaken hielpen bestuuren (t). Alle de drie bovengemelde Raaden, voerden den titul (u) van *nevens zyne Excellentie*, schoon dezelve, byzonderlyk, aan den eersten gegeven en deez ook de *Secreete Raad* gezegd wierdt (v).

Bl. 398. r. 14. „*Uit al het welke af te neemen is, dat de Prins alles, als Graaf, bestierde.*” Ik zeide liever als *Graaflyk Stadhouder*. Die Stadhouders, toch, vertegenwoordigden den Souverain, by zyn afwezen. Men zie hunne Instructien (w). Ook waren zelfs reeds vroegere Stadhouders dan Orange gewoon, nu en dan, de Ordonnantien, op eigen naam, te doen uitgaan en *te willen* en *te begeeren*, dat dezelve *onverbreekelyk zouden gehouden worden*: woorden, die de aangehaalde, nopens den Prinse (bl. 397. r. 5. v o. alhier.) „*want* „*onze intentie ende begeerte sulcks es* (x),” volkoomen opweegen en, egter, meer dan eene eeuw ouder zyn.

Bl.

(s) VAN DE SPIEGEL. Satisf. van Goes. bl. 147—170. en s' GRAVEZANDE, Unie van Utr. Herdagh. *Byvoegf.* bl. 184—189.

(t) SLINGEL. Staatk. Geschrift. bl. 89—94.

(u) Resol. van Holl. van den 8 en 9 Jan. 1557. Vergel. 3 en 13 Sept. 1574. bl. 89 en 91.

(v) Resol. van Holland. 15 Febr. 1574.

(w) VAN SLINGEL. l. c. 1 D, 3 *Hoofdst.* bl. 71. en volg. VAN SON. *Differs. Inaugur. de Sur. Holl. orig. pag. 80 et seqq.*

(x) Zie myne Bylaage D, in 't 5 St. deezer Aanmerk. bl. 109 en 114.

Bl. 399. r. 11. „Verlofgeld.” Dat het voorheen bekend was is zeker genoeg; 't zelfde kan men van de *Geleigelden* zeggen, schoon de gelegenheid by welke, de algemeenheid en de wyze van de invordering deezer middelen, niet altyd dezelfde was (y).

Bl. 435. r. 14. „LUMEI — werdt op 't Slot te Gouda gezet.” De Staaten zonden derwaarts, om hem te bewaaren, zekeren Kapitein REYNIER VAN MYNDEN, met vyftig man. Zy wierden op het Slot geplaatst en, *om alle onwilligheid* van dezelve *garde* te verhoeden, schoot de Stad hun, terftond, 50 ƒ in mindering van Soldy (z).

Bl. 437. r. 3. v. o. „Middelburg, *in Zeeland*, bleef nog *al de Spaansche zyde houden*, *onaan gezien* &c.” De lotgevallen der Stad Middelburg, geduurende de belegering, zyn in veelen opzigte aanmerkelyk geweest en, sedert WAGEN., door een kundige pen (a), na tyds orde, naauwkeurig aangeteekend. Aangaande 't doorsteeken der Dyken in Walcheren, tot benaauwing van Middelburg, waar van WAG. spreekt, merken wy alleen aan, dat zulks zig schynt te bepaalen tot een gat in den Dyk der Westwatering, door die van Vlisſingen gestoken, in Herfstmaand 1572, en 't geen eerlang, op orde der Staaten van Walcheren, aan wien de Landzaten zig met een Smeekſchrift vervoegt hadden, hersteld werd (b).

Bl.

(y) VAN DE WALL. Privileg van Dordr. bl. 57, 105, 108. enz. Vaderl. Hist. 5 D. bl. 9, 105, 198.

(z) Vroedschapsb. van Gouda *Resol.* 13 Febr. 1573. *Stile communis*; en Theſ. Reken. expir. in 1574. Capit. C. van Mynden.

(a) s' GRAVEZANDE. *Hist. Zeeuſchek. of tweede Eeuwſteit der Middelb. Vryheid* bl. 170 en volg.

(b) *Ibid.* bl. 267. en Opbeid. §. 86.

Bl. 438. r. 18. „*Kwam D'AVILA, met eenige zwaare Schepen voor Walcheren, daar een hevige waterstryd voorviel.*” Daar 'er onderscheiden pogingen, door D'AVILA, gedaan zyn, tot ontzet van Middelburg, en dus de Spaansche en Zeeuwsche Schepen, verscheiden malen, slaags geraakten, heeft dit de Geschiedschryvers aanleiding gegeven tot verwarring der Gebeurtenissen en, daar door, is onze WAGEN, ook wel eens van 't spoor geraakt. Het schynt dat alles, kortlyk, hier op neerkomt. —

Na het ontzet van Goes, hadden de Vlisfingers, in 't najaar van 1572, 't geluk gehad eerst 21 of 22 ligte *Asfabres* (Smakschepen, denke ik) koomende van Sluis in Vlaanderen, met voorraad voor Middelburg, in 't gezigt van Rammekens te verbranden (c) en, naderhand, 6 van de 20 groote Schepen, die van Antwerpen naar Middelburg, met voorraad en krygsvolk, waren afgezonden, te vermeesteren (d). Een strenge Winter, hier op volgende, staakte, voor eenigen tyd, de krygsbedryven te water. Maar naauwlyks was de Vaart open, of D'AVILA begeeft zig, met eene wakkere Vloot, van Antwerpen naar Middelburg, maar is genoodzaakt, met verlies, te rug te keeren. In 't begin van Lentemaand, hervat hy den togt; dog weder vrugtelooos, door den aanhoudenden tegenstand der Zeeuwen, met wien D'AVILA verscheiden maalen, omtrend ter Neuse en Borssele, schutgevaarte hieldt, met dat gevolg, dat hy genoodzaakt wierdt, tegen het einde der maand, naar Antwerpen weder te keeren, koomende al-

(c) VAN METEREN. f. 76 Vfo.

(d) HOOFT, 7 Boek. bl. 282 en 283.

alleen eenige kleine Schepen, ter sluiks, te Middelburg behouden aan (e). Welhaast wordt een nieuwe Vloot gereed gemaakt, die, onder p'AVILA en den Vice-Admiraal, Heere van BLICQUY, den 17 van Grasmaand, de Hont afvaart. Binnen weinig dagen ontmoet zy, op de hoogte van Vlisfingen, de Zeeuwsche Vloot, onder bevel van den Burgemeester KEERSEMAKER, de Admiralen WORST en DE MOOR ziekynde. De Schepen van d'AVILA zetten het door op Rammekens, doch worden van de Zeeuwen aangevallen, die 'er vyf groote Schepen van namen, één op 't strand zetteden en één verbrandden. Een Zeeuwsch Matroos hadt de stoutheid om het ankertouw te kappen van het Schip des Spaanschen Vice-Admirals, DE BLICQUY, 't geen, door de ebbe, afdryvende, van de Zeeuwen omringd en, na een bloedig gevegt, vermeesterd wordt. d'AVILA zelf ontkomt ter naauwer nood. Hy volvoert egter zyn oogmerk, en verzorgt Middelburg, Arnemuiden en Rammekens van zoo veel voorraad, dat de belegerden, voor een' langen tyd, daar aan genoeg hadden (f).

Bl. 439. r. 13. v. o. „*In Oogstmaand gelukte het- Rammekens in te nemen.*” De Vlisfingers hadden reeds, in Lentemaand deezes Jaars, een aanslag gemaakt op Rammekens, die vrugtloos was uitgevallen (g). Nu wierdt dezelve, met meerder magt en beleid, ondernomen en, binnen vyf dagen, gelukkig voltooid. Het Kasteel ging, den 5 van Hooimaand, over
by

(e) LE PETIT, *Liv.* 10. p. 246. DE TASSIS, p. 176. en 177.

(f) LE PETIT. *Liv.* 10. p. 248. *Ann. Chronik.* bl. 249. VAN METEREN. f. 81. Vfo.

(g) LE PETIT. *Liv.* 10. p. 247.

by verdrag, wordende de bezetting, met hunne wapenen en bagage, naar Middelburg geleid (*h*). De bemagtiging van deeze Vesting, vooral ter zaake van 't beleg van Middelburg, was van 't grootst belang voor de zaak des Prinsen van Orange, en diende byzonder ter zyner bemoeiding; gelyk, uit zynen Brief aan SONOI, den 9 derzelve Maand, te Dordrecht geschreeven, kennelyk is (*i*).

Bl. 439. r. 8. v. o. „*Maar* — BEAUVOIS — *zeilde door de Roompot.*” BEAUVOIS, den 5. van Oogstmaand, met zyn Vloot van Antwerpen vertrokken, was, den 9., in 't gezigt van Vlisfingen, daar de Zeeuwsche Vloot hem opwagtte. — Doch, 't kwam tot geen hoofdtreffen, om dat de Zeeuwen last hadden niet anders te vegten, dan onder bescherming van 't geschut van Rammekens en het ander Bolwerk, op den hoek des Dyks. BEAUVOIS, na een vlugt Kogels in Vlisfingen gezonden te hebben, zeelt naar Zoutelande en zo vervolgens naar West-Kappel, alwaar MONDRAGON schynt aan Land gezet te zyn. Hier, egter, geene gelegenheid zynde tot losfing der Schepen, zeilt hy zeewaarts, en keert met een gunstigen wind, door het Veergat, weer naar binnen; koomende voor 't Fort den Haak of de Vrouwen Polder, ten anker. Hier hadt hy het geluk omtrend twee derde deelen van den ingescheepten voorraad te losfen: dan, een opkomende storm doet hem drie groote Schepen en een Galei verliezen, behalven het Vice-Admiraal-Schip, 't geen, in een Scheepsstryd met

(*h*) *Ibid.* bl. 256 en 257.

(*i*) *Bor.* 6 B. f. 328.

met de Zeeuwen, genomen wierdt, en negen Schepen met levensmiddelen, die zig, op de Vlaamsche Kusten, op 't Strand zetten, om de Vlisfingers niet in handen te vallen (*k*).

Bl. 439. r. 3. „*Een aanslag op Thoolen.*” Men moet (zoo het schynt) twee aanslagen op Tholen onderscheiden. De eerste in 't begin van Mey, onder 't beleid van den Gouverneur van Veere, HIERONYMUS ROLLÈ, die 'er, met de meesten van zyn Volk, jammerlyk sneuvelde (*l*). De andere, in 't begin van Slagdmaand, onder beleid van AREND VAN DORP, Gouverneur van Zierikzee, die mede ongelukkig uitviel (*m*). Hoe jammerlyk, intussen, het in de Stad en het Eiland van Tholen 'er uitzag, kan men opmaaken uit het Smeekschrift, 't geen zy, in Herfstmaand 1573, den Hertoge van ALVA aanboden, en waarby zy verzogten, dat hunne tilbaare Goederen in 't openbaar mogten verkogt worden, en de Penningen, daar van koomende, onder de Soldaten uitgedeeld, mits de Ingezetenen, daar mede, van verdere lasten van 't Krygsvolk ontheven zouden zyn (*n*).

Bl. 439. r. 2. v. o. „*Twee maanden te voeren.*” Hy sneuvelde, den 21 van Zomermaand; ter gelegenheid, dat een gedeelte der Middelburgsche bezetting handgemeen was met die van Vlisfingen, welken bezig waren zekeren uithoek van den Zeedyk, tusschen Rammekens en Vlisfingen, te versterken, en den Nasauschen Schepen waren toegeschoten, tot hulp der Vlisfingers (*o*). Bl.

(*k*) LE PETIT *Liv.* p. 258. en s'GRAVEZANDE. *bl.* 345—349.

(*l*) VAN METEREN. *f.* 81. Vfo. HOOFT. 8 B. *f.* 805.

(*m*) *Tegenw. Staat van Zeel.* 2 D. *bl.* 76. VAN METER. *f.* 83.

(*n*) *Satisf. van Goet.* *bl.* 175 en 176.

(*o*) s'GRAVEZANDE. *bl.* 325—327.

Bl. 447 r. II. v. o. „Op den agtentwintigsten van Oogstmaand.” Dus schryft WAGENAAR, die VAN METEREN, HOOFD, BOR en anderen volgt. Doch de inneeming van Geertuidenberg moet gebragt worden tot den *eenendertigsten* van Oogstmaand (p).

Bl. 452. 1e. r. „Ook hadt by zig daar diep in schulden gestoken.” ALVA hadt niet alleen zyne schulden te Amsterdam onbetaald gelaaten, niettegenstaande de Regeering hem drie Afgevaardigden nagezonden hadt, om hem daartoe aan te maanen, maar zelfs de Stad eenige Voorregten geweigerd, op welken zy by hem lang aangehouden en, wegens haare goede diensten aan den Koning, zekerlyk hadt mogen staat maken. REQUESENS schynt het gedrag van zynen Voorzaat, hier in gehouden, niet goedgekeurd te hebben; althans, in 't begin van zyn bestuur reeds, den 2 van Wintermaand 1574, deedt hy, aan die van Amsterdam, by drie opene Brieven, de verzogte gunsten verzekeren (q).

Bl. 458. r. 2. „Agttien duizend Menschen.” Dat, volgens het getuigenis onzer Voorvaderen zelve, de Hertog „tusschen de 18000 en „19000 Perfoonen heeft om doen brengen,” is, voorheen, door een kundige hand (r), aange-
toond en, teffens, dat dit getal, verkeerdelyk, tot wel 40000, door anderen, vergroot is. Men legt ALVA ook te last, dat hy, geduurende zyn bestuur in de Nederlanden, den
Ko-

(p) I. VAN NUYSENBERG, Korte Beschryv. van Geertuydenb. bl. 37—39. De Heer van POYER, die de inneeming deedt, heet, somtyds, *Lieutenant Generaal* van den Prins. Vreedsch. Resol. van Gouda. 7 Jan. 1574. pag. 53. V/s.

(q) Zie WAG. *Amsterdam*. 8 E. bl. 349—351.

(r) Zie VAN DE WALL. l. c. bl. 1315 (3).

Koning en het Land meer dan 52 Millioenen Guldens zou hebben doen verspillen (s). Op wat grond is my onbekend.

Bl. 459. r. 19. „Zoo stonden's Lands zaken, in den aanvang des jaars 1574, toen REQUESSENS 't ontzet van Middelburg ondernam." In Slag- maand van 't voorige jaar, hadt men reeds, op last van ALVA, te Antwerpen, een aanzienelyke Vloot van Oorlog- en Voorraad-Schepen begonnen gereed te maken, om, daar mede, 't ontzet van Middelburg te onderneemen. De Vloot vertrok den 17 dier maand, en dus, op denzelfden dag, dat REQUESSENS te Brussel aankwam, onder bevel van BEAUVOIS, die dezelve, by Lillo, in twee smaldeelen scheidde, doende de groote Schepen de Honte afzakken, en het ander deel den weg neemen voor by Bergen op den Zoom, na, alvorens, te Reimerswaal, eenigen voorraad en 600 Walen aan land gezet te hebben. De Zeeuwfche Vloot, geankerd by Rammekens, door de Zierikzeefche Wagtschepen, hier van onderregt, zeilt de Spanjaarden te gemoet en treft hen aan by Wolphaartsdyk: dan, de Spaansche Schepen ontwyken 't gevegt en neemen de vlugt naar Bergen, daar zy door de Zeeuwen worden ingeslooten, na hun eenige Schepen ontnomen te hebben. Reimerswaal wordt, na een kort beleg, ingenoomen, en de ongelukkige Stad, welke men vreesde dat, door ALVA, met meerder bezetting zou voorzien worden, aan koolen gelegd (t).

Het

(s) Oude Holl. Chron. 2 D. 51. 14. Nopens hem zie men verder, eenige byzonderheden by BRANTOME, *Vies des Capitains illust. de France* Tom. 1. p. 70. Veyez aussi. DOM. L'EVESQUE *Blancet. de Granvelle. T. 1. p. 57. en BOR. 6. B. 51. 474.*

(t) HAMEL *donal. Belg. p. 194. LE PETIT Liv. 10. p. 267.*

Het ander Smaldeel der Spaansche Vloot, eenigen tyd tegen over Baarland ten anker gelegen hebbende, was naar Antwerpen te rug gekeerd, en wierdt, aldaar, op nieuw gereed gemaakt en versterkt, op last van REQUESENS, die, na aan JULIAAN ROMERO een naauwkeurig Berigtschrift, den 23 van Louwmaand 1573, te Antwerpen gegeven te hebben (v), de groote Vloot in eigen persoon den volgenden dag afvaardigde. Haare lotgevallen zyn, door WAGEN., kortlyk beschreven, dog meer uitvoerig door s' GRAVEZANDE (w). Alleenlyk meenen wy hier te moeten aanteekenen, dat de Zeeuwsche Admiraal LOUIS BOISOT, in deezen fellen stryd, door een kogel zwaar gekwetst, met verlies van één oog, 'sdaags daar aan, den 30 van Louwmaand, te Vlisfingen wierdt binnen gebragt (x).

Bl. 461. r. 14. „*Daar men groot gebrek aan Mondbehoefsten hadt.*” De honger was in Middelburg zoo hooggaande, dat men zig niet alleen met paardevleesch moest voeden, maar zelf honden, katten, rotten en muizen, greetig naar binnen sloeg, en verkogt (y).

Bl. 461. r. 3. v. o. „'t Verdrag *wierdt, den 18. van Sprokkelmaand, getroffen.*” Dit geschiedde op Rammekens, tusfchen de Gemagtigden van den Prins en van MONDRAGON, die het Verdrag ook wederzyds bevestigden (z). Ten zelve dage, wierden de Burgemeester ADRIAAN JACOB JOOSEN, de Pensionaris ZON-

NIUS

(v) LE PETIT. Liv. II. p. 271—273.

(w) Hist. Zeeuwschek. bl. 384—398.

(x) LE PETIT. l. c. p. 274.

(y) s'GRAVEZANDE, Hist. Zeeuwschek. bl. 402—404. Opbeld. §. 67. en 71.

(z) Men vind dit Verdrag by BOXH. 2 D. bl. 553 en 554. en LE PETIT. p. 276.

stus en de Oud-Secretaris en Jongen, nu aan
gehouden: Vergadering met Wat en Rad,
mitsgaders Weesmeesteren, Kiezers, Thesa-
uriërs, Dekens en Beleders van de Schutters-
en verdere notabele Ingeënten der Stad, ge-
magtigd om de onderhandelingen verder met
den Prins voortzetten; met dat gevolg, dat
zyne Excellentie, die verklaarde niet gezind te
zyn met de Burgery der Stad eenige Capitulatie
te maken, dan alleenlyk uit zyne eigen Vor-
stelyke genade te verleen, 't welk hy
goeddag, den 19. derselver maand, te Vlissingen,
een Verklaringe gaf, bepalende de Voorwaar-
den, welke hy der Stad toestond, en waar-
mede de Regeering, den volgenden dag,
genoegen nam, in hoopo, dat zyne Excellentie
de Privilegien en Vryheden der Stad, uit den
naam van de Koninglyke Majesteit, vermoe-
deren en niet verminderen zoude (a).

Bl. 469. r. 14. „Zyne Doorluchtigheid
verklaarde verkant: Vlissingen en Veere
voor vrye Graafelyke Steden enz.” De Prins
van Orange was, in Wintermaand 1573, van
Delft vertrokken naar Zeeland en, den 30. dier-
maand, na Zierikzee en Veere bezocht te heb-
ben, te Vlissingen aangeland (b), daar zyne
komst de grootste vreugde baarde. Hy deedt de
drie Steden, die zyne zyde hielden, beschryven,
om den 9. van Louwmaand des jaars 1574, te
Vlissingen, Staatsgewyze by een te komen,
ten einde een vasten voet van Regeeringe, ge-
durende de onlusten, te beraamen. De Afge-
vaard:

(a) s' GRAVEZANDE. II. 411—417. en BOXE. 2 D. II. 555—557.

(b) LE PETIT. Liv. 10. p. 267. HART. Arch. L. 2. p. 199.

vaardigden, 's Prinſen voorſlag gehoord heb-
 bende, bragten, vervolgens, den laſt in van de
 Magiſtraat, Raad en Schutteryen hunner Steden;
 waarop, den 2 van Lentemaand, de eerſte In-
 ſtructie voor het Collegie van Gouverneurs en
 Raaden van Zeeland, Staatsgewyze, wierdt vaſt-
 geſteld, waar toe, behalven de Gouverneurs van
 Zierikzee, Vliſſingen en Veere, VAN DORP,
 BUISOT en JUNIUS, uit de drie Steden benoemd
 wierden CORNELIS WERKENDET LIEVENSZ.,
 ANTHONIS VAN DER SICKELE en JACOB CAMPE,
 behoudens het regt van den Prins, om een'
 zevenden 'er by te voegen (c). Ten zelve
 dage, wierdt, door den Prins, als Stad-
 houder en Kapitein-Generaal over Holland,
 Zeeland, West-Friesland en Utrecht, in
 naam en van wegen zyne Majesteit, met
 Advys en Conſent van de Gouverneurs van
 Zierikzee en Veere, en van de Raden nevens
 den Prince, aan de Stad Vliſſingen, te Middel-
 burg, gegeven een zeer aanmerkelyk Privilegie
 (d) en, den 11 derzelve maand, een dergelyk
 aan de Stad Veere, met Advys en Conſent van
 de Gouverneurs van Zierikzee en Vliſſingen.
 (e) Zo als ook zyne Doorlugtigheid, twee dagen
 te vooren, by een ander Privilegie, het Dorp Ar-
 nemuiden beſchonken hadt met Stads regt en
 andere Vryheden (f). Het ſchynt dat de Re-
 geering van Middelburg, welke eerſt den 22.
 van Lentemaand veranderd wierdt (g), in deze
 Raadspleegingen geen deel gehad hebbe, en dat

de

(c) *Satisfactie van Goes. bl. 89-97.*

(d) *BOXH. op REIGERSB. I D. bl. 195-203. en 2 D. bl. 556*

(e) *BOXH. I D. bl. 228-235.*

(f) *BOXH. 2 D. bl. 557-559.*

(g) *s'GRAVEZANDER, bl. 522-523.*

AANMERK. OP HET VI. DEEL. 113

de Prins zig tot deeze zaken heeft bevdegd gedoordeeld, uit hoofde van het beding, by de overgave dier Stad, door hem uitdrukkelyk gemaakt.

Bl. 463. r. 10. „Zonder dat my, *wegens 't gevolg hier van*, iets gebleken is.” Uit het Register ten Raade der Stad Middelburg blykt, dat ook de overige 40,000 gulden betaald zyn (h).

Bl. 464. r. „DE RYK.” Elders, handelt WAG. breeder over de wyze van zyn ontslag (i).

Bl. 465. r. 3. v. o. „Hy en nog eenigen werden onthalsd en gevierdendeeld; anderen, *om hunner jonkheids wille*, verschoond.” De oorspronglyke Stukken leerén my, dat, in Gouda en voor den Regter van die Stad, alleenlyk ADRIAAN PIETERSZ. EN PIETER JANSZ. *Slottemaker*, gevonnisd waren, om, „op 't Schavot, agter 't Stadhuis, met den zwaard te worden gestraft.” 't Hoofd van den eersten moest „op een staeck bouen 't Casteel worden vuytgesteecken, syn lichaem gequartiert en die vierendeelen de vyer poorten deeser Stede, vuytgehangen;” terwyl dat van den tweeden moest worden gesteld „op een staeck op 't Vla- minspoortgen en zyn lichaem begraven (k).” Welk Vonnis ook zal zyn uitgevoerd (l). Op den 26. van Grasmaand daar aan, wierdt, by de Vroedschap, beslooten, den Zoon van HEY GERRITSZ., *geaufugeerden*, (anders gezegd JAN HEY) door den Hoofdschout, des avonds;

(h) s' GRAVEZANDE. Tweede Eeuwgedagt. enz. bl. 432, 433, 525.

(i) Beschryv. van Amst. 3 D. bl. 354—357.

(k) Crimineel Vonnis Boeck der Stede van der Goude, beginnende met den jaare 1559. bl. 59—60 Wt. op 20 Febr. 1574. *Stilo commun.*

(l) Bon. l. c. bl. 487. Col. 1.

avonds, buiten de Stad te doen leiden (m). Voor 't overige, (doch waar van my niets blykt by onze Schryvers,) wierdt de zaak der verdere Gevangenen, die, gedeeltelyk, hunne Maagschap onder de Regeering hadden, door de Wet, onverminderd Stads Privilegien, gesteld in handen van den Prins (n). Of zyne Doorlugtigheid 'er, sedert, eenigen deelt straffen, is my niet gebleeken, maar wel, dat de Raad navens hem, altoorens 'er gevonnisd wierdt, de gedagten der Stads Regeering innam, en dat de Prins, op den 29 van Wynmaand en den 27 van Wintermaand des jaars 1574, vergifnis schonk aan CLAES DIRCKSZOON DIERT, en HEYNRICK GYSBRECHTSZ, om dat zy simpel waren, en het verraad niet zelfs bedreeven, maar slechts geweeten en 't niet geopenbaard hadden

(m) Vroedschapsb. Gouda. 26 Aprilis 1574. bl. 69 vfo.

(n) Dit leert men breder uit de Vroedschaps Resolutie van den 20sten May 1574, in deeze woorden „Geboort by my Heeren de
 „Burgemēren het versouck ende aengenen van zyn Pr^{inc}: Excellen
 „Raede, belangen den Persoonen alhier vuyt zaecke van verraet
 „gevooneplick zyn, off zyl. met Schepēn daer oer Justitie sendē
 „willen administreren, hebben Burgemēren dienvolgende met
 „Scapēn daer oer onderlinge geadviseert, dwelcke nyet lyner
 „en soeken, den Justitie te mainteneren ende redresseren, Bevy-
 „den nachbans, door veranderinge van Vroedschappen en Wetbo-
 „ders, t Collegie van vyer neutrals Burgemēren, en seuen Schepē-
 „nen nyet te mogen becoemen, en in der seluer zacke voorsz. te
 „vragen sententieren, Aengesien het meerendeel van 's jegen-
 „woordige Collegie van de Burgemēren en Schepenen zeer
 „nae gemaechtaelt en bloetbewanten zyn van ettelijcke der
 „voorsz. gevangenen, mits welcke myn Heeren aenveghen de-
 „ser zaecke gantelicken zyn stellen in handen van zyn F.
 „G., omme daer inne gedisponeert en gedaen te werden,
 „gelyck zynder F. G., dat best bevyaden sal te behooren,
 „Mits dat tzelue nyet prejudicieren en sal het Preuillegie de-
 „ser Stede, en onuermindert dien. Aldum ter Camer den 20sten
 „May 1574. Pat. Burgemēren en Schepenen.” l. c. bl. 69 vfo.

den (o). Ik weet niet of CLAES DIRCKZ dezelfde is, van wien de Resolutien van Holland en, uit dezelve, onze WAGEN. spreken, onder den naam van REINIER DIRCKSZ. 't Is zeker dat de tyd vry wel overeenkomt. Ik vinde wel van eenen CLAAS DIRCKSZ, maar niet van REINIER DIRCKSZ, by de Schryveren gewaagd (p).

Bl. 487. r. 9. v. o. „ *Met den aanvang van Herfstmaand, waren te Rotterdam gekomen de Admiraalen LODEWYK VAN BOISOT en ADRIAAN WILLEMSZOOM, met eenige welbemande vaartuigen, mond- en oorlogsbehoefsten, in Zeeland verzameld.* ” Gouverneurs en Raaden van Zeeland hadden eerst, door middel van een bede aan de vier Steden, getragt eenigen voorraad van penningen, voor het ontzet van Leiden, te verzamelen. Boisot hadt, vervolgens, door een leening by de Kooplieden, getragt daar in te voorzien; maar zyn yver hadt hem het misnoegen van Middelburg op den hals gehaald. Deeze Stad bleef nogthans niet in gebreke, om, hoe zeer nog zugtende onder de gevolgen van een langduurig beleg, de poogingen der Zeeuwsche Vlootvloogden kragtadig te ondersteunen, zo dat zy zelf besloot de klokken der Stad te verkoopen, en daar voor in te koopen yzer kanon (q).

Bl. 498. r. 5. „ *De Prins, de Edelen en Steden booden, eerlang —, den Leidenaaren —, vryheid van tollén — af eene Hoogeschool — aan.* ” Behalven 't zeggen van Hoofd, hier aan-

(o) Memoriael van ERNST. Bl. 57. Vfs. en 69 Vfs. Vergel. Resol. Holl. 19 Oct. 1574. H. 146 en 147.

(p) Zie BORT. l. c. Bl. 486. en WALVIN. l. c. Bl. 360.

(q) s' GRAVZANDE. *Wile van Utrecht berdegt. Bylge A.*

aangehaald, blykt my niets zekers van deeze aanbiedingen, *na 't overgaan der Stad*; maar, alleenlyk, dat, *geduurende de twee Belegeringen*, de Staaten den Leidenaaren beloofd hadden van veele Lasten, zo zy 't Beleg uithielden, te zullen ontslaan; waar op de Ingezeten, nog ten jaare 1577, aandrongen en, als toen, een vryen Jaarmarkt verkregen (r).

Wat, byzonderlyk, het aanbod eener Hoogeschool betreffe, men heeft, reeds voor my, aangemerkt (s), dat, in de Resolutien van Holland, hier voor geen' grond te vinden is. De Staaten verklaarden, op den 4. van Louwmaand des jaars 1575, aan den Prince, dat zy „nopens het op-
 „ rechten van een publique Schole ende Univer-
 „ siteyt *binnen den lande van Hollandt*, wel
 „ eertyds, goede wille gehad, ende ook eenigh
 „ concept hadden gemaect, maar dat hetzelfde,
 „ tot noch toe, te rugge gesteld was geweest door
 „ de dagelyksche zwarigheden der kryghsbe-
 „ roerten; dan dat zy, *als nu*, ter voldoening
 „ van zyner Excell: schryven en salutaire ver-
 „ maninge, *eintelyk*, beslooten hadden desel-
 „ ve Universiteit te doen vorderen, en de Stad
 „ Leiden, tot de plaats van dien, verkopen.”

In de Vroedschaps Resolutien der Stad Gouda, van den 22. van Wintermaand des jaars 1574 (t), leest men deeze woorden: „Up
 „ huyden js ter Vroetschap by de Burgenren
 „ geproponeert, hoe *dat zy verstaen dat men*
 „ *in Hollandt van meeninge es een Uniuerf-*
 „ *teyt op te stellen*, Ende soe dese stede jegen-

„ WOOR-

(r) MIER. Handv. van Leiden. bl. 328 en 329.

(s) s. GRAVEZANDE, Unie herdagt. bl. 130. (r).

(t) l. c. bl. 22.

„ woordelick van sobere weluaerte, ende nerin-
 „ ge es, js tzelue jn cojcatie (*communicatie*)
 „ geleyt ende ôme gevraecht; off men *Jn ge-*
 „ *ualle als bouen van Stats wegen solliciteren*
 „ *zal, om dyoorſz. Uniuerſiteit alhyer te heb-*
 „ *ben, Waerop gereſolveert Js ſulcx te doen*
 „ *verſoucken.*” Gouda, ſchoon één der Hoofd-
 ſteden, hadt dan, ten deezen tyde, denkelyk,
 aan Leiden nog geen aanbod gedaan.

Ik zoude den loop der zaaken, omtrend de
 oprigting van Leiden's Hoogefchool, voor my,
 op grond der bovengemelde en andere reedenen,
 tot nog toe, dus opvatten. Dat men, reeds een
 geruimen pooz *voor de Beleegeving* van Leiden,
 ernſtig gedagt heeft een Hoogefchool, in *Hol-*
land of Zeeland, op te rigten, waar toe men zelfs,
 by de Staaten van Holland, met betrekking tot
 hun Gewest, een ſchetze gemaakt hadt, doch
 't geen egter de tyds omſtandigheden verhinder-
 den werktellig te maaken; dat men, *na 't ontzet*
 van Leiden, meer lutt krygende, toen ook dat
 denkbeeld weder wakker is geworden, waar
 op Burgemeefteren van Gouda (uit welker Re-
 geering Mr. JAN JACOBSZ. (u) één der Raaden
 was *nevens zyne Excellentie*) 'er aan de Vroed-
 ſchap kennis van gaven, op den 22 van Win-
 termaand, boven gemeld; dat, ondertuſſchen,
 de Staaten van Holland zig toen nog niet be-
 paald hebbende nopens de juiste Stad of plaatz,
 de Goudenaaren, hier op, begreepen aan hunne
 eigene Stad te mogen en te moeten denken;
 dat de laſt van Gouda, ('t geen eenige daagen
 gedraald hadt ter dagvaard te komen) (v),

aan

(u) Vroedſchapsb. van Gouda, Refol. van 20 Maart, en 18
 Sept. 1574; Vergel. WAGEN, alhier. bl. 399. r. 13.

(v) Refol. van Holland. 17 Dec. 1574. bl. 251.

aan den Prinse, nu in Zeeland zynde, denklyk niet tot op den 28. derzelve maand, zal zyn verborgen gebleeven, te minder, daar de Vergadering van Holland by een was en, ter zaake van een voorgelagen Verdrag door R^{ES}QUESENS, de Heeren VAN WYNGAARDEN en KAMERLING, op den 25., naar hem gezonden wierden, die spoedig reisden (w) en hem ook van dit werk, gelyk men, met grond, vermoeden mag, zullen gesproken hebben. Dat de Vorst, op dien 28. van Wintermaand, een Brief afzendende aan de Staaten van Holland, daar in, wel de noodzaaklykheid der oprigting eener Hooge School, binnen *Holland of Zeeland*, aanprees en zyne keus op *Holland* liet vallen (x), maar zig egter, nopens geene bepaalde Stad of Plaatz, uitleet, vermydende, langs deezen weg, één, of, mischien, meer Hoofdsteden, in haare verzoeken, opentlyk, voor het hoofd te stooten en, teffens, zig zelve bloot te stellen, indien men eens 't oor, meer naar een andere plaatz dan Leiden, liet hangen; dat hy, des niét te min, voor zig zelve, en als beloofd hebbende der Leidenaaren dapperheid, aan hunne Kinderen en Kindskinderen, te zullen gedenken (y), tot die Stad neigende, en deeze zyne byzondere meening, door Mr. JACQUES TAYAERT, (dien hy, voorzigtiglyk, ten dien einde, met zynen Brief herwaarts gezonden hadt) aan eenige Leden van Staat hebbende doen open leggen, hier op de zaak een gunstiger keer

(w) Resol. Holl. 42, 23, 28 Dec. 1574. s' GRAVEZANDE, A. 2. bl. 138.

(x) MURIS, Handv. van Leid. II. 512.

(y) BON. I. c. 7. B. bl. 560.

keer voor Leiden nam en 't geheele werk, reeds op den 4. van Louwmaand des Jaars 1575, naar 'sPrinses wensch, ter Vergadering van Holland, wierdt beslooten: welke spoed, voor 't overige, van daar kwam, dat men, ten zelve tyde, (gelyk ik reeds aanroerde,) handelde over een Verdrag met REQUESSENS en, by 't sluiten van dien, naar meening van zyne Doorlugtigheid, een' stillstand van wapenen zou geboden, en de hoop afgesneden worden tot oprigting der Hooze Schoole (z). In de Goudsche Resolutien, vinde ik niet, (en 't verdient eenige opmerking), dat van de bovengem. Stads last, en 't geen 'er op gevolgd was, eenig *Rapport* is gedaan.

Bl. 498. r. 4. v. o. „Heidelberg en elders in Duitschland, van waar hy de eerste Hoogleeraars in de Leidsche Akademie herwaards bragt.” LANGUET schryft wel, dat MARNIX naar Heidelberg kwam, om Bedienaars des Woords en Hoogleeraars op te zoeken, terwyl men zig, zo veel mogelyk, spoedde, om de Akademie te Leiden plegtiglyk te stiften; doch hy schryft niet, gelyk WAGEN, hier te kennen geeft, dat MARNIX de eerste Hoogleeraars, van Heidelberg en elders in Duitschland, met zig bragt. Ja, indien LANGUET dit laatste geschreeven hadt, zou hy gedwaald hebben: want, onder de eerste Hoogleeraars te Leiden, was 'er niet één, die van Heidelberg of elders in Duitschland kwam, gelyk, uit MEURSIUS en anderen, bekend is.

(z) Resol. Holl. N. 1, 2, 4, 5. 20 en 4. Jan. 1574.

BYLAAGE.

Extract uit het 5. *Memoriaelbouck*
van Mr. B. ERNST, fol. 220—221.

„ Beroerende d'Inundatie geuallen op
alderheyligen dach in t jaer
XVc ende Tseuentich.” *

* Men heeft, in
deze By-
voegf. en
Aanmerk.,
toevallig
vergeeten
van dit
Stuk te ge-
wagen.
Het dient
toe een By-
voegfel op
dit VI. Deel
van WAG.
N. 323. r.
3. v. 6.

„ Verclaringe van de vaste Landen, Eylanden,
Polderen ende anders mitten watere ende
Storm geinvindeert ouerloepen ofte wech-
geslagen in den Graeffscappe van Hollandt
ende dependentien van dien als Voiren
ende Putte etc. Zeelant daer inne nyet
begrepen. Welcke verclaringe corts nair
d'Inundatie by den Houe van Hollandt aen
de Excie van den Hartoch van Alue by
Missive ouergezonden es.”

„ Noorthollant.”

„ In den eersten Thontbosch tot drie ofte vier
plaetsen ouergelopen ende duergespoelt mitte
Noortzee zonder grontbraecken nochtans dair inne
ende wordt die Zee geschut aan de oude Slaepers
dier gehouden heeft ende noch houdt.

Die Zypedyck is meestendeel wech ende twolck
dair op wonende mitzgaders die beesten meest al
verdroncken ouer die hondert personen ende
men ziet aldaer zes huysen.

In Huysduynen loopt het water voor in vuyt
die Noortzee ende achter weder vuyt in die Zuy-
derzee ende daer zyn wechgespoelt wel hondert
huysen ende verdroncken wel LX Personen.

In Tooch zyn wech gedreuen omtrent LXX
huysen ende drie personen verdroncken ende
es geinundeert.

Tot Egmont op Zee zyn afgespoelt omtrent vyftich
huysen.

Tex-

B Y L A A G E.

Texel is geïnnundeert, Wieringen van gelycken.

Tot Zantfoort

Tot Carwyck

Tot Scheueninge

Ter Heyde

} zyn merckel. getal van huysen
mitte duynen. affgespoelt.

Ende die geheele Noortzeeus tinge (a).

Die vier Noordercoggen Drechterlant Schager
ende Nyecopperkoggen geheel Waterlant ende
Zeevanck zyn geïnnundeert.

Die Velferdyck by Haerlem ende Sinte Aech-
tendyck in de Beuerwyck zyn deurgebroecken
dair deur die Stede van Haerlem, in haer poorten
ende mueren groote schade geleden heeft.

Den Huygendyck buyten Almaer wordt gehouden
deurgebroecken, daer deur die twee groote Mee-
ren als die Waert ende Schermer in een komme.

Diemerdyck bouen Amsterdam is deurgebroec-
ken omtrent Naarden ende zyn daer inne negen
gaten daer inne het diepste is derthien vamen
ende het minste drie vamen, daer deur geïnnun-
deert zyn Amsterlant ende een groot deel van
Rynlandt tot aen den Ryndyck by Leyden,
die noch gehouden wort mit crachte van Volck
vuyt Delflant Rynlant ende Schielandt anders
zouden dieselue Landen van Delflant Schielandt
ende een deel van Rynlant dat noch nyet ge-
ïnnundeert en es mede inunderen.

Suyt Hollant.

Die groote Waert genoempt d'Alblafferwaert
is geïnnundeert deur een gat genallen omtrent Pa-
pendrecht tegens Dordrecht ouer.

Die Crimpenewaert es geïnnundeert deur zeuen
gaten.

Noch Zeuemborgen tNyewelant is geïnnundeert.

Tgeheele landt van Vooru beoïften tVlacke is
geïnnundeert vuytgezondert een Polderken ofte
twee.

In

(a) Zo lees ik, zonder te durven verzekeren of het *senge*
bedaide, (ziende op den *Hoek van Holland*) of iets anders.

B. Y. L. A. A. G. E.

In Voorn ouer tVlackee zyn xviij Polders jnnegeloopen, als dUytflach van de Boemel de Noortzyde van de Plate. Die Galenthee, doude Tonge, Battenoord. Clinckerlant oudt Herkinge ende nyeuw Herkinge Aertsdyckwal die Molenpolder, Tzuynnylant doude Plate beneffens Drexlandt Meliffant Rouxenille Ouwært met Ste. Christoffels Polders.

Tgeheele landt van Putte is gejtundeert als Geeruliet Spyckenisse Hekeling Symonshauen Biert Schuddebeurse Zuytlande Coorndyck Piershil Roon Portugal Oudevliet Pernis ende Charlois mit alle die omleggende Polders. Ende zyn alhier tmeestendeel van alle die Beesten verdroncken int Zuytlandt die Shryse vuut die Putte gesprongen, ende wel xxv Perfoenen verdroncken.

Ende dit al behalven dat tot onser keunisse tot desen daege toe nyet gecoemen en es, dat wy wel beduchten dat noch vallen sal bouen tgundt voorfz. es (b)."

(f) My is geen nader Opgawe, in de Memorialen van den Hove, voorgehoemen.

NB. In zekere Memoria van den Grave van der MARK, by *Box 6. B. bl. 430*, leez ik, dat hy beschuldigd was over volstrekte „*Freuwnkrags* (forcement) van een dochter in den *Briale*." Deeze plaats was my niet onder 't oog gekoomen, by 't maaken der *Notis* alhier, *bl 86. (f)*. Zo zy op het, daar vermeld, geval, zo als 't my voorkomt, ziet, hadt *LUMER* ernstiger reden tot zyn pleitgeding, dan ik, voorheen, dagte.

De Drukfeilen, welken in het 4 en volgende Stukjes deezer Aanmerkingen gesloopen zyn, zullen, in het vervolg, worden opgegeven en verbeterd.

BYVOEGSELS

E N

AANMERKINGEN

OP HET ZEVENDE DEEL.

B Y V O E G S E L S
E N
AANMERKINGEN
VOOR HET
ZEVENDE DEEL
D E R
VADERLANDSCHE
H I S T O R I E
V A N
J A N W A G E N A A R.
D O O R
M^r. H. VAN WYN, M^r. N. C. LAMBRECHTSEN,
M^r. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCII.

THE
JOURNAL OF
THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
PUBLISHED BY THE
EDUCATIONAL SOCIETY
LONDON

BYVOEGSELS

E N

AANMERKINGEN

OP HET ZEVENDE DEEL.

Bl. 3. o. r. „ *Hy* (WILLEM de I.) *voerde, onder den naam van 's Konings Stadhouder, geen minder gezag, dan de Koning — zelf*” enz. Men herinnere zig, dat de Graaflyke Stadhouderen, als Plaatsbekleeders van hunne Heeren, dezelve, by afwezigheid, ook in opzigt der wetgeevende magt te water en te lande, vertegenwoordigden (a) en, hier uit, als mede uit den Aanstellingsbrief (*Commissie*) van den Prinse (b), moet men verklaren verscheiden daaden van gezag, door onzen WAGEN., op de voorgaande bladzyde, aangevoerd. Ik weet wel, dat by de Lastbrieven (*Instructien*), door den Koning, daags voor de aanstelling zynen Doorlugtigheid, geteekend (c) en den Prinse, om 'er zig na te rigten, ter hand gesteld, dit gezag mer-

(a) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 6 D. bl. 398. r. 14., alwaar men, in plaats van 't woord *Instructien*, moet lezen *Commissie*, en, in de Note (w), SLINGEL. 1 D. 4 St. bl. 74. en volg.

(b) Memoriaalb. van den Griffier ERNST. f. 212 Vfo.—214.

(c) WAGEN. heeft ze, sedert, uitgegeven, in de *Besluyen* van Amsf. 3 D. bl. 483. en volg.

merkelyk beſnoeid is geworden. voor zo verre hy, naamenlyk, verſcheiden' zaaken niet mogt onderneemen, buiten den wil der Hertoginne van Parma, toen Opper-Landvoogdesſe der Nederlanden; *aan welke brieven en beveelen hem gehoorzaamheid en onderwerping* bevolen wierdt; doch, na die Vorſtin uit het Bewind was geraakt, na men de gehoorzaamheid aan PHILIPS, als een misleid Vorst (d), hadt geſchorst, en den Hertoge van ALVA, met den verderen Spaanſchen aanhang, voor Vyanden, Oranje alleen voor 's Koning wettigen Stadhouder, hadt erkend, ſprak het van zelve, dat, nu ook, de laatſt-gemelde van alle verplichtingen zyner Inſtructien, byzonder van die, welken hem aan de Opperlandvoogdy onderſchikten, wierdt ontſlagen geagt, en hy gehouden voor den onmidlyken Vertegenwoordiger van den Landsvorst, die alle beveelen geeven en al dat geen verrigten mogt, 't welk men begreep, dat de Koning zelve zou hebben moeten en kunnen verrigten; indien hy 't waare welzyn van den Lande beoogd hadt.

Bl. 4. r. 4. „De Staaten — *plagten, onder het bewind der laatste Graaven, genoegzaam in geene zaaken van Regeeringe, gekend te worden.*” Onder de vroegere Graaven, hadt dit, myns oordeels, meer of minder plaats, naar den verſchillenden aart dier Vorſten, en de omſtandigheden, in welken zy zig bevonden. In de daad, ſchoon het hoogbeſtuur onzen Graaven, als Souveraine

(d) Zie myne Aanmerk. op WAGN. 6 D. Bl. 378. r. 17.

raine Erfheeren van den Lande, toekwam;
 schoon zy ook, voor zodanigen, door de
 Landzaaten, gehouden wierden, en schoon
 de stelregel, dat de wet, niet alleen door
 's Vorsten wil, maar ook door *toestemming*
der Voornaamsten, gemaakt wierdt, by de on-
 zen, in de middeleeuwen, niet even zeer,
 als voorheen by de Franken (e), (welker ge-
 woonten hun anders niet vreemd waren (f))
 in zwaag schynt geweest te zyn, begreepen
 ogter verscheiden onzer Landsheeren, dat het
 byeenroepen eerst der Edelen, daar na ook
 der Steden, en het beraaden met, en 't ver-
 krygen der toestemming van, deeze Verte-
 genwoordigers des Volks, niet minder noodig was
 tot styving en vermeerdering van hun gezagen
 tot betere inrigting en nakooming van be-
 langryke besluiten, dan tot het bewaaren van
 den inwendigen rust en aangroei van 's Volks
 genoeg en welvaaren, waar aan het hunne
 zo naauw verbonden was. Men herinnere zig,
 onder anderen, de Regeering van FLORIS V.,
 WILLEM IV. en ALBRECHT VAN BEIEREN;
 (g) zo als ook, wegens WILLEM VI, de
 Steden, ten jaare 1405, ontboden waren,
 om, „ in allen saken, tot ons lief Heren
 „ behoef, te helpen raden (h).” 't Moest, sedert,
 den Staaten zeker hard vallen, al meêr en
 meêr, ik zegge niet tegen den aart der Ne-
 der-

(e) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 2 D. bl. 224. r. 3.

(f) VAN DE SPIEGEL. Histor. der Vaderl. Recht. 3 Hoofdst.
 bl. 88 en volg.

(g) Zie WAGEN. Vaderl. Hist. 3 D. bl. 359 en volg. en myne
 Aanmerk. op 3 D. bl. 352, en 5 D. bl. 32. r. 16. Zie ook
 de Aanmerk. op 4 D. bl. 296. r. 10.

(h) BLAFF. van den Arkelsche Oorlog, ter Leenkamer van
 Holland. fol. 2. Vfs. No. 1.

derlandsche en Duitfche, maar der Europeefche Regeeringsgronden, niet alleen, onder den naam van Beden, gedwongen te worden, tot het opbrengen van hooge en onverpligte geldfommen (i), maar ook die gelden te zien befteeden tot zaaken, die zy, als de meeste kennis van 't belang der Ingezetenen hebbende, voor de hand zagen, tot 's Lands bederf te moeten ftrekken, zonder dat men hen, egter, met de minfte raadpleeging verwaardigde, hoe zeer zy niets meeders dan, flegts, dit wenschten en, nog ten jaare 1556, ten opzichte der Privilegien van vrydom, by den Koning, daar omtrend, aangehouden hadden, zig niet willende aanmaatigen een befluitende ftem, maar, eenvoudig, zeggende, „ dat „ zyne Majesteit, de Staten gehoord hebbende, „ als dan noch doen mach, dat syn Majesteit „ gelieft, ende, mitsdien, fyne handt daer „ door niet geflooten en wordt (k).

Bl. 5. r. 18. „ *Die van Holland hadden zelfs een nieuw Reglement op de Regeering ontworpen.*” Dit Stuk was eerst „ *beraempt* „ *by*

(i) Vergel. myne Aanmerk. op WAGEN. 5 D. bl. 187. r. 9. *van end.* De woorden van den beroemden COMMINES, een' Schryver der 15. eeuw, die in dienst van PHILIPS den Goeden en KAREL den Stouten geweest was, zyn aller aanmerkenfwaardigst. Na, in 't algemeen, gefproken te hebben van de noodzaaklykheid om, by gewigtige gelegenheden, den raad der Staaten in te neemén, vraagt hy *Tom. 1. Liv. 5. p. 354.* „ *T a 't il Roy, ne Seigneur, fur terre, qui ait pouvoir, outre „ fon Domaine, de mettre un denier sur ces Subjects, sans Oûtoy „ & Consentement de ceux qui le doivent payer, si non par tirannie & violence?*” en hy doet 'er straks opvolgen: *p. 355.* „ *Notre Roy (de France) est le Seigneur du monde, qui le „ moins a cause d'user de ce mot de dire, j'ay privilège de lever „ sur mes Subjects, ce qui me plaist, car ne luy ny autre la,*” en verder, *p. 357.* „ *nul Prince n'a le peut autrement lever „ que par Oûtoy, „ comme dit est, si ce n'est par tyrannie.*”

(k) *Resolut. Hôn. 1556. bl. 96.*

„ by den Gedeputeerden van Dordrecht ,
 „ Delft en Gorinchem, ten bevele ende upt
 „ behagen van den gemeenen Collegie van de
 „ Staten (1). De Staaten verbonden zig,
 nog nader, tot de nakooming van dien, op
 den 7. van Louwmaand des jaars 1575.

Bl. 10. r. 14. „ Terwyl men dus om meer
 gezags in de Regeering woelde, — wist men,
 eerlang, niet aan wien men zig moest vervoe-
 gen; om dat men niet wist waar, of in wien,
 de opperste magt in Holland geplaatst was.”

De eerste deezer twee zinsneeden is genoo-
 men, uit de eigen' bewoordingen van den
 Prinse, te vinden in dezelfs, by WAG. straks-
 volgend, Voorstel, aan de Staaten, op den twin-
 tigften van Wynmaand des jaars 1574, gedaan;
 alwaar hy, dezelve deedt zien „ den groo-
 „ ten ende hooghdringend n noodt van eeni-
 „ ge goede ordeninge te stellen, beyde in
 „ faecken des Politycquen Gouvernements ende
 „ des Kryghs, op dat een yeghelyck mochte we-
 „ ten, aen wien dat hy hem behoordt te ad-
 „ dresfeeren (m).” Voor 't overige, spreekt het
 van zelve, dat de onkunde, van welke hier
 onzen Schryver gewaagt, alleenlyk betrekking
 hadt op de Gemeente; want, wyl de Staaten
 den Koning nog niet hadden afgezworen (n),
 en den Prinse, als zynen wettigen Plaatsver-
 vanger, erkenden en gehoorzaamheid beloofd
 hadden, zo als hy ook, uit dien hoofde,

VOOR-

(1) Vroedschapsb. der Stad Gouda. Resol. van 15 Sept.
 1573. bl. 43 en 43 176. Zie ook BOR 7 B. bl. 482.

(m) Resol. van Holl. 20 Oct. en 1 Nov. 1574. bl. 148 en
 176.

(n) Vaderl. Hist. 6 D. bl. 378. r. 17., en myne Aanteek.
 aldaar.

voorheen, orde op 's Lands bestuur en de ver-
 rigtingen der Staaten hadt gesteld (o), volgde
 hier uit, hoe aan deezē, niet verborgen konde
 zyn, dat de opperste, zo wetgeevende als
 uitvoerende, magt, by zyne Doorlugtigheid
 berustte; waarom ook deszelfs naam in de
 openbaare Plakkaaten, voor die van den
 Staaten wierdt gesteld en zy, als *Vertoon-*
ders (p), den Prinse hunne Ordonnantien,
 ter bevestiging, aandienden. Maar, daar Oran-
 ge te voorzigtig was, om van alle de magt,
 die de Stadhouders onder de Graaven plagten
 te hebben en aan hem, boven de Staaten,
 by zyne Commissie, toekwam, op de vol-
 leedigste wyze gebruik te maaken (q); daar
 hy, met hun, begreep, dat de Koning zyn'
 magt in verscheidene zaaken was te buiten
 gegaan, en men dit, voortaan, in deszelfs
 Stadhouders niet zoude kunnen dulden; daar
 hy wist, dat de Spaansche aanhang hem uit-
 kreet, als wilde hy zig voor *Heer van den*
Lande opwerpen; daar (zo als 't my 't voor-
 komt) hy, ook, byzonderlyk, om die reden,
 niet meêr, gelyk in 't eerst, beveelen op
 eigen naam uitgaf; daar zyne Vrienden, ten
 betoon dat hy zig geen heerschappy, dan by
 raade

(o) Bok. 6 B. bl. 292.

(p) Resol. Holl. 15 Febr. 1573. bl. 23; en SLINGEL. I. c.
 bl. 92 en 93. alwaar hy zegt, dat 'er „ geen Placcaatengevon-
 „ den worden, voor de afzweering van den Koning van
 „ Spagnien, die den naam der *Staaten* draagen, of geteekend syh
 „ door derzelver *Secretaris*;” 't geen men, egter, met voorzigtig-
 „ heid moet opvatten. Immers, na de Vredehandeling van
 Breda was afgebroken, deden de *Staaten*, by forme van *Ades*,
 zo als men het toen noemde, met Advise van den Prinse,
 een Placaat uitgaan ter heffing van den 20e. Penning (Resol.
 Holl. 5 Octob. 1575. bl. 675.) door hunnen *Secretaris* onder-
 teekend.

(q) SLINGEL. I. c. bl. 92.

raade der Staaten, wilde onderwinden, reeds in 't voorjaar van 1573, ter Vergadering hadden voorgelagen, dat men hem wel *volkomen wiagt en gezag*, in Geschrifte, moest geeven, maar telfens *Instructie*, hoe ver dezelve zou strekken (r), en daar, in de daad, de Prins (die, kort daar aan, by Raade der Staaten, en op benoeming der Steden, een' Raad nevens zig stelde (s)) zig, al vroeg, hadt ver-

(r) Ik leere dit uit de Vroedsch. Resol. der Stad Gouda, van 3 Maart 1573. *Stilo communi*, en, daar my niet heugt, het, aldaar vermeldde, elders gevonden te hebben, zal ik het woordelyk doen volgen. „*In der Vroedschap opgesloten seckere* „ *schriftelicke Propositie by Phils (PHILIPS) Heere van St.* „ *Aldegonde, in de Vergaderinge der Staten gedaen, soo Ger-* „ *rie Franz. Kegeluck, als de laatste dachwaert te Delfts mede* „ *bewaerts hebbende, geresporteert heeft, inhoudende onder an-* „ *dere, ten eynde de Landen van Holland in goeden Gouverne-* „ *mente ende Politie geresgeert moegen werden, dat de nootwen-* „ *dicheyt verryessende is, dat d'Extie van den Prince van Orain-* „ *gien volcomen macht ende auctoriteyt by den Staten ge-* „ *geuen dient te worden, by Geschrifte; mitsgaders Instructie,* „ *hoe verre d'selue auctoriteyt ende macht, zal strecken, op* „ *dat synder Extie hem daer mede jegens eenen yegelicken* „ *behelpen zouden moegen, dat hy hem als geen Heer van* „ *den Lande en heeft willen opwerpen, noch eenige heer-* „ *schappie heeft onderwonden, dan by Advys van den Staa-* „ *ten, alles breder in de voorsz Proposits ongedruet, Ende* „ *dat men dyen volgende aen syne Extie soude suppliceren* „ *dvoirsz Last te willen aengrypen, mits dat dvoirsz Heere van* „ *St. Aldegonde verclaert heeft dvoirsz Proposits gedaen te* „ *hebben vuyt syn selfs gemoet, sonder bevel van syne voirsz* „ *Extie, ouermits de goede officie, dien by draegende es tot de* „ *welmaerte van den Lande.*” Tgevolg hier van was, dat, „ *dvairsz Proposits onderlinge gecoyteert synde, geresolveert es,* „ *dat men, staetsgewyze, aen syne Extie versoucken sal hem te* „ *willen begeuen tot een Protecteur ende Beschermmer van* „ *den Lande van Holland, ten dienste van syne — Mai, mits* „ *dat onse Gedeputeerde, op d'Instructie, die by de Staten gecon-* „ *cipiaert, sullen worden, nemen sullen Rapport, omme, dye gesjen,* „ *worder door june gedaen te worden wat behooren sal.*” Ik vinde, voor 't overige, van die *Instructie*, in de voorn. Resolucien, nog elders, iets meerder gemeld, en my is onbewust of, daar omtrend, iets naders is bepaald geworden, voor den nieuwen Omdragt van den jaare 1574. (by WAO. alhier N. 12.)

(s) BOR., 6 B. bl. 450 (b). In de Vroedsch. Resol. van

verbonden om, met de Gemagtigden der Staaten, over zaaken van oorloge, zo te water als te lande, te handelen, 't Krygsvolk mede aan hun te doen zweeren, enz. (t), nam, door dit alles, de invloed en 't gezag der Staaten, (by wie ook de Kas, het groote steunzel van den oorlog, was, en die de mid-delen, ter belooning van betoonde dapperheid, in handen hadden (u)), allengskens, zo zeer toe, dat zy, ten deezen tyde, dat van zyne Doorlugtigheid op- of overwoogen, waar door de Regceering van den lande een gemengde gedaante kreeg. Tot al het welke ook de veelmaalige en noodzaaklyke, afwezigheid van den Prinse, niet weinig aanbragt; nadien men de Staaten, als dan, zodanige daaden zag pleegen, welken, in vroeger tyden, de Op-pergezaghebber alleen uitoeffende. Dit greep, veelmaals, plaatz, maar byzonder ook, sedert het laatst van Oogst- tot het eerst van Wynmaand des jaars 574, omtrend welken tyd de Prins die krankte schynt gehad te hebben, van welke ook onze WAGEN., elders, gewaagd heeft (v). Immers ik vinde, dat de Staaten, als toen, en, zo ik niet anders kan bespeuren, op eigen naam, last gaven tot

Gouda, zo even onder (r) aangehaald. leest men, op het Slot, 't geen dus op dien tyd past. „ Ende nopens de vier „ off vyff personen, die men by synder Ex^{te}le woenen soude, „ om in des gemeen Lands saken by beurluyder Advys te raas- „ slagen, is geresolueert ende onsen Gedeputeerden die ter duob- „ waert reysen sullen volcomen last gegeven, hem desbaluen „ te conformeren met de meeste opinien van den anderen Sta- „ ten.”

(r) Vaderl. Hist. 6 D. bl. 5.

(u) Refol. Holl. 27 Oct. 1574. en 10 Nov. 1574. bl. 162 en 171. 178.

(v) Vaderl. Hist. 6 D. bl. 486.

tot het veranderen van Guarnifoenen (*w*) en het aanneemen van een Vaandel Pionniers (*x*); dat zy den Heere van NOYELLES, het Kollonelschap aanboden over vyf Vaandelen Waalen, *ordonneerende*, den zelve, daar toe, Brieven van Bestellinge te geeven (*y*); dat zy, op 't aandienen en Advis der Admiraliteit, beslooten eenige Bootsgezellen, tot ontzet van Leiden, te werven, „sonder dat „de Capiteinen eenig Volck sullen mogen „aennemen, wesende in dienst van syn Excell: (*z*);” dat zy buiten dienst stelden (*casfeerden*) een Kapitein met zyne Manschap (*a*); verleenden vrywaaring (*sauvegarde*) en bescherming aan eenige Dorpen (*b*); gelastten den Heemraadschappen de Sluizen te openen (*c*); regelden de Verlofgelden (*Licenten*) (*d*). enz.

Dit duurde tot den tweeden van Herfstmaand deszelfden jaars, toen de Staaten „be- „flooten, voortaan, hunne Vergaderingen „dagelyks te doen bywoonen, door die van „den Raade nevens syne Excellentie, Finantie „ende Admiraliteit (*e*).” My is niet gebleeken, dat deeze Raaden, hoe zeer vroeger in

(*w*) Resol. Holl. 26 Aug. 1574. bl. 60.

(*x*) l. c. 29 Aug. 1574. bl. 59.

(*y*) l. c. 28 Aug. 1574. bl. 64.

(*z*) l. c. 31 Aug. 1574. bl. 66. Men beschreef, anders, het Krygsvolk thans te staan, „in den dienst van 't gemeene „Land, onder 't Gouvernement ende bestellinge van syne „Excellentie.” l. c. 25 Oct. 1574. bl. 159.

(*a*) l. c. 27 Aug. 1574. bl. 64.

(*b*) l. c. 29 Aug. 1574. bl. 65.

(*c*) l. c. 1 Sept. 1574. bl. 68.

(*d*) l. c. 2 Sept. 1574. bl. 70.

(*e*) l. c. 2 Sept. 1574. bl. 71.

in 't bewind (*f*), voor dien tyd, dagelyks, met de Staaten vergaderden en, daar het niet te vermoeden is, dat dit zonder 's Prinzen kennis zal geschied zyn, komt het my voor, dat zyne doorzigtigheid dit middel, toen, kan beraamd hebben, om de zaaken, langs deezen weg, nader aan haare vroegere vorme te brengen. Men ziet ook, straks na dien tyd, dat men, tot verleggen of het afdanken van Krygsvolk, het doorsteeken van dyken enz., meestal met zyne Doorlugtigheid te raade ging, of hem, daar toe, verzoek deedt (*g*), en dat men, wanneer de aanschryvingen aan de Steden geen' genoegzaamen klem hadden, besloot dezelve te doen op 's Prinzen naam (*h*). Doch, met dit alles, wankelde telkens 's Prinzen gezag, waar van niet alleen zyn Voorstel, 't geen by onzen WAGEN. volgt, ten betooge strekt, maar ook, onder anderen, de *onwil- ligheydt ende inobedientie* van die van Leiden, om zeker *schryven ende believen van zyne Excellentie te achtervolgen* en, om 't welk te herstellen, de Staaten derwaarts eenige uit de hunnen zonden, op den 29. van Wynmaand des jaars 1574, also zulks was (zeggen zy) „*een* „ *saecke van grooten gewichte, ende quade* „ *consequentie, directelyk tegens het Verbond* „ *ende gehoorzaamheydt, die syne Excell. soo* „ *vastelick belooft is* (*i*).

Bl. 14. r. 2. „ *De Prins begeerdè, dat hem*

(*f*) Vaderl. Hist. 6 D. bl. 398, r. 13. en myne Aanmerk. aldaar.

(*g*) Resolutie Holland, 7, 8 en 12 September 1574. bl. 72, 79 en 89.

(*h*) l. c. 30 Sept. 1574. bl. 120.

(*i*) Refol. Holl. 29 Oct. 1574. bl. 165. 174 en volg.

hem vyf en veertig duizend guldens ter maand werden opgebracht, ter betaalinge van het Krygsvolk —; maar hiertoe konden de Staaten niet verstaan. Zyne Doorlugtigheid nam dit zo euvel enz." 't Geval droeg zig, hoofdzakelyk, dus toe. By antwoord op 's Prinzen Voorstel, zo even by WAGEN. gemeld, hadden de Staaten aangeboden, omme, ter betaaling der agterstallen voor de Knegten, door de Steden Dordrecht, Delft, Gouda, Rotterdam en Briele (die 'er ook voor in stonden) op goede reekening en in gereeden gelde, binnen den tyd van agt dagen, aan zyne Doorlugtigheid, te doen opbrengen een som van drie en twintig duizend zes honderd ponden, in dier voege, dat, boven dien, elke Stad, binnen veertien dagen „behoorlycke recc-
 „ keninge ende reliqua zoude overbrengen, van
 „ 't gunt zy tot noch toe, zo wel op haar
 „ maandgeld, als op haar quote van de 60000
 „ kronen, noch schuldig waren (k)." De Prins verklaarde, hier op, dat, daar het Krygsvolk, voor 't meerderdeel, vyf maanden ten agteren was, de aangebodene 23600 niet genoegzaam waren, en dat hy de Regeering niet konde aanneemen, „ten zy de Staten
 „ hem verseeckerden de somme van vyf en
 „ veertig duysent guldens gelyc op te brengen, ende voorts hun zelven verbonden, van
 „ maent tot maent, succesfivelyk dezelve somme te fourneeren (l). De Leden, dit voorstel, elk in den haaren, overneemende, stel-

(k) Resol. Holl. 1 en 12 Nov. 1574.

(l) Resol. Holl. 12 en 13 Nov. 1574. Bl. 192 en 196.

stelden op den 19. van Slagtmaand, vast,
 „ omme, eyndelyck, te resolveren ende te be-
 „ sluyten tot contentement van zyne Excel-
 „ lentie op het furnisement van gereede
 „ penningen ende de maendelyke contribu-
 „ tie (m).” ’t Liep, egter, tot den 25. dier
 maand aan, eer men tot besluit kwam, ’t
 welk toen, alleenlyk, hier in bestondt; dat wel
 de bovengemelde Steden de aangeboden
 23600 gereed zouden opbrengen, maar zo,
 dat die penningen strekken zouden voor
 „ twee deelen van haerluyder maandgeld,
 „ uit haerluyder restant in de 60000 kroo-
 „ nen;” waar by nog kwam, dat Gouda
 verklaarde, „ dat hunluyden onmogelyck was
 „ — hare portie te fourneeren, sustineerende
 „ daarinne met twee duysent guldens te mo-
 „ gen volstaan.” Op dit laatste beslooten
 de Staaten, om Gouda tot 3263 fl en 12 st ,
 (’t geen haare quote was) in geval van onwil-
 ligheid, te doen excuteeren, geevende verder,
 door eenige Leden, terstond, aan zyne Door-
 luytigheid, kennis van den stand der zaaken.
 Dan deezen bragten, hier op, ’t volgend be-
 scheid „ dat syne Excellentie” (’t zyn de
 eigen woorden der Resolutie van Holland)
 „ hem geenzints met der voornoemde Staten
 „ advis en conformeerde, nochte genoeghde,
 „ immers ter contrarie daer door was gemo-
 „ veert ende ontroert; dat hy hem beklaeghde
 „ grootelycks van der Staten traegheydt,
 „ lichtvaerdigheydt ende fauten, die syluyden
 „ gebruycken in het volkomen van hare so-
 „ lem-

„lemnele belofte, overdrachte, ende voor-
 „gaande bewilliging, zo van het maendt geldt
 „als van de tseftigh duyzent kroonen; waer
 „door de ghemeene faecke seer verachtet, de
 „Landen en Ingezetenen in grooten pericu-
 „le, ende syne Excellentie in schande wer-
 „de;” dat hy „mits dien, opentlyck verklaer-
 „de, van geene meeninge te zyn, in sulcker
 „voege, hem de Regeringhe der Landen te
 „onderwinden, maer veel eer gheraden te
 „vinden, indien de Staten hare belofte ende
 „toefegginge niet van meeninge, nochte ver-
 „mogen, en waren met der daed te volbren-
 „gen — oorlof van de Staten te nee-
 „men (n), omme, met haren danck ende
 „confervatie van syne eere, uyt den Lande
 „te vertrecken, met den geenen, die hem
 „fouden willen volgen, stellende ende lae-
 „tende alle faecken in handen der Staten.”
 Die hartige taal hadt zo veel invloedts op de Staa-
 ten, dat zy, terftond, beraamden de 45000 fl.
 op te brengen, voor nog vier, na de zes loo-
 pendende, maanden (o). De Steden namen 't
 over, doch men schynt, sedert, niet alleen
 hier toe, maar ook tot de gereede toelaagen
 der 23600 guldens, en 't overschietend aan-
 deel in de 60000 kroonen, gekoomen te
 zyn (p), hoe zeer de betaaling moeylyk ging,
 byzonder ook in Gouda, alwaar men, egter,
 nader by kwam (q), doch in welke Stad,
 door

(n) l. c. Refol. 25 Nov. 1574. bl. 206 en 207.

(o) l. c. bl.

(p) l. c. 2, 3, 4 en 10 Dec. 1574. bl. 221, 222, 223 en 229.

(q) Vreedfchaps Resolutie van 29 Nov. 1574, bl. 86.
 'T blykt, uit de verdere Resolutien, genoegzaam, dat
 men

uitgeweekene, of by den Vyand zig onthouden hebbende, personen, eenige brieven van Pardon of Paspoort zouden worden gegeven, dan na, hier op, het Advis van de Regeeringen der Steden, of der naaste Stad hunner voormaalige inwooning, was verzogt en gezien (v). De Raaden weigerden dit na te koomen; doch de Staaten, na hen, meer dan eens, zeer ernstig, maar vrugtloos, daar toe te hebben doen aanmaanen, beslooten, dat,

„ door deeze ongehacheydt ende het misver-
 „ standt der voornoemde Raden, geschapen
 „ ware groote verachteringe ende schade in de
 „ gemeene saecke geleden te werden,” en verklaarden „ de kennisse daer off aen hen luyden
 „ (d. i. aan zig zelven) te houden; ende de
 „ voorgaende Resolutie, in den haren, voortaan
 „ in alles te willen doen volkomen ende ob-
 „ serveren, en, op 't Advis der Regeeringe,
 „ te disponeeren (w);” zo als zy, sedert, ook werktellig maakten (x) en dit punt, in dé Ordonnantie op de Regeering, ten jaare 1575, zaaklyk, vastgesteld wierdt (y). Zy deeden thans ook verscheiden andere daaden van hooge Overigheid en beslooten, niet alleen, dat „ sonder
 „ vertrek, in afwesen zyner Excellentie, gepro-
 „ cedeert sal werden tot cassatie ende afsdan-
 „ kinge vun eenige Vendelen, alzo de 45300 £, ter maand ingewilligd, niet kon worden opgebracht, waar uit groote wanorde konde sprui-
 „ ten

(v) Resol. Holl. 12 Nov. 1572. bl. 192.

(w) l. c. 12 en 14 Jan. 1575. bl. 21 en 23.

(x) l. c. 11, 18 en 26 Febr. 1575. en 5 Maart bl. 78, 77, 95, 107 en 116.

(y) WAGEN. alhier, bl. 47. r. 6 en 7.

ten (z), maar verleenden ook Brieven van bestellinge aan „ *sekere Bevelsluyden, die, by kennisse en believen van syne Excellentie, alreeds eenigen tyd vertoefd hadden, die wel van meeninge souden zyn, ende oock middelen hadden, omme eenige exploitten aen te rechten op de Steden, in den quartier van Vrieslandt ende Overyssel gelegen;*” daar by voegende deeze nadruklyke woorden; „ *Is mede raedtsaem bevonden ende ge-ordonneert, dat de voorsz brieven van Bestellinge sullen werden gedateert van den sestienden December, wesende voor dato van de aankomste van den Gesante Doctor ELBERTUS LEONIUS, ende naer het vertrek van syne Prinselycke Excellentie; sulcks dat het selue, alleenlyk op den naem ende door last van den Staten, mach werden gedaen (a).* Toen de Prins, egter, kort daar op, de Staaten aanmaande tot betaaling der Kapiteinen, kwam men nader by, en gelastte eenige Leden „ *omme met syne Excellentie te aduiferen, of niet geraden en ware eenige Vendelen te doen cassceeren (b).*”

Bl. 15. r. 9. v. o. „ *In Zeeland, hadt Oranje ook eenige orde gesteld op de Regeering.*” WAGEN. doelt hier, waarschylyk, op de *Instructie* voor Gouverneurs en Raaden in Zeeland, op den 2. Maart 1574, te Middelburg, Staatsgewyze vastgesteld; agtervolgens welke, t Land van Zeeland, zo in Burgerlyke als Oorlogszaaken, geduurende de

(z) Resol. Holl. 7 Jan. 1575. bl. 8.

(a) Resol. Holl. 14 Jan. 1575. bl. 36 en 37.

(b) l. c. 6, 8 en 14 Febr. 1575. bl. 50, 53 en 66.

de beroertens , zou geregeerd worden (c). Zy heeft geduurd tot dat, na de inneeming van Zierikzee door de Spanjaarden, een nieuwe Instructie noodzaakelyk wierdt; welke ook, op den 22. September 1576, is vastgesteld (d).

Bl. 16. r. 20. „ Bezettingen leggen *en* verleggen.” Dit hadt, veelmaals, tegenstreeving ontmoet, doch nu wierdt zyner Doorlugtigheid vergund zulks te mogen doen , „ zonder „ eenigh advis ofte bewilliging van de Staaten , „ Magistraten van de Steden, ofte van yemandt „ anders, daer toe te verwachten (e).” Veelligt stondt dit eenigen tegen de borst; immers, ook nog na deezen tyd, bleef de Vorst, hier omtrend, zeer omzigtiglyk te handelen, en was gewoon, nopens de plaatzing der Guarnizoenen, zig te schikken naar de meening der Edelen en Steden, die ook de verdeeling der Knegten, na zy dezelve goedgekeurd hadden, somtyds, onderteekenden (f).

Bl. 21. r. 12. „ *Men vindt niet, dat die van Leiden geteekend hebben; doch wel, dat die Stad in 't Verbond heeft bewilligd.*” Dit is zo, blykens de Resolutien van Holland; alwaar men, verders, ziet, dat het Verbond, door zyne Doorlugtigheid en de Stad Dordrecht gezegeld was (g). Van waar het kwame, dat Leiden niet teekende, is my onbewust. Vos, één haarer Afgevaardigden was tegen-

WOOR-

(c) Zie deeze, onder de Bylagen, sub Litt. A.A. agter PAULUS, *Zeeleidsrege tot het stichten eener Hooze School.*

(d) Satisf. van GORR. bl. 95. vergel. Resol. van Holl. van 9 en 10.

(e) Resol. Holl. 18 Mei 1575. bl. 295. c. 4.

(f) l. c. 1. 8, 9 Mei, 19, 20 en 21 Aug. 1575; bl. 256, 263, 267, 580, 582, 583 en 599.

(g) l. c. 4 en 6 Juny 1575. bl. 356 en 362.

woordig (*h*); doch, uit vergelyking der stedelyke Onderteekenaars, met die geenen, welken, ten gezegden dage, als tegenwoordig ter Vergadering, worden aangetekend, blykt, dat deezen, ook wegens *Delft* en andere Plaatzen, verschilden. Voor 't overige, waren de Punten van vereeniging ontworpen, uit last der Staaten, door die van Leiden, Gouda, en eenige Noordhollandfche en Zeeuwfche Afgezondenen, met 's Lands Advokaat Buys (*i*). In Gouda, was, reeds bevorens, een driftig verlangen naar deeze vereeniging. Op den 5. van Grasmaand deezes jaars wierdt 'er beflóoten; „ dat men onse Gedeputeerden, „ die wederom tot Dordrecht reiffen zullen, „ last geuen zal te Infisteeren, dat die Vnie „ zyn voortganck mach sorteren, om jn dese „ jegenwoordige Crychshandelinge (indient „ noot zy) te continueeren; ende indien „ tzelue nyet gevordert en werdt, js onse „ Gedeputeerden expreffelyck belast te zeggen, „ dat Wy van egeene meeninge nocte jntentie „ en zyn, voorts aen jn een Vergaderinge „ van dachvaerden meer te compareren (*k*).” 't Stuk zelve, egter, voldeedt, sedert, der Stad niet en, daar de overige Leden 'er, eendragelyk, in bewilligden, deedt zy dit, alleen onder byvoeging, dat de, daar in voorkomende, bewoordingen, „ alle questien „ ende processen, tusschen de voorsz Landen „ ende Steden voor dato van dese beroerte „ geresen ende aengeheven, sullen voortaan „ noch geschorft ende gehouden werden in „ zult

(b) f. c. 5 Febr. en 4 Jan. 1575. bl. 48 en 353.

(i) Resol. Holl. 19 April 1575. bl. 239.

(k) Vroedsch. Resol. Gouda. 5 April 1575. bl. 95 vs.

„*fulken state, als die waren ten dato als*
 „*boven,*” behoorden *geroyeert* en , buiten
 dien, de belastingen, by algemeene middelen,
 maar niet by *quotisatie*, gevonden te wor-
 den (*l*). Dit laatste strookte, zeker, meerder
 met den ouden vorm der vrye stemming in
 de belastingen, en met een Besluit, nog
 onlangs, by de Staaten genomen, om de
 middelen, niet dan by gemeen beraad en
 bewilliging der Steden, te doen omslaan (*m*).
 Wat de eerste aanmerking betreffe, men hadt
 het oog op 't geschil, omtrend het begin
 van dit jaar, uitgebersten tusschen de Steden
 Dordrecht en Gouda, ter eenre en die
 van Delft, ter andere zyde. Die Stad hadt,
 onlangs, bestaan, aan den Leidschendam,
 zeker Verlaat te leggen, in plaats van den
 Overtogt, die, wel eer, aldaar geweest,
 doch, sedert, door den Vyand vernield was.
 Dordrecht in haar Stapelrecht, Gouda in
 haaren Scheepsvaart langs den Yssel, groot-
 lyks benadeeld wordende door dit Verlaat,
 't geen een nieuwe Binnenvaart, tot nadeel
 ook van 's Lands Tollen, opende, trokken
 de twee Steden de zaak niet alleen voor
 't Hof van Holland, maar de verwydering
 reez, eerlang, zo hoog, dat de Staaten,
 bedugt voor verderen tweedragt, en 't ver-
 spreiden van dit vuur, waar mede de Vyand,
 „*die syne Verhoorders en Verspieters aan*
 „*allen oorten hadt,*” denkelyk zyn voordeel
 zou-

(*l*) Resol. Holl. 4 Juny 1575. *bl.* 356 en 360. Vroedsch.
 Resol. van Gouda. 28 Apr. 1575. *bl.* 96 *Vfs.*

(*m*) Resol. Holl. 28 Maart 1575. *bl.* 183. vergel. *l. c.* *bl.*
 239, 277 en 279.

zoude doen, zig tusfchen beiden fteden, en de twee vereende Steden poogden te beweegen, omme het Verlaat te gedoogen, tot den tyd, dat Haarlem of Amsterdam weder met Holland zoude vereenigd zyn, wanneer men het stoppen zoude (n); naar welk Vertoog, egter, noch Dordrecht, noch Gouda, ooren hadden, in tegendeel aandringende ter daadlyke vernietiging van 't Verlaat. Dan zy bereikten haar oogmerk, thans, niet. Hoe deeze zaak, (om welke Gouda, te meermaalen, een wyl tyds, de Vergadering van Holland verliet) federt, een twistappel tusfchen wederzydsche Steden is gebleven, hoe Haarlem by de twee eerstgemelden, Leiden by Delft zig gevoegd heeft, en wat verder hier omtrent voorgevallen zy, kan elders, met nut, worden nagezien (o).

Bl. 22. r. 10. v. o. „*Toen tradt men tot 't aanstellen des Landraads.*” Men moet deezen Landraad niet verwarren met dien, welke, ten jaare 1581, is opgevolgd den Raad der nadere Unie (p).

Bl. 24. r. 5. v. o. „*Dat zy altyd beoogd hadden, den Prinfe op te draagen de volkomen Regeering — zelfs onder*” (den naam van) „Graave van Holland.” Men neeme dit niet in dier voege, als of de Staaten, met den naam van *Graave*, teffens voorneemens geweest waren meerder gezag aan den Prinfe te geeven. 't Kwam niet op den titul, maar

(n) Refol. Holl. 7 Jan. 1575. bl. 9.

(o) VAN DE WALL. Privil. Dordr. bl. 948, 993, 994 en MIERIS en VAN ALPHEN. Beschryv. van Leid. 2 D. bl. 766—792 en 822.

(p) BOR, 16 D. f. 8. SLINGEL. Staatk. Gefchriften. 1 D. bl. 94—98. en PAULUS Verkl. der Unie. 2 D. Bylage B.

maar op de zaak aan, en men heeft, te regt; aangemerkt, dat, zelfs toen de Staaten de Graaflykheid aan den Prinse., kort voor zyn overlyden, stonden over te draagen, men hem, niet meerder wilde geeven, dan hy, onder den naam, van *Hoofd en Hooge Overigheid* (*q*), reeds voorheen verkreegen hadt.

Bl. 25. o. r. „LEONIUS of LEONINUS.” Den laatsten naam draagt hy, gewoonlyk, by de oudste Latynsche en zelfs Nederduitsche Schryveren (*r*). Zy stemt over een met dien van LEONIN, zo als hem REQUESSENS, in zekeren Paspoort, en de Koning zelve, in de Commissie tot Vreedehandeling, noemen (*s*). In de Resolutien van Holland leest men, zelfs by zyne Handteekening, meest al, LEONIUS (*t*), 't geen ik nergens anders vinde en, door een drukfeil, kan gesprooten zyn uit LEONIUS, d. i. LEONINUS. Dat hy van Bommel geboortig was en zyn geslagtnaam VAN LEEUWEN, in 't Fransch LE LEON, is, voor my, reeds opgemerkt (*u*).

Bl. 27. r. 3. „Bommel en Buuren, welken,
— in egte Stukken van deezen tyd, genoemd
WOR-

(*q*) SLINGEL. *l. c.* 1 D. bl. 101. *vid.* et BURMANI. *Anal.* Tom. 1. *prefat.* pag. 3.

(*r*) VIGL. *ad* HOPP. *Epist.* L et CCXX, pag. 458 et 789. BOR. 8 B. bl. 592. HOOFD. 10 B. bl. 411.

(*s*) Resol. Holl. 14 Febr. 1575. bl. 64 en 65; en *l. c.* 7 Maart 1575 bl. 120.

(*t*) Zie op 't jaar 1574. bl. 254 en 264; op 't jaar 1675. bl. 5, 7, 30, 32. 40. 44, 49 enz.

(*u*) VAN HASSELT, Stukken voor de Vaderl. Hist. 1 D. bl. 282. Beschryv. van Bommel bl. 120—126. Voor 't overige zyn, in de Resolutien van Holland, meer Drukfeilen; byzonder, nopens Geslagtnaamen. Dezelve *Leonius* heet, op 4 Jan. 1577. bl. 2., *Debertus Leonius*; en, op 't jaar 1575. noemt men Heer van CHAMPAGNE, die Heer van *Champagne* was. *l. c.* bl. 34. *Lille* voor *Lille*, *l. c.* pag. 120.

worden — Bondgenooten der Staaten van Holland.” ’t Blykt my, dat dit Verbond zyn’ aanvang genomen heeft, in de Lente van den jaare 1574; na een Voorstel van den Prinse, die, volgens onzen WAGEN. (w), roen in de Bommelerwaard lag. Daar ons de Notulen van Holland, over dien tyd, ontbreken en, zo ’t my toefchynt, de Schryveren zwygen, kan men, tot verftand van zaaken, ze uit het onderftaande Stuk, ten deezen opzigte, aanvullen (x). Zyne Doorlugtigheid vertegenwoordigde, fomtyds, die van Buuren, ter Staatsvergaderinge der Bondgenooten (y).

Bl. 30. r. 14. „*De Landvoogd zond — naar Dordrecht — Gyzelaars.*” In deezen, kwam nu en dan verandering, ook hielden zy zig niet allen te gelyk, in Dordrecht, op. Zy wierden, midlerwyl, aldaar, in de *drie Koningen, en de huizen aan wederzyde*, geherbergd en, door een genoegzaam aantal Knegten, bewaakt, welker getal, vermeerderd, en op hunne bewaaring naauwer agt genomen wierdt, toen men vermeende, dat zy en die van hun gevolg, waar onder veele Spaanfche Kapiteinen waren,

van

(w) Vaderl. Hift. 6 D. bl. 469.

(x) Vroedfch. Refol. Gouda. 12 April 1574. bl. 66. „Op
 „*huyden hebben Gorris Huygens Hopcopor, Dirck Janse*
 „*Leucq, Burgemeftren ende Floris Gysbertsz Schopen, als de*
 „*voorgaen daebuaert tot Dordrecht bewaert hebbende, ter Vroot-*
 „*fchap gedaen heur rappors —, als eeffelicken de Pro-*
 „*portie, die dEx^{te} van Prinche van Oraingnen, Stathouder*
 „*ouer Hollandt etc. in der voorfz Vergaedinghe gedaen*
 „*heeft, misgaaders tVerbont daer vuytgevolcht, ende by*
 „*den gemeenen Staten van Hollandt, Zeelant, Noordelant,*
 „*Boemel en Buuren onder elckanderen gemaect, en de*
 „*middelen gecoelepleert en voortgeftogen tot den onderbondinge*
 „*ende beleys des fegenwoordigen Cbrysts.*”

(y) Refol. Holl. 5 Febr. 1575.

van zekere, hun toegestaane, Vryheden, misbruiken begonden te maaken, die men, voor de gemeene zaak, nadeelig oordeelde (a).

Bl. 35. r. 17. „Oranje en de Edelen en Steden antwoordden.” De Staaten, waren van het laatste antwoord der Spaanschen zo weinig voldaan, dat zy den Prinse aanraadden de handeling te doen afbreeken, ten zy de afgezonden eenige nadere voordragt begeerden te doen; doch zyne Doorlugtigheid was van andere gedagten, en, hier uit, sproot dat antwoord (b), 't geen nu, by WAGEN, volgt.

Bl. 41. r. 1. „Glimpig antwoord.” De Graaf van SWARTZENBURG oordeelde, reeds op den 4. van Grasmaand, dat het voorstel der Koningschen geen weg, tot eene vaste vrede, koste baanen (c). En, zeker, men hadt, aan onze zyde, zig, nopens 't werk van den Godsdienst, wel bepaald tot een verzoek ter schorsing der Plakaaten en byeenkomst der algemeene Staaten; maar, doordien de Koningschen verklaarden niets, nopens den Godsdienst, te zullen toegeeven, volgde hier uit, dat ook de toegestaane byeenkomst dier Staaten het, aan deeze zyde, bedoelde oogmerk, niet konde uitwerken; geen wonder dan, dat de Onzen zig, door een bedrieglyk aanbod, niet lieten misleiden.

Bl. 43. r. 12. „De Staaten hadden hem

(a) Refol. Holl. *Nl.* 85, 86, 94, 115, 138, 145, 304, 325, 332, 338. enz.

(b) Refol. Holl. 18 Maart, 1575. *Nl.* 164.

(c) *Id.* 4 Apr. *Nl.* 211.

hem (den Graave van SWARTZENBURG) en zyner Gemaalinne, — een geschenk toegelegd in Juweelen, ter waarde van drie duizend of vyf en dertig honderd guldens." Tot dien prys wierden wel, in 't eerst, de schenkagien bepaald (d), maar men kwam, sedert, op voorslag van den Prinse, tot omtrend zeven en een half duizend guldens (e). Een Lid uit de Edelen en zeven uit de Steden van Holland en Zeeland wierden benoemd, om deeze propine, den Graave en deszelfs Gemaalinne, by eene Latynsche aanspraak, aan te bieden. Die wyze hadt ook plaats nopens 't geschenk voor den Graave van HOHENLO (f). De Prins, naar 't schynt, beschonk HOHENLO, buiten dien, met drie groote Drinkkopen, en ZWARTZENBURG met drie der schoonste Koeijen, één Varre en vier Paerden, welken men, in West-Friesland (g), hadt kun-

(d) Resol. Holl. 5 Maart 1575. bl. 115.

(e) Op den 14 Maart 1575, l. c. bl. 146, hadt men toegestaan, voor den Graave te doen koopen, aan Zilverwerk, 6 Schaaen, 6 Kandelaars, 6 overdekte Koppen, 3 Beekers, en 3 Lampetten, waardig 2600 tot 2700 guldens. Dit sresoor wierdt, sedert, by *Hans Duyck*, te Antwerpen, gekogt, nevens een' ring, ter waarde van f 400:--:--, sedert, wierdt 'er bygevoegd een groot verguld Bekken, met een Waterpot, waardig over de f 1600:--:--, door denzelfden Meester gemaakt; „ daer op seer konstelyk gegraveert stondt de expeditie van „ de keyserlycke Majesteit voor Argil,” nog eenig Zilverwerk, ter somme van 800 guldens, en een Karkan, van omtrend 1000 guldens. l. c. 9 Apr. 1575. bl. 219.

(f) l. c. 17 April 1575. bl. 237.

(g) Versta hier, door *West-Friesland*, het Westerdeel van het tegenwoordig Friesland, of *Westerge*, 't geen van Noordholland, ook elders, onderscheiden wordt. BOR., I. D. 8 B. bl. 654. Volgens denzelven BOR., I. D. 8 B. bl. 606., wierdt het, in den Tekst vermelde, Vee, aan *Hohenlo* geschonken; maar, volgens anderen, aan *Zwartzenburg*, (Leeven van WILLEM I. I. D. bl. 541.); en te regt, zo ik meene, na dien de Resolutien van Holland leeren, dat de Prins den Staaten verklaard hadt van meeninge te zyn, *Hohenlo*, met *drie groote Koppen*, te beschenken. Resol. Holl. 13 Apr. 1575. bl. 237.

kunnen bekomen. Aan dit geschenk zal, byzonder met opzigt tot de Runderen, de toenmailige schaarsheid van dit Vee een grootere waardy hebben bygezet. Die schaarsheid, veroorzaakt door den „*langduy-
„ righen oorlog, in welken de landen van
„ Hollandt, in haer Bestiael ende Vee, groo-
„ telyks beschadicht ende berooft waren,*” was tot zulk eene hoogte geklommen, dat men, ter herstelling van dien, en bevordering der Visfery, op den 22 van Sprokkelmaand deezes jaars 1575, een Plakaat, op 's Konings naam, deedt uitgaan, by het welke een iegelyk, scherpelyk, verboden wierdt, „*tusfchen dit en Paaschen toekomende,*” eenig Vee, 't zy Ofsen, Koeien, Kalveren, Hamels, Schaapen, Lammeren, Hoenderen enz., te slaan, steeken of verkoopen, de Eendvogels alleenlyk uitgezonderd (*h*).

Bl. 43. r. 5. v. o. „*Men gaf het (antwoord) op den naam van den Prinse, van de Edelen, en van de Wethouders,*” enz. 't Luidde, eigenlyk, blykens de aangehaalde Resolutien van Holland, op den naam van den *Prinse*, de *Edelen* en de *Ridderschap* van den Lande van Holland, *Burgemeesteren*, *Schepenen*, *Raaden* en *Oud-Raaden*, *Vroedschappen*,
Dee-

(4) Resol. Holl. 28 Febr. 1575. bl. 97. Zelfs schynt 'er, al vroeger, soortgelyk Verbod plaats te hebben gegrepen, *l. c.* 28 Febr. 1575. bl. 87. en de duurte nog eenigen tyd aangehouden; waar van ik, zo my 't geheugen niet bedriegt, voorheen, in het doorzien der Stadspapieren van den Briele, eenige opmerklyke, voetsappen gevonden heb, in een Lyst van 't geslagte Vee en Gevogelte, aangekocht voor de Bruiloft van Prinse WILLEM den I. met CHARLOTTE van Bourbon, welke Bruiloft in Zomermaand 1575., (Zie hier WAGEN., bl. 67.) in die Stad, gevierd wierdt.

Deekens, Schutteryen, Gildens en gemeene Neeringen van de Steden Dordrecht, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Schoonhoven, Woerden, Ouwater en Geertruidenbergh. Aan die van Noort-Holland en Zeeland wierdt een dubbeld afgeftaan, om, in den haaren, bezegeld en gegrosfeerd te worden (i). 'Er is geen twyfel, of die van Noort-Holland teekenden mede; maar hoe, of wanneer, valt my niet onder 't oog (k). In Zeeland teekenden, wegens Middelburg, *Burgemeesteren, Schepenen en Raad*, de drie *Schutteryen en Rhetorica*, *reprefenteerende het gantsche Corpus der Stede.* By de verderen Onderteekenaars, t. w., *Zierikzee, Vlisfingen en Veere*, vindt men van *Rhetorica* geen gewag gemaakt (l).

Bl. 70. r. 10. „*Eenige uitgeweecken Zeeuwen hadden Don LOUIS.*” enz. Deeze onderneeming van MONDRAGON was, zeker, onvergelykelyk stout, en zy zou, met regt, den naam van roekeloos mogen draagen, indien men geen reden hadt om te onderstellen, dat de dappere Spanjaard, door den goeden uitflag eener dergelyke, fchoon min gevaarlyke, onderneeming op Zuidbeveland, ten jaare 1573, tot deezen aanflag zal zyn aangemoedigd. ISIDORO PACHECO, Gouverneur van Zuidbeveland, zal 'er, denkelyk, ook toe geraaden hebben. Althans hy woonde

den

(i) Refol. Holl. 19 April 1575. bl. 240.

(k) l. c. 21 April, 7 Mei 1575. bl. 250 en 260.

(l) l. c. 19 April 1575. bl. 240. de overige Steden Goes, Tholen en Reimerswale, waren, nevens de Bifchop van Middelburg en eenige Edelen, thans nog aan de Spaanfche zyde. *Satisfactie van Goes.* bl. 97, 211 enz.

den togt ook by, doch liet 'er het leven, sneuvelende door een kanons kogel (*m*). Bovendien was de Landvoogd, door den Rentmeester Generaal van Zeeland, PHILIBERT VAN SEROOSKERKE, die te gelyk Gouverneur was van Bergen op Zoom, tot deeze hagchelyke onderneeming aangespoord; gelyk, ten klaarsten, blykt uit een Vertoog van denzelven, aan DON LOUIS DE REQUESENS; dienende om aan te wyzen, welke middelen men, veiligst, by der hand te neemen hadt, om Zierikzee en 't Land van Schouwen; weder, onder de gehoorzaamheid van zyne Majesteit te brengen (*n*).

Bl. 74. r. 12. „Bommenede *werd dan beschoten.*” enz. Bommenede was, ten dien tyde, een klein Stadje, naby Brouwershaven, gelegen op den punt van drie, naast elkander' strykende, Dyken, en wel versterkt met Wallen en Gragten. Aan 't hoofd der bezetting was een Fransch Hopman, genaamd NIVELLE (*o*), die 'er ook, nevens al het Krygsvolk en Ingezetenen, op drie of vier na (*p*), met de Wapens in de vuist, sneuvelde. De plaats hadt lang, door de Visfery, gebloeid; maar wierdt nu geheel verwoest en, eindelijk, in den jaare 1682, een prooi voor de Zee. Thans is 'er niets meer van te zien, en slegts de naam daar van bewaard in een buurt van huizen, een weinig verder, op den Dyk van Zonnemaar, van tyd tot tyd, gestigt (*q*). Bl.

(*m*) BOR, 8 B. f. 124.

(*n*) Bylage I. by VAN DE VELDE, twee honderdj. Jubelfeest.

(*o*) BOR, 8 B. f. 126.

(*p*) LE PETIT, *Chronique* Liv. 10. p. 304.

(*q*) Tegenw. Staat van Zeeland. D. 51. 434-436.

Bl. 75. r. 12. „Holland *werdt van* verscheiden' oorden *bedreigd.*” Behalven 't hier aangeteekende, door WAGEN., verdient het opmerking, dat HIERGES, den 20. van Wynmaand, reeds Schattingbrieven uitzondt over eenige Dorpen van Rynland, daar toe gebruikende zekeren FREDERIK UYTENHAM, die zig Bailliu van Rynland noemde. De Staaten verboden wel alle gemeenschap met den Vyand; doch, om den zwakken stand der zaaken, moesten zy het opbrengen van gelden, aan denzelven, door de vingeren zien, mits de Landzaaten eene gelyke som in 's Lands Schatkist bragten; en zo deezen de, door den Vyand geëischte, penningen tot eigene verdediging wilden gebruiken, beloofde men hun, zo veel mooglyk, by te staan (r).

Bl. 79. r. 4. „*De Prins hadt voorgestaagen* — Hertog, JOAN KAZIMIR, — *te beweegen, enz.*” Ik vinde, nopens deeze zaak, in de Resolutien van Holland, zonder dat 'er van KAZIMIR gewaagd wordt, alleen gezegd, dat de Prins den Staaten van Holland en Zeeland hadt voorgedraagen het opbrengen der, in den Tekst gemelde, 120000 gl., „*waar door, apparentelyk, met Gods hulpe, te verhopē was, dat de Landen, uit haare tegenwoordige uiterste benaewdheid ende noodt, tot eene onvoorzienige ende gewenschte ontfettinge, met grote versekertheid ende bevrydinge, souden worden gebragt (s).*” Men bewilligde, zo als WAGEN. zegt, sedert,
in

(r) Resol. Holl. 26 Oct. 1575. bl. 711. vergel. bl. 728.

(s) Resol. Holl. 12 Dec. 1575. bl. 735.

in dien voorflag, hoe zeer niet dan met de uiterste moeite, en weder onder verkooping van veele Domeinen des Konings; van welken Rotterdam, onder anderen, 'er verscheiden aankogt (†). Indien die penningen, egter, opgebragt zyn, schynt men ze tot iets anders besteed te hebben; ten minsten, KAZIMIRS Leger kwam eerst herwaarts, ten jaare 1578 (u). De onverwagte dood van REQUESENS, in Lentemaand van 't volgend jaar, kan, ligtelyk, veroorzaakt hebben, dat men, voor eerst, niet nader, by den Duitschen Vorst, aandrong.

Bl. 83. r. 2. „DANIEL ROGERS.” De Prins, onderregt wordende, dat den Engelschen Gezant, in Braband, door REQUESENS veel vriendschap en geschenken gedaan wierden, beweegde de Staaten, aan ROGERS, een Gouden Ketting, ter waarde van duizend guldens, te vereeren (v).

Bl. 85. r. 14. „Het Huiz der Gemeente.” Men drukt dit, in de Besluiten van Holland, uit, door de woorden „de Gemeene Staten „binnen haren Koningryke (w).”

Bl. 87. r. v. o. „Gouda — *wilde nimmer tot het aanzoeken van uitheemschen onderstand bewilligen.*” Reeds op den 5. van Wynmaand deezer jaars, besloot de Vroedschap (en men hieldt zig, sedert, aan dien last) dat, wyl het inroepen eener vreemde Mogenheid, met verlaating van den Koning, was „eene „zwae-

(†) I. c. en Bor. 8 B. bl. 658.

(u) WAGEN. Vaderl. Hist. 7 D. bl. 230.

(v) Holl. 13 Maart 1576. bl. 11.

(w) Resol. Holl. 21 Nov. 1575. bl. 781.

„ zwaere en gewichtige saecke van grooter
 „ importantie, — men daeromē. tselue
 „ gansselick affslaen, ende in geender ma-
 „ nieren daer overstaen ofte in. consenteeren
 „ sal (x).” Terwyl zy, voor 't overige,
 in de Staatsvergadering deedt voordraagen,
 dat de Stad „ geen vermogen meer hadt,
 „ om desen crych te helpen sustenteeren, en
 „ dat het goed soude wesen, omme alle
 „ toecomende periculen, die door gebreecke
 „ van gelde soude moegen coemen, te verhoeden,
 „ eenich middel voor te wenden om tot
 „ een goede pacificatie te geraecken (y).” De
 bewustheid, dan, van 't gebrek aan geld, deedt
 de Goudsche Vroedschap neigen om zig met
 den Koning te bevreedigen, en was de grond,
 op welke zy zig, tegen 't aanvaarden van
 vreemde hulp, aanhoudend, bleef verzetten,
 begrypende, dat, al kwam ook die hulp, de
 Landzaaten groote sommen, by 't voortduuren
 van den oorlog, zouden moeten opbrengen.
 ELISABETH's antwoord, van slegts Walcheren
 ten haaren koste te zullen kunnen beschermen (z), versterkte, zekerlyk, de Stad
 in haare gedagten; maar haare grobfte vreez
 zal ontstaan zyn, uit eigene, hoogst-
 kommerlyke, omstandigheid; nopens welke
 tot een schetz kan strekken, dat, op last
 der Staaten en, om haar voor den Vyand
 te dekken, de rondsom liggende Landen,
 sedert het laatste van Hooimaand des jaars
 1575,

(*) Vroedsch. Resol. Goud. 5 Oct. 1575. bl. 109 vjs.

(y) l. c. 6 Juny 1576. bl. 139 vjs. en 140.

(z) WAGEN. 7 D. bl. 85.

1575, onder water waren gezet; dat, na 't inneemen van Ourwater en Schoonhoven, de Spanjaarden, den Yssel geheel hielden afgeslooten; dat de Inwoonders, toen, neeringloos en genoegzaam belegerd, by de Staaten moesten aanhouden, om, even als die van Zierikzee, Woerden, Geertruydenberg en meer andere Grenssteden, van Graanen en Vestingwerken voorzien te worden, „ *vuyt dien* (seiden zy) *Wy* „ *ingelycx, jegenwoirdelyck, een Frontier-* „ *Stad zyn, en van sleynder machte, sit-* „ *tende desolaet; midden in den water, en* „ *sonder neeringe (a).*” Deeze nood steeg, eerlang, zo hoog, dat Gouda geen maatige som, dan tot twintig ten honderd, ter betaaling van haar aandeel in 's Lands lasten, kon opbrengen (b) en, hoe zeer betuigende, „ *dat zy gaerne de gemeene zaak zou helpen* „ *vorderen,*” eindelyk, zelfs dat aandeel, aan 's Lands, daar toe, opzetlyk, Afgezondenen, zynde geweest den Advokaat Buys en CLAES HUGESZ: GAEL, Burgemeester van Leiden, nadruklyk en aanhoudend moest weigeren; waar op de Staaten, nu meer van 't gevaar overtuigd, der Stad vergunden sommige penningen, tot eigen, in plaats van algemeen, gebruik, te mogen besteeden (c).

Bl. 87. r. 18. „ Hertoge van ALENCON.”

Zyn

(a) Vroedsch. Resol. 20 July, 5 Sept. 5 en 18 Octob. 29 Dec. 1575, 24 April bl. 101. Vfs. 105, 109, 111, 1 Vfs. 131.

(b) L. c. 14 en 24 Mei 1576. bl. 136 Vfs. 137 en 138 Vfs.

(c) 8 Mei 1576; bl. 135 en 135 vfo. en 11, 17 en Juny 1576. bl. 140 vfo. — 142 en volg.

Zyn voornaam was FRANÇOIS. WAGEN: noemde hem, by vergissing; KAREL (d).

Bl. 88. r. 2. v. o. „Men wil, dat hy — (WILLEM I.) den wanhoopigen voorslag zou gedaan hebben *van, na 't verbranden der molens, en 't doorsteeken der dyken —, met Vrouwen en Kinderen en 't beste der tilbaare haaven, scheep te gaan, en een veiliger verblyfplaats te zoeken.*” Diergelyke denkbeelden zweefden, al in 't begin des oorlogs, in sommige hersenen. De Burgery van den Briele verzogt, reeds in 't laatst van den jaare 1572, aan 't Geregt dier Stad, „*huys, ende hof te mogen verlaeten (e),*” en zelfs 's Prinses Lieutenant, SONOY, schreef, ten jaare 1573, kort na 't overgaan van Haarlem, aan deelen, „*so uwe Vorstel: Gen: geen andere middelen en heeft, is, het best, dat ons getrouwe Vrienden ende, toegedaane, met Wyf, Kinderen ende, haer armoeten, dat sy wech kunnen, krygen, te schepe hem wech maekten.*” Dan, dit strookte, meen ik, nimmer, met die doorzigtige standvastigheid en bedaarden moed, die, ook in de grootste gevaaren, den Prinse altyd verzelde en hem, ook toen, SONOY deedt ter neder zetten (f). 't Is waar, dat ORANGE, in 't najaar van 1575, in een nadruklyk Vertoog, aan de Staaten, het Land voordroeg, als in de *uyterste gevaaren des doods*, wanneer men, naamlyk, zig

(d) Vaderl. Hist. 6 D. bl. 467.

(e) Verlydb. der Stad Briel, op 18 Novemb. 1572.

(f) Box. 6 B. bl. 205 en 207.

nalaatig of slaphartig gedroeg (g); maar, juist dit byvoegzel, dit *wanner*, bragt mee-
 zig, dat de Prins 'er dat gevaar niet
 in zag, in het tegengesteld geval. En,
 waarlyk, hoe ver WILLEM was van wanhoop
 inrescherpen, leert men, duidlyk, uit een
 ander Vertoog, 's Lands Staaten, ontrend
 deezen tyd, voorgehouden. „ Overmits twyf-
 „ selagtigheydt, irresolutie ende wanhoop,
 „ (zeft de Prins) konden onse saken, nimmer-
 „ meer, eenen goede ofte voorspoedigen
 „ voortgang neemen; door zulke begrippen
 „ deedt men Gods almogenheid geweld en
 „ overlast aan, als of God niet die geen wa-
 „ re, die de ellendigen en verdrukten, in
 „ haaren uitersten nood, beschermden. Men
 „ moest dan, van onse zyde, gene kleinmoe-
 „ digheid beroonen, maar God ootmoediglyk
 „ bidden, ende zig geheel fyner goedertieren-
 „ heid onderwerpen; want, so veel deezen
 „ onzen kryg ende oorloge aenging, de
 „ redelykheid derselve was voor ons, de
 „ regtvaerdigheid was het steunfel onzer
 „ zaaken, ende onze onschuld ende onno-
 „ zelheid was het geene ons, in alles, ver-
 „ sterkte en bekrachtigde (h).”

Ik agte dan liefst, dat, indien ooit
 iets diergelyks, door zyne Doorlug-
 tigheid, gezegd zy, het, mischien, in
 een byzondere 't samenspraak, met deezen
 of geen, zal aangeroerd zyn, als iets,
 waar toe men, zyns ondanks, eindelyk, zou
 moe-

(g) Resol. Holl. 15 Oct. 1575.

(h) Resol. Holl. 13 Maart 1576. bl. 12.

moeten koomen, indien de zaaken niet, met meer eendragt (*i*) en, daar uit voortspruitende, toereikende middelen van tegenweer, wierden aangetast. En dan was dit zeggen geen blyk van wanhoop, maar van aanmoediging. In de gedrukte Besluiten van Holland, wordt van dit gantsche geval geen het minste gewag gemaakt (*k*).

Bl. 89. r. 9. v. o. „Hy (REQUESSENS) overtrof ALBA in beleid enz.” Anderen denken hier, op goede gronden, eenigzins anders over (*l*).

Bl. 91. r. 14. „Het jaar, — met den eersten van Louwmaand, — aan te vangen.” In Holland en Zeeland is, byzonder, die styl, by de politique Ordonnantie, van den jaare 1580, aanbevolen (*m*).

Bl. 98. r. 20. „Beleg van Zierikzee.” De byzonderheden van dit Beleg zyn, sedert, zeer opgehelderd, in 't onder aangehaalde Stuk-

(*i*) Over 't gebrek van die gendragt klaagde zyne Doorlugtigheid, meer dan eens, zeer nadruklyk, aan de Staaten zelve. De Vyand, zeide hy, „wordt daar door oorzaak gegeven, „ons te beïspringen ende te invadeeren, alsoo (om de „waerheydt te seggen) voorleden jaar is gebeurt; want „hebbende den Vyandt gesien, hoe lange de Staaten deses „Lands als toen versamelt waren, ende die altercatien, „questien en geschillen, tusschen hantuyden geresen, heeft „daar door oirsake genomen, ons alsoo tot diverse plaatsen „aen te tasten.” Resol. Holl. 15 Maart 1576. bl. 14.

(*k*) 't Is waar, die Besluiten loopen, over 't jaar 1575, in de gedrukte uitgave, maar tot den 10 van Wintermaand, en my blykt, uit andere egte en gelyktydige, Stukken, dat de Staaten nog later in 't jaar, met naame den 23. dier maand, moeten vergaderd geweest zyn. (Vroedsch. Resol. Gouda. 29 Decemb. 1575. bl. 115. 176.), toen men, onder anderen, bezorgd was, om Zierikzee van levensmiddelen te voorzien; maar, ook in die Stukken, vindt men van den gezegden voorslag weder niets.

(*l*) Histor. der Satisf. van Goes. bl. 205.

(*m*) MIRAS, Verhandel. over de Histor. bl. 131—137. HUYDEC. OP STOKK. 1 D. bl. 318—320.

Stukje; alwaar men ook de Onderhandelingen, tusſchen de Stad en MONDRAGON, aantreft (n).

Bl. 99. r. 5. „*De Schans der Spaanschen, op den Dyk te Borndam.*” Dit *Borndam*, of *Borrendamme*, was oudtyds een Dorp in 't Poort-Ambagt van Zierikzee, ten westen der nieuwe Haaven; thans, door de Zee, geheel vernield (o).

Bl. 99. r. 5. „*Zyn toeleg was, de Schans der Spanjaarden, op den Dyk te Borndam, te bestooken.*” In deezen aanval, den 27. van Bloei maand, sneuvelde de Admiraal van Zeeland, LOUIS DE BOÏSOT, wiens Schip, aan den grond geraakt zynde, door den vyand, reddeloos en in brand geschooten wierdt (p). Zyn broeder, KAREL DE BOISOT, Gouverneur van Middelburg en Vlisſingen, den 29. van Herfst maand des voorigen jaars 1575, ter gelegenheid van den overtocht der Spanjaarden, op Duveland, ongelukkig omgekomen zynde, leedt het Vaderland een zoo aanmerkelyk verlies, dat het sneuvelen van ISIDORO PACHICO, CHIAPIN VITELLI en GABRIEL DE PERALTA, die, (van 's vyands zyde, ter deezer gelegenheid, mede omkwamen) naauwlyks in aanmerking ſcheen te komen.

Bl. 100. r. 4. „*Den Graave van HOHENLO toen zulk eene opening gevende van derzelver gelegenheid, dat men ze, daar na, te eerder we-*

(n) VAN DE VELDE, twee hond. jaar. Jubelf. van Zierikzee, in 1776. *Litt.* F en G.

(o) BOXH. op REIG. I D. bl. 305.

(p) LE PETIT. *Liv.* 10. p. 309. en Bylage A. by VAN DE VELDE, bl. 107. alwaar verhaald wordt, dat de Admiraal Boisot, hier bleef, met zyn Familie, die hem niet verlaaten wilde, benevens nog wel 300 Soldaaten en Bootsgezellen, met hunne Kapiteinen.

weder kreeg." Hoe zeer het Verhaal van WAGEN., nopens de gebeurtenissen van Zierikzee en 't gedrag van den Heer VOSBERGEN, als steunende op 't gezag van den Nederland-schen Geschiedschryver HOOFT, zoo veel te meer geloof verdiend, om dat de Zoon, GASPAR VAN VOSBERGEN, na het leezen dier Geschied-verhaalen, den edelen Schryver, deswegens zynen dank betuigde (q), laar het zig, egter, zoo als WAG. in de *Nota* aanmerkt, naauwlyks begrypen, hoe VOSBERGENS opening, aan HOHENLO, iets heeft kunnen toebrengen, tot het weder krygen der Stad Zierikzee, daar zy reeds, door MONDRAGON ende Waalen, verlaaten was, toen zy, door 's Prinsfen Volk, bezet wierdt; te minder, daar HOOFT zelf getuigt, dat de Prins, toen hy vernomen hadt, dat MONDRAGON, op den 3. van Slagtmaand; Zierikzee en al de Sterkten in dien oort geruimd hadt, aan den Graave van HOHENLO, (die zig, met eenig Krygsvolk, te Ooltjensplaat, op 't Eiland Flakké, bevondt) last zou gegeven hebben, om zig van die Stad te verzekeren.

Trouwens, geloof te geven aan het verhaal van zekeren BAREND JANSZ. VAN TER GOES, uit het Konvent van de Predikheeren, behelzende dat, een dag of twee na zekere plegtige Procesfie, den 1. van Wynmaand 1576 gehouden, de Stad Zierikzee, door een Leger der andersgezinden, beslooten was, en dat, daar op, die van binnen 's Konings Soldaten verdreeven had-

(q) Hooft's Brieven. N°. 685. Vergelyk ook, aangaande de naauwkeurigheid van Hooft's Berigten, betreffende het gebeurde te Veere en Zierikzee, VAN IPEREN, twee honderdj. Jubelfest. Bylage K. en Hist. der Satisf. van Goet. bl. 209. in *Nota*.

hadden, welken onmagtig waren, met hun klein getal, zulk een menigte tegenstand te bieden (r), strookt niet met de waarheid der geschiedenis. MONDRAGON verliet de Stad niet voor den 3. van Slagtmaand, schoon het grootste deel van zyn Volk reeds in Hooimaand verloopē was; en 't was 'er zoo ver af, dat de Regeering en Burgery van Zierikzee genegen zou geweest zyn, om 'sPrinsfen Bezetting in te neemen, dat zy, veel eer, 'er toe moest worden gedwongen (s).

Bl. 100. r. 14. „ *In Hooimaand, kreeg men de lugt van eene onderneeming op Gouda.*” Volgens BOR, schreeven die van Gouda, op den 12. dier maand, den Prinse, over 's Vyands aanslag (t).

Uit egte Stukken blykt my, dat de Heer VAN HIERGES, op den 13. dier maand (u), uit het Leger te Nieuwerbrugge, door een Tromslager, een Brief aan de Stad hadt doen brengen, welke, eerst op den 19 daaraan, (dan waar van ik de reden niet vinde,) ter Vroedschap wierdt opengebrouken en geleezen. De inhoud wordt niet gemeld; maar, daar men, op den 16., reeds wist, dat de Vyand het oog op de Stede hadt (v), kan men dien ligtelyk gissen. Men besloot, „ *deselue (Misfve)* „ *den Staeten ouer te seynden, ende daer by* „ *schryuen. Alsoe, vp te Vredehandel, laetste* „ *afschied geweest is, dat men, alreheyligen* „ *leestleden, weder a nouo, soude versamelen,* „ *ende*

(r) *Ondb. en Gestigt. van Zeel.* 2 D. bl. 34.

(s) HOORT, 11 B. bl. 470.

(t) BOR. 1. c. 9 B. bl. 960.

(u) Vroedsch. Resol. Gouda. p. 147 556. 19 July 1676.

(v) 1. c. bl. 146 556.

„ende ypte laefste retroaete voortvaeren, dat
 „wy daerom in den onsen raetsaem beuinden
 „d'voorsz Missive, Staetsgewys, beantwoordt
 „zall worden, op dat men, alle periculen
 „voercommende, tot een goede Vrede ofte
 „Pacifitie mochte comen,” en dit laefste
 was, thans, 't verlangen van veele Landzaaten.
 Met dit al, nam men, ten zelven dage, vier
 Vaandelen binnen, herwaerts geschikt, door
 de Staaten, „naedien sy” (zeggen de Besluiten
 der Vroedschap) „waerachtige advertentie
 „gecregen hebben, dat de Viant, dese aen-
 „staende ofte morgen nacht, deser Stede sal
 „beleggen (w).” Eerlang, egter, verdween
 alle zwaarigheid en, daar men de Knegten,
 niet dan by nood, hadt ingenomen, en niet
 in staat was veelen te onderhouden, verzogt
 en verkreeg men, eerlang, eenige verligting,
 nopens dezelve (x).

Bl. 104. r. 18. „Hy hieldt, te Middelburg,
 een waakend oog, enz.” Der Vlisfingsche
 Visfery was, ten deezen tyde, eenige schade
 toegebracht, door de Ostendenaars. Zy beslooten
 deeze te verhaalen, rustende, ten dien einde,
 in 't geheim, eenige Scheepen uit, die, van
 Krygsvolk voorzien, de Vlaamsche Kust be-
 stookten zouden en Ostende overompelen. Maar
 zy wierden genoodzaakt, onverrichter zaak,
 weder te keeren, na zy Blankenberg verbrand
 hadden, waar van slegts 15 huizen overbleven.
 Deeze togt geschiedde in 't laatst van Oogst-
 maand (y). Het schynt egter dat zy
 on-

(w) l. c. 19 July 1575. bl. 147. Vfs.

(x) l. c. 4 Aug. 1575. bl. 149.

(y) Gentsche Gesch. 1 D. bl. 252.

ondernomen was, buiten last van den Prins, en op de aandrijving van byzondere Bevelhebbers, voornaamlyk van den Gouverneur van Vlisfingen, ALEXANDER DE HAULTAIN, en dat men bekommerd was, dat deeze daad het misnoegen der Vlamingen vermeederen zou (z).

Bl. 106. r. 2. v. o. „*De geslaakte Leden des Raads verklaarden toen de Muiters — voor Vyanden.*” Die Verklaring vindt men, in een openbaar geschrift, 't geen nog aanwezig is en onlangs uitgegeeven (a).

Bl. 107. r. 8. „*De Staaten te Brusfel bygeen gekomen.*” De Staaten van verschillende Gewesten waren derwaarts opontboden, door 's Konings Raad van Staat, als, overeenkomstig ook de gewoonte van vroeger tyden, by afwezen van den Landvoogd, 't hoog bewind voerende (b), en by welken, daarom, als zodanigen, ook die van Gelderland, reeds bevorens, hunne klagten, over den kommerlyken stand van zaaken, ingebracht hadden. Die van Henegouwen, byzonder, drongen aan op de algemeene vereeniging der Nederlanden, zo als zy ten jaare 1548, door Keizer KAREL V, was vastgesteld (c).

Bl. 109. r. 11. „*WILLEM OOM.*” Hy was bygenaamd van *Papendrecht* (d), een be-

(z) *Illust. & Clar. Vir. Epist. Cont.* 2. p. 693.

(a) VAN DE SPIEGEL. *Bundel van onuitgegeven Stukken.* I D. bl. 18—25.

(b) *Hist. der Satisf. van Gozs.* bl. 210 en 214. BONDAM. *Verzamel. van onuitgegev. Stukken.* I D. bl. 7—14; en bl. 15. en volg.

(c) BONDAM. I. c. bl. 14 en 15.

(d) *Resol. Holl.* 31 July en 27 Novemb. 1576. bl. 127 en 196.

bekende tak van 't Geslagt der Zuid-Holland-
sche *Ooms* of *Oems*, en wordt vermeld on-
der de Regenten van Rotterdam (e). Na hy
den Staaten verslag van zyn wedervaaren ge-
daan hadt, wierdt hem, by dezelve, gelast,
zig te Rotterdam, „in synen huise, te houden,
„ende dat niemant tot hem acces sal ver-
„leent worden, op poene van drye duysent
„ponden, by hem te verbeuren.” Op al 't
welke de Regeering scherpelyk moest letten (f).
Doch het bleef daar niet by, want, onlangs
hier na, beval men hem naar 's Haage te bren-
gen en „in de *Conchergie*; in goede ver-
„seeckertheit te houden (g).” Ook wierdt
hem, eerst na de vredehandeling van Gend
en als een gevolg van dezelve, in Slagtmaand
deezes jaars, op zyn verzoek, toegestaan „uit
„de hechtenisse te worden ontslagen, mits
„betaelende de kosten syner gevangenisse,
„ende doende den eed van getrouwigheydt
„na behooren (h).” Uit al het welke ge-
noegzaam blykt, dat hy aan 's Konings zyde
en, denkelyk, by de Staaten verdagt was, 't
Gemeen, tot den vredehandel, te zullen op-
ruiën, daar men thans, integendeel, voorzigtigst
oordeelde, de zaaken, zo stil mooglyk, te doen
behandelen, vaststellende dat, op de *Misfiven*,
ten deezen tyde, „van der Vyanden zyde
„ontvangen, en geene antwoord, in 't particu-
„lier, by yemandt, sal werden geschreven,
„maar dat, by syne Excellentie ende de
„Staten geadviseert sal werden, of geraden
„sal

(e) BALEN, Dordr. bl. 178.

(f) Resol. Holl. 17 July 1576. bl. 44.

(g) l. c. 31 July 1576. bl. 127.

(h) l. c. 27 Nov. 1576. bl. 196.

„sal syn, dat, in 't generael, antwoord ge-
 „schreven werde, ten eynde alle oproer ende
 „geroep onder de Gemeente mach cesseeren
 (i).” En, hier op, wierdt in Herfstmaand, de
 beleiding van 't Vredenswerk met de algemeene
 Staaten, aan eenige Staatsleden, nevens den
 Prinse, toebetrouwd; zo als, by WAGEN.,
 zal volgen. Ook liet men, byzonder in
 Dordrecht en Gouda, onderzoeken, of, aldaar,
 eenige luiden met den Vyand handelden (k).
 Sommige Knegten, met naame de Schotten,
 liggende binnen Krimpen en 't Elshout, hadden
 zig hier aan, onlangs, schuldig gemaakt (l),
 en die van Jonker AALBREGT VAN EGMOND
 en Hopman GONSVOORT de Schans, te Alexan-
 der-Veen, vyandelyk aangetast (m).

Bl. 110. r. 5. „*Punten van den Godsdienst
 en van de verzekerdheid.*” Die *verzekerdheid*
 of *assurantie*, zo als zy, gewoonlyk, in de
 Hollandfche Staatsbesluiten genoemd wordt,
 hadt geen betrekking tot de Onderhandeling
 met de algemeene Staaten, maar tot eene
 andere, met de Oostersche Steden; welken men
 hadt aangeboden, des noods, een bekwaam getal
 gyzelaars te zullen afstaan, wanneer zy den Staat
 200000 daalders, tegen 16 ten honderd, voor
 tien jaaren, wilden opschieten en voor een
 genoegzaam getal Ruiteren en Paarden zor-
 gen (n). My is niet gebleeken, dat dit,
 federt, tot stand kwam.

Bl.

(i) 1. c. 28 Juny 1576. *N.* 124.

(k) Refol. Holl. 30 en 31 July 1576. *bl.* 126 en 127.
 Vergel. Vroedsch. Refol. Gouda. 12 Aug. 1576. *bl.* 149 *Vjs.*

(l) Refol. Holl. 7 en 8 Aug. 1576. *bl.* 121 en 129

(m) Refol. Holl. 8 Sept. 1576. *bl.* 148.

(n) Refol. Holl. 10 July 1576. *N.* 112 en 113. Vroedsch.
 Refol. Gouda 12 July 1576. *N.* 103 *Vjs.*

Bl. 110. r. 8. „*Brieven — naar Amsterdam en naar Utrecht.*” Die, naar Amsterdam, hielden aan „*de gemeene Schutterye en Burgerye* ;” die, naar Utrecht, aan de „*Staat en de gemeene Schutterye en Burgerye (o).*”

Bl. 110. r. 10. „*Gemagtigden naar Gouda.*” Ik vinde hier niets van, in de Resolutien der Vroedschap of andere Boeken dier Stad, hoe zeer de aangehaalde Besluiten van Holland leeren, dat ook, ten dien einde, een Gemagtigde door de *Magistraat van Gouda*, zou worden gesteld. Dit doet my, met kundigeren (p), denken, dat deeze Byeenkomst, te Gouda, geen voortgang hadde; hoe zeer, egter, over de algemeene bevrediging en den voorslag der Staaten van Holland, door de Amsterdammers, omtrend deezen tyd, met het Hof van Holland, nu te Utrecht zittende, en met den Raad van Staate, gehandeld wierdt (q).

Bl. 110. r. 15. „*Gelderland en Zutphen toonden gelyke begeerte.*” Schoon deeze Landschappen, door de moeite, welke men, met den, in 't hart Koningsgezinden, Stadhouder, Hierges, hadt, de Gendsche vrede, thans, niet teekenden, namen zy, sedert, egter, dezelve aan, en zo deedt ook Vriesland en Groningen (r).

Bl. 118. r. 13. „*Ik meen, dat de eed, naderhand, door de Staaten van Holland en Zeeland, eenpaariglyk, verzagt wierdt.*” Dit geschiedde ook, waarlyk, op den 4. van
Louv-

(o) Resol. Holl. 3 Oct. 1576 bl. 163.

(p) BONDAM, Verzamel. van onuitgegeven Stukken. 1 D. bl. 56. (rr).

(q) WAGN. Beschr. v. Amst. 2 D. 9 B. bl. 404. en volg.

(r) BONDAM, Onuitgegeven Stukken. 1 D. bl. 93, 141—143, bl. 161—168. bl. 178, 232, 240, 293 en 298.

Louwmaand des jaars 1577, en de algemeene Staaten volgden, sedert, dat voorbeeld (s), op den 18. dier maand. Ik heb, egter, thans, een affchrift van den eersten eed voor my liggen, in 't welke men, onder aan, deeze woorden leest, met de gelyktydige hand van een' Brielsch Secretaris; „*Goyert Andriesz, „ Jacob Roelofs, Anthonis Jansz, Mr. „ Seruaes Alin Hubrechtsz, Nicolaes Jansz „ Kouckebacker, den vjen Marty 1577, „ volgens desen gedaen den eed.*”

Bl. 124. r. 15. „*GONZAGA, voor wiens Paadje hy (Don JAN) zig, op reize, uitgaf.*” Op gelyke wyze, omtrend, was, voor ruim twee eeuwen, Graaf WILLEM V., onder 't geleide van den Grave CATZENELLEBOGE, herwaarts gekomen (t). Don JAN kwam, in een rytuig met vier paarden, „*te post, zyn derde,*” dat is, in gezelschap van nog twee andere Heeren, waar van GONZAGA 'er één zal geweest zyn, naar de Nederlanden (u), uit Spanje; werwaarts hem de Koning, alvorens, uit Italie, ontboden hadt.

Bl. 125. r. 10. „*Hy verzogt gyzelaars van de Staaten.*” Hy vroeg eerst gyzelaars, op den 1. van Louwmaand 1577; doch, te vooren, en wel den 22. van Slagtm aand, vroeg hy eene Wagt van 10 Vaandelen Voet- en 4 of 5 Paardevolk; waar op de Staaten hem een gelyke Wagt aanboden, als FILIPS zelve gehad hadt, t: w:, vier of vyf ben-
den

(s) BONDAM, Verzamel. van onuitgegeev. Stukken. 2 D. bl. 79-83.

(t) WAG. Vaderl. Hist. 3 D. bl. 271.

(u) BONDAM, l. c. 1 D. bl. 82 en 85.

den van *Ordonantie*, mits 'er geen Hoogduitsche Knegten onder waren, als die zig, onlangs, met de Spanjaards hadden vereend. Ondertusfchen fteeg de wantrouw, terftond, zo hoog, dat, toen Don JAN de Staaten, kort hier na, naar Namen ontboodt, men 'er tegen opzag, als was 'er een tweede Paryfche moord te vreezen. HENDRIK VAN THIL, één der Gelderfche Afgezanten, by de algemeene Staaten, fchreef thans, „Woe ons ooc te moede „is, kenne God; dan, *dulce est mori pro* „*patria*; come ic niet weder, mogen U. L. „my een fielmiffe nae laeten doen (v).”

Bl. 128. r. 2. „Hy zegt dezen, — allen *Verdrag*, voor dat het uitheemsch *Krygsvolk* vertrokken zou zyn, met *kragt van reden* te ontraaden.” Hier toe diende, voornaamlyk, het nadrukkelyk Vertoog, naamens den Prins van Orange, den 24. van Slagtmaand 1576, aan de algemeene Staaten, te Brusfel, overgegeven, door den Heer van St. Aldegonde (w).

Bl. 131. r. 17. v. o. „Men zag om naar *middelen*, om (DON JAN) 't *hoofd te bieden*.” Men gebruikte ze zelfs. Die van Limburg, met de algemeene Staaten vereenigd, hadden zig, reeds voor zyn' komst; over de baldaadigheid der, aldaar liggende, Spanjaarden beklaagd, en men hadt hun hulp toegezegd. Nu deedt men, werkelyk, op den 2. van Louwmaand des jaars 1577, 17 Vaandelen Engelschen en Schotten, in dienst van Oranje, nevens één Kornet Paar-

(v) BONDAM, l. c. 1 D. bl. 174—177, 183—188, 244, 283 en 284. METER, l. c. bl. 126.

(w) BONDAM, Onuitgegeven. Stukken. 2 D. bl. 188 en *volgg.*

Paarden van 400 man, by Luik, over de Maas, naar 't Limburgsche trekken, om 't land, tegen verdere strooperyen, te dekken. De Staat-sche Benden hadden zig naauwlyks drie uren neergeslagen, of de Spaansche bezetting uit Maastrigt, sterk 17 Kornetten en 600 Muskettiers, ging op hen los, maar wierdt, met verliez, te rug gedreeven. DON JAN klaagde hier over, als eene schending der Vredehandeling, aan de Keizerlyke en andere Gezanten, die toen, te Marche in Famine, by een waren en 't werk zогten te bemiddelen. De Spanjaards, egter, hadden geen volle reden tot klaagen, nadien, daags te vooren, dat is op 1. van Louwmaand 1577, de Antwerpsche bezetting, met grooter magt, op de Sterkte by het *Tolhuiz*, aan de Schelde, was gevallen, doch mede geslagen (x).

Bl. 131. r. 5. v. o. „ *Onder anderen, verkreeg men, in Engeland 40000 Angelotten, in ongemunt Zilver, ter leen, en toezegging tot 100000 Ponden Sterlings.*” De Geldersche Afgevaardigden tot de byeenkomst der algemeene Staaten te Brusfel, zeggen, in hun Verbaal, dat de Heer VAN SWEVIGHEM, wegens de laatste naar Engeland gezonden, den 15. van Louwmaand 1577, met zig bragt, de waarde van 160000 Carolus Guldens in geld, gouden en zilveren Platen, met toezegging, van nog 100000 *Angelotten*, ter leen, voor zes maanden, zonder rente (y).

Bl. 134. r. 6. v. o. „ De Gemagtigden der Stad (Haarlem) verscheenen — op de Dagvaart.”

(x) BONDAM, l. c. 2 D. bl. 23-26 en 51-57.

(y) BONDAM, l. c. 2 D. bl. 321. WAGEN. alhier. bl. 198.

vaart." Op den 4. van Grasmaand, stonden de Staaten toe, dat ook de Bisschop van Haarlem, als *Administrateur* van de Goederen van de *Abdy van Egmond*, voortaan op de Vergadering van *Hoofd-Ingelanden van Rynland*, zou mogen verschynen (a). By het zesde artikel der Satisfactie van Haarlem, was de Bisschop, in 't genot der Goederen van deeze Abdy, bevestigd (a).

Bl. 137. r. 6. v. o. „ Utrecht ontfloeg zig van de Bezetting." Terstond daar na, wierdt 'er eene vereeniging, op raad van Bossu, geslooten, tusschen de Kapittelen, Ridderchap en de Stad, tegen de Spanjaarden en ter onderhoud der Roomsche Religie en *pacificatie* van Gend. LEONINUS ontwierp dit stuk, 't geen, sedert, ook door 't Hof van Utrecht, wegens den Koning, wierdt goedgekeurd (b).

Bl. 138. r. 10, „ Ook hadt Tholen zig, in Grasmaand, — begeven aan 's Prinsens zyde: waar by Goes en Zuidbeveland zig, insgelyks, voegden." Goes ging, eigentlyk, eerst over by Acte van Satisfactie, den 22. van Lentemaand 1577, en Tholen, den 6. van Grasmaand, daar aan volgende. By het 6. en 7. Art. der Pacificatie van Gend, den 8. van Slagmaand 1576 geslooten, was bedongen, „ dat de Prins van Orange zou blyven Stedehouder van zyne Majesteit over Holland en Zeeland, namelyk over de Steden en Plaatsen, welke hy nu inhield; en dat, ten aanzien der Steden en Plaatsen, onder des Prin-

„ sen

(a) Refol. Holl. 4 Apr. en 25 Mey 1577. Bl. 37 en 92.

(a) BOR, l. c. 10 B. bl. 756.

(b) BONDAM, l. c. 2. D. bl. 136.

„sen lastbrief behoorende, maar thans onder
 „zyn gebied niet staande, dit punt zal ge-
 „schorst blyven tot den tyd, dat dezelve
 „zig, nevens de anderen, tot deeze bevre-
 „dinge zullen gevoegd hebben, en de Prins
 „haarlieden *Satisfactie* zal gegeven hebben,
 „op de punten, waar in zylieden zouden
 „oordeelen belang te hebben, onder zyn
 „Stadhouderschap; 't zy ten opzigte der
 „Religie, als anderzins.” Hoe ernstig nu de
 Algemeene Staaten zig toeleiden, om die van
 Goeste beweegen tot het neemen van *Satisfactie*
 van den Prinse, welke onderhandelingen daar
 over hebben plaats gehad, welke de bedoe-
 lingen en gevolgen daar van waren, is, door
 de bekwaame pen van den Schryver der *Histo-
 rie van de Satisfactie van Goes*, naauwkeu-
 rig, te boek gesteld; waar toe wy, mitsdien,
 den Leezer verwyzen.

Bl. 141. r. 3. v. o. „Don JAN — *borst
 uit*, in scherpe bedreigingen.” Eens zelve
 greep hy een' zilveren tafelbel, en bedwong
 zig, naauwlyks, dezelve naar 't hoofd te werpen
 van één der Afgevaardigden; onder welken,
 byzonder, de Heeren VAN ZWEVEGHEM en
 CHAMPAGNEI gezegd worden zeer stout ge-
 sprooken te hebben (c).

Bl. 142. r. 8. „Don JAN *verklaarde de
 (Gendsche)* Vrede te willen omhelzen.” Vol-
 gens sommigen, hadt de Geheimschryver Es-
 COVEDO aan Don JAN, uit 's Konings naam,
 voorgehouden, om, zo de nood drong, den
 vrede maar te sluiten, op de best mooglyke
 voor-

voorwaarden (*d*). De uitkomst leerde ook, hoe weinig deel de goede trouw in dit alles hadt. Voor 't overige hadden de Staaten van Holland, reeds op den 11. van Sprokkelmaand deezes jaars, zeven Heeren, van hunnen wege, gelast, zig op de Staatsvergadering, in Zeeland, te begeeven, met volmagt om, met den Prinse, nopens den Vredehandel zodanig te overleggen en te sluiten, als zy te samen, ten beste van den Lande, noodig zouden agten. Die van Zeeland, daar tegen, hadden thans, gewoonlyk, hunne Afgezonden ter Staatsvergadering van Holland (*e*).

Bl. 146. r. 7. „ Zy (de Spanjaards) trokken allen ten Lande uit.” Men begroot hun getal op, omtrend, dertig duizend. De tydversjes, op hun vertrek gemaakt en, door WAGEN., *zinryk* genoemd, waren het, naar den smaak van dien tyd (*f*).

Bl. 146. r. 21. „ Hy (Don JAN,) zwoer *de Gendtsche Vrede, het eeuwige Verbond* enz.” Op welk eene wyze zig dit alles roedroeg, vindt men aangeteekend, op de, hier onder aangehaalde, plaatzen (*g*).

Bl. 146: r. 9. v. o. „ Om gunst te winnen.” Don JAN stelde, hier toe, alles in 't werk. „ Hy verscheen (om de woorden van
HOORT

(*d*) TASSIS, *l. c. p.* 246.

(*e*) Resol. Holl 11 Febr. en 3 Aug. 1577. *bl.* 18 en 155.

(*f*) *Vid.* BURMANNI, *Præfat. in* CASPAR. SCHETI *Commentar.* pag. 28 et 29. (*x*); alwaar men ook, pag. 30., te regt aantekent, dat het zeggen van VIGLIUS, by WAGEN. alhier, *bl.* 146. r. 6. v. o. — *l. v. o.*, gemeld, niet by BOR, maar by METEREN, 6 *B. bl.* 130, en by HOORT, 12 *B. bl.* 507., te vinden zyn. „ Is dit den Prinse (hadt VIGLIUS gezegd) die ons den „ Vrede brengen zal?”

(*g*) BONDAM, *Verzam. 2 D. bl.* 295. Zie ook TASSIS, *l. c. p.* 261. en SCHETI, *Comment. de Pace. p.* 20 et 21.

HOOFD te gebruiken (*h*)), „in persoon,
 „op de banketten der Gilden, hanteerde
 „de t'zamenkoomsten der Schutteryen,
 „vermengde zich met haar gezelschap en
 „oeffeningen, en droegh zich spraaklyk en
 „gemeenzaam jeeghens minsten en meesten.”
 Te Leuven was hy, door de Voetboogschutters, verzogt het feest der Papegaaischieting by te wonen, en 't gelukte hem den houten Vogel, by den tweeden schoot, te treffen, waar op hy, met een' gouden halsband, aan welken een Papegaai van dat metaal afhong, beschonken wierdt (*i*). Dan, overal ging het zo gunstig niet. Toen hy, kort na zyne inhuldiging, op 't Stadhuis te Brusfel, door de Regeering, onthaald wierdt, ontstondt 'er een oproer, en hy, van Lyfswagt verlaaten, moest, dus onverzeld, naar zyne wooning terug keeren. De Staaten en de Regeering der Stad deezen handel van 't Gemeen niet straffende (*k*), verbitterde dit een en ander 't gemoed van Don JAN; die, onder een' vriendelyken schyn, reeds lange op zynen kans loerende, kort hier op, Brusfel verliet, om een geheel anderen rol te speelen; zo als hy, weldra, maar met eene, voor hem ongelukkige, uitkomst, deedt.

Bl. 148. r. 6. „Onder dit handelen, kwamen AARSCHOT enz.” Terwyl de Staaten van Holland en Zeeland, benevens den Prinse, te Geertruidenberg vergaderd waren, verscheenen 'er SCHETZ en LEONINUS, door de

(*h*) I. c. 12 B. Bl. 500.

(*i*) TASSIS. p. 257 et 258. en myne Aanmerk. op WAGEN. 5 D. Bl. 101. r. 5. v. 6.

(*k*) SCHETA. Comment. p. 21 et 22. Conf. TASSIS. I. c. p. 264.

de algemeene Staaten afgezonden, die hunnen last openden, op den 14. van Bloei maand. Drie dagen daar na, ontvingen zy 't antwoord, by WAG., kortelyk, vermeld. Intusfchen waren mede te Geertruidenberg aangekoomen, uit naam van Don JAN, de Heeren van AARSCHOT, HIERGES, WILLERVAL, MEETKERKE en GAIL. Zy hadden last om de poogingen van de Afgezondenen der algemeene Staaten te ondersteunen, en op eenige andere punten aan te dringen; waar van zy schriftelyk opening gaven, den 13. derzelve maand. Eerlang volgde daar op 's Prinses antwoord, zo weinig voldoende aan het oogmerk der bezending, dat, na eenige mondelinge woordenwisselingen, de Afgezondenen, onverrigter zaak, vertrokken (1). Zy deden verslag van hunne verrigtingen, overgeevende, benevens de antwoorden van den Prinse en de Staaten, een Ontwerp van Vergelyk op de punten, die, hoofdzaakelyk, in verschil waren. Don JAN schreef daar op, den laatsten van Bloei maand, aan de algemeene Staaten, hoe hy getragt hadt hunne poogingen, by den Prinse en de Staaten van Holland en Zeeland, te ondersteunen en met welk gevolg, verzokkende, dat zy eenige Heeren geliefden te magtigen, om de zaak nader in overweeging te neemen en uit te maaken, of 'er, van zyne zyde, nog iets meerder te doen was (m).

Bl. 152. r. 1. „Om, met den Graave van Lalaing —, te handelen, over de opdracht van de

(1) BOR., 10 B. f. 816 en 817 vergel. BONDAM Verzam. 2 D. bl. 326, 331 en 349.

(m) BONDAM, Verzamel. 2 D. bl. 864.

de heerschappy der Nederlanden, *aan — den Hertoge van Alençon.*” Zeer onzydig zegt onze Geschiedschryver Hooft, „Men moet „bekennen, dat, ten zelve tyde, als Don „JOHAN deezen handel zoo aaverechts dreef, „mischien jeeghens hem met beeter trouwe „niet gehandelt werd; zonderling van den „Graave van Lalain; als hebbende, door „toedoen der Koninginne van Navarre, zich „wel diep ingescheept met den Hartooghe van „Anjou, dien reeds alstoen smaak van de heers- „chappye deezer Landen gegeven was (n).”

Bl. 152. r. 7. v. o. „*De Landvoogd zondt — HIERGES —, naar 't Slot.*” Spaansche Schryvers getuigen, dat de inneeming van het Slot van Namen, op aanraading van HIERGES, geschied was (o). Hy, Stadhouder van Gelderland en Utrecht, liet, in den Zomer van het jaar 1576 (p), de ooren tot bevrediging hangen, en, sedert, na veele onderhandelingen, tot de zyde der algemeene Staaten zynde overgegaan, en de Gendfche Vrede, op den 11. van Slagtmaand, en dus na de komst van Don JAN, bezwooren hebbende, liet, egter, niet na, hoe zeer den Vriend der Staaten speelende, dien Landvoogd, straks, toe te vallen. Don JAN koos hem, die aan Orange zeer vyandig was, tot Oversten van zyne Lyfwagt, en voornaamen Vertrouweling (q).

Bl.

(n) Nederl. Hist. 12 B. bl. 519. Ondertusschen blykt het, uit een brief van den 22. van Wintermaand 1576, dat de algemeene Staaten toen reeds dagten de Hertog van Alençon met eenig Volk te ontbieden, indien de zaaken met Don JAN niet konden getroffen worden. BONDAM, onuitgeg. Stukk. 1 D. bl. 261.

(o) TASSIS. l. c. p. 266—268.

(p) Resol. Holl. 17 July 1576. bl. 115.

(q) BONDAM, Verzam. van Onuitgeg. Stukk. 1 D. bl. 29. 30. 29.

Bl. 153. r. 11. v. o. „ *Zyne eigene veiligheid*, welke men lagen gelegd hadt.” Hy toonde, naamelyk, Brieven, by welken hy was gewaarschouwd, dat men, in Brussel en Mechelen, het hadt toegelegd, om zyn’ perzoon naar Zeeland te voeren; en sommigen wilden dit voor ’t werk des Prins van Orange doen doorgaan. Doch deeze brieven waren ongetekend geweest, en ’t bleek, sedert, dat Don JAN naar Mechelen was gereisd, om zig van de Duitschers, tegens de Staaten, te bedienen, met veragting der Gendsche bevrediging (r).

Bl. 153. r. 8. v. o. „ Hy begeerde, *dat men (den) Heere van Heeze, Bevelhebber te Brussel maakte, en de Burgery aldaar ontwapende.*” Ik agt hier een schryf- of drukfout te zyn, en leeze liever, „ Hy begeerde, dat men „ den Heer *van Heeze*, toen Bevelhebber van „ Brussel, en de Burgery aldaar, ontwapende.” Immers, zo heeft het geval, volgens BOR, by WAGEN. hier aangehaald, en andere Schryverren, zig toegedraagen (s).

Bl. 153. r. 5. v. o. „ *HIERGES hadt zig verzekerd van Charlemont.*” Ook van *Marienburg* (t).

Bl. 159. r. 13. „ In West-Vriesland, *gaf men hem naauwlyks eenen anderen naam, dan dien van Vader WILLEM*” Reeds vroeger, dat

92. 101. 128—130. 158. 172. 175. en 2 D. bl. 19. 36. 45. 99. 378. 388. en l. c. 3 D. bl. 170., alwaar men vindt, dat de Gelderschen, in Herfstmaand 1577., alle Briefwisseling met hem verboden. Zie ook nog l. c. bl. 183 enz.

(r) G. SCHETI, *Comment. de Pass. Cat.* p. 21—30 et p. 54.
(s) *Conf. ibi Praefat.* BURMANN. p. 39—48. die duidlyk aantoonst hoe, ten ouregte, men hier Orange, een vlek heeft aangewreeven.

(t) STRADA, *Lib.* 9. p. 436. HOORT. l. c. bl. 516.

(s) TASSIS, l. c. p. 269 et 659.

dat is, op den 15 van Wynmaand des jaars 1575, noemden hem de Staaten van Holland „een *getrouwen Vader*, Oversten en Beschermer deezer Landen (u).” Die zelve Staaten hadden thans den Prinse verzogt, te willen trekken naar Noord-Holland, om *zyne autoriteit te interponeeren*, tot de afdanking van eenige Kapiteinen en Kompagnien, waar toe zy, met overleg van zyne Doerlugtigheid, beslooten hadden (v).

Bl. 159. r. 18. „Hy (WILLEM I.) *ontving de tyding van 't bemagtigen van Namen, waar op hy, terstond, den algemeenen Staaten riedt.*” Hy zondt ook NIEVELT en KASEMBROOD, op den 29. van Hooimaand, naar Gelderland en nabygelegene Landen (w), om zig onderling te verbinden.

Bl. 159. r. 7. v. o. „*De Wethouderschap van Utrecht.*” — Voor *Wethouderschap*, leezen *Staaten* (x).

Bl. 160. r. 16. „*Ook gelukte dit in Wynmaand.*” Op den 9. derzelve maand, wierdt het Verdrag van Voldoening, door den Prins en de Afgevaardigden der Staaten van Utrecht, te Brussel bezegeld en onderteekeud. De bezegeling der Staaten van Holland en Zeeland is, eerst in Slagtmaand daar aan, gevolgd (y).

Bl.

(u) Resol. Holl. I. c. bl. 695.

(v) Resol. Holl. 23 Juny 1577. bl. 114. vergel. I. c. 9 Mey 1577. bl. 22.

(w) BONDAM, Verzamel. van Onuitgegeven. Stukken. 3 D. bl. 49. 63. 74 en volgg. bl. 94. en volgg.

(x) BONDAM, I. c. 3 D. bl. 145. (a). De Prins was toen o. Woerden.

(y) Zie BONDAM, Redevoer. over de Unie van Utrecht, I. 95-97. en Verzamel. van Onuitg. Stuk. 3 D. bl. 308-311.

Bl. 164. r. 6. „'t Slot te Gouda, — in 't jaar 1438, gestigt, werdt — omverre geworpen.” Dit Slot was van veel vroeger ouderdom, maar wierdt, ten jaare 1438, door een' fellen brand, die, op weinige huizingen na, de geheele Stad trof, verwoest en, sedert, herbouwd (z). Dat dit Slot, op besluit van *Burgemeesteren* en *Vroedschappen* van Gouda, op den 30. van Wynmaand des jaars 1577, zou zyn afgebrooken, zegt BOR. by WAGEN. aangehaald, maar ik heb 'er, te vergeefs, in de Resolutien van dat Kollegie, naar gezogt (a).

Bl. 165. r. . „GOUTUM — werdt op 't Slot gelaaten.” Men zie over de wyze, op welke dit geschiedde, de onderaangehaalde plaats (b). Friesland hadt ook, thans, veel te lyden door de pest (c).

Bl. 166. r. 13. „'t Voetvolk stondt onder

(z) Beschryv. van Gend. i D. bl. 137 en 138.

(a) Hooft zegt alleen. „dat de Regeerders en Burgers van der Goude hunnen slag waarnaamen en 't Slot ter aarde smeeten, zonder iemand verlof te vraagen.” l. e. bl. 544. Dit laatste is, byzonder, met opzigt tot de Staaven, buiten tegenspraak. In de gedrukte Besluiten van Holland, vindt men 'er niets van, doch A. VAN R. (door wien ik liefst zou verstaan AMELIUS VAN ROSENDAAL, Raad te Gouda, omtrent 't jaar 1602 gestorven) heeft een geschreeven Verzaameling derzelven gemaakt, onder welken my, op den jaare 1577, deeze twee, nimmer gedrukte, Stukken voorkomen:

„ Den 11^{en} Novembris.

„ Is ge-ordonneert te scrijven den Onversten mitgaders Burgemeesteren en Regeerders van Woerden, dat zyl: hem nyet en verorderen te procederen, tot afwerpinge van den Castele „ aldaer, buyten consant van zyns Excell^{tie} ofte den Staeten, „ zulcx binnen der Goude es gedaen.”

„ Den 11^{en} Novembris.

„ Die Staeten, verstaen hebbende ins zeecker van de demolitie „ van den Castele binnen der Goude, hebben daer jegens „ geprotesteert, als gedaen zynde buyten heuren wille ofte „ kennisse.”

(b) SCHWARTZENB. Charterb. van Veere. 3 D. bl. 1174—1176.

(c) l. e. bl. 1066 en 1068.

der FILIPS, Graave van Lalaing." LALAING was, voorheen al, *Generaal van 't Voetvolk* geweest, doch wierdt, nu, *Overste Veltheer* (d).

Bl. 166. r. 16. „GOIGNIES, *gesteld tot Veltmaarschalk*." Hy was *Marschal de Camp* (e); welke benaaming wel, in onze taal, door *Veltmaarschalk* kan worden overgezet, maar niet moet worden opgenoomen in den tegenwoordigen zin. Zulk een Hoofd-Officier, aan wien, oorspronglyk, de plaatsing van 't Leger te regelen stondt, was, toen ten tyde, beneden den *Generaal* niet alleen, maar zelfs den *Lieut. Generaal* van 't Leger (f), en kon het hoofdbewel, slegts by afwezen van dezelve, voeren (g).

Bl. 170. r. 8. „Staten van Zeeland." 't Zal niet te onpas komen, ter deezer plaatze, iets aan te vullen, nopens den toestand der zaaken in Zeeland. Dit Gewest wierdt thans bestuurd door het Kollegie van Gouverneurs en Raaden van Zeeland, wier gezag, door de toevoeging van den Graave PHILIPS VAN HENKO, als Luitenant en Stadhouder Generaal des Prinsen, en het veranderen hunner Instructie, op den 22. van Herfstmaand 1576, aanmerkelyk was toegenomen. Dit hadt aanleiding gegeven tot misnoegen aan de Steden, byzonder aan die van Middelburg, dië niet nalieten, zig daar over, op den eersten Dagvaart, in Herfstmaand 1577, te Middelburg gehouden, en waar op nu de Afgevaardigden van alle Zeeuwsche Steden (met uitzondering van

(d) BONDAM, onuitgegeven. Strikken. 3 D. bl. 140.

(e) BONDAM, l. c. en TASSIS, l. c. p. 280.

(f) DANIEL de la Milice Francoise. Tom. 2, p. 20.

(g) BOR, 6 B. bl. 719. en bl. 934.

van die van 't verwoeste Reimerswaal) weder by een kwamen, ernstig te beklagen. Men besloot dan de inrigting van dit Kollegie te veranderen en meerder te schikken naar den jegenswoordigen stand van zaaken. Dit gelukte en, den 22. van Bloei maand 1578, wierdt het Kollegie van Gekommitteerde Raaden der Staaten 's Lands van Zeeland, op een geheel nieuw berichtschrift, ingesteld, bestaande uit een' Plaatsbekleeder des Graaven van Buuren, als eersten Edelen van Zeeland, en een' Afgevaardigden uit ieder (*h*) der zes Zeeuwfche Steden (*i*). Intuschen was, reeds in 't laatst van den jaare 1577, een nieuw verschil ontstaan, over het getal en den rang der stemmen, ter Staatsvergadering in Zeeland, daar nu de plaats van den Prelaat van Middelburg ledig stond, de meeste Edelen 's Konings zyde hielden, en de Steden van Vlisfingen en Veere, ten jaare 1574, waren toegelaaten. De Prins hadt Jonkheer AREND VAN DORP aangesteld, om, uit naam van den Graaf van Buuren, den post van eersten Edelen waar te neemen. Vlisfingen en Veere, hoe zeer, in verscheiden byeenkomsten, hoofdelyk gestemd hebbende na de oude Graaflyke Steden, gaven nu voor, de plaats van den Prelaat van Middelburg te bekleeden, eischende, mitsdien, voor hun beiden eene byzondere, en dus de derde stem. In Sprokkel maand 1578, drongen zy, op nieuws, deezen eisch aan, waar tegen zig de andere Steden, met ernst, kant-

(*h*) Zie WAGEN, in 't 8 D. bl. 457—459. kortlyk aanhaald.

(*i*) Zie deeze onder de Bylagen agter PAULUS, *Zee. Regr.* tot een Hooge School. bl. 118.

kantteden. De Prins besliste het verschil, by een Akte van den 8. van Lentemaand 1578, ten voordeele der twee gemelde Steden, die, nogthans, op de uitvoering daar van niet schynen gedrongen te hebben. Maar Jonkheer AREND VAN DORP deedt het herleeven, op den Dagvaart van Bloeimaand 1579, tragtede de stemmen, op dien voet, te doen opneemen, waartegen zig de vier Graaflyke Steden, zo ernstig, verzetteden, dar de zaaken bleeven liggen. Zy zonden dan eenigen aan den Prins, die te Antwerpen was, met een nadrukkelyk vertoog (*) van hunne bezwaaren en met verzoek, om daar in, by voorraad, geduurende den Oorlog, te voorzien. De Prins draalde niet lang met de be-

(*) De Edele VAN GRYPKERKE, in de Voorrede van zyn beroemd Handschrift, *over 's Graaffschap van Zeeland*, merkt op dit Vertoog der Zeeuwfche Edelen aan, dat de Hoogleeraar BOXHORN, in zyne Byvoegfelen op de *Chronyk van Reigersberg*, het zelve Vertoog plaatz gevende, daar uit gelaaten heeft twee gewigige Artikulen, naamelyk, het 41 en 42.; luidende het 41 aldus: „Bovendien dat men niet ignoreert, dat de naam en qualiteit van EERST EDELE, eerst ten tyde van den Heer van BEVEREN opgeftaan en uit zekere Confideratien toegelaten is geworden, dog niet in zulken refpecte, zoo men die als nu wel fchynt te willen gebruiken, dat by dezelve alle andere Edelen van den Lande zouden fchynen uit de Vergaderinge worden gefecludeerd.” En het 42. Art. „Alzoo van alle oude tyden de Staaten van den Lande geftaan hebben by de Ridderfchap en Edelen, Steden en Ingezetenen van dien, zoo men nog, by oude Monumenten, des noods zynde, wel zal kunnen doen blyken, ende ook nog by menschen memorie, tot diversche reizen, de Edelen, in competenten getale, op de Vergaderinge van de Staaten gecompareerd hebben, makende onder hun allen ééne, ende die voyze of ftemme van de Ridderfchap ende Edelen.”

beslissing. Op den 14. van Zomermaand 1579 verleende hy daar van een Akte, by welke hy verklaarde, dat men, geduurende den Oorlog, zoude stemmen by meerderheid, beginnende van den eersten Edelen, en volgende de Steden by orde; zo egter, dat men, na den Oorlog, weder, als van ouds, met drie stemmen zoude besluiten (k).

Van hoe veel invloed ook deeze verschillen waren op de zaaken van 't gemeene Bondgenootschap, is ligt op te maaken. Middelburg wierdt 'er door gesterkt in haar voorig misnoegen tegen den Prins, meer en meer afkeerig van de jongstgeslooten Unie, en onthieldt zig van alle Staatsdeliberationen (*), waar door men verhinderd wierdt besluit te neemen tot ontzet van Maastricht, welke Stad den

29.

(k) BOXH. OP REIGERSB. 2 D. bl. 588—601. Leven van WILLEM den I. 2 D. bl. 289—298. Hist. der Satisf. van Goes. N. 97—103.

(*) De Prins vondt zig dus genoodzaakt hier in te voorzien, by Akte, den 12 van Herfstmaand 1579, te Brugge gegeven; waar by zyne Doorlugtigheid de Staaten van Zeeland, of haare Gecommitteerde Raaden, magtigde, om op alle Vergaderingen, na voorgaande Beschryving, te besluiten, met de stemmen der aanwezige Leden, niet tegenstaande de Afgezondenen van Middelburg, of eenig ander Lid, niet mogten verscheenen zyn; zullende de besluiten, aldus genomen, moeten worden gehouden voor wettig, en verbindende zoo wel de afwezenden, als die, by 't nemen daar van, tegenwoordig waaren. Zie, in het *Register van oude Acten ter Staaten Griffie van Zeeland.*, Litt. A. fol. 122. Eene uitspraak, die, by het Reglement op 't beleid der zaaken ter Vergadering der Heeren Staaten van Zeeland, den 14 Maart 1664 vastgesteld en den 14 April 1702 vernieuwd, nitdrukkelyk is ingeroepen en, ook by 't jongste Reglement van 6 Augustus 1787, zaaklyk aangenomen.

29. van Zomermaand, stormenderhand, wierdt ingenomen.

Bl. 171. r. 6. „*De Landvoogd — schreef de Staaten eenen scherpen brief.*” Hy schreef drie onderscheiden' Brieven; alle welken de algemeene Staaten, by éénen breedvoerigen Brief, be-antwoordden (1).

Bl. 171. r. 18. „*Ten ware zy — den Prins verdreeven.*” Te regt heeft men, voor my, aangemerkt, dat deeze eischen van DON JAN de verwydering onherstelbaar maakten. Ook wierden zy gevolgd van een Brief der algemeene Staaten, aan Hem, houdende derzelver laatste waarschuwing van, zo hy dus voortvoer, zig, met alle kragt, tegen zyne onderneemingen te zullen moeten verzetten (m).

Bl. 171. r. 9. v. o. „*Ruwaard — waardigheid, welke, niet ten onregte, by die van Dictator, onder de oude Romeinen, vergeleken wordt.*” 't Is waar, dat kundige Lieden, te meermaalen, dus gedacht hebben (n); dan, 't schynt my, behoudens beter oordeel, dat het Ambt van *Dictator*, even weinig overeenkomst hadt met dat van *Ruwaard*, als de Romeinsche Regeering met de onze. Beide Ambtenaars waren, zekerlyk, *Oppergezaghebbers*, maar verschilden, in veele opzigten en, onder anderen, daar in, dat een *Dictator*, slegts voor zeer korten tyd, wierdt aangesteld, binnen welken egter, aan hem veel meer vermogen wierdt gegeven, dan, andersints, éen eenig mensch in 't Roomsche gebied bezat; terwyl, integendeel, de *Ruwaard* (t

(1) BONDAM, Verzamel. 3 D. bl. 299. en 4 D. bl. 42.

(m) BONDAM, l. c. 3 D. bl. 299.

(n) HOYNCK VAN PAPENDR. ad TASSIS, l. c. p. 281.

’t zy dat dit woord, oorspronglyk, *Rustbe-
waarder* (o), *Toeziender* (p), of iets anders,
beteeke,) gewoonlyk (q), zodanig een’
Opperlandvoogd, plagt aan te duiden, aan wien,
meestal een Prins van den bloede zynde, by
minderjaargheid, ziekte van, of geschil met, den
Landvorst, of soortgelyke ongelegenheid, in
plaatze van denzelven, en dus, dikwyls, voor een
zeer geruimen tyd, het hoogst gezag wierdt
toevertrouwd, juist niet met meerdere, maar
met gelyke magt, als dien Landvorst toekwam,
en dus zonder van deezen aftehangen; in welken
opzichte de *Ruwaard* een’ gewoon’ Vorstlyk,
Stadhouder in aanzien overtrof. — Ik heb,
reeds elders gezegd (r), dat het woord
Ruwaard, oudtyds, verwisseld wierdt met dat
van *Baus*, *Gouverneur &c.*, en ik zal ’er,
hier, byvoegen, dat een gelyktydig Schryver,
den Graave van S. POL, ten jaare 1426 *Ru-
waard van Brabant*, den naam geeft van *Mam-
burnus* en *Protector* (s); terwyl ALBRECHT
VAN BEIEREN zig, in ’t Nederduitsch, *Ruwaard*,
Toe-

(o) HOOFD, l. c. 12 B. bl. 539.

(p) BURMANN. Aanmerk. over Nederd. Taal. 2 D. bl. 133.
en l. c. 2 D. bl. 140. Conf. DU CANGE *Gloss. in voc. Regardum*.
VELTHUIS, Spiegel Hist. N. 111, 113, 201, 216, 297, 322,
378, 382, 397.

(q) Ik zeg, gewoonlyk. Zo hadt het plaats, omtrent den
Graave PHILIPS VAN ST. POL, als Ruwaard van Brabant, en
AELBERT en JAN VAN BEIEREN en PHILIPS VAN BOURGONDIE,
als Ruwaarden van Holland en Zeeland. Men hadt egter ook
wel eens minder Ruwaarden, dat is, zulken, die, door de
Landsheeren zelven, tot hunne *Stadbouders*, wierden aangesteld.
Zo waren de Heer VAN GAASBEEK, en FRANK VAN BORSSELEN;
Ruwaarden van Hertog JAN VAN BRABAND in Holland, en
dezelfde FRANK VAN BORSSELEN, sedert, ook *Ruwaard* van
Voorne, onder de Vrouwen Wed. van JAN VAN BEIEREN. Zie
myne Aanmerk. op WAGEN. 3 D. bl. 510. r. 5. v. c. en l. c.
bl. 511. r. 6. De *Ruwaard* van Putten is ’t over bekend.

(r) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 3 D. bl. 304. (1).

(s) ANON. *Chronie. Brabant.* p. 163 et 183.

Toeziener en Beschermmer van Holland en Zeeland noemde (t).

Voor 't overige, moet het aan ORANGE te aangenaamer geweest zyn, zig thans tot Ruwaard van Braband te zien kiezen, wyl hy, reeds in 't begin der oneenigheden, iets diergelyks schynt beoogd te hebben; maar toen, door GRANVELLE (die ook nu nog leefde,) daar in belet was geworden (u).

Bl. 174. r. 11. „*Tusfchen den eerften en tweeden van Wynmaand.*” In den, sedert in 't licht gegeven', Brief van Keizer RUDOLF, fchreef die Vorst aan Don JAN, dat MATTHIAS, op den 3. van Wynmaand, des nagts, uit Weenen vertrokken was (w), buiten zyne voorkennis.

Bl. 175. r. 8. v. o. „*Men befloot dan eenige Voorwaarden te ontwerpen.*” Dit geschiedde den 19. van Wynmaand 1577; zendende de algemeene Staaten, ten zelve dage, de *Concept-Instructie* voor den Aartshertoge aan de Staaten der onderscheiden Gewesten (x). 't Liep, nogthans, aan tot den 8. van Wintermaand, eer dezelve wierdt vastgesteld (y).

Bl. 175. r. 4. v. o. „*Men deedt (MATTHIAS) — van Lier, te Antwerpen komen.*” De reden, waarom men den Aartshertog van Lier naar Antwerpen deedt vertrekken, was, eigentlyk, om

(t) MIERIS, Charterboek. 3 D. bl. 39 en 40. De algemeene Staaten noemden, ook nu, WILLEM I., *Gouverneur Particulier de Brabant*. BONDAM, onuitgeg. Stukken. 4 D. bl. 229 en 230.

(u) Myne Aanmerk. op WAGEN. Vaderl. Hist. 6 D. bl. 36 en 34.

(w) BONDAM, l. c. 3 D. bl. 296. en den, daar aangehaaldeu, BON.

(x) BONDAM, Verzamel. 4 D. bl. 8—22.

(y) *Ibid.* bl. 148.

om dat 'er, in eerstgemelde Stad, een besmettende Ziekte heerschte (z).

Bl. 183. r. 7. v. o. „Stadhouder van Brabant, *welken naam men nu, voor dien van Ruwaard, schein te kiezen.*” 't Woord *Ruwaard*, als ik zeide (a), in dien zin, waar in het Orange geweest was, beduidde, in 't Nederduitsch, een *Opper-Landvoogd*; schoon hy, in 't Fransch, *Gouverneur* kon blyven heeten. *Stadhouder* kon ook eenen minderen beteekenen. Nu MATTHIAS tot Opperlandvoogd was aangesteld, kon dus de Prins, niet meer den eersten, maar wel den tweeden, titel voeren. Met dat al, was men dit, onder den Opperlandvoogd, in Brabant ongewoon, en 't geschiedde meest, op aandrang van die van Antwerpen (b).

Bl. 187. r. 10. v. o. „*De Prins toonde zig zeer misnoegd over deeze onderneeming, die, buiten zyne kennis, geschied was.*” Men zie, over dit alles, en 't geen verder 't overgaan van Amsterdam betrefte, breeder onzen treflyken Schryver, op de, hier onder, aangehaalde plaatz (c); alwaar hy, egter, schynt te vermoeden, dat zyne Doorlugtigheid hier waarlyk kennis van gedraagen hebben. Dan, daar my dit van elders niet gebleeken is, zoude ik het met 's mans eerste gedagten houden. BOR (d) zegt duidlyk, dat „dit werk geschied was, „zonder weten en consent, als ook genoegzaam „tegen den dank van den Prince.” En Hooft (e), „'t gaat vast genoegh, dat de Prins geen' wee- „ten-

(z) BONDAM, Verzam. 4 D. bl. 123. 229. 230. 239. 241. 243.
6 D. bl. 40. r. 14.

(a) Zie myne Aanmerk. op bl. 171. r. 9. v. o., alhier.

(b) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 5 D. bl. 40. r. 14.

(c) WAG. Besch. van Amsterd. 3 D. 9 B. byzonder bl. 425—436.

(d) l. c. 11 B. bl. 908.

(e) l. c. 12 B. bl. 546.

„tenschap van deezen aanslag hadt had.”

Bl. 193. r. 9. v. o. „*Van de Knegten bleeven 'er 6000 ten minsten, dooden en gevangen*” De Geschiedschryvers zyn niet zeer eenpaarig in de opgave van het verliez der Staatschen, in den slag by Gemblours, en van het geringe nadeel, 't geen Don JAN, by die gelegenheid, trof (f). BENTIVOGLIO schynt der waarheid 't naast by te koomen, wanneer hy 't verliez der Staatschen begroot op 3000 dooden, en een groot aantal gevangen (g). Onder de voornaame oorzaaken der nederlaag was de afwezigheid van den Graaf van LALAING en andere Legerhoofden, die naar Brusfel waren gegaan, om de Bruiloft van den Heere VAN BEERSELE, met Jonkvrouwe MARGARETE VAN MERODE (h), by te wonen.

Bl. 210. r. 3. v. o. „*Te Middelburg, hadt men, — gepoogt de Doopgezinden — van 't Burgerregt te versteeken enz.*” Het schynt, dat MARNIX van St. ALDEGONDE, met de Predikanten van Middelburg, hier in eens geweest was, en geen moeite gespaard hadt, om den Prins tot hun gevoelen over te haalen. Maar de schrandere en verdraagzaame Vorst, was zo afkeerig van zulke, voor 't gemeen belang nadeelige, poogingen, en van den onmaatigen yver veeler Predikanten, die zig toeleiden om over 't geweeten der menschen te heerschen, dat ALDEGONDE, na met den Prins in woordtwist nopens dat Stuk geweest te zyn, by eenen brief van den 31. van Lentemaand 1577,

uit

(f) Verg. STRADA, *Dec. 1. Lib. 9. p. 468.* DE JONGE *Ged. sids Geschied. 2 D. Bl. 4.* HARREUS *Tumult. Belg. Lib. 2. p. 274.* en TASSIS, *Lib. 4. p. 293.*

(g) Nederl. Hist. 1. D. 10 B. Bl. 284 en 285.

(h) L. AUBERT, *Mémoires pour servir à l'Histoire de Hollande.* p. 71.

uit Dordrecht, aan den Predikant GASPAR VERHEIDEN, te Middelburg, schreef, geen kans te zien, om in die zaak eenig nut meêr te doen, en te moeten erkennen, dat veele Luiden, in Duitschland, verkoozen, zig onder de dwaalenden te houden, uit vreeze voor de styfhoofdigheid hier te Lande (i).

Bl. 225. r. 10. v. o. „Van wederzyden waren 'er eenige honderden gesneuveld." Het verlies van Don JAN was, nogthans, ongelyk grooter, dan dat der Staatschen, onder Bossu; en men heeft reeden om te gelooven, dat, indien de laatste, van zyn bedaard besluit, om zig in zyne verschanfing te houden, thans hadt losgelaaten en den vlugtenden Vyand nagezet, de uitkomst, aan die min voorzigtige daad, een gelukkig gevolg zou hebben gehegd, ja het, misfchien, voor altoos, met Don JAN en zyn geheel leger, zou gedaan geweest zyn; gelyk men verzekerd, naderhand, door Bossu zelve, te zyn opgemerkt (k).

Bl. 232. r. 2. v. o. „Sommigen willen, dat hy (Don JAN) van vergif stierf." Eenige Spaansche Schryvers zelve getuigen, dat, aan zyn ligchaam, teekenen van vergif gevonden waren; ook verhaalt men dat JOHAN VAN DER LINDEN, Abt van St. Geertruid te Leuven, hem zulks zou hebben doen toedienen, door zekeren GUERIN, toen ten tyde, bekend Vergifmenger, te Marseille. Anderen, egter, vinden geen grond voor dit verhaal, en 't overlyden van Don JAN, aan een pestkoorts, fchynt

(i) *Vid. Illustr. et Clar. Viror. Epist. Cent. 2. p. 755-759.*

(k) TASSIS, *Lib. 4. p. 321.* LE PETIT, *Lib. 12. p. 551.* en byzonder, BURMAN. *Anal. Prefat. p. 98-103.*

schynt te natuurlyker, als men opmerkt, dat die ziekte in zyn Leger woedde (1).

Bl. 233. r. 3. „ Voorslag des Prinzen van Orange *aan hem* (Don JAN), — *om zig van de oppermagt der Nederlanden te verzekeren.*” REID zegt dit; maar anderen hebben 't min waarschynlyke van dien reeds aangetoond (m); en, zo de Prins iets diergelyks ooit gezegd heeft, mag men aan den ernst twyffelen.

Bl. 244. r. 5. „ *De Spaansche Gezant — beschuldigde den Prinse van Oranje van deeze euveldaad.* Doch hier voor is zelfs de minste schyn niet.” De diensten, door Bossu, na zyn ontslag uit de Hoornsche gevangenis, den Prinse en den Staaten gedaan, hadden hem niet alleen, door toedoen zynor Doorlugtigheid, den weg gebaad tot het Grootmeesterschap der Hofhouding van MATTHIAS (n) en, daar na, tot het Ambt van Veldheer der Algemeene Staaten, maar zelfs hadt de Prins, in Hooimaand des jaars 1578, den Staaten van Holland schriftelyk verzogt, dien Graave, „ *in betaeling van de schulden, denselven* „ *bevonden te competeeren ter cause van de* „ *diensten, hier voertyden, gheduyrende den* „ *oorloge gedaen,*” de Heerlykheid van Putten en Geervliet op te draagen (o); ook wierdt hier

(1) BURMAN. *l. c.* pag. 107—111. Dit neemt niet weg, dat anderen, reeds lang, op 't leeven van Don JAN hadden toegelegd; waar over zeker jong Engelsman, kort na den slag by Rimenant, op bekentenis der misdaad, wordt gezegd, te Namen, onthoofd te zyn. Vid. TASSIS. *Comment.* p. 323 et 222.

(m) BURMAN. *Anal. Belg. T. 1. Pref.* p. 109 et 110.

(n) Zie by BONDAM, onuitgeg. Stukk. 5 D. bl. 107 en 177.

(o) Refol. Vroedsch. Goud. 15 Aug. 1578. bl. 245. en Copie van een' Brief zynor Doorl., van 3 July 1578. onder my.

hier een punt van Beschryving af gemaakt. De Staaten sloegen dit af, beschouwende 't verzoek (zo zy spraken) „ *diesaengaende* „ *ghedaen, niet alleenlyk onredelyk, maer ook* „ *van groote consequentie ende prejudicie (p).*” Sedert, egter, kwamen zy wat nader, leggende Bossu 5000 ponden, jaarlyks, toe, waar van men bezegelde brieven zoude afgeeven; dan, gelyk Rotterdam, wel eer, door hem, onheuschelyk, ingenomen, zig hier tegen verzet hadt (q), schynt die zaak, eerst draalende, daar na, met 's Graaven spoedig gevolgdén dood, denklyk door een heeren koorts veroorzaakt (r), agtergebleeven te zyn. De Prins liet, nog in Wynmaand en Slagtmaand, op afkomst aandringen; doch ik ontdek 'er geen gevolg op (s).

Bl. 248. r. 12. „ Ook arbeidde Oranje, *ten* dien tyde, *reeds, heimelyk, aan deeze Vereeniging.*” Nadien op dit Verbond, sedert, onder den naam van *nadere Unie* en thans, eenvoudig, van *Unie*, bekend, 't Gemeenebest der Nederlanden, staat gevestigd, zal het niet ondienstig zyn, deeze stof, die ook door kundige mannen, na onzen beroemden Schryver,

(p) Resol. Holl. 12 Sept. 1578. bl. 21. Deredenen, waarom dit, immers by sommigen Steden, *onredelyk* wierdt ge-agt, kan men opmaaken, uit de laarst aangehaalde Vroedsch. Resol. van Gouda; waar in de Raad aan Stads Afgevaardigden ter Vergadering gelastte, te zeggen, „ *dat zy niet begeeren in die* „ *overdracht te bewilligen, achtende dat deselve dienssen tegens* „ *die van Holland vrientslyk gedaen waren, omme d'zelve te* „ *erengen, bederven ende onder 't jock des gemeenen Vaderlands* „ *vriant te brengen.*”

(q) Resol. Holl. 17 en 24 Sept. 1578. bl. 22, 23 en 24.

(r) HURMAN l. c. p. 105 et 106. et ibi alleg. Außer.

(s) Resol. Holl. 24 Sept. en 15 Nov. 1578. bl. 24 en 82. Vergel. V. d. SKEU. Bündel. van onuitgeg. Stuk. 1 D. bl. 56 en 57.

ver, nu en dan, is toegelicht, eenigzints breder, aan te roeren.

Dat men, oorspronglyk, de oprigting van dit Verbond aan Koningin ELISABETH zoude te danken hebben, steunt, voor zo ver ik, tot nog toe, by in- en uitlandsche Schryveren, of in andere, geschreeven' of gedrukte, Stukken, heb kunnen naspeuren, alleenlyk op den, door WAGEN. aangehaalden, brief van LANGUET, den 1. van Sprokkelmaand des jaars 1577. geschreeven, aan AUGUSTUS, Keurvorst van Saxen, doch, by welken brief, die Schryver van den raad der Koninginne, als slegts een gerugt, niet eene zekere zaak, gewag maakt (1). Indien, egter, ELISABETH, waarlyk deezen raad gegeven heeft, zoude het my toeschynen, dat zy de voorneemens van ORANGE niet vooruit liep, maar, veel eer, hielp bevorderen. Een minder vernuft, dan 't zyne, moest, ras na de aankomst van Don JAN, al ligt, gevoelen, hoe, in zulk eene woeling der Koningsgezinden, in zulk eene tegengestelde vasthoudenheid der Vryheidsminnaaren, in zo groot een wantrouwen aan wederzyde, in zo veel verschil van begrippen, byzonder omtrend het godsdienstige, staatkundige, en handeldryvende, de Gendsche Bevrediging geen' duurzaamen stand konde houden; dat Gelderland, Holland, Zeeland, Vriesland, Utrecht en de aangelegene Gewesten, de eerste uitbarsting van 't, op nieuws nu broeiend, Spaansch

on-

(1) „Dicunt (zegt hy) „*Reginam Anglia agere cum Hollandis, Zelandis, Frisiis et Trajectensibus, ut se foedere conjungant, et eis promittere auxilia, si quis comatus fuerit eos opprimere.*” LANG. *Epist. sacr. l. 1 Epist. 107.* Vergel. TE WATER, Redenvoer. in Verhandel. der Maatsch. van Vlietf., 3 D. bl. 105 en 106.

onweder, te dugten hadden, en dat hier tegen geen ander, laat staan beter, middel overig bleef, dan zig, by tyds, te vereenigen tot onderlinge hulp. De gedagten, dan, van den Prinse, die ook, tot behoud van eigen persoon en gezag, hier by het hoogste belang hadt, moesten zig, reeds spoedig, vestigen tot dit doel. Waar omtrend, indien de vroegere bewyzen, al eenigen tegenspraak mogten lyden, egter, door de geloofwaardigste Schryveren en onwraakbaarste Stukken, vermeld wordt, dat zyne Doorlugtigheid, nevens de Staaten van Holland en Zeeland, niet alleen reeds in 't begin des jaars 1577, werkzaam was (u), en dat, op den 16. van Louwmaand deszelven jaars, (zeker niet door 'sPrinses Vyanden, of zonder deszelfs invloed) op de Kwartiersvergadering van Gelderland, de onderlinge verstandhouding met de nabuurige Gewesten, en 't geeven van wederzydsche hulp, reeds was voorgeslagen (v), maar dat zelfs, reeds in Wintermaand des jaars 1576, eenige Afgezondenen van Gelderland, Holland, Friesland, Overysfel en Groningen, onderling, over een nader Verbond gehandeld hadden; waar toe men, te Bommel, was byeen gekomen, onder voorzitting van FLORIS VAN PALLANT, Graave van Kuilemburg, denzelfden, in wiens huizinge, te Brusfel, ten jaare 1565, 't Verbond der Edelen geteekend was en die, een boezemvriend van den Prinse zynde en, in 't laatst van 1574, met RUTGER VAN BOETZELAAR, Heere van Karnis, (die, in 't vervolg, de

(u) BOR., I. c. 10 B. bl. 775 en 776.

(v) BONDAM, Verzamel. v. onuitgeg. Stukk. 2 D. bl. 71 en 118.

de nadere Unie onderteekende) (w), Lid der Hollandsche Ridderſchap geworden (x), thans zynen Doorlugtigheid van zeer veel nut zyn konde (y) en ook was.

't Kan zyn, dat ORANGE, in 't begin, zynen naam, in deeze handelingen, ſpaarzaamer liet gebruiken; maar hy kwam, ſomtyds, meerder uit, byzonder toen hy, in 't laaſt van Hooimaand des jaars 1577, na Don JAN de Stad Namen hadt ingenomen, Jr. WILLEM VAN ZUYLEN VAN NIEVELT, en Mr. LEONARD CASEMBROOT (z) naar de Staaten van Gelderland, ten zelfden einde, afzondt, en hun, kort daar na, deedt voorſlaan, om, zo den oorlog uitbrak, zig, nevens Utrecht, Overyſſel en Vriesland, by hem, Holland en Zeeland te voegen (a); welke twee laaſte Geweſten hy, teffens, liet boodſchappen, „te vrede te zullen wezen, met haerluyder in eenicheyt te treden, „onder al ſulke redelyke conditien, als, over „wederſyden, ſouden ge-accorderd worden (b).”

In de aangezogte Geweſten, met naame in Gelderland en Zutphen, ſtonden thans de zaaken zeer verward. De Prins hadt 'er veele Vrienden, die de voorgedragene vereeniging aanraadden, alzo van de algemeene Staaten, geen geld of hulp, in tyd van nood, te krygen zoude zyn; maar veelen waren nog Spaanſchgezind,

an-

(w) Zie breder over hem TE WATER, Verbond der Edel.
2 D. bl. 243—247.

(x) Reſol. van Holl. 10 Decemb. 1574.

(y) Zie *Extraſt Verbaal der HH. Gedeput. des Verſtand. Geſte en Zuiphen.* by BONDAM, Verzam. Onuitgeg. Stuk.
1 D. bl. 215—221. en bl. 271—275.

(z) Zie myne Aanm. op dit 7 D. bl. 159. r. 12.

(a) BONDAM. *Orat. ſecul. de Foed. Traſ. f. m. 63.* en Verzam.
3 D. bl. 49.

(b) BONDAM, Verzam. 3 D. bl. 256 en *volgg.* ook 4 D.
bl. 329 en *volgg.*

anderen bevreesd, van, langs deezen weg, begrepen te zullen worden der Gendfche Bevreediging den bodem in te slaan, (een zaak die ORANGE zelve gevoelde) en dit alles veroorzaakte een uitftellend antwoord (c). Hier kwam by, dat de Stadhouder HIERGES, de zyde van Don JAN volgende, en nu voor Vyand 's Lands verklaard zynde, zonder dat deszelfs plaatz tot nog toe vervuld was, het ftuur der zaaken in verfcheiden' handen flingerde.

Men oordeelde dan noodig, naar eenen Stadhouder uit te zien, die de zaaken, met nadruk, konde voortzetten. Doch, daar men nopens de keuze zeer oneenig was, daar sommigen ORANGE, (die 't egter affloeg,) anderen den Graave VAN EGMOND, VAN BOSSU, VAN ALPEN, of KUILEMBURG noemden, wierdt, eindelyk (d), de Aartshertog verzogt den perfoon te bepaalen, en de Prins (nu algemeen Stadhouder der Nederlanden) het werk te befpoedigen. Sedert namen de zaaken, onder 't beftuur zyner Doorlugtigheid, zodanig een leiding, dat deszelfs Broeder, JAN, Graaf VAN NASSAU, tot dit gewigtig Ambt beftemd wierdt, het zelve aannam en, den 22. van Bloeimaand des jaars 1578, wierdt jaangesteld (e).

Graaf JAN hadt zig, van den beginne der Spaanfche beroerten af, hier te lande, zeer verdienftelyk gemaakt (f). Hy was 'er, nog onlangs, wegens den Aartshertoge geweest

en,

(c) BONDAM, Verzamel. 3 D. bl. 231.; 4 D. bl. 283 en 284. *et Oras. Secul. f. 63.*

(d) Op 28 Jan. 1578. *Landdagreges*, by BONDAM, Verzam. 4 D. bl. 356 en 357.

(e) BONDAM, *Oras. Secul. f. m. 74.* (m). Vergelyk BONDAM, Verzam. 4 D. bl. 88, 89, 139, 142 en 5 D. bl. 3, 4, 7, 9, 11, 13.

(f) WAGEN. *Vaderl. Hist. 6 D. bl. 267, 271. enz.*

en, in Louwmaand laatstleden, hadt hy, op zynen naam en door zynen Geheimschryver, ANDREAS CHRISTIAAN, genaamd KERSTE, by de Afgezonden der Staaten van Holland, op eene vereeniging met Gelderland, doen aandrigen (*g*); welk Gewest, kort te voren, twee Afgezanten, met naame Jr. KAREL VAN GELRE en HENRIK VAN BRYENEN, naar de Staaten van Holland, met verzoek om hulp, by vyandlyken aanval, hadt afgezonden en, wegens die Staaten, toen te Delft vergaderd (*h*), een gunstig antwoord, op voorschryving zynen Doorlugtigheid, hadt verkreegen.

Onder Graaf JAN, wiens openbaare en gewigtige Ambtsbediening hem nu meer betrekking en invloed op de Staatsleden, ook der nabuurige Gewesten van zyn Stadhouderschap, gee-

(*g*) In dit Voorstel, zynde van den 16 July 1578 (by V. D. SPIEGEL, Bundel van onuitgegeeven Stukk. 1 D. bl. 33-37.) bereept zig CHRISTIAAN op een Aanspraak, door hem, „*in den name wyjn genadige Heeren, ouer vyff maenden, gedaen.*” ’t Is te bejammeren, dat de Resolutien van Holland, sedert den 28. van Oogstmaand des jaars 1577, tot den 21. derzelve maand van den jaare 1578, hier weder ontbroeken, waar door ons ook deeze Aanspraak en verscheidene andere, zeer aanmerklyke, zaaken van dit vak, geheel onbekend zyn gebleeven. In de geschrevene Verzameling, door my, op bl. 55. (*a*) alhier, aangehaald, heb ik ’er eenigen, schoon van minder belang, sedert den 23. van Herfstmaand, tot den 17. van Slagtmaand des jaars 1577, gevonden; zo als het geluk, my, onlangs, en onder myne eigene Verzameling van vroegere Stukken, heeft doen ontdekken een oorspronglyk dubbeld, der Hollandsche Staats-besluiten van den 19, 20, 22, 23, 25, 27 en 28 July des jaars 1572; die men, zo als verscheiden’ andere Staats-Stukken, thans te vinden in de schoone Verzamelingen der Heeren BONDAM, VAN DE SPIEGEL en VAN HASSELT, voor verloren agtte. Vergelyk myne Aanmerk. op WAGEN. 6 D. bl. 376. r. 13. Ik teeken dit alles alleenlyk aan, om de Minnaaren van s’ Lands Geschiedenisfen tot naspooring op te wekken.

(*b*) Ik vinde deeze byzonderheid in een ongedrukt Besluit, der Staaten van Holland, van xxi Martij 1578, aan my, met veele andere Papieren, heeleefdelyk, medegedeeld, door den Heere Burgemeester van HASSELT; in wiens Stukken voor de *Vaderl. Hiflor.*, ook dit, op zyn tyd, zal geplaatst worden. Vergel. BONDAM, Verzamel. 5 D. bl. 376.

geeven moest, namen de zaaken, wel ras, eenen meer ernstigen keer. De aanstaande Bondgenooten wierden, niet slegts in Slagtmaand, (als by onzen WAGEN.) maar reeds tegen den 15. van Zomermaand (i), te Arnhem beschreven. Hier sprak men, met den anderen, over, of bragt, zo ik liever denken zoude, in geschrifte, een Ontwerp van nader vereeniging, tusfchen Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Overysfel, ten bywezen, naar het schynt, van den Graave van RENNENBERG, Stadhouder van 't laatstgemelde Gewest (k). De Leden namen, denklyk, aan, hier over met hunne Meesters te spreken, en keerden t' huiswaarts; doch 'er liep een vierdedeel jaars, eer men weder by den anderen kwam (l); in welken tusfchentyd egter, Graaf

JAN

(i) In de Besluiten der Staaten van Utrecht (by BONDAM, *Orat. Secul. f. m. 76.*) wordt, op den 14 Juny 1578, gezegd, dat de Vergadering zig op *Sondag* binnen Arnhem moest laaten vinden. De 14 Juny viel op een' *Saterdag*, en de *naastvolgende* Zondag, (de zin leert dat men deezen bedoelde) op den 15, zynde de Zondagsletter E.

(k) RENNENBERG zegt, in de Verklaaring, door welke hy, op 11 Juny 1579, de nadere Unie omhelsde, dat dit Verbond, „in verleden *Somer, tot Arnhem*, in onse presencie, *ende* „*met onse Advys, geconscripteert — is.*” Anderen, egter, vermeen het woord *Zomer*, alhier, in een ruimer' zin te moeten neemen, en denken om de maand *September*. SPIEGEL. Voorred. l. c. Bl. 25 en 26 's GRAVEZANDS, Unie Herdagt. Bl. 59 en 60 (x).

(l) Als men nagaat, hoe veel gewilligheid 'er bevorens, byzonder by Holland en Zeeland, nopens dit Werk, gevonden was, zou dit draalen kunnen vreemd schynen; maar, misfchien, zal men niet ver van de oorzaak af zyn, wanneer men overweegt, *Voorreys*, dat 't gezag zyner Doorlugtigheid, hoe zeer in schyn hooger gereezen, egter, sedert deszelfs afwezen, in deeze Gewesten merklyk geknakt was; in zo verre dat hy, om deezen tyd, reeds zyn werk maakte, om Graaf JAN tot zynen Vertegenwoordiger te doen kiezen; *Ten tweede*, dat men overal verspreide, als wilde men, ondanks de bewoordingen, in 't ontwerp der Unie, duidlyk, voorkoomende, deeze Gewesten van de overigen afscheiden, en de Gendfche bevreediging breeken; *Ten derde*, dat, daar men, tot nog toe, slegts over een nadere verbinteniss met eenige Gewesten, om elkander in nood te helpen, ge-

JAN (op wiens naam nu dat geene verrigt wierdt, 't geen de Prins, hoe zeer met hem te famen werkende, als algemeen Stadhouder der Nederlanden, niet zo opentlyk, konde verrigten) geen moeite spaarde, om de Leden tot spoed te vermaanen en de gevoelens tot één te brengen; waar toe hy, niet alleen zyn' reeds gemelden Geheimschryver, in Hooimaand, naar Utrecht (*m*) en Holland zondt, maar ook, nog in die zelve maand, en ten zelve einde in perfoon naar dit laatste Gewest toog.

Dit kort bestek duldte geenzints de, toenmaallige, byzondere gevoelens der onderscheidene Gewesten en Leden van dien, op te tellen; ook heeft de naarstigheit van anderen dit Stuk tot groote klaarheit gebragt (*n*), en men mag op nog meerdere hoopen, indien een zeer kundig Schryver ons de vrugt zyner beloften, eene *Staatkundige Historie* naamlyk van deeze Unie, t'eenigen tyde, mogte doen erlangen (*o*).

Na men, nogmaals, eerst te Arnhem, in 't begin van Herfstmaand (*p*), toen te Utrecht, in Wynmaand (*q*), daar na, ter zelfde plaatze,

in

arbeid hadt, 'er nu nieuwe voorstellen, by het, in den Tekst vermelde, Ontwerp, ('t geen ik liefst zou aanzien voor de *Memorie van zekere Punten*, by den Heere V. D. SPIEGEL, onder de *Ontwerpen der Unie. bl. 1. Letter A.*, voorkomende,) gedaan wierden, met naame om zig, nopens 't *point van de Religie*, (*l. c. p. 3.*) „ *te reguleeren naervolgende de Religions* „ *vrede by den Eersibertoge Matthias — geconcipteert*, enz.”; 't geen, geheel en al, tegen de, thans, in Holland en Zeeland aangenoemene, maatregelen aanliep.

(*m*) BONDAM, *Orat. Secul. f. 76 (e)*.

(*n*) Zie, byzonder, BOND. Hist. van de Unie, by PAULUS, Verklaar. der Unie. I D. bl. 9. §. 4. — bl. 19 en 's GRAVEZANDE, Unie Herdagt. bl. 6c—69.

(*o*) VAN DE SPIEGEL, Bericht voor den Bundel. I D. bl. 1, welke Bundel, voor 't overige, de Bouwstoffen tot dit werk vervat.

(*p*) Resol. Holl. 2 Sept. 1578. *Bl. 12.*

(*q*) BONDAM, *Orat. Secul. fol. 81 et 82.*

in Slagtmaand (*r*), was byeen gekomen, en het eerste plan nu, meer dan eens, overwogen en, hier en daar, merkelyk veranderd hadt, wierdt, eindelyk, op die zelfde Vergadering, den 6. van Wintermaand des jaars 1578, door de Gemagtigden van Holland, Zeeland (*s*), Utrecht en Vriesland (*t*), een nader ontwerp uitgebragt en, om naar 't eind van zaaken te spoeden, geteekend, niet alleen wegens de zo evengenoemde Gewesten, maar ook alle de overigen, die genoodigd, schoon nog niet verscheenen, waren, met naame Gelderland en Zutphen, Overysfel, Groningen en Ommelanden, Lingen en Drenthe (*u*); zo egter, dat deeze Teekenaars niets deden, dan *op welbehaegen* hunner Meesters, welker verklaring men, tegens den 10. van Louwmaand eerst-koomende, te Utrecht zoude inbrengen (*v*).

Nu naderde 't gewigtig tydftip, waar op de los gelegde knoop der nieuwe en nadere vereeniging of, voor altyd, toegehaald, of, mooglyk, ontfrikt stondt te worden. Zeer veele moeite veroorzaakte dit uiterst besluit in veele Gewesten. Holland, Zeeland, (ondanks de zwaarigheden van Middelburg) de Groningsche

(*r*) BONDAM, *l. c.* p. 84.

(*s*) Refol. Holl. 25 Nov. 1578. *bl.* 41. en het *Credentiaal* by V. D. SPIEGEL, *Bundel. I D. bl.* 104.

(*t*) BONDAM, *Orat. Secul. f.* 85 *et* 86. alwaar breder.

(*u*) Zie over de redenen hunner afwezigheid, met welke ook een deel der Utrechtsche Geestelykheid zyne weigering van te teekenen dekte, 's GRAVEZ. *Unie herdagt. bl.* 66 en 67. (*a*) *Conf.* BONDAM, *Orat. Secul. f.* 87 (*b*). en V. D. SPIEGEL. *Bundel. I D. bl.* 67, 86, 88 en 90.

(*v*) Zie *Ontwerp. D.* by V. D. SPIEGEL, *Ontwerpen der Unie. bl.* 15 en 79. Die van Gend keurden „*mede op welbehaegen van de bevoegde Meesters*,” het Verbond, ten zelven dage, goed. VAN DE SPIEGEL. *Bundel. I D. bl.* 116 en 117.

sche Ommelanden en Lingen, beslooten 'er ras toe, en gaven, reeds voor den tyd der bepaalde byeenkomst, den noodigen last op hunne Afgevaardigden (*w*); maar, schoon de Stad Utrecht, reeds op den 9. van Wintermaand en, op den 30. daar aan volgende, ook de meerderheid der Ridderfchap, van dat Gewest en Wyk te Duurstede, een gunstig besluit namen, 't welk Rhenen hoop gaf te zullen navolgen, bleef egter, behalven Montfoort (*x*) en Amersfoort, ('t geen eerst in 't volgende jaar door de wapenen kon bedwongen worden) (*y*) ook de Geestelykheid, en dus het eerste Lid der Staaten, haare stem weigeren (*z*); waar by nog kwam, dat de Ridderfchap van Gelderland en Zutphen op den 16., en die van Nymegen, op den 22., van Louwmaand des jaars 1579, hunne Gemagtigden slegts gelastten, om 't beslootene nader te brengen ter kennis van de Zenderen (*a*); terwyl Vriesland en Overysfel zig wel gunstig geneigd toonden, maar, deels om 't afweezen van **RENNENBERG**, (die een dubbelden rol speelde en de Staaten blinddoekte) deels om de kortheid des tyds, uitstel vroegen (*b*), en die van Groningen en Drenthe de nadere vereeniging affloegen (*c*).

Ondertusfchen was Graaf **JAN**, nevens eenige Afgezonden van Gelderland, Holland, Zeeland en der Ommelanden, ten bestemden

ty-

(*w*) Zie dezelve by V. D. SPIEGEL, *l. c.* bl. 121, 126, 128, 137, 143, 147. vergel. s' GRAVEZANDE, *l. c.* bl. 72—75. en BOND, *Hist. van de Unie.* bl.

(*x*) PONTANUS, *Hist. Gelr.* fol. 938.

(*y*) Zie WAG. bl. 286

(*z*) BONDAM, *Orat. Secl.* fol. 93—95. (*f*)

(*a*) SPIEGEL, *Bundel. 1 D.* bl. 154 en 161.

(*b*) SPIEGEL, *l. c.* bl. 123, 124 en 159.

(*c*) *l. c.* bl. 119 en 131. Vergel. ook *l. c.* 1 D. bl. 263.

ryde, te Utrecht gekoomen. Men overzag toen, nevens die Utrechtsche Staatsleden, welken der goede zaake waren toegedaan, 't ontwerp nog eens, bragt 'er eenige, maar weinige, verandering in, en zou, alvorens tot de eindelyke teekening over te gaan, denklyk, nog eenigen tyd de afwezende Leden ingewagt hebben, indien niet de onverwagte ryding van 's Vyands inval in Gelderland, en 't wegneemen van Straalen en Erkelens, de Leden, eensklaps, van meening hadt doen veranderen. Sedert dat oogenblik, oordeelde men allen uitsfel gevaarlyk, en agtte zig (hoe zeer 't gerugt ging, dat die van Vriesland, Overysfel en Vlaanderen onder wege waren) *genootsaekt*, met de aanwezende Leden, te sluiten, om den Vyand, met vereende kragt, te kunnen keeren. Dit wierdt dan, om *des noods wille*(*d*), den 22. van Louwmaand, vastgesteld, terwyl de, zig gunstig verklaard hebbende, Utrechtsche Staatsleden, van dien nood een deugd maakende, straks uit elk der Kapitlen één Lid benoemden; om, wegens de weigerende Geestelykheid, 't Verbond te teekenen, met bedreiging van de benoemde perſoonen, zo zy mede weigerig waren, uit de Stad te leiden en hunne goederen aan te slaan (*e*).

De 23. van Louwmaand des jaars 1579 was de, altyd gedenkwaardige, dag, op welken, de meeste Afgevaardigden der vyf aanwezende Gewesten de Unie teekenden. Ik zeg de meesten; want, dat niet allen, ten zelve dage,

on-

(*d*) Zie by V. D. SPIEGEL, *I. c.* I D. bl. 190—198, 268 en 270. en brief van Graaf JAN, op 21 en 27 Jan. 1579. *MS.* by den Heer V. HASSELT.

(*e*) SPIEGEL, *I. c.* I D. bl. 164, 165, en 176 en 177.

onderteekenden, blykt ook daar uit, dat **LODEWYK SCHORE**, wegens 't Kapittel van Oudmunster, te Utrecht, zulks eerst op den 27. of 28. dier maand verrigt heeft (f). Men besloot, voorts, dit eerst onderteekend Stuk, eerstdaags, te doen drukken (g); zo als ook, doch na den 4. van Sprokkelmaand, geschiedde (h). Wat

(f) **BONDAM**, *Orat. Secul. f. m. 90. (1).*

(g) **SPIEGEL**, *Bundel. I. D. bl. 190 en 199.*

(h) Van deezzen eersten druk „*Utrecht, by Coenraet „Henrickz., woenende in de gulden Engel, by die Goert- „brugghe,*” zyn my drie Exemplareen voorgekomen. Men leest, aan 't einde, deeze woorden, „*Cecollationeers tegens die „originele beteyckede Unie, es dese Copie bevonden daer mede „te accorderen, by my LAMZWEERT*” en zy houdt, behalven de Unie, niets anders in, dan de „*Ampliatie van 't 15- „artiele,*” op den 1., en de toestemming van Gent op den 4., van Sprokkelmaand des jaars 1579. Zie verder s' **GRAVEZANDE**, *Unie berdags. bl. 262—264.*, alwaar zeer waarschijnlijk gemaakt wordt, dat dezelve, tusschen den 4. van Sprokkelmaand en den 5. van Lentemaand des jaars 1579, is in 't licht gegeven.

Zeer te bejammeren is het, dat dit, eerst onderteekend, oorspronglyk Stuk, 't geen my, van goeder hand, gemeld wordt, denkelyk, nog ten jaare 1596 of 1597, aanwezig geweest te zyn, sedert, of verlooren, of, ten minste, in 't ongereede is geraakt; wordende, egter, 't gemis hier van, verzagt, door een tweede en, insgelyks, by de Gemagtigden der Bondgenooten, eigenhandig, onderteekend *Origineel*, 't geen de Nakomelingschap te danken heeft aan de vlytige naspooring van den zeer kundigen Klerk van den Raad van Staaten, **A. BOGAERS**, die, alleen ter voldoening zyner Weetlust, de Archiven van den Raad nauwkeurig doorzoekende, zeer gelukkig dit onwaardeerbaar Stuk, ten jaare 1783, heeft ontdekt; waar na het, op last van den zelve Raad, op eene voortreflyke en, zulk een dierbaar Kleinood waardige, wyze, is uitgegeeven. Zie ook s' **GRAVEZ. l. c. bl. III.**

Men heeft, op goede gronden, doen zien, dat dit, zo evengemelde, Stuk, iets laater gemaakt, immers geteekend is, (**BONDAM**, *Orat. Secul. fol. 98. segg.*, s' **GRAVEZ. Unie berdags. bl. 264 en volgg. V. D. SPIEGEL**, *Bundel. I. D. bl. 180, (yyy)*) dan het Utrechtsche. Het is, zekerlyk, zeer merkwaardig, dat, in het Handschrift, van den **R. v. S.**, naast de onderteekening van Graave **JAN**, doch wat hooger, wel gelezen worden de woorden, „*van waghen TRidderschap der Fursten- „dons Geldre ende Graveffchaps Zaytphen,*” doch, zonder dat een enig der Gemagtigden van die Gewesten het zelve onderteekend heeft, zynde de, daar toe geschikte, plaatz opengebleven, hoe zeer men, in 't Utrechtsche, en hi de daar naar ge-

Wat 'er, in opzigt der toestemming tot de eindelyke teekening, in Holland en de overige Ge-

daane uitgaave, de Naamen van vier Gemagtigden ontmoet. De reden hier van, schynt niet uitgemaakt. Myne eenvoudige gedagten zouden, tot nog toe, hier op neder komen. *Voorts*; dat het Haagsche Stuk een *oorspronklyk dubbel* is, eenigzints laater dan het Utrechtsche gemaakt, en onderteekend door de, *toen aanwezende*, Gevelmagtigden van het Bondgenootschap; *Ten tweeden*, dat de Gelderschen, aangenoomen hebbende naderen last, tegen den 9. van Sprockelmaand eerstkomende, (blykens den Tekst der Unie) in te brengen, nu reeds vertrokken waren; even als ook Graaf JAN, den 24. van Louwmaand, reeds naar Gelderland was gekeerd, doch, binnen weinige dagen, te rug kwam (by SPIEG. 1. c. 1 D. 66. 198.); schynende het vertrek der Gevelmagtigden des te waarschynlyker, daar, in dit zelfde Handschrift, ook een plaats voor VAN DE WAEL, wegens Utrecht, en voor CLANT, wegens de Ommelanden, open gelaaten wordt, die beiden, egter, het Utrechtsch Handschrift mede geteekend hadden, (PAULUS over de Unie. 3 D. 61. 272.) maar, denklyk, thans mede niet tegenwoordig waren.

Ten derde; dat, in 't vervolg, deeze onderteekening geheel kan zyn agtergebleven, deels, en aan de zyde der Gemagtigden, wyl hunne Meesters, tegen den bestemden tyd, hen van den begeerden last niet voorzagen, waar door zy, natuurlyk, huiveriger moesten worden, om dit tweede Handschrift, even als 't eerste, te onderteekenen; deels om dat, zodra het Nymeegsche en Arnhemse-kwartier, op den 5 en 9. van Lentemaand, en die van Venlo, op den 11. van Grasmaand, eene byzondere en nadere Verklaring der Unie deeden onderteekenen, de eerstgemelde onderteekening der Gelderschen, in opzigt, ten minste, van die twee Kwartieren, geheel onnodig wierdt, also die eerstgemelde onderteekening, blykens den Tekst, slechts *voorwaardelyk* was geweest, zig, daarom, op *verder verklaringen* beriep en dus, door die nu ingeloopende *verder verklaringen*, kwam te vervallen. De zorglyke omstandigheden der volgende tyden hebben, mischien, doen verzuimen, om, daar nu 't Verbond doch aan den gang was, ook verder op de onderteekening van VAN DE WAEL, en CLANT, aan te dringen.

Of 'er, by vervolg van tyd, een nader geteekend Exemplaar deezer Unie zy gemaakt, zoude ik zeer twyffelen. By het 26. Artikel der Unie was wel vastgesteld, dat men bezegelde en geteekende Brieven van dezelve zoude maaken; en hier op wierdt niet alleen nader aangedrongen, by de Bondgenooten, op den 10. van Sprockelmaand des jaars 1580, (toen men reeds vreesde, dat de Unie *in vergesens* zoude geraaken,) en, op den 17. daar aan volgende, door dezelve, op 't welbehaagen hunner Meesters, gunstig gestemd, ja, op den 24. van Grasmaand des zelve jaars, door de Staaten van Zeeland, eene, dien overeenkomstigen, last aan hunne Afgvaardigden gegeven (BONDAM. Orat. Secul. f. 104. en by V. D. SPIEG. Bundel. 2 D. 61. 254. §. 12 en 13, vergel.

Gewesten voorviel, is, kortelyk, reeds door onzen WAGEN., geboekt; doch kan eenige opheldering dulden (*i*). In *Holland*, hadden niet alleen de Edelen, nevens Haarlem en Leiden, de nadere Unie, op den 12. van Sprokkelmaand des jaars 1579, goedgekeurd, maar dit was, ten zelven dage, gedaan mede door alle de Leden, voor zo veel zy „Staatsgewyz „vergaderd waren, volgende 't Rapport elcx „in haer Vroetschappen daer van gedaen;” zo, egter, dat „alsoo, daerna, eenige verande-

gel. met Kantteek. §. 11.) maar, dat meer is, op den 14. van Bloei-
maand des jaars 1583, wierdt 'er zelfs, op een Vergadering der
Bondgenooten te Utrecht, toe beslooten, (zie by PAULUS,
Verklar. der Unie. § D. bl. 224 en 320, doch 'er is, voor
zo verre ik weete, even min aan anderen, als aan my, (by-
zonderlyk niet in de Resolutien van hun Hoog Mog., van de
andere Gewesten, of die der Steden Gouda en den Briele) eenig
blyk voorgekomen, dat immer dit Besluit ter uitvoer gebragt
wierdt.

't Zou my, voor 't overige, te ver afleiden, en hier min-
der behooren, indien ik onderzoeken wilde, van waar het
koomte dat, in het Exemplaar van den Raad van Stadae, schoon,
in opzigte der *accessien* van de Bondgenooten, loopende tot den
11. van Grasmaand des jaars 1580, egter niet gevonden worden
verscheiden, zeer aanmerklyke, en, voor dien tyd, gedaane
accessien, (b. v. van Prinse WILLEM I., van den Graave van
RENNENBERG, en veeler Friesche Steden,) welken, in de mees-
te volgende drukken, voor handen zyn. Mooglyk, zouden de
Besluiten der Afgevaardigden van de Unie, die, in Zeeland,
van den 30. van Louw- tot den 30. van Hooimaand des jaars
1579, zo ik meene, overig zyn, hier eenig licht kunnen geeven.

't Is, onder tuschen, my, van goeder hand, gebleeken, dat, op
den 17. van Bloei maand des jaars 1579, by REINIER CANT, is
overgeleverd, de *Copie Authentique*, van de *Akte*, by welke
Prinse WILLEM de I., onder hand en zegel verklaarde, de
Unie goed te keuren (waar over boven straks, nader) en welke aan
voorn. CANT behandrykt was geweest door Mr. PAULUS BUYA.
Ook heeft de bovengem. Klerk, A. BOGAERS, by de Unie
en daar toe betreklyke stukken, nog afzonderlyk, gevonden
de door VAN ZUYLEN, eigenhandig, geteekende, en *oorspron-*
lyke Akte, op welke Overysfel, den 9. van Lentemaand des
jaars 1580, in de Unie is aangenomen, en die men vindt by
GRAVEZ. I. c. bl. 273—277. Zynde veelligt, zo dit stuk,
als het oorspronklyk dubbeld van de Unie zelve, gekoomen
uit het Sterk hulz van voorn. VAN ZUYLEN, na LAMZWERDE,
Secretaris by de Afgevaardigden te Utrecht en, in den jaare
1604, overleden.

„deringen daer in gevallen waren, op 't ingaen van de Unie,” dit laatste punt slegts, door de Leden, met uitzondering der Edelen, Haarlem en *Leiden, wierdt overgenomen (*k*). 't Schynt, egter, dat allen, na dien tyd, ook in dit punt berust hebben.

Dat *Zeeland*, behalven Middelburg, 't geen nooit de Unie van Utrecht aannam of afkondigde, spoedig de onderteekening goedkeurde, blykt uit deszelfs handelingen, schoon ik den dag der toestemming niet, volzeker, bepaalen durve (*l*). Den 12. van Sprockelmaand, reeds, benoemde dit Gewest NIKOLAAS BLANCXS, als Afgevaardigden naar Utrecht (*m*).

Zutphen tradt, op verscheiden' voorwaarden en, onder anderen, dat Graaf JAN VAN NASSAU hun de goedkeuring van den Aartshertoge MATTHIAS en der algemeene Staaten zou doen geworden, eerst op den 11. van Louwmaand des jaars 1580, in dit Verbond, 't geen, op den 16. van Zomermaand daar aan, door de Zutphensche Burgers en, denkelyk, ook door de overige Steden van dat Graaffschap, zo wel als door den Adel, bezwooren wierdt, met uitzon-

de-

(*k*) Refol. Holl. 12 en 13 Febr. 1579 bl. 8 en 19.

(*l*) Ik weet, dat s' GRAVEZANDE. *l. c.* bl. 87, zig bepaald tot den 25 Febr. 1579, zig, beroepende op de Hollandsche Resolutien van dien dag, alwaar ik ook vinde, „*Die van Zeeland hebben verklaert nyt den naam van de Staaten van Zeelandt, t'felve Verbont ende Unie, missigaders de Peinsson van 't Gouvernment van zyne Excell., in alles, godayrende den oorlogh, als vooren te helpen onderhouden ende confirmen.*” Maar de zamenhang deezer woorden, met de korts voorafgaande, leert my, dat, hier, alleenlyk van de Unie, „*in May 1576,*” tusfchen Holland en Zeeland aangegaan, gesproken wordt. Nopens Middelburg zie men breeder, VAN DE SPIKOEEL, *Bundel. 1 D. bl. 38, 63, 85, 98, 143, 147, 194, 265, en 307; ook s' GRAVEZANDE, Unie Herdaet. bl. 87-92.*

(*m*) Refol. Holl. 12 Febr. 1579. bl. 17.

dering der Baanderheeren. De aanhoudende weigering deezer laatste, kostte hun, in vervolg van tyd, de zitting ten Landsdage (n).

In *Vriesland* zie ik, dat de Stad *Harlingen*, eerst op den 14. van Oogstmaand, last gaf ter onderteekening (o).

Ik vinde niet dat *Overysfel* geteekend hebbe; maar, in Oogstmaand des jaars 1579, en breeder op den 9. van Lentemaand des jaars 1580, verklaarden zy zig onafscheidelyk te willen houden by de algemeene Staaten en die der nader vereenigde Gewesten, teffens zig verbindende tot het draagen der gemeene lasten. Die verklaring wierdt, door de nader vereenigde Bondgenooten, met wederkeerige toezegging van hulpe, aangenomen. Men leest, dat de *Overysfelschen*, tegen 't einde deszelfden jaars, beslooten eenigen hunner naar 't *Kollegie der nader Unie* aftevaardigen, 't geen ik egter niet weete, of, sedert, geschied is (p).

't Schynt dat *Groningen*, op den 11. van Hooimaand des jaars 1579, in navolging van haaren Stadhouder, *RENNENBERG*, heeft toegestemd (q).

Dat ook *Drense*, op den 11. van Grasmaand des jaars 1580, mede geteekend heeft, blykt uit het

(n) *BONDAM, Orat. Secul. f. m. 106—108.*

(o) *SCHWARZENB. Charterboek. 4 D. bl. 64.*

(p) *BONDAM, l. c. fol. m. 108-110 et 111-119.* en *s'GRAVZA, f. c. bl. 273—277.* Wanneer men vindt, dat *Overysfel*, nog ten jaare 1583, geen lust tot de nader Unie hadt, (zie *V. HATTUM, Geschied. der Stad Zwolle. 3 D. 1 St. bl. 212, 215 en 216*, ook *PAULUS, Verklar. der Unie. 3 D. bl. 301 en 302.*) zoude ik dit, liever, in dier voege opvatten, dat dit Gewest zig, toen ten tyde, nog niet bepaald hadt om, met verlaating van 't *algemeen*, voortaan, alleenlyk het *nadere*, Bondgenootschap te omhelzen. Dat voor 't overige de Eed, by onzen *WAGN. (N. 266 alhier)*, uit *DUMBAR*, aangehaald, niet aldus, door gantsch *Overysfel*, maar alleenlyk in *Deventer*, is afgelegd, kan men zien by *BONDAM, l. c. f. m. f. 114.*

(q) *BOND, Hist. der Unie. l. c. N. 44 en 45.*

het oorspronglyk Sauk van den Raad van Staate (r).

Nopens 's *Hertogenbosch* zal men, alhier, op bl 92 en volgende, eene afzonderlyke aantekening vinden.

Wat, eindelyk, den Prinse van ORANGE betrefte, onze Schryver heeft reeds de voornaamste redenen opgegeeven (s), waarom zyne Doorlugtigheid een pooz draalde, eer hy de Unie aannam.

Inde daad, schoon men, te Utrecht, spoediger dan 't eerlte voorneemen was, geslooten hadt, is 't egter niet te denken, dat zulks, zonder 's Prinsen kennis en onderhandsche toestemming, zal volbragt zyn. Hy zal, zo zeer als iemand, gevoeld hebben, dat Gelderland, alleenlyk door dien stap, uit een, toen oogfchyglyk, gevaar, kon gered worden, en, gelyk Dordrecht, ten opzigte van zeker punt der Unie, den 24. van Sprockelmaand des jaars 1579, op 't believen zyner Doorlugtigheid toestemde, verklaarden, vier dagen daar na, de Staaten van Holland mede, „ *dat sy deselve Unie, op 't believen van syn Ex^e hebben geadroyeert.*” (t)

De Prins dan, schoon alles, door Graave JAN, hebbende doen bestuuren, hadt, voor zig zelven, de nadere Unie, ook *na* zy geteekend was, begunftigd; dit was, byzonder in zyne Stadhouderschappen, bekend, maar, zekerlyk, een daad van minder gewigt, dan, voor heël de wereld, aan te neemen deeze Verbintenis van slegts eenige Gewesten, daar hy, onder MATTHIAS, en

we-

(r) Zie ook BOWD, Hist. der Unie. 1. o. bl. 45 en 46, alwaar men, te regt, heeft opgemerkt, dat het geheugen onzer WAGEN, alhier, bedrogen heeft.

(s) Vaderl. Hist. 7 D. bl. 249, 250 en 267.

(t) Resol. Holl. op 24 en 28 Febr. 1579. bl. 27 en 28.

wegens de algemeene Staaten, Stadhouder was van allen. In die laatste hoedanigheid, in welke, alleenlyk, men hem, alhier, moet beschouwen, en hy ook zig zelve beschouwde, kost hy niet roerloos gedoogen, dat, by voorbeeld, de Roomsche Godsdienst, met geen gunstiger oog was aangezien, noch 't gezag van MATTHIAS, als Hoofd van 't Bondgenootschap, erkend, en dit zettende hem (die, voor zig zelve, meer dan sommige Staatsleden, voor verdraagzaamheid in de leer, en voor een Hoofd in de Regeering, was) gereedlyk, aan, om, door den Aartshertoge, eene algemeene Staatsvergadering, te doen beschryven, tegen den 26. van Lentemaand des jaars 1579; werwaarts zyne Doorlugtigheid de Staaten van Holland, by geschrifte, ernstiglyk verzogt en vermaande, hunne Afgevaardigden te zenden (*u*), en alwaar, sedert, over vrede, oorlog, 't opbrengen van penningen, en, byzonderlyk, over den Godsdienst, en 't gezag van een Opperhoofd, geraadpleegd wierdt, by een nader Ontwerp voor eene nieuwe en, zo het heette, *vastere*, Unie, over *alle* de Nederlanden, 't geen den Leden, op den 22. van Grasmaand daar aan, wierdt over-

(u) Uit de Resol. der Vroedsch. van Gouda 14 *Martii* 1579. bl. 265. blykt, „dat zyne p^r: *Ex^{te}* by *Miff^r* van den 4. bevoorens, den Staaten „zeer ernstelyk verzoekt ende verzoekt, dat de Heeren Staaten, jegens xxvi dezer maende „*Martii*, tot Antwerpen zullen schicken bene Gedeputeerden in „competenten getale ende getoel, zoe veel als jimmermeer „moogelyk werdt ge-auctoriseerd, omme goede orde te helpen „stellen op de zaeken ende affairen van de Provinciën, ten „eynde d'Inconveniensten moogen worden geredresseert, door june „d'selue Provinciën zyn gevallen.” Zie ook Resol. Holl. 24 Maart 1579. bl. 61.

overgegeeven (v). Dan de Afgevaardigden der Utrechtsche Bondgenooten, op de uitnoodiging, nu ter dagvaart tegenwoordig, namen klein behaagen in dit Ontwerp, vertoonende, onder anderen, hoe, nopens den Godsdienst, by 't gedrag van Utrecht genoegzaam voorzien ware, door 't afschaffen van allen gewetensdwang, en hoe gevaarlyk het zyn zoude, daar de Walsche Gewesten geen, dan den Roomschen, zouden voorstaan, dit stuk, in 's Lands verwarden staat, aan nieuwe geschillen te onderwerpen. Ook dagten zy, dat 't gezag van MATTHIAS, en van de byzondere Landvoogden, te hoog, by 't Ontwerp, getrokken was en, hier door, t'eenigen tyde, den weg tot voorige, of strengere slaverny, stondt gebaand te worden, in plaats van te arbeiden tot verkryging der oude vryheid; betuigende zy, egter, dat men zyne Hoogheid niet uit de nadere Unie gelaaten hadt, om hem te versmaaden, „ *mer vuyt zaecke, dat die van Hollant ende Zeelant hem noch nyet geaccepteert en hadden (w)*;” voor 't overige, 'er byvoegende, dat, nadien de Aartshertog, by de Provinciën, op zekere voorwaarden, was aangenomen tot algemeen Landvoogd, hy zig daar aan mogt houden, en dus de, te Utrecht vereenigde, Gewesten, „ *zig door hunnen Unie niet wilden onttrekken van de onderdanicheyt, die zy zyn Hoocheyt respectivelick schuldich waren.*”

ORAN-

(v) Zie het zelve by den Heer V. D. SPIEG. Bundel. 2 D. bl. 31. daar, egter, geen dag of maand-teekening gevonden wordt; doch boven het zelfde Stuk, onder de Papieren van den Heere G. v. HASSELT, leeze ik, „ Concept der Unie „ *binnen Antwerpen consergelevert den xxii^{ten} Aprilis Anno 1579.*”

(w) Zie l. c. by V. D. SPIEGEL. bl. 61—64.

ORANGE, niet ras den moed verliezende, spaarde, ondanks de verschillende denkbeelden op de Antwerpsche Vergadering, geene moeite, om het Utrechtsch Bondgenootschap, 't zy dan op den voet der *aldaar getroffen*, 't zy naar leiding der, te *Antwerpen, nader ontworpen*, Unie, uit te breiden ook over de Brabandsche en andere Nederlandsche Gewesten, en 'er dus eene, zo veel mooglyk *algemeen*, Unie, van te maaken (x). Van hier, onder anderen, dat hy zig niet eerder, bepaaldelyk, voor de *Utrechtsche* verklaarde, ja zelfs den Graave VAN RENNENBERG, die de toestemming van den Aartsbiskop en zynen Doorlugtigheid, om in de laatstgemelde Unie te treden, gevraagd hadt, een' geruimen tyd, naar antwoord liet wagten.

In die omstandigheid en in 't vooruitzicht van 't gevaar, 't geen, door 's Prinzen langer draalen, den Utrechtschen Bondgenooten boven 't hoofd hing, meenden deezen de zaak ernstiger te moeten aanvatten. Zy schreeven dan, op den 29. van Grasmaand, aan zyne Doorlugtigheid dat de rigtige (y) en zo noodzaaklyke heffing der middelen in de Ommelanden, en het al of niet toetreden van Friesland en Overysfel tot hunne Unie, alleenlyk afhing van den Graave VAN RENNENBERG, Stadhouder dier Gewesten; dat deeze dit Verbond wel voorwaardelyk hadt aan-

(x) Zie 's Prinzen Brief en Voorstel, by V. D. SPIEGEL, Bundel. s D bl. 96 en 294 en 295.

(y) My is niet voorgekomen, of Holland aan den Prins afzonderlyk schreef; dat Zeeland het deedt, en zynen Doorlugtigheid verzocht aan Middelburg een voorbeeld ter navolging te geeven, kan men zien by V. D. SPIEGEL, Bundel. s D. W. 98.

aangenomen, t. w., mits de Aartshertog en zyne Doorlugtigheid, zyn doen goedkeurden, maar dat hy nu wederhouden wierdt het zelve, rondelyk en openlyk, te bevorderen; *voor eerst*, wyl hy noch antwoord, noch akte van toestemming, op zyn verzoek, bekomen hadt, waar uit hy vermoedde, dat zyne verrigting den Aartshertoge en zyner Doorlugtigheid niet naar den zin was; *ten tweede*, wyl hy scheen te willen afwagten, hoe 't met de voorlagen, op de Antwerpsche byeenkomst gedaan, zoude afloopen. Zy voegden 'er by, dat thans, verscheiden' andere Steden en Landen mede dien weg insloegen, voorgeevende, dat de Utrechtsche Unie tegen den wille, zo van MATTHIAS, als van den Prinsse zelve, was opgericht, 't geen ook verscheiden kwaade geesten, ten dienste der Spanjaards, uitstrooiden; daar, ondertuschen, naar hun begrip, het Antwerpsch Voorstel alleenlyk kon strekken en scheen uitgevonden, om oproer in den Lande te verwekken en, langs deezen weg, de uitwerking niet alleen der Utrechtsche Unie, maar zelfs 't oprigten eener algemeene, te dwarsboomen. Ten slotte, baden zy, zyne Doorlugtigheid den Graave VAN RENNENBERG de verzogte toestemming op de aanneeminge der Utrechtsche Unie te doen geworden, en ze ook, in eigen persoon,

„ te avoueeren, *ende dat*, (zeiden zy) *soe verre*
 „ *des eenichsints mogelyk es, sonder eenich*
 „ *langer vertrek, alsoe dat die voorsz. Graave*
 „ *VAN RENNENBERCH van iselue op den 1111.*
 „ *van de toecomende maendt van Mey, als den*
 „ *Landidach tot Deventer gehouden sal worden.*

„ *veraduerteert mach wesen, ten eynde dat syn*
 „ *Gen. die saecke van de voorsz. Vnie opentlyck*
 „ *ende te vrymoediger mach vorderen (z).*

Zulk een nadruklyk schryven trof den Prins; hy merkte, ligtelyk, dat men zyn doen, hier te Lande, begon te mistrouwen, en, vooruit ziende dat de *Antwerpsche* onderhandeling, eindelyk, door 't volhouden van Holland en haare Medebondgenooten, zou moeten vallen en, met haar, alle denkbeelden eener *algemeene* Unie, gevoelde hy straks dat, door langer uitsstel zyner toetreding tot de *Utrechtsche*, ook deeze, en dus 't geheel behoud, zo van 't Land als van hem zelve, aan eenen zwakken draad stondt te hangen, dien de eerste slag van Parma's zwaard doorkerven zoude. Hy besloot dan, na rype overweeging, opentlyk uit te komen, en deedt dit, te Antwerpen, op den 3. Mei des jaars 1579, by eene, eigenhandig geteekende en, met zyn opgedrukt zegel, bevestigde, Akte, met zo veel omzigtigheid, egter, gesteld, dat zy, mynes inziens, genoegzaam aantoonde de moei-

(z) Zie dien Brief by V. D. SPIEGEL, *Bundel. 2 D. bl. 98-105.* alwaar ook, uit een volgend Stuk, (*bl. 108.*) blykt, dat de Bondgenooten, deezen Brief, aan hunne Medeafigvaardigden in Brabant zonden, met verzoek den inhoud van dien zyner Doorlugtigheid, mondeling, met alle bescheidenheid, aan te geeven; want, zeggen zy, de „ *Messius by ons gerisumeert syn* „ *de, hebben (wy) daerinnne eenige swaricheyt benanden, door dewe* „ *wy beducht syn, dat daerinnne yet souden wesen dat, syn Ex^{c^{ie}} souden* „ *wesgen offunceren,* vermits wy nyet en weten off die Propositie „ van de Generaale Unie, aldaer (te Antwerpen) gedaen, 't „ werk van syn Ex^{c^{ie}} es, ende off zyn Ex^{c^{ie}} met ernst die „ hant daer aen holt ofte nyet." Men heeft geen meerder bewyz noodig, omtrend de omzigtigheid, met welke de, veel zwygende en meêr doende Vorst, dit, zo teder als gewigtig, punt behandelde, en die zo verre ging, dat de *Utrechtsche* Bondgenooten, 's Prinses honding niet kunnende doorgronden, eindelyk verlegen raakten wat men, ten deezen, van hem vermoeden moest.

moeilijke gestalte, in welke hy zig, als algemeen en byzonder Stadhouder, bevondt, en hoe zeer hy vermyden wilde één der partyen te beleedigen. Immers, schoon hy, aan de eene zyde, duidlyk, de Utrechtsche Unie, verklaarde aan te neemen en goed te keuren, was hy, aan den anderen kant, verre van het oogmerk tot eene algemeene te mispryzen, plotzeling de handelingen te Antwerpen af te snyden, of den schyn te geeven van iets, tegen den zin van den Aartshertoge, te willen onderneemen, waarom hy zeide de Utrechtsche niet omhelsd te hebben, dan na dat de Aarts-Hertog en een groot deel der Provintien *van herwaarts over* (de Prins schreef uit *Antwerpen*, en doelde dus op de byeenkomst aldaar) het aanneemen van „eene *alsodanighe Unie (a)*” hadden goedgekeurd; agende, verder, zyne Doorlugtigheid de hoogheid en gezag van MATTHIAS, by de Utrechtsche, niet verkort, waar toe hem de, eenigzints gunstige, verklaring der Bondgenooten, ten opzigte van den zwakken Landvoogd, (alhier bl. 85. vermeld,) mischien te stade kwam.

Dan, dit zy hoe't wil, de opentlyke toetreding van den Prinse, gaf wel ras den zaaken een

an-

(a) Zo heeft de Tekst. Onze Wao. en andere kundige Schryvers, verstaan 'er door, de *Utrechtsche Unie*: maar, hadt MATTHIAS, en hadden een groot deel der *Provintien van herwaarts over*, de *Utrechtsche Unie* aangenomen?

Ik, voor my zou, liever, door de woorden *ALSODANIGE Unie*, verstaan, niet de *Utrechtsche*, maar eene soortgelyke, en wel het *Antwerpsch* Ontwerp, dat, hier en daar, den *Utrechtschen* Tekst hieldt, schoon met verscheiden, aanmerkelyke, veranderingen; en dan is de zin, dat, daar de Aartshertog, en veele andere Provintien buiten 't Utrechts Verbond, eene *algemeene* Unie nodig agten, de Prins, hier toe, de *Utrechtsche* het bekwaamste oordeelde en met zyn Stem aannam. Vergelyk ook V. D. SPIEGEL, Bundel. 2 D. 61. 131.

ander aanzien; zy vestigde het Utrechts Bondgenootschap, tot het welke nu ook, in Zommermaand hier aan volgende, **RENNENBERG** toetradt, en deedt het Antwerpsch ontwerp, al zagtkens, vervallen. De Prins zelve heeft, naderhand, geschreeven, dat de Antwerpsche Vergadering, na vyf of zes maanden by een geweest te zyn, ten laatsten, en dus omstreeks Herfstmaand des jaars 1579, zonder eenig besluit te neemen, van elkander scheidde (b).

Bl. 286. r. 6. „*Men rigtte te Utrecht een Vergadering op.*” Zie, over dezelve, de onderaangehaalde Schryvers (c).

Bl. 268. r. 14. „*Men hadt hem een Raad toegevoegd.*” De Raad, van wien onze **WAGEN.** spreekt, schynt alleen betrekking tot de Burgerlyke zaaken gehadt te hebben. **SONOY** wierdt hem gegeven tot *Krygsraad*, na dat de Staaten, bevorens, hunne gedagten hadden doen gaan over den Oversten, Jonkheer **KRISTOFFEL VAN YSSELSTEIN** (d).

Bl. 277. r. 10. v. o. „*De Aartshertog hadt de algemeene Staaten, op dezen voorslag en op andere punten, tegen den twintigsten van Lentemaand, beschreeven.*” Die andere punten waren, byzonderlyk, het aangaan van een algemeene en, zo men ze noemde, vastere Unie, van welke boven gesproken, doch, door onzen **WAGEN.**, niet gewaagd is. Men leeze voorts, den zes-en-twintigsten, voor twintigsten van Lentemaand (e). Bl.

(b) Zie by **V. D. SPIEGEL**, l. c. 2 D. bl. 295.

(c) **PAULUS**, Verkl. Unie van Utr. s'GRAVEN. Unie herdagt. N. 267. en volg. **V. D. SPIEGEL**, Bundel. 2 D. bl. 22. (1).

(d) Refol. Holl. 28 Febr., 7 Maart en 26 Juny 1579. Bl. 34. 40 en 144. en 19 Nov. 1580. p. 246.

(e) De Brief van Beschryv. is van 18 Febr. 1579. by **V. HASSELH.** uitgegev. Stukk. Vergel. **V. D. SPIEGEL**, Bundel. 2 D. bl. 4.

Bl. 280. r. 3. „*Hy berispte de nieuwigheid van 't zegel.*” Dit was dan 't zelfde Zegel niet, 't geen, (f) de algemeene Staaten, reeds in 't begin van den jaare 1578, deden maaken, gelyk aan en in plaats van dat, 't welk Don JAN met zig vervoerd hadt, en 't geen ik liefst denken zoude 's Konings Wapen verbeeld te hebben, waar van de algemeene Landvoogden, even als de byzondere Stadhouders, met naame Prins WILLEM I. (g), zig bedienden, en 't welk van dat der Staaten, 't geen WAGEN., alhier, uir de Resolutien van Holland, beschryft, verschilde. Men heeft, in de Besluiten van dit laatste Gewest, aangezekend, dat men, in Oogstmaand des jaars 1576, „*gebruikt hadt het nieuwe zegel van de Staaten, door last van dezelve (h);*” doch, ik heb niet gevonden, waar in het bestondt. Veelligt verschilde het niet van dat geen, 't welk my, sedert het jaar 1578, en zeer lange daar na, verscheiden maalen, byzonder onder de Brielsche Charteren, onder 't oog kwam, en een', in den Hollandschen tuin liggenden, Leeuw vertoonde, met een' Standaard in den rechten poot, waar aan eene tweetandige Vlag, met een Leeuwkje daar in. Dit zou ik

(f) By BONDAM, Verzamel. 4 D. II. 245 en 247.

(g) Hy gelastte, daarom 's Lands Advokaat RUYT, de *Respyten* en *Offreyen*, by zyn afwezen, „met 's Konings Zegel te „bezegelen.” Resol. Holl. 25 July 1579; zo als dit ook by den Hove en 't Leengerigt gebruikt wierdt. Resol. Holl. 17 Dec. 1579. bl. 813. 't Zegel, 't geen men, in Zeeland, ten jaare 1578, besloot te doen maaken, (Te WATER, Redenv. in Werk. Maatsch. Vliiss. 8 D. bl. 104.) voerende 's Konings wapen en, rondom, deeze woorden, „*Philipp.* „*D. G. Hisp. Rex. Comes Zeland.*” is, veelligt, mede ten dienste des Stadhouders geweest.

(h) Resol. Holl. 11 Aug. 1576. bl. 123.

ik denken het *groot* zegel geweest te zyn; want, in Slagtmaand des zelfden jaars 1578, besloot men ook een *geheim* zegel te maaken, maar omzet met de wapens der byzondere Steden; zo als men, uit het onderstaande breder zien kan (i).

Bl. 296. r. 10. v. o. „ *En zig, by nood, — naar Holland begave.*” Dit zeiden, eigenlyk, die van *Hoorn*; 't geen der penne van onzen naauwkeurigen Schryver zal ontglipt zyn (k).

Bl. 297. r. 16. „ *PARMA* noodigde — de Stad, door Brieven.” Niet alleen *PARMA*, door zyne Brieven (van welken 'er my verscheiden oorspronglyke in Stads Archiven zyn voorgekoomen), maar zelfs sommige Gemagtigden der algemeene Staaten, in Mei van dit jaar, door 's Hertogenbosch, naar Keulen trekkende, hadden geene moeite gespaard, om de Regeering en Burgery van die Stad aan te zetten ter wederkeering onder 's Konings gehoor-

(i) MS. Resol. van Holl. 6 Nov. 1578. „ *Is geresolveert dat een Secreet Zegel voor de Staten van Hollant, ad Causas, zal worden gemaekt, daer inne optie circumferentie, die wapenen van alle die besloten Steden van Hollant geset zullen worden, envermitsdert trecht en d'autoriteits van den Zegelen van den Steden; missigaders een Zegel voor d'Universiteyt van Leyden. Ende es gecommiteert die Advocaet van slant daer off een concept te doen maken en selve den Staaten aloceren te verhooren*” Dit *geheim* Zegel, agt ik 't zelve, 't welk de Staaten hun *Cachet* noemen. Resol. Holl. 9 Mei 1579 bl. 97. Een woord, mynes meenings, niet van *chasser*, (*Origin. de Blazage* p. 163.) maar *cacher*, d. i. *verbergen, geheimhouden*, koomende; van waar *Cachetot* (*La Comm. Diab. du Pieu Lang. Franc.* p. 86.) een *Almaangezigt* beteekent. 't Schynt dat het Zegel, 't welk men, nog hedendaags, boven de Plakaaten der Staaten vindt, naar dit geheim Zegel, met byvoeging van 't wapen des Prinzen van Orange, gevolgd is. Over 't Zegel van den Hove van Holland van ouds, en vervolgens. Zie Resol. Holl. 25 July en 17 Aug. 1581. bl. 388 en 429.

(k) Resol. Holl. 23 Sept. 1579. bl. 225.

hoorzaamheid en het handhaven der Roomsche leer, waar toe men hun ook den Keulschen vrede hadt aangeraden, en beloofd 't Ontwerp spoedig over te zenden. Van hier, dat byzonder de Regeering weinig genegenheid toonde voor de Utrechtsche Vereeniging, en nimmer tot dezelve kwam, dan op het dringen der Onroomschen, doch, op eene wyze, die der Regenten goeden ernst, terstond, verdagt maakte, doordien zy zig bepaalde by eene eenvoudige afkondiging (1), welke, schoon zy van den Raadhuize geschiedde, en niet, als WAGEN. zegt, alleen by uitroeping door een' Stads dienaar, eger den Onroomschen zo zeer belgde, dat, op 't aanhouden van deezen, het Utrechts Verbond, ten zelve dage, des namiddags ten drie uren, van punt tot punt, moest worden afgelezen (m). Men mag dus veilig besluiten, dat de begeerte van 's Hertogenbosch, om in het laatstgemeld Verbond te treden (n), even

min

(1) 't Zal, tot bevestiging van dien, niet ondienstig zyn, die Publicatie, wyl de Historieschryvera dezelve niet naauwkeurig opgeeven, hier, in haar geheel, by te voegen; zy luidde dus.

„ Men laat wecten eenen yegelycken, van wegen defer
 „ Stadt en haere drye Leden, dat dieselve hen conformeerden
 „ metter Unie, den xxij January lefleden te Utrecht gepubliceert en onderteeckent. *Aldus gepubliceert ter Poyen aff blaunen s' Hertogenbosche, den eersten July anno vyftien*
 „ *bonderz negen en tseventich, inns presentien van mynen Heere*
 „ *van Loquire, Gouverneur deser Stad, Jeronimus Wynants,*
 „ *Mr. Goyaert Lomberts, Jan van der Stegen, Jonckheer*
 „ *Willem van Lier ende Gerard van Deventer, Schepenen,*
 „ *Frans van de Wiel, Juliaen Cleerhaeg, Jacob van Caste-*
 „ *ren, Capiteyn derselver Stadt. Onderbond: Ik Jacob Donck*
 „ *als Secretaris der voorsz. Stadt attestere dat dese voorgaende*
 „ *syn gepubliceert ten daeghe voorsz. ende was ondertekent.*
 „ *I. Donck.*”

(m) Men vindt daar van nog eene Copie Authentiq, onder Stads Archiven; doch ook niet meer, alzo Stads Notulen over deezen tyd ontbreken.

(n) WAGEN. alhier: bl. 267.

min als de verzogte onderstand, aan de Regeering, maar alleen aan de Onroomsche Burgers, moet worden toegekend; gelyk, in het vervolg, nader blyken zal.

Bl. 297. r. 2. v. o. „ Roomschen en Onroomschen raakten, op de markt, aan 't schieten, op elkanderen, met scherp.” Zie van dit gevecht, tusschen de Roomsche Burgery en het *Schermers*-Gilde, den onderaangehaalden Schryver (o), die hetzelfde, uit een geschreeven Kronyk, onder my berustende, heeft ontleent en, daar by, eene afteekening gevoegd, naar de oorspronglyke schildery van dien tyd, die, thans, door den Heer ALTHUIZEN, Schepen en Raad deezer Stad, bezeten wordt.

Bl. 298. r. 12. v. o. „ Toen ontzong den Onroomschen *de moed*, en de meesten weeten, met bewilliging der Wethouderschap, ter Stad uit.” Deeze uitwyking, zo van 't ge-

(o) VAN HEURN, Historie der Stad en Meyery van 's Hertogenb. 2 D. bl. 102 en 103, en OUDENHOVEN, Beschryv. dertelze Stad. bl. 152. Het is meer dan waarschijnlijk, dat het, eigenlyk, was een *Schermers*-Gilde, daar het, uit PLANTYN en KILJAAN, bekend is, dat de woorden *Schermers* en *Schermers*, door elkander gebruikt wierden; schoon VALER. ANDREAS, in *Biblioth. Belg.* p. 342, en uit hem C. BORMAN, *Troij. Crd.* p. 6. dat Gilde *Faetio gladiatoria* noemen. Mr. HENDRIK AGYLAUS, in de wandeling HENDRIK in den Hoorn genaamd, om dat het huis, 't geen hy, in deeze Stad, op den Hoogen Steenweg, bewoonde, een' Hoorn tot Uithangbord hadt en nog heeft, was 'er het Hoofd af. Hy was een gebooren Bosschenaar, afkomstig uit Italien; een Taalkundig en beroemd Regtsgeleerde, wiens uitgegevene Werken, door V. ANDREAS, PAQUET en andere worden opgegeven, en de voornaame oorzaak, dat de Utrechtsche Vereeniging, en wel in haar geheel, wierdt afgekondigd; doch, kort daar na, zig hier niet langer volledig rekenende, verliet hy, met een aantal Burgers, deeze Stad, en verrok naar Utrecht, alwaar hy, ten tyde van Lecker, op den 27 Augustus 1586, Raad en ook Prokureur Generaal geworden is. Zie ook van hem VAN DE WATER, *Utr. Placaatb.* 11 D. bl. 1053.

geringste soort der Roomschegezinden, als, vobrak, van Onroomschen, naar Gelderland, Holland, Utrecht en elders, wierdt op eenige duizenden begroot, en niet weinig bevorderd door de Publicatien der Regeering van den 8., en byzonder van den 15. July, 1579 (p), tegen het weder inkomen van sommigen, waar mede, vry duidlyk, de Onroomschen bedoeld wierden, die men aanzag als eerste bewerkers der opgerezene oneenigheden, en ter Stad wilde uitschryven. Ook vindt men, onder Stads Archiven, reeds een' brief, door den Prins van Parma, uit Maastrigt, den 12. July van dit Jaar, aan de Regeering en Burgers van 's Bosch, geschreeven, by welken hy zyne blydschap betuigde, hen preez en dankte over de goede tyding, hem onlangs berigt, wegens de trouwe, en toegeneegenheid, die zy, feikelyk, betoond hadden, ten dienste van zyne Majesteit, door, zo vroomlyk, te hebben tegengegaan de kwaade wille en de voorneemens van de Kettars, Sectarissen en andere flegte Geesten, die niet anders poogden dan, in haare Stad, uit te roeien de oude Roomsche Godsdienst, en de gehoorzaamheid aan den Koning, hunnen natuurlyken Heer en Landvorst, die niets meer dan de nakooming deezer twee punten begeerde; waarom de Landvoogd hun, ook uit 's Konings naam, vermaande, op deezen voet, tot zyne Majesteit weder te keeren, hun verzeekerende, dat zy nog met guarnizoen, noch met nieuwe belastingen, tegen hunne wil, zouden worden bezwaard, maar, daar tegen, in hunne privilegien en oude herkoomen gehandhaafd. Gelyke dank-

zeg-

(p) Zie by Bez., Beschryv. van 's Bosch. II. 44-47.

zegging ontving de Regeering, by schryven van den Hertoge van *Terra Nova*, uit Keulen, den 26. van July deszelven Jaars, waar in zy niet minder tegen de Calvinisten gewaarschouwd wierdt, en aangespoord gehoor te geeven aan de voorlagen van Vrede, die aldaar stonden gedaan te worden. Noch in het jaar 1584, liet de Wethouderschap, op de Markt, een' Autaar maaken, die men, jaarlyks, op den eersten July, stelde, ter gedagtenis der overwinning en opgevolgde uitdryving der Hervormden, ten zelfden dage, in dit jaar 1579, voorgevallen (9).

Bl. 298. r. 9. v. o. „*Sedert, stondt 's Hertogenbosch eene poos tuschen beide en, in deezen tyd, verklaarde de Stad zig voor de Vredepunten, door de Keizerschen, te Keulen, beraamd.*” Uit het huiverig gedrag van de Regeering, in het afkondigen der Utrechtsche Vereeniging, en het weigeren van Krygsbezetting in te neemen, komt my niet voor, dat de Stad, een' pooz aarzelde, welke party te kiezen, maar dat zy, in deezen tyd, en zelfs vroeger, gezind is geweest, om tot de gehoorzaamheid van Spanje weder te keren en, daar toe, de Keulsche Vrede aan te neemen. Althans, wanneer eenige voornaame Burgers, vreezende, dat de afgeperste afkondiging der Utrechtsche Vereeniging van geene waarde mogt zyn, op den 3 July, de Regeering verzogten, die afkondiging te willen goedkeuren, wierdt zulks, na veel overlegs, toegestaan, doch op uitdruklyke, voorwaarde, dat die vereeniging geene schade moest toebrengen aan de Keulsche Vre-

(9) Stads-Rekening, van *St. Remy* 1583 tot 1584, en in die, van *St. Remy* 1584 tot 1585.

Vrede, die reeds gemaakt was, of nóg zoude worden (r). Met dat al draalde de Stad, (schoon inwendig, naar het schynt, bepaald,) of zy tot dezelve al of niet zou overgaan, willende, ongetwyffeld, naar het voorbeeld der meeste Landschappen en Steden, alvorens afwagten, of, en op wat voet, de algemeene Staaten, thans te Antwerpen vergaderd, ten minsten de Staaten van Braband, dien Vrede zouden aanneemen.

Doch, nadien 's Hertogenbosch de eerste Stad is geweest, die den Keulschen Vrede aannam, en zig weder begaf onder de gehoorzaamheid van Spanje, zal het wel der moeite waardig zyn, daar van nog eenige byzonderheden, uit Stads oorspronglyke Stukken, kortlyk op te geeven.

De Onroomschen hadden naauwlyks deeze Stad verlaaten, of de Regeering en Burgery wierden, van alle kanten, ten sterkste aangezocht. Wy hebben reeds van Parma's brieven en die des Hertogen van Terra Nova gewaagd, ook drongen 'er de Keizerlyke Kommisfarissen, te Keulen, op aan, by twee Latynsche Brieven van den 5 en 29. Augustus des jaars 1579 (s), en Terra Nova zelve, nog nader en sterker, op den 13. van die maand en op den 1. van September deszelven jaars (t). Hy klaagde,
by

(r) OUDENHOVEN. I. c. bl. 157.

(s) Men zie ze, in 't Nederduitsch, by BON. Nederl. Oorlog, 13 bl. 102.

(t) De Brieven van 29 Aug. en 1 Sept. 1579. zyn van gelijken inhoud, als die men, aan Overysfel geschreeven, aantreft by DUMBAR *Anal. Tom. 3. p. 76.* en p. 578; alwaar men egter den laaften, verkeerdelyk, voor eene overzetting van den eersten, aanziet, daar zy zeer veel van den anderen verschillen. Men zondt ook dien rondgaanden Brief aan die van Arnhem, maar men liet ze, aldaar, onge-opend liggen, en zette

by dit laatste schryven, dat de Keurvorsten, en andere Keizerlyke Gemagtigden, na, lang, te Keulen, vergaderd te zyn geweest, van de Afgevaardigden der algemeene Staaten nog geen antwoord bekoomen hadden, op de, aan hun ter hand gestelde, Vredepunten, verzoekende, daaromme, de Regeering, om, ten langsten binnen drie weeken, het zy by Gevolmagtigden, of by geschrifte, zig te verklaren voor de verzoening met zyne Majesteit. Op den 25. van Augustus, wierdt hier aan, door de twee eerste en, op den 29. derzelve maand, door alle drie de Leden der Regeering voldaan, met kennis van de Kapiteinen der Schurteryen, maar zonder de gedagten der Staaten van Straband in te neemen, van welken zy egter Leden waren. Men verklaarde zig voor den Keulschen Vrede (u), doch alleen onder den mits van, behalven de noodige bescherming en eenige andere punten, bezegelde belofte te zullen erlangen, dat dezelve Vrede, aan 's Konings zyde, in allen deele zou worden nagekomen, en men, by gebreeke van dien, in niets gehouden zyn. Terra Nova schreef der Werhouderschap, hier op, den 17. September, een geruststellend antwoord, 't geen de Prins van Parma, vier dagen daar na, goedkeurde, en nu op een, niet meer voorwaardelyk, maar volledig, besluit der Stad aandrong. De drie Leden der Regeering, met

'er boven, „*recepta den 1111 Sept. 1711, sed non pericula nec aperta.*” In dien staat, viel die Brief, in onze dagen, in handen van den Heere Burgemeester van HASSELT, die ze 't eerst ontfloot. (MS. aanteeken., my medegedeeld door den Heere VAN HASSELT.)

(*) Dit en andere merkwaardige Stukken, in Stads Archiven te vinden, zullen, nevens anderen, tot 's Lands Historie betreklyk, by nader gelegenheid, het licht zien.

met overleg der Kapiteinen, kwamen hier toe, op den 29. der meergezegde maand September, verwittigden 'er den Hertoge van Terra Nova van, op den 6. October, en kreegen van deezen, op den 20. daar aan, nieuwe verzekering (v) van 'sKonings woord. Ook zwaaide de Prins van Parma, op den 9. van Slagtmaand, der Regeering en Burgery eenen eeuwigen lof toe, hen waarschouwende tegen de listen, en het weder inlaaten der Uirgeweeken; en, op dat 'er niets aan ontbreken zoude, betuigde Koning PHILIPS zelve zyn genoeg, by een' eigenhandig onderteekenden brief, aan de Regeering, uit Madrid, den 22. van Slagtmaand geschreeven (w), met aanmaaning tot standvastige gehoorzaamheid, en handhaving van het Roomsche Geloof; waar na zyne opene Brieven (x), zynde van den 30. November 1579, volgden, by welken hy al de punten goedkeurde, waar op 's Hertogenbosch den Keulschen Vrede hadt aangenomen, en 't geen hun, verders, door Parma, was toegestaan. Terra Nova begeert hebbende, dat de verzoening en 's Koning breede goedkeuring, overal, zouden worden afgekondigd, onder 't gelui der klokken en het doen eener algemeene Processie, als mede dat de eed van getrouwheid zou worden vernieuwd en, op het onderhouden der Vrede's punten, afgelegd, verstondt de Regeering, gezamentlyk, hier toe, op den 23. van Slagtmaand. De afkondiging wierdt, dien overeenkomstig, gedaan, van de puye van het Raadhuis, op den 20.

van

(v) Onder Stads Archiven Invent. A. N°. 382.

(w) De twee laatstgemelde Brieven zyn onder Stads Archiven. I. c. N°. 381.

(x) I. c. N°. 383.

Ook leert my 't besluit, hoe men zig niet inliet in al de beschuldigingen, tegen 't huijs van *Bourgondie*, (zo noemde men toen nog 't huijs van *Oostenryk*, als 't geen de Nederlanden, uit de Bourgondische erffenis, hadt bekomen) die, aan veelen, niet beweezen en misaenzaak doende, voorkwamen (h).

Bl. 360. r. 2. „'t Ontzet van Steenwyk, waar toe de Staaten der nadere vereenigde Landen na veel overleggens, eindelyk beslooten.” — Alles hier toe in 't werk te stellen, hielden zig hunne Afgevaardigden thans te Kampen op (i) en, nevens dezelve, JOHAN STUCKER de Jonge; die, sedert den 5. Mei 1580, tot Sekretaris der nadere vereenigde Geveenten aangenomen, zig zo zeer kweet, dat het ontzet van Steenwyk, een plaats, door haare ligging, van 't hoogst gewigt, groote deels mede aan zyn beleid te danken was, waar voor, en voor meer andere, treffende diensten, zyne Meesters hem, op den 27. van Grasmaand des jaars 1581, eene buitengewoone wedde hadden toegelegd. Op den 22. van Louwmaand des jaars 1592, wierd hy, na 't scheiden van den Landraad, tot Geheimschryver der Staaten van Utrecht aangesteld.

(g) Resol. Holl. 26 en 31 Maart 1575. bl. 182 en 195. worde, daarom, gezegd, dat 't huijs van *Bourgondien* zyne getrouwe Onderfaten, met openbaren Kryg, vervolgte. Zie ook L. 2. 24 Jan 1850. bl. 11. Den kundigen Schryver van 't leeven van Prins WILHEM I. schynt dit onbekend geweest te zyn. 3 D. II B. bl. 414.

(h) Hooft, Nederl. Hist. 17 B. bl. 742. GROOT. *Annal.* Lib. 3. p. m. 71.

(i) Resol. Holl. 11 en 20 Nov., 9, 20 en 21 Dec. 1580. bl. 240, 249, 263, 266, 274 en 276. alwaar teffens blykt, dat die van Holland, derwaarts, veele Penningen en Leevensmiddelen overmaakten, by korting van hun aandeel in de nader Unie.

(k) Uit geschreeven' Aanteekeningen van dien tyd.

JOHAN STRICK, DE JONGE.
Eerst aangestelde Secretaris der
Staten van Utrecht.

Van der Waert, Schied. Utrecht, 1744.

gesteld, in plaats van WILLEM VAN LAMSWEERDE, die, voorheen, de nadere Unie hadt onderteekend en, ten dien dage, afstand deedt van zyne bedieninge (1). Eene aanstelling te opmerkelyker, om dat zy, door de Staaten zelve, geschiedde, die, voorheen, geenen anderen Sekretaris hadden, dan van 't Kapittel ten Dom (m). STRICK, ook elders (n), een uitmuntend man genoemd, lag, ten jaare 1589, wegens de moeite, die hem, by den aanhang van LEICESTER, bejegende, zyne bediening (o), neder, ten behoefte van GILLIS JANSZ VAN LEDENBERCH, wiens rampzaalig uiteinde bekend is, en wierdt, in 't jaar 1599, algemeen Rentmeester en, in 1602, ook Raad en Sekretaris, van FLORIS VAN PALLAND, Graave van Kuilemburg. Hy stierf en wierdt begraven in de Stad van dien naam, in Herfstmaand des jaars 1604.

Bl. 367. r. 6. „*Den negentienden van Hooimaand.*” Elders leest men „*den negenden, op een Zondag (p),*” 't geen zeer wel uitkomt. De Zondagsletter was, ten jaare 1581, A.

Bl. 382. r. 7. v. o. „*Vlisfingen en Vee-
re — aange slaagen — om verkogt te wor-
den.*” Zie over de Geschiedenis deezer Verkoop,
breeder, de onderaangehaalde Schriften (q).

Bl.

(1) 4 Regist. van de Beschryvingen der Staaten s' Lands van Utrecht, beginnende den 3 January 1581, en eindigende met 4 Juny 1584. fol. 84. *Vfo. Conf.* MATTHÆUS, *de Nobilib.* Lib. 2. C. 4. 3. p. 687.

(m) VAN DE WATER, Utrechts Placaatb. 1 D. bl. 756.

(n) MATTHÆUS, *de jure gladii.* C. 37. p. 619.

(o) MATTHÆUS en VAN DE WATER hebben, verkeerdelyk, het jaar 1588. II. cc

(p) SCHWARTZENB. Charterb. van Vriesl. 4 D. bl. 263.

(q) *Supplément du Corps Diplomatique.* T. 2. p. 2. en 't Werkje,

Bl. 393. r. 1. „Bloeimaand.” *Leez Zomermaand.*

Bl. 393. r. 12. „In Hooimaand, *wierdt hier toe, door de algemeene Staaten der vereenigde Nederlanden, in den Haage, beslooten.*”

De Staaten van *Utrecht* verklaarden, des niet min, in Wynmaand des jaars 1581, by een afzonderlyk Besluit, den Koning vervallen van de heerschappy over hun Gewest (r).

Bl. 395. r. 8. „Te Enkhuizen maakten — Scheepenen zwaarigheid *in 't doen van den nieuwen eed.*” In Gouda, daar men zeer lang tegen de afzweering des Konings geweest, doch 'er, op den 2. van Zomermaand, in gestemd hadt (s), maakten eenigen uit de Vroedschap gelyke zwaarigheid, ten ware *die van Amsterdam, en de*

genaamd het Regt van zyn Hoogheid tot Voers en Vlisfingen; ook *Histoire du different entre les Etats de Zelande et S. A. S. GUILL. CHARL. HENR. FRISO. au sujet du Marquisat de Voers & de Vlisfinge* (Londres 1742.). BOXHORN op REIGERSB. I D. bl. 203—206. Tegenw. Staat van Zeeland. 2 D. bl. 111, 148, 149. GAYP-KERKE, over 't Graafschap van Zeeland. MS. Cap. 14. Leven van WILLEM den I. 2 D. bl. 449—455. en 3 D. bl. 433—451. Zie ook Brief van de Zeeuwsche Afgevaardigden te Amsterdam, van 21 Mey 1581. by PAULUS, Zeelands Regt tot Rigting eener Academie. bl. 181. in de Bylagen. en WAGEN. Vaderl. Hist. 19 D. bl. 99—136.

(r) Dit belangryk Stuk, als, voor zo ver men heeft kunnen nagaan, voorheen niet gedrukt, en verscheiden byzonderheden, met betrekking tot het Sticht, behelzende, zal agter dit Stukje, onder Bylaage A, geplaatst worden.

Voor 't overige, dient men nog aan te merken, dat 's Lands zaaken thans zeer verward en de Gewesten oneens onder den anderen zynde, de Prins, vreedt in Wynmaand des jaars 1580, de algemeene Staaten, ter herstelling der eendragt, en 't beraamen van een vasten voet op 't Stuk der Regeering, naar Holland beschreeven hadt. alwaar zy ook, van Slagtmaand 1580, tot het einde van Louwmaand 1581, en weder, van Mei, tot het begin van Oogstmaand des laatstgemelden jaars, te *Delft*, te *Amsterdam* en in den *Haage*, byeen kwamen; op welke laatste plaats, zy zig, uit dien hoofde, ten tyde der Afzweering, bevonden. Vergel. V. D. SPIEGEL, Bundel. 2 D. bl. 283—285. (1). en Refol. van Holl. 25 en 30 July 1581. bl. 388 en 410.

(s) Refol. der Vroedsch. 30 Aug. 1580. fol. 34. 6 Maart, 23 Apr. en 2 Juny 1581. bl. 51. *Vfo.* 56, 59 en 60.

de andere ouder Steden, voorgingen. Toen de meerderheid, egter, 'er toe besloot, en dien eed afleide, in handen van 'der Staaten Afgevaardigden, Mr. NIKOLAAS CAMERLING, Raad in den Hove van Holland (t), bleeven drie Raaden, t: w: WILLEM HENDRICKS DE VOSCH, GYSBERT AELBERTS en WILLEM DONCKER, weigerig, schoon de twee eersten, bedreigd met 't verliez hunner Raadplaatzen, kort daar na, by kwamen (u), 't geen ik van den derden niet vinde. In Amsterdam zelve, wierdt het ontslaan uit den eed opgehouden, doordien men 't, nopens den afstand des Verdrags van Voldoeninge, nog niet eens was (v); doch dit deedt Gouda besluiten, midlerwyl, in geene Lands lasten te stemmen en, toen dit niet hielp, zig zoo lang buiten de Vergadering van Holland te houden, tot de eed, in 't begin des jaars 1582, werkelyk te Amsterdam was afgelegd (w), en de Staaten, door de Heeren VAN MATHENESSE en BERKENRODE, hier van, ter hunner Vroedschap, kennis hadden doen geeven (x).

Bl. 409. r. 8. „Om eenen Landraad — op te rigten.” Men zie de Geschiedenis van deezen Raad, in een egt Stuk, by den onderaangehaalden Schryver (y).

Bl.

(t) In de Steden zonden de Staaten eenige Afgevaardigden, die de Regeering en Burgery van den Eed aan den Koning ontsloegen, en telfens dien aan den Prinse, als hooge Overigheid, afnamen. Resol. Gouda 27 Juny, 12 en 14 Aug. 1581. bl. 61. Vfs. 66 Vfs. 67 Vfs.

(u) Resol. Vroedsch. Goud. 14, 23 Aug. en 1, 3 en 13 Sept. 1581. bl. 68, 69, 70 en 71. 6 Nov. 1583. bl. 139.

(v) WAGEN. Beschryv. van Amst. 4 D. 10 B. bl. 31, 33 en 38.

(w) Resol. Vroedsch. Gouda, 10, 13 en 29 Sept., 3 en 9 Okt., 2 en 7 Nov. 1581. bl. 71. 71 Vfs. 72 Vfs. 73 Vfs. 74, 75 en 77. en 12 Jan. 1582 bl. 79. Vfs.

(x) Resol. Vroedsch. 6 Febr. 1583. bl. 80 Vfs. en 81.

(y) PAULUS, Verklar. der Unie. 2 D. bl. 299.

Bl. 413. r. 11. „Raaden, ten noorden, of ter regter zyde, van de Maaze.” Meest al, zeide men, *beginsten* de Maaze, en, in Holland byzonderlyk, „aen deze zyde van „de Maze ende Schelt (z).”

Bl. 415. r. 14 „Zeeland den Aartshertog nimmer erkend hebbende.” Dat ook Holland hem niet erkend hadt, heb ik reeds doen zien (a).”

Bl. 423. r. 7. „De Koningin — (Elizabeth) *deeds* hem, door eenen aanzienlyken *sleep* Engelsche Grooten, — *verzellen*.” Onder deezen vinde ik den Graaf van Leicester, die, in 't vervolg, Landvoogd der Nederlanden is geworden. Ook was de *Dauphin* van Vrankryk in 't gezelschap van ANJOU (b).”

Bl. 425. r. 9. „Zyne Doorlugtigheid *hadt* — den titel van Hooge Overigheid nog niet gevoerd.” De Prins bekleedde twee hooge Ambten in Holland en Zeeland; 't één, by aanstelling van, en wegens, den Koning, 't ander, by verdrag met, en opdragt van, de Staaten. Als *Stadhouder* vertoonde hy'sKonings Hoogheid, als Graave en Overheere, en moest zig houden aan zyne Lastbrieven; maar, daar dit onmooglyk te doen was, gedurende den oorlog en 't schorsen der gehoorzaamheid aan PHILIPS, droegen hem de Staaten, voor zo veel in hun was, ten jaare 1576, de *hooge Overigheid* op, ten einde hy dus op'sKonings beveelen niet te passen hadde; in welk opzigt, (om dit, in 't voorby gaan, te zeggen) hy, eenigzints, gelyk scheen aan eenen *Ruwaard* van Hol-

(a) s'GRAVZ. Unie Herdagt. bl. 269 en volg. Resol. van Holl. 16 Jan en 14 April 1581. bl. 4 en 141.

(a) Alhier op WAGEN bl. 85.

(b) Resol. Holl. 10 Febr. 1582. bl. 51.

Holland en Zeeland, terwyl hem die opdragt te aangenaamer zyn moest, om dat zy hem dekken konde tegen den laster, van zig tot de heerschappy te hebben opgeworpen (c). Daar, voor 't overige, egter, zyne magt, als *hooge Overigheid*, in veelen opzigte, niet grooter was, dan die van eenen Graaflyken Stadhouder, zo als, onder anderen, de vergelyking van zyne Lastbrieven met dien opdragt kan doen zien, en hy, by de Gendsche bevreediging, in 't algemeen, als 'sKonings Stadhouder, ja sedert, door dien Vorst zelve, (als die, by 't eeuwig Edict, ten jaare 1577, de gezegde Vrede, in alle zyne punten ende articulen, bevestigt hadt (d)) in die hoedanigheid was erkend geworden, is het geen wonder, dat hy, schoon, nu en dan, ook van de regten, hem, door de Staaten, by den opdragt der *hooge Overigheid*, toegekend, gebruik maakende, zig, (e) aanhoudend *Stadhouder* schreef; te meer en voornaamlyk, nadien, door de binnenlandsche oneenigheden en den verschillenden toestand der Steden, ten opzigt haarer *satisfactien* (f), die opdragt zeer flauwelyk was nagekomen, in zo verre, dat zy, door de Staaten wel onder-teekend en bezegeld was geworden, maar zonder dat de Akte, onder 'sKonings regeering ooit, met eede, was gestaafd en den Prins terhand gesteld, of de zaak zelfs, vollediglyk, in trein gebragt (g).

Graaf

(c) Zie myne Aanmerking alhier. bl. 7. (r).

(d) Zie by BOR. I. c. 10 B. bl. 787. Col. 1.

(e) Resol. Holl. 25 July 1581. bl. 173., alwaar de Prius onderscheid maakt, tuschen 't geen hem, als *Stadhouder* des Konings, en uit hoofde van 't vastgestelde, van den jaare 1576, roekwam. Vergel. VAN DE SPIEGEL. Bundel. 2 D. bl. 310. en l. c. Vert. bl. 8.

(f) VAN DE SPIEGEL. 1 D. bl. 72. (x).

(g) Resol. Holl. 28 Juny 1581. bl. 289. Vergel. onzen WAGEN. alhier. bl. 432.

Graaf JAN VAN NASSAU, vermaande, daarom, nog ten jaare 1578, den Staaten (niet zonder kennis van den Prinse,) tot de uitoeffening hunner bezegelde beloften (*h*). Dit alles agtte ik, voor 't overige, ook de groote reden, waarom men, na de afzweering van PHILIPS, den Prinse, die nu geen *Stadhouder* meer heeten konde, met zo veel plegtigheid, en het afleggen van den, tot dus verre uitgestelden, eed, *van nieuws*, schoon, in de zaak, met weinige verandering, de *hooge Overigheid* weder opdroeg (*i*); niet tegenstaande men dit reeds, ten jaare 1576, gedaan hadt.

Bl. 426. r. 1. „ Onlust, *gereezen tusfchen den Prinse en de Staaten*, waar van my geen regt befcheid is voorgekomen.” Als men overweegt, gelyk, te regt, by onzen WAGEN. volgt, dat de Staaten, kort na zy zig ten besten verschoond hadden, het punt der Regeering in beraad namen, en beslooten zig te houden by het reeds vastgestelde van den jaare 1576, dunkt my, waarschynlykst, dat het niet vollediglyk nakomen zo van den opdragt van de *hooge Overigheid*, waar over ik zoodaastonds sprak, als van alle de

(*h*) By VAN DE SPIEGEL, Bundel, 1 D. bl. 72 volg.

(*i*) Zeer aanmerklyk zyn de woorden der Staaten zelve, by het doen van deezen Eed, (Resol. van Holl. 24 July 1581. bl. 384.) „ *Verfoeckende de Staten dat, tot meerder vastigheydt, ende verfoeckertheydt van denfelven Gouvernemente, alle desfelven, poinden ende conditien, by Eede ende behoorycke verplichinge, bevestight souden moghen worden, het welcke, soo overmits de, absentie van syns Excellencie, als andere voorgevallen saecken, tot noch toe, noyt volbracht was geweest.*” De Staaten leeverden ook, ten zelve dage, zyner Doorlugtigheid, „ *de Afte van Gouvernemente; sulcks desfelven, in April vyfdebien hondert ses en tsevensich, by de Edilen en Steden van Hollandt en Zeelandt is onderfoeckent ende bezegelt;*” en wierdt toen, ter hegeerte zyner Doorlugtigheid, op den rug angetreckend, dat de Staaten, zig houdende ontslagen van allen Eed en Pligt aan den Koning, „ *den Eed van getrouwigheydt ende geboorzaamheydt aan den Prinse, Staatsgewyfe, hadden gepresteerd.*” l. c. bl. 386. en 23 Dec. 1581. bl. 662.

de, daar uit spruitende, daaden (*k*), (welken, egter, by de Staaten, met geen voorneemen om ORANGE te verlaaten, ooit gepaard gingen,) wel den voornaamsten grond tot deezen onlust zullen opgeleverd hebben. Hoe het zy, men schetste den afwezenden Prinse dit alles af, als het werk van twistzoekers tusschen hem en de Staaten, aan welke laatsten hy ook, in Wynmaand des jaars 1578, hier over klagtig viel en, op den 15. van Slagtmaand, daar aan volgende, 't verkiezen van eenen *Lieutenant*, waar mede hy zynen Broeder, Graave JAN VAN NASSAU, bedoelde, in zyn afwezen, voorfloeg. Graaf JAN wierdt nimmer hier toe gekooren, maar wel, als Hoofd en Bestuurder der nadere Unie, erkend (*l*).

Bl. 427. r. 6. „Behoudende aan zig 't verleenen van *Pardonnen* en *Remisfien*.” De Prins grondde zig op zyne Instructie, als 's *Konings Stadhouder*; 't kwam hem ook toe, uit hoofde zyner Commissie (*m*), en, voor zo ver in hun was, hadden de Staaten 't hem mede reeds opgedraagen, ten jaare 1576 (*n*). Zy konden het dan niet wel als hun regt aanmerken.

Bl. 427. r. 8. v. o. „*De Edelen en Amster-*

(*k*) Hief toe zoude ik, onder anderen, brengen het gebeurde te Amsterdam, (WAGN. alhier bl. 185. en aldus, myne Aanmerk.; Vergel. Resol. van Holk van 4 Jan. 1577. bl. 2 en 5.) en het afsdanken van eenige Manschap, door de Staaten, zonder den Prins te kennen; waar op egter Dordrecht en Amsterdam gestaan hadt, (Resol. Holl. 26 Aug. 1578.)

(*l*) Vergel. V. D. SPIEGEL. Bund. 1 D. bl. 80—85, 98, 191, 193 en l. c. 2 D. Vertoog bl. 23—34. Men voegde den Graave, (zie WAGN. alhier bl. 268. r. 14, en, aldaar, myne Aanmerk.) eenen Raad toe, in die hoedanigheid. By de Instructie op de Vergadering der Bondgenooten, die op den 19 Aug. 1579, wierdt vastgesteld, (by v. D. SPIEGEL, l. c. 2 D. bl. 221. en vervolg.) wordt egter van hem niet, als zodanig, gewaagd.

(*m*) WAGN. Hist. van Amst. 3 D, bl. 492.

(*n*) BOR. l. c. 9 B. bl. 671.

sterdam oordeelden, dat men den Prinse de Regeering behoorde aan te bieden &c." Schoon 't niet in de Bestuiten van Holland vermeld wordt (o), vinde ik; egter, in die van Gouda, dat ook de Afgevaardigden ter dagvaard, wegens die Stad, gelast waren den Prinse te verzoeken, tot een „Souverain Hoofd, over de gemeene Nederlanden, onder alsulcken gelimiteerde conditien, als met hem gehandelt zoude mogen worden (p)."

Bl. 431. r. 13. „Men kwam overeen." Dit was slegts een *Rapport*, by de Staaten uitgebragt en, door Amsterdarn, overgenomen (q).

Bl. 432. r. 6. „Gouda wilde eerst verflag doen." Zy deedt dit, op den 2. van Zomermaand, en kreeg toen last tot toestemming (r).

Bl. 434. r. 6 v. o. „Welken titel hy, van toen af, gemeenlyk gevoerd heeft." Uit de hier aangehaalde Resolutien blykt, dat de Prins, nog ee-

(o) Resol. Holl. 28 Maart 1580. bl. 44.

(p) Resol. Vroedsch. Gouda. 15 Febr. 1580. bl. 10. *Vfs* en 11. Toen de meeste Gewesten tot Amstov neigden, begreep Gouda, by nader verklaring. (Resol. Vroedsch. 30 Maart 1580. bl. 15 *Vfs*.) „dat men zyne Princelyke Excellentie de „Souverainitté over Holland, Zeeland ende Utrecht moest akbieden, onder alsulcke restrictien, dat by met den Hertoge „van Alençon of eenig ander Vorst geen Verbond zou mogen „maaken, dan met consent ende Afsceit van de voorsz. drie „Princen, sonder dat dselve Landen, jimmermeer, onder een „ander Souverain hoofd staen, ofte yemant anders subiect gemaect sulken moegen worden, dan zynen Extie;" Deze gevoelens, omdertuschen, werkten den bedekten handel zynen Doorlugtigheid, om voor zig, by Alençon, de Regeering deezer drie Gewesten te bedingen, merklyk in de hand, schoon sommige Steden dien handel, (sedert de bron van veel mistrouwen in de overige Gewesten; zie *Rein. 2 B. bl. 47.* en *Wagen.* alhier bl. 487. 42 *Vfs*.) niet bemerkten, Gouda zelve klaagde, niet genoegzaam te weten, wat 'er in de Vergadering van Holland omging? ja bevreesd te zyn, dat men Alençon te veel wilde geeven, te ver met hem liep, en dat men in 's nat zou getrokken worden. Resol. u. l. van 8 en 22 Dec. 1580. bl. 42 *Vfs*. 45 en 46.

(q) Resol. Holl. 15 Maart 1581. bl. 64—68.

(r) Resol. Vroedsch. 2 Juny 1581. bl. 59.

eenigen tyd, na den laafsten opdragt, alleenlyk den titel van *Gouverneur* en *Kapitein-Generaal* verkoosz te voeren, fchoon wel mogende lyden, dat de Staaten en de Kollegien hem die van *hooge Overigheid* gaven. Dan, na 't vertoon van 't Hof van Holland, dat de titel van *Gouverneur* nog eene andere *hooge Overheid* veronderftelde, fchynt zyne Doorlugtigheid van meening veranderd te zyn. In Wintermaand fchreef hy reeds, „ als ons gedefereerd zynde de *hooge Overigheid* over *Holland* (s).”

Bl. 435. r. 2. „ Den Staaten wierdt geen dubbeld gegeven.” Leez den *Steden*. De Staaten hadden geen dubbeld noodig; 't oorfpronglyke bleef onder 's Lands Advokaat. (t).

Bl. 436. r. 6. „ Te Gouda *zwaarigheid* — in den eed.” Zie myne voorgaande Aanteekening (u).

Bl. 440. r. 5 v. o. „ *Agterdocht* tegen de Franschen.” Uit een Brief van den Heere PIETER VAN REIGERSBERG, Raad der Stad Veere, aan de Regeering dier Stad, te Antwerpen, den 19. Maart 1582, 'sdaags na den aanflag, gefchreeven (v), blykt, dat men, toen reeds, berigt hadt, dat de Moordenaar een Spanjaard was of Biscayer, gehuurd door den Koning van Spanjen of zyn' Gezant, en men den boos-

wigt

(s) Refol. Holl. 21 Dec. 1581. bl. 632. 't Is, egter, waar, dat de Prijs, ook nog na dien tyd, zig, nu en dan, *Gouverneur*, en *Gouverneur Generaal*, heeft gefchreeven, blykens de, by WAGEN. aangehaalde, plaatzen, in de aanteekening (a), en Refol. van Holl 13 April 1584. bl. 229. *Stadhouder*, noemde hy zig, (fchoon WAGEN. dit denkt) myns weetens, nimmer na de Afzweering, en dit zoude ook eene tegen ftrydigheid beheld hebben. De *Stadhouder* was wel *Gouverneur*, maar alle *Gouverneur* geen *Stadhouder*.

(t) Refol. Holl. 20 July 1581. bl. 386.

(u) WAGEN., 7 D. bl. 395. r. 8.

(v) Zie Bylage K., agter de Redevoering van J. VAN IJCKEN, over MIGGRODE. bl. 155.

wigt hadt wys gemaakt, dat hy, het feit onderneemende, onzichtbaar gaan zoude.

Bl. 465. r. 7. v. o. „*Zy (de Spaanschen) overmeesterden de Vesting.*” Der Staaten Volk, in Steenwyk liggende, wierdt, jammerlyk, den hals afgesneeden (w).

Bl. 502. r. 20. „*De handel met ANJOU wierdt, door bewerking — van ORANGE, ernstig, aangeboden.*” Men kan dien ernst ook ontdekken uit de, hier onderstaande, plaats (x).

Bl. 503. r. 5. v. o. „*Waarop verklaard wierdt, dat men den hervormden Godsdienst.*” Nopens het verschil over het regt verstand deezer verklaring, kan men meerder vinden, op de onderaangehaalde plaatsen (y). Onze WAGEN. heeft, sedert, ook begreepen, dat, nimmer, omtrend het alleen handhaaven van den Evangelischen Godsdienst, en het niet gedoogen van andere openbaare Godsdienstoeffeningen, in deeze Landen, eene algemeene wet gemaakt is (z).

Bl. 505. r. 2. „*De Graaf (VAN DEN BERGE) wierdt — op den vyftienden van Slagtaande, verzekerd.*” Leez den vyfden. De Graavin was mede van 't verraad bewust geweest;

(w) Brief MS. onder den Heere G. v. HASSELT.

(x) Op den 29 van Lentemaand des jaars 1584, schreef de Afgevaardigde der Stad Arnhem, op der Staaten Vergadering te Delft zynde, het volgende aan zyne Meesters, die zeer tegen de verzoenting met ANJOU waren, „*myn Heeren willen sich in deesse saecke wel bedencken, ende can nyet speuren, dat alhier by wyle eentich ander middel tot bewaering van onse Religte ende Privilegien van den Lande goetgeuonden word, dan die Alliantie ende hulp van Frankryck*, ende heeft syn Excle. sulcx, toe meermaelen, in myn tegenwoerdicheyt, *op syn salicheyt*, verclaert. (MS. onder den Heere V. HASSELT.) 't Woord *Salicheyt* wierdt toen, zo voor tydlyk, als eenwig, geluk genomen.

(y) Advok. der Vaderl. Kerk. 2 St. bl. 17 en volgg. en J. C. VALCK, Verhandel. over het gepretendeerde Generaliteits Besluit van den jaare 1583 enz.

(z) Vaderl. Hist. 12 D. bl. 163.

steest; doch men hieldt zekeren UTENHAM voor den aanleider van dit geheele werk. 't Wierdt ontdekt door 's Graaven Kamerdienaar, WILLEM COCK (a).

Bl. 510. r. 10. „FREDRIK HENRIK, genoemd naar de Koningen van Denemarken en Navarre.” De Staaten hadden den Prinse verzocht, ook den Koning van Denemarken tot Getuigen op den Doop te vraagen, om, daar door, meerdere gunst by die Mogenheid te winnen. Zyne Doorlugtigheid verklaarde zig niet ongenegen, doch beriep zig op de onkosten van een derwaarts te schikkene Gezantschap, waar toe hem, sedert, van der Staaten wege, zes duizend guldens wierden toegestaan (b).

Bl. 514. r. 6. „Schoon zy in Zeeland weinig vorderden.” Zie hier over breeder de onder aangehaalde plaatzen (c).

Bl. 512. r. 7. „Zy droegen den Prinse de Graaflykheid op.” De Prins en de Staaten zelve getuigen, egter, dat, reeds onder 't handelen met ANJOU, de Hoogheid en Graaflykheid van Holland en Zeeland, ten jaare 1580, zyner Doorlugtigheid was aangeboden (d). Dan dit zal, denkelyk, alleen voorloopig geweest zyn; zo als wy reeds gezien heb-

(a) MS. Verhooren enz. onder den Heere G. v. HASSELT.

(b) Refol. Holl. 16 en 17 Maart 1584. bl. 160, 161 en 166. Niet lang daarna, wierdt ook, voor de behoeften der Hofhouding van den Prinse, deszelfs, inkoomen, met vyftien honderd guldens, ter maand, vermeerderd. l. c. 30 Mei 1584. bl. 289.

(c) VAN DE SPIEGEL, Satisf. van Goes. bl. 238 en Bundel. 1 D. bl. 145. en 2 D. bl. 308—312.

(d) Refol. Holl. 14 Sept. 1582. bl. 344. en Box, l. c. 2 D. 56. 189. Authentique Stukken.

hebben, dat .mien 'er, lang te voren, van gesproken hadt (e).

Bl. 516. r. 3. „*Het haperde aan de stem van — Middelburg, Goes en Veere.*” Sehoon, in de aangehaalde *Deductie*, verzekerd wordt, dat de Stad *Veere* zig mede tegen den opdracht der Graaflykheid zou verzet hebben, blykt my niet op welken grond, en 't is, op zig zelve, ook zeer onwaarschynlyk (f). Veel eer zou ik denken, dat *Tholen* met *Goes* eens lyn zal getrokken hebben, daar zy zig bestendig hieldt aan haare Satisfactie, met welke, zeker, de opdracht der Graaflykheid aan den Prins niet strookte.

Bl. 527. r. 12. v. o. „*Te Gouda wierdt een diergelyk besluit genomen.*” Reeds in Slagtmaand des jaars 1582, hadt de Vroedschap dier Stad haare Afgevaardigden op de dagvaard doen stemmen ter aanbieding der Graaflykheid, aan den Prins (g). Zy wilde toen slegts, nevens Amsterdam en Alkmaar, den inhoud zien van 't *Renversaal*, of den *Opdragsbrief*, voor zyne Doorlugtigheid, en, na zy dat gezien hadt, keurde zy het zelve goed (h). Maar, toen zy, sedert, verstondt, hoe Amsterdam zig verzet hadt tegen de overgave van dit stuk, aan Oranje, voor hy in Holland zou gekoomen en de *Capitulatie* of Voorwaarde, op welke hy den eed als Graaf moest doen, met hem beraamd zyn, overwoog Gouda dit

(e) Zie *WAGN. Vaderl. Hist.* 7 D. bl. 24 en 25.

(f) Vergel. V. D. *SPINNAER*, *Bundel.* 1 D. bl. 72; *Noten*, en *Leven van WILLEM de I.* 3 D. bl. 646—672; daar breder over deeze zaak, uit egte Stukken, gehandeld, maar ook van *Veere* niet gewaagd wordt.

(g) *Refol. Vroedsch. Gouda.* 24 Nov. 1582. bl. 108.

(h) l. 4, 12 en 19 jan. 1583. bl. 112—114. *Vfs.* en 115 *Vfs.*

dit punt, en besloot, dat, indien deeze vraag hadt mogt voorkomen, men zig by Amsterdam moest voegen, en de *Capitulatie* wel helpen beraamen naar ter kennis van de Vroedschap brengen, alvorens men een eindelyk besluit nam (1). Zeeland, ondertusschen, aarzélende, kreeg men, zó hier, als elders, op deezen handel kwaad vermoeden, en de meeste Hollandsche Leden begreepen toen, dat men 't *Renversaal* niet, dan gelykelyk met dat Gewest, moest overgeeven. Om redenen, egter, en op den voet, by WAGEN. (bl. 516-518) vermeld, veranderden zy, sedert, van gedagten, doch Amsterdam en Gouda begreepen *vrvmoe'digheyt* (2) by hun gevoelen te moeten blyven. Onze Schryver verhaalt dit breedelyk nopens Amsterdam: 't Besluit van Gouda (1) als minder bekend, zal ik, onder de Bylaage B, doen volgen. Men kan 'er uit zien, hoe die Stad, bevreesd, dat, mischien, Zeeland, in 't vervolg, iets nadeelig voor Holland bedingen zoude, en van haare voorrige gedagten niet veranderende, wyders, aan zig behieldt, zig nadër, nopens de Voorwaarden, door den Prinse, by zyne inhuldiging, te bezweeren, te uiten, na haar zou zyn gebleeken, dat die van Zeeland mede zyne Doorlugtigheid aangenomen, en aan hem een gelyk Renversaal, als Holland, zouden overgeleeverd hebben.

Bl. 531. r. 7. „*Hem* (den Prinse) *traf-fende*, dwars door 't lyf of in 't hart.” GASPAR VAN VOSBERGEN, één der Zeeuwsche Afgevaardigden in Holland, schreef, ten zelven dage;
aan

(1) l. e. 23 Mei 1583. bl. 127. Vfo.

(2) l. e. 11 en 27 Oct. en 3 Dec. 1583. bl. 515, 138 en 141.

(3) Zynde van 2 Mei 1584. l. e. bl. 148.

aan die van Vlisfingen, dat de Prins getroffen was, „*bouen de heupe door den buyck (m)*.” De Resolutien van Holland en der algemeene Staaten noemen, in 't geheel, de plaats der kwetzing niet.

Bl. 534. r. 8. v. o. „*Hy wierdt gevonnisd.*” Hoe men, nopens dit Vonnis, buiten 's Lands, warde, is te zien, uit het verkeerd verhaal van eenen vreemden, schoon gelyktydigen, Schryver (n).

Bl. 525. r. 6. „*Eenige Spaanfchen verfoeiden den moord.*” PHILIPS, egter, die, by den ban, zodanigen Moordenaars geld en adeldom hadt toegezegd, gaf, vyf jaaren na het pleegen der euveldaad, opene brieven van veradeling aan de Broeders en Zusters van BALTHAZAR GERARDS (o).

(m) Zie by VAN IPEREN, Hist. Redenv. over MIGNONNE, Bylage N. Bl. 162. alwaar men ook, byna, dezelfde woorden van 's Prinzen uiteinde vindt, als mede, dat één der Soldaten van zyner Doorlugtigheids Guards, die, ter goeder trouw, een Zinkroer aan den valschen GUYON verkogt hadt, zik, op 't hooren van 't gruwzaam gebruik, 't geen 'er de Booswigt van gemaakt hadt, uit wanhoop, met twee of drie poignardsteeken, om 't leeven bragt.

(n) BRANTOME, Hist. des Hommes illust. Tom. 2. p. 186 et suiv.
(o) Nobil. des Pays-Bas Tom. 1. p. 81.

B Y L A A G E.

A

*Resolutie der Staaten van Utrecht,
by welke zy den Koning van
Spanje vervallen verklaren van
de Heerschappy over hun Gewest.*

October 1581.

„ Die Staeten van den Lande van Utrecht, doen te weeten eenen ygelic die deezzen zullen zien ofte hooren leesen, dat hoewel (gelyk noch in verscher Memorien is) die Stadt, Steeden ende Landen van Utrecht (die den tyd van omtrent dui-
zending Jaeren in alle Vrydomen onder haere Bisschoppen gestaen hadden) eerst in den Jaere XVc XXVIIJ haer onder de Majesteit van Keyser Caerl den Vyfde hoochloffelicker memorie begeeven hebben by seecker accoordt ofte tractaet daer by onder anderen overcomen was: Dat zyne Majt. die voorz: Stadt, Steeden ende Lande van Utrecht van alle geweld, verdruckingen, Injurien, onreedelykhe-
ende bezwaernisse zoude preserveeren, beschudden ende beschermen, *Dat hy hen ook in allen haeren Rechten, Privilegien, Exemptionen, Vryheeden ende Gewoonten zouden hant houden ende bewaeren.* Dat hy henluyde negeen onbehoorlicke off ongewoontlicke schattingen zoude opleggen. Dat hy henl: jeegens eenen iegelicken ende deur alle zyne Landen goede Justitie administreeren ende doen administreeren, ende in goede politie tracteeren ende onderhouden zoude; ende dat den Coningh van Spaengien, als die de voorz: Landen deur Resignatie van Key: Mat op dezelve Conditien ontvangen hebben die voorz: articulen van Tractaet ook belooft, ende by solemnelen eede bezwooren heeft te onderhouden; soo is t nochtans dat denselven Coningh van Spaengien meer geloofs gevende zynen Raedt in Spaengien, geswooren Vyanden dezer Nederlanden, dan zyn goede en getrouwe Onderlaten van deselve Landen, hem soo verre heeft laeten abu-

Zie deezze
Byvoegf.
en Aanm.
bl. 104.

feeren, dat hy zyn eedt ende gelofte vergetende, en zonder aenschouw te neemen dat d'Ingefeeten van den voorf: Landen haer zoo jeegens Zyne Maj: als Zyne Ma: Heer Vader altyds in alle gehoorzaamheid, onderdaenicheid, eerbiedinge ende getrouwicheid gedragen hebben, niet alleen de voorf: poincten ende Conditien niet en heeft onderhouden ofte nagekomen, nemaer directel: ter contrarie van dien de voorf: Landen in plaetse van voor te staen, verdruckt: van tegen gewelt ende Injurien te beschermen, selfs geweldel: heeft bekryght ende doen becryghen; van hun goeden berooven, met Vuyr ende Sweerde vervolgen, als of hy haer geswooren Vyandt geweest waere, heeft die Staeten van den Lande sonder redenen gecasseerd ende hen Luyden van allen haeren Rechten, Privilegien, Exemptionen, Vryheyden, Costuymen onrechtel: gepriveert, ende deselve die vast Stadt Utrecht datel: afgenoomen ende onthield: heeft hen ongewoontlicke en ongehoorde schattingen opgeleyt; Recht ende Justitie geweygerd ende voorts gepoocht alle haere oude ende goede policien te subverteeren ende te niet te doen; want behalven dat die voorsz: Privilegien deurbedekte pracktycken van die vast Raede soo vast Key: Ma: voor, ende den Coninck naer, nu en dan tot den Jare toe van LXVJ in veele poincten ingebroocken ende de Rechten, vryheden ende exemptionen seer besneden ende vermindert waeren, soo heeft den Coningh van Spaengien (neemende voor rebellie dat een groot deel van de Edelen van de Nederlanden aan die Hartoginne van Parma in den Jare van LXVJ met alle reverentie ende beleeftheid gepresenteert hadden seeckere Requeste, ten einde die Placcaeten op t stuck vast Religie gemaect ende in deeze Landen tot vergietinge van veel onnoosel Christen bloets langhe Jaaren in groote rigeur geëxecuteerd gemodereerd ende versacht zouden worden, daar uit zeeckere Tumulte populair opgestaan waeren) in deeze Landen niet grooter Heyrcracht gezonden den Hertoge van Alva, die naar zyn ingebooren wreedheyd, ge-

geſxalteert deur een zeer rigoureuſe Inſtructie hem by den Coningh in Spaengien gegeven, niettegenſtaende hy zonder eenige Contradiſtie in alle vriendelickht in den name van voorſ: Coningh by de Ingeſeten en van Lande ontfangen was, ende dat tſyner aencompſte alle oproerte by de Hartoginne van Parma, doen Regente, beſlecht ende nedergeleyt waren, nochtans die zelve Landen ende d'Ingeſeten en van dien zoo rouwel: ende verradel: getracteert ende zoo grooten aantal van Edelen en Onedelen omgebracht heeft, als of die Landen by hem met den Sweerde geconqueſteert ende gewonnen waren geweest, zonder acht te neemen op eenige Privilegien, Vryheeden, Rechten ofte Coſtuymen, niet min noch meer dan of die voorſ: Landen die zelve verbeurd ende voorts in handen van den Coningh vervallen waren geweest, om, niettegenſtaenſ: eenige Contracten ende Conventien met die Landen gemaakt ende bezwooren, beloſten daer op gedaen abſolutelyk te diſponeeren naer zyn gelieſte, ende naer dat hy zynen bitteren, wreeden, bloetdorſtigen ende tirannigen moet lange genoeg over die particuliere Ingeſeten en van den Lande gebruykt hadde, ſulckx dat hy hem liet duncken datter langer niemant in deeze Landen was, die zyn bevel ofte wille zoude durven wederspreken of tegen zyn, heeft de voorſ: Landen ende onder d'ſelve die Staten van Lande van Utrecht voorgeleyt die petitie van den hondertſten, XXⁿ ende Xⁿ penningh; ende alſoo t zelve voor den Lande van Utrecht als ook voor die andere Landen was een ongehoorde zaacke, die verſtaen worde te ſtrecken tot uytterlicke ruïne van de Nederlanden, verdryvinge van alle Negotiatie, Coopmanſchap, Manufactuure, Neeringe ende Welvaard, daer deeze Landen ganchel: op ſtaen, ende die Gemeente der ſelver by moet leven: was den voorſ: Hartoghe die voorſ: petitie zoo wel van den Ce XXe als X^e penſ: by de Staeten van Utrecht afgeſlagen by die van de Geestelycheid repreſenteerend d'eerſte Staet van voorſ: Lande, die hem xmonſtreerden

den dat al zulke petitie was srydende jegens die Pauselyke Bulle, die men tot Roomen leest optesi witten Donredag in *Cena Dñi*. jegens t Concilium van Trenten; dat den voorf: Hertoge henuyden boven alle recht ende reedenen, als in veel Pointen strekket: tot verminderinge van haare Privilegien, goeden ende gerechtigheden, bedwongen hadden aen te neemen ende obedieeren, ende oock jegens d'andere beschrevene Pauselicke Rechten van alle de welcke hy Professie maekte ten Voorstander te weezen. Edoch op dat hy geen reedenen hebben zoude hem over die voorf: Landen te beclaeghen, hadden zy in plaetse van de voorf: drie petitien eene meerdere Somme van Penningen gepresenteerd, dan zy oit te voren de Keye Mat. ofte Coning van Spaengien gegeven hadden, maer den voorf: Hertoge daer mede niet genougen: ende verstaende dat zyn begeeren was gebieden, ende dat hy alsulcx niet wilde geweygerd hebben, heeft terstond naer die voorf: weygeringe binnen die Stadt Utrecht geschickt tien Vaendelen Spaensche Soldaten, alsoe die geheele *Tertio* van Lombardyen, die aldaer gelegen hebben, zoo met thien, acht als zes Vaendelen ongegeverl: den tyd van twee Jaeren, levende meest al op de Borgers ende Ingezetenen, doende middelertyt ontallick veel ongehoorde, onuytsprekel:, affgryffelicke ende grouwel: Acten, soo van Moorden, Vrouwencrachten, Oppressien, Exactien, Concussien ende andere gewelden, Injurien, Fortsen ende Overdaeden, alsoo vryelick ende ongestraft als off hen de voorf: Stadt tot een rooff gegeven ware geweest, off dat sy die met den Zweerden gewonnen hadden, zonder dat den voorf: Hertoge (: niettegenstaet: continuele mennichfuldige Clachten by den voorf: Staeten in den naem van d'Ingezetenen der voorf: Stadt en Landen daar over gedaen ende d'Interjectie van de principaelste Heeren van deezen Lande, die doen noch in eenig Credyt waren) d'voorf: Stadt Utrecht van voorf: Soldaaten heeft willen ontlaffen ofte over de voorf: Overdaeden, gewelden, exactien, concussi

cussien, injurien &c. die zy luyden den armen Ingezeetenen van voor: Stadt, zoo Geestel: als Weerelt: sonder exceptie van Persoonen, sexe of ouderdom dagelicx aandeeden, ordre te stellen ofte eenige straff daar over te willen doen, noch oock verstaen tot eenige Compositie ofte handeling, omme die saecke te moghen vynden, ten ware die voor: Staten absolutel: consenteerden in den Cen XXen ende X^e penningh ende in andere Schattingen, die namaels over de Landen gestelt zoude worden, ende boven dien hem noch souden humiiliëren ende haer schult van t geene t Utrecht in regard van de Religie gebeurd was, bekennen; ende alsoo de voor: Staten aanmerkende die Consequentie van de saecke daer toe geenzints en wilden verstaen, heeft hem by den Procur: Gnael: van den Bloedtraedt doen moveren seecker crimineel Proces, ende daar by te laste geleyt, dat zy Luyden in den Jaare LXVJ die van de Gereformeerde Religie by seecker accoordt met hen: niet dan op t behagen van Hartoginne van Parma doen Gouvernante gemaect voor den tyd van omtrent thien dagen een Kercke gegonst hadden om haer Religie te exerceeren, gecommiteerd hadden *Crimen laesæ Majest. Divinae et Humanae* en heeft mitsdien zonder hen: te willen hooren en zonder derselver Defensie, die zy gedaen ofte genoomen hadden, by zynen Raede gezien ofte geleesen te weesen (soo die in Nederlandse taele geschreven, ende niet, emmers voort meereendeel getranslateert weesende, by den voorsz: Hertoge van Alva, ende die van zynen Rade niet verstaen en worden) die van de Geestelicheyt ende Ridderchap, die over t voorsz: Accoord gestaen hadden, weezende die twee eerste Lidtmaaten van de voorsz: Staeten ten eeuwigen dage gepriveerd van Stemme die zy hadden gehadt in de Staten, ende verclaert dat sy in de voorsz: Staeten niet meer geroepen souden worden: heeft oock die van de Stadt Utrecht verclaert verbeurt te hebben alle haer Privilegien, Vryheyden, Exemp-tien, hoedanich die wesen mochten, mitsgaders

H 5

die

die Goeden ende Innecommen van selve Stadt ende van alle Gilden van dien, ende die geconfisqueert ten behoeve van den Coningh van Spaengien, heeft voorts die voorſ: Stadt mitſgads die Steden van Amersfoort, Wyck ende Rheenen (die nochtans by t voorſ: Accoordt niet present noch daer tõe geroepen waren geweest, ende daer op hy geen actie ter werelt en hadde uytgenomen t refuys van: voorſz: petitie van Cte XX^{de} en X^{de} penningh) gepriveert van de Stemme ofte deel dat zy in de Staaten van: Lande van Utrecht hadden: heeft voorts d'voorſ: Procur: Fiſcael zyn actie gereſerveerd jegens die particulieren, die over t voorſ: Accoordt geſtaen hadden, in meyninge zynde (als *Jehan de Vergas* eerſte Raedt van den voorſ: Hartoge ende President van de Camere van den Bloede, naderhand tot Nimmegen, tegens den Biſſchop van Munſter, die voor de voorſ: Staeten een woord ten beſten ſprak, verclaerde:) dat hy die van: Geeſtelicheyd, die hy *Rabauwen* noemde, die over t voorſ: Accoordt geſtaen hadden, van haar beneficien doen priveeren, ende die werelt: doen onthalzen zoude, alwaer t ſchoon dat zy geappelleerd hadden of willen appelleren: ſeggen: jegens den voorſ: Biſſchop, *wat willen zy doen? gaen zy aen den Paus, daer en paſſen wy niet op; gaen zy aen den Keyzer, daer en vraegen wy niet nae; gaen zy aen den Coningh, dien hebben wy in onze handen;* Die voorſ: Staeten uyt die voorſz: Sententie wel verſtaende die meyninge van den Hartoge te weezen, die Staeten van den Lande te Caſſeeren ende gecaſſeerd te houden, ende geen Staeten off Magiſtraeten, emmers nae d'oude uſantie van de Steeden en Landen geſteld, meer te kennen ofte te lyden, maar abſoluitek over hen te gebieden, ende hen: welke Schattingen en Laſten op te leggen, als hem zoude gelieven, ſonder hen Conſent te vraegen ofte te hooren, ende dat hy met den geenen, die over t voorſ: Accoordt hadden geſtaen, t welk waeren meeſt alle die beſten van Ingezeetenen van de Stad ende platten Landen van Utrecht, ſoo
Gee-

Geestelick, Eedel, als Borgers zoude omspringen naar zyn bloetgierigen appetyt, ende dat hen zulks stondt te veryachten met Coorden, Vuylr ofte Zweerde omgebracht te worden, als veel binnen deselve Stadt omgebracht waaren: hebben (:aenmerkende die groote Consequentie der Zaken) van den voorz: Hertoghe (die voor hen hadde doen procedeeren, als speciael gedelegueerde van zyne Majt.) en van zyn notoire, nulle ende iunique Sententie in behoorlicke forme geappell., Aptos begeerd, * ende hen t zelve Appel ter pre-^(zo leest) sentie van Notaris en Getuigen by Req^e doen^{men} insinueeren, Verhoopende dat hy den Coningh zynen Mr. eenich Respect, Eer off Reverentie toedragen en Consequentel: met die Executie van voorz: Sententie ophouden zoude, soo t zelve is een gemeenen Reegel, soo wel van de Pauselyke als Keyserlicke Rechten, dan willende de voorz: Hartoge metter daet bethoonen, dat hy nocte op den Paus, ofte zyne Rechten, op den Keyzer noch Keyzerl: Rechten, noch op den Coningh van Spaengien achte, heeft terstont naer dat hy d'insinuatie van de voorz: Appellatie ontvangen hadde, aan den Hove van Utrecht (die ter ordonnantie van voorgaende Gouverneurs geusurpeert hadden, jegens die privilegien van den Lande, alle beschryvingen van Staeten te doen) geschreven dat zy die Staeten niet meer en zouden beschryven, noch doen vergaderen: heeft ook daer nae die vass Stadt Utrecht doen beveelen, dat zy alle haere Charters, Brieven, Registers ende Munimenten, die zy hadden van haer Rechten ende Privilegien zouden leveren in handen vass President van den Hove van Utrecht, om aen den Raedt van den Trouble gezonden, ende daer mede gedaen te worden, soo hen luyden goeddunken zoude, ende zoo die van de Stadt Utrecht hem daer iane weygerig maekte seggende dat zy vass pretense Sententie zonder die voor Sententie te kennen, geappelleerd hadden, ende deselve appellatie eedtshalven niet en konden te buiten gaen dat zy hem ook met autoriteit van Rechten soo

Key-

Keyzerlicke als Pauſel: verthoonden, dat alſulke Appellatie executie ſchort, Jae dat die gheene, die daer tegens deden, vielen in *Crimen legis Juliae de vi publica*, heevt geordonneerd ende laſt gegeven aen *Franco de Valdez*, Lieutenant Collonel van voorf: *Tertio di Lombardia* ende den Prefident van Utrecht, dat men alle die gheene die over d' voorf: antwoorde geweest waaren, of daar toe Conſent gedragen hadden, zoude in Apprehenſie doen ſtellen op den Caſteele van Vreedenburg, menende daer meede die Regeerders der Stadt Utrecht te compelleren haar appel te buyten te gaen ende haere Chartres ende privilegien over te geven, dan alzo die voorf: Regeerders eendragtelyk volſtandig bleeven, haar Appel inſiſteerende, ende liever hadden in gevanckeniffe te gaen, dan daer af te wycken, mits dat zy verſtonden by hem niet gedaen te weezen, dan t recht vermocht, heevt den voorf: Valdez, ſiende de voorf: Stantvaſticheyd, ende by informatie bevonden hebbende, dat de gantschen Raedt van Stadt, conſiſteerende in xl ofte xli Perſoonen, weſende alle van de beſte ende notabelſte van Stadt, over die voorf: Antwoorde geweest, immers hun conſent daar toe gedraagen hadde ende dat zoo hy die alle ſoude op Vreedenburg gevanckel: gebrocht hebben, daer uit geſchaepen waere geweest een groote confuſie te volgen, heeft acht Vaendelen Spaengiaerden, die doen in de Stadt waeren, in wapen doen ſtellen, ende t Stadhuys daer mede doen beſetten, om alſoo die van de Stadt te doen bedwingen tot leeveringe van voorf: privilegien, die t zelve ziende en geen middel hebbende om t gewelt te reſiſteeren, verklaert hebben aen den voorf: Valdez, dat zoo verre hy die voorf: Privilegien, ende alle die Chartres van de Stadt Utrecht met gewelt wilde hebben, dat zy niet en konden en zouden reſiſteeren, dan dat zy daar inne niet en conſenteerden, maer by haer appellatie perſiſteerden, ſulks dat hy die voorf: Privilegien ende alle die Chartres van Stadt Utrecht metter daet van den Stadhuize heevt doen verveuren, ende op den huy-

huize van Vredenburg brengen, ende middelre-
 tyd heeft nog veele Prelaten ende Edelen. die
 over t voorſ: Acçoordt geſtaen hadden particulie-
 rel: doen dreymen, dat hy hen: zoude doen van-
 gen ende cauſeeren van *Crimen Laſe Majt* ende
Rebellie, ten waare zy hen conformeerden met
 die wille ende begeerte van den voorſ: Hertoge,
 tot welken einde hy zyne Gedep^{ten} t Utrecht ge-
 ſchikt, ook xxiij blancken met zyn handt getey-
 kent gegeven hadde om daer in alſulke rigoreuſe
 Commiſſie zoo van apprehenſie als andere te ſchry-
 ven, gelyk hy zoude vinden dienlyk tot des voorſ:
 Hartoge intentie; Ende ziende den voorſ: Harto-
 ge dat dit al niet en profiteerde, ende dat hy
 daar meede tot zyne meyminge niet en konden
 geraecken, hadde voorgenoomen den voorſ: Ien,
 XXn ende Xn penn: metter daed te executeeren,
 ende den gheene, die daer tegens geweest waeren,
 ofte zouden willen wezen, te doen depescheeren,
 ofte ombrengen, gelyk hy metter daet ook gedaen
 zoude hebben (gelyk die van Utrecht door eenige
 vaſt nieuwe Biſchoppen hier van geaduerteerd
 worden) ten waare dat den Brielle ingenomen had-
 de geworden, waar door hy genooddruckt is ge-
 weest zyn boos voorneemen te laeten; ende de
 Stadt Utrecht van Spaenſche Soldaeten te ontla-
 ſten, ende d' ſelve op Hollandt te ſchikken, waar
 door de voorſ: Stadt door Godts genaeden won-
 derlicken verlost is geweest, niet alleen van de
 voorſ: Soldaeten, executie van den C^{ten} XXn ende
 Xn penn:, ende t gunt hen daer over ende ver-
 mits het geſtadich refuys te verwachten ſtont van
 de gramſchap van voorſ: Hertoghe, maer oock van
 haer totale ruine, ſoo deſelve Spaengiaerden onder
 ſig geſlooten hadden (als by Confessie van ver-
 ſcheide gebleecken is) op ten witten Donredach
 s'avonts, als zy des morgens deur tvoorſ: Innemen
 van den Brielle hadden moeten vertrecken, onder
 haer hypocritiſche penitentie ofte Geefſelinge de
 voorſ: Stad Utrecht (daar zy twee Jaeren in grooter
 weelden onderhouden, ende met alle beleeftheyd
 getraecteerd waren geweest, alſoo dat by Calculatie
 be-

bevehden worde, dat zy die Stadt en Ingezeetenen van Utrecht over driemaal Hondert Duyfent Gulden (gecoft hadden) te faccageeren, plonderen, ende berooven, onder dexell dat zy in langhe van haer Soldye niet betaeld waeren geweest, ende vermits zy merckten dat die Stadt, Steden ende Landen van Utrecht waren in disgratie ofte ongenae de van den voorschreven Hartoghe, ende dat zy alsnix geen zoo leelicke grouwel: ofte abominable feiten konden doen ofte aenrichten, die hen by den voorn. Hartoghe qualick afgenomen werden; doch hoewel haeren aanslach van Stad te plonderen, driemaal gefailleerd was, soo en hebben zy niet gelaeten gednurende d'Oorloge op Holland, ende merckelt t beleg van Haarlem, die Stadt, Steeden ende Landen van Utrecht met ontallicke ende onnoodige inlaegen van Ruyteren ende Soldaeten soo zeer te overvallen, belasten ende bezwaren, ende het Laet zoo te beschatten, en uit te eeten, dat het ondragelik was, ende veale huysluiden ende andere van Commer ende Armoede verliepen, veel verstorven, ende van honger in grooter ellende vergaen zyn, weezende een faecke die wræk voor Godt roept, ende t zelve hen: noch niet genoeg zynde, hebben die Spaensche Soldaeten op een tyt, te weeten den eersten dag van Mey anno LXXIII als zy voor by die Stadt Utrecht passeeren zoude, ende daer binnen t haeren wille niet gelaeten wordende, die vier Voorsteden van deselve Stad in brand gesteecken, met meyninge die geheel af te branden, soo verre hen t weer ende windt niet gefailleert en hadde: hadde noch den voorst Hertoghe, niet wetende wat leet hy die voorst Stadt Utrecht aen doen zoude, voorgeneomen, vier van vyff Canoni fyen ofte Capt'n binnen Utrecht resideerende, ende die over veel hondert Jaeren by Keyzers en Coninghen daar gefundeert en zedert, altyds gerefideert hadden, te transfereeren van Utrecht op andere plaetzen, daer die nieuwe Bisdommen opgerecht waeren, alse tot Remundt, Leurwaerden, Groeningen ende elders, t welck hy ook

apparentelick geffectueerd zoude hebben, ten hadde gedaen dit Oorloge op Hollandt, ende dat hy van den Coningh weder in Spaengien geroepen ware geweest, ende den grooten Commandeur in zyn plaetse gezonden: By tyde van welcken de voorfz: Stadt ende Landen van Utrecht niet beter dan by den Hartoghe van Alva getraecteert zyn geweest; Jae zulcx ook dat de voorfz: Spaengiaerden hem metter daet hebben derven onderstaen in den Jaere LXXIIII den XIXe November die Stadt Utrecht onder t Casteel, daar zy intelligentie op hadden, doch niet zoo groot als zy meynden, met leeren te beclimmen, meynende deselve geweldel: te overvallen, saacagieren ende te plunderen, ende den Borgers naer haeren appetyt te tracteeren, als zy gedaen zouden hebben, ten waere hem zulcx deur die Borgeren, ende eenige die op t Casteel waeren, beleth waere geweest, sulcx dat die van de Stad Utrecht hen niet anders jeegens de Spaengiaerden hebben moeten weeren, ende wachten, dan of zy haar vyanden waren geweest, hoewel sy hen doen nog gelieten tot defensie van: Landen gecommen te zyn, In summa en hebben den Hertoge van Alva ende den grooten Commandeur niet opgehouden van: Stadt, Steeden ende Landen van Utrecht, zoo door die Spaensche, als andere allerhande natie van Soldaeten alzo te travailleeren, verdrucken, beschatten, berooven, op ende uit te eeten, tot dat die platte Landen meer dan voor d'een helvt verstorven, verlopen ende gadepeupleert waeren, en d Ingezeeten en van: Steeden langer geen middel hadden, hen zelven of de Soldaten te onderhouden; Alle twelke die voorfz: Staeten van Utrecht alsoo patientel: geleden hebben, tot dat die voorfz: Spaengiaerden in gelyke maniere aangetast hebben die van Brabant ende Vlaenderen, ende eenige Steeden aldaer ge-occupeert hebbende, hen sulks ook vyantlyk jeegens d'elzoverthoonende, die pacificatie van Gent, ende die Gnael: Unie tusschen alle die Nederlandsche Provintien beslooten worden, om hen Gesaemenderhandt van: Spaensche Tyrannie te verlossen en-

ende in haere Oude vryheid ende liberteyt stellen, haer Rechten, Privilegien ende Vryheyden te handhouden, en bysonder om hen zelve, hun Wyven en Kinderen te bevryen van Infamie ende overdadige injurien, die zy dagelick van Spaengiaerden moften lyden, waer meede die Staeten van Utrecht, hen des te vlietiger gevoecht hebben, dat zy Luiden geduyrende den tyd dat zy in deeser manieren by den Hertoge van Alva ende grooten Commandeur ende die Spaensche Soldaaten getraecteerd worden, vermits hen: geperſuadeert worden, dat den voorsz: Hartoge ende Commandeur dit alles gedaen hadden buiten wil, weeten off adveu van Coningh van Spaengien, wiens gerechticheyd, goedertierentheyd ende goetheyt tot zyn ondersaeten hen: zeer hooch: gepresen werde, zeeckere haerluyder Gedepda in Spaengien gesonden hadden, soo om haerluyder geinterposeerde appellatie te vervolgen, als om zyne Mat: te kennen te geven hoe ongoddel:, onmenschel:, ongenadel: ende tyrannel: sy van voorsz: Hartoge van Alva, grooten Commandeur ende Spaensche Soldaten boven alle Recht, reeden en menschelicheyt getraecteerd worden, ende sulcx te versoeken, dat sy in Appel ontvangen en van voorsz: Soldaeten ontlast, ende voorts aen watt favorabelicker en gratieusel: getraecteerd zouden moogen worden, welverstaen: dat zy ingevalle van noot, te vreden waren Soldaten te ontvangen; maar heeft den voorsz: Coningh soo veel het appel aengaat, naer lange Sollicitatie, tot der Staeten zeer groote Costen gedaen, verclaert gehadt, dat daer geen provisie van appel en viele, maar dat die Staeten hen: zouden adresseeren, ende haer Regt: presentceeren aan den Hertoge van Alva, ende van zelve versoecken sulcke provisie, als sy te raeden vinden zouden, die hen daer van zoude voorsien soo hy in Recht, reedenen ende equiteit soude bevinden te behooren: ende hoewel sulcx buyten alle Recht en reedenen gedaen worde, soo hebben nochtans de Staten, ziende dat zyl: anders niet en kosten verwerven, syne Mat: in t lange sonder

enige dissimulatie remonstrereerden verscheyden ree-
 denen, waaromme sy van voorsz: Hartoge van
 Alva, noch van die van zynen Raeden geen
 Recht noch Justitie en verwachten, als dewelcke
 overmits t refuys van versch: Cn XXn en Xn
 penfi: die geinterposeerde appellatie en dat zy
 verscheyde andere Clachten over hem aen zyne
 Maj: gedaen hadden, soo zeer op henluyden ver-
 grampt waeren, dat zy niet en waren te geseedigen
 ende doch andersints gewoonlick waeren alle die
 Werelt ongel: te doen, ende geen acht te neemen
 op Recht, reedenen, noch equiteyt, sulcx dat
 zy andermael van Coningh versocht hebben, dat
 hy henl: zoude willen gunnen provisie van Revysie
 en propositie van erreur ende d'Instructie van
 saecke Committeeren die van Secreten en grooten
 Raede gesamenanderhandt ofte een van hen apart;
 ende de decisie d'selver Raden; daer by gevoecht
 ter costen van voorsz: Staten van Utrecht alle die
 presidenten van gansch Nederlandt, en sulcx een
 Raedt, die niemant jae niet den Coningh selfs;
 met redenen mocht refuseeren off sulcke anders
 als Zyne Maj: believen zoude: om welke provisie
 van revisie die niemanden naer rechten geweygert
 mach worden, te obtineren, der Suppln Com-
 missie vier jaren aen den anderen continuele Solli-
 citatie in Spaengien gedaen heeft, sonder dat hy
 yetwes heeft connen verwerven, anders dan dat
 hem d'eentmaale geseght worde door den President
 en den Sct^e van Coningh; dat die saecke die van
 Mechelen gecommiteert was, d'ander reyse, dat
 den Coningh selfs kennisse van saecke genomen;
 en daer inne seecker sententie geconcipteert had-
 de tot voordele van Staten, als t geseyt en oock
 aan den President *Viglio* geschreven worde; son-
 der nochtans dat den voorsz: Commissaris die
 voorsz: sententie mochte sien ofte hooren leesen;
 hoewel hy grôte instantie daeromme deede, dan
 een Jaer ofte meer daer mede opgehouden zynde
 wert geseyt dat den Coningh weder een ander sen-
 tentie geconcipteert hadde, sonder hem nochtans
 die te communiceren, sulcx dat den voorsz: Con-
 ingh

nigh meer dan viertmael syn sententie in de voors.
 saccke verandert heeft gehad, naer dat die sac-
 ken in doese Landen wel off qualick nae zynen
 sinne gingen. Ende soo veel die ontlastinge van
 Soldaten aengingh, ende dat over haer exactien,
 concussien, fortien en ordre gestelt ofte straffe gedaen
 mochte worden, al was't dat zy d'overdaaden van
 Spaengiaerden in sulcker voegen remonstrerden en
 met wettige oironden, ofte informatien bethoon-
 den sulcx te zyn, dat een soene hart, jae den
 meesten Turck ende Tyran, hem daer over zoude
 hebben moeten erbarmen: dat zy ook presenterden,
 soo verre Zyne Ma^t verstont dat sy jegens die sen-
 tentie van Hartoge van Alva in Justitie niet gehoort
 noch ontfangen behoorden te worden, dat zy bereyd
 waren van Zyne Ma^t sulcke Correctie te ontfangen,
 als syne Ma^t zoude bevinden dat zy verdient hadden:
 dan baeden alleen: met aller ootmoet, dat Zyne Ma^t
 hem niet en zoude laten straffen by den voors.
 Hartoge off Soldaten, die niet en zochten dan hen
 over die van Utrecht te wreeken, vermits die
 elachten, die zy over hen: aen Zyne Ma^t gedaen
 hadden, dat zy ook hier by remonstrerden wat
 grooter consequentie en kwaede Exempelen zou-
 de weesen voor alle d'Ingezeetenen van Neder-
 landen, en ook voor Zyne Ma^t en die goede On-
 derstaeten, om dat zy haer over t onrecht, hen
 by de Gouverneur gedaen, aan Zyne Maj^t be-
 claecht hadden, denselven, daer over sy geclaecht
 hadden, tot een straffe by Zyne Ma^t overgelee-
 vert, ofte in handen gelaeten zouden worden,
 soo alleen daer deur geen Onderstaeten meer aen
 Zyne Ma^t souden derven claeghen, maer oick den
 Gouverneur een voet gegeven worden om naer
 haerl: appetyte over die arme Onderdaenen van
 Zyne Ma^t te tirannisoeren ende t Landt naer heu-
 ren appetyte regieren, soo en hebben zy nochtan
 niet anders connen obtineeren, dan dat Zyne
 Ma^t twee brieven in haer faveur aan den Hartoge
 van Alva geschreeven heeft, d'eene van X^o Sep-
 temb: LXXJ en d'andere van XXII° February
 LXXIJ, by dewelke Zyne Ma^t overleynden der
 Staet-

Staten Requ. ende die informan: op de excessen van Spaengiaerden genomen, (t welck was om den Hartoge van Alva ende die Spaengiaerden meer tegens henl: te verbitteren.) schreeff in effekte, dat hem een aangenaeme saecke zoude wezen, dat die Stadt van Utrecht by den voors: Hartoge van t Guarnisoen ontlast zoude worden ende blijven, ten waere de noot anders vereyschte; bevelende den voors: Hartoge ordre te stellen, dat die goeden gemaincencerd ende die Quaden gestraft mochten worden. Dan den voors: Hartoge willende toonen, of dat alle t geene hy deede des Coninghs wille was, of dat hy op des Coninghs bevelen niet en achte, heeft in plaats van Stadt Utrecht, volghen s Coninghs begeerte van Guarnisoenen te verlichten, deselve in Novembri XVCLXXJ, sonder nootsaecke wederom met die Spaengiaerden, die daer gelegen hadden; ende ten aencomste van voorscht brieven in Hollandt waren, ende daer toe nog twee Vaendelen uit den Briele gecomen, weder belast: sulcx dat die voors: Staten uit alle deese en veel meer andere ontallicke acten te langh te verhaelen, spooreñ en ondervindende dat alle t geene by den voors: Hartoghe van Alva in deeze Landen gedaan was, t werck ende wille was van Coningh selver, ende dat zy alsulcx van selven Coningh noch Recht, nochte Justitie noch redelicht, noch gratie, noch genade nochte eenige verlichtinge en hadden te verwachten, haerluyden Commis^s naer dat hy meer dan vyff Jaeren in Spaengien geweest was, wederroepen ende belast hebben weder t huys te comen, t waere hy sententie hadde ofte geen: t welck den Coningh door rapport van President *Hoppero* vernoomen hebben ende wel merckende dat het een saecke van grooter Consequentie wesen zoude, dat hy in zoo notoire rechtveerdige saecke die Staten van Utrecht geweygert hadde provisie van Justitie, die men henl: ja den minsten bedolaer met geene rechten, noch reden en conde weygeren, den voors: Commis^s voor syn vertreck doen voorleesen heeft, senckere gesabri-

ceerde Sententie die, hoewel obschuires, scheen te wesen tot voordeele van Staten voorsz., doch alsoo dat d'eere van Hartoge daer inne bewaert was, meer dan van Staaten, zonder dat men den Commis. daer van Copie heeft willen geven: doende den Coningh zeggen dat *Don Jan van Oostenryk* cortelick in de Nederlanden zoude comen ende die van Utrecht mette voorsz. Sententie gratificeeren, om alsoo haer herten t henrewaerds te trekken; dan de voorsz. Don Jean in t Land gecomen ende tot Luxemborch gearriveerd zynde den III^{ja} Novemb: LXXVJ hebben die Spaengiaerden, die op t Casteel van Utrecht in Guarnisoen lagen, zonder van Borgeren ofte Ingezeetenen van de Stad geitriteert ofte anders dan als vrienden getraecteert te zyn, op ten XX^a Xbr uit den Castele gevallen, ende tot den Borger ingeschooten, hebben oock ettelicke Burgeren doot gesmeeten ende ten zelve daghe oock met groff geschut van Castele tot die van der Stad innegeschooten, oock den XX^{ja} en XXII^{ja} Decemb: des avonts van Castele in de Stadt gevallen, ende ettelicke huizen in brant gesteecken; in der vongen dat die voorsz. Staten genooddrukt zyn geweest die wapenen tot haerl. nootlicke defensie jegens die voorsz. Spaengiaerden, aen te nemen, en het Casteel te becrachtigen met groot verl: van heuren Borgeren en Onderfaten, die daer over doot gebleeven, en aen haer huysen grondelik bedorven zyn geworden &c. Ende als naer eenige simulate handeling van voorsch. Don Jean tusschen hem ende die gnaele Staeten het perpetueel Edict beslooten was, ende heev niet alleen die voorsz. gefabriceerde Sententie niet geleeverd, noch die van Hartoge van Alva ghesleert, maer hadde gemeynt die Stadt Utrecht door middel van drie Vaendelen Soldaten, die daer binnen, ende zes die in de Voorsteeden laagen, ende daer meede hy intelligentie hadde, in zyn gewelt te brengen, ende het Casteel, dat doen in de Borger handen was, hen af te neemen, om alsoo deselve Stadt met gestadige Guarnisoenen besett te houden, daer van een Roofnest te maken

ken, en die van Hollant daer deur te becrygen, Dan alzoo Godt almachtig door zyne zonderling; Genaede den aenflach, by de voorfz: Soldaeten soo buyten als binnen Utrecht leggende gemaekte om die Stadt te occupeeren, ende den Borger te overweldigen; in fulcker voegen genoegh miraculeufel: dirigeerde, dat die Borgers den Soldaten meester geworden; en d' zelve sonder zweerde te trecken ter poorten uytgeleyt hebben gehadt ende heur alsoo van eeuwige Slavernye deur Gods gratie bevrydt; heeft Don Jean t zelve vernomen hebben, om met practycke te wege te brengen, dat hy met gewelt gefailleert hadde te doen, opentlick verclaert en doen uytgeven, dat hy met myn Heere den Prince van Orangien wilde mondelingh spreken, en ten dien eynde binnen de Stadt Utrecht commen gelyk hy t zelve die van Utrecht ontbooden heeft, all op hoope dat hy in de Stadt weefende, d' zelve machtig geworden soude hebben, dan soo hem geseyt worde, dat hy hem wel verseeckert mochte houden, dat die van Stadt Utrecht hem niet meer Volcks niet inlaeten en zouden, dan zy machtig zouden weezen, heeft zyn propoofst van t Utrecht te comen gelaeten, en: het Casteel van Namen geoccupeerd, ende van daer die Gnâle Nederlanden een nieuwen Oorlogh gemaekt, die noch is duyrende. Mits t welcke een ygelick wel can verstaan, wat sententie geweest zoude hebben, die Don Jean ten voordeele van Staeten van Utrecht naer zoo langwylich vervolg mede gebracht zoude hebben. Ende zoo uyt alle t geene voorfz: is, claerl: genoegh blyckt dat den Coningh van Spaengien die Stadt Steeden, ende Landen van Utrecht geen van alle die principaelste poincten, voorwaarden ofte conditien, daer op die Keyzerl: Mat: voor, en hy naer by die voorf: Staeten was aangenoomen, ende die by henluyden beloofst, ende by eede solemnellyk bezwooren waeren, gehouden heeyt, maer d' selve opsettelik ende met voorraadt in vericheyden manieren en met diversche acten verbrooken, ende directel: daer tegens gedaen heeft, ende dat alfulcx die voorf: Staten, noch d' Ingezeetenen van

meer te gebruycken, of by yemanden toelaten gebruyckt te worden; Verclaeren ook dienvolgens alle Officieren, Justicieren, Smaleheeren, Vassallen en allen anderen Ingezeetenen van Lande van Utrecht, van wat conditie ofte qualiteit sy zyn, voorthaen ontsleggen van den eedt, die zy den Coningh van Spaengien, als Heere van Lande van Utrecht geweest hebben, eenichsints mogen gedaen hebben ofte in hem gehouden hebben geweest; Ende gemerckt de Doorluchricht van Eertshartoge Mathias het Gouvernement Ghael: van de Landen in handen van Generaale Staeten geresigneert heeft, en 't selve by hen Luyden geaccepteert is, ordonneren ende bevelen alle Officieren, Justicieren en andere, die 't zelve eenigints aengien ofte raecken mach, dat zy voorts den naem, titre, groote en cleyne Zegelen, Contre Zegelen, Cachetten van Coningh van Spaengien verlaten, ende niet meer gebruycken, ende in plaetse van dien voorts by maniere van provisie gebruycken den Naem van Staeten van Lande van Utrecht, ende in plaetse van 't voorsz: Coninghs Zegel, sullen gebruycken alsulcken Zegel, als die voorsz: Staeten tot der saecke hebben geordonneert, op die peine van nulliteit van brieven, bescheyden, ofte depechen, die contrarie van 't geene voorsz: is, gedaen ofte gesegelt sullen wezen; Ende tot beter en seckerder voldoeninghe van 't geene voorsz: is, hebben geordonneert en bevolen, ordineren ende beveelen by desen, dat alle des voorsz: Coninghs van Spaengiens Zegelen in den Lande van Utrecht wesende, terstont gebracht zullen worden in handen van ordinaris Gedepten van de voorsz: Staeten op peine van arbitrale correctie; Ordonneeren voorts dat voortaan in des Landts van Utrecht munte die naem, titule ofte wapenen van Coningh niet meer gebruykt zullen worden, maer alsulcken slach en: forme als geordonneerd zal worden tot een goude en silvere penning met haere gedeelten. Ordonneeren en beveelen insgelycx den Vice-president ende andere Heeren van den Raede in den Hove van Utrecht, mitagaders die van Reeckenkamer alhier wesende, dat zy hen ont-

ontslagen houden van den eedt, die zy den Con-
 ningham van Spaengien respectivel: naar luydt haer-
 luyder Commissien gedaen hebben, schuldig ende
 gehouden zullen wesen in handen van geene, die
 de voorf: Staeten hier toe ordonneren sullen, te
 doen eenen nieuwen eedt, daer mede zy de voorf:
 Staeten zullen sweeren, getrouwicheid jegens den
 Coningh van Spaengien, ende allen zynen Aenhan-
 gers, naervolghen die formule daer van gemaect,
 die hem voorgehouden fall worden; ende zall men
 henluyden als dan geven nieuwe Commissie onder
 den naem ende Zegel van de voorf: Staeten, ten
 waere nochtans dat yemanden van heure voor-
 schreve Commissie weederfproocken, ende achter-
 haelt worde van Contraventie der Privilegien des
 Landts, onbehoorlicke ende andere diegelycke
 faecken: ontbiedende daeromme de Vice president
 en Raeden in den voorf: Hove van Utrecht,
 Schouten, Maerschalken ende andere Justicieren
 ende Officieren, die dit aengaen mach, ende yege-
 lyck van henluyden befondere, dat zy deeze onze
 Ordonnantie doen condigen over alle den bedryve
 van haere Jurisdictien, daar men gewoonlick is
 uytroepinge te doen, soo dat niemant hier van
 ignorantie pretendeeren mach, ende deselve Ordon-
 nantie doen onderhouden ende achtervolgen on-
 verbreeckelyk daer toe rigoreuselyck bedwingende
 den overtreeders in manieren voorf:, sonder ver-
 drach off dissimulatie, want de voorf: Staeten t
 zelve alsoo tot nut van den Lande bevonden heb-
 ben te behooren. Ende van des te doene met des
 daer aencleeft, geven wy u ende elcx van u die
 dit aengaen mag, volcommen macht, autoriteyt
 ende sonderling bevel. Des t eenen oirtonde heb-
 ben wy dit (zoo onsen Zegel noch niet gemaect
 is) by onsen Secretaris doen onderteycken.

Gegeven t Utrecht desen n. Octobris xv^cLxxxi(a).

B Y-

(a) Daar by dit Stuk, zo de dagteekening als den naam
 van den Secretaris, niet gevonden en opengelaaten wordt,
 durve ik, voor als nog, niet verzeekeren, of het zelve,
 werkelyk, is afgekondigd geworden.

BYLAAGE

B.

Extract uit het Vroedschapsboek
der Stad Gouda, beginnende
met den *vi Novembris* 1579,
tot den *ix Meye* 1601. *bl.* 148.

„Vroedschap gehouden den Iⁿ dach Meye
XVCLXXXIIJ^{ich}.

Zie deēze
Byvoegf.
en Aanm.
bl. 115.

„Up huyden den Iⁿ dach van Meye aⁿo
XVCLXXXIIJ^{ich} was in de Vergaderinge van de
Vroetschap verschenen Mr. Sebastiaen van Loose,
Raedt ordinaris in den hooghen Raedt van Hol-
landt, als Commissaris van den Raede van Staten
neffens zyne Pre. E^{de}, mitsgaders Mr. Nicolaes
Bruninck, eerste Secretaris van d selue zyne Ex^{de}
als beneffens d voorn: Loose by syn Ex^{de} mede
gecommitteert weefende; Ende naer dat syluyden
respectiuelick hare Commissie verthoont ende die
van de Vroetschappen voorgedraegen hadden alle
t gene dat met syne Pre. Ex^{de} (naer verscheyden
Vergaederingsen ende communicatien Staets-gewys
gehouden) was gehandelt, belangende *de hoocheyt
ende heerlicheyt des Graeffschaps van Hollandt
ende Seelandt*, ende dat, dyen volghende, nu
anders nyet en resteerde dan te procederen tot
huldighe ende jnauguratie van syne Ex^{de} etc:
als Graue van voors: Lande, op de poincten ofte
Capittulatie, daer toe by den Staten van Hollandt
geraempt, die d voorn: Commissarissen, ouer sulcx
versochten, naer dat die opgelesen waren, ge-
aggreert ende geapprobeert te hebben, sulcx als
meest alle de Steden van Hollandt alrede hadden
gedaen, conform secker formulyer daer van synde;
soe was, dyen volgende, 't gene voorsz es by
die van Vroetschappe in deliberatie gelecht, ende
by henluyden daer op *beslooten ende geresolveert,*
te sullen persisteren by de Resolutien, die syluyden
op-

opten xi^e ende xxvij^{en} Octobris lefleden, aengaende het ouerleueren van Renversael bryeuen hebben ghenoomen, ende ouer sulcx dyvoorn. Heeren Commissarissen ernstelick te versoucken, dat syluyden ghelieuen sullen, van wegen die van den Vroetschappe voornt, syn Ex^{te} te bidden, haere voorsz. Resolutie genadelicken te willen verstaen, en hen voor ge-excuseert te houden; aengesien syluyden gaerne souden sien, dat die van Seelant gelykelicken syne Pr^e Ex^{te} mede aenneemen ende gelycke Renversael-bryeuen ouerleueren souden, achteruolgende de voorsz. Resolutien van xi^{en} en xxvij^{en} Octobris voorsz; Want syluyden presumeren ofie beduchtende syn, euen verre die van Seeland nyek, simul & semel, sulcx van gelycken en deden, dat in sulcke gheualle merckelicke swaricheden, tuschen dselue twee Provincien souden staen te verwachten, om dat syluyden yet Capittuleren mochten, twelck tot nadeel van die van Hollandt naomsels strecken soude moeghen; dan nietemin wanneer die van den Vroetschap blycke, dat die van Seelant syne Pr^e Ex^{te} mede aengenoemen ende gelycke Renversael-bryeuen ouergeleuert hebben, dat syluyden, als dan, dyvoorsz. Capittulatie naerder in communicatie leggen sullen, om dies aengaende te doen, sulcx ten meesten diensten sal behooren."

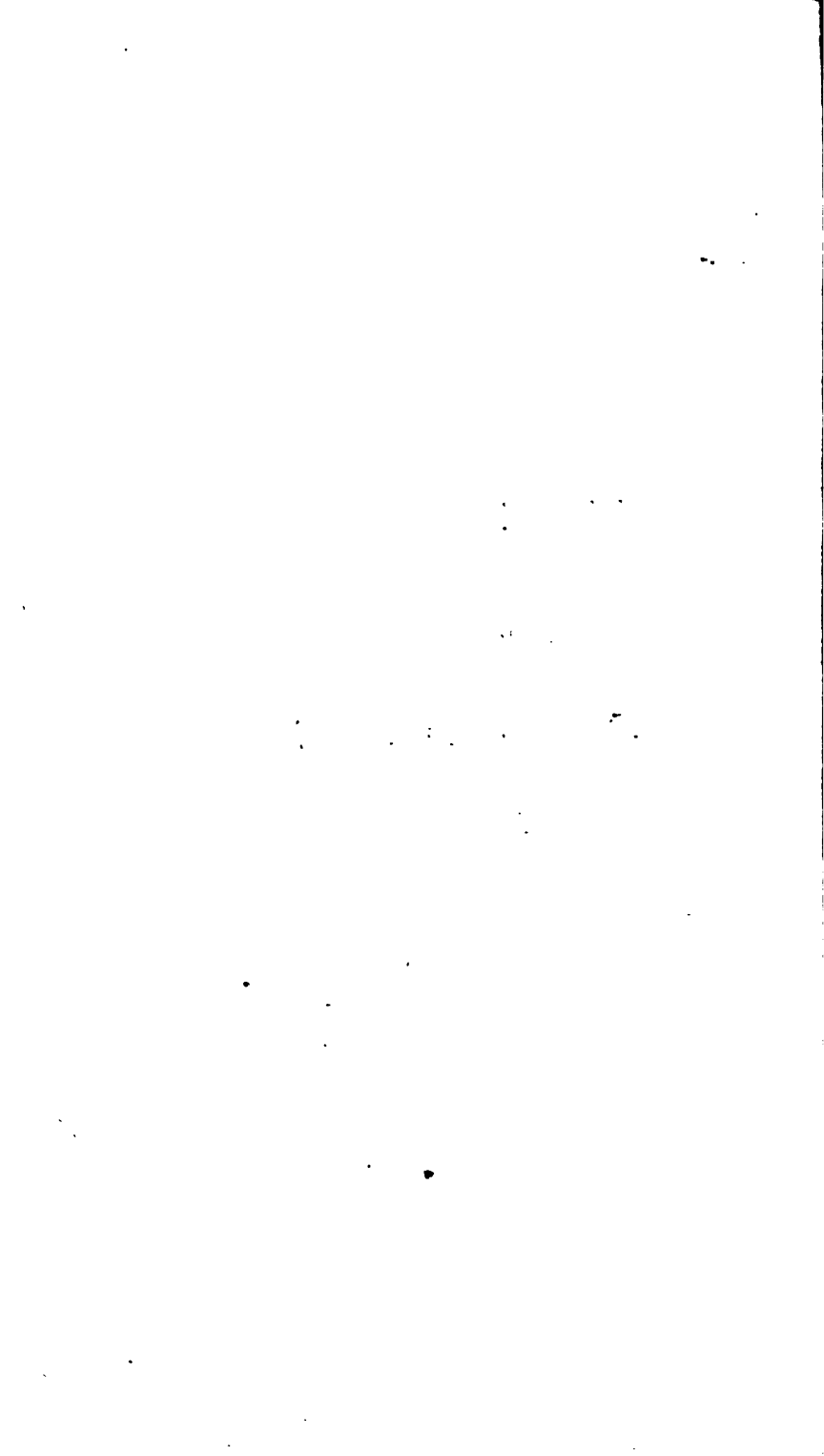
**NB. 'T PORTRET van STRICK, te
plaatsen tegen over Bladz. 102 in de
Byvoegfels**

BYVOEGSELS

E N

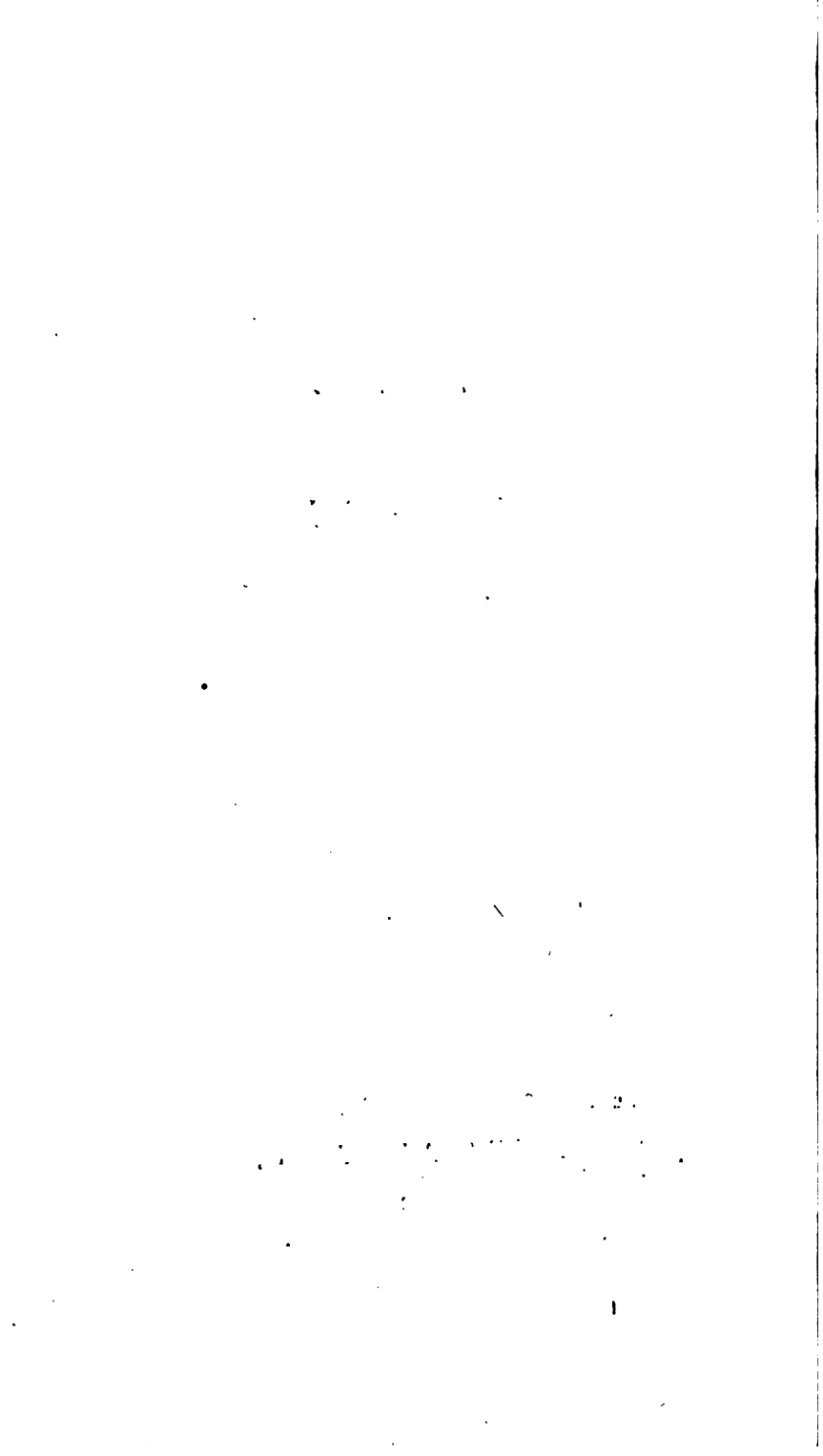
AANMERKINGEN

OP HET AGTSTE DEEL.

B Y V O E G S E L S
E N
A A N M E R K I N G E N
V O O R H E T
A G T S T E D E E L
D E R
V A D E R L A N D S C H E
H I S T O R I E
V A N
J A N W A G E N A A R:
D O O R
M^r. H. VAN WYN, M^r. N. C. LAMBRECHTSEN,
M^r. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
E N A N D E R E N.

T E A M S T E R D A M, B Y
J O H A N N E S A L L A R T,
M D C C X C I L

B. Y V O E G S E L S

E N

AANMERKINGEN

OP HET AGTSTE DEEL.

Bl. 3. 1 r. „ De Staaten van Holland, — gedroegen zig bedaarder en kloekmoediger — dan men, by zulk eene onverwagte en gewigtige verandering, zou hebben kunnen hoopen.” Zo, in de Gedenkboeken der eeuwen, immer, een uitmuntend voorbeeld van kloek beleid, bedaarde en voorzigtige standvastigheid der Overheden, te midden van de moeilijksste en gevaarlijkste tydsveranderingen, gevonden wierdt, 't was, zeker, dat der Staaten van Holland en van die der overige Gewesten, welken, te Delft, by een waren, op den noodlottigen dag van Vader WILLEMS onvoorziene moord. Hoe zeer wel eens hunnen gang beproefd hebbende (a), maar egter, en als het 'er meest op aan

(a) Hoe veel gezags de Staaten onder, en zelfs nog op 's laast der Regeeringe van, Prinse WILLIAM I. uitoeffenden, blykt, onder anderen, daar uit, dat zy, daags voor 's Vorsten dood, met te niet doening van 't Vonnis der Vierschaar van Putten, zekeren F. CORNELISZ., die aldaar verwezen was, een jaar te moeten schans-delfen (*plannieren*), gelastten met de Koort straffen, onder verbeurte van goederen. Resol. Holl. 9 July 1584. bl. 368 en 369. en myne Aanmerk. op Vaderl. Hist. 7 D. bl. 5, r. 18. bl. 10, r. 14; bl. 15, r. 15. en bl. 24, r. 5. v. p.

BYVOEGSELS EN

aan kwam, tot nog toe, nooit gewoon geheel alleen en op eigen voeten te staan, gaf de nood hun kragten. Ylings rigtten zy zig op en, met ter zyde stelling van alle voorgaande verschillen, hielden zy zig steevig aan den anderen. Hunne eerste en eenpaarige tred, in 't spoor der Helden gedrukt, besliste, al rasch, alle de volgende, en, daar zy, met zo veel vastheid als onverschrokkenheid, en als hadt Oranje hen Erfgenaamen gemaakt van zyne bedaardheid en moed, ieder aanvuurden om, met hun, 't gevaar stoutelyk onder de oogen te zien, kwam men, hoe zeer 'er, nu en dan, een zwakke buie reez, allengskens den schrik te boven, bragt de zaken in orde en vondt, eindelyk, door MAURITS arm gesteekt, den weg, op welken s'Lands eer en geluk, hoe langer hoe weeliger, begonden te bloeien. Onze WAGENAAR dan roemt hier, met reden, 't gedrag der Staaten, by s'Prinsen overlyden. Die van Holland vaardigden niet alleen, terstond, Brieven en Gemagtigden af aan de voornaamste Krygsbevelhebberen, met vermaaning om, overeenkomstig hunnen Eed, in dienst te volharden, en de Vestingen, tegen alle aanslagen van den Vyand, in goede verzekering te houden, maar noodigden ook, reeds ten zelven dage, de afwezige Edelen en Steden, tot een algemeene Vergadering te Delft, omme, aldaar, op de, by voorraad, aan te stellene Regeering en Overigheid, te helpen raadpleegen en, met de meeste stemmen, te sluiten: ook schreeven zy aan dezelve (b), dat, „ hoe wel „ tmoorda-

„ moordtdadigh feyt —, ongetwyffelt, een
 „ seer ongeluckige saecke ende een groot
 „ verlies voor den Lande, sonderlinge van
 „ Hollandt ende Zeelandt, was te achten, de
 „ Staten, nochtans, den moet, omme de gemeene
 „ saecke te handthouden, in het minste niet
 „ en hadden laten sincken, maer des te meer,
 „ als allen vroomhartigen toestondt, met de
 „ *aenwefende* Gedeputeerden van Zeelandt, ende
 „ van de andere generale Provincien (c), ge-
 „ resolveert, bedacht ende besloten alsulcke
 „ rechtvaardighe saecke, als syluyden, tot noch
 „ toe, by assistentie van syne Furstelycke Ge-
 „ nade, hooger gedachten, soo loffelycken
 „ hadden aengegeven (d), tot bescherminge
 „ ende voorstandt der gemeene Vryheidt ende
 „ Privilegien van hun allen, te handthou-
 „ den ende, met Godes hulpe, uytterechten,
 „ niet twyffelende, den Almoghenden Godt,
 „ tot vermeerderinge van syne glorie ende eere,
 „ verleenen soude alle middelen, die daer toe
 „ souden moghen dienen, soo oock van Uyt-
 „ heemsche Potentaten daer toe goede hoop
 „ was gegeven; begeerende, daeromme, dat sy
 „ luyden, nevens de andere Leden van de Pro-
 „ vincien van Hollandt ende Zeelandt, midts-
 „ gaders van de Generale Provincien, hem
 „ manlyk ende vromelyck wilden houden, son-
 „ der; door het voorsz: ongeluck, éénigints te
 „ ver-

(c) Dat de algemeene Staten, en die van Zeeland, zig
 thans te Delft bevonden, blykt, onder anderen, hier uit ge-
 noegzaam. Zy waren 'er reeds een geruimen tyd geweest,
 en deden 'er verscheiden gewigtige zaaken af. Vergel. Res-
 fol. Holl. 3 Juny 1584. bl. 307-309. 20 Juny 1584. bl. 328
 —330.

(d) Zo staat 'er; doch, denkelyk, moet men *aangegeven*,
 dat is, *besonnen*, leezzen, in plaats van *aengegeven*.

„verflauwen, ofte van yemandt hen te laten
 „misleyden, omme van de Unie in eenige
 „scheuringe te komen.” De Hollandsche
 Staats-Leden, die, thans, de Vergadering van
 dit Gewest uitmaakten en, op 't oogenblik
 dat 's Lands Vader geveld, de verflaagenheid
 algemeen, de binnenlandsche verwarring, met
 alle de haar verzellende rampen, voor de
 deure, de vreugd en hoop van den Vyand in
 top (e), zyne magt voor Antwerpen en zyn
 dreigend oog reeds in 't hart van Holland
 was, deeze manlyke taal, (een taal in den
 fmaak van wylen den Prinse (f)) rustig voeren
 durfden, die Hollandsche Staatsleden, zeg
 ik, bestonden, thans, in niet meêr dan zeventien
 Perfoonen, uit de Edelen en de Afgevaardigden
 der zes groote Steden, welker naamen ik, niet
 alleen der aantekening in 's Lands Geschied-
 boeken, maar ook der dankbaare erkentenis
 van de laatste Nakomelingschap, waardig agte.
 Uit de Edelen, verscheenen de Heeren W.
 VAN ZUYLEN VAN NYEVELT en J. VAN DUVEN-
 VOORDE, Heer van WARMONT, nevens
 's Lands Advokaat, Buys. Uit de Steden, de
 Heeren STOOP, WILLEM JANSZEN, WILLEM
 NYSSSEN en de Pensionaris, Mr. JOOST DE
 MENYN, wegens Dordrecht; VAN BERCKENRO-
 DE, wegens Haerlem; VAN MOERKERCKEN en
 de Pensionaris, Mr. P. VAN DER MEER, wegens
 Delft;

(e) Veele aanzienlyke Luiden hier te Lande, neigden zelfs
 spoedig tot PARMA, en men verzekerde zig, om die reden,
 by de Staaten, van veele verdagte Perfoonen, met naame ook
 van den Heere HENNIN, toen ten tyde Griffier der algemeene
 Staten (Resol. Holl. 8 Aug. 1584. bl. 467).

(f) Zie myne Aanmerk. op Vaderl. Hist. 7 D. bl. 82. r.
 2. w. 6.

Delft; PR. OOM PIETERSZ en de Pensionaris Mr. PAULUS VOS, wegens Leiden; Dr NICASIUS DE SILLE, Pensionaris, en B. VAN DER WIERE, Secretaris, wegens Amsterdam; Mr. FRANCOIS VRANCK, Pensionaris van Gouda; Mr. JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, Pensionaris van Rotterdam, en Mr. W. VAN DER MEER, Pensionaris (g) van Schiedam (h)

Bl. 5. r. 14. „ *Men kwam — overeen, om eenen Raad van Staate op te regten, aan welken, by voorraad, de Regeering staan zou over Brabant, — Vlaanderen, — Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen en Friesland.*” De Edelen en Steden van Holland waren, eigenlyk, maar beschreven om op eene, by voorraad, aante-stellene Regeering over *Holland, Zeeland en Utrecht* te besluiten, en hadden, reeds op den 1. van Oogstmaand des jaars 1584, zes Leden, uit en wegens hun Gewest, gekoozen, om in dezelve, als Raaden, nevens Graave MAURITZ, als Hoofd, te dienen (i). Dan, sedert, bevroedende, hoe zeer het, tot vermyding van alle scheuring en misverstand, als mede om de overige Landschappen, des te eerder, tot gemeenschap der in trein zynde middelen te brengen, strekken konde, indien men zig, met dezelve, nader vereenigde, beslooten zy, wel met eenige tegenstreeving, maar egter, wat de hoofdzaak betreffe, eindelyke toestemming, van Amsterdam, hun

(g) Resol. Holl. 13 en 14 July 1584. bl. 386 en 398. Vergel. l. c. 8 Febr. 1584. bl. 119.

(h) Resol. van Holl. 10 July 1584. bl. 370. Vergel. Resol. l. c. 12 July 1584. bl. 374. (alwaar, echter, VRANCK, verkeerdelyk, als uit *Woerden* afgevaardigd, en *Woerden*, als tuschen *Gouda en Rotterdam* in rang, geplaatst wordt: 't Woord *Woerden* zal, denklyk, in 't oorspronklyke, geen Stad aangeduid hebben, maar den Persoon van H. JANIZ VAN WOURDEN, Vroedschap van Gouda) en l. c. 13 July 1584. bl. 377, 381, 382, 383, 384, 385 en 395.

(i) Resol. Holl. 1 Aug. 1584. bl. 450.

hun eerste plan, onverminderd de nadere Unie en die van Holland en Zeeland, uit te breiden, en de proef eener gemeenschaplyke Regeering, over de bovengemelde Gewesten, voor den tyd van drie maanden, onder Graave MAURITZ, als Hoofd, te neemen (*k*); daar toe, uit hun midden, in plaatze van zes, nu vier Leden, uit de bekwaamste van geheel Holland (*l*), tot Raaden, kiezende.

Zo dra deeze Raad, toen gezegd de *RAAD VAN STATE*, by provisie gecommitteert totten Gouvernemente ende Regeeringe van den Lande van Brabant enz. (*m*), was opgericht, naar het breed Berigtschrift, straks by onzen naauwkeurigen Schryver volgende (*n*), verzocht en verkreeg de *LANDRAAD*, aan de oostzyde van de Maaze, die, tot nog toe, gediend hadt, een eerlyk afscheid (*o*), teffens een treflyk Vertoog doende van zynen oorsprong, verrigtingen en den staat, in welken hy 's Lands zaaken gevonden hadt en liet. Dit stuk, voor eenige jaaren uitgegeeven (*p*), verdient allen aandagt, en 't zal niet ondienstig zyn 'er 't volgende uit aan te teekenen, te meer daar ik, voorheen, my, hier omtrend, heb moeten be-

kor-

(*k*) Resol. Holl. 16 Aug. 1584. *bl.* 488; 31 July en 30 Aug. 1584. *bl.* 450 en 525.

(*l*) *l. c.* Resol. 30 Aug. 1584. *bl.* 522. Zy waren de Heer VAN APEREN, de President VAN DER MEYLE, GOVERT WILLEMSZ. BRASSER en SIMON MEYNDERTSZ. *l. c.* *bl.* 523.

(*m*) Ik vinde nader, dat hy ook „de Raad van Gedeputeerden aan de Oostzyde van de Maaze” gezegd wierdt. *Boek Nederl. Geschied.* xix *B. bl.* 499. en *Gecommitteerde Raden van State aan de Oostzyde van de Maaze*. Resol. Holl. 1585. *bl.* 256. Vergel. 5 July 1585. *bl.* 358—357.

(*n*) Zie hier 8 *D. bl.* 6—8.

(*o*) Resol. Holl. 28 Nov. 1584. *bl.* 784. Vergel. myne Aanmerkw. op 7 *D.* alhier. *bl.* 118. *r.* 11.

(*p*) *SLINGEL. Staatk. a D. bl.* 132—145. *PAUL. Verhandel. over de Unie van Utrecht. a D. p.* 299.

korten. Die LANDRAAD dan was gesprooten „uit de fouten van executie van den RAAD „DER NADERE UNIE.” Dit laatste Kollegie, naamlyk, met het aangaan van dat Verbond, in Louwmaand des jaars 1579, eenen aanvang genomen hebbende (q), doch niet,

(q) Dit blykt genoegzaam uit de, sedert den 30 van Louw- tot den 30 van Hooimaand des jaars 1579, nog overige Besluiten. Ik heb van dezelveu bereids gewaagd, in eene onder- geplaatste Note, by myne Aanmerk. op WAON. 7 D. bl. 248. v. 12. (Zie 7 stukje deezer Aanmerk. bl. 80.) en het zoude aan de leezing van den, hier bovenstaanden, Tekst hinderlyk zyn, indien ik my, aldaar, breeder over die Stof uitliet. Hier, eger, kan ik niet voorby te zeggen, dat my sedert het drukken der opgemaelde Note, deeze *Besluiten* of *Notulen* (die, door de Zeeuwfche Afgevaardigden in den Raad, met naame DE RYCKE EN VOSBRACK, aan hunnen Meesters, by losse Stukken, waren overgezonden en, ten jaare 1780. op den zooge- naamden *Papierstoern*, by de Staaten Griffie van Zeeland, gelukkiglyk wierden ontdekt) zyn onder 't oog gekomen. Dit eerwaardig Overblyfsel is, in veelen opzigte, zeer dienftig, om zig een klaarder denkbeeld van s'Lands Regeering, kort na 't opregten der Utrechtsche Unie, te maaken, dan men tot nog toe heeft kunnen doen; waarom het te maerder te beklagen is, dat ook de voorige Notulen, tot het *faften* der Unie betrekking hebbende, niet aanwezig zyn, en even min die, welken, na den 30 van Hooimaand, tot in Oogstmaand, des jaars 1581., toen dit Kollegie in dat van den Landraad wierds veranderd, zyn genomen. Ook bemerk ik dat, tusschen beiden, de Besluiten, sedert den 7 van sprokkel- tot den 14 van Lentemaand 1579, ontbreeken.

In myne, meer gezegde, Note schreef ik, dat, misfchien, deeze Notulen eenige reden zouden kunnen geeven, waarom, in het MS. Exemplaar der Unie, by den Raad van Staaten berus- tende en, in opzigte der *Accessien* van de Bondgenooten, loopende tot den 11 van Grasmaand des jaars 1580, eger niet gevonden worden verscheiden', zeer aanmerklyke en, voor dien tyd gedaane, *Accessien*, welken in de meeste druk- ken voor handen zyn. Ik ben, thans, verplicht te belyden, dat my, by nazien van de gemelde Stukken, hier omirend niets is voorgekomen.

Voor 't overige, is het te bejammeren dat, hoe zeer, on- twyffelbaar, de Afgevaardigden der overige Gewesten in den Raad der nader Unie, even als de Zeeuwfche, de Notulen van dat Kollegie aan hunnen Meesters zullen hebben overge- maakt, eger dezelveu, voor zo ver ik weet, nergens an- ders zyn ontdekt, ondanks alle moeite, die door anderen en, wat de *Hollandfche* Archiven en die van hunne *Hog. Mag.* be- lange, door my zelve, voorheen, is aangewand. Zo als ook,

niet, dan op zeer losfen en ongeregelden voet; wierdt wel, in Oogstmaand des zelfden jaars, op 't aanhouden van Prinse WILLEM den I., van zeker Berigtschrift voorzien (r), maar geraakte, des niet te min, spoedig in duigen: want, daar verscheiden aanzienlyke luiden, in 't hart, tegen de Utrechtsche Vereeniging waren, en de Gewesten wel in de lasten stemden, maar eenigen derzelven zig tegen de uitwinning (*executie*) van dien verzetteden, waar door de Raad, als tot die uitwinning niet ge-

tot nog toe, even min als ten tyde van den beroemden Raadpenfionaris van SLINGELAND (Staatk. Gefchrift. 2 D. 22. 156.), niet ontdekt zyn de Registers, sedert het ontwerpen en teekenen der Unie van Utrecht, by de *Vergadering van de Utrechtsche Bondgenooten zelve*, dat is, van de *Provincies der nader Unie*, gehouden; welke *Vergadering*, met die van den *Raad der nader Unie*, niet moet verward worden; als hebbende die *Raad*, alleenlyk, uit de *Gecommitteerden* van de gezegde Bondgenooten beftaan; zoo als zy ook, voorts, niet moet worden vermengd, met die der *Algemeene Staaten*, welker Resolutien, by hun Hoog Mog., sedert den jaare 1576 tot 1585, overig zyn. Want, om dit, met één woord, te zeggen, toen, op den 8 van Slagtmaand 1576, de *Algemeene Unie* of *Pacificatie van Gand* was geflooten, en de Leden van alle de, daar in deelende, Gewesten, telkens, by een kwamen, noemde men deezen, en geene anderen, de *Algemeene Staaten*, 't geen duurde, zo lang als dezelve Unie stand hieldt, en niet tegenftaande de *Utrechtsche* Bondgenooten, sedert 1579 vereenigd, doch flegts eenige Gewesten bevattende, nu en dan ook, in den kunnen, vergaderden, ter behandeling van hunne afzonderlyke zaaken. Maar toen, ten jaare 1585, niet alleen de Walfche Provincien, maar Brabant zelfs en Vlaanderen, in 's Vyands magt gekomen waren, toen, daar door, de *Gendfche* bevreedinging, en dus ook de byeenkomst van *baare* Bondgenooten verviel, en 'er geen andere, algemeene, hier te Lande overbleef, dan die der Provincien van de *nader of Utrechtsche Unie*, toen eerst, en wel sedert den 6 van Herftmaand des gezegden jaare 1585, (dag, op welken de Brabandsche Afgevaardigden hun afcheid ter Vergadering namen) wierdt de naam van *algemeene Staaten*, alleen op deeze laafteu toepasselyk; zo als dan ook de *Generalistts* Resolutien, sedert dien tyd, tot heden toe, alleenlyk tot die *Utrechtsche* Bondgenooten betreklyk zyn. Zie SLINGEL. 1. e. bl. 153 en volgg. PAUL. Verhand. over d'Unie. 2 D. bl. 26 en 27. en s'GRAVEZ. 1. e. bl. 271 en 272.

(r) V. D. SINGEL, Bundel, 2 D. bl. 221 (f).

gevolmachtigd, van penningen verftooken en 's Lands zaaken zeer veragterd wierden, namen dit tot eene reden voor de oprigting van een aanzienlyker Kollegie, 't geen den Hertoge van Anjou zou worden toegevoegd en, niet alleen over de Gewesten der *nadere* Unie, maar over de *algemeene*, by de Gendfche Pacificatie vereenigde, aan deeze en geene zyde, dat is, be-oosten en bewesten, de Maaze (s), 't gebied zoude voeren. Voor dit Kollegie, 't geen men den naam van *Gedeputeerden der vereenigde Provintien* (t), of *LANDRAAD*, gaf, wierdt een vry breed Berigtschrift vervaardigd, op den 13. van Louwmaand des jaars 1581, ook by onzen WAGEN. te vinden (u). Het tradt eerst in werking met Oogstmaand des zelfden jaars. De *Raad der nader Unie*, wierdt toen afgeschaft (v) en, hier te lande, vervangen door deezen Landraad *be-oosten* de Maaze.

Dan die Landraad, hoe zeer nu, uitdruklyk, gemagtigd om (w), „ by alle bequame mid- „ delen, te *executeeren*, ende te *doen execu- „ teeren* alle consentenende accoorden, gedaen „ ende gepasseert by den Staten, aengaende „ de contributien, collectatien van penningen, „ ofte andere dingen, die men behoeven „ sal tot de Regeeringe ende defensie der „ voorfz. Landen.” Die Landraad, herzeg ik, slaagde, volgens zyne eigene Verklaaring, in *het point van executie* van 's Lands lasten, nog minder, dan 't Kollegie der nadere Unie

ge-

(s) Zie myne Aanmerk. op WAGEN, 7 D. bl. 413. r. 11.

(t) Zie by PAULUS. I. c. 4 D. bl. 305.

(u) 7 D. bl. 409. en volg.

(v) s'GRAVEZ., Unie Herd. bl. 270 en 271.

(w) BOR, 16 B. bl. 241.

gedaan hadt (x). Hy gaf zig, ongetwyffeld, veel moeite, verwisfelde, tot beter stuur van zaaken, telkens, zyne zittingen, van Vriesland naar Holland, van Holland naar Utrecht, Gelderland en Overysfel, reizende heen en weder, vermaanende, biddende, dreigende, doch, veel al, te vergeefs, door den feitelyken tegenstand van eenige Steden en Gewesten; in zo verre dat, eindelyk, de Leden deezes Raads, de straaten, om schulden, ten dienste der gemeene zaak gemaakt, nauwlyks durvende betreeden, verklaaren moesten het Kollegie te zullen sluiten; 't geen ten gevolge hadt, dat zy, door den tyd, nog zig zelven nog sommigen der Bondgenooten (hoe zeer anderen hunne vlyt, arbeiden moeite, hoog roemden) kunnende voldoen, en veele Gewesten, reeds sedert den jaare 1583, bedagt geweest zynde, weder een' anderen voet op de Regeering te beraamen, zulks dan ook, in Oogstmaand des jaars 1584, zyn beslag kreeg, door 't aanstellen van den **RAAD VAN STAATE**, aan wiens hoofd MAURITZ wierdt gesteld. De Landraad nam, toen, als ik zeide, zyn afscheid, doch niet, dan na een nadruklyk Verhaal van vroegere geledē' ongelyken; klaagende, onder anderen, „ dat men hem, „ dit leste jaar, hadt getraecteert, recht ofte „ aen den ondergang van dezelve, die welvaert „ van den Lande was hangende (y)”. De

(x) SLINGEL. I. c. bl. 135.

(y) SLINGEL. I. c. bl. 141. en een geschreeven Copie onder my. Zie ook Extract Reg: der Staat van Ur., by PAUL. I. c. 4 D. bl. 305 en volgg. byzonder Art. 42, 43 en 44. bl. 246—249. Een deel der Registers van deezen Landraad, *bevoelen de Maake*, is, op meer dan eene plaats, aanwezig en zal, in de Verzameling van den Heere G. VAN HASSELT, het licht zien. Vergel. s'GRAVEZ. I. c. bl. 268 en 269. In vervolg van tyd, wierden de verhoogingen der Convoyen geschikt om de schulden, door den Landraad, ten dienste van den Lande, gemaakt, af te doen, Resol. Holl. 19 Jan. 1585. bl. 28.

De nieuwe Raad van Staate ondertusſchen, (wiens lotgevallen men, in 't vervolg, uit onzen WAG., gedeeltelyk, kan opmaaken,) hadt insge-lyks, terſtondt na zyne aanſtelling, met zo veele onaangenaamheden te worſtelen, dat de Hollandſche Leden, reeds op den 5 van Wynmaand des jaars 1584, verklaarden niet langer in dienst te kunnen blyven, byzonder ook, wyl men hun, in veelen opzigte, de verſchuldigde gehoorzaamheid weigerde (z). Schoon men hen, hier op, by Holland, ernſtig verzogt *in kunnen ſtaat voort te vaaren* (a), ging dit te moeilyker, om dat zelfs Graaf MAURITZ, zo wel als de overige Leden van den Raad, aan de algemeene Staaten, reeds meêr dan eens, geklaagd hadden, uit hoofde van veelerhande zwaarigheden, by hun, in de Beſluiten van 18 van Oogſtmaand 1584, gevonden, de Inſtructie van 't Kollegie, zo als die lag, niet te kunnen bezweeren noch agtervolgen. 't Ging zo ver, dat de algemeene Staaten vaſtſtelden hen te verzoeken, magtigen en gelasten „ de adminiſtratie ende „ regeeringe van de gemeene ſaecken der „ Oorloge aengaende, ende dat daer aen „ kleeft, te willen aenvaerden ende handthou- „ den, in ſulcker manieren, als ſy, in goede „ conſcientie, na hun beſte wetenſchap ende „ vermogen, en ſo nae den voet van de „ Inſtructie, als ſy, tot dienſte ende behoudeniffe „ van den Lande, ſullen bevinden doenlyck te „ weſen ſonder, andersints daer aen verbon- „ den te zyn, enz. (b)”. Toen, met dit al, de eer

(z) Reſol. Holl. 5 en 10 Oct. 1584. bl. 609 en 619.

(a) Reſol. Holl. 6 Oct 1584. bl. 613.

(b) Reſol. Holl. 19 Sept., 5, 7, 10 en 23 Oct. 1584. bl. 578, 609, 618, 619 en 650. Verſol. l. c. 2 Nov. 1584. bl. 682.

eerste drie maanden, gedurende welken men overeengekomen was, den Raad te doen dienen, om waaren en men, vervolgens, besloot dien dienst, nog voor drie maanden, te verlengen, moest men 'er byvoegen dat, zo de Raad, of iemand der Leden van dien, daar toe niet zoude begeeren te verstaan, hy, in zulken gevalle, „daer toe *geconstringeert* sal werden, als „nae behooren (c)”. Men heeft, sedert, verscheiden' maalen, de verlenging, van drie tot drie maanden, vernieuwd (d).

Bl. 8. r. 13. v. o. „*De Wedde van Graave MAURITZ.*” Buiten die Wedde, wierdt ook de Hofhouding van den Graave, volgens eene Ordonnantie op dezelve gemaakt (e), voor reekening van Holland, Zeeland en Utrecht genomen en, in 't begin, op omtrend dertig duizend guldens, 'sjaars, begroot (f). Men onttrok zig ook aan 'sVorsten Weduwe en Kinderen niet; nopens welk stuk ik, een oogenblik, zal stil staan, te meer, daar dit punt my voorkomt, by onze Schryveren, eenigzints spaarzaam behandeld te zyn.

't Is bekend, dat de, dikwyls onvermydlyke, kosten, ten dienste van den Lande, door ORANGE gemaakt, zyne groote verliezen, in dien dienst geleden, zyn talryk Huizgezin, ryklyke Hofhouding en ongeldzugtigheid, 'sVoriten boedel met schulden overladen hadden (g). Dan de Staaten, met naame die van Holland en Zeeland, welken,
be-

(c) Resol. Holl. 23 Nov. 1584. bl. 707 en 708.

(d) Bon. l. c. B. bl. 549.

(e) Resol. Holl. 4 Aug. en 27 Sept. 1584. bl. 459 en 522.

(f) Resol. Holl. 8 Aug. 1584. bl. 466.

(g) GROTIUS, *de bello Belg.* Liv. 4. p. m. 85. REID. Nederl. Oorlog. 3 U. bl. 81. Bon. l. c. 18 B. bl. 438.

nevens die van Friesland en Utrecht, de kosten der Begraafnisfe voor hunne reekening namen (*h*), toonden al rasch, hoe zeer zy de gedagtenis zyner Doorlugtigheid, ook in deszelfs Nageslagt, wilden eeren, niet zonder kosten van den Lande, voor zo ver, naamenlyk, de sobere toestand der Kasse zulks gedoogde. Zy hadden, kort voor 's Prinsfen overlyden (*i*), aan deszelfs Gemalinne eene pillegifte, ten behoeve van haren, onlangs geboornen, Zoone, FREDRIK HENRIK, toegezegd, bestaande in eene losrente van vier en twintig honderd ponden, jaarlyks, tot veertig grooten het pond, waar in Holland agttien-, Zeeland zes-honderd ponden, zoude dragen, en van welke gifte, eerstdaags, de behoorlyke en gezegelde brieven zouden overgeleverd worden, welk laatste egter nog niet gevolgd was. Dan, twee dagen voor de begraafnis van 's Lands Vader, besloot men, in Holland, tot die bezegeling, die nog wel eenigen ryd, maar niet de betaaling, marde (*k*), even als Utrecht mede, tot zes honderd guldens 's jaars, aan lyfrenten, beslooten hadt. 't Bleef hier niet by. Daar die van het Sterfhuiz, door de Schuldeischeren, telkens lastig gevallen, zig zelven, zo met opzigt tot deezen, als tot het gaande houden der Hofhoudinge, niet redden konden, en ook de Vorstinne Weduwe zig aan de Staaten van Holland vervoegd hadt, met verzoek om Bewindluiden in den Boedel te stellen, tot de aankomst der Bloedvoogden, namen de Staaten die zorg op zig en, begrypende, dat de

uit-

(*h*) Resol. Holl. 21 July 1584. *bl.* 421.

(*i*) Resol. Holl. 8 Juny en 7 July 1584. *bl.* 326 en 361.

(*k*) Resol. Holl. 1 Aug. 1584. *bl.* 458. 6 Oct. en 3 Dec. 1585. *bl.* 610. 747 en 748.

uitgaave van het Sterfhuiz diende te worden verminderd, en op zodanig eenen voet gebragt, dat, gelyk zy spraken, „de eere van „het Hof ende van de Staten geconserveert „mochte werden, met goedit contentement „van de Gemeente,” stelden zy, behalven drie Bewindlieden, nog vier andere Leden, uit den hunnen, aan, ten einde, met die van Zeeland en Utrecht, een nieuw plan van Hofhouding, zo wel voor de Prinsesse, als voor den Graave MAURITZ, te beraamen (1). Ook wierdt de Wedde van wylen zyne Doorlugtigheid, tot den 1. van Herfstmaand des jaars 1584, verlengt, en kwam men, op aandrang der Hofmeesteren, den Boedel te gemoete, met eene somme van agttien duizend guldens; latende, wyders, nog eene somme van negen of tien duizend guldens, uit 's Lands Kasse, volgen, met vooruitzicht van verdere betaaling voor de Kooplieden, (*Leyriers*), die goederen aan het Sterfhuiz geleverd hadden (m). Dan, daar die Kas zelve, zeer slecht voorzien en met de lasten van den oorlog zwaar gedrukt was, besloot men de gelden, welken, ter voldoening van agterwezen, aan eenige Edellieden, en andere hoogere en laagere Bedienden, moesten worden uitgereikt, alvorens men dezelve konde afdanken, niet te neemen tot laste van den Lande, maar, daar toe, aan den Boedel te verstrekken eene somme van zeven duizend guldens, voor welke der Stad Geertruidenberg, die by zyne Doorlugtigheid, voor gelyke somme, wel eer, in pandschap was genomen (n) zou worden afgelost.

Ook

(1) Resol. Holl. 4 en 6 Aug. 1584. bl. 459 en 461.

(m) Resol. Holl. 30 Oct. en 6 Dec. 1584. bl. 622 en 267.

(n) Resol. Holl. 10 Aug. 22 Sept. 8 Oct. en 6 Dec. 1584. bl. 469, 581, 608 en 767.

Ook hadt men, ter afdanking als boven, de Bewindhebbers van 't Sterfhuiz, op hun verzoek, gemagtigd en toegestaan eenig zilverwerk, van 't welk deezen eene Lyst hadden overgegeven, te mogen verkoopen, of doen smelten; als mede de Tapeetsferyen, Lynwaaten en verdere bederfelyke Goederen, ten overstaan van twee of drie Wethouders der Stad Delft, ter hoogfter markt te doen verkoopen; van welke goederen, egter, by vervolg, byzonderlyk de kleederen zyner Doorlugtigheid uitgeslooten wierden, die, ter onderhandsche verkoop, tot dienst der Schuldeischeren, wierden *geprifeerd*. Dit alles belette niet, dat eenigen deezer laatstgemelden de roerende goederen, voor den Verkoop, bekommerden; doch de Staaten gelastten 't Hof van Holland, „ tot eere van den „ Lande ende Sterfhuyze voorn:” deze luiden voor Kommissarissen te doen verschynen, zonder over deeze zaak openlyk te doen pleiten (o).

Langs deezen weg, wierden de zaaken, allengskens en op eene gevoeglyke en min kostbaare wyze, geregeld, en hier uit kwam, straks, de *Ordonnantie* voort op de Hofhouding van MAURITZ, van welke ik boven gewaagde, en waar by ik hier, alleenlyk, zal voegen, dat de Staaten van Holland, op het verzoek van dien Graave, om de *Hoofd-Officieren* van zyn huiz te benoemen, hunne Gemagtigden gelastten „ de voorsz *Hoofd-officieren* ende „ *andere* te stellen, regard nemende, dat „ deselve, is 't mogelyck, genomen mogen „ werden uyt de Provinciën, tot onderhoud „ van den Staet van syne Genade contribue-

„ res-

(o) Res. Holl. aa Sept. 1584. *Nl.* 580. 4 July, 21 en 22 Aug., 30 Sept., 6 Oct. en 11 Nov. 1585. *Nl.* 359, 480, 490, 494, 589, 609 en 680

„rende, in alles bequaem ende geschikt
„zynde.” Daar de Staaten, thans, als Voog-
den, handelden, stelden zy mede aan, „die van
„den Raede ende Reeckeningen, ende den The-
„saurier in 't Hof van syne Excellencie (p).”

Wat de Princesse Weduwe betrefte, schoon
men aan haar, na s'Prinsfen door twee kamers
op 't Hof, voorzien „ende getapiffceert na
„hare qualiteyt,” schynt te hebben aange-
wezen, met vryheid om alle haare, roerende
en onroerende, goederen, weder tot zig te
nemen (q), behaagde Holland haar, in kort,
minder dan voorheen; 't zy dan dat zulks aan
't missen van haaren, in dit Gewest verloorenen,
Gemaal, of aan eenen, haares inziens niet ge-
noegzamen, onderftand, of aan andere redenen,
te wyten ware. Zeker is het, dat zy, reeds op
den 12. van Herfstmaand des jaars 1584, den
Gemagtigden uit de Edelen en Steden, die, by
't vertrek der Staaten, ter voorziening op alle
voervallende zaaken, te Delft gebleven waren
(r), door twee Hofmeesteren, liet aandienen,
hoe zy, op Saturdag, toen eerstkomende, van
meeninge was zig naar Vlisfingen te begeeven,
de Staaten voor alle gunst en vriendschap be-
dankende. De Gemagtigden deden haar, wel
terftond, verzoeken de reize uit te stellen, tot
de byeenkomst der Staaten zelve, welke, op
den 20. daar aan, stontd in te vallen (s),
maar, daar de Vorstin, des niettegenstaande,
liet boodschappen, by haare gedagten te blyven
en,

(p) Refol. Holl. 1 Sept. 1584. M. 542 en 543.

(q) Refol. Holl. 6 Aug. 1584. bl. 461. op den kant.

(r) Dit was de gewoonte dier tyden en, in tegenstelling
van de byeenkomst deezer *Gecommitteerden*, wierdt die der
Staaten zelve genoemd de *Vergadering Generael der Staaten van*
Holland. Zie b. v. Refol. Holl. 8 en 22 Sept. 1584. M. 566 en 579.

(s) Refol. Holl. 12 Sept. 1584. bl. 571.

en, ten dien einde, ook by de algemeene Staaten affcheid te zullen neemen, begaven zy zig, in perfoon, by haare Doorlugtigheid, en verkreegen, met veel moeite, 't uitstel, 't geen zy verzogt hadden (1). De Staaten, hier op, in den Haage koomende, benoemden eenigen ^{1.2} hun ligchaam, om der Prinsesse voor te draagen, hoe zeer zy verlangden, dat haare Doorlugtigheid zig, voor eerst, in Holland bleeve ophouden, en voortginge „ de „ *vyf Kinderkens* van zyne Excellentie by haar „ te houden ende te doen instrueeren, mits dat, „ tot onderhoudt van dezelve vyf kinderkens, „ volgen zouden de twee duyzent guldens, s'jaars, „ by die van Hollant ende Zeelant, tot pillegave, „ Juff^w ELISABETH, op den doop, belooft.” En op dat, wyders, de Vorstin, daadlyk eenige middelen mogte hebben „ tot onderhoudt „ ende Hofhouding, deedt men haar teffens „ aanbieden, tot dien einde, te zullen doen volgen „ de ses duyzent ponden van veertigh grooten, „ haer, tot vereeringe, op de inkomsten dezer „ Landen, ge-accordeert (2).” Toen, egter, ook deeze bezending flegts ten antwoorde te rug bragt, dat haare Doorlugtigheid, „ niet tegen- „ staende haerluyder vermaningen, verfocht „ ende ge-insteerd hadde, omme naer Zeelandt „ te mogen vertrecken, ten minsten voor den „ tyd van een maendt ofte ses weecken, ende „ dat *met haer kindeken*” (FREDRIK HENRIK) „ ende d'andere kleyne kinderen, midts dat, „ daernae, hare Excellencie met de voorsz: „ kinderkens, belooft heeft, wederom in „ Hol-

(1) Resol. Holl. 13 Sept. 1584. bl. 574.

(2) Resol. Holl. 22 Sept. 1584. bl. 581.

„Hollandt te koomen,” begrepen de Staaten een' nieuwen aandrang te moeten maaken. Zy beslooten dan, door hunne Afgevaardigden, 't gedaan verzoek, te doen herhaalen, maar voegden 'er, nu, de volgende woorden by, „ende ingeval, „le hare Excellencie, evenwel, daer op sal insi- „steeren, omme, voor denselven tyd, te mogen „vertrecken met de kinderkens, sullen hetfel- „ve, voor soo veel als hare Excellencie aen- „gaet, mogen consenteeren, *mids dat de „kinderkens in Hollandt blyven mogen (v).*” Uit welk laatste niet weinig blykt, hoe zeer men zig hier aan deeze kinderen, en 't gevaar, 't geen dezelve, buiten Holland, van den Vyand konden loopen, liet gelegen liggen. De Vorstin ondertuschen, mooglyk voorzien- de, hoe, by verdere weigering, de ernst der Staaten en tevens eenig ongenoegen, tuschen dezelve en haare persoon, konde ryzen, veranderde toen van gedagten en, „aanmer- „kende der Staten gunst ende faveur,” nam aan, met der woon in Holland te blyven; waar op haar, van Staatswegen, „omme „voor het eerste te mogen hebben middelen „van Hofhouding,” terstond, eene *Ordonnantie* verleend wierdt van drie duizend ponden, tot veertig grooten 't pond, in mindering der zes duizend ponden, haar, in zodanig geval, toegezegd (w). De goederen haarer Doorlug- tigheid, naar Zeeland reeds overgevoerd (x), wierden toen naar Leiden gebragt, alwaar zy, eenigen tyd (y), haar Hof hielt, zo als wy- len haar Gemaal ook, in vroegere dagen, gedaan hadt.

(v) Resol. Holl. 24 Sept. 1584. bl. 583.

(w) Resol. Holl. 25 Sept. 1584. bl. 587.

(x) Resol. Holl. 6 Oct. 1584. bl. 610.

(y) Resol. Holl. 11 Nov. 1585. bl. 686.

hadt. Nog kort te voren was zy, egter, van Leiden afkeerig geweest, doordien de Predikant HAKKUS, aldaar, openlyk gepredikt hadde, dat het jongste onheil, zyner Doorlugtigheid overkoomen, moest worden aangemerkt als een straffe Gods, over deszelfs Huwelyk met eene Fransche Prinsesse en den pragtigen doop van FREDERIK HENRIK; ook hadt zy hier over den Staaten haar beklag gedaan, die de zaak in handen der Regeering gesteld hadden, en haar nu van de noodige meubilen, ten bedraage van omtrend twee duizend ponden, deden voorzien, mits zy zig schriftelyk verbondt, dezelve, volgens daar van gemaakte lysten, by haar vertrek, weder ter hand te zullen stellen aan Burgemeesteren van Leiden, die met den aankoop waren belast geweest (z). Uit zekere, nog aanwezige, Brief der Staaten van Holland, aan den Heere VAN CHASTILLON, één' der naastbestaanden van de Vorstinne, schynt niet quister te blyken, dat deez zig haarer zaake aangetrokken en den Staaten, in haar voordeel, geschreeven hadt; ook blykt, onder anderen, uit dit stuk, dat haare Doorlugtigheid, door wylen den Prinse, nog aan eene somme van agt (a), elders lees ik, zes (b), duizend ponden verlystogt was, te beuren uit deszelfs goederen, in Holland gelegen.

Bl. 11. r. 9. „Graave WILLEM VAN NASSAU.” Versta Graave WILLEM LODEWYK VAN NASSAU.

Bl. 12. r. 12. „Gelderland hadt zig niet be-

(z) Resol. Holl. 30 Oct. 1584. bl. 659, en Ber. l. c. 19 B. bl. 487 en 488.

(a) Resol. Holl. 23 Nov. 1584. bl. 709 en 710.

(b) Resol. Holl. 6 Aug. 1584. bl. 461, in de kantsaekening.

begeeven onder 't opperbewind van Graave MAURITZ en den Raad der Regeeringe." 't Is zo, blykens de Resolutien van Holland van den eersten van Herfstmaand des jaars 1584; maar 't verdient opmerking, dat, in den eed der Bezetting van Bergen op Zoom, drie maanden laater, mede gezworen wordt aan den *Raad van Staate*, als *gecommitteert ten Gouvernemente der Vereenigde Provintien*, Brabant, Gelderland, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen, Vriesland en Overysfel (c).

Bl. 13. r. 10. v. o. „*De algemeene Staaten hadden slegts drie duizend Knegten — in 't veld.*” Zeer juist zegt WAGENAAR in 't veld; want in de Vestingen was nog een maatig aantal (d). Om 't Veldleger te doen aangroeien, spaarde men, byzonder in Holland, geene moeite. De Staaten hadden, onder anderen, reeds voor 't einde van Hooimaand deezes jaars, beslooten eenige Bezettingen uit de Steden te doen trekken, welker plaats men, door Schutteren uit andere Steden, zoude vervullen. Ook hadden die van den Haage een getal van honderd en tien zodanige Schutteren gezonden binnen den Briele, ter aflossing der Kompagnie van Hopman GYZELAAR. — 't Gemeene Land zou aan zodanige Luiden, tien stuivers daags, geduurende hunnen dienst, betaalen, hen van Logisgeld ontslaan en, tot voorkooming van moeilykheden, om de veertien dagen doen aflossen (e). Men schynt egter, thans, maar korten tyd gebruik van deeze Schut-

(c) Resol. Holl. 1 Dec. 1584. N. 748.

(d) RENO, l. c. 3 B. II. 81.

(e) Resol. Holl. 26 July 1584. N. 483. Vergel. 31 July en 12 Aug. 1584. N. 449 en 474.

Schutteren te hebben gemaakt (*f*), doch kwam, in Holland, Zeeland en Utrecht overeen, om, voor reekening deezer Gewesten en op hunne bestel-brieven, twee duizend Waardgelden aan te neemen, verdeeld in tien Vaandelen, elk van twee honderd hoofden; uit welken, zes binnen Holland, twee binnen Zeeland en twee binnen Utrecht zouden gelegd worden, en die, te samen, eene somme van vier duizend zeven honderd en zestig guldens, ter maand zouden kosten (*g*).

Bl. 16. r. 8. „*Drie mylen beneden de Stad, te Lillo, hadden de Antwerpenaars een Blokhuis opgeworpen enz.*” Te Lillo, een neeringryk Dorp aan de Schelde en, reeds ten jaare 1123, als eene Heerlykheid bekend, hadt MONDRAGON, al voor, of in, den jaare 1573, begonnen een Schans te bouwen, ter beteugeling, zo wel als bescherming, van Antwerpen. By het vertrek der Spanjaarden uit deeze Landen, ten jaare 1573, of vroeger, zal zy verlaaten geweest zyn en, naderhand, onzeker wanneer, door die van Antwerpen hersteld en, vervolgens, met behulp der Zeeuwen, in dien staat gebragt, dat zy een beleg van drie weken, door den dapperen MONDRAGON bestuurd, kon uitstaan. Men zie verder, nopens Lillo en

(*f*) Resol. Holl. 15 en 27 Aug. 1584. *bl.* 483, 515 en 516. In 't volgend jaar gebruikte men weder Schutteren, ter bezetting der Frontieren. Resol. Holl. 12 April 1585. *bl.* 210.

(*g*) Resol. Holl. 12 Aug. 1584. Alwaar ook de *Kwartieren* worden opgenoemd, over welken deeze manschap, in Holland, verdeeld wierdt en, teffens, de naamen der Hoplieden. Onder de laatstgemelden, telt men DIRCK DUYVEL, dien 't Kwartier van Amstelland en Goyland wierdt aangewezen en, mooglyk, dezelve was, die, in den jaare 1571, den Briele hadt helpen inneemen (zie WAGAN. 6 *D. bl.* 345.), en onder andere nog voorkomt Resol. Holl. 12 Oct. 1585. *bl.* 628. Zie, wyders, wegens deeze Waardgelden, Resol. Holl. 11 Sept. 1584. *bl.* 622.

en de andere Schansen langs de Schelde, de onderaangehaalde plaats (*h*).

Bl. 18. r. 8. „*Men kon den Gentenaaren weinig onderstands toeschikken.*” 't Ontbrak, egter, den onzen noch aan goeden wil, noch aan yver. Naauwlyks vernamen de Staaten van Holland, dat de Algemeene eene som van drie honderd vyftig duizend ponden, van veertig grooten, behalven een aanzienlyk getal van manschappen, noodig oordeelden tot ontzet van Gend, of zy, schoon, in den aanslag van tweemaal honderd duizend guldens over Holland, Zeeland en Utrecht, drie vierde moetende draagen, stemden 'er daadlyk in toe, indien de overige Bondgenooten van 's gelyken wilden doen (*i*), en hielden hun woord (*k*). Ook deden zy, sedert, de noodige aanschryvinge aan den Gouverneur van Noort-Holland, Sonoy, en aan alle Bailliuwen en Dykgraaven van geheel Holland, omme, zo ter ontzetting der gezegde Stad, als van Vlaanderen en Braband, uit elk Dorp eenen Schansgraaver (*Pionnier*), tegens zekeren bepaalden tyd, naar Delft, daar zy thans vergaderd waren, te zenden, ten einde dit volk, 't geen gesteld wierdt onder 't gezag van MICHEL VIMME, als *Superintendent* of *Colonel* (*l*), binnen agt dagen, te doen vervoeren naar

(*h*) I. ERMERENS, in de *Verhandelingen van 't Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*. 5 D. bl. 1—64.

(*i*) Refol. Holl. 6 Aug. 1584. bl. 461.

(*k*) Refol. Holl. 31 Aug. en 6 Sept. 1584. bl. 539—541; en bl. 560.

(*l*) Refol. van Holl. 30 Aug. en 11 Sept. 1584. bl. 537, 569 en 572—574, alwaar blykt, dat deeze Luiden, op een Artikel-Brief der Staaten van Holland, wierden aangesteld en, in Vaandelen, elk van honderd hoofden, verdeeld. De gezegde Kolonel was by Holland aangenomen, en de Eed voor

naar Bergen op Zoom, daar de algemeene Staaten de verzamel- en loopplaatze van het Leger (*m*) bepaald hadden, 't welk, door nieuwe aanwerving, nu, allengskens, begon te groeien (*n*). Dan de onwilligheid van den Graave van HOHENLÔ, een' dapperen en, van ouds, getrouwen (*o*), maar woesten Krygsman, om zig, in 's Lands dienst en dit ontzet, anders, dan op den naam, en van wegens, de Staaten van *Holland, Zeeland en Utrecht*, onder Graave MAURITZ, te doen gebruiken (*p*), de moeite ook, die men hadt, om hem, niet dan na den overgang van Gend en gedeeltelyke regeling zyner geldelyke eischten; door Holland, te beweegen, om, als *overste Veltheer of Lieutenant Generaal* van den voorn. Graave, *in eed en op last der algemeene Staaten*, (door welken hy meende, voorheen, verongelykt en kwalyk betaald te zyn) te dienen; met ééa woord, dit ontydig gemis van een beproefd Legerhoofd, gebiedende zo wel te Water als te Lande (*q*), mag men, meen

dit Volk, bragt niet alleen mede aan de Algemeene Staaten, Graave MAURITZ en den Raad van Staate, maar ook aan de Provincien, daar zy in dienst waren aangenomen, gehoor en getrouw te zyn.

(*m*) Refol. Holl. 6 Aug. 1584. *bl.* 499—502.

(*n*) Refol. Holl. 15 en 30 Aug. en 3 Oct. 1584. *bl.* 483, 538 en 601.

(*o*) REID, Nederl. Oorl. 2 B. *bl.* 45. Die trouw was, voorheen, byzonder gebleeken, in 't versmaaden der voordeelige aanbiedingen van den Koning van Spanje, indien hy zig met de Nederlandsche zaaken niet moeien wilde. In 't voorby gaan, zal ik aanteekeuen dat HOHENLÔ, dikwils, onder den naam van HOLLACH, voorkomt, zo in de Resolutien van Holland, als by TASSIS, STRADA en anderen.

(*p*) Refol. Holl. 12 Sept. 1584. *bl.* 571, en *Bor.* 191 B. *bl.* 506.

(*q*) Refol. van Holl. 24 en 28 Sept., 24 Oct., 28 Nov. en 10 Dec. 1584. *bl.* 584, 597, 651, 739 en 778. *Bor. l. c.* 20 B. *bl.* 583. Vergelyk hier mede onzen *Wagenv.*, alhier *N.* 20 en 21

meen ik, onder de voornaamste redenen schikken, welken, hier te lande, hinderlyk waren om, spoedig en kragtdaadig genoeg, tot ontzet, zo van Gend, als van Vlaanderen en Braband, daar Antwerpen en Brussel thans benaauwd wierden, toe te schieten; hoe zeer de Staaten van Holland, naar waarheid, verklaarden (r), 'er dag en nacht, alle moeite toe aan te wenden (s); waar omtrend, straks, nopens Antwerpen, nog een woord.

Bl. 21. r. 8. „Bergen op Zoom.” De Staaten van Holland hadden, zo voor hunne reekening, als voor die van Zeeland en Utrecht, reeds een' geruimen tyd te vooren, derwaarts een' grooten voorraad van mout, rogge, hooi, haver, zoetemelksche kaazen en Buskruid, gezonden (t), voor de betaaling der Bezetting gezorgd, en der Stad toegezegd „van meeninge te zyn haar, met Godes hulp, „ten uystersten toe, te helpen houden, tegens „alle geweldt van den Vyandt (u).” Hohenlô kwam eerst hier en in Zeeland, met het begin van Wintermaand (v), schoon men 'er, zo als uit de voorgaande aanmerking is op te maaken, reeds een geruimen tyd te vooren, deszelfs tegenwoordigheid gewenscht hadt.

Bl. 22. r. 16. „De Inwooners (van Antwerpen) begroot op vyfen tagtig duizend.” Sommigen zeggen *negentig of honderd duizend* (w).
Bl.

(r) Resol. Holl. 1 en 8 Sept. 1584. bl. 559 en 567.

(s) Resol. Holl. 15, 17, 24, 26 en 31 Oct. 1584. bl. 642, 643, 646, 651, 652, 656 en 657.

(t) Resol. Holl. 7 en 11 Aug. 1584. bl. 465 en 471.

(u) Resol. Holl. 22 Aug. 1584. bl. 506.

(v) Resol. Holl. 10 Dec. 1584. bl. 778. en Bor., l. c. 19 B. bl. 509.

(w) Bor. l. c. 19 B. bl. 500. STRADA de bello. Belg. lib. 6.

Bl. 24. r. 6. v. o. „Met goedvinden of op aanraaden van den Graave van HOHENLO.” Deez was, nevens den Admiraal VAN TRESLONG, eigenlyk, door MAURITZ en den Raad van Staaten, naar Middelburg opontboden, om over 't ontzet van Antwerpen te raadpleegen. 't Geen 'er op volgde, sproot uit het, onderling, besluit, aldaar genomen (x).

Bl. 26. r. 4. „Na, of, veelligt, al voor, de dood des Prinsen van ORANJE, deedt men hem de eer aan, van 't Wagtwoord by hem te laten haalen.” Ik zoude, behoudens beter oordeel, niet zeer waarschyntlyk agten, dat GEBHARD TRUCHSES, Keurvorst en Aartsbisshop van Keulen, van wien hier, door onzen treflyken Schryver, gesproken wordt, deeze eer, geduurende deszelfs verblyf te Delft, by 't leeven van WILLEM den I., aanhoudend, zal hebben genooten. Niet alleen, om dat hy, even als die Vorst, thans zyn gewoon, en niet slegts een kort en doortrekend, verblyf daar ter plaatse hadt, maar, om dat zulks ook best schynt te strooken, met de zwaarigheid, die hy zelve, pas agt dagen na 's Prinsen dood, in het verder geeven van 't Wagtwoord, maakte (y), wyzende de Wethouderschap naar Graave MAURITZ, schoon
deez,

(x) BOR., l. c. 19 B. 51. 509.

(y) Resol. Holl. 18 July 1584. 51. 413. „Aengaende de swarigheydt, by den Churfurst van Keulen gemaect, om verder het Woord te geven binnen deser Stede, renvoyeerende de Magistraten aen den Grave MANVITUM (leez MAURITIUM) „is geresolveert, dat met de sake gesuperfedeert sal werden tot de aankomste van die van Zeelandt „ende Utrecht, en dat den voornoemde Churfurst verfocht sal werden, in 't verleenen van 't Woordt te willen continueren, binnen middeler tyde.”

deez, toen ten tyde, nog aan 't hoofd der zaaken niet eens geplaatst was.

Bl. 28. r. 1. „PETRUS DATHENUS.” Men zie veele byzonderheden, nopens deezen kundigen, maar driftigen, Kerkhervormer, van wiens karakter onze Geschiedschryver, reeds voorheen, een' aanmerklyken trek heeft opgegeeven, onder anderen, in de, hier onder aangehaalde, plaatsen (x).

Voor 't overige weet men, dat de beryming van DATHENUS, na het schryven van onzen WAGEN., uit de hervormde Kerke dezer Landen geraakt en, op last der Bondgenooten, ten jaare 1773, eene nieuwe en verbeterde is ingevoerd.

Bl. 30. r. 5. „*La Mouilliere.*” Leez, hier en elders, LA MOUILLERIË (a).

Bl. 30. r. 11. v. o. „PRUNEAUX.” Zo schynt men den naam van deezen Afgezant, toen ten tyde, by onze Landsaaten, meest uitgesproken te hebben; immers, men vindt ze dus, met *twee* lettergreepen, by sommigen der onzen (b), gespeld. In de Resolutien van Holland, leest men meest D'ESPRIMEAUX (c), maar dit kan een drukfout zyn en, in 't oorspronklyke,

(x) BOR, l. c. 19 B. 518. *Lof en Lasten van DATHENUS*, by W. TE WATER. *Histories der Hervormde Kerke te Gend.* bl. 189—221. als mede de *Punten en Artticlen*, daar op PETRUS DATHENUS, *tegenwoordiglijk gevangen, is geoordeelt geweest*, en *Verantwoordynge* Petri Datheni, *op die Artticlen*, hem, *zonder wame zynes aenclagers, toegeselt*; onder de Bylage van s'GRAVEZANDE's, *Twee honderdjarige Gedagtenis van het eerste Synode der Nederlandsche Kerken, onder 't Kruis.* Zie ook s'GRAVEZ, *Unie Herdags.* bl. 230 en 231. en *Charterd.* van Vriesl. 4 D. bl. 511.

(a) PETIT. *Chron.* liv. 13. f. 505. en BOR, l. c. 19 B. bl. 462. HOOFD, *Nederl. Hist.* 21 B. f. 920.

(b) HOOFD en BOR, ll. cc. in de Goudsche Vroedsch. Resol. 17 Sept. 1584. bl. 157. heet hy DE PRUNEAUX.

(c) l. c. 23 en 28 Aug. 1584. ff. 507 en 518.

lyke, d'ESPRUNEAUX gestaan hebben. Zyne eigenlyke benaaming was ROCQUES DE SORBIERES, *Seigneur d'ESPRUNEAUX* (d). (Heer van Espruneaux.)

Bl. 34. r. 1. „ De Advokaat Buys — begaf zig, *sedert, meen ik*, in persoon, naar Engeland.” In de, door onzen WAGEN., hier aangehaalde, Resolutie van den 6. van Oogstmaand des jaars 1584, leest men, met zo veele woorden, dat de Staaten van Holland den Heere Buys „ verzochten, omme hem mede, „ als Gecommitteerde van wegen de Generaliteyt, te transporteren naer Engelandt, aen de „ Majesteyt der Koninginne aldacr, op de „ Instructie, die den selven sal werden medegegeven.” En 'er volgt op „ t welk by „ by den Advocaet — is aengenomen, mits „ dat goede ordre, tot vorderinghe derselver reyse, ende de onkosten van dien, werde gestelt.” Ook getuigt één onzer oude Historieschryvers, duidlyk, dat de algemeene Staaten den voorn. Advokaet, met eenige Afgevaardigden, naar dat Ryk zonden (e). Dan ik kan, met dat al, niet ontveinzen, hoe my deeze reize toefchynt nimmer voortgang gehad te hebben; want, behalven dat andere, daar onder twee zeer voornaame, Schryveren, schoon over den Engelschen handel, breedlyk, sprekende, 'er geen woord van melden (f), behalven ook, dat 's Lands Advokaet zelve 'er flegts

on-

(d) PETIT, *Chron. Liv.* 18. f. 499. REID. Nederl. Oorl. 4 B. bl. 84. Vergel. WAGEN., *Bladw. der Vaderl. Hist.*, op 't Woord *Pruneaux*. CERISIER *tableau des Prov. Un.* T. 4. p. 16. noemt hem, verkeerdelyk, PRUNEAUX, *Seigneur de Sorbiere*.

(e) PETIT, *Chron. Liv.* 13. f. 499.

(f) Hoord, *Nederl. Hist.* 21 B. bl. 924 en 925. Box, l. c. 19 B. bl. 482.

onder zekeren *mids* in gestemd hadt, en 'er, in de Hollandsche Resolutien, voor zo ver ik, by nauwkeurig onderzoek, zien kan, niets meêr van deeze zaak, en dus ook, byzonderlyk, niets van eene, daar toe dienende, *Instructie*, (maar wel van die voor JOACHIM ORTEIL (*g*), van wien ook onze WAGEN., zo straks, zal gewaagen) gevonden wordt, staat de Heer Buys, in de zo even gezegde Resolutien, sedert den bovengemelden 6. van Oogstmaand, alle dagen derzelve maand, onder de tegenwoordige Leden aangeteekend, behalven op den 13, 20 en 25., in welken, gebroken, tusschen tyd, 't niet te vermoeden is, dat hy den togt zal gedaan hebben. Op den 1. van Herfstmaand daar aan, verzogt hy reeds, van zyne bediening ontslagen te worden, aanbiedende, midlerwyl, „ tot „ *primo October in dienste te continueeren* (*h*);” woorden, die veel verschillen van eene reiz naar Engeland te doen; zo als hy dan ook, na ORTEIL reeds in dat Ryk was (*i*), de Vergadering van Holland, bleef bywoonen, tot den 3. van Wynmaand daar aan, toen hy wederomme en, zo 't my toeschynt, voor het laatste, aldaar zyn afscheidt nam (*k*); wordende, sedert, onder de Leden niet weêr vermeld, nog van de bovengem. reize een woord gerept. Misschien, heeft men

(*g*) Resol. Holl. 21 Aug. en 7 Nov. 1584. *bl.* 503 en 694.

(*h*) Resol. Holl. 1 Sept. 1584. *bl.* 543. Volgens het schryven van BON, 19 *B. bl.* 495., zou de Advokaat Buys, den Staaten verklaard hebben, „ te vrede te zyn, noch in zynen „ dienst te continueren tot het *nieuwe jaar* 1585”. Dan dit zeggen van dien, anderzints, lofwaardigen en allernaauwkeurigen, Schryver, sluit niet met de woorden, in mynen tekst, uit de Resolutie zelve, opgegeeven.

(*i*) BON, *l. c.* *bl.* 485.

(*k*) Resol. van Holl. 3 Oct. 1584. *bl.* 60.

men deezen, zoogezegden, tocht, met dien, welken hy, in 't volgend jaar, ondernam, en onze geregelde Schryver, naderhand, zal aanroeren (1), verward.

Bl. 49. r. 7. v. o. „ *Men schikte Gemagtigden naar Gouda, om deeze Stad te verzoeken, dat zy het overgeleverd Vertoog tegen den handel met Frankryk geliefde in te trekken, en agter te houden. Doch my is niet gebleeken, of zulks geschied zy.*” Na men, ter Vroedschappe van Gouda, op den 17. van Herfstmaand, zekeren brief der Staaten van Holland, van den 4. bevorens, en raakende de zaaken van Vrankryk, als mede de aanzoecken, zo door d'ESPRUNEAUX, als door die van Brabant en Vlaanderen, ten deezen opzigte, gedaan, in overweeging hadt genomen, was 't besluit geweest, zig „ *niet aen Vranckryck te onderwerpen, nemaer, dat men den handel, van djen gantscheliken sal afslaen (m);*” ook wierden Stads Afgevaardigden gelast, daar tegen *remonstrantie* ter Staatsvergadering te doen, en aan elk der Leden, die zulks begeerde, hier van een affchrift te geeven (n). Die *Remonstrantie* was het bewuste Vertoog, 't geen ik liefst meenen zoude, op den 25. van Herfstmaand, te zyn overgeleverd; immers, op dien dag en, na dat men, daags te vooren, den eed van geheimhouding, nopens 't geen, omtrend het Fransche werk, door de Leden, zou worden voortgebracht, hadt afgelegd, leest men, met nadruk, in de Resolutien van Holland, deeze woorden. „ De Edelen en Ste-

„ den

(1) Vaderl. Hist. 8 D. bl. 90.

(m) Vroedsch. Resol. van Gouda, 17 Sept. 1584. bl. 157.

(n) Vroedsch. Resol. Gouda. 23 Sept. 1584. bl. 157 179.

„den zyn getreden in communicatie aengaen-
 „de de saecke van Vranckryk (o).” Daar,
 egter, het stuk, (’t geen wel by BOR, maar
 niet in de gezegde Resolutien, gevonden wordt,) der
 groote meerderheid van Leden zeer tegen
 de borst stondt, en de Stads Gedeputeerden
 van Gouda zig, sedert den 8. van Wynmaand
 (p), der Staatsvergaderinge onttrokken had-
 den, behalven de Pensionaris FRANCKEN, die
 men ’er, deels om te hooren en te zien, hadt
 gelaaten, bevoolen de Staaten, op den 11. der
 gezegde maand, den Heere VAN SWIETEN en
 den Raadsheere KASEMBROOD, zig naar Gouda
 te begeeven, om, ware het mooglyk, de zaak
 een’ gunstiger keer te doen neemen (q). Zy
 verscheenen, den 13. daar aan, ter Vroeds-
 schap, alwaar zy deeze drie volgende punten
 aandrongen: ’t Vertoog in te trekken en toe te
 treden tot de genomene Staats Resolutie; gee-
 ne affchriften van Stads Remonstrantie of Ver-
 toog te laten uitgaan; Gedeputeerden weder
 ter Dagvaard te zenden, om op ’s Lands ver-
 deediging te helpen besluiten. De Vroeds-
 schap, die ze eerlyk ontvong, maar, nog daags
 te vooren, ’t vernieuwd besluit genomen hadt,
 omme „vuyterlyck te persifteen by de voor-
 „gaende Resolutie ende, ouersulcx, nimmer-
 „meer in dese handelinghe te consenteren (r),”
 bleef, ook nu, by voorigen gedagten, en
 voegde der Staaten Afgezanten, hoofdzaaklyk,
 toe, dat, wat het eerste Lid der gedaane voor-
 dragt

(o) Resol. Holl. 24 en 25 Sept. 1584. bl. 586 en 588.

(p) Zie de Lyst der aanwezende Leden in de Resol. van
 Holl. van 7 en 8 Oct. 1584, en volgende dagen. bl. 616 en
 volgg.

(q) Resol. Holl. 11 Oct. 1584. bl. 621.

(r) Vroedsch. Resol. van Gouda, 12 Oct. 1584. bl. 167.

dragt betroffe, zy hier in niet treden konde, nadien men haare redenen niet wederlegd hadt; dat, nopens het *tweede*, de Staaten zelve, door hunne Secretarissen; reeds affchriften van het bewust Vertoog hadden doen maaken, en het dus, ook daar door, in de Steden overgebracht en nu genoegzaam bekend was; en dat, nopens het *derde*, de Stad nooit de gemeene zaak hadt willen verlaaten, maar dezelve, met goed en bloed, tot den einde toe, zoude handhaaven, en op alle de, daar toe dienende, Beschryvingen, haare Gedeputeerden zenden (s). Hier mede moesten zig de Afgezanten vergenoegen. De Stad kwam, by vervolg, ter Vergadering, maar nimmer tot intrekking van het bewust Vertoog, en hieldt zig hier by staande, byzonderlyk ook, toen, in 't volgende jaar, 's Lands Gezanten, uit Vrankryk koomende, in Holland verslag van hunne verrigtingen (t) zouden doen.

Dat, voor 't overige, Meester FRANÇOIS FRANCKEN, (dien ik, in de Stads Besluiten van Gouda, oek FRANCKESZ (u), VRANCK, en VRANCK

(s) Vroedsch. Resol. Gouda. 13 Oct. 1584.

(t) Vroedsch. Resol. Gouda. 6 April 1586. bl. 175 Vfo.

(u) Vroedsch. Resol. Gouda. 22 Aug. en 12 Sept. 1583. bl. 132 Vfo. en 133. In de Hollandsche Resolutien, heet hy meest VRANCK. Hy was, op den 12 van Herfstmaand des jaars 1583, tot Pensionaris van Gouda aangesteld, en wordt in de, bovenaangehaalde, Stads Resolutien, genoemd, „Advocaat voor den Hove van Holland, wosende een geleert jongh ervaren man.” Op den 21 van Grasmaand 1587. benoemden hem de Staaten tot 's Lands Advokaat (Resol. Holl. bl. 121.) doch Gouda besloot „dat men 't voorsz. verzoek zul afflaan, gemerckt de geseltonisse der Stede 't niet lyden maect, in desen tegenwoordigen tyd.” (Vroedsch. Resol. 21. April 1587. bl. 223. Vfo.) Hy wierdt Raadsheer in den Hoogen Raade op 4 Sept. 1592, en stierf den 11 van Wynmaand des jaars 1617, volgens het aangeteekende, zo ik van goeder hand verneeme, in de Archiven van welgemelden Raad; hoe zeer anderen zynen doed op 't jaar 1619 stellen. V. LEEUWEN *Batav. Illustr.* bl. 1483.

VRANCQ (v). genoemd vinde,) Opsteller van dit beroemd Vertoog geweest zy, is my, wel niet met zo veel woorden, gebleeken, maar egter, uit vergelyking van verscheiden' andere, uit zyne pen gekoomene stukken, als mede om den invloed, dien hy by zyne Meesters hadt, zeer vermoedelyk. Meer beden- kelyk, zou 't my voorkoomen, of Graaf MAURITZ, door die van Gouda, zo als zulks onzen Schryver toeschynt, thans gewerkt heb- be. Immers, schoon het waar is, 't geen hy, vervolgens, zegt, dat FRANCKEN „naderhand, bleek, een groot vriend te „zyn van dien Graave (w),” (met welke woorden, hy 't geval van den jaare 1608 (x) schynt te bedoelen,) blykt my, tot nog toe, niet, dat 'er, thans, of kort hier na, eenige naauwere vriendschap tuschen MAURITZ en Gouda, of haaren Pensionaris bestonde, dan tus- schen dien Graave en de overige Steden. In tegendeel, op den 12. van Oogstmaand des volgenden jaars 1585, toen FRANCKEN, insge- lyks, het ambt van Pensionaris bekleedde, en 'er gehandeld wierdt over 't stuk der Regee- ring, in Holland, verstondt men, hier ter Stede, „dat men wel behoort, ernstelicken, in com- „municatie te leggen, off nyet raensaen waer „yemant anders, ouermits de joncheyt van syn „G. Graue MAURITZ, tot Hooft van de regee- „ringhe ende Gouvernemente van den Lande „te stellen, omme in alles, met aduys van den „Raedt,

(v) Vroedsch. Resol. Gouda, 10 July 1587. bl. 226 vs. en 11 Oct. 1604. bl. 53.

(w) Vaderl. Hist. 8 D. bl. 50 en 51.

(x) Vaderl. Hist. 9 D. bl. 454.

„*Raedt te commanderen (y)*;" ook stelde Gouda zig, in 't zelfde jaar, tegen de bevordering van MAURITS tot Stadhouder van Holland; zo als men, in 't vervolg, zal kunnen zien (z).

Bl. 53. r. 2. v. o. „*De Raadpleegingen en Besluiten* bleeven geheim." Zoo zeer zelfs, dat men verboden hadt dezelve te *registreeren (a)*.

Bl. 55. r. 8. v. o. „*Heer van Dohain*." Leez „*Heer van Ohain*" (*Seigneur d'Ohain*). Hy was een der Brabandsche Edelen, die zig; ten jaare 1565, te samen verbonden en, sedert, den naam van *Geuzen* gekregen hadden; ook hadt hem Prins WILLEM I., te meermaalen, in zynen dienst gebruikt, byzonder ook, naar het schynt, tot het stillen van eenen gewigtigen opstand te Gend, in het jaar 1577. 't Geen ik te meerder aantekene, om dat men, reeds voor my, heeft opgemerkt, dat onze WAGEN. het nederleggen van dat oproer. den Heere VAN DOLHAIN, (leez VAN OLHAIN, in 't Fransch *le Seigneur d'Olhain*) toekent, die van den onzen onderscheiden en ADRIAAN VAN BERGEN genaamd was (b).

Bl. 59. (1.) r. 3. „*De Steden van (Westfriesland)*. — *hadden uitdruklyk begeerd, dat men haar met den naam van Westfriesland, beschreeve*, als gevoegt aan Holland." Zeeland, dit aanziende voor eene nieuwigheid, liet het niet doorgaan, dan onder eene schriftelyke verzeekering, dat haar zulks, by vervolg; inhaare hoogheid of voorrang onder de Ge-

(y) Vroedsch. Resol. v. Gouda, 12 Sept. 1585. bl. 85.

(z) Zie deeze Aanm. op bl. 106. r. 2. van 't 8 D. der Vaderl. Hist.

(a) Resol. van Holl. 5 Nov. 1585. bl. 688.

(b) Vaderl. Hist. 7 D. bl. 177. METER. I. c. 7 B. bl. 1374

Gewesten, geene verkorting zouden toebrengen (c).

Bl. 64. r. 8. v. o. „Brussel — *vergeeft gehoopt hebbende*, op ontzet.” De Staaten van Holland hadden, by aanhoudenheid, al hun vermogen tot dat ontzet in 't werk gesteld en, nog op den 23 van Sprokkelmaand, den Graave van HOHENLOHE gebeden en verzocht het *te willen doen spoedigen*, met byvoeging, dat zy alle diens-ten, die daar omtrent gedaan mogten worden, zouden agten, „als of dezelve den „Lande van Holland, in het geheel, gedaan wa-
ren (d).”

Bl. 67. r. 3. v. o. „Aanslag op 's Hertogenbosch.” Zy was, byzonderlyk, ondernomen om, konde het zyn, Parma van Antwerpen af te trekken. De zaak kwam hier op neder (e). KLEERHAAGE was, den 18 van Louwmaand, des avonds, met de zynen, behendiglyk over den Slagboom der Vugtſche Poort geklommen, en schuilde in de twee Wagthuisjes, staande voor de Valbrug aldaar, terwyl het Volk van HOHENLÔ zig, in de huisjes en elders, langs den Bosſchenſtraat-weg, verborgen hieldt. De Poort ondertusſchen, des morgens van den 19, tén 8 uren, ge-opend en de Valbrug nedergelaaten zynde, vielen de Staatschen, onvoorziens, op de

(c) Resol. Holl. 7 Dec. 1584. *Bl.* 769. 77. 2 Mei 1589. *Bl.* 280.

(d) Resol. Holl. 23 Febr. 1585. *Bl.* 140.

(e) *Brief discours d'une memorable Entre-prise, nagueres attendue sur la Ville de Bois le Duc, le 19de Janvier l'an 1585.* MS. welk stuk was gezonden, door de Regeering van den Bosche, aan den Prinse van Parma en, in Stads Archiven aldaar, te vinden is. METEEREN, Nederl. Oorl. 13. *B. Bl.* 239. LE PETIT, *Chron. Liv.* 13. fol. 505 en 506. TASSIS, *Commentar. Lib.* 7. p. 470. STRADA, *de Belle Belg. Lib.* . HOOFD, Nederl. Hist. 22. *B. Bl.* 982 en 983. REIN, Nederl. Geschied. 4. *B. Bl.* 94 en VAN HEURN, Beschryv. der Stad s' Bosch. 2. *D. Bl.* 157—161.

de Burgerwagt aan, maakten ze deels, en ook, zo zy dagten, den Poortier (dien ze in een donker Toorntje stierten) af, en zig meesters van de Poort, welke zy, daar op, met weinige Manschap, en last om te zorgen dat de Hekels of Schotbalken niet nedergelaten wierden, bezet lieten. Toen, onder 't woest geschreeuw van *Victorie*, ter Stad zynde ingetrokken, die, thans, van geen bezetting voorzien en, volgens sommigen (f), door HOHENLÔ, den zynen ter plundering toegezegd was, bezoedelden verscheiden, al rasch, hunne handen met roof, terwyl anderen, langs de Wallen rennende, van daar zig naar de Markt en elders begaaven, maar verschrikt wierden op 't onverwagt gezigt, niet alleen van weinige gewapende Burgeren, die op hun vuurden en één hunner paarden dooden, maar byzonder van eenige Spaansche Ruiters, die, den vorigen dag, eenige Koopgoederen (verkeerdelyk leest men *Koopluiden*, by onzen WAGEN.) naar binnen geleid hadden, en nu op hun vertrek stonden. Waanende dan verraaden te zyn, moest de verbyftering nog hooger stielgen, zo dra men gewaar wierdt, dat CLAUDE DE BARLAIMONT, Heer van *Hautepenne*, een berugt Krygsman en s' Konings Stadhouder over Gelderland, zig aan 't hoofd der Spaanschen bevondt. Deez. naamlyk, om zyne byzondere zaaken, zig juist in de Stad bevindende, hadt naauwlyks berigt van den inval gekregen of, zo rasch mooglyk, in 't harnas geschoten en opgezeten, begaf hy zig, verzeld door den Heere van HELMONT en eenige Leeden der Boscche Re-

gee-

(f) LE PETIT I. c. fol. 506.

geering, in 't heetst van 't gevegt, en moedigde de Koningschen en Burgeren, met woorden en daaden, aan. De Staatschen wederstonden eenigen tyd, maar, eindelyk, was 'er geen houden meer aan, daar zy, nog naar harde nog zagte vermaaningcn meer luisterende, elkander verdrongen, uit een spatreden en spoorflags renden om de Vugtsche Poort uit te vlugten, alwaar zig, egter, het bloedigste toneel eerst opende. De weinige Manschap, ter bewaaring dier Poort gesteld, hadt dezelve schandelyk verlaaten, om deel te hebben aan de plundering der Stad, en de Poortier, die men wuande van kant te zyn, doch slegts zwaar gewond was, zig alleen bevindende, nam zyn' slag waar, kroop, op handen en voeten, naar de Poort en deedt, door het in stukken snyden der touwen, de Schotbalken nedervallen, waar door dus de eenige weg om te ontkoomen den vlugtenden wierdt afgesneden, dien, wilden zy een' wissel dood ontwyken, niets anders overbleef, dan zig, op hoop van redding, van de Vest in de Gragt te werpen. Dit gelukte aan sommigen, onder welken, behalven den dapperen KLEERHAAGE, zig ook bevondt JUSTINUS VAN NASSAU, Bastaardzoon van Prinse WILLEM den I. en, in 't vervolg, Admiraal van Zeeland. Doch veelen, met name ook FERDYNAND TRUCHSES, Broeder des gewezen Keurvorst van Keulen, kwamen elendiglyk om. 't Gevegt hadt, van 'smorgens, ten agt, tot elf, uren geduurd, en de Burgery, zo aan dooden als gekwetsten, ruim honderd twintig (g) man verlooren. Bl.

(g) *Brief Discours. U.S. „Le nombre de Six vingts hommes.”*

Bl. 69. r. 11. v. o. „ *De Staaten hielden ook eenige Schepen op de Eems.*” GERRIT CLAASZ LANGHAAR was 'er Admiraal over, en deeze schreef, thans ten tyde, dat men 't Krygsvolk des Graaven van Oost-Friesland, op eene zonderlinge wyze in eed nam, gietende hun, by deeze plegtigheid, zeker water op het hoofd (*h*), waar door die Eed de gedaante van eenen Doop kreeg.

Bl. 71. r. 4. „ *De Raomschgezinden hadden — eene sierlyke Kerk verzogt.*” 't Schynt dat onze WAGEN, den Historieschryver Hoofd, wiens leiding, te meermaalen, en wiens bewoordingen, somtyds, by hem gevolgd worden, alhier niet wel geleezen heeft. Men vindt aldaar, „ de Nieuweeghers — hadden —, *wat sierlyk*, „ een' Kerk verzocht (*i*),” de zin dan is, dat de Roomschegezinde Nieuweeghers dit verzoek, op eenen *stouten toon*, gedaan hadden.

Bl. 71. r. 8. v. o. „ *Den vyftienden van Lentemaand.*” Volgens een Brief des Raads van Staate (*h*), aan de oostzyde van Maze, van den zeventienden dier maand, was dit, op den *zestienden*, gebeurd; ook hadden de kwaadwilligen eenige Burgers, behalven de Soldaaten, uit de Stad gejaagd en, daar men thans voor uit zag, hoe deeze zig, eerlang, met den Vyand, stondt te verdraagen, agtte men hoog noodig de Stad Tiel, als, na 't overgaan van Nieuwmegen, een *Frontier Stad wezende*, van meerder bezetting te voorzien en, ten dien einde, Jonkheer DIRK VYGH, Heer tot Soelen, Amptman der Neder-Betuwe, in alleryl te beweegen, derzel-

(*h*) BON, 21 B. Bl. 694.

(*i*) HOORN, 22 B. Bl. 988 en 989. Vergel. BON, l.c. Bl. 563.

(*k*) Copie MS. onder my.

zelve getal op drie honderd hoofden te brengen, waar voor die van Holland hem verzekering van betaaling geven zouden, mits het strekte in vermindering van het Aandeel der gemeenschaplyke lasten van dit Gewest. Holland handelde straks, in 't geheim, hier over, als mede over 't afbreken van Toornen, Huizen en Boomen, die der Stad te na mogte staan, door twee Afgevaardigden, die den voornoemden Amptman en der Regeeringe van Tiel gezonden wierden; ook meen ik, dat men het met den anderen eens wierdt (1).

Bl. 72. r. 10. v. o. „NIEUWENAAR *wiss* — *behendiglyk*, Volk te krygen in Arnhem.” Dit was hem, den 21 van Sprockelmaand bevoorrens, mislukt, door dien de Regeering dit Volk, ja zelfs de Ruiteren, die den Stadhouder in Louwmaand begeleid hadden, niet begeerde intelaaten. NIEUWENAAR schreef hun, daar op, uit Nymegen, een' vinnigen brief, onder anderen zeggende, „dat een ieder nae zynen „eygen kop ende fantazie Regeeren wilde, „niet tegenstaende, dat zy den bericht ofte „gelegentheyd der saecken niet wisten,” en 'er by voegende, dat het onheil, uit deeze weigering te spruiten, hem nooit konde gewee- ten worden, en dat hy het op den Landdag zou brengen (m). Thans trof hy beter geluk.

Bl. 74. r. 18. „Veldmaarschalk-plaatz.” SCHENK VAN NIDEGHEM, van wien hier gesproken wordt, hadt wel verzogt om eene Veldmaarschalksplaatz, maar, nadien 'er thans geen open was, verzogt men den verjaagden Keur-
vorst

(1) Resol. Holl. 20 Maart, 12 en 15 April 1585. *Bl.* 196, 208, 216.

(m) VAN HASSELT, Kron. van Arnh, *Bl.* 229 en 230.

vorst van Keulen, GEBHARD TRUCHSES, hem, onder deszelfs Benden, van dit Ambt te voorzien; wordende, voor 't overige, vastgesteld, dat SCHENK, den Lande dienen zouden, onder den titel van Lieutenant Generaal, of algemeen Onder- Stedehouder van den Graave van NIEUWENAAR, Stadhouder van Gelderland, op eene Wedde van duizend *Heeren-Guldens*, (beloopende twaalf honderd vyftig ponden van veertig grooten, 's maands (*n*),) behalven den uitkoop, die men hem deed, voor de overgave van 't huiz Blyenbeek. SCHENK nam, sedert, wanneer hy niet te velde was, zynen intrek naar 't fchynt, op het Slot van Persyn, buiten het Bosch van s'Gravenhaage, 't geen HOHENLÔ, eertyds, bewoond hadt (*o*).

Bl. 80. r. 11. v. o. „*De Staatschen doen een tweeden aanval op den Kouwensteinschen Dyk.*” Volgens het fchryven van den Admiraal van Warmond, wierden zy, by deezen tweeden aanval, des morgens, den 26 van Bloeimaand, wel van den Dyk geflagen, maar ftraks hervatteden zy 't gevegt, vielen, van nieuws, op denzelven aan en bleeven 'er, omtrend zes uren lang, meesters van. Parma, sedert, de zynen doende aanrukken en, met eene lanfe in de hand, tot den buik in 't water fpringende, lobberde, kloekelyk, naar den Dyk, verfcheen 'er, eerlang, op en, toen, onder een' hoop van agt of negen honderd, versch medegebragte, Knegten, allen moed inblaazende, verzwakte hy, eindelyk, dien der Staatschen, hen noodzaakende den grond te ruimen, fchoon

(*n*) Refol. Holl. 24 Juny en 5 July 1585. *Bl.* 326. 353—357.

(*o*) Refol. Holl. 24 Oct. 1585. *Bl.* 639.

niet dan na het scherpste en bloedigste gevegt en, onder zulk een geweldig vuur der Spaanschen, dat men, van der Staaten zyde, schreef nooit dergelyks, hier te Lande, gezien te hebben. De Heer VAN HAULTAIN was, nevens zynes oudsten Broeders Zoon, reeds by 't eerste gevegt, gesneuveld. Ook bleeven hier de Antwerpsche Admiraal, JACOB JACOBZE en andere Luiden van naam (p). De Admiraal, JUSTINUS VAN NASSAU, zig vroomlyk gedraagende, wierdt van den Vyand tot in de Schelde gedrongen, alwaar hy, schoon zwaar geharnast, in het lis en biezen wist te ontkoomen, zig van zyne wapenen te ontdoen en, door 't zwemmen over die Rivier, zyn leeven te redden (q).

Bl. 82. r. 18. „Ook maakte men de Vloot hier toe vaardig.” Men leest, dat die Vloot, geschikt om Antwerpen te ontzetten, mede voorzien was van de noodige Vuurwerken, tot het breeken van het Vlot en de Schipbrugge van Parma; waar door, byzonderlyk schynt bedoeld te worden op zekere Kunstwerkhuizen, door KORNELIS EWOUTZE en EWOUT KORNELISZE, Vader en Zoon, Inwoonderen der Stad Delft, ten dien einde, uitgevonden, door de Staaten van Holland goedgekeurd en, ten hunnen koste, vervaardigd.

Daar, voorders, deeze Luiden hadden aangeboden de gezegde Kunsthuizen, schoon met oogschynlyk gevaar van lyf en leeven, zelve, tegen den Vyand, te willen stellen en in werking bren-

(p) Resol. Holl. 20 Mei 1585. bl. 276.

(q) BOR., I c. 20 B. bl. 599 en 600. Zekere ROELKE VAN DIEST wierdt, by deeze gelegenheid, zo elendiglyk gekwetst, dat hy, sedert, „voor syn aansicht moest gemasqueerd gaan,” 't Land onderhieldt hem. Resol. Holl. 1587. 13 Apr. bl. 107.

brengen, indien zy slegts verzekerd wierden dat, by hun overlyden, voor Vrouw en Kinderen gezorgd wierde, liet men niet na, daar omtrend, onder erkenenis van hunne te bewyzene trouw, een gunstig besluit te neemen, (r). Ik vinde niet op welke wyze dit Stuk of deeze Strikken gemaakt waren; trouwens, dit alles kwam even weinig te stade, als al het overige, 't geen; tot behoud van Antwerpen, toen voor de eerste Koopstad van Europa en de zenuw van Nederlandsch Bondgenootschap gehouden, in 't werk was gesteld, en waar omtrend, byzonder toen men de hoop op Vrankryk verloor (s), in Holland en Zeeland niets was nagelaaten, zo met opzigt tot aanvoering van Scheepen en Volk, ('t geen, ook om deeze reden, verboden was, ten haring te varen (t),) als van levensmiddelen; hebbende men zelfs een' omslag over de Hollandsche Steden gedaan, om elk zyn aandeel in zekere duizend lasten Rogge, tot hulp der benaanwde Stad, in gewapende Scheepen, omslagen van eenen yzeren Keten, met een *Bonet*, te doen leveren (u). Ook gelastte men eene algemeene inzaameling van gelden, tot nut der behoeftigen aldaar (v) en, zo de algemeene als byzondere Staaten hadden een Dank- en Bededag, tegens Woensdag, den

(r) *Bor*, l. c. 20 *B. bl.* 609 en 610. *Resol. Holl.* 12, 22 en 27 July 1585. *bl.* 375, 413 en 430 en over een ander Werkstuk, tot breeking der Brugge van Parma in Zeeland, door zekeren Kaersmaker, bedagt, maar 't geen aldaar, als onnut, van de hand gewezen was. *Hoofd, Nederl. Hist.* 22 *B. bl.* 998.

(s) *Resol. Holl.* 9 en 10 April 1558. *bl.* 202.

(t) *Resol. Holl.* 1 Juny 1585. *bl.* 296.

(u) *Resol. Holl.* 15 en 20 Maart, 7 Juny, en 8 July 1585. *bl.* 159, 197, 315 en 361.

(v) l. c. 20 April 1585. *bl.* 232.

den 12 van Zomermaand, doen aankondigen, om 's Hemels zege, over hunne Wapenen, af te smeeken (w).

B. 83. r. 4. „*Men riedt hem (ALDEGONDE), uit Zeeland, zig daar niet te vertoonen.*” De Staaten van *Holland* verboden, insgelyks, hunnen Admiraal VAN DUVENVOORDE, Heere van Warwoud, den Heete van St. ALDEGONDE, of iemand zyner Naastbestaanden, Paspoort te verleenē, of hem, eeniger maate, toe te laten in *Holland* of *Zeeland* te koomen; met byvoeging dat, zo ALDEGONDE, des niet te min, op deeze of geene wyze, daar mogte verschy-
nen, de Admiraal hem zou hebben te doen aantasten en in verzekeheid houden. Zy schreeven ook in dien zin aan Graave MAURITS en den Raad (x).

Bl. 85. r. 8. „TRESLONGS Huisvrouwē.” Zy was ADRIANA, Dogter van OTTO VAN EGMOND, Heere van Kenenburg. De, nog aanwezige, brief, door TRESLONG aan haar geschreeven, den 5 van Hooimaand, op 't oogenblik, dat hy vermeende zyne, te strenge, gevangenis te zullen verlaaten, die Brief, zeg ik, met de eenvoudige benoeming van *ARIAANTJEN* beginnende, scherst, mynes inziens, genoeg de eerlyke denkwyze, trouwe en liefde voor het Vaderland, van dien, meêr dapperen dan, mooglyk, bescheiden Krygsman; „*Gyzult,*” schreef hy, „*myne Heeren,*” (doelende op Graave MAURITS, den Raad van Staate en de Wet van Middelburg), „— *verskeren, dat ik niet*
„*doen of attenteren sal, 't geen dat soude*

„mo-

(w) f. c. 2 Juny 1585. Bl. 297. Charterb. van Vriessl. 4 D. Bl. 534. Zie ook f. c. Bl. 536 enz.

(x) Resol. Holl. 19 Aug. 1584. Bl. 484.

„mogen prejudiciabel wesen aen onsen bedruk-
 „ten Vaderlande;” en wat verder, „Ik
 „verhope te betonen, so lange myn siel in
 „’t lyf slaet, — te wesen een slaef en dienaar
 „van den Vaderlande, — en dier in sal
 „volherden en sterven (y);” ook heeft zyn
 volgend leeven, hoe zeer men hem buiten
 Staats- en Krygsbedieningen hieldt, nimmer,
 voor zo ver men kan nagaan, deeze woorden
 wederproken.

Bl. 78. r. 5. „Zyn Ampt van Admiraal van
 Zeeland was — gegeven aan JUSTINUS VAN
 NASSAU.” Men heeft deezen reeds, als een’
 dapperen Krygsman leeren kennen (x); dan,
 „overmits hy, in het fait van oorloge te water,
 „nog niet zeer ge-useert was,” wierden hem,
 tot „voornaame Raaden en mede Exploiteurs”
 toegevoegd, MAARTEN DROOGE, en de Admi-
 raal van Zierikzee, ADRIAAN SIMONSZ (a).

Bl. 87. r. 18. v. o. „De Hanzesteden —
 zonden hunnen Geheimschryver.” Hy was
 mede gelast te klaagen, by de Regeering van
 Enkhuizen, over ’t rooven en opbrengen van
 eenige Hamburgsche Scheepen, op Portugal
 vaarende. Dan de Staaten van Holland, dit
 werk opneemende, schreeven den Hanzeste-
 den dat, nog die Regeering, nog zy, ver-
 antwoordelyk waren, voor de daaden van
 byzondere Ingezetenen, die, buiten hunne
 mee-

(y) BOR, Nederl. Stukk. 20 B. B. 376, welke deftige
 Schryver, voor ’t overige, ’t gebeurde met TRESLONG, ten
 deezen tyde, op de, door WAGEN. hier aangehaalde, plaat-
 zen, breedelyk en, na zyne gewoonte, uit egte Stukken,
 met wederlegging van anderen, en verdediging der eere
 van den Admiraal, opgeeft.

(x) Zie deeze Aanmerk. 8 Stukje. Bl. 36. en Bl. 49.

(a) Resol. Holl. 12 Maart 1585. bl. 163.

meening en last, zig begeeven hadden in dienst der Konings van Portugal, welken Vorst zy 't opbrengen van Spaansche Scheepen, in hunne Havens, hadden ontzegd (b).

Bl. 89. r. 11. „ Gouda alleen kon niet bewogen worden — *te bewilligen in de opdragt der Opperheerschappy.*” Zo zeer als deeze Stad den bystand der Koninginne van Engeland noodig agtte (c), zo nadeelig, egter, oordeelde zy alle Opperheerschappy van vreemde Vorsten, en dus ook van ELISABETH zelve. Reeds in Lentemaand deezes jaars, hadt de Vroedschap haaren Afgevaardigden ter dagvaard van Holland gelast, dat zy, aldaar, by 't onderling overweegen van 't 14 Artikel der nieuwe Ordonnantie, raakende het punt der onderwerping (*Submissie*), zouden hebben te verklaren, dat de Stad „ niet wilde gehouden zyn, alwaar „ 't oock dat de twee derden deelen van de „ Stemmen ouer een drougen, de zaecken, „ belangende de *verandering van de Souverainiteyt*, van de *Religie, capitale Impositie*, ofte *Contributie*, te *submitteeren* (d).” Thans drong zy op deezzen regel nog sterker aan en, op den 19 van Grasmaand deezes jaars, beval zy haaren Pensionaris om, zo men tot het aanbod der Opperheerschappy wilde overgaan, de Vergadering te verlaaten, „ doende sodanige protestatie, dat die van der Goude van „ meeninghe syn te recouvreeren alle d'onnutte kosten, voor zoe veel haer aengaet, die „ opte handeling van Vranckryck, ALENCHON, „ en-

(b) Resol. Holl. 15 April 1585. Bl. 184.

(c) Resol. Vroedsch. Gouda 23 April 1585. Bl. 176 *Vfs.*

(d) Resol. Vroedsch. Gouda 5 Maert 1585. Bl. 174. *Vfs.*

„ ende oock Engelandt, gedaen zyn, off noch ge-
 „ daen sullen worden (e).” Daar ik egter den
 Pensionaris FRANCKEN ter dagvaard vinde, toen
 men, kort na deezen, by de Staaten, tot den
 opdragt der Opperheerschappy besloot, schynt
 Gouda haar Besluit niet werksellig gemaakt te
 hebben, hoe zeer zy by 't afflaan dier Opper-
 heerschappy, bestendig en eenpaarig, bleef (f),
 ondanks allen aandrang der Staaten; die, ten
 dien einde, op den 25 van Grasmaand, de
 Heeren KASEMBROOD en PAULI, opzettelyk,
 aan de Vroedschap hadden afgezonden (g).

't Is, voor 't overige, aanmerkenswaardig,
 dat, daar men, by Holland, voorheen, vast-
 gesteld en by eede gezworen hadt, „ dat alle
 „ propoosten, discoursen, opinien en advysen,
 „ die in de saecke van den Koning van Vranck-
 „ ryk, ende van de Koninginne van Enge-
 „ landt, sullen gehouden ende beslooten wor-
 „ den, *ten eeuwigen dage*, Secretet souden wor-
 „ den gehouden (h),” men, egter, om deezen
 tyd, vaststelde, „ dat alzulken discouren,
 „ motiven ende redenen, als in (der Staten)
 „ Vergaderinge, op de handelinghe van de
 „ saecken van Engelandt, voortgebracht ende
 „ gefustineert mogen zyn, by de Gedeputeer-
 „ den, tot vorderinghe der voorschreve saecke,
 „ „ eléks in haerluyder respectie Collegien en-
 „ „ de Vroedschappen, verhaeldt sullen mogen
 „ „ worden, sonder, nochthans, in het particu-
 „ „ lier,

(e) Resol. Holl. 3-6 Mei 1585 Bl. 248-251.

(f) Resol. U. S. 27 April 1585. en 1 Mei en 23 Juny 1586.
 Bl. 187 176. 202 en 205.

(g) Resol. Holl. 25 April 1585 Bl. 289.

(h) Resol. Holl. 28 Aug. 1584. Bl. 518. Vergel. 13 en 15
 July 1584. Bl. 378 en 404.

„ „ hier, yder Stads opinie te ontdecken ofte
 „ „ verclaren (i).”

Bl. 92. r. 6. „ *De Staten van Holland en Zeeland hadden, eindelyk, moeten besluiten, tot het geeven deezer verzekering enz.*” De Regeeringen der drie Steden op het eiland Walcheren waren zoo zeer bekommerd, wegens het inruimen van eene byzondere Stad, tot verzekering der Koningin, voorziende dat zulks aanleiding zou kunnen geeven tot scheuringe en verdeeldheid, dat zy, na onderling overleg, den 1. van Oogstmaand 1585, beflooten den Secretaris der Stad Middelburg, Mr. PIETER VAN DE BAERSE, en den Penfionaris der Stad Vlisfingen, Mr. JAN VAN DER BEKE, naar Engeland te zenden, ten einde een voorslag te doen, om liever het geheele Eiland van Walcheren der Koninginne in handen te stellen, ten einde daar in het noodig Krygsvolk te leggen, mits hetzelfde Eiland neemende onder haare opperheerschappy of bescherming, en de Steden, Plaatsen en Inwoonderen handelende, als haar eigene Onderfaten enz. (k). Zelf was men, by den aanvang der onderhandeling, niet genegen, om eenige Stad of Sterkte, in het eiland Walcheren, den Engelschen te pande te geeven, schoon men bereid was hun de keuze te laten binnen de Eilanden Zuid-Beveland, Schouwen, of 't Land van Tholen (l). Dan, welhaast, veranderde men van taal, en toonde zig gereed der Koninginne de vryheid te laa-

(i) Resol. Holl. 18 April 1585. *St.* 229.

(k) Uit een oorspronkelijk Handschrift.

(l) Notulen ten Rade van Vlisfingen 25 Mey 1585.

laaten, om, uit de geheele Provincie, zoodanige Stad, ter harer verzekering, te kiezen, als zy zou goedvinden (m).

Bl. 95. reg. 7. „Gelykheid van magt.”
Leez „gelykheid van stand (n).”

Bl. 98. r. 12. „De Regeering van Briele — ontying Brieven van schadeloosstelling.” Die Stad, niet zeer gezind om in vreemde handen verpand te worden, hadt egter, in Herfstmaand laatstleden, daar in bewilligd, mits, alvorens, erlangende Akte van schadeloosstelling bovengemeld, en verzeekering, dat het onthaal, 't geen aan eenige Personagien, koomende uit Engeland, of derwaarts gaande, om 's Lands eer op te houden, zoude dienen te worden gedaan, niet ten haaren laste zoude koomen (o). De Algemeene Staaten deden den Eed ontwerpen voor den Engelsche Gouverneur, als mede voor de Wethouderschap, Gemeente en Bezettingen van den Briele, dien de Staaten van Holland, daar op, goedkeurden (p).

Daar, ondertuschen, de Engelsche Benden vast naderden, zocht Parma eenige Nederlandsche Steden aan zyne zyde over te haalen, door Brieven en beloften. In Holland blykt het niet, dat zulks aan anderen, dan aan die van Gouda, geschiedde. De Vroedschap zodanigen brief, geschreeven te Beveren, den 18 Aug. 1585, en houdende „aan Burgemeesteren, „Schepenen ende Raed, mitsgaders de gemeyne „goede Burgeren en Ingesetenen,” ge-opend heb-

(m) Ibidem 23 July 1585.

(n) Bor., I. c. 20 B. bl. 643. Art. 19.

(o) Resol. Holl. 10 Sept. 1585. bl. 548.

(p) Resol. Holl. 6 Oct. 1585. bl. 617.

hebbende, oordeelde „ nyet raedfaem, parti-
 „ culierlicken, d'voorz. Missive te be-antwoor-
 „ den, nemaer dat men deselve den Heren
 „ Staten sal communiceeren, d'andere Steden
 „ afvraegende, off by hen nyet gelycke Missive
 „ en es ontfangen?” Dit geschiedde, sedert;
 doch de Edelen en Steden verklaarden, „ dat sy
 „ noyt eenige Brieven van den Prinse van
 „ Parma ontfangen hadden (q).”

Bl. 98. r. 6. v. o. „ 't Krygsbevel —
 over Vlisfingen, *werdt aan PHILIPS SIDNEI
 opgedragen.*” PHILIPS SIDNEI, Zusters Zoon
 van LEICESTER, dien DE GROOT (r) een'
 Jongeling noemt, tot groote daaden geboor-
 ren, als die, by zyne aanzienelyke geboorte
 en rykdommen, een' grooten voorraad van ken-
 nis en geleerdheid voegde, aanvaarde zyn
 Ampt, te Vlisfingen, den 1. December 1585,
 wanneer de Regeering, in deszelfs handen, den
 eed vernieuwde, dien zy, reeds te voren,
 aan den Engelschen Gezant, DAVIDSON,
 had afgelegd. Hy heeft hetzelfde, nogthans;
 niet lang waargenomen; zynde, in den ou-
 derdom van 30 jaren, overleden, te Arn-
 hem, den 27. October 1586, aan de gevol-
 gen eener wonde in de dye, die hy, by 't
 wisselen van zyn paerd, in den slag met de
 Spanjaarden, by Warnsfeld, bekoomen hadt.
 Zyn Opvolger was WILLIAM RUSSEL, die,
 den 6. April 1587, in eed genomen wierdt,
 door de Gecommitteerde Raaden van Zee-
 land en, ten zelveu dage, den eed van trou-

(q) Resol. Vroedsch. 26 Sept. 1585. Bl. 190. Resol. Holl.
 31 Oct. Bl. 602. Box, 20 B. Bl. 641.

(r) *Annal. Lib.* 5. p. 98. Zie ook *MITHAEN* 13 B. 11 770.

Wouwe van de Regeering der Stad Vlisfingen ontving (s).

Bl. 98. (3). „*De algemeene Staaten hadden het Markgraaffchap aan hem overgedraagen.*” My is niet bewust, dat zulks, in de Besluiten der algemeene Staaten, gevonden wordt, maar wel, dat men ook, by dat Collegie, den Prinse eene Akte van vrywaaring of schadeloosstelling gaf, voor de verpanding der Stad Vlisfingen, en eene gelyke Akte aan de Staaten van Holland en Zeeland, nopens de Verpanding van Briele en Vlisfingen; welke Stukken, door de byzondere Gewesten, wierden goedgekeurd en, sedert, met der algemeene Staaten groot Zegel, bezegeld (r). 't Is waar; op de, door onzen Schryver aangehaalde, plaats, tit de Resolutiën van Holland, leest men deeze woorden; „beroerende het *Marquisaetschap* „van der Veere en Vlisfingen, is geresolveert, „dat het selve op syne Excellencie, Graef „MAURITZ, volgens zyn verzoek, zal mogen „worden *ge-approbeerd*, van wegen DIE VAN „HOLLAND, IN DE STATEN GENE- „RAEL, sonder dat, nogthans, die van Holland „in eenige *warringe*” (zo staat 'er). „sullen mo- „gen werden *ge-obligeert* (u).” Dan, zo ik die gezegde wel versta, schynt het alleenlyk aan te duiden, dat die van Holland wel niet goedgevonden eenige brieven van vrywaaringe, of verzekering, voor de opvolging in het *Markgraaffchap* van Veere en Vlisfingen te geeven, ten behoeve van MAURITS, maar, egter, ter al-

(s) Deeze en meerder byzonderheden aangaande PHILIPS SIDNEX, zie by J. W. TE WATER, *Inleid. van Prins WILLEM V.* bl. 45. in *Nota*.

(r) Resol. der Generaliteit. 1, 2, 3, 5, 8 en 11 Oct. 1585.

(u) Resol. Holl. 6 Oct. 1585. bl. 609.

algemeene Staatsvergadering, wel wilden doen verklaren, hoe zy, overeenkomstig het verzoek van dien Graave (dien men, in Holland en Zeeland, nu grooter aanzien tragtte te bezorgen, en tot Stadhouder te verheffen, (v)), goedkeurden dat hetzelfde Markgraaffschap op hem, aan wien het, schoon geen' oudsten Leenvolger zynde, door zynen Vader, by uitersten wil, gemaakt was, zoude koomen, en zy hem dus voor Markgraaf erkenden; even als zy hem ook, by zynen lastbrief als Stadhouder, op den 4. van Slagtmaand des jaars 1585, dien titel gaven (w). Eene verklaring, die, egter, al was zy ook, sedert, door Holland, ter Generaliteit geschied, en by de overige Leden aangenomen (daar niets van blykt) veel verschildte van eene voltrekte *overdragt*, aan hem, ten dien einde, door de algemeene Vergadering gedaan.

Bl. 99. r. 3. v. o. „*Omtrend den aanvang van Wintermaand.*” De hier vermelde inval der Spaanschen, in den Bommelerwaard, was reeds gebeurd, in 't laatst der voorgaande Slagtmaand. Hohenlô hieldt, thans, den Vyand, voor Empet, zo bezet, dat men, aan der Staaten zyde, hoop hadt hem geheel te vernielen en, verbitterd door de „*gruwelycke Tiran- nien,*” die hy, telkens, bedreef, reeds last gegeven denzelven, „op geene condition, „in eenige genade te ontfangen ofte laten „échapperen (x).” Bl.

(v) l. c. 6 Oct. 1585. Bl. 609.

(w) Zie *Wagm.* alhier 2. D. Bl. 271. r. 10. v. o. *Box*, l. c. 20 B. Bl. 664. 't Verly volgde lang naderhand en wierdt, door Holland, gedaan, ten jaare 1613. *Romenfrant.* der Edel. van Zeel. B. K. Signat. M. a. M^s. Aantrekeningen.

(x) Refel. Holl. 25 en 29 Nov. 10 en 11 Dec. 1585. Bl. 721, 728, 757—759. *Vergel. Hoorn*, l. c. 23 B. Bl. 1038.

Bl. 106. r. 2. „*At de Vergadering van Holland, viel 'er (over de aanstelling van Graave MAURITS, tot Stadhouder) nog eenig verschil.*” Hoofd, door onzen Schryver, aangehaald, spreekt van „*veel zeggens en wederzeggens.*” Amsterdam, naamlyk, en Gouda wierden hier, mischien, bedoeld, maar, byzonderlyk, de laatste Stad. Ik heb reeds doen zien (y), dat zy, in stede van MAURITS, wiens jongheid haar nog geen genoegzaam vertrouwen inboezemde, een ander Hoofd, by den Raad van Staaten, begeerd hadt; dan, dit niet gelukkende, en de Vroedschap verwittigd zynde van het sterk aanhouden der Zeeuwen, om dien Graave te bevorderen tot het Stadhouderschap van Holland en Zeeland, besloot men den Afgevaardigden ter dagvaard te schryven, „*dat men Graave MAURITZ nyet vorder titul en sal gheuen, dan hy tot noch toe en heeft gehad (z).*” Toen men, des niet te min, by de meerderheid van Holland, hier mede voortging, en (als ook straks onze WAGEN. zeggen zal) Amsterdam en Gouda het Berigtschrift overnamen, keurde wel de eerstgezegde Stad, met beding van eenige veranderingen in de „*geconcipteerde Instructie,*” de zaak zelve, op 1 van Slagtmaand, goed (a), maar Gouda bleef by haare gedagten (b), tot op den 11. van Slagtmaand, wanneer, haare Afgevaardigden der Vroedschap aankondigende „*dat alle de Steden Graeff MAURITZ & Gouverne- ment van Hollant hadden gedefereert, daer*
„ *inne*

(y) Zie hier bl. 32.

(z) Resol. Vroedsch Goud. 20. Sept. 1585. bl. 189.

(a) WAGEN. Afsch. 4 D. bl. 49 en 50 en Resol. Holl. 1 Nov. 85. bl. 655. alwaar men leest &c.

(b) Resol. Vroedsch. Gouda. 9 Oct. 1585. bl. 191.

„inne deze Stede singulier is,” zy, ten zelven dage, besloot „dat, gezien zynde d'Instructie aengaende t voorn. Gouvernement (c), — men, als dan, „hier inne doen zal naer behooren.” Sedert, en wel in Wintermaand daar aan volgende, dit Berigtschrift overwoogen hebbende, wierdt, eindelyk, „gerefolveert, dat „dese Stede haer met den inhouden van dien „sall conformeeren,” 't geen egter niet geschiedde, dan met uitzonderingen van verscheiden punten (d). Ik zie niet dat onze Historieschryvers hier van gewaagen, en zelfs vindt men, in de gedrukte Resolutien van Holland, de verklaring en uitzonderingen van Gouda op 't ontworpen Berigtschrift niet vermeld, hoe zeer 'er die van Amsterdam in voorkoomen (e).

Bl. 106. r. 6. v. o. „Zyn (Prinsen MAURITS)

(c) Resol. Vroedsch. Goud. 11 Nov. 1585. bl. 192.

(d) Resol. Vroedsch. Goud. 17 Dec. 1585. bl. 194. Zy wilden, naamlyk, in het 1. Artikel, spreekende „van den voorsams „der Religie,” gelezen hebben, „dat syn Exr: tusschen d'Ingo- „setenen van den Lande, alle goede vrede en eenicheyt sal onderhouden in 't Stuk van Religie, sonder noghszans gemants te „ondersoucken, ofte bedwingen in syn consciencie.” In het 4. „nopens „'t vernieuwen en veranderen van Burgemeesteren, „Schepenen en Wotten, DAERT SELVE VAN NODE WESEN „SAL,” wilden zy, dat, „'t vernieuwen en veranderen van „geschiedden naar gewoonte, conform de Privilegien gebruyken „ende oude Hercomen, in den Steden respectie geobserveert;” ook moest men „wilaeten de clausule van de Staten, toelastende „de resignatie sonder betwillinge.” Terwyl men, eindelyk, omtrend 't gezegde in het 5. Artikel, te weeten, „dat zyne G. gebo- „den wordt behoortlyk te respecteren den Gouverneur Generael „van Nederlandische Provintien, die, BY DE GO. MAT. van „ENGELANT alhier sal worden geschikt.” moest in plaatse den Rellen „den Gouverneur, die, by de voorsz STATEN GE- „NERAEL van de Nederlandische Provintien, zal worden AAN- „GENOMEN.” Welke laatste aanmerking, oogfchylyk, bedoelde, dat men, zelfs door min voorzigtige woorden, der Koninginne geene aanleiding tot het denkbeeld van Oppergezag over deeze Landen moeste geeven. (Vroedsch. Resol. van Gouda 17 Dec. 1585. bl. 194 176.)

(e) Resol. Moll. 1 Nov. 1585. bl. 655.

RITS) Berigtschrift — vind ik niet, *dat* — immer is vastgesteld, *hoe wel men, in den jaare 1587, — zig, op zyn Berigtschrift — beroepen heeft.*” Die daadlyke vaststelling is zeer in verschil. In de Resolutie van den 18. van Sprokkelmaand des jaars 1587, alhier, onder den letter (w), by WAGEN., bedoeld, gebruiken de Staaten deeze woorden, „ *gerefumeerd* „ *zyndes Instructie, geconcipieerd* van wegen de „ Staten van *Hollandt* ende *Zeelandt*, voor syne „ Excellencie van Nasau, als Gouverneur, „ Capiteyn Generael ende Admirael van Holland, „ Zeelandt en Vrieslandt, is *dezelve Instructie*, „ van wegen die van *Hollandt*, gehouden „ voor *ge-arresteerd*.” Dat *Holland* ’er zig dan, niet alleen op *beroepen*, maar het, *voorheen ontworpen*, Berigtschrift, ten deezen tyde, in haare Vergadering *overzien* en, wat haar betrefte, voor *vastgesteld* gehouden heeft (f), staat by my zeker; zo als ook BOR, HOOFD en DE GROOT ’er, als van een vastgesteld en den Prinse overhandigd stuk, van gewaagen (g). Of egter, ’t geen, omtrend Holland, waar is, ook van Zeeland kan gezegd worden, is my onbewust. Indien dit niet is geschied en, mischien, wel eene mede-deeling wegens Holland, maar geene, wegens de *twee* Gewesten, geteekende en gezegelde overgave van dit Berigtschrift, aan den Prinse gedaan is, zou hier de reden kunnen schui-

(f) Resol. Holl. 18 Febr. 1587. Bl. 56. WAELWYK, Vaderl. Remarq. Bl. 117 en 120 en de, hem volgende, Schryvers dwaalen dierhalven, wanneer zy het werk der Instructie voor Prinse Maurits beschouwen als „ *zonder eenig blyk van legaliteit of* „ *autenticiteit, of dat hetzelfde ooit of ooit ter Staatsvergadering* „ *in deliberatie gebragt, veel min gearresteerd of goedgevonden* „ *zou zyn.*”

(g) BOR, 10 B Bl. 665 en Bl. 894. HOOFD, Nederl. Hist. 23 B. Bl. 1040. en DE GROOT, Apol. 9 Hoofdst.

schuilen, waarom 'er, by Box, geen dag- of tyd - teekening, in het zelve, gevonden wordr, en waarom ook de Staaten, na 't overlyden van MAURITS en de komst van FREDRIK HENRIK tot het Stadhouderschap (*h*), van dit Stuk gesproken hebben, als van een „*Concepte Instructie, sonder date (i)*;" woorden, die, andersints, tegens 't beslootene by Holland, in den jaare 1587, schynen aan te loopen (*k*).

Bl. 109. r. 6. v. o. „*Graaf WILLEM LODEWYK tot Stadhoudverkooren.*" 't Is my, bevoorens, ontschooten aan te merken, dat, naar 't schryven van

(*h*) Resol. Holl. 24 April 1623.

(*i*) Resol. Holl. 1 Mei 1625. bl. 456.

(*k*) 't Is, voor 't overige, wederom te beklagen, dat men, op den meergemelden 18 Febr. des jaars 1587, in de Resolutien van Holland, niet het Berigtschrift zelve, zo als het toen was *gehouden voor ge-arresteerd*, (eene spreekwyze, die de Staaten, nog dagelyks, voor eene daadlyke vaststelling gebruiken) maar alleenlyk, op den kant, deeze woorden vindt, „*Has infertie van de Instructie voor syne Excellentie van Nassauw, als Gouverneur, Capitein en Admiraal.*" Zelfs is, by my, wel eens bedenking gereezen, of het, in Box voorkoomende, Stuk, wel juist dat geen is, 't welk, in 1587, wierdt *vastgesteld*, en of het niet, veelêer, moet gehouden worden voor 't *Onwerp*, 't geen, ten jaare 1585, door Amsterdam en Gouda overgenomen, toen ook, aan de overige Steden, was rond gezonden, en waar op Amsterdam, reeds den 1 van Slagtmaand (zie myne Aanmerking alhier bl. 51 en Resol. Holl. 6 Octob. en 10 Nov. 1585. bl. 609 en 655) eenige bedenking maakte. Drie redenen zouden hier voor pleiten kunnen. *Voor eerst*, dat Box en Hoerd 'er van gewagen, op den gezegden jaare 1585; *ten tweeden*, dat de aanmerkingen, die Amsterdam, maar, byzonder, Gouda, op den 17 van Wintermaand deszelfden jaars, gelast was, op het overgezonden *Onwerp* te maaken, vergeleken met het *Berigtschrift* by Box, duidlyk genoeg doen zien, hoe zeer die twee Stukken overeenkoomen; om welke reden ik de Goudsche aanmerkingen, in de Note (*d*) bl. 52. alhier, heb doen drukken. *Ten derden* dat, op den 26 van Slagtmaand des jaars 1585, (Resol. Holl. bl. 724.) de Heeren MENYN, P. VAN DER MEER, en MARLSON gelast zynde, om „de Instructie voor den Gouverneur, Capitein en Admiraal te *conciplieren*," (d: i: blykens 't voorgaande, *een nieuw Onwerp te maaken*) welk werk hangen bleef tot in den jaare 1587, het zeex ligtelyk te vermoeden is, dat, in zodanig een

nieuw

van onze WAGEN. (l), de Staaten van Friesland, deelen Graave, het Stadhouderschap, na den dood van Prins WILLEM I., *van nieuws* opgedraagen hadden. Men verstaat dit, egter, in dier voege, dat zy hem, die eerst *Onder-Stadhouder* van dien Vorst was, nu, in deszelfs plaats, tot *absoluut* Stadhouder en Gouverneur, d. i. tot zodanigen, die geen' hooger en boven zig hadt (m), aanstelden.

Bl. 109. r. 3. v. o. „ De Staaten van Gelderland *stelden* — *hunnen Stadhouder aan*, *zonder de* algemeene Staaten of iemand anders te kennen.” Dat zy, by de aanstelling van Graave JAN VAN NASSAU, den Aartshertog MATTHIAS kenden, heb ik, reeds voorheen, aangemerkt (n).

Bl. 110. o. r. „ Ten zelfde tyde, — *wierdt vastgesteld*, dat de vergaderde Leden deelen *titel voeren zouden*: de Ridderfchap, Edelen en Steden van Holland, vertoonende * de Staaten * *representeerende*. van den zelven Lande — ; waar uit *bleek*” enz. Hoe zeer, gelyk onze WAGEN. zeer wel zegt, het bleek, dat de vergaderde Edelen en Gemagtigden der Steden zig, voortaan, wilden aangemerkt hebben als 's Lands opperste Magt verbeeldende, zoude ik, egter, dit besluit (hoe zeer uit andere bewyzen, ten volle klaar) uit deelen titel, als die my zeer eenvoudig toefchynt en de

nieuw Ontwerp, eenige veranderingen, ter gemoedkooming aan de ingeleopene bedenkingen van Amsterdam en Gouda, kunnen gemaakt en, in de Instructie van 18 Febr. 1587, gebragt zyn. Dan kundigeren mogen dit beslissen.

(l) Vaderl. Hist. 8 D. Bl. 11.

(m) SCHWARTZENB. Charterb. van Vriesl. 4 D. Bl. 512—517, 619 en 531.

(n) Zie deene Aanm. op WAGEN. 7 D. Bl. 248. r. 12. voeg 'er by SLINGEL. Staatk. Geschrift 1 D. Bl. 140, 211 en 212. 4 D. Bl. 99—103. PAUL. Verklar. der Unie. 2 D. Bl. 96. en BORL. e. B. Bl. 269.

de hoegrootheid van magt der Vertoonderen niet bepaalt, geenzints opmaaken. Ook was die titel niet nieuw, ja dezelfde, van welken zo de Graaven, als de Staaten, zig bediend hadden, onder de Graaflyke regeering. De twee, hier, onderstaande, bewyzen zullen genoeg zyn (o). Dezelfde eenvoudigheid heeft plaats, omtrend het, door onzen Schryver, aangehaald randfchrift van het Zegel. Dat de Staaten, lang voorheen, een Zegel hadden, heb ik reeds aangemerkt (p).

Bl. 111. r. 18. „Hy (LEICESTER) vondt vreemd, *dat men MAURITS den naam van Prinse gegeven hadt, als of men dien, daar mede, boven hem, hadt willen verheffen.*” Ik vinde, dat, schoon LEICESTER zig zelven maar *Graave* schreef, de Staaten hem, egter, mede den titel van *Vorst, Doorlugtigen en Hooggeboren Furst*, enz. gaven (q). De Stadhouders der Gewesten, met naame Graaf WILLEM LODERWYK VAN NASSAU, Stadhouder van Friesland, volgden dit na (r).

Bl. 112. r. 7. v. o. „*De toefel, — met welken hy, in den Haage, vereerd wierdt, muntte — uit.*” Op last der Staaten van Holland, was 't gansch gedeelte (*quartier*), aan de

(o) In 't Blakaat van den 16 van Oogstmaand des jaars 1572, noemen zig de vergaderde Leden „*de Edelen en Steden, representeerende de Staaten van Holland,*” en Koning PHILIPS zelve, gaf, ten jaare 1560, vryheid tot het heffen van „*een, duyts op elke tonne Turff*” aan „*die Edelen ende zes grootste Steden van onsen Lande ende Graefflicke van Holland, representeerende die Staaten van onsen voorsz Lande*” i Memor. van den Griff. ERNST. bl. 256. Zie BOR. l. c. 1 D. bl. 464 en 478.

(p) Aanmerk. op WAGEN. 7 D. bl. 280. r. 3.

(q) Resol. Holl. 11 Febr. 1586. bl. 53. Zie ook l. c. 9—19 April (alwaar *genadige Furst en Heer*) 24 Juny, 1 July, 17, 19 en 22 July en 9 Aug. 1586. bl. 176, 232, 269, 288. Hoe hoog hy het droeg, zie by HOOFD, l. c. 23 B. bl. 1042.

(r) SCHWARTZENB. l. c. 4 D. bl. 615.

de oostzyde der Hof-Kapelle, (alwaar, ook toen, de algemeene Staaten en de hooge Raad zitting hielden,) met uitzondering der Gehoor- en Raadkamer van 't Gerechtshof, en der Kamer van Reekening, geheel ontledigd, herbouwd en van de noodige meubilen, ter zyner huisvestinge, voorzien, naar en van welke wooninge hy op en af zoude gaan, over de groote Zaal van den Hove. De algemeene Staaten hadden, midlerwyl, hunne zitting genomen op 't Stadhuis in den Haage, alwaar Burgemeesteren hun, ten verzoeke der Staaten van Holland, voor eerst, twee Kameren hadden ingeruimd, terwyl de hooge Raad verplaatst was naar de Vertrekken, eertyds tot de Boekery (*Librarie*) geschikt. Niemand, zelfs niet de Edelen, was bevryd 't gevolg van den Graave in te neemen, die, met een' sleep van wel agt honderd Paarden, tot zyn gezin, buiten de Ruiteren, behorende, aankwam, welken, deels, in de gewezene Kerk der Predikheeren, nu tot een stallinge toegemaakt, deels, elders, geplaatst wierden. De Staaten van Holland, die hem, door Joost DE MENYN, als Pensionaris van de oudste Stad (*s*), nadien 't Land thans, geen Advokaat hadt, deden verwelkoomen, dagten eerst te kunnen volstaan met een geschenk van vier voederen Rynschen Wyn, vier Koets Hengstpaerden, vier Ossen en vier Mestkalveren, de beste, schoonste en grootste, die te bekoomen waren, maar beslooten, sedert, op den wensch zyner Doorlugtigheid, hem met eenie treflyke maaltyd (*Bancquet*) te vereeren, die, op de gezegde groote Zaal en, zo 't my toe

toeschynt, op den 4. van Sprokkelmaand, toen hy op de Gehoorzaal (*Audientie*) van 't Hof eed deedt en door 't geheele Land de klokken luidden, gegeven wierdt. Ook liet men, in den Vyver, eenige steekspelen, door Bootsgezellen, vertoonen; waar toe drie gouden *Siffles*, als pryzen, wierden opgehangen, waardig, de hoogste, twaalf ponden Vlaamsch. De Admiraliteit van Holland was verzogt de uitdeeling van dien, den vroomste en handigsten, toe te wyzen (*t*).

Bl. 122. r. 10. v. o. „ *De Hollandsche Staaten beslooten, aan LEICESTER en den Raade, geene Vertoogen te doen, dan in de Nederduitsche taale: ook hem te verzoeken zyne voorstellen aan hun te willen doen, in dezelfde spraake: gelyk, sedert, meen ik, altoos geschied is.*”^a Die Regel hadt eenige weinige uitzonderingen. Gelyk LEICESTER de Nederduitsche taal niet verstondt, verzogt hy, by sommige gelegenheden, wel eens, dat de Staaten hunne besluiten in 't Fransch wilden doen overzetten (*u*); en toen zy, in 't laatst van Hooimaand des jaars 1586, hem een Vertoog, houdende hunne klagten nopens 't overtreden van het Traktaat met de Koninginne, overgaven, geschiedde dit wel in 't Nederduitsch, maar met byvoeging van *het translaat*, 't geen ik agte, in de Fransche taal, te zyn gesteld geweest; immers, in die taal, ontmoet men, 's Graaven antwoord, met eene
Ne-

(*s*) Resol. Holl. 28 Nov. 18, 21, 22, 24, 25, 26 en 27 Dec. 1585. bl. 726, 763, 770, 771, 774, 778 783, 787. en Resol. l. c. 3, 5, 8 en 9 Jan., 1, 2 en 4 Febr. 1586. bl. 1, 2, 5, 11, 12. 35 en 38. Ik zoude deeze byzonderheden minder hebben aangeroerd, indien ze meerder by de Schryver en gevonden wierden.

(*u*) Resol. Holl. 16 Sépt. 1586. bl. 254.

Nederduitsche overzetting, in de Resolutien van Holland (v).

Bl. 134. r. 6. v. o. „MAURITS en SIDNËT — maakten zig meester van Axel.” Zie breeder by den onderstaanden Schryver (w).

Bl. 138. r. 2. „GRANVELLE — was overleden.” In't vyfde Deel, heb ik van hem reeds gesproken. De Staaten hadden, ten jaare 1584, binnen Amsterdam, een persoon doen ligten, die zig uitgaf voor Bastaardzoon van GRANVELLE en van muitery beschuldigd wierdt (x); doch my is niet gebleken welk lot deezen, by vervolg, wedervoer.

Bl. 146. l. r. „'t Eerst, *dat hy* (LEICESTER) ondernam, *was het* opregten van eene *Munt te Amsterdam.*” Ik vinde dat hy, nog voor deezen tyd, 't Bailliuschap van den Haage begaf aan DIRK VAN ZYPESTEIN, zonder voorgaande benoeming der Staaten van Holland, die 'er den Raad van Staate wel over klaagden, maar, wyl de Bailliu reeds in zyn bediening getreden was, 't zig, op zekere wyze, lieten gevallen; te meer, wyl de Raad verklaarde dat dit, by onkunde, geschied en 'er geen voornemen was iets tegen het Traktaat met haare Majesteit te doen (y).

De Staaten van Holland waren, voor 't overige, thans te meer bezorgd voor 't Muntwezen, nadien, sedert eenigen tyd, op 't huiz te Hedel, een sterk Slot in den Bommelerwaard, als mede te Gorinchem, veele gouden
en

(v) Refol. van Holl. 22 July en 9 Aug. 1586. *bl.* 128—129. Vergel. *Box.* l. c. 21 *B. N.* 754. By wien, egter, van de overzetting niet gewaagd wordt.

(w) J. SCHARP, *Geschied. en Costum. van Axel.* I D. *bl.* 123—126.

(x) Refol. Holl. 1584. *bl.* 467.

(y) Refol. Holl. van 7—17 Maart 1586. *bl.* 105.

en zilveren Penningen, op naam en last van vreemde Vorsten, gelsaagen waren, onder welken de nieuwe of Bourgondische Daalder, die tegen agt en veertig stuivers wierdt uitgegeeven, slegts zeven en twintig waardig was. De Regenten van Gorinchem begunstigten dit werk, en hadden zelf een beding, dijn aangaande, gemaakt met de Prinsesse van Chimai, Gravinne van Megen, ondanks een streng verbod der Staaten. Deezen, ondertusschen, over dit gedrag, ten hoogsten, misnoegd, magtigden, daar op, in Bloeiimaand des jaars 1585, alle de Hollandsche Steden, om de personen, schepen en goederen der Gorinchemsche Burgers en Ingezetenen, (welken men egter het regt, om zig weder op hunne Overheid te mogen verhaalen, vry liet) aan te houden, tot zo lang de Regeering der laatstgemelde Stad den Muntmeester of Muntvrouwe aldaar, nevens derzelver Bedienden en gereedschappen, in der Staaten handen zouden hebben gesteld, om met dezelve, overeenkomstig het regt en dienst van den Lande, te handelen: ook zonden zy den Prokureur Generaal naar Gorinchem, om de voorsz. personen te ligten en gevanglyk naar den Haage te voeren, 't geen hem, egter, door seitelijken tegenstand der Stads-Regeeringe, mislukte(z). Sedert was'er vry veel om dit werk te doen, en de Opzigters der Geleigelden, te Gorinchem, hielden, eerlang, de eetwaaren aan, welken eenige Tielsche Burgers naar Holland bragten (a). In Oogstmaand, egter, deszelven jaars, wierden twee dezer Muntgezellen, te

Via-

(z) Resol. Holl. 2 en 7 Mei 1585. *Bl.* 247 en 254.

(a) Resol. Holl. 29 Mei 1585. *Bl.* 278, 10 Oct. 1586. *Bl.* 452.

Vianen, gevat en naar den Haage gevoerd (b); ook was de Gorinchemsche Muntmeester, HANS EVERDINGEN genaamd (c), voor 't Hof, in persoon, gedagvaard. ANTHONY VAN EMBRUGGE, gewezen Muntmeester tot Hadel, sedert, mede in hegtenis geraakt, en, in 't volgend jaar, ter pynbanke, voor den Hove van Holland gebragt, beleeft verscheiden Gelden te ligt gemunt te hebben (d). Hy wierdt, hier op, verwezen in een boete van zes duizend guldens, een vierendeel uurs op 't schavot te pronken, met een penning om den hals en, voor altyd, gebannen uit Holland, Zeeland en Vriesland. Doch de Staaten van Holland, dit vonnis te ligt agtende, gelasteden den Prokureur Generaal zig van hetzelfde te beroepen aan den hoogen Raade (e).

Bl. 149. r. 6. „'s Lands Staaten – *afmaalen-
de als eenen hoop* Koopluiden.” Zodanigen s'chetz van de Staaten hadt men, al vroeg, LEICESTER ingeboezemd, en 't hadt zo veel invloed op hem, dat hy, reeds in 't begin van Louwmaand deezes jaars, verklaarde niet raadzaam te agten eenige Koopluiden toe te laten in den Raade van Staate. Men was hem, wegens Holland, hier in te wille, mits, egter, eenige Koopluiden van kunde, eer en vermoegen, in de Finantie gesteld zouden worden (f).

Bl. 159. r. 3. „Diergelyke Luiden.” Versta zodanige, die den eed van getrouwheid niet

(b) Resol. Holl. 14 en 19 Aug. en 22 Sept. 1585. *bl.* 469, 487, 578 en 710.

(c) Resol. Holl. 14 Aug. 1585. *bl.* 469. 9 Nov. 1587. *bl.* 719 en 745.

(d) Resol. Holl. 22 Dec. 1586. *bl.* 533.

(e) Resol. Holl. 3 July 1587. *bl.* 181.

(f) Resol. Holl. 18 Jan. 1586. *bl.* 23.

niet zouden willen doen, welken de Regeering van Gouda, allen haaren Ingezetenen, daar onder ook de Predikanten, hebbende voorgelaten en laten afleggen; daar op, by de Staaten, dienstig geoordeeld was, door geheel Holland, te worden ingevoerd (g).

Bl. 169. r. 3: „*Men nam van ZUILEN — in der Staaten hoede.*” Men deedt insgelyks, nopens WILLEM VAN LAMSWEERDE, wiens naam in 's Lands Historie is verueuwigd geworden, doordien hy de Utrechtsche Unie, ten jaare 1579, onderteekende, als Sekretaris der Staaten van dat Gewest, welk ambt hy, 20 jaaren lang, bekleed heeft. Hy was, thans, Renmeester der Domeinen van het Sticht, en met de Heeren, by WAGEN., alhier, bl. 166, genoemd, en veele anderen, op den laatste van Hooimaand deezes jaars, ter Stad uitgezet (h).

Bl. 173. r. 5. v. o. „*Zilveren vergulden Kop van negen duizend gulden.*” De Staaten zelve noemen dit stuk, 't geen men zeide, om zyne grootte, niet, dan op gevaar des leevens, te hebben kunnen verguld worden, „so singulieren „Juweel, als in eenige omliggende Koningryken „soude mogen wesen.” Het woog f 3000 aan Zilver; 't overige wierdt aan arbeid en kunst betaald. De gewezen Advokaat Buys hadt den Meester, van buiten 's Lands, herwaarts ontboden (i).

Bl. 192. r. 12. „*Amsterdam, Gouda en Rotterdam hebben zig niet, of, naauwlyks, kunnen laten beweegen, om haarer Majesteit de*

(g) Resol. Holl. 6 Febr. 1587. Bl. 41 en 42.

(h) Resol. Holl. 7 Oct. 1586. Bl. 397 en 412. Bon., l. 6. 21 B. bl. 731. en myne Aanm. in 't 7 St. bl. 78. (b.)

(i) Resol. Holl. 4 Oct. 1586. Bl. 442.

de hooge Overheid — aan te bieden." Ik zie, in de aangehaalde Resolutien, niet, dat de bovengemelde Steden 'er zig toe hadden doen bewegen, en ik zoude dus de woorden, *of naauwlyks*, liefst, uit den Tekst laten; ook getuigden die van Gouda, nog lange daarna, dat zy, nimmer, in de opdragt der Souverainiteit aan haare Majesteit bewilligd hadden (k).

Bl. 195. r. 3. v. o. „MARIA STUARD — *in 't openbaar* onthalst." Men was het, in Engeland, niet eens geweest, omtrend de wyze van haare te regtstelling, en men legt LEICESTER te laste, dat hy geraaden zou hebben die Koningin, in den Kerker, door vergif, van kant te helpen; waar van, egter, de overige Raaden van ELISABETH een' afkeer hadden (l).

Bl. 203. r. 6. v. o. „De Staaten — magtigden Prins MAURITS, *om 't gezag, hem, by Last-brief en Berigtschrift* —, opgedraagen, *met der daad te gebruiken.*" Ik heb reeds aangemerkt dat, voor den 18. van Sprockelmaand des jaars 1587, geen Berigtschrift voor MAURITS, myns weetens, is vastgesteld, hoe zeer het ontwerp 'er reeds van gemaakt was (m). s'Prinsfen gezag hadt, geduurende de aanwezenheid van LEICESTER hier te lande, veel geleden. Na deezes vertrek en, byzonder, na de overgave van Deventer en den grooten Schans op de Veluwe, zorgde men, terstond, het in kragt te brengen; in zo verre, dat, reeds op den 6. der gezegde maand, by de meerderheid der Staaten van Holland en by de Afgevaardigden, van

(k) Resol. Vroedsch. Gouda. 11 April 1587. Bl. 221.

(l) HUMZ, *Hist. of Eng.* vol. 8 Sect. 43.

(m) Op Bl. 106. r. 6. v. o. van dit 8 D. bl. 53 alhier.

van Zeeland, beslooten, onderteekend en, op den 18. daar aan volgende, nader vastgesteld wierdt, aan MAURITS te geeven zekere *Akte van Authoriteit* (n), houdende, byzonderlyk, dat zyne Doorlugtigheid, en onder hem de Graaf VAN HOHENLÖ, „metter daad zoude „gebruiken de magt, hem gegeven by deszelfs „*Commissie* (o),” welke, vervolgens, hoofdzakelyk, in dier voege wierdt uitgebreid, als onze uitmuntende Schryver opgeeft. Ondertuschen benoemde men vyf Heeren, om MAURITZ en HOHENLÖ by te staan, in de uitvoering van het nieuw gezag (p), 't geen, sedert, doch niet zonder tegenstreeving, stand greep, wyl Dordrecht en Gorinchem, thans meest der Engelsche zyde toegedaan, 'er zwaarigheid in maakten (q), en SONOY en eenige Hopluiden 'er aan weigerden te gehoorzaamen (r), zo als ook, vervolgens, de Raad van Staate zig tegens den nieuwen eed verzette (s).

Bl. 205. r. 5. „Graave FILIPS.” Hy hadt, onlangs, nevens den Kollonel BALFOUR, den eed

(n) Resol. Hol. 6 en 18 Febr. 1587. bl. 56 en Box 1. c. 22 B. bl. 894.

(o) Men lette op dit woord. De Staaten zeggen wel, wat bevoorens, in het Stuk zelve, op den 6 Febr. dat het „*Gouvernement* „aan zyne Excellentie van Nassau, voor d'aankomste van „LEICESTER, was *gedeserveerd*, volgende de *Commissie* en *In-* „*structie* daar van *gemaakt*.” maar zy doen 'er, onmidlyk, op volgen, „*dat zyne Excellence van Leicester geboden is de „voorsz. Commissie effect te laten sorteren.*” Was de *Instructie*, toen, zo wel *uitgesteld* geweest, als de *Commissie*, men hadt 'er, denklyk, ook van gewaagd; nu was zy, meen ik, wel opgemaakt, maar bleef, tot 18 February 1587, slegs een Ontwerp. Zie Box, 22 B. bl. 894. en SLINGEL. 1. c. 1 D. bl. 144.

(p) Resol. Holl. 24 Maart 1587. bl. 90 en 91.

(q) 1. c. 5 Mei, 5 en 6 Dec 1587. bl. 138, 338, 339, 348. Vaderl. Hist. 8 D. bl. 209 en 210.

(r) Resol. Holl. 20 Oct. 1587. bl. 284.

(s) Resol. Holl. 6 Maart 1578. bl. 79.

eed in handen van MAURITS gedaan, met verkaarling, niet te zullen dienen, dan op last van Holland en Zeeland. Die van Gorinchem maakten zwaarigheid FILIPS te ontvangen, om dat hy van den Eed, aan LEICESTER gedaan, nog niet, zo zy zeiden, ontslagen was (t).

Bl. 205. r. 15. „SOLMS.” GEORGE EVERARD, Graaf van Solms, Zusterszoon van WILLEM I., was ook, onlangs, tot algemeen Overfte over 't Krygsvolk, in Zeeland, uitgezonderd Vlisfingen en Rammekens, aangesteld (u).

Bl. 205. r. 14. v. o. „*By bewilliging des Graaven VAN NIEUWENAAR.*” Hy was, sedert eenigen tyd, zo zeer in gunst der Staaten van Holland gekoomen, dat, daar deezen voorge- noomen hadden het Stigt, alwaar hy, hunnes on- danks, Stadhouder geworden was, onder 't Stadhouderschap van MAURITS te brengen, (v), men nu besloot hem 't verkregen gezag te laten, zonder nadeel, egter, van Holland, voor het toekomende (w).

Bl. 205. r. 2. v. o. „*Men hadt —, in Holland, beslooten de zaaken van Regeeringe;* wanneer de Staaten niet zaten, *door Gekom- mitteerde Raaden, te doen beleiden.*” De, by WAGEN., onder het teeken (s), aangehaalde Reso- lutie brengt, eigenlyk, mede, dat aan LEICESTER en

(t) Resol. Holl. 12 Maart en 13 April 1587. *Bl.* 80 en 108. Hy en andere Heeren waren ook byzonder gebedigd op LEI- CESTER, door dien deez (als ook onze WAGEN. 8 D. *Bl.* 129, heeft aangeteekend) het Regiment van HAULTAIN, aan zynen Neeve SIDNËT begeeven hadt, waar door zy vreesden, dat elke Natie niet meer, als ten tyde van WILLEM I., onder haar eigen Regiment, naar rang en verdiensten, zoude opklimmen. *METER:* 14 B. *Bl.* 24 *Vfo.* en 45.

(u) Resol. Holl. 26 Febr. en 23 Maart 1587. *Bl.* 63 en 80.

(v) Zie alhier 8 D. *Bl.* 106.

(w) Resol. Holl. 2 Maart en 29 Oct. 1587. *Bl.* 70, 285 en 288.

Bl. 224. o. r. „*In de wooningen der Dorpen nestelde het wild Gedierte.*” ’t Is byna ongelooflyk, ’t geen hier van vermeld wordt. De verlaaten Bedsteden, ten platten Lande van Brabant en Vlaanderen, krieden, zegt men, van jonge Wolven, die, eerlang, niet alleen ’t Vee besprongen en de Kinderkens wegsleepten, maar, omtrend Gend, in één jaar, wel honderd menschen opaten, zonder dat men dit ongedierte, eer men een hoogen pryze op ’t vangen en ombrengen hadt gesteld, konde uitroeien, wyl elk mensch zyne wooning verliet. De Honden liepen, verwilderd, in groote Kudden, agter ’t Land, die mede, vermagt van honger en dorst, menschen, beesten en elkanderen vernielden (a).

Bl. 226. r. 5. „*Inval in Brabant.*” Elindhoven wierdt, door de Staatschen, by deeze gelegenheid, ingenomen, Helmond uitentusschen de 30 en 40 Dorpen afgebrand (b).

Bl. 236. (1). „*LEICESTER* sprak, *behalyen* zyne moedertaal, niet dan *Italiaansch* en slegt *Latyn.*” Hy verstond ook de *Fransche* taal, in welke, voornaamlyk in ’t begin, de meeste zaaken met hem verhandeld wierden (c).

Bl. 238. r. 6. v. o. „*Gouda*, — *dat met reden*, vreemd schynen mag, *hadt in de Vredehandeling bewilligd.*” Op grond van onvermogen, om langer ’s Lands lasten te kunnen draagen, was Gouda, nadien zy niet als andere Steden bloeide, altyd, geweest voor eene *redelyke* Vrede met Spanje, onder wel-

(a) METZKEN, l. c. 14 B. 51. 31. BOR, 22 B. 51. 985.

(b) Refol. Holl. 9 July 1587. 51. 186.

(c) Zie deeze AANM. op WAGEN. 3 D, 51. 122. r. 10. v. 4.

Bl. 246. r. 11. „*Staatsgewyze, beslooten zyne Doorlugtigheid te verzoeken van, met niet meer dan twee honderd perfoonen, in de Steden te koomen.*” Te weeten van zyn Hofgezin, of *Guarde*, met uitdruklyke uitsluiting van eenige ongeruste geesten, die zig. voorheen, onder s'Graaven gevolg vervoegd, en verscheiden' ongeregeldheden gepleegd hebbende, men, zonder zoodanige voorziening, bedugt was, by deszelfs komst in de Steden, iets tegen dezelve, tot nadeel van den Staat en rust der goede Gemeente, te zullen onderneemen (k).

Bl. 251. r. 7. „*Vyf Pensionarissen der voornaamste Steden waren buiten dit Gewest geboren.*” Ik vinde dat MENYN, Pensionaris van Dordrecht, DE BYE van Delft, SILLE van Amsterdam en BOEYMER van Alkmaar, buiten Holland geboren waren (l); wie de vyfde was, is my onbewust. Bl.

„yemandt al sulcke Propoosten soude houden, *in haarlyder presentie*” (Resol. Holl. 15, 16 en 18 Sept. 1587. bl. 253, 254 en 258.). Op welk zeggen men, egter, kan aanmerken dat, hoe zeer de Advokaat van deeze zaak niet in 's Lands Vergadering gesproken hebbe, hier door de ontdekking derzelve, door hem, aan sommige Leden, tot s' Lands nut gedaan, niet verviel. (zie ook WAGEN., alhier. bl. 239, end. vs.).

(k) Resol. Holl. 27 Oct. 1587. bl. 296. De byzondere Steden naamen ook voorzigtige maatregelen. Zie WAGEN. Amst. 3 D. bl. 6). Gouda besloot, hem, met alle eer en met deszelfs *Guarde*, „*maer, sonder eenich Krycxvoelck met vliegende, Vaandels, intelaeten.*” Resol. Vroedsch. 29 Aug. 1587. bl. 231. En toen de Landvoogd, egter, kort daarop, verzocht twee Vaandelen, onder Hopman LATHAN, te ontvangen, liet men deezen boodschappen, „*dat men niet geraaden vondt, in, desen tyd, eenig Guarnisfen aanienemen.*” Resol. Vroedsch. Gouda. 6 Sept. 1587. bl. 231.

(l) Ref. Holl. 22 Nov. 1588. bl. 513. ook zie ik, dat de Staaten van Holland Mr. JAN VAN DER WERCKE, door Amsterdam, als haaren Pensionaris, voorgeslaagen, weigerden te ontvangen, om dat hy een Brabander was. l. c. 30 Oct. en 30 Nov. 1585. bl. 649, 703 en 704, en dat men van gelyken deedt, mopens Mr. ERASMUS DE ZORTE, voorgesteld als Pensionaris van Schiedam. l. c. 26 Jan.; 4 July, en 22 Nov. 1588. bl. 18, 249 en 513.

Bl. 253. r. 10. „ *Het begrip, welk de Staaten — van de gronden van 's Lands Regeering hadden, of gaarne inboezemen wilden.*” Zeer juist spreekt hier onze WAGEN., en gelyk eenen onzydigen Schryver past. 't Vertoog, van 't welk hier gesproken wordt, is my, altyd, voorgekoomen als een treflyk, maar menschlyk, Werk, en 't geen, dierhalven, aan gebreken moest onderhevig zyn, die zig ook, byzonderlyk, opdoen, in de beschryving van de Graaflyke Regeering hier te Lande. Ik heb sommigen deezer Punten, reeds voorheen, aangeroerd (m), en deeze Stukjes lyden geen meerdere uitbreiding. Daar, ondertusfchen, na de Leicestersche tyden, de vorme van s' Lands bestuur, meest al, op den, hier beschreeven, voet gebleeven is, heeft een groot Man (n), niet zonder grond, gezegd, dat men, om tot volkomen begrip der Regeering van Holland te koomen, niets meer behoeft dan dit Ver- toog, gevoegd by de Ordonnantie op der Staaten Vergadering van den 19 van Sprokkel- en 12 van Lentemaand des jaars 1585, nevens het, ten zelven dage, vastgestelde Berigtschrift voor Gekommitteerde Raaden. Noch in den jaare 1788, toen over het doen van den nieuwen Eed, op de gesteltenis* van s' Lands Regeering* *Constitu- tie.* gehandeld wierdt, heeft de Stad Gouda, ter Staats-

(m) Zie onder anderen deeze Aanmerk. op WAGEN. 2 D. bl. 73 (7); 108. r. 8. v. o. 123. r. 3; 290. r. 8. 3 D. bl. 23. r. 5; 283. r. 14.; 357. r. 2 en 7; 372. r. 6; 400 r. .; 410. r. 6. 4 D. bl. 119. r. 13. 5 D. bl. 31. r. 17.; 32. r. 16. 34 r. 6. 63. r. 17. 334. r. 16. 6 D. bl. 40. r. 14. 7 D. bl. 4. r. 4; bl. 10. r. r. 14.

(n) SLINGEL., Staatschrift. 1. D. bl. 106 en 121. wiens Werk over de oude Hollandsche Regeering. (1. e. bl 1—150.) als een uitbreiding over dit Vertoog, kan worden beschouwd.

Staatsvergadering, verklaard, zig aan dezelve te houden, overeenkomstig het bovengemeld Vertoog (o).

Bl. 260. r. 19. „NIKOLAAS DU MAULDE.” Hy was een Zoon van wylen den Heere van MANSARD, voorheen éénen der verbonden Edelen, die 't Land veel dienst gedaan hadt, zo als DU MAULDE zelve zig, voor Ostende en elders, zeer wel gekweten en eenige wonden hadt ontvangen. Dit bragt hem in zo veel beklag, dat, niet alleen zeer veel aanzienlyke Lieden voor hem spraken, maar zelfs eene edele Jongvrouwe, te Leiden, zig by de Regeeringe der Stad liet aandienen, met voorstel om hem te trouwen, en daar van, op de Strafplaatze, ten aanhooren van al het Volk, openlyke verklaring te doen; welk verzoek haar, egter, om de grootheid der misdaad, wierdt ontzegd (p).

Bl. 263. r. 19. „LEICESTER week, in Slagimaand, naar Vlisfingen, alwaar hy nog eenige weken vertoefde.” Hy schreef, den 30 dier maand, aan Gekommitteerde Raaden van Zeeland een' merkwaardigen Brief, waar in hy den elendigen toestand van Axel, te kennen gaf; teffens verzoekende, om, vermits hy, door de vermindering van zyn gezag, byzonder in Holland en Zeeland, buiten staat was daarin te voorzien en, thans,
naar

(o) Resol. Holl. 9 Jan. 1733. bl. 13 en volg.

(p) Zie zeker Vertoog der, toenmaalige, Gevlugten uit Leiden; by Bok. I. c. 3 D. bl. 101., alwaar men teffens vindt dat, hier te Lande, en zelfs ten tyde nog van den Hertoge van ALVA, het niet ongewoon was, op voortgelyke verbidding, ook van gemeene Vrouwen, den Misdaadigers het leeven te schenken. In de oude Vennisboeken, zo wel als in de vroegere Duitche Regten, vindt men, nu en dan, spooten van deeze gewoonte.

AANMERK. OP HET VIII. DEEL. 73

naar Engeland was opgeroepen, de noodige bezetting, levensmiddelen en geld derwaarts te zenden (q).

Bl. 265. r. 12. „LEICESTER – deedt afstand.” De Staaten lieten, sedert, den afstand van LEICESTER, openlyk, bekend maaken (r), doch waaren verplicht den Pensionaris DE MENYN naar den Briele te zenden, ter overreding van den Engelschen Gouverneur aldaar, die de afkondiging in den beginne geweigerd hadt (s).

Bl. 271. r. 18. „WILLOUGBYS *schryven bragt veel toe tot het stillen der munitie te Veere.*” LEICESTER, die, nog korts voor zyn vertrek (den 19 en 20 November 1587), te Veere geweest was, en aldaar, ten koste der Stad, met zyn gevolg, goeden cier hadt gehouden, zal niet verzuimd hebben, zoo min als RUSSEL, de bezetting, bestaande uit de Vaandels van *VAN DEN ENDE*, *AMBROISE* en *PALLANT*, tegen de Staaten en Prinse MAURITS, op te hitsen. Te Veere en Arnemuiden, weigerde men dan ook, in Sprockelmaand des volgenden Jaars, eene Bende Ruitery, op bevel van dien Prinse, tot dekking van 't eiland, tegen den gevreesden aanslag van Parma, afgezonden, in te neemen: zelfs hieldt men 'er den Thezaurier Generaal van Zeeland, MANMAKER, eenigen tyd, gevangen. Deeze onrustigheden schynen geduurd te hebben, tot in Zomermaand des Jaars 1588 (t).

Bl. 271. r. 9. v. o. „Te Vlisfingen, *wierdt de inhuldiging, op verzoek der Regeering* *zel-*

(q) J. SCHARP, CoR. van Axel. 1 D bl. 126 en 127.

(r) Resol. Holl. 7, 10 en 22 April 1588. bl. 110, 116 en 130.

(s) Resol. Holl. 28 April 1588. bl. 140.

(t) Uit MS. Aanteekeningen en LE PETIT, Liv. 14. p. 535.

zelve, — verschooven." Uit de Stads Notulen van den 18 November 1588, komt het my, veel eer, voor, dat Prins MAURITS zelve ongenegen of bevreesd was, om zig, ten deezen tyde, in *Vlisfingen* te doen hulden; zynde hy, misfschien, bedugt geweest voor eenige onderneeming der Engelschen. Voorts zag de Vlisfingsche Regeering ongaarne, dat de inhuldiging, te *Veere*, voorging; verzoekende, daar omme, een Akte van schadeloosstelling, by welke verklaard werdt, „*dat de Posfessie, daar in de voorfz. Stad Vlisfingen is, van de Huldiging alhier eerst te folemnifceeren, zal gehouden worden voor gecontinueerd, als of zy alhier eerst gefchied ware; niettegenftaande dezelve eerst binnen de Stad van ter Veere gefchieden zal: als hetzelve gedaan werdende, uit hoofde van de tegenwoordige tyds gelegenheid.*"

Bl. 274. r. 6. „*Ook vertoonde de Admiraal, KAREL HOWARD, zig, omtrent het midden van Lentemaand, in Zeeland.*" Prins MAURITS, die, fttaande 't beleg van Medenblik, weder naar den Haage.en, van daar, naar Zeeland, gereisd was, zig, zonder eenig gevolg, thans, te Veere bevindende, agtte 'er zich niet veilig, en vertrok naar Middelburg en, van daar, naar de Staaten Vloot op de Schelde, werwaarts de Engelsche Vlootvoogd hem eenige Heeren zondt, om het gerezen misverftand te middelen en, konde het zyn, 't beleg van Medenblik te doen opbreeken, tot welkers ontzet hy, egter, geen' last hadt (*u*). Dan, den Prinfe zig beroepende op de orders der Staaten, vertrok ook de Vloot, na een verblyf van

van flegts vyf dagen, waar op zyn Doorl. zig weder naar Middelburg begaf en, van daar, den Raadsheer VALCKE zondt aan den Gouverneur van Vlisfingen, RUSSEL, om middelen te beraamen ter onderlinge bevreediging. Alles, egter, was vrugteloos. Het Krygsvolk bleef ongehoorzaam, tot de tyding van het naderen der Spaansche Vloot hen deedt tot inkeer koomen (v).

Bl. 274. r. 13. „DANIEL DE DIEU, *Pre-dikant te Vlisfingen, enz.*” Men heeft (w), voor eenige Jaaren, getragt deezen en JAN MICHIELSZON vry te pleiten van het vermoeden, als of zy buiten wettigen last gehandeld hadden; maar, myns oordeels, zonder voldoende reden. Zeker hadden zy geen last van de Staaten, en het is niet vermoedelyk, dat zy, ten dien tyde, nog deelden in het byzonder vertrouwen van Prinse MAURITS, voor wiens belang zy scheenen te waaken, maar die, immers, hunne onderhandeling met SONOY, en hunne poogingen ten voordeele van het Engelsch bewind over het Krygsvolk, nimmer zou hebben goedgekeurd. Welke dan, anderzins, de verdiensten deezer Kerkelyken mogen geweest zyn, hun gedrag was, in dezen opzigte, allezins onwettig en misdaadig.

Bl. 284. r. 15. „*Zulke groote Scheepen.*” Men verftaa dit naar den tyd. Het ruim der grootste Spaansche Oorlogfcheepen fchynt, naar leiding van sommigen, niet veel meerder, dan onze kleinste Liniefcheepen, gehouden te hebben. Eenige, in Spanje, beflagten Nederlandfche Koopvaarders, rekende men de bekwaamfte van de Vloot (x).

Bl,

(v) LE PETIT, *Liv.* 14. p. 555 en 556.

(w) VROLIKHERT's Vlisf. Kerkhemel. bl. 35-41.

(x) HUME, *l. c.* Vol. 2 *Scct.* 42. *Resol.* Holl. 7 Oct. 1588.

Bl. 284. r. 13. v. o. „ *In Holland, hadt men, reeds, geraadpleegd over de voorwaarden, welken men van Spanje behoorde te bedingen.*” De gevoelens over den Vredehandel waren ’er zeer verscheiden; Gouda, in ’t byzonder, bleef ’er voor (y); doch de Gezant des Konings van Navarre, toen in den Haage zynde, raadde ze den Staaten volstrektelyk af (x). PONTIAAN HARMSËN, Burgemeester van Muiden, begrepen wordende zig, tegen zynen last, voor den Vrede te hebben verklaard, en den Staaten onbetaamlyk toespreekende, wierdt, door de Leden, de Vergadering ontzegd (a).

Bl. 286. r. 13. „ *Scheepen onder den Heere VAN WARMOND.*” Kort voor den togt hadt de Heer VAN WARMOND ’t ongeluk van zekeren DIRK JOSEPHZ, die hem en zyn huis zeer gelasterd hadt, ter neder te leggen, waar over hy voor ’t Hof was ingedaagd. MAURITS gaf hem egter, eerlang, vergifnis, op byzonder goedvinden der Staaten van Holland, welken vermeenden, dat, omtrend hem, eene uitzondering moest plaats hebben, om dat, zeiden zy „ *niet veel Landzaten zyn, van zulke diensten ende qualiteit (b).*”

Bl. 289. Tot de gebeurtenissen van deezen tyd behoort ook de geschiedenis der bekende *Akte van Committimus*, van den 13 Augustus 1588, waarby de Raad van Staaten aan de Gekommitteerde Raaden van Zeeland opdroeg de magt, om te beslissen over de geschillen in

(y) Zie myne Aanmerk. bl. 238. r. 6. v. o. alhier.

(x) Resol. Holl. 6, 9 en 11 April 1583. bl. 114, 115, 116, 121 en l. c. 19 Mei 1588. bl. 159.

(a) Resol. Holl. 14 Mei 1588. bl. 161.

(b) Resol. Holl. 15 en 17 Febr. 3 en 30 Maart 1588. bl. 41, 42, 70, 94 en 102.

't stuk van gemeene Middelen en andere lasten, mitsgaders over Dykagie en Politie, in de Quartieren van Vlaanderen (c).

Bl. 290. r. „EVERARD.” Leez GEORGE EVERHARD (d).

Bl. 291. r. 9. v. o. „WILLOUGHBY — *Stoeg eenige — Heeren Ridders.*” De plechtigheid bestond alleenlyk hier in, dat hy ze, in een' kring, te samen riep en, met het bloote zwaard, zagkens op den Schouder raakende, hun, hoofdzaklyk, zeide, dat zy dit tot een Gedenkteken van haare Majesteits goede wil en genegenheid, en ter belooning van hunne vroomheid, ontvingen. Hier op dankten de nieuwe Ridders hem, en zwoeren zig, aanhoudend Ridderlyk te zullen gedraagen (e).

Bl. 294. r. 2. „JOAN VAN DER WERCKE, Pensionaris van Amsterdam.” BOR noemt hem dus, ter aangehaalde plaatze, niet, en my is niet gebleeken dat hy dit Ambt bekleed heeft (f).

Bl. 305. r. 3. v. o. „MARKUS VAN RYE.” Zyn naam was eigenlyk MARCO DEL RIO. De Schryvers hebben, dikwils, de gewoonte de naamen der vreemden, naar hunnen tongval, te verbuigen. WAGEN. volgt dit wel eens na, en ik ben niet zorgvuldig genoeg geweest, dit in hem te verbeteren. Een ander leete door myne feilen!

Bl. 311. r. 18. „PARMA — kreeg nimmer
zy-

(c) Men zie, over't zogenaamd *Commissaris*, VAN DE SPIEGEL, Bundel van Orluit. Stukken. 1 D. bl. 259. Verg. SCHARP. Cost. van Arel 2 D. bl. 87—101. en WAGEN 12 D. bl. 179.

(d) BOR, l. c. 3 D. bl. 130. en AAM. op bl. 205. r. 15.

(e) BOR. l. c. 25 B. bl. 342.

(f) Zie, egter, WAGEN. Beschr. van Amst. 13 D. bl. 236, en myne Aanmerk. op WAGEN. 8 D. bl. 251. r. 7. (1). Ik vinde dat hy van 's Lands Advokaat, *particuliers* voor't Hof (Resol. Holl. 5 Febr. 1586. bl. 89.) is geworden Pensionaris van Middelburg. p. Oct. 1588. bl. 399.

zyne voorige gezondheid weder." 't Gerugt van zyn' dood was zelfs den Staaten van Holland, reeds in Herfstmaand dezes jaars, hoe zeer verkeerdelyk, aangediend (g).

Bl. 313. r. 15. „ Ridder JOAN NORRITZ." Ik vinde hem, in de Staatsbesluiten van Holland, EDUARD genoemd (h).

Bl. 325. r. 19. „ LEICESTER hadt een *Kollegie ter Admiraliteit – opgeregt – , te Veere.*" In de, hier onder (r) aangehaalde, Resolutie van Holland, wordt gezegd, „ dat Advertentie was „ gekomen, dat *geprocedeerd wierdt ter erectie* „ van drie Kollegien ter Admiraliteit, één tot „ Hoorn, één tot Rotterdam en één tot *Vee-* „ *re,*" 't geen, egter, niet behoeft te beteekenen, dat die oprigting, doorging. Immers, schoon zy, vervolgens, in de twee eerstgenoemde Steden, plaats greep, vindt men 'er geen blyk van in de derde; maar wel, dat LEICESTER, kort hier na, dat is den 26 van Hooimaand des jaars 1586, het oog, ten deezen opzigte, naar *Middelburg* wierp, en het te vermoeden is, dat, van dien tyd af, de Raad ter Admiraliteit in Zeeland, bestendig zyn verblyf, te Middelburg, zal gehouden hebben (i).

Bl. 326. r. 4. „ *In Zomermaand dezes jaars 1589 – , stelden de algemeene Staaten in een Superintendent Kollegie ter Admiraliteit.*" Die instelling geschiedde reeds op den 22 van Grasmaand des jaars 1589 (k).

Bl.

(g) Resol. Holl. 29 Sept. 1589. bl. 645.

(h) Resol. Holl. Jan. bl. 3.

(i) Memorie, relatief de Notulen van Weth en Raad der Stad Veere van 1 Dec. 1770, aangaande het aandeel dier Stad in den Aanbouw en Equipage van 's Lands Scheepen van Oerlog. bl. 9.

(k) SLINGEL. l. c. 2 D. bl. 98. Op den 20 Mei 1588 was wel,

Bl. 331. r. 9. „Men begreep dat het Kollegie hersteld moest worden.” Na het Kollegie van Gekommitteerde Raaden, in het Zuiderkwartier, op den 19 van Sprockelmaand des jaars 1585, (als onze WAGEN. op de 10 *bladz.* van dit Deel, te regt geleerd heeft) was ingesteld, deeden 'er zig, al rasch, verscheiden zwaarigheden op, zo met opzigt tot den aare van 't werk, de onwilligheid der benoemde Leden, als andersints; door al 't welke 's Lands zaaken veragterende, teffens aanleiding wierdt gegeven tot het herzien van het vastgestelde Berigtschrift, waar mede men, reeds in Slagtemaand deszelfden jaars, een begin maakte. 't Stuk, hier en daar veranderd, wierdt aan de Steden rond gezonden, die men, vervolgens, te meermaalen beschreef, om 'er hunne uiterlyke gedagten over te zeggen. 't Schynt, egter, tot den jaare 1589 aangelooopen te zyn, eêr men zig, tot eene volkoomene bepaaing van 't nieuw Berigtschrift, begon te zetten (1). De Hoofdzaaken begreep men te moeten neerkoomen op 't bestuur der provintiaale kasse en het bystaan zyner Doorlugtigheid, Prinsc MAU-

RITS

wel, by Holland (Resol. 1. e. bl. 170.) de oprigting *beoogd* bevonden en, mede ter Generaliteit besloeten om de Admiraliteiten, na van Leicesters Eed verlaaten, te *reformen*, en een „*Collegio superintendens nassius*”, den persoon van „*zyns Ende.*”, Graeff MAURITS, *Admiraal van der Zee*, op te „*richten*” maar 't leedt tot den 22 van April 1589 eer de zaak zyn volkomen beslag kreeg; en toen wierdt „*gelezen*”, „*d'Instructie van 't Collegio Superintendens van Admiralits en*”, „*de by provisie ge-arresteers voor een jaar, sonder prejudicé van*”, „*gerechtigheys van Provincien respective*”. MS. Resol. General. bl. 159 *Vfo.* en 160.

(1) Resol. 30 Nov. 1585. bl. 740. XI point der Vergad. tegen 12 Mei 1586. bl. 85 en 85 *Vfo.* van 't geschreven Registr. 5 Dec. 1587. p. 338, 10 Maart 1588. bl. 81. 6 Mei en 6, 7 en 9 Point der Beschryv. tegen 23 Mei, 3 July, 6 Aug. 1589. bl. 340, 450, 549 enz.

RITS in 't uitoeffenen zyner hooge Ambten. Men hadt de gewoonte, dien Vorst dan deeze dan geene Staatsleden, te velde en in wigtige omstandigheden, als Raaden, toe te voegen; zo als men, byzonder ten jaare 1587, vyf zodanige Leden, ter uitvoering van deszelfs nieuw gezag, verkreegen by de zogenaamde Akte van *Authoriteit*, by hem hadt geplaatst (m), en, zelfs nog onlangs, twee Leeden uit Gekommitteerde Raaden (n); maar dit werk was op geen' geregelden voet gebragt. Men sprak dan van de oprigting eenes *Raads* (o), *nevens* (d: i: by) *zyne Excellentie*, en van een *Collegie van Financie*. En hoe zeer, in den beginne, de gevoelens, over die wyze die inrigting, verschilden, byzonderlyk of deeze twee Raadsvergaderingen niet tot één ligchaam dienden te worden gebragt, 't geen zyne, verscheidene, werkingen den anderen zoude mededeelen en, met gemeene Stemmen, besluiten, kwam men, eindelyk, op den 15 van Wynmaand des Jaars 1589, overeen, om, op 't spoor van vroegere tyden, met naame van den jaare 1581, twee afzonderlyke Kollegien op te rigten; in diervoege, dat, in het Collegie van Gekommitteerde Raaden *nevens* *zyné Excellentie*, drie, en in dat van Gekommitteerde Raaden *ter Finantie*, (die ook wel alleenlyk Gekommitteerde Raaden gezegd wierden) *zeven* Leden zouden worden benoemd, welker getal, egter, op den 16 en 17 van Louwmaand des volgenden Jaars 1590, toen men de

(m) Zie myne Aanteek. op WAGN. 8 D. bl. 203. r. 6. w. 6.

(n) Refol. Holl. 11 Maart 1589.

(o) Refol. Holl. 7 Oct. 1589. bl. 663.

de nieuwe Berigtschriften, Staatsgewyze, overzag, veranderd, en vier Leden voor 't eerste, negen voor het tweede Kollegie, beraamd wierden (p), zo als zulks ook, op den 22 dier zelve maand, met en uit hoofde van de Berigtschriften der beide Kollegien, wierdt vastgesteld, hoe zeer de benoemde Leden, deels, niet dan onder moeilyke voorwaarden, tot het aanvaarden hunner bedieningen te brengen waren, voornaamlyk MAELSON, wiens gevoelen, omtrend de byzondere Heerschappy van Westvriesland, als niets gemeen hebbende met Holland, onze Schryver reeds heeft opgegeven (q). Ook was de verdeeling der twee Kollegien niet bestendig. In Louwmaand des jaars 1593, wierden zy weder in één gesmolten en, tot heden toe, is dit zo gebleeven, hoe zeer 't Berigtschrift, ten jaare 1623, hier en daar, eenige verandering heeft ondergaan.

Bl. 334. o. r. „Op dat — de Gemeente — een voorwerp van agtinge, voor 't gezigt, hebben mogt, droeg men den Prinse MAURITS de waardigheid op van Stadhouder — enz.” 't Komt my niet voor dat dit, alleenlyk, om 't oog der Gemeente geschiedde. Voor de komst van LEICESTER, hadt men, zo als ook WAGEN., elders, wel gedacht heeft; den Prinse tot de bovengemelde waardigheden verkooren, om den pas, tot bekooming derzelven, den Engelschen af

(p) Vergel. SLINGEL. 1 D. Bl. 122, die, zeer wel, aantekent, dat de Instructie voor de Gecommitteerde Raaden nevens Prinse MAURITS, in de Handvest Kronyk van VAN DER HOUVEN, verkeerdelijk, gebragt is, in plaats van de, ten zelve dage, vastgestelde Instructie voor de Gecommitteerde Raaden ter Finantie, dat is, voor de, afzonderlyk gezegde, Gecommitteerde Raaden.

(q) Resol. Holl. 15 Oct. en 15 Nov. 1589. Bl. 1; 16, 17 en 22 Jan. 1589. Bl. 134, 136, 152—155.

af te snyden (r); ook hadt men, reeds ten zelfden tyde en, denklyk, niet zonder 't zelfde oogmerk, en om 't gezag van Holland te doen ryzen, beslooten, Utrecht onder s'Prinsfen Stadhouderschap te brengen, 't geen, na LEICESTERS dood, gelukte (s). 't Aanzien, 't welk MAURITS zig, door vlyt, verstandig bestuur van s'Lands zaaken, en uitmuntende bedryven te velde, allengskens, by Vriend en Onvriend, verwierf, agte ik de naaste oorzaak, om welke ook de Staaten van Gelderland en Overysfel de keuze op hem deeden vallen.

Bl. 335. r. 7. „Admiraal-Generaal van verscheiden Gewesten.” De Algemeene Staaten hadden den Prinse, op den 31 van Oogstmaand des jaars 1588, tot *Admiraal Generaal* over de *Vereenigde Gewesten* aangesteld (t) en, den 15 van Bloei maand 1587, op voorstel van Holland, by voorraad, gedurende 't afwezen van LEICESTER, tot *Generaal van 't Leger* (u). Of zy hem, daar na, mede tot *Kapitein-Generael* hebben aangesteld, blykt niet (v); hoe zeer ik vinde, dat de Leden van Holland gelast zyn geweest, hem, daar toe, ter Algemeene Staatsvergadering, voor te slaan (w).

Bl. 338. r. 2. v. o. „De Afgevaardigden van de Staaten der byzondere Gewesten maaken de Algemeene Staaten uit.” Dat is, de Algemeene *Staatsvergadering*. Men zou, nog naauwkeuriger, met de Hollandsche Staatsbe-

flui-

(r) alhier 8 D. bl. 104 en 105.

(s) alhier 8 D. bl. 106 en 332.

(t) SLINGEL. l. c. 2 D. bl. 97 en 214. ook 4 D. bl. 116.

(u) MS. Resol. General. 15 Juny 1587. bl. 106 vfo.

(v) SLINGEL. l. c. 1 D. bl. 140, 210—215; 2 D. bl. 178 en 179. 4 D. bl. 99—102. PAULUS, Verkl. Unie. 2 D. bl. 96—100.

(w) Resol. Holl. 8 Maart 1589. bl. 149.

sluiten, kunnen zeggen, dat de *Afgevaardigden* van de Staaten der byzondere gewesten de *algemeene Staaten vertoonen* (x).

Bl. 339. r. 1. „De algemeene Staaten *plagten* eerst te Utrecht te vergaderen.” De byzondere Vergaderingen der *Utrechtsche* Bondgenooten, wierden wel, voor het eerst, in de Stad van dien naam, gehouden, maar, voor en na dien tyd, hielden de *algemeene* Staaten, door welken men, tot den 6 van Herfstmaand van den Jaare 1585, die der *Gendsche* vereeniging veristondt; schoon aan geen plaats gebonden, egter (y), hunne Vergaderingen meest in Braband en, federt, op beschryving van Prinse WILLEM I., in Delft (daar zy, by s' Vorsten overlyden waren) en s' Haage, op welke laatste plaats zy, den 15 van Louwmaand des jaars 1585, beslooten, voortaan, zitting te houden; zo als, federt, geschied is, hoe zeer men, by wigtige gelegenheid, wel eens gedacht heeft die zitting, voor een pooz, elders te verplaatsen (z), en ook, in den jaare 1609, daadlyk, verplaatst heeft (a).

Voor 't overige, waren de algemeene Staaten, voorheen, gewoon, op nader beschryving, te scheiden; als dan egter, tot waarneeming der loopende zaaken, zig, even als de Hollandsche, door

(x) Resol. Holl. 1 April 1588. Bl. 96. „Gedeputeerden van de Provincien, representeerende de Staten Generaal.”

(y) SLINGEL. a D. Bl. 154 en 155, en myne Aanteeken. alhier, Bl. 8. (g).

(z) Zie, by voorb., Resol. Holl. 21 Sept. 1589. Bl. 624. 631.

(a) MS. Resol. General. van 15 Jan. 1585., alwaar ik leeze, „Resolutie genomen, dat de Staten Generaal, in aensien dat de Heeren Staaten van Holland, off haere Gedeputeerden, continuelyk alhier blyven vergadert, insgelycx voortane heur Vergaderinge alhier in sGrœuenheeghe selen houden, by prouisie, en ter tyt toe anders daer jnne sal wesen verduen.”

door weinige Afgevaardigden, doende vertegenwoordigen; tot dat zy, meer dan zes jaaren na 't vertrek van LEICESTER, dat is, sedert den 24 Juny 1593, aanhoudend, by den anderen zyn gebleven (b).

Bl. 340. r. 5. „Dit laatste bleef niet lang in stand.” Het verviel in den Jaare 1593 (c).

Bl. 341. r. 13. „Het Krygsvolk enz.” De Spaansche Voetknegten, voorheen de beroemdsten van Europa, deedt hy, wel haast, voor de Staatschen zwigten, dezelve op een' anderen voet brengende en, byzonder in den jaare 1589, van meer *Musquettieren* en zogezegde *Spietsen met Corseletten*, voorziende. Ik vinde, op dat jaar, „eene Lyst der” *Wapenen* — „naar welken, voortaan, de Vendelen Voetknegten, staende tot lasten der vereenigde Nederlanden, zouden getraacteert worden.” Uit die Lyst blykt, onder anderen, dat de Kompagnien uit 200, 180, 150, 140, 130, 113 of 110 Hoofden moesten bestaan; dat elke Kompagnie 13 Officieren, 3 *Rondasfiers*; zynde Edelluiden; en 3 *Pagien* hadt, doch, naar 't verschil der grootte, ook een verschillend getal van *Musquettiers*, *Spietsen met Corseletten* en *Harquebusiers* (d). De nieuwe wapening der Ruiteren, ten jaare 1597, kan men, breeder, elders vermeld vinden (e).

Bl. 351. r. 15. v. o. „Hy (de Heer van St. Aldegonde) wordt — aangesteld, om den Bybel, uit het Hebreeuwsch, over te zetten.” Hy heeft, alleenlyk, eene overzetting van Ge-

ne-

(b) SLINGEL. l. c. 2 D. bl. 160 en 161.

(c) Resol. Holl. 4 Juny 1589. bl. 442—449.

(d) SLINGEL. l. c. bl. 165.

(e) BOR, 34 B. bl. 300 en 301. LE PETIT, l. c. f. 673.

nefs, doch niet volkomen beschaafd, kunnen overleveren (f).

Bl. 361. r. 12. „ Zy mislukten allen.” Naamenlyk de aanslagen der Spaanschen en Staatschen. Men zondere, egter, hier van uit het Kasteel van Bergeyk, door MAURITS, by zyne terug komst van Maastricht, ingenoomen, terwyl de Spaanschen, kort daar na, vergeefsch het zelve poogden te rug te krygen (g).

Bl. 362. r. 6. v. o. „ Delft, Gouda — *hielden, dat 'er* (in 't ontwerp der Kerkenorde) *den Kerkelyken te veel gezags in gegeven wierdt.*” Gouda hadt reeds, by gelegenheid dat HERMANUS HERBERTS, Predikant aldaar, door de Synode van onregtzinnigheid beschuldigd wierdt, zig hier tegen verzet, vermeenende dat de Steden, elk in den haare, ook tegen Kerkelyke ongeregeldheden, orde moesten stellen; ja, zelfs in de handeling met Engeland, en de aanstelling van LEICESTER tot Landvoogd, hadt die Stad reeds verklaard, dat de Godsdienst, hoe zeer zy de Hervormde ten sterkste bleef aankeeven; „ *alleen de censure* „ *van God almachtig was onderworpen, en dat* „ *de gelegenheid der Stede nyet en soude kunne* „ *lyden daer inne geprocedeert te worden;* „ *zonder nadeel van de gemeene ruste (h).*”

Bl. 366. r. 1. „ Prins MAURITS *kreeg een Kogel, door de linker wang.*” Hy, van te naby, de uitwerking, die zekere Myn gedaan hadt, willende bezigtigen, wierdt, op den 3 van Hooftmaand,

(f) HINLOPEN. Hist. der Nederl. Overzett. des Bybels. bl. 31.

(g) PETIT, l. c. Liv. 15. p. 609.

(h) Resol. Vroedsch. Gouda 22 July 1586. bl. 207 en 207 ffo.; 11 Sept. 1591. 17 Jan., 19 Aug. 1594. bl. 335 ffo. en 341; 15 Dec. 1604. bl. 54 ffo. Resol. Holl. 8 Jan. 1586. bl. 9.

maand, van een vervloogen Kogel getroffen, door het linker Kinnebakken, tot op de tanden toe; 't geen egter, als slegts een vleeschwonde zynde, schielyk genas, en hem, wel in 't spreken, maar niet in 't vroomlyk behartigen van het Beleg, hinderlyk was (i).

Bl. 368. r. 13. „Graaf WILLEM *werdt* — gekwetst.” De Schoot, die, in den eersten aanval, voorviel, ging, door den linker arm, in 't ligchaam, koomende de Kogel den navel weder uit. De Graaf bleef, egter, in den stryd, tot den laatsten man toe, en gaf, nevens Prinse MAURITS, overal orde en moed (k).

Bl. 370. r. 2. „Men heeft zynen (PARMA's) *dood, toegeschreeven aan vergif*.” Men verhaalt, dat hy zelve geloofde, tweemaal, vergeven te zyn geweest. Noch geen 48 Jaaren was PARMA, by zyn overlyden. Een Vorst, die zynen roem, door den moordadigen aanslag op 't leeven van WILLEM I., en, zo men zegt, van eenige andere voornaame Personen, heeft bevlekt; schoon men dien Vyand, aan wien Rome een Standbeeld wydde, anders den lof niet weigeren kan, van den doorzigtigsten en dappersten Generaal geweest te zyn, dien Spanje, tot nog toe, herwaarts hadt afgezonden.

Bl. 382. r. 1. „Ik vinde niet *dat 'er iets op beslooten wierdt*.” BOR, ter aangehaalde plaatze, meldt, dat 'er, eindelyk, niets van kwam, en WISSEL zelf, om zyn onbetaamlyk spreken van de Staaten en s' Lands Advokaat, eene wyle lang, in de gevangenis gesteld wierdt (l).
Bl.

(i) BOR, l. c. 29 B. bl. 628. LE PETIT, l. c. fol. 611.

(k) VAN REID, Nederl. Oorl. 8 B. bl. 292.

(l) BOR, l. c. 30 B. bl. 771.

Bl. 382. r. 3. „*Op den Gelderschen Landdag, die, in Wintermaand, te Arnhem gehouden wierdt, handelde men over de hereeniging van Bommel en Bommelerwaard enz.*” Dit Verhaal verdient eenige verbetering. De Stad Bommel was, benevens de Bommeler- en Thielerswaard, als eene Bondgenootte der Staaten van Holland en Zeeland, reeds sedert den jaare 1572, aangemerkt, en haare Gedeputeerden waren op de Staatsvergaderingen der beide Gewesten, als Medeleden, meermalen verscheenen. Doch, na de Vredehandeling van Gend, tragtten die van Gelderland deeze Leden weder met zig te vereenigen. Hier over viel het niet ligt eens te geraaken. Na veele onderhandelingen gelukte het, eindelyk, ten aanzien der Tielerswaard, welke, op den 29 van Wintermaand 1593, weder met het Hertogdom Gelderland vereenigd wierdt. Met Bommel en de Bommelerwaard liep het aan tot den laatsten van Lentemaand 1602, eêr deeze vereeniging haar vol beslag kreeg (m).

Bl. 384. r. 21. „*MAURITS dagt s'Hertogenbosch te verrasfen.*” Zie breder by den onder aangehaalden Schryver (n).

Bl. 389. r. 8. *Kogel, — die — op zyne Rondasfe afftuitte.*” MAURITS hadt dit Schild voor zig doen houden, om, van eene Battery, de Loopgraaven te kunnen zien; doch een Musket kogel 'er op aan gonzende, stiet de Rondas hem, met zulk een kragt, tegen 't hoofd, dat hy, byna, agterover sloeg, terwyl het, aan stukken gesprongen, loot, eenen, by hem

(m) BONDAM, Verzameling. 3 D. H. 127.

(n) VAN HEURN, Beschryv. van s'Bosch, 2 D. H. 206 en 207.

hem staande Bediende, op twee of drie plaatzen, in 't aanzigt, kwetste (o).

Bl. 406. r. 14. „Alzo zy (VAN DORP en MENYN) der Engelsche Regeering te zeer waren toegedaan.” Nopens VAN DORP is my dit niet gebleken; 't voorheen gezegde, by WAGEN. (p), zou zelfs het tegendeel kunnen doen denken. Dat ook MENYN, oorspronglyk genaamd *Van Menen*, eerst Fyskaal en Raad van den Hove van Holland, daar na Pensionaris van Dordrecht, hier omtrend, mer geen genoegzaamen grond, is verdagt gehouden, heeft eene treflyke Pen, voor weinige jaaren, doen zien (q).

Bl. 424. r. 21. v. o. „FILIPS (van Nasau) kreeg hier eene wonde.” enz. Hy, Broeder van WILLEM LODERWYK, was Gouverneur van Nimwegen; een jong en dapper Krygsman, maar, naar de gewoonte van die tyden wel eens eenen, te sterken, Duitschen dronk doende (r).” Zwaarlyk door de zyde en den Buik geschooten, en van 't Paerd gestort, zonder dat zyne smerten, door 't branden zyner Kleederen vermeerderd, toelieten hem weder in den Zadel te beuren, wierdt hy gevangen en, met den Graave VAN SOLMS, die mede in 't ligchaam, de armen, 't hoofd en een der beenen gekwetst was; naar Berk gevoerd. Hy overleedt, daags na den Slag, dat is, op 3 September, zo als SOLMS, op den 5. De Spaansche Overste, MONDRAGON, zondt beide de Lyken aan MAURITS; die ze, te Arnhem, in de Hoofdkerke, staatelyk ten graave deedt brengen (s).

Bl.

(o) BOR, I. c. 31 B. bl. 831. REID, I. c. 8 B. bl. 364.

(p) Vaderl. Hist. 8 D. N. 112 en 113.

(q) VAN DE WALL, Privileg. van Dord. bl. 1480—1485.

(r) BOR, I. c. 31 B. bl. 831.

(s) BOR, I. c. 32 B. bl. 44, 45 en 131, METR. 18 B. bl. 130.

Bl. 429. r. 11. „ *De Graavin van HOHENLO — en Prins MAURITS zelf hadden een mondgefprek met hem.*” De Graavin van HOHENLO, na, driemaal, door PHILIPS genoodigd te zyn, begaf zig uit Buuren, daar zy Hof hieldt, naar hem toe, zonder 'er MAURITS van te spreken; die, vreezende dat zy zig, by haaren Broeder, beklaagen zoude over 't bestuur der goederen van Breda, hem den Raadsheere HESSELS toezondt, zo om hem te begroeten, als om opening van dat bestuur te geeven (t).

Bl. 429. r. 19. „ *De Koning van Spanje verleende hem, (Prinse PHILIPS WILLEM) door den tyd, handligting van zyne Goederen in Bourgondie.*” Men zegt, dat dit, den ongelukkigen Prinse, wierdt aangeboden, mits hy, uit die Goederen, jaarlyks drie duizend Guldens, aan de Erfgenaamen van zyns Vaders moorder, zoude uitkeeren; doch dat hy, verklaarende veel eer alle zyne Goederen te willen missen, dan ze, op zulk een' schandelyken voet, te aanvaarden, 'er eenige tyd verliep, alvorens men hem 't vry genot derzelven vergunde. De algemeene Staaten, den Prinse, by deszelfs komst te Brusfel, doende begroeten, gaven den Bezorgers van 't Sterfhuis zyns overleeden' Vaders last, om hem, by Wisfel, tien duizend Guldens, uit deszelfs Goederen, over te maaken.

Men

130. PETIT, *Liv.* 15. f. 655. By REID, leest men kwaalyk, dat Graaf PHILIPS, op den 22 van Oogstmaand, overleedt. 21 B. II. 403 en 404.

(t) 'Er was, thans, groote koelheid tusschen MAURITS en HOHENLO, over 't bestuur dier Goederen; zo zeer, dat de laatste zig, aan een' der Staatsleden van Holland, beklagde, by gelegenheid van zekeren, door hem gegeven' Maalyd; tot welken hy, ook de Algemeene Staaten verzogt hebbende, 't genoeg niet hadt ze by zig te zien, schoon hy naar dezelve, *tot over één uur*, des middags, gewagt hadt. Bon, 33 B. II. 246.

Men deedt dit, om hem geen reden tot misnoegen te geven en, teffens, zynen aart te polsen (u).

Bl. 437. r. 11. „Deezen (de Staaten) weigerden *in onderhandeling te treden met Spanje*.” Men vertrouwde de Spaanschen nog zo weinig, dat zelfs de Hollandsche Rhetoryk-kamers, in Bloemaand, te Leiden vergaderd, een' pryz van eenige Stooopen Wyn uitdoofden voor hun, die 't beste rymen zouden op den Sluitregel

„*Voor een bereynsdé pays een rechte krych te pryfen is.*”

Der kamer van Vlaardingen, gezegd den *Akerenboom*, viel de pryz te beurte (v).

Bl. 453. r. 16. „JAMES WIMES, — *wierdt onthalst en gevierendeeld.*” Hoe zeer het vonnis van de Wet van Veere, met kennis der Staaten geweest, schynt te hebben ingehouden, dat WIMES zou worden onthalst, gevierendeeld en zyn hoofd op een Staak gesteld, blykt het, nogthans, uit een brief, door ADRIAN DAMMAN, Agent der Generale Staaten in Schotland, den 6 Juny 1597, uit Edenburg, aan de Magistraat van Veere geschreven, dat WIMES alleen onthoofd is en zyn ligchaam eerlyk begraven.

De Staaten van Zeeland beslooten, 's daags na de uitvoering van het vonnis, den 9 January 1597, aan den Kapitein ROLLÉ, ter erkenenis zyner goede diensten, te vergunnen vermeerdering van Wedde tot 25 ponden vlaamsch, 's jaars, en 50 gelyke ponden eens. In Schotland wierdt de zaak euvel opgenomen, zoo dat
men

(u) BOR., 4 D. 32 B. bl. 151, 153, 167, 173 en 246.

(v) Ik zoude, thans, niet vreemd zyn te denken, dat zekere Prent, van welke ik, in deeze Aanm., op 't 6 D. bl. 77. gesproken heb, tot deezen tyd betreklyk moet gemaakt worden.

men zelfs dreigde alle de Schotten uit de Nederlanden thuis te roepen (w).

Bl. 455. r. 9. „*Deeze* (MAXIMILIAAN) *nam den titel van* eersten Edele *aan enz.*” Tot nader verstand van zaaken, verdiend nagezien te worden 't geen de Zeeuwsche Edele, JACOB VAN GRYPSEKERKE, in zyn onwaardeerbaar Handschrift, *het Graaffschap van Zeeland* genaamd, aangaande den Staat van *eersten Edele*, heeft aangeteekend. Daar dit Werk niet algemeen bekend is, agt men het niet ondienstig een korte schets van 's Mans Vertoog, op dit Stuk, den beminnaren der Vaderlandsche Geschiedenissen mede te deelen: 't geen, gewislyk, vollediger zyn zou, indien de oorspronkelijke Stukken, waar op hy zig beroept, niet meereendeels aan het Werk ontbraken.

Van den staat of titul van *eersten Edele* vindt men, in Zeeland, geenerlei spoooren, in de 15 eeuw. Alle de Edelen wierden, zonder onderscheid, geroepen, tot beleid van 's Lands zaaken, die, toenmaals, Staatsgewys behandeld wierden. Allengskens, egter, begonnen de Edelen uit den huize van *Bourgondie*, van *Egmond*, van *Lalaing*, van *Bergenopzoom*, van *Kruiningen*, enz. (schoon zonder wettig gezag of toestemming) zig als eerste en voornaamste Edelen te onderscheiden, en zig een voorregt aantemaatigen, 't geen, naderhand, aanleiding gegeven heeft tot trapsgewyze uitbreiding van gezag. 't Bestondt hier in, dat zy, benevens den Abt van Middelburg, Prelaat van Zeeland en, naderhand, ten jaare 1543, ook de Gemagtigden der Steden, geroepen wier-

(w) Uit MS. Aanteek. van den Heer Oud. Secretaris ERMERING.

wierden tot het aanhooren van 's Lands Rekeningen, op 't stuk der gewoone en buitengewoone Beden, Belastingen en het *Surcrois* (x), dat ook hunne naamen, aan 't hoofd der Rekeningen en Rentebrieven, gesteld wierden, dat zy de Rekeningen teekenden, en, daarenboven, uit het *Surcrois*, een aanzienlyk inkoomen genoten; waar tegen het allen anderen Edelen wel vrystondt, op 's Lands rekeningen mede te verschynen, maar zonder, nogthans, dezelve te teekenen, of daar op, by naame, *geintituleerd* te worden.

Onder de Edelen uit den huize van Bourgondie muntte, door zyne eerampten, rykdommen en heerlyke goederen, in Zeeland, uit, MAXIMILIAAN, Heer van Beveren, Veere enz., Admiraal van de Nederlanden en Stadhouder van Holland en Zeeland. Geen wonder dan, dat hy zig, op gelyke wyze, als even gezegd is, onderscheidde. Nimmer egter is de *titul* van *eersten Edele*, aan hem, 't zy alleen, 't zy nevens anderen Edelen, opgedraagen, of door hem aangenomen. Nimmer heeft hy het 'er optoegelegd, om de andere Edelen uit te sluiten, of, door eenen Gemagtigden, op de Vergaderingen der Algemeene Staaten van Zeeland te verschynen, schoon hy zulks deedt by die der byzondere Staaten, en de daar uit spruitende *besoignes*.

Na het overlyden van Heere MAXIMILIAAN, ten jaare 1558, hadt MICHEL VAN DEN HAMEELE, uit naam der Verzorgeren van den boedel,

zig

(x) Nopens het *Surcrois* handelt de Heer VAN GRYPSEKERKE, in 't 9 Hoofdst. en zie men verder de Aanteekening van den Heer VAN DE SPIEGEL, in zyn Bundel van Onuitg. Stukken. I D. bl. 26—28.

zig wel gesteld in het bezit der hoedanigheid van eersten Edele, door, alléén, 'sLands rekeningen te opderteekenen, en daar op *geïntituleerd* te worden; maar, ten jaare 1562, verzette zig hier tegen Prins WILLEM VAN ORANGE, ten behoeve van zynen Zoon, PHILIPS WILLEM, als Heere van St. Maartensdyk, verzoekende, uit dien hoofde, mits het overlyden van den Heer Margraave van Veere, „als geweest zynde de *apparentste Edelman van Zeeland*,” erkend te worden voor *Hoofd en eersten Edele*, en dus mede toegelaaten tot de *intitulatie* der Rekeningen: welk verzoek, by de byzondere Staaten van Zeeland, toegestaan zynde, zonder egter de andere Edelen uittesluiten, is, hier uit, de titul van *eersten Edele*, te voren onbekend, eerst ter gelegenheid van 'sLands rekeningen, geboren en, ten volgenden jaare 1563, by dezelve byzondere Staaten, niet alleen weder toegelaaten, maar de betrekking van eersten Edele zelfs ook uitgebreid, buiten de rekening, tot zaaken van Regeering, onder voorwendfel van spoediger afdoening; tredende Jonker ADOLF VAN BORSSELEN, by afwezigheid van den Prinse van Orange, en op deszelfs last, in deeze waardigheid.

Toen nu, ten jaare 1565, de Bezorgers der Nalatenfchap van den Markgraave van Veere, dat Markgraaffchap en, als een deel daar van, den staat van *eersten Edele*, met de voorregten van dien, en het genot van het *Surcrois*, hadden te koop gesteld, verzettede zig hier tegen de Prins van Orange; als reeds, voor zynen Zoon, tot *eersten Edele* aangenomen; by een Smeekfchrift aan de Landvoogdes, in 't welk
hy

hy staande hieldt, dat de staat van *eersten Edelen* en de beschikking over het *Surcroid*, niet verbonden waren aan het Markgraaffschap van Veere, mitsdien, verzoekende, dat zulks uit de Plakbiljetten mogt geligt worden; met dat gevolg, dat de Landvoogdes, het verzoek stellende in handen der gemelde Verzorgers, denzelven, egter, voor eerst, verboodt, den staat van *eersten Edelen* en 't regt van *Surcroid* te koop te stellen. De Verzorgers, dus te leur gesteld, veroorloofden zig, des niet te min, de openbaare veiling, naar inhoude der Plakbiljetten, te doen voortgaan, met byvoeging alleen dezer woorden, „ voor zoo veel des in de magt van de Creditoren mogt zyn en verder niet.”

De verkooping, op dien voet, doorgegaan zynde, den 4. van Wintermaand 1566, en de Koning, by naafting, kooper geworden van het Markgraaffschap, bleef de Prins van Orange, voor zynen Zoon PHILIPS, in het ongestoord genot van den staat van *eersten Edelen*; schoon de Koning, eerst den Heere ADOLF en, naderhand, ANTHONY van Bourgondie, last gaf, om, in zynen naam, als Markgraave van Veere en Heer van Brouwershaven, te verschynen op de Staatsvergaderingen en *den Heer en Steden* te vertegenwoordigen, even als de Markgraaf van ter Veere plagt te doen: terwyl, intusschen, van elders blykt, dat de andere Zeeuwsche Edelen al mede ter Vergadering wierden beschreven, ja dat zelfs Mr. ADRIAAN DE PROOST, naamens den Heere van St. Maartensdyk, te gelyk met de plaatsbekleeders van PHILIPS, aldaar verscheen.

Het blykt egter niet, dat de Koning, of zyn

zyn Gemagtigde, den naam van *eersten Edele*, op de Staatsvergadering, immer gebruikt hebben, maar wel op 's Lands Rekening, overgebracht den 17 July 1571, alwaar men las

„ ANTHONY VAN BOURGONDIE, *van wegens de*
 „ *Koninglyke Majesteit, als gecoft hebbende*
 „ *het Marquisaet van Veere, repesenteerende*
 „ *den Staat van EERSTEN EDELE*
 „ *'s Lands voornoemd.*”

Ondertusfchen hadt het gevoelen des Konings, van, door koop, Eigenaar geworden te zyn van den staat van *eersten Edele*, den Prinse van Orange niet verhinderd, om zig, in de waarneeming derzelve hoedanigheid, ééns door hem, voor zynen minderjaarigen Zoon, met kennis en toestemming der Staaten, aangenoomen, te handhaaven. Ten dien einde, gaf hy onderscheiden lastbrieven, van welken egter geene strekten, om de andere Edelen uittesluitten. Maar zy vervielen, door de opkomende beroerten, die, eerst den Prins en zyne plaatsbekleeders 't Land deden ruimen en, naderhand, die des Konings. Nu stremde het oorlog den gewoonen loop van zaaken. De Zeeuwsche Staatsleden waren verdeeld, sommigen de zyde des Konings houdende, anderen die des Prinzen van Orange. De laatste wierdt, na de inneeming van Middelburg, de magtigste. De Prins gedroeg zig als 's Konings Stadhouder, en hadt 't voornaame beleid van zaaken, met advys van Gouverneur en Raaden van Zeeland (y). Dit duur-

(y) De Prins, in Zeeland zynde, zal, denkelyk, de plaats van eersten Edele, voor den Heere van St. Maartensdyk, daar zulks met nut en voordeel geschieden kon, sedert den jaare 1574, zelf vervuld hebben en, by zyne afwezigheid, die hebben doen waarneemen, eerst door ADRIAAN JUNIUS, naderhand, door AREND VAN DORP, of door CHRISTOFFEL ROËLS.

duurde tot den jaare 1577, wanneer, na de vereeniging van alle de Zeeuwfche Steden tegen den Koning, de eerste voltallige Staatsvergadering kon gehouden worden.

Jonker AREND VAN DORP bekleedde nu de plaats van *eersten Edele*, voor den Heere van St. Maartensdyk, op last van den Prins van Orange, die dus de *eerste* was, welke, door een' Gemagtigden, den *eersten Edele*, op de Vergadering der Algemeene Staaten van Zeeland, deedt verbeelden. Hy nam die waar, tot den jaare 1579, wanneer hy, na eene vrugtelooze pooging, om, aan de beide Steden, Vlisfingen en Veere, de derde Stem, ter Staatsvergadering, te doen toewyzen, (en welke, mits de tegenkanting der vyf andere Steden, door den Prins, immers by voorraad, wierdt afgekeurd) genoodzaakt wierdt zyne waardigheid, als Plaatsbekleeder van den *eersten Edele*, neder te leggen en, ten zelve jaare 1579, opgevolgt wierdt door Mr. PIETER DE RYKE, wederom naamens den Heere van St. Maartensdyk, (nogthans niet zonder aanmerkelijke byvoeging en verandering in den lastbrief, waar in egter van de uitsluiting der andere Edelen niet gewaagd wordt) tot den jaare 1586 en, van dien tyd af, tot zynen dood, voorgevallen ten jaare 1596, naamens Prins MAURITS en naamens welgemelden Heere van St. Martensdyk.

Trouwens, de Koop van het Markgraaffschap van Veere, door Koning PHILIPS, ten jaare 1566, was te niet gegaan, door het niet betaalen der Hoofdsom, en de zaaken in Zeeland waren zoodanig veranderd van gedaante, dat men, na het sneuvelen van ANTHONY VAN BOURGONDIE, in het jaar 1573, onnoodig schynt ge-

AANMERK. OP HET VIII. DEEL. 97

geoordeeld te hebben, hem een' Opvolger; als Plaatsbekleeder van den Heere en de Steden Vlissingen en Veere, te benoemen (z).

Beide Steden waren ook, inderdaad, van alle leenroerigheid aan den Graave ontslagen. Zy waren goede en Graafelyke Steden geworden, en behoefden dus, door hunnen nieuwen Heer, of zyne Gemagtigden, ter Staatsvergadering niet meer verbeeld te worden. Dit was te minder noodig, na dat hun, in 1574, by uitdrukkelyke Voorregtsbrieven, uit naam van den Graave, door den Prins van Orange, als deszelfs Stadhouder, beloofd was, „*dat zy nimmer zouden kunnen worden veralienert, by transporte, beleeninge of andersins, in 't geheel of ten deele.*”

Ondertusschen wierden zy, ten jaare 1580, op den aandrang van eenige Rentheffers, nogmaals te koop gesteld, en ook ingekogt door de Burgemeesters dier Steden: maar ook deze tweede Verkoop, met gereede betaaling, niet gevolgt zynde, oordeelde men, ten volgenden jaare, eene derde Verkoopning noodzaaklyk. Zy geschiedde, op voorwaarden, by Voorreis van den Hove van Holland, den 12 Mei 1581 vastgesteld, in welken men zig gedroeg

tot

(k) Aan de zyde des Konings, wierden, na het verlies van Middelburg, voor Staaten van Zeeland gehouden Jan van STRYEN, gekooren Biscshop van Middelburg, doorgaans de *Eloft* genaamt, eenige Edelen, en de Steden Goes, Tholen en Reimerswaale; waar by, naderhand, nog kwam de Stad Zierikzee. Zelfs waren, geduurende het beleg van Middelburg, de Staaten van Zeeland (en, naamelyk, de Vikaris van den Biscshop van Middelburg, eenige Edelen en de Stad Goes, naams den Quartier bewester Schelde) op last van Requesens, tegen den laaften April 1573, te Brussel bescreven. Zie VAN DE SPIEGEL, Onuitg. Stuk. I D. bl. 1-17. Hist. des Etats van Goes bl. 96, 97 en 210.

tot de voorige van den jaare 1566, zonder van den Staat van *eersten Edele*, of met naame, of in kragt, gewag te maken.

Men hadt, nogthans, ten dage van het Vonnis, eene Waarschouwing aangeplakt, aangaande de te doene Verkoopning van het Markgraaffschap, waar by men verklaarde, „*dat den Kooper zoude volgen de Geregtigheid en prerogative van, byer alle de Edelen van Zeeland, te representeren den tweeden Staat van voorsz. Landen.*”

Prins WILLEM van Orange kocht beide de gemelde Steden: doch maakte geen den minsten eisch op den Staat of titul van *eersten Edele*, veel min tot uitsluiting der anderen, of tot het voorgewend regt om den tweeden Staat alléén te verbeelden. Mr. PIETER DE RYKE bleef Plaatsbekleeder van PHILIPS, als Heere van St. Maartensdyk, zelfs lang na 's Prinzen dood, en 't was eerst ten jaare 1586, wanneer Prinsf MAURITS, te Middelburg koomende, onder het oog gebragt wierdt, dat, by overlyden van zynen broeder PHILIPS, de Heerlykheid van St. Maartensdyk (uit hoofde van welke de staat van *eersten Edele* thans wierdt waargenomen) mogte kunnen vervallen aan anderen, terwyl hy, als Markgraaf van Veere, ook op dien staat aanspraak zoude kunnen maaken. Hy gaf dan, den 3. July 1586, een' nieuwen Lastbrief aan denzelven Mr. PIETER DE RYKE, uit zynen eigen naam, zonder vermelding zyner hoedanigheid, nogthans met byvoeging van een nieuwen titul, namelyk van *Præsident van Gecommitteerde Raaden*, en met magt van een ander, in zyne plaats, te kunnen stellen in de

de Vergadering der Staaten van Walcheren, zonder dat, wederom, van de uitsluiting der andere Edelen gerept wierdt.

Nu, egter, Mr. PIETER DE RYKE, ten jaare 1596, overleden was, veranderden de zaaken van gedaante. Prins MAURITS, die eerst, in navolging van zyn' Vader, den Staat van *eersten Edele* gelaaten hadt aan zynen broeder PHILIPS, en, naderhand, op eigen gezag, dezelve hadt aangenomen, nevens zyn' Broeder, altoos, egter, zonder uitsluiting der andere Edelen, vondt nu gersaden dien staat tot dien van *éénen Edele* over te brengen. Hier toe gaf ~~aan~~ leiding de groote magt en invloed van den Prins, die, mits de afwezigheid der anderen, nu gewoon was alleen het Lid der Edelen te verbeelden, wyl de meeste Zeeuwsche Edelen ten Lande waren uitgeweken, of der Roomsche Godsdienst en den Koning getrouw gebleven, terwijl de overigen buiten staat waren hun regt, tegen 's Prinsen gezag, te doen gelden. Waar by kwam, dat de meeste Regenten van Zeeland, dien de Regeering van voorige tyden bekend was, by het overlyden van Mr. PIETER DE RYKE, waren uitgestorven, terwijl de nieuw aangekoomene geen oudere Regeering kenden, dan van den jaare 1581, sedert welken tyd, de Edelen wel niet uitgeslooten, maar, egter, niet verscheenen waren.

Geen wonder dan, dat Prins MAURITS, eindelyk, zyn oogmerk bereikte; en dat zyn Lastbrief, op Jonker JACOB VAN MALDERÉ, stand hieldt. 't Is waar, dit geschiedde *zonder prejudicie, en onverminderd eens ieders geregtigheid*; maar, door zoodanige Akten van non

præjudicie, ('t zyn de woorden van den Edelen VAN GRYPKERKE, waar mede wy ook deeze schets van zyn betoog, over den staat van eersten Edele van Zeeland, besluiten zullen) „worden doorgaans de zwakken in magt of courage, of in beiden, geabuseert, en verliezen hun regt, terwijl de magtigen grooter magt, en dus schyn van regt, verkreegen hebbende, niets los laten, maar hooger steigen.”

Bl. 461. r. 19. „Zonder dat zy verstaan konden, dat den staat van eersten Edele aan eenige Huizen, Geslagten of Plaatsen gehegt was.” De woorden in het besluit der Staaten van Zeeland, van den 15 Maart 1596, voorkommende, „zonder dat men, voor als nog, kan verstaan den staat van eersten Edele verbonden of geaffecteerd te zyn aan eenige Huizen, Plaatsen, Persoonen ofte Familien,” bestreeden zoo wel 't gevoelen van den Graave van HONENLO, voor den Heere van St. Maartensdyk, als die van Prinse MAURITS, voor zig zelve, als Markgraaf van Veere, en is, telkens, by de toelaating van de Prinzen van Orange, tot eerste Edelen, als een Grondwet der Regeering, herhaald. Men zie (behalven de toelaating * van den Heere ADRIAAN MANMAKER, in plaats van den overleeden Jonker, JACOB VAN MALDERÉ.) der Staaten Notulen van Zeeland, van 2 February 1618; nopens de aanstelling van Prins FREDRIK HENDRIK, die van den 9, 12 en 16 Mei 1625; van Prins WILLEM den II., die van 19 April 1647; van Prins WILLEM den III., die van 7 Augustus 1660; van Prins WILLEM den IV., die van 18 Mei 1747; en van de Prinsesse Weduwe, en den tegenwoordigen Hee-

* *admissie.*

Heere Prinse Erf-Stadhouder, WILLEM den V., die van den 1 en 3 November 1751. — Vooral zyn, ten deezen; zeer aanmerkelyk de geschillen tuschen de zes Steeden van Zeeland, en den Heere JOHAN DE KNUYT, die de bediening van *eersten Edele* wegens Prins WILLEM den II. hadt waargenoomen, blykens de Notulen van den 14, 15 en 16 November 1650; vermeenende den Heere DE KNUYT, na doode van den Prinse, in zyne vertegenwoordiging van *eersten Edele*, te kunnen en te moeten voortgaan, vermits die waardigheid aan 's Prinzen Huis verbonden was; dan, de Stad Middelburg toonde, met veele redenen, aan, „*de gelegenheid van de Regeering van Zeeland, en hoe de eerst Edele, op de Vergaderinge van de Staaten, zonder distinctie van graad of Familie, gecompareerd hadden, ten tyde van Hertog KAREL en anderen; dat ook dit Ambt, altyd, privative gestaan hadt aan de Tafel van de Heeren Staaten.*” enz. Waar by de andere Steden zig voegden: met dat gevolg, dat de Heer DE KNUYT van de behandeling der Staatszaaken wierdt uitgeslooten, en alle zyne bedieningen, uit den Lastbrief van wylen Zyne Hoogheid, als eersten Edele, spruitende, verklaard wierden op te houden (a).

Het spreekt van zelve, dat, na dat Hun Ed. Mog. de Heeren Staaten van Zeeland, by Resolutie van den 1 Mey 1788, ten verzoeke van eenige Landlieden, in Walcheren, goedgevonden hebben de waardigheid van *eersten Edele* erfelyk te verklaaren, in *die wettige Af-*

(a) Zie CHALMOT, Verzaameling van Staatsstukken, 4 D. bl. 283. en 25 D. bl. 132.

Afstammelingen van Prinse WILLEM V., aan welken het Stadhouder- Kapitein- Generaal- en Admiraalschap van Zeeland, den 30 November 1747, door Hun Ed. Mog., mede Erfelyk, opgedraagen is (b), de bovengemelde bepaaling, ten aanzien der opvolging, wel moet gehouden worden voor afgedaan; nogthans, behoudens de overige bepaalingen, by voorrige Resolutie van den 1 November 1751, met betrekking tot den Plaatsbekleeder van den *eersten Edele*, by vernieuwing, vastgesteld.

Bl 461. r. 9. v. o. „*Voorts hadt het den Staaten — vry wat gestooten, dat MALDERÉ, een Vlaamsch Edelman, met deeze Waardigheid bekleed wierdt.*” De Steden Zierikzee, Goes en Tholen, ter gelegenheid der overweegingen van den Lastbrief, door Prinse MAURITS aan Jonker JACOB VAN MALDERÉ ggegeven, den 16 Maart 1596, beriepen zig, daar tegen, zoo op der Staaten Resolutien van den 14 Juny en laatsten July 1582, als op 't geen, „*tot conservatie van de reputatie van den Lande,*” behoorde te geschieden. Die van Middelburg, Vlisfingen en Veere, verklaarden zig wel voor den persoon van MALDERÉ, doch zeiden zulks te doen „*gevoegshalven, dewyle de sacke in haer geheel niet en was.*” Waarby die van Tholen zig, naderhand, voegden. En, hoe zeer de Gedeputeerden van Zierikzee, onder verklaringe, „*dat zy verhoopt hadden, dat zyne Excellentie en de andere Leden van de Staaten hier zoudten versaan hebben tot de verkiezing in deezen van een Inboorlinck,*” zeiden „*te*”

vre-

vrede te zyn zig, hier in, te laten overstemmen, zoo 'er overstemminge in plaats konde hebben," bleeven, nogthans, die van Goes in hunne meening volharden, 't geen, egter, niet belette, dat VAN MALDERÉ, ten zelveu dage (den 2 Mei), als Gecommitteerde Raad toegelaaten, beëdigd en Zitting verleend wierdt, in 't Kollegie ter Admiraliteit: leggende, niet lang daarna, zynen Lastbrief van Prinsse MAURITS over.

Belangende de Resolutien, waar op de drie Steden zig, tegen de toelaating van Jonker VAN MALDERÉ, als zynde een' Vreemdeling, aankan-
teden, verdiend te worden aangeteekend, dat, wanneer, ter gelegenheid van de overweegingen, nopens de aanbeveeling van Jonker ARENT VAN DORPE, tot Lid van den Raad van Staaten, door Prinsse WILLEM den I. gedaan, by de meeste Stemmen, den 14 Juny 1582, dienstig geoordeeld wierdt, om, voortaan, alleen Inboorlingen tot de Ambten toe te laten, of die voor Inboorlingen, Staatsgewyze, verklaard waren, mits zy binnen de Provincie van Zeeland hun verblyf hielden, en zeven jaaren te voren aanhoudend gewoond hadden, men besloot de Leeden van Staat, daar op, byzonderlyk, te beschryven. Dit geschiedde ook, en wierdt, daarop, den 31 July 1582, by de Staaten van Zeeland, genoomen dit merkwaardig besluit:
„ dat men, voortaan, binnen deezze Provincie, zal agtervolgen, in 't nomineeren en de Kollatie tot Officien, het Privilegie van Vrouwe MARIE, gegeven den 14 van Meerte, in 't jaar onzes Heeren 1476, onverminderd eenen iegelyken zyn Privilegie, ten ware nogthans dat, om merke-
lyke redenen ende consideratien, den Staaten

otribaer dagte het zelve Privilegie te glisfeeren. In allen gevallen wordt verstaan, dat, cæteris paribus, altoos die Ingeboornen zullen werden geprefereert, voor die van buiten geboren."

Deeze Resolutien wierden thans, ten jaare 1596, by de Steden ingeroepen, en is het vereischte, dat de Plaatsbekleeder van den eersten Edelo een ingeboren van Zeeland zyn moet, altoos, by de Heeren Staaten, vastgehouden, blykens de Resolutien van 7 Augustus 1660, 18 Mei 1747 en 1 November 1751; zynde de twee ontslaagingen daar van, in de toelaating van den Heere WILLEM VAN NASSAU, Heere van Odyk, den 21 September 1668, en van Jonkheer WILLEM KAREL HENDRIK VAN LYNDEN, den 26 January 1779, beiden geschied onder verklaaring, dat zulks, geenzins, ooit of ooit, zal kunnen worden getrokken in gevolge en, in het laatste geval, onder uitdrukkelijk beding, „*dat, in het toekomende, striktelyk zal moeten worden geobserveert, dat de Gedeputeerde van den Heere eersten Edele zal moeten wezen een geboren Zeelander, en, voorts gequalificeerd, als in de Resolutien van den 7 Augustus 1660, 18 Mei 1747 en 1 November 1751 staat geëxpresseert, welke requisiten op nieuws werden geconfirmeert.*”

Bl. 465. r. 8. v. o. „De Prins zondt het lyk van den verlaagen' Graave den Aartshertoge – toe." Van de Spaansche zyde, hebben wy een gelyk voorbeeld gezien, nopens de lyken der Graaven FILIPS VAN NASSAU en ERNST VAN SOLMS. Men toonde, sedert eenige jaaren, meêr blyken van heuschheid in 't oorlogen, aan wederzyde, en de Spaansche Schryvers zelve gedenken, met
lof,

lof, aan de edelmoedige handelwyze van DANIEL DE HARTAING, Heere van *Marquette*, die na zyn volk, in zekeren stroop, te Tienhoven, een kist met vyandyke Vaandelen buit gemaakt hadden, niet slegts dezelve aan EMANCEL DE VEGA, op deezes verzoek, te rug zondt, als niet willende pronken met teekenen, welken niet, vegtenderhand en in openbaren slag, veroverd waren, maar 'er byvoegde een' zilveren Schotel en Lampetkan, aan VEGA behoorende en, ter zelve gelegenheid, den Staatschen in handen gevallen (c). By dien aangroei der denkbeelden van menschlievenheid kwamen ook de Spaansche Veltheer VERDUGO, en Graaf WILLEM LODEWYK, Stadhouders van Friesland, over een alle vrouwen, welken men gevangen mogte neemen, terstond te ontslaan (d).

Bl. 472. „Kurkbrug.” MAURITS bediende zig ook wel van Biesbruggen, die, mede, op wielen aangevoerd en op 't water dryvende, den manschappen dienden, ter nadering der, met water omringde, stedelyke muuren, welken men dus niet behoefde te dempen (e). De Spaanschen meenden het zelfde gebruik van linnen Bruggen te kunnen maaken, dan, deeze hunne uitvinding voldeedt niet aan de verwagting (f).

BY-

(c) STRADA, *de Bell. Belg. decad.* 10.

(d) REID, *Nedert. Oorl.* B. bl. 317.

(e) BOK, l. c. 34 B. bl. 315, 359 en 360. REID, l. c. B. bl. 314.

(f) BOK, l. c. 34 B. bl. 355, 356, 360 en 491.

B Y L A A G E A.

O P H E L D E R I N G

*van de Aanteekening, aan het
slot der Bylaage A., geplaatst
agter de Byvoegfels en Aan-
merkingen op het 7 Deel dee-
zer Vaderl. Historie. bl. 133.*

„ Na dat het gemelde Deel , met de Byvoegfels , was afgedrukt en uitgegeeven , is my , by nader onderzoek , uit egte berigten , het volgende gebleeken.

Dat de Staaten 's Lands van Utrecht , bereids op den 28 van Herfstmaand des jaars 1581 , beslooten hadden den Koning van Spanje vervallen te verklaaren van de Heerschappy over hun Gewest en , dienvolgende , te schryven aan den Hove , Stad en Steden , Schouten ten platten Lande , en den Stadhouder van de Leenen , „ 's Konings naam niet meer te gebruiken , de „ zegels , tot nog toe gebruikt , in handen van „ de Gedeputeerden te brengen en , in plaats „ van den Koning , den naam van de Staaten „ te gebruiken .”

Dat , daar toe , het Plakaat , ten naam van gezegde Staaten , by het vóorige stuk medege- deeld , maar aan welkers afkondiging men , toen , met reden getwyffeld heeft , wel is ontworpen geworden en , op den 6 van Wynmaand daaraan , goedgevonden een Affchrift van hetzelfde , aan elk Lid mede te deelen , doch dat de Ridderfchap , op den 20 dierzelve maand , toen het Ontwerp , als mede het Plakaat der algemeene Staaten , van den 26 van Hooimaand des jaars 1581 , nader in overweging wierden genomen ,

on-

onder zekere misfen, heeft verklaard te vrede te zyn, indien het laatstgemelde Plakaat wierde afgekondigd.

Met dit gevoelen der *Ridderschap*, 't geen ik, naar d'oorspronglyke Resolutie, voor zo verre zy tot deeze zaak betrekking heeft, hier onder, zal doen volgen, zal ook dat der *Geestelykheid* en der *Stad Utrecht*, hoofdzaaklyk, gestrookt hebben; immers, na dat, op den 8 van Slagtmaand, de Resolutien der meergem: Geestelykheid, Ridderfchap en Stad Utrecht, op het verlaaten van den Koning, waren medegedeeld aan de kleine Steden, *Wyk, Rhenen, Amersfoort* en *Montfoort*, ten einde, daar omtrend, haare besluiten te neemen, en na dat deezen hier aan hadden voldaan, wierdt, op den 16 van Wintermaand, by de Staaten van Utrecht, vastgesteld het Plakaat in dier voege aftekondigen, als het zelve, in Brabant, Vlaanderen en andere Gewesten, geschied was.

Weinige dagen daar na is dit Besluit ter uitvoering gebragt. In de geschreeven Plakaatboeken s'Hoofs van Utrecht, door my, ten deezen, nagezien, heb ik, alleenlyk, en wel aan het einde van het derde Deel, geboekt gevonden het Plakaat der Algemeene Staaten, met onderstaande Getuigschrift van CHRISTOFFEL VAN MYNDEN, Deurwaarder van dien Hove, zynde van den 23 van Wintermaand des jaars 1581 en houdende, dat de afkondiging van dit laatstgemeld Plakaat, door hem, ten dien dage, van den Stadhuize te Utrecht, voor den gemeenen Volke, is gedaan, ten overstaan van Jonkheer NIKOLAAS VAN ZUYLEN VAN DRAAKENBURG, Heere van *Zevender*, nevens de, toen dienende, Wethouderschap.

„ Den

*Volgt nu de Resolutie der Utrechtsche
Ridderschap.*

„ Den XX^{en} Octobris 1581 soe zy die Ritter-
 „ schap, volgens beschryvinge, vergadert geweest
 „ om te hooren lesen het Placcaet geconci-
 „ pieert op 't verlaten van den Coninck *etc.* ende daer
 „ op te resolveren. Ende naer dat het Placcaet
 „ van de Generale Staten, oick mede t geconci-
 „ pieerde Placcate van de Staten van Vtrecht
 „ gelezen zyn geweest, hebben die van de Ritter-
 „ schap eendrachtelick geresolveert, dat zy te
 „ vreden zyn, dat men het Placcaet van de gene-
 „ rale Staten op 't verlaten van den Coninck ge-
 „ maeckt, van den XXVI^{en} July lefleden, in de
 „ Stad, Steden ende Landen van Vtrecht sall
 „ publiceeren, zoe haest dat t zelve in d'andere
 „ Provincien, die gewoenlick zyn voor te stemmen,
 „ gepubliceert sal zyn; mits dat t zelve in eenige
 „ pointen, de Provintie van Utrecht ende de Re-
 „ solutie by den Staten genomen. op te zaecken
 „ van den Landraet ende den Hertouch van An-
 „ jou prejudicabel weskende, geredresseert fall zyn.
 „ Van gelycken verclaren, eendrachtelick, dat
 „ aengaende het doen van den nyen eedt, vol-
 „ gende t generael Placcaet, die Ritterschap te
 „ vreden zyn, d'elven eedt allen Officiers ende
 „ Magistraten, die den Coninck van Spaengen
 „ eedt gedaen hebben, affgenomen te worden;
 „ oick zelfs mede te doen, zoe verre andere
 „ Provintien, die voor de Provintie van Vtrecht
 „ stemmen, d'elve eedt eerst doen; doch vynden
 „ goet, dat men den eedt, gelyck d'elve van
 „ wegen de Staten van Vtrecht verandert ende
 „ ge-extendeert es, sall volgen (*) enz.”

Naar een los, doch gelyktydig Affschrift,
 uit de Archiven van het Kapittel van Oud-
 Munster, te Utrecht, aan my medegedeeld,
 door den Heere Professor BONDAM.

(*) Men kan den Eed vinden by VAN DE WATER, *Utrechts
Placcath.* I D. bl. 82.

VERBETERINGEN

VOOR DE

BYVOEGSELS EN AANMERKINGEN

VAN HET

VIERDE DEEL.

- Bl. 9. r. 8. *daich* brieven, lees *daic brieven*.
—— 9. *ver schynende*, lees *verlichynende*.
Bl. 11. (c) Proben, lees *Proben*.
Bl. 12. r. 6. v. o. *Hoe vreemd*; lees *Hoe zeer dit, voor-
heen, dat ik weete, niet is opgemerkt, en hoe vreemd*.
Bl. 13. r. 14. *welken*, lees *welke*.
Bl. 20. (x) *Bourgondien*; sedert, lees *Burgondie*. Sedert.
Bl. 26. r. 14. *Koolenbrander*, lees *Koolengraaver*.
Bl. 27. r. 13. *dat*, lees *wyl*.
Bl. 36. r. 7. *de staat der Nederlanden wordt*, voeg 'er
by *onder de regeering van PHILIPS*.
Bl. 41. (2) r. 2. *ten Hove*, lees *zo ten Hove*, *als elders*.
—— r. 10. T. p. lees T. 2. en r. 11. p. 510 lees 519.
Bl. 50. r. 11. *al wel te regt aan*, lees *wel te regt aan*.
—— r. 9. v. o. *Poitou (g)*, lees *Poitou (q)*.
Bl. 54. r. 3. *Myn Jonker van Gelre* (verstaan Adolf,
Zoon van Arnoud) en de *Jonkvrouwe van Gelre* zyne
Zuster. lees, *Myn Jonker van Gelre* en de *Jonkvrou-
we van Gelre*, zyne Zuster, (verstaan Karel en Philippa,
Kinderen van Adolf van Gelre, beiden, thans, te Gend
wordende opgevoed.)
Bl. 66. (d) NB. By nader inzien, blykt, dat deeze aan-
merking eene overzetting is uit de *Disfert. Inaug. de
Sand. pragm. Car V.* van den Heer DE KEMPENAR.
Bl. 71. r. 18. *Srasfeneeringe*, lees *Strasfeneeringe*.
Bl. 81. r. 17. *Sauvage*, lees *Sauvage (a)*.
—— *Zyl (a)*, lees *Zyl*.
Bl. 107. (u) r. 3. *prot dolor*, lees *proh. dolor*.
Bl. 103. r. 7. (d) *Beangy*, lees *Beaugy*.
—— r. 8. *fatre*, lees *fratre*.
—— r. 10. *armoſtendunt*, lees *arma ofstendunt*.

V Y F D E D E E L.

- Bl. 11. r. 17. dost, *leez* dorst.
 — (c) r. 9. 587 verhaalt) *leez f 587*) verhaalt;
 Bl. 15. r. 15. zelfs voor een glimp. *Men haale deeze woorden door.*
 Bl. 16. 10. te platten lande, *leez* ten platten lande.
 — r. 22. Stede, *leez* Steden.
 Bl. 39. r. 19. vormè, *leez* vorme.
 Bl. 40. r. 7. v. o. deeze, *leez* deezen.
 Bl. 43. 14. verneemd, *leez* vermeend.
 Bl. 44. r. 17. des jaars 1737. *leez* des jaars 1537.
 Bl. 51. r. 20. *Destournaix*, *leez* *D'estournaux*.
 — r. 22. Dan deeze aanstelling schymt maar voor een' tyd te zyn geweest. *leez* dan uit een afschrift deezer aanstelling, blykt my, dat deez, eigenlyk gezegd *Philippe de Lalain*, alleenlyk Onderstadhouder was; van en by 't afweezen, des Prinzen van Orange.
 Bl. 56. r. 14. *leez* voor Bl. 244 *aldus*, Bl. 244 r.
 Bl. 59. in de *Note*, r. 6. des jaars 1543 (1544) *leez* 1443 (1444)
 Bl. 94. o r. *Voeg by de Noote deeze woorden.* Ook heeft Graaf HERMAN VAN NIEUWENNAAR een Werkje, over deeze Ziekte, opzettelyk, uitgegeven; 't geen, in de Latynsche taale, eerst te Keulen, by SOTER, ten jaare 1529, daar na te Bazel, by HENRICUS PETRI, ten jaare 1531, gedrukt is, te gelyk met SCHILLER *Tractatus de peste Britannica*. *Voyez* PAQUOT, *Memoir. Litter. des Pays-Bas*, Tom. 18. p. 324.
 Bl. 113. r. 11. v. o. van de van de, *leez* van de.

Z E S D E D E E L.

- Bl. 1. (a) r. 8. *deça*; voeg 'er by, onder my berustende.
 Bl. 2. (b) r. 10. xiii eeuw, *leez* xiv eeuw.
 — o. r. voeg 'er by. Zie ook over 't werk, gezegd *Brabandsche Gesten*, 'in 't byzonder, *Memoires de l'Academ. de Bruxell. T. 2. Journal des Scean-ces*. p. 41. § *Suiv.*
 Bl. 3. (c) r. 3. Privilegien van, *leez* van Privilegien.
 Bl. 35. r. 5. v. o. in hoop, 't belang, *leez* in hoop van 't belang.
 Bl. 37. r. 15. De geest, *leez* den geest.
 Bl. 38. r. 7. toen men, *leez* toen men my.
 Bl. 59. (m) r. 4. en xx, *leez* xx.

B.

- Bl. 60. r. 15. *lyeffe ick*, leez *lyeffelike*
 — r. 26. welk teeken of Penningje aan een' rooden
 Sluyer hangende; leez welk Teeken, Penningje of
 Napje, aan een' rooden Sluier, of Koorde, hangende.
 Bl. 71. (n) 1586, leez 1568.
 Bl. 79. r. 10. onze, leez onzen.
 — (h) r. 2. Klokken weg te haalen. voeg 'er by;
 denklyk, om Geschut van te gieten.
 Bl. 82. r. 18. als een, leez, als een, nóg onlangs,
 Bl. 84. (n) r. 2. men beschuldigt, leez men beschuldigt
 FOKKE ABELSZ, één' der Bevelhebberen onder de Wa-
 tergeuzen.
 Bl. 86. (b) r. 7. de Dienstmaagden, leez dezelve Dienst-
 maagden.
 Bl. 87. (e) r. 2. *Castra l. c.* leez *Camstra*, zie MARCUS
Sentent. van ALVA bl. 191.

Z E V E N D E D E E L.

- Bl. 5. r. 25. onzen Schryver, leez onze Schryver.
 Bl. 10. r. 9. tot verlegge, of het afdanken, leez tot het
 het verleggen of afdanken.
 Bl. 14. r. 3. Goukade, leez Goudkade.
 Bl. 15. r. 4. *in Holland*, leez *in Holland beraamd*.
 Bl. 20. r. 5. Dit laatste, leez dit laatste gevoelen van
 Gouda.
 — r. 11. Wat de eerste aanmerking betrefte, leez
 wat haare aanmerking, nopens het in staate houden der
 twistgedingen, betrefte.
 Bl. 52. (n) de Hertog, leez den Hertoge.
 Bl. 55. (z) Gend, leez Gouda.
 Bl. 56. r. 10. Hohenko, leez Hohenlô.
 Bl. 61. r. 13. Vorstlyk, leez Vorstlyk'.
 Bl. 72. (g) heb ik 'er eenige, leez heb ik eenige Be-
 sluiten der Staaten.
 Bl. 80. *in de Noote* r. 21. en ik meene. *Zie hier nopens*
de Noote op 't 86. D. bl.
 — r. 23. CANT. voeg 'er by Afgevaardigden van
 Holland.
 — r. 30. VAN ZUYLEN, leez G. VAN ZUYLEN.
 Bl. 83. r. 23. *geadroyeert* leez *geadvoyeert*.
 Bl. 88. (z) 2. r. v. o. wat men, leez niet weetende
 wat men.

Bl. 93. (f) r. 7. te Utrecht gepubliceert, leez „ tot Utrecht gesloten ende gemaect, volgende den voet van der Unie, den xii Juny leetleden tot Antwerpen gepubliceert.”

Bl. 93. (e) r. 14. FRANS, leez HANS

———— r. 14. CLEERHAEG, leez CLEERHAECHEN

———— r. 15. Capiteyn leez Capiteyn.

Bl. 97. r. 11. de eerste Stad, leez de eenigste Stad; en zie BOR Neder. Oorl. 13. B. bl. 105.

Bl. 109. (k) r. 2. leez voor bl. 185. dus, bl. 187. r. 10. v. o.

Bl. 111. r. 13. den Steden, leez „ den Steden”.

Bl. 135. (a) r. 1. den naam, leez de naam.

OVERGESLAGEN

IN HET

AGTSTE DEEL.

Bl. 147. r. 9. Te Dordrecht weigerde men, om deeze reden, (d. i. om 't opregten der Munt te Amsterdam) „ den eed te doen aan — LEICESTER”. Men versta hier door, niet den algemeenen, maar byzonderen eed, door de Wethouderen, op LEICESTERS Plakaat, van den tienden Maart deezes jaars 1586, nopens den ophef der gemeene Middelen af te leggen. Zie VAN DE WALL, Privil. van Dordr. bl. 1480 (3).

E. P.

a 23

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

THE NEW YORK
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be
taken from the Building

[illegible]

